DE PSALMEN

DOOR

Dr. J. J. P. VALETON Jr.
HOOGLEERAAR

TWEEDE DRUK,

geheel herzien door Dr. H. TH. OBBINK, Hoogleeraar

TWEEDE DEEL

Psalm LXXIII—CL.

NIJMEGEN — FIRMA H. TEN HOET — 1913

Boekdrukkerij F. E. Macdonald
Nijmegen.

Derde Boek.

Dit boek loopt van Ps. LXXIII tot Ps. LXXXIX. Het bestaat uit asafietische en korachietische liederen; de eerste zijn LXXIII—LXXXIII, de laatste LXXXIV, LXXXV, LXXXVII en LXXXVIII. Boven Ps. LXXXVI staat, eenigszins vreemd na het onderschrift van Ps. LXXII, *een gebed van David.* Boven Ps. LXXXVIII staat als tweede opschrift: *van Heman den Ezrachiet,* terwijl Ps. LXXXIX aan *Etham den Ezrachiet* toegekend wordt. De grieksche vertaling heeft beide malen *den Israëliet.* De beide laatste psalmen heeten — LXXXVIII in de tweede plaats, omdat er eerst boven staat *een lied, een psalm;* Ps. LXXXVIII uitsluitend — *maskîl;* vg. over deze benaming het opschrift van Ps. XXXII.

Over de benamingen *asafietisch* en *korachietisch,* gelijk over enkele andere bijzonderheden, die ook hier ter sprake zouden moeten komen, zie deel I bl. 242.

Wie *Heman* en *Ethan* zijn, weet ik niet. 1 Kon. IV : 31 (hebr. V : 11) heeten zoo twee beroemde wijzen, van wie ons verder ook niets bekend is; de tweede eveneens met de bijvoeging *de Ezrachiet.* Dat dezen bedoeld zijn als tijdgenooten van Salomo, is mogelijk, maar niet volstrekt noodig. Verder dragen 1 Chron. XV : 17, 19, twee levietische zangers uit den tijd van David de namen *Heman* en *Ethan:* de eerste heet *zoon van Joël,* de tweede *zoon van Kusaja.* Niet onwaarschijnlijk, dat deze in onze opschriften bedoeld zijn. Op grond van 1 Chron. XV : 19, in verband met 1 Chron. XXV : 1, 6 e. a. ppl., heeft men *Ethan* vereenzelvigd met *Jeduthun,* van wien ons trouwens ook niets bekend is dan de naam. In het psalmboek staat hij boven Ps. XXXIX, LXII en LXXVII, zie bij eerstgenoemden psalm aant. 2, dl. I, bl. 223. Voor de waardeering der psalmen hebben ook deze opschriften geen beteekenis.

Psalm LXXIII.

Een psalm; van Asaf.

Ja, God is goed voor den oprechte, [1]
voor de reinen van hart!
vs. 2. Maar ik — bijkans waren mijne voeten afgeweken,
schier uitgegleden mijne treden,
vs. 3. want ik was jaloersch op de pralers,
als ik de welvaart der goddeloozen zag;
vs. 4 want kwalen kennen zij niet,
gezond [2] en welgedaan is hun lijf;
vs. 5. in de moeite der stervelingen deelen zij niet,
en worden niet geplaagd gelijk (andere) menschen.
vs. 6. Daarom is overmoed hun halssieraad,
omhult hen geweldenarij als een kleed;
vs. 7. hun oog glanst van zelfvoldaanheid, [3]
de inbeeldingen des harten loopen over;
vs. 8. zij spotten en spreken boosaardig,
van uit de hoogte spreken zij van overmacht [4]
vs. 9. hun mond stellen zij tegen den hemel,
en hun tong roert [5] zich op de aarde.
vs. 10. Daarom keert de schare zich tot hen,
en vindt geen blaam aan hen, [6]

---

1. *Lees* לַיָּשָׁר אֵל *i. p. v.* לְיִשְׂרָאֵל; *dus met precies dezelfde consonanten, maar anders gevocaliseerd. Zóó komt het parallellisme goed uit.*

2. *Het Hebreeuwsch heeft, als nog behoorende tot den vorigen regel,* לְמוֹתָם, bij hun sterven; *door de Statenvertaling overgezet door* tot hun dood. *Deze gedachte past hier in meer dan één opzicht niet. Men doet beter te lezen* לָמוֹ תָּם; *waarvan dan het eerste woord tot den eersten, het tweede tot den tweeden regel behoort.*

3. *Voor* עינמו, *k'tib,* hun oog, *of* עֵינֵימוֹ, *k'ré,* hun oogen, *lezen velen met de grieksche vertaling* עֲוֹנֵמוֹ hun schuld. *Deze lezing schijnt veel voor te hebben, toch geloof ik niet, dat zij juist is. Letterl. staat er: hun oog treedt uit vet naar buiten.*

4. *Het woord* עֹשֶׁק overmacht *behoort in het Hebreeuwsch tot den eersten regel; ten onrechte.*

5. *In plaats van* תִּהֲלַךְ, *een onmogelijken vorm, leze men* תִּתְהַלֵּךְ.

6. *Vs. 10 wordt zeer verschillend verklaard. In den 1sten regel lees ik voor* יָשׁוּב

vs. 11. en zegt: „hoe zou God het weten,
en er kennis zijn bij den Allerhoogste?"
vs. 12. Ja, zoo zijn de goddeloozen,
en in voortdurenden voorspoed vermeerderen zij hun vermogen;
vs. 13. doch tevergeefs heb ik mijn hart zuiver gehouden
en mijn handen in onschuld gewasschen.
vs. 14. den ganschen dag word ik geplaagd,
en iederen morgen getuchtigd.

vs. 15. Had ik gezegd: ik zal aldus [1] spreken,
zie, ik ware afgevallen van het geslacht uwer kinderen.
vs. 16. Maar dacht ik [2] na, om het te verstaan,
dan was het moeite in mijne oogen,
vs. 17. totdat ik Gods heiligdommen inging
en op hun einde lette.
vs. 18. Immers op glibberige wegen stelt gij hen,
en doet hen vallen tot puinhoopen. [3]
vs. 19. Hoe worden zij plotseling tot verwoesting,
vergaan, komen om door verschrikkingen!
vs. 20. Als een droom na het ontwaken, o Heer,
veracht gij, als gij opwaakt, [4] hun beeld.

עַמּוֹ הֲלֹם (*of, zooals het k'ré heeft* יָשׁוּב) *met* DUHM יָשׁוּב עַם אֱלֹהִים; *in den 2den voor* וּמֵי מָלֵא יִמָּצוּ לָמוֹ *met denzelfden geleerde* וּמוּם לֹא יִמְצְאוּ לָמוֹ. *Men krijgt daardoor een voortreffelijken zin; vs. 11 wordt dan een woord van de schare. Van de vele andere verklaringen, die gegeven worden, noem ik alleen die van de leidsche vertalers. Dezen lezen in den eersten regel* יִשְׂבְּעוּ לֶחֶם, *terwijl zij den tweeden onveranderd laten. Hun vertaling luidt:* daarom verzadigen zij zich met brood, slorpen zij volop water, en zeggen *enz.. De bedoeling is dan: omdat zij zulk een hoog woord voeren, hebben zij aan eten, noch drinken gebrek. Vs. 11 wordt zoo een woord der goddeloozen; van invloed op anderen, die door hen worden meegesleept, is bij deze opvatting geen sprake.*

1. *Voor* כְּמוֹ gelijk *leze men* כָּמוֹהָ aldus. *Misschien is de tekst corrupt, en sommigen lezen na tekstwijziging:*
toen zeide ik: dat zal ik uitvorschen,
of gij het geslacht uwer kinderen ontrouw geworden zijt —
inderdaad een voortreffelijke zin, ook in den samenhang, maar de tekstemendaties lijken mij wat geweldadig.

2. *Voor* וָאֲחַשְּׁבָה *leze men* וָאֶחְשְׁבָה.

3. *Voor* לְמַשּׁוּאוֹת *lezen sommigen liever* לִמְשׁוֹאוֹת.

4. *Het woord* בָּעִיר, *dat ook vertaald kan worden* in de stad, *staat voor* בְּהָעִיר.

vs. 21. Toen mijn hart wrevelig was,
en ik in mijne nieren geprikkeld werd,
vs. 22. was ik redeloos en wist niets;
als vee was ik voor u.
vs. 23. Maar ik ben voortdurend bij u;
gij hebt mijne rechterhand gevat;
vs. 24. naar uw voornemen zult gij mij leiden,
en daarna mij in heerlijkheid opnemen.
vs. 25. Wien heb ik [nevens u] [1] in den hemel?
nevens u lust mij niets op aarde.
vs. 26. Al bezwijkt mijn vleesch en mijn hart,
God is voor eeuwig de rotssteen mijns harten en mijn deel,
vs. 27. want zie, die verre van u zijn, komen om;
gij verdelgt ieder, die van u afvalt. [2]
vs. 28. wat mij aangaat — de nabijheid Gods is mij goed;
ik stel mijn schuilplaats bij den Heer Jahwe,
om al uwe werken te vertellen.

Deze psalm is in mijn oog een der aangrijpendste van den geheelen psalmbundel. Elders ([1]) noemde ik hem: *den psalm van* het *probleem,* immers van dit, dat de goddeloozen voorspoedig zijn, en de vromen, die met God rekenen, zoo vaak het tegendeel. Vooral het eerste staat hier op den voorgrond.

Wij hebben hier het tegenovergestelde van Ps. XXXVII. Ook daar was dit het uitgangspunt, dat de goddeloozen in overvloed leven en in hun geweldig optreden zich uitbreiden als een ceder van den Libanon, terwijl de vromen hun leven slijten in ellende en onderdrukking. Maar de dichter wordt daardoor niet in ontroering gebracht. In zijn lied is iets opgewekts en blijmoedigs. Twee dingen staan voor hem onomstootelijk vast: deze, dat de goddeloozen zeker zullen omkomen, en dat de rechtvaardigen de aarde zullen beërven. Reeds in het 1ste vers hadden wij daar die, ik zou haast zeggen: naieve vermaning, zich niet te vertoornen om den voorspoed der goddeloozen en dien niet te benijden. En stel nu daartegenover, vs. 2 uit onzen psalm, die gulle bekentenis, maar die zoo heel veel te denken geeft: *ik was jaloersch op de pralers, als ik der goddeloozen welvaart zag.*

Meer op éene lijn met onzen psalm staat Ps. XLIX. Het probleem is daar

---

1. *Ook in dezen regel moet het woordje* עִמְּךָ *worden ingevoegd; zie den volgenden regel.*

2. *Letterl.:* weghoereert.

---

(1) *Berichten, uitgegeven door de Studenten-vereeniging Eltheto* enz., 1900 bl. 115 vv.. Op enkele, trouwens weinig belangrijke punten wijkt mijne tegenwoordige opvatting eenigszins van de daar gegevene af.

hetzelfde: geweldenaars bezitten de aarde; rijkdom gaat met goddeloosheid gepaard; de vromen lijden er onder. En het antwoord was — hetzelfde, dat ook onze psalm geeft en toch anders — : laat u er niet door in de war brengen; het is alles maar schijn; alle rijkdom, alle eer, en dus ook alle roemen daarop, is vergankelijk, dus ook in den grond der zaak niet vreesaanjagend, van nul en geener waarde. En daarentegen, het leven met God heeft den waarborg der eeuwigheid; den vrome koopt God los van den dood. Maar nu is dit het verschil. Er is in Ps. XLIX een besliste zeges-gewisheid. De dichter er van is, waar hij zijn moet, en van uit de hoogte daarvan zingt hij zijn lied; dat de aarde het hoore! Hij heeft gestaan voor een raadsel; het licht is voor hem opgegaan; dat de wereldbewoners het weten! In onzen psalm ontbreekt dit. Ook hier is de overwinning behaald; in beide psalmen staan de dichters op hetzelfde „standpunt", gaan uit van dezelfde grondgedachte, bezitten hetzelfde leven. Maar in Ps. LXXIII wordt ons geteekend het *proces* van den strijd. Deze strijd werkt nog na. Ik zeg niet, dat de dichter er ons midden in verplaatst. Het *totdat* van vs. 17 ligt achter den rug, en het slot van onzen psalm is zeker niet minder bevredigend dan dat van Ps. XLIX. Maar de jubel, die in dien psalm doorstraalt, is er niet in. Er is, vooral in den aanvang, nog altoos iets in van een zucht. Een aanhef gelijk die van Ps. XLIX zou hier niet op zijn plaats zijn. De dichter zingt voor zich zelf; de weg, die achter hem ligt, wordt nog eens doorgemaakt. Onze psalm is veel eenvoudiger dan Ps. XLIX; hij is soberder in zijn beschrijving, hij geeft de tegenstellingen nog scherper; maar ook, hij daalt meer af in het eigen hart. Ps. XLIX is mooier, Ps. LXXIII aangrijpender; hij is zoo volkomen menschelijk; wie het leven met God kent, kan hem van stap tot stap meemaken; heerlijk, als men het werkelijk tot het einde kan doen.

Onze psalm bestaat uit twee deelen van gelijke lengte. Vs. 1—14 teekent het gevaar, waarin de dichter verkeerd heeft, vs. 15—28 de overwinning, die hij behaalde. Vs. 1 is, wat ik wil noemen: de aanslag van den psalm. Deze geeft uiting aan de geloofsovertuiging, waartoe hij gekomen is, die hij ook wel reeds te voren had, maar . . . er stond zooveel aan in den weg. Het *ja*, waarmee de psalm begint, is de concessie van de ervaring aan het geloof.

Bij vs. 1 zijn twee dingen op te merken; 1° dat *goed* hier niet staat in den zin van *vriendelijk*, *welgezind*, maar in dien, welken het ook vs. 28 heeft, van: voor Israël is God te hebben het voorrecht bij uitnemendheid; en 2° dat in de toevoeging *den reinen van hart* zoowel een omschrijving ligt als een restrictie. Laat mij opmerken mogen, dat het niet beteekent *zondeloos*, maar *louter*, *zonder streken*, vg. Ps. XXIV : 6.

En nu toch, hoe weinig heeft het gescheeld, of de dichter zou tegen God in opstand gekomen zijn. Vs. 2, 3 zijn duidelijk. Waartoe het uitglijden — natuurlijk als beeldspraak bedoeld — hem gebracht zou hebben, zegt hij niet met zoovele woorden; het kan worden opgemaakt uit vs. 15. Maar wel zegt hij, wat hem er bijna toe had doen komen: de voorspoed der boozen. Hij noemt dezen *pralers;* het woord is zeer gelukkig gekozen: over de beteekenis er van zie bij Ps. V : 6, dl. I, bl. 37.

Van beteekenis is hier dat *ik was jaloersch* vs. 3. Dat hij zelf onder den overmoed der rijken geleden heeft, blijkt niet; ook in vs. 14 ligt het niet noodzakelijk opgesloten. In ieder geval, niet dat is het, wat hem hindert, maar dit, dat deze lieden zooveel gelukkiger zijn dan menig vrome, dan de vrome in het algemeen, misschien dan hij zelf. Hoe onafhankelijk zijn zij, hoe zinlijk welvarend, hoe ontheven van allerlei bezwaren des levens, waarmede anderen, minder bevoorrecht met stoffelijke goederen, te worstelen hebben, vs. 4, 5. En nu, de zedelijke gevolgen daarvan! De dichter teekent deze, vs. 6—9; deze verzen zijn sprekend. Daar gaan deze lieden, omhangen met de versierselen van hun hoogmoed, zich hullend in brutaliteit en geweld! Over een andere lezing van vs. 7[a] zie aanteekening 3. Bij *vet* is te denken òf aan groote ongevoeligheid, vg. Ps. XVII : 10, òf aan hoogmoed, o. a. Deut. XXXI : 25, vg. ook Ps. CXIX : 70. Van uit deze zien zij rond; hun inbeelding gaat alle perken te buiten; waarover spotten zij niet? van uit de hoogte bevelen zij, en willen gehoorzaamd worden, wat het ook kost; het is, als hadden zij alleen te zeggen in den hemel en op aarde.

En de schare loopt met hen mee, vs. 10, 11. Hun succès stelt hen in het gelijk; wat zou men kunnen verwijten aan menschen, wien het zoo goed gaat? Is het niet natuurlijk, dat de gedachte opkomt, dat God er zich mee bemoeit? Mal. III : 15 heet het, en het geldt ook hier, *zie, wij prijzen de hoogmoedigen gelukkig; ook worden gebouwd, die goddeloosheid doen; ook stellen zij God op de proef en gaan vrij uit.* Is het wonder, dat verontwaardiging, maar dan ook twijfel en moedeloosheid, zich van den dichter meester maakt, en dat er bitterheid komt in zijn woord, vs. 12—14?

Men kan deze verzen beschouwen als voortzetting van het woord der schare vs. 11. Zelfs schijnt de tegenstelling van vs. 15 voor deze opvatting te pleiten. Toch komt zij mij onjuist voor, niet alleen omdat de scherpe bondigheid van vs. 11 er door teloor gaat, maar ook met het oog op den inhoud van vs. 13, 14, en de verhouding er van tot vs. 3. Wat in dat vers met een enkel woord was aangeduid, komt hier tot volle uiting. Is het niet vreeselijk? Deze menschen zijn goddeloos; zij bekommeren zich om God, noch om zijn gebod, maar leven alleen door en voor en uit zich zelf, en toch deert hen niets en worden zij met den dag rijker. En zelf heeft de dichter getracht, met een onergerlijk geweten voor God te staan, — want dat is de gedachte van dat: *ik heb mijn hart zuiver gehouden* — en zijn handen in onschuld gewasschen; vg. over deze uitdrukking Ps. XXVI : 6, dl. I, bl. 158. Wat heeft het gebaat? Het lijden kwam dagelijks terug, en iederen morgen was het weer zoo. Is het wonder, dat hij jaloersch is geweest?

Hiermede eindigt de eerste helft van dezen psalm. De dichter heeft zich uitgesproken en gezegd, wat in zijn hart was. Nu bezint hij zich. Er is een schijnbare tegenstrijdigheid tusschen vs. 15 en de vorige verzen. In vs. 12—14 zegt de dichter dingen, waarvan hij vs. 15 verklaart, dat, had hij ze gezegd, hij afgevallen zou zijn van het geslacht van Gods kinderen. Toch verstaan wij dit wel. Zeggen en zeggen is niet altoos hetzelfde. Misschien hangt er mee samen, dat in het Hebreeuwsch in vs. 15 een woord gebruikt wordt, dat eigenlijk *ver-*

tellen beteekent. Dit is de vraag, of de dichter de gedachten, die zich aan hem opdringen, ook in het openbaar wil uiten en aan het woord laten, en er plaats en beteekenis aan geven in zijn leven. Het was in zijn hart, uit te schreeuwen, dat alle vroomheid maar ijdelheid is; maar hij is er voor bewaard; hij heeft het niet gedaan; had hij het gedaan, hij zou zich hebben losgemaakt van het geslacht, den kring van Gods kinderen, en ontrouw zijn geworden aan zich zelf, aan zijn volk, aan zijn God. En dat wilde hij niet. Toch viel het hem zwaar. Wat heeft hij gepeinsd; tevergeefs; *totdat!*

Met dat woord begint vs. 17. Het is het hoogtepunt, ook het keerpunt van dezen geheelen psalm. *Totdat ik in Gods heiligdommen inging, en op hun* — der goddeloozen — *einde lette.* Wat met deze „heiligdommen" bedoeld wordt, is niet in allen deele duidelijk. Zijn het de gebouwen des tempels? of synagogen? of andere plaatsen, gewijd aan den dienst Gods? Het woord doet het vermoeden. Anderen denken aan geheimenissen Gods, mysteriën, vg. Wijsh. v. Salomo II : 22, waartoe dan ook behooren zou de onsterfelijkheidsleer, die, tot in lateren tijd door de Saduceën bestreden, toen nog als een soort geheimleer verkondigd zou zijn. Ik denk liever aan beeldspraak. Niet om de plaatsen der Godsvereering als zoodanig is het te doen, maar om de gemeenschap met God, die daar gesmaakt wordt, en de stilte, die het deel wordt van wie met zijn gansche hart daar binnentreedt. Er is zulk een verschil tusschen het bezien van de dingen in de drukte en op de markt van het leven, terwijl al de verschijnselen op ons aanstormen, en wij noch de rust, noch de gelegenheid hebben, ze te plaatsen ieder op zijn eigen plaats en ze te schatten ieder naar zijn eigen waarde — en het bezien er van in de stilte des heiligdoms, als voor het aangezicht Gods. Dan kleuren de dingen zich anders. Dan komen zij in een andere rangorde te staan; dan treedt naar voren, wat eerst achter, naar achter, wat eerst op den voorgrond stond. Het kleine wordt groot en het groote klein, en — de eeuwigheid komt. Ik kan deze dingen niet verder beschrijven; waarom gaan ook wij met al onze vragen, ons gepeins, onzen twijfel niet meer in Gods heiligdom in?

God heeft onzen dichter er losgemaakt van het zien op het heden, en hem leeren zien op het einde, dat ook is de verklaring der dingen, omdat het ze plaatst in het rechte licht. Dat geldt allereerst van de goddeloozen, vs. 18—20. Wij zijn hier geheel op het terrein van Ps. XLIX. Wat een der hoofdmomenten was van dien psalm, dat nl. ook de aanzienlijkste mensch geen bestand heeft, maar is als het vee, dat vergaat, wordt hier in het algemeen naar voren gebracht. God zet deze lieden op gladde wegen, vg. de bede ten opzichte der vijanden Ps. XXXV : 6; hij doet ze in puin nedervallen, plotseling komen zij om. Vs. 19 wordt gesproken van *verschrikkingen,* waaronder dit plaats heeft. Men heeft daarbij gedacht aan schrikgestalten en booze geesten, die de goddeloozen mee voeren in het verderf, of ook aan straffen aan gene zijde des grafs. Beide is mogelijk; en als eenmaal het perspectief daarop geopend is, geeft dat aan woorden als deze te meer beteekenis. Toch acht ik dit niet de bedoeling des dichters. Deze ligt in het heden; de dingen blijven niet, en het einde is het verderf. Onwillekeurig komt mij hierbij te binnen het woord van Jes. VIII : 20 *en het zal zijn, dat zij geen dageraad hebben zullen.*

In vs. 20 klinkt een toon, die herinnert deels aan Ps. XXXIX : 7, deels aan Ps. VII : 7. De mensch is gelijk aan een schaduwbeeld; gelijk een droom bij het wakker worden in het niet wegzinkt, zoo gaat het met hem, als straks God ten gerichte ontwaakt. De gedachte er van is deze, dat wat de mensch in zich zelf schijnt te zijn, alleen een schijn van bestand heeft, zoolang God zich terughoudt, en de werkelijke werkelijkheid nog niet aan den dag is gebracht. Maar straks waakt God op.

Bij Ps. XLIX wees ik er op, deel I bl. 280, gelijk ook reeds vroeger bij Ps. XXXVII, dat de kortstondigheid van het menschelijk leven door deze dichters alleen op de goddeloozen wordt toegepast. Ook hier geldt dat. Er ligt deze diepe gedachte in, dat alleen het leven met God het leven is, maar dat dit het dan ook werkelijk is. Wat vergaat, heeft ook nimmer *geleefd*. God is niet een God der dooden, maar der levenden, en hem leven zij allen. Van wien dit laatste niet geldt, heeft niets. Evenals bij Ps. XLIX wordt het geheele aardsche leven als één geheel, liever nog als één punt, beschouwd, waarover het einde beslist. Maar dan ook, waarom te vreezen? Hoe is het mogelijk geweest, dat de dichter de goddeloozen benijdde, dat hij wrevelig was over hun voorspoed en ongeduldig over den weg, dien God met hem ging? Wat was hij toen dwaas! Vs. 21 v. spreekt hij dit uit; zijn zelfveroordeeling is hier zoo sterk mogelijk. Er is in deze confessie iets zeer merkwaardigs. Het is de confessie van eenen, die iets van de eeuwigheid heeft gezien, en die van uit dat licht zijne vroegere kennis heeft leeren kennen als niet kennen. Want inderdaad hoeveel gelukkiger dan de vroeger door hem benijden is hij zelf. Vs. 23—28 behoort tot het hoogste, dat het psalmboek ons geeft. Wij hebben hier het geheim van het leven met God. „Was ist das höchste Glück auf Erden? Vertrauter Umgang mit dem Herrn. Es ist nicht erst ein Seligwerden; ein Selig sein im tiefsten Kern." Dat heeft onze dichter geleerd. Hij zal voortdurend zijn bij zijn God. Rom. VIII : 38 v. vindt hier voorspel. In oude en nieuwe bedeeling is waarachtige vroomheid hetzelfde. „Wie zal ons scheiden van de liefde Gods?"

Er is in deze verzen geen sprake van belooning. Ook niet in het *daarna zult gij mij in heerlijkheid opnemen.* Ik wil niet herhalen, wat ik naar aanleiding van Ps. XLIX : 16, deel I bl. 283, over dit *opnemen* schreef. Ik volsta met er hiernaar te verwijzen. Er is hier sprake alleen van bezit. De dichter weet zich bij God, in zijn heiligdom, door hem bij de hand genomen. Hij vertrouwt zich toe aan zijn raad. Maar zoo weet hij dan ook, dat alles goed worden zal, neen; goed is. De Christen zegt: *die ook zijn eigen Zoon niet gespaard heeft, maar heeft hem voor ons allen overgegeven, hoe zal hij ons met hem ook niet alle dingen schenken? Zoo God voor ons is, wie zal tegen ons zijn?* Voor den vrome der oude bedeeling is het eerste nog verborgen, maar het laatste niet. Zooals God het doet, is het goed. Ook aan het leven van dezen dichter zal een einde komen, ook zijn vleesch en zijn bloed zullen bezwijken, maar het zal niet zijn door verschrikkingen, tot verwoesting, maar het zal zijn in heerlijkheid en door heerlijkheid, want God is de heerlijke en God is de rotssteen zijns harten en zijn deel. Wij hebben deze uitdrukkingen in het psalmboek reeds dikwijls gehad; ik weet niet, of er veel

psalmen zijn, waar zij getuigen van zooveel diepte, zooveel innigheid, zooveel werkelijk geestelijk leven. Misschien wedijvert in dat opzicht alleen Ps. XVI : 5 vv. met onzen psalm. Toch zijn de uitdrukkingen hier nog sterker: niets in den hemel naast God, en niets op de aarde dan hem.

En nu daartegenover nog eenmaal: die verre van God zijn, komen noodzakelijk om, hoe dan ook, en wanneer dan ook, en waar dan ook. Het is, zooals in Ps. I is gezegd: de weg der goddeloozen is ten verderve, loopt uit in het niet; God verdelgt hen. Maar nabij God te zijn, is er iets beters? en zou het niet waar zijn, dat God goed is voor de reinen van' hart? Heerlijk, God te hebben gesteld tot zijn toevlucht, en te hebben kunnen schuilen in zijn heiligdom!

De laatste regel van den psalm luidt: *om al uwe werken te vertellen.* Men heeft dien regel vreemd gevonden en zelfs getwijfeld, of hij wel oorspronkelijk tot den psalm zou hebben behoord. Ik vind er een terugslag in op vs. 15, waar in het Hebreeuwsch hetzelfde woord wordt gebruikt. Er is een oogenblik geweest, dat de dichter gansch andere dingen wilde vertellen, die van ontevredenheid getuigden en van twijfel en van opstand tegen God. Toen was hij nog niet ingegaan in Gods heiligdommen; toen was hij nog dwaas. Nu heeft hij iets anders: nu kan hij getuigen van God, van diens werken, van wat hij van zich merken laat. In het heiligdom Gods heeft hij daarvoor onuitputtelijke stof gevonden.

En nu het probleem? waar is het? en hoe luidde het? Dat de goddeloozen zoo dikwijls voorspoedig zijn, en de vromen het tegendeel daarvan? Het was er *totdat* . . . . Het is er niet meer. Is het opgelost? Is er een antwoord op gegeven, dat het verstand bevredigt? Ik weet het niet. Maar dit is geschied: dat het verdwenen is, en men er niet meer aan denkt, omdat men genoeg heeft aan God. Dat is het leven der eeuwigheid, dat het leven dezes tegenwoordigen tijds in zich opneemt en het verslindt. Die God heeft, heeft alles; die God niet heeft, heeft niets. Dat is de wijsheid, die men *in het heiligdom* leert. Laat ons opmerken, dat er aan moet voorafgaan een niet willen afvallen van het geslacht van Gods kinderen. Gods heiligdom is er voor wie tot dezen behoort.

Psalm LXXIV.

Een . . . .,[1] van Asaf.

Waarom, o God, hebt gij voorgoed verstooten?
brandt uw toorn[2] tegen de schapen uwer weide?
vs. 2. Gedenk uw gemeente, die gij oudtijds gekocht hebt,

---

1. *Zie bij Psalm XXXII, aant. 1.*
2. *Lett.:* r o o k t u w n e u s.

die gij verlost hebt u ten erfvolk, [1]
den berg Sion, waarop gij woondet.
vs. 3. Hef uwe voeten op naar de onherstelbare puinhoopen; [2]
de vijand heeft alles in het heiligdom vernield;
vs. 4. uwe tegenstanders brulden in het midden uwer vergaderplaats;
zij hebben hunne teekenen tot teekenen gesteld; [3]
vs. 5. als een, die van boven met een bijl in het kreupelhout slaat, [4]
vs. 6. . . . .
. . . .
vs. 7. zij hebben uw heiligdom in vuur gezet,
tot den grond toe ontheiligd de woning uws naams;
vs. 8. zij zeiden in hun hart: „wij zullen ze geheel uitroeien; [5]
al de vergaderplaatsen Gods in het land hebben zij in brand gestoken.
vs. 9. Wij zien onze teekenen niet; er is geen profeet meer,
noch iemand onder ons, die weet hoe lang.
vs. 10. Tot hoe lang, o God, zal de tegenstander smaden,
de vijand uw naam schandelijk [6]) beschimpen?
vs. 11. Waarom houdt gij uwe hand terug,
en houdt uwe rechterhand in uwen schoot? [7]

vs. 12. God toch is mijn koning van oudsher,
die verlossingen werkt midden op aarde.
vs. 13. Gij hebt de zee gekliefd door uwe sterkte,
de koppen der draken in de wateren verpletterd;

---

1. *Lett.:* een stam uws erfdeels.

2. *Evenals in Ps. LXXIII: 18, zie ald. blz. 407 aant. 3, lezen somm.* כְּמַשֻּׁאוֹת *in plaats van* לְמַשֻּׁאוֹת. *Het woord, door* onherstelbaar *vertaald, beteekent eig.:* voorgoed.

3. *Waarschijnlijk is hierbij te denken aan het opstellen van heidensche emblemen in het heiligdom.*

4. *Ik zie geen kans, van den hopeloos bedorven tekst in vs. 5 en 6 iets terecht te brengen. Er blijkt alleen, dat er sprake is van bijlen en houweelen: teekenen van verwoesting.*

5. *Het hebreeuwsche woord* נִינָם *beteekent* hun nakomelingschap. *Dit past hier niet; een werkwoordvorm is noodig; verschillende zijn voorgesteld; ik lees* נוֹנָם, *hifilvorm van* יָנָה. *Maar ook dit heeft bezwaren.*

6. *Letterlijk:* voor immer. *Zie echter Psalm XIII, aant. 2.*

7. *Het woord* uwe rechterhand *behoort in het Hebreeuwsch nog tot den eersten regel van vs. 11. Bovendien staat er letterlijk:* houd terug uit uwen schoot, *wat geen zin geeft. Voor* מִקֶּרֶב חֵיקְךָ כַלֵּה *lees ik daarom met de leidsche vertaling* מִקֶּרֶב חֵיקְךָ תִּכְלָא. *Maar ook dit is onzeker.*

vs. 14. gij hebt de koppen van den leviathan verbrijzeld,
gij hebt ze het gedierte der woestijnen[1] tot spijze gegeven,
vs. 15. gij hebt bron en beek gespleten,
gij hebt altoosdurende stroomen doen opdrogen;
vs. 16. u is de dag, u ook de nacht;
gij hebt zon en maan vastgezet,[2]
vs. 17. gij hebt al de grenzen der aarde bepaald;
zomer en winter — gij formeerdet ze.
vs. 18. Gedenk hieraan: de vijand smaadt, o Jahwe,
en een dwaas volk beschimpt uw naam.
vs. 19. Geef aan de wilde dieren[3] de ziel uwer duive[4] niet over,
vergeet niet voor immer het leven uwer verdrukten;
vs. 20. aanschouw uw verbond,[5]
want de schuilhoeken des lands zijn vol verblijven van geweld;
vs. 21. laat de vertrapte niet smadelijk terugwijken;
laten de verdrukte en de behoeftige uwen naam prijzen;
vs. 22. sta op, o God, kom op voor uw zaak;[6]
gedenk uwen smaad door dwazen den ganschen dag;
vs. 23. vergeet het gebrul[7] uwer tegenstanders niet,
het gedruisch uwer wederpartijders, dat voortdurend opstijgt.

Er is moeilijk grooter tegenstelling denkbaar dan tusschen dezen psalm en den vorigen. Van den persoonlijken, geestelijken strijd van Ps. LXXIII vinden wij hier evenmin een spoor als van het leven met God, dat daar de overwinning behaalde. Onze psalm is een gebed om hulp. De historische achtergrond er van laat zich met vrij groote duidelijkheid aanwijzen; hij heeft dien gemeen met Ps. XLIV en LX, met welke psalmen hij ook in ander opzicht overeenkomst

---

1. *In het Hebreeuwsch staat* לְעָם לְצִיִּים; *men leze* לְעַם צִיִּים.

2. *Letterlijk:* licht en zon. *Het hebr. woord voor licht:* מָאוֹר *beteekent in Gen. 1:14—16 zon en maan. Anderen lezen met tekstwijziging:* licht der zon.

3. *In plaats van* לְחַיַּת *leze men* לְחַיּוֹת. *Het woord* חַיַּת *in den volgenden regel in den zin van* leven, *is waarschijnlijk een woordspeling.*

4. *Dit beeld komt elders in het Oude Testament niet voor. In plaats van* תּוֹרֶךָ *hebben verscheidene oude vertalingen* תּוֹרָתְךָ uw wet. *Daarentegen heeft de grieksche vertaling gelezen* תּוֹדֶךָ = die u looft.

5. *In het Hebreeuwsch staat* לַבְּרִית het verbond. *Men leze* לִבְרִיתְךָ. *Toch blijft ook zoo deze regel, in vergelijking met den volgenden, veel te kort; deze laatste is zeer onduidelijk. Waarschijnlijk is de tekst, en dientengevolge ook de verdeeling der regels, corrupt.*

6. *Letterlijk staat er:* twist uwe twistzaak.

7. *Letterlijk:* de stem.

vertoont. Toch ontbreken er de eigenaardig sprekende trekken, die aan elk dier psalmen hun bijzonder cachet verleenen. Uit historisch oogpunt niet zonder belang, is onze psalm in geestelijk opzicht even arm als b. v. Ps. LXXIII rijk. Uitingen van schuldbesef, of van bepaald geloofsleven, of van verzekerdheid van overwinning vinden wij hier niet.

Twee motieven treden er in naar voren. Het eerste is de bange nood. De teekening daarvan draagt een meer concreet karakter dan in menigen anderen psalm. Hoofdzaak is de ontheiliging van den tempel. De vijanden woeden daarin; schandelijk hebben zij er in huis gehouden; alles er in is vernield; en ook de synagogen overal in den lande hebben hetzelfde lot ondergaan. Terwijl met de vergaderplaats Gods in vs. 4 de tempel zelf is bedoeld, handelt vs. 8 over deze.

In deze teekening herkennen wij de godsdienstvervolging uit den tijd van Antiochus IV Epiphanes, 168 v. Chr. en verv.. 1 Macc. I : 21 vv., II : 8 vv., IV : 38. Vs. 4—7 vinden daarin hun natuurlijke verklaring. Hetzelfde geldt van de lastering Gods, vs. 10, 18, 22, terwijl ook de klacht, dat er geen profeet meer is, in den tijd van Jeruzalems verwoesting door Nebucadrezar geheel onbegrijpelijk, met uitingen als van 1 Macc. IV : 46, IX : 27, XIV : 41 in volkomen overeenstemming is. Zelfs heeft men in de aanduiding van den vijand als een *dwaas*, vs. 22, een zinspeling gezien op de gewone verbastering van den bijnaam des konings *Epiphanes* = *de luisterrijke* in *Epimanes* = *de waanzinnige*.

Wat met de *teekenen* in vs. 4 wordt bedoeld, is niet volkomen zeker. Bij de door mij gevolgde lezing *zij hebben hunne teekenen tot teekenen gesteld*, denkt men aan heidensche veldteekenen, vaandels enz., vg. Num. II : 2, die de vijand in den tempel zou hebben gebracht. Men kan ook denken aan zinnebeelden van den israëlietischen godsdienst, die mede wegens het kostbaar metaal, waarvan zij vervaardigd waren, de begeerlijkheid der vijanden opwekten. De vraag is dan echter, of ook in vs. 9 *teekenen* in dienzelfden zin is bedoeld. Mogelijk is het. Anderen verstaan het in meer algemeenen zin van sabbat, offers en dergelijke instellingen, die door Antiochus Epiphanus verboden werden, 1 Macc. 1 : 45 vv.. Nog anderen van openbaringen van Gods liefde en macht.

Deze ontheiliging raakt God. De dichter legt ze hem voor in den 2den persoon. Het is zijn gemeente, de kudde zijner weide, die er onder lijdt. Hij heeft ze gekocht — gedacht is natuurlijk aan de verlossing uit Egypte —, en ze verlost — ook dit woord is hier niet zonder beteekenis, vg. het gezegde naar aanleiding van Ps. LXXII : 14 — zich tot een erfvolk en op den berg Sion heeft hij zich zijn woning opgeslagen. Deze gedachte straalt overal door. De vijanden zijn zijne tegenstanders; de tempel is zijn vergaderplaats, d. w. z. de plaats, waar hij met zijn volk samenkomt, zijn heiligdom en, naar de bekende deuteronomische uitdrukking, *de woning zijns naams*. Het is alles dan ook zijn zaak; de vijand hoont hem; het vertrapte Israël zijn zijn ellendigen; de dichter noemt het de *duif Gods*. *Zie dan aan uw verbond*. Het is, alsof de dichter zeggen wil, dat als God dit niet doet, hij zijn eigen werk te niet maakt, en zich zelven een slag in het aangezicht geeft. En dat te meer, omdat er ook nog een andere zijde is. Wat Israël wedervaart, gaat niet buiten God om. Wij hebben hier weer die

combinatie van menschelijk en goddelijk doen. Het lijden van Israël komt ten slotte van God. Wij hebben hier de aangrijpende vraag: waarom o God, hebt gij voorgoed verstooten? brandt uw toorn tegen de schapen uwer weide? Gods toorn is er, al begrijpt men ook niet waarom. God heeft zich teruggetrokken, vs. 11; te midden van het lijden zijns volks blijft hij zitten als met de handen in den schoot; het is, als vergeet hij de zijnen; hij geeft geen teekenen meer; er is geen profeet, die van zijnentwege licht en uitsluitsel geven kan; hij geeft zijn tortelduif over aan de dieren des velds.

Er is in dit alles een gevoel van vervreemding van God. De uitdrukking *verstooten* hadden wij o. a. ook Ps. XLIV en LX: zij teekent zoo, wat er in het hart van de vromen dier dagen moest omgaan; al het andere is daarvan het gevolg. Er is schijnbaar iets tegenstrijdigs in dat verstooten *voorgoed*, terwijl toch gebeden wordt, dat er een einde aan kome. Ook in vs. 3 *onherstelbare puinhoopen* vinden wij datzelfde; ik verwijs daarvoor naar het gezegde naar aanleiding van Ps. XIII: 2, dl. I, bl. 79. In het zich door God verlaten gevoelen is altoos iets absoluuts, ook al wordt daarnaast toch nog hoop gekoesterd op heil.

Dit is het eene motief; daarnaast staat nog een ander, ontleend aan de hoogheid Gods. Men kan dezen psalm noemen een beroep op het eergevoel Gods: aan de eene zijde met het oog op zijn verhouding tot Israël, aan de andere met het oog op hem zelf. Over dit laatste handelt vooral het tweede deel van den psalm. In plaats van *mijn koning* heeft de grieksche vertaling in vs. 12 *onze koning*, dat door velen geprefereerd wordt; voor de zaak maakt het geen verschil. Eenigszins vreemd is hier de 3de persoon, terwijl overal elders God aangesproken wordt. Vooral op het *koning van oudsher* ligt de nadruk. Deze woorden vormen den overgang tot de beschrijving van Gods grootheid. God is het, die in het midden der aarde, d. w. z. zoodat alle volken het zien, verlossingen werkt. Dit is niet alleen een herinnering aan vroegere gebeurtenissen, maar niet minder karakteristiek. God is een God, die als zoodanig bekend staat, en zou hij dan nu zijn tegenstanders vrij spel laten?

Van vs. 13—17 wordt tweeërlei verklaring gegeven: de historische, en de mythologisch-beeldsprakige. Volgens de eerste herinneren deze verzen aan de verlossing uit Egypte. Met de *draken*, veelal vertaald *zeegedrochten*, zijn dan evenals met den *leviathan*, vs. 14, bedoeld de Nijlmonsters, zinnebeelden van de Egyptenaren, terwijl bij vs. 15^{a} aan Exod. XVII: 6, Num. XX: 8, en bij vs. 15^{b} aan Joz. III, IV zou zijn gedacht. Rechtstreeksch verband met vs. 16, 17 is er dan niet. Daarentegen vormen bij de andere opvatting deze verzen één geheel. Gedacht is dan aan mythologische verhalen omtrent een voorwereldlijken strijd van God met geweldige monsters, waarin hem de overwinning verblijft. Ook elders in het Oude Testament vinden wij iets dergelijks; ik denk aan Job IX: 13, XXVI; 12 v., Jes. LI: 9, ook aan Ps. LXXXIX: 11. Licht hierover geeft de babylonische scheppingsmythe. Daarin is sprake van den strijd tusschen den God Marduk en het zeemonster Tiamat. Deze laatste wordt in stukken gehouwen en uit deze stukken worden hemel en aarde gemaakt. In de plaats van Marduk treedt, bij Israël natuurlijk, Jahwe als de eenige God. Hierbij moet in het oog

gehouden worden, 1° dat bij dergelijke overbrenging aan niets anders te denken valt dan aan dichterlijke beeldspraak, zooals in elke literatuur, ook de meest beslist christelijke, wel is aan te wijzen, zonder dat deze als uitdrukking van de werkelijke geloofsovertuiging mag worden beschouwd, en 2° dat wat van dergelijke verhalen in het Oude Testament wordt gebruikt, niet alleen ten eenenmale ontdaan is van iederen mythologischen, polytheïstischen, theogonischen bijsmaak, maar ook blijkbaar geen ander doel heeft dan in enkele, den lezers niet onduidelijke trekken een indruk te geven van de macht en de majesteit Gods.

In mijn oog is echter de mogelijkheid niet uitgesloten, dat èn bij den dichter èn vooral bij de lezers beide opvattingen reeds zijn samengevloeid. Wat in de oude geschiedenis van Israël plaats gehad heeft, is van zijn kant ook reeds afspiegeling van voorwereldlijke gebeurtenissen, en wordt beschreven met termen daaraan ontleend. Ook in de nieuwe geschiedenis en literatuur zijn daarvan analogieën aan te wijzen. Dat de beteekenis van het mythologisch element er door op den voorgrond treedt, spreekt vanzelf. Wat bijzonderheden betreft, moet erkend worden, dat vs. 14^b bij geen der beide opvattingen voor ons duidelijk is.

Ook in vs. 15 is, blijkens de volgende verzen, de dichter met zijn gedachten nog bij de schepping. Het woord *splijten* is gekozen met het oog op de uiterlijke verschijning van bron en beek. Men kan, met de leidsche vertaling, het omschrijven als: *door splijting geschapen.* Bij vs. 16 is gedacht aan diepe droge beddingen, die er uitzien, als waren zij voor altoos-stroomende beken bestemd.

In ieder geval, God heeft gemaakt, wat bestaat. In het Hebreeuwsch ligt nog sterker dan wij in de vertaling kunnen uitdrukken, de nadruk op *gij;* gij zijt het, die, enz.. Ook vs. 16, 17 zijn in dat opzicht volkomen duidelijk. Dag en nacht, het droge en de zee, zomer en winter, God heeft ze geschapen. Alleen in de combinatie *licht* en *zon* is voor ons iets vreemds. Want de vertaling *zon* en *maan* is in elk geval slechts een vrije weergave. Met de grenzen der aarde kunnen bedoeld zijn de grenzen der verschillende landen; ik herinner aan Jes. VII : 7—9. Meer in den samenhang past echter te denken aan grenzen, welke de zee niet overschrijden mag, vg. Job XXXVIII : 8—11. Met de hoofdgedachte van onzen psalm staan deze verzen in geen ander verband, dan dat zij een indruk moeten geven van de macht Gods.

En nu berust op deze motieven het gebed. Eigenaardig is het begin van vs. 18. Het is, alsof de dichter God zijn eigen grootheid voorhouden wil. Dat hij toch niet met zich late spelen! Dat hij opsta en zich zelven handhave, vs. 22, dat hij zich begeve tot de plaats der verwoesting, vs. 3, dat hij toch niet vergete, wat de vijand hem doet! Zorgt deze zelf er niet voor, dat God hem gedenkt, vs. 23? Er is een groote tegenstelling tusschen de teekening van de macht Gods, en nu die kenschetsing van den hem beschimpenden vijand als dwaas, vs. 18, 22. Waarom doet God toch zoo, vs. 1? Hoelang zal het duren, vs. 10? Waarom staat hij niet op? Om dit laatste bidt de dichter. Vs. 22 is de bede van Ps. III : 8, VII : 7, het sterkst misschien uitgesproken Ps. XLIV : 24. Het is

altoos hetzelfde: Jahwe bemoeit zich niet met de dingen, en daarom laat hij over, geeft over, vergeet tot zelfs het leven zijner ellendigen: „o God, doe het toch niet".

Eigenlijk bepaalt onze psalm zich tot dat gebed. In vs. 21 heet het nog: *laat de vertrapte niet smadelijk terugwijken; laten de verdrukte en de behoeftige uwen naam prijzen.* Hij heeft aangeklopt bij zijn God; hij heeft hem aangeloopen met al zijn ellende; zal het tevergeefs zijn geweest? Och, dat het danklied nog eenmaal de plaats moge kunnen innemen van het klagend gebed! Dat de thans zoo ellendige nog eenmaal in staat moge zijn, Gods naam te prijzen! Zal hij dat? Ieder waarachtig gebed sluit de verwachting van verhooring in. Maar voor het overige, het blijft een gebed. Verder gaat deze psalm niet; ook niet wat betreft de persoonlijke verzekerdheid van den bidder. Is hij in dat opzicht niet het beeld van zoo menig gebed? Wij vragen... maar waar is het antwoord?

Psalm LXXV.

Voor den orkestmeester 1; [op de wijze van] „verderf niet" 2; een psalm; van Asaf; een lied.

vs. 2. Wij loven u, o God, wij loven [u],
en die uwen naam aanroepen, [3] vertellen uwe wonderen.
vs. 3. „Als ik den tijd gekomen acht, [4]
dan richt ik naar rechtmatigheid;
vs. 4. al versmelt de aarde met al haar bewoners,
ik heb hare zuilen vastgezet."

sela. 5

vs. 5. Tot de pralers zeg ik: praalt niet;
en tot de goddeloozen: steekt den hoorn niet op;
vs. 6. steekt uwen hoorn niet op in de hoogte,
en spreekt niet verwaten tegen den Rotssteen, [6]

---

1. *Zie bij Psalm IV, aant. 1.*
2. *Zie bij Psalm LVII, aant. 3.*
3. *Voor* וְקָרוֹב שְׁמֶךָ en uw naam is nabij *lees ik* וְקֹרְאֵי בְשִׁמְךָ.
4. *Onzekere vertaling. And.:* al schijnt het ook, dat ik vertoef...
5. *Zie bij Psalm III, aant. 1.*
6. *In het Hebreeuwsch staat* בְצַוָּאר עָתָק; *Statenvertaling:* met stijven hals. *Beter is, mede op grond van de grieksche vertaling,* בְּצוּר עָתָק. *Hiervoor pleit zoowel de parallellie als de vergelijking met 1 Sam. II:2,3;* עָתָק verwaten *wordt dan bijwoord bij* spreken. *Als aanduiding van God komt* צוּר, *behalve 1 Sam. II:2, o. a. ook voor Deut. XXXII:4, Hab. I:12.*

vs. 7. want noch van het oosten, noch van het westen,
noch van de woestijn, noch van de bergen[1] — —
vs. 8. maar God is richter;
dezen vernedert hij en dien verhoogt hij.
vs. 9. Want in Jahwe's hand is een beker met schuimenden wijn,[2]
vol mengsel, en hij schenkt daarvan;
ook zijn droesem slurpen en drinken
alle goddeloozen der aarde.

vs. 10. Maar ik zal voor eeuwig juichen,[3]
ik zal den God Jakobs lofzingen,
vs. 11. en al de hoornen der goddeloozen zal ik afhouwen;
verhoogd zullen worden de hoornen der rechtvaardigen.

Wij hebben in dezen psalm een soort *Te Deum,* een terugslag op, een tegenhanger van den vorigen psalm. De dichter wil God loven en zijn wonderen vertellen. Uit de moedeloosheid, die in Ps. LXXIV aan het woord was, heeft hij zich opgericht; hij staat in de vaste verzekerdheid, dat, wat er ook geschieden moge, de regeering bij Jahwe is; hij waarschuwt er tegen, hem toch niet te willen trotseeren, en vol blijdschap treedt hij zelf nu weer handelend op.

De grond van dit alles wordt aangegeven vs. 3, 4. Deze verzen bevatten een Godswoord. Zonder eenige nadere inleiding deelt de dichter het in den 1[sten] persoon als met de eigen woorden Gods mede. Was in den vorigen psalm geklaagd, dat God niets van zich merken liet, thans is dat anders; zijn stem heeft weerklonken, en men is weer gekomen tot blijde verzekerdheid, dat hij regeert.

Op twee onuitgesproken, maar zeer voor de hand liggende bedenkingen wordt in deze verzen een antwoord gegeven. Vs. 3[a] laat zich het best toelichten door Hab. II : 3. Als de profeet daar op zijn wachttoren staat, wordt hem gezegd, dat het gezicht is voor een bepaalden tijd, m. a. w. dat wat hij ziet, eerst later, op den daarvoor door God bestemden tijd, zal worden vervuld. Welnu, hier heet het dat, al is dat ook zoo, wij zouden kunnen zeggen: al werkt God op termijn en treedt derhalve niet dadelijk op, hij daarom toch geen afstand gedaan heeft

---

1. *In het Hebreeuwsch staat* מִמִּדְבַּר הָרִים van de woestijn der bergen. *Ik lees* מִמִּדְבָּר וְהָרִים. *Anderen brengen ook* מִמִּדְבָּר *in status absolutus, maar nemen* הרים *als infin. hiphil van* רום, *in den zin van* verhooging. *Het vreemde van den vorm is hiertegen een bezwaar.* Woestijn *en* bergen *staan naast* oosten *en* westen, *als aanduiding van* zuiden *en* noorden.

2. *Voor* וְיַיִן חָמַר = en de wijn schuimt, *doet men misschien beter te lezen* וְיַיִן חֶמֶר.

3. *Voor* אַגִּיד ik zal verkondigen, *dat een object vereischt, lees ik met velen* אָגִיל.

van de regeering, gelijk allerminst van het oefenen van recht. Men zou boven vs. 3 kunnen zetten: uitstel geen afstel. God richt en blijft richten naar billijkheid.

Maar dan ook in de tweede plaats vs. 4: dat men zich niet late misleiden door wat men ziet. De dingen schijnen geheel in de war te zijn; de aarde versmelt met al hare bewoners; waar is nog eenige vastheid? Ik denk bij dit vers, al is het beide wat anders, aan Ps. XLVI: 4 en aan Ps. XI: 3. De zuilen worden omver gehaald; de wateren bruisen. Men kan verschillende tijden noemen, zelfs in grooten getale, in oude en nieuwe bedeeling, tot op den huidigen dag toe, waarin uitingen als van dezen psalm, dat alles waggelt en wankelt, volkomen begrijpelijk zijn. Ook in den tijd, waarin de vorige psalm ons verplaatst, is dat het geval. Het ligt daarom voor de hand, beide psalmen, ook wat tijd van vervaardiging betreft, samen te voegen. Toch maakt het voor de waardeering van den psalm weinig verschil. Hierop komt het aan, dat, als alles versmelt, toch blijft, wat God heeft gedaan. Hij heeft de zuilen der aarde vastgezet. Wij kunnen deze woorden nemen in meer natuurlijken en in meer zedelijken zin. In beide blijven zij waar. In Ps. XCVII zullen wij hooren, dat, al zijn er donkerheden en wolken om Gods troon, gerechtigheid en gericht het steunsel er van zijn. Het is iets anders en toch hetzelfde. Geen revolutie verwoest, wat God vastgezet heeft.

Hieruit verklaart zich vs. 2. Er is behoefte, God te loven. Men moet niet vragen, op welke wonderen Gods, als door de gemeente te vertellen, de dichter nu juist het oog heeft gehad. De geheele geschiedenis van Israël is er vol van. Toch is het mogelijk, dat zij samenhangen met bepaalde gebeurtenissen, waarin Israël de stem Gods heeft gehoord, en die weer moed gaven en geloof en opgewektheid en vertrouwen op God. Men heeft daarom gemeend, dat onze psalm gedicht zou zijn, nadat in den maccabeeschen oorlog de eerste overwinningen op Antiochus Epiphanes waren behaald. In ieder geval dit zijn de wonderen Gods, dat zijn raad stand houdt, en dat hij doet, wat hij wil. Ik hoor hier iets van het woord van Jesaja, H. VII: 7, als de volkeren woeden: *het zal niet bestaan; het zal niet geschieden.* Is het wonder, dat het loflied weerklinkt?

In vs. 5 vv. spreekt de dichter de vijanden aan. Men heeft dikwijls gemeend, dat ook hier God nog aan het woord zou zijn. Vooral met het oog op vs. 8 is dit zeer onwaarschijnlijk. Wij hebben hier de vrucht van het door God gesprokene. De dichter heeft weer vasten grond onder de voeten; hij voelt zich gerugsteund door God. Kalm en met zelfbewustheid neemt hij het woord. De vijanden worden genoemd *pralers,* hetzelfde woord, dat wij hadden o.a. Ps. LXXIII: 3, en *goddeloozen* — reeds de combinatie dezer beide woorden geeft te denken — en hij roept hun toe: *praalt niet; steekt den hoorn niet op.* De hoorn behoort bij het beeld van een stier, en is het zinnebeeld van kracht en sterkte. Hem opsteken beteekent dus zoowel: zich trotsch, hoogmoedig gedragen, als: zich gereed maken tot den aanval.

In vs. 6 herhaalt de dichter deze vermaning, waarbij hij alleen de uitdrukking *pralen* door die van *verwaten spreken* vervangt. Vooral echter legt hij hier den nadruk er op, dat wie het doet, het doet *tegen God.* Dezen duidt hij aan

door den *rotssteen.* Het laatste schijnt hier eenigszins ongemotiveerd. Ik verklaar het uit herinnering aan het z.g. lied van Hanna, 1 Sam II : 1—10. Ook met den *hoorn,* het *verwaten spreken,* gelijk met het slot van vs. 8 is dat het geval, vg. aldaar vs. 1, 3, 7ᵇ, 10. Ook Jes. XXVI : 4, 5 en Hab. I : 12 komen ons daarbij in de gedachten.

Deze vermaning wordt nu aangedrongen door vs. 7, 8. De samenhang is hier vrij los; toch is de gedachtengang niet onduidelijk. Vs. 7 moet in gedachte uit vs. 8 worden aangevuld. Niet van het oosten en niet van het westen, niet van de woestijn en niet van de bergen (zie bl. 16 aant. 1) is iets te verwachten, vg. den aanvang van Ps. CXXI; God, en hij alleen, regeert. Men kan het woord *rechten* nemen òf in meer beperkten òf in meer algemeenen zin; in het laatste geval beteekent het: degene, die regeert. In ieder geval dat hij het doet, openbaart hij hierin, dat hij vernedert en verhoogt. De dingen, ook de verhoudingen, kunnen worden omgekeerd. Terwijl alles versmelt, maar God de zuilen der aarde heeft vastgezet, is er buiten hem niets, waarop men rekenen kan. Als hij het wil, komt het lage boven en het hooge onder. Pralen, grootspreken, den hoorn opsteken beteekent alles dus niets.

Er is hoogheid in een dergelijk woord, de hoogheid van het kennen van God. Daarom, dat men zich late waarschuwen! Vs. 9 wordt *over,* niet meer *tot* de goddeloozen gesproken. God bereidt zich ten oordeel. Het is de troost van de vromen, die als in den vorigen psalm zich mishandeld en onderdrukt weten, en die niet anders meer kunnen dan bidden. Gods tijd komt. Hij heeft den beker, dien hij den goddeloozen zal reiken, reeds in de hand. Het beeld van een beker als aanduiding van het den menschen beschoren lot, is in verschillende toepassing in het Oude Testament zeer gewoon. Ik herinner in het algemeen aan Ps. XI : 6, XXIII : 5. Hier komt er bij de gedachte aan het oordeel, dat over de goddeloozen zal komen. Uitgewerkt vinden wij die o. a. Jer. XXV : 15 vv., Jes. LI : 17 vv., welke plaatsen onzen dichter waarschijnlijk voor den geest hebben gestaan, vg. ook Ezech. XXIII : 34ᵇ. De schuimende wijn is het beeld van de gramschap Gods. De bijvoeging *vol mengsel* is een versterking er van, en ziet op de gewoonte, bij gastmalen den wijn in de mengvaten met kruiden en specerijen aan te zetten, vg. Jes. V : 22. Tot op den bodem toe zal de beker worden uitgedronken: geen droppel er van wordt den goddeloozen gespaard. Dezen komen er door in een toestand van dronkenschap, waarin zij niet weten, wat zij doen, en komen dan om. In de profetische prediking vinden wij er meer dan eens een vrij realistische beschrijving van.

En daartegenover nu Israël. Als in antwoord op het gebed van den vorigen psalm: *laten de verdrukte en de behoeftige uwen naam prijzen,* heet het hier: *maar ik zal voor eeuwig juichen, ik zal den God Jakobs lofzingen.* Er is weer hoop, weer verwachting, weer blijdschap. Het is alles gewekt door dat ééne: God heeft gesproken. Als men dat maar weet, als men maar weer gelooven mag, dat, ook waar het anders lijkt, de regeering, ook het recht, veilig is in zijne handen; dan kan men geduld hebben en wachten en niet versagen.

Hoe anders dan de vorige eindigt dan ook onze psalm. Daar niets dan een

vraag, een gebed; waar was het antwoord? Hier opgewektheid, een nieuw durven optreden, een bewustzijn van kracht. Men heeft ook in vs. 11 een woord Gods willen zien, of anders den 1sten persoon er van in den 3[den] willen veranderen. M. i. is het laatste onnoodig; het eerste zeer onwaarschijnlijk. Het is Israël, dat spreekt, dat zich verlost weet van den druk, en zich nu weder voelt. Met den *rechtvaardige* wordt, evenals met degenen, die Gods naam aanroepen, in vs. 2, de gemeente bedoeld. Het is geen ander dan het *ik*, die spreekt; maar het is daarvan de karakteristiek. Ik heb over die benaming *rechtvaardige* meer dan eens gesproken. Zij teekent de betrekking tot God. Gedachte aan zondeloosheid ligt er niet in, wel die van ten opzichte van God in de rechte verhouding te staan. De „rechtvaardige" der oude bedeeling is de „geloovige" der nieuwe.

Welnu, de hoornen des rechtvaardigen zullen worden verhoogd. Het z.g. lied van Hanna, dat wij in onzen psalm meer aangehaald vonden, eindigt met de verklaring, dat God den hoorn zijns gezalfden verhoogen zal. Het is dezelfde gedachte, als wij hier hebben. En in dezelfde mate, waarin Israël nieuwe krachten erlangt, weet het zich in staat, die der vijanden te fnuiken. Er is in vs. 11[a] iets van het „meer dan overwinnaar" van Paulus, iets van het *met mijn God verbreek ik omheiningen, met mijn God spring ik over een muur* van Ps. XVIII : 30. Er is iets de perken te buiten gaands in; „*al* de hoornen der goddeloozen zal ik afhouwen". Er is in overstrooming van kracht.

In meer dan één opzicht herinnert onze psalm aan Ps. II, hoe gansch anders deze in ander opzicht ook zijn moge. Ook daar die vermaning, omdat men zelf een woord Gods gehoord heeft, tot degenen, die tegen God opstaan. Ook daar dat: Gods oordeelsdag komt. God heeft een „dan", waarop hij zal spreken; zijn toorn staat op het punt te ontbranden. Maar ook: die bij hem schuilen, zijn veilig. Zij hebben de belofte: alle volken worden hun ten erfdeel; over alle volken hebben zij de macht. Wat kan men dan niet? dan geen spreken meer van ellendigen en vertrapten en behoeftigen. In onzen psalm komt als bij uitzondering geen enkele dergelijke uitdrukking voor. Men voelt zich weer sterk; de hoornen der goddeloozen zal men verbreken; alle, alle; en de hoornen des rechtvaardigen worden verhoogd.

Psalm LXXVI.

Voor den orkestmeester 1; met snarenspel 2; een psalm; van Asaf; een lied.

vs. 2. God is gekend in Juda,
groot is zijn naam in Israël;

---

1. *Zie bij Psalm IV, aant. 1.*
2. *Zie bij Psalm IV, aant. 2.*

vs. 3. in Salem toch was zijne tent,
en zijn woning op Sion.
vs. 4. Daar heeft hij de boogschichten verbroken,
schild, zwaard en oorlog.
sela.[1]
vs. 5. Vreeselijk[2] zijt gij en heerlijk,
op eeuwigdurende[3] bergen.
vs. 6. Uitgeplunderd[4] zijn de onverschrokkenen,
zij zonken in het graf,[5]
en al den krijgslieden ontzonk hunne kracht;[6]
vs. 7. vanwege uw dreigen, o God Jakobs,
waren verbijsterd èn wagen èn paard.
vs. 8. Gij, vreeselijk zijt gij,
en wie zal bestaan voor uw aangezicht
vanwege de sterkte[7] uws toorns?
vs. 9. Van uit den hemel deedt gij rechtspraak hooren,
de aarde schrok en werd stil,
vs. 10. toen God ten gerichte opstond,
om te redden alle geringen[8] der aarde.
sela.
vs. 11. Al de stammen der menschen zullen u loven,
de overgebleven stammen u feestvieren.[9]

---

1. *Zie bij Psalm III, aant. 1.*

2. *In plaats van* נָאוֹר, *part. nif. van* אוֹר, *leze men met velen* נוֹרָא.

3. *Het Hebreeuwsch heeft* הַרְרֵי־טָרֶף roofbergen. *Met de oude grieksche vertaling leze men* הַרְרֵי־עַד. *Daar* עַד *even goed* buit *als* eeuwig *beteekent, mag men het er voor houden, dat* טָרֶף *in den tekst is gebracht als verklaring van het ten onrechte in eerstgenoemden zin opgevatte* עַד. *Letterlijk staat er:* van *eeuwigdurende bergen. Bedoeld wordt, dat God van af die bergen regeert. Daar is zijn troon.*

4. *Het hier gebezigde* אֶשְׁתּוֹלְלוּ *is meer arameesch dan hebreeuwsch.*

5. *Letterlijk:* zij sluimerden hun slaap.

6. *Letterlijk staat er:* en al de krijgslieden vonden hunne handen niet.

7. *Voor* מֵאָז, *letterlijk* van toen, *leze men* מֵעֹז.

8. *Eig.:* ootmoedigen.

9. *De hebreeuwsche tekst geeft geen zin. Men zou moeten vertalen* want de gramschap der menschen zal u loven; met de rest der grimmigheden zult gij u omgorden. *Verschillende tekstemendaties zijn voorgesteld en verschillende verklaringen gegeven. Voor* תַּחְגֹּר gij zult omgorden *heeft de oude grieksche vertaling* תָּחֹג לָךְ zal u feestvieren, *welke lezing de leidsche vertaling heeft overgenomen. Ik heb in mijn vertaling de door* Duhm *voorgestelde lezing gevolgd:* כָּל־אֻמּוֹת אָדָם תּוֹדֶךָ שְׁאֵרִית אֻמּוֹת תָּחֹג לָךְ. *Wat de gedachte betreft, dat de*

vs. 12. Doet geloften, en betaalt ze Jahwe uwen God;
dat allen, die hem omringen,
geschenken brengen den Vreeselijke,
vs. 13. die de overmoedige vorsten vernedert, [1]
die geducht is voor de koningen der aarde.

In de oude grieksche vertaling staat boven dezen psalm *tegen den Assyriër*. Historische waarde heeft zulk een opschrift niet: reeds de arameesche vorm in vs. 6, zie aant. 4. wijst op lateren tijd. Toch laat het zich zeer goed verstaan. Onze psalm geeft uiting aan een stemming als die, welke na de verlossing uit de macht van Sanherib in Israël moet hebben geheerscht. Ook is niet onmogelijk, dat men in vs. 6, 7 te recht of te onrecht een zinspeling op het bericht 2 Kon. XIX; 35 heeft gezien. Voor het overige herinnert onze psalm aan Ps. XLVI en XLVIII, vg. bij vs. 1 Ps. XLVIII: 4, bij vs. 4 Ps. XLVI: 10.

Evenmin als in den vorigen is er in onzen psalm iets, hetzij van klacht, hetzij van gebed. Zonder bepaald den Te Deum-vorm te hebben, sluit hij zich toch aan dezen aan. Ook hier hebben wij één grootmaken Gods. Er aan ten grondslag ligt de indruk van Gods verhevenheid, voor Israël ten zegen, voor de volken ter verschrikking.

In het eerste couplet, vs. 2—4, bezingt de dichter in blijden jubel de reddende tegenwoordigheid Gods onder zijn volk. Er is onuitgesproken iets in het refrein van Ps. XLVI *Jahwe der legerscharen is met ons; een schutsoord is ons Jakobs God*. Deze heeft zich zelven geopenbaard, zich doen kennen; en nu kent men hem in zijne hoogheid; zijn naam is groot in Israël; men weet, wie hij is. Over het *hoe* dezer openbaring zegt de dichter niets. Toch voelt ieder, wat hij bedoelt. Vs. 4 is in dit opzicht duidelijk genoeg; er is redding, verlossing geweest. Men kan, wat wij hier hebben, aanduiden als de jesajaansche gedachte van de onaantastbaarheid van Jeruzalem. Op de heiligheid dezer stad als woonstede Gods stuit iedere aanval af.

Dat de naam *Salem* hier bedoeld is als afkorting van *Jeruzalem*, lijdt natuurlijk geen twijfel. Hij herinnert aan Gen. XIV: 18; in het Oude Testament komt hij elders niet voor; in het Nieuwe alleen, in aansluiting aan de plaats uit Genesis, Hebr. VII: 1, 2. Over de dichterlijke aanduiding van het heiligdom als de *tent* Gods behoef ik niets te zeggen; het daarvoor gebezigde woord is niet het gewone; Ps. XXVII: 5 wordt het beeldsprakig gebruikt van de hut, waarin God den vrome verbergt.

Daar heeft God de redding gewrocht. Of dit *daar* verstaan moet worden in den zin van, *van daar uit*, dan wel in letterlijken, plaatselijken zin, laat ik in het midden. De grammaticale vorm is in elk geval eenigszins vreemd. In het laatste

aan het oordeel ontkomen volken aan de feesten van Jahwe zullen deelnemen, vg. Zach. XIV: 16—19. Meer dan een poging tot vertaling is dit niet.

1. *Letterlijk:* die den geest der vorsten vermindert.

geval moet nog aan iets anders gedacht zijn dan aan de nederlaag van Sanherib. De verlossing van Jeruzalem uit de macht van Antiochus Epiphanes — vg. de beide vorige psalmen — komt dan natuurlijk ook hier in aanmerking.

De uitdrukkingen in vs. 4 zijn kort en dichterlijk. Het woord, dat ik door *boogschichten* vertaalde, beteekent letterlijk *bliksems van den boog*. Bedoeld worden waarschijnlijk pijlen, het punt van vergelijking zal wel de snelheid zijn. Daarentegen past het woord *oorlog* naast schild en zwaard hier niet volkomen. Gedacht zal wel zijn aan nog ander oorlogsgereedschap. Ook heeft men door verandering in het Hebreeuwsch van enkele letters in vs. 4[a], als beter met het woord oorlog in overeenstemming, een werkwoord willen lezen, dat *doen ophouden* beteekent, hetzelfde als Ps. XLVI : 10.

Na deze jubelende uitboezeming spreekt de dichter in vs. 5—10, een dubbel couplet vormend, God zelf aan. Diens vreeselijkheid, men kan ook vertalen: diens geduchtheid, staat op den voorgrond, vs. 5, 8. In vs. 5 gaat de vermelding er van gepaard met die zijner *heerlijkheid*, in vs. 8 met die van zijn *toorn*. Beide behooren bijeen. Bovendien wordt in de eerste helft van dit stuk meer gelet op het feit, waarin deze vreeselijkheid Gods zich geopenbaard heeft, in de tweede helft meer op den algemeenen indruk, die er door teweeggebracht wordt.

Met de *eeuwigdurende* bergen zijn de bergen bedoeld, waarop Jeruzalem ligt. Aan *eeuwigheid* in den zin, waarin wij dit woord verstaan, is daarbij niet gedacht; wel daarentegen aan oudheid en vastheid; ook elders worden er dergelijke epitheta op toegepast. Tusschen vs. 5 en 9 schijnt strijd, inzooverre in eerstgenoemd vers de heilige berg, in vs. 9 de hemel als uitgangspunt van de werkingen Gods wordt genoemd. Voor Israëls bewustzijn bestaat die strijd niet. Ook in Ps. LXVII en elders vinden wij iets dergelijks. Dit is mede de heerlijkheid van het israëlietisch Godsgeloof — de gemeente van Christus verstaat het zoo goed, — dat daarin, wat wij noemen: de reëele en de openbaringstegenwoordigheid Gods, in levende eenheid is samengevlochten. God is in het heiligdom, maar hij is ook in den hemel; hij is in den hemel, maar hij is daarom niet minder in het heiligdom in het midden zijns volks. En van beide uit werkt hij.

Vs. 6, 7, wordt gedoeld op de eene of andere bepaalde gebeurtenis. Volkomen duidelijk is hetgeen er van gezegd wordt, voor ons niet. De beste toelichting er van vinden wij misschien in het bericht 2 Kon. XIX : 35, ook al is de mogelijkheid verre van uitgesloten, dat de dichter iets anders op het oog heeft gehad. In ieder geval, er is een groote overwinning behaald; het ondenkbare heeft plaats gegrepen: de onverschrokkenen — aanduiding van het vijandelijk leger — zijn van alles beroofd. Daarbij staat op den voorgrond de wondere wijze, waarop alles toegegaan is. Van een eigenlijken strijd is geen sprake: Alleen het resultaat wordt meegedeeld: de macht der vijanden wordt verbroken, ze zinken in den slaap des doods, ze komen om.

Voor de letterlijke beteekenis van vs. 6[c] zie aant. 6. De woorden zijn teekenachtig; de krijgslieden, zoo heet het, „vinden hunne handen niet." Vooral vs. 7 geeft de verklaring. Het woord, dat ik daar door *verbijsterd* vertaalde, wordt gebruikt van een diepen, bedwelmenden, men kan dikwijls zeggen: boven-

natuurlijken slaap. Ook de slaap der algeheele verdooving, b.v. als gevolg van hevige dronkenschap, wordt er door aangeduid. Wat het werkwoord betreft, wijs ik op Richt. IV : 21, Jon. I : 5 v., wat het zelfst. naamwoord aangaat, op Gen. II : 21, XV : 12, 1 Sam, XXVI : 12, ook Jes. XXIX : 10. De gedachte is, dat ze geheel bewusteloos zijn. Dat bij de woorden *wagen en paard* gedacht is aan de manschappen, die deze bedienen, spreekt vanzelf. Toch is ook hier de keuze der woorden zeker niet onopzettelijk: het was alsof alles, ook de dieren, ja tot de levenlooze voorwerpen toe, met wezenloosheid geslagen was. God had het gedaan. In den eersten regel van vs. 7 wordt dit uitdrukkelijk gezegd. De gevolgen waren te groot, dan dat men zou kunnen blijven denken aan natuurlijke oorzaken: *vanwege uw dreigen, o God Jakobs, waren verbijsterd èn wagen èn paard.*

Hieruit leidt de dichter nu nog meer in het algemeen gevolgtrekkingen af. Nog altoos spreekt hij God aan; ja deze is vreeselijk; en wie zal kunnen bestaan voor zijn aangezicht vanwege de sterkte zijns toorns? God heeft in dit alles recht geoefend. In Ps. LXXIV was er over geklaagd, dat God niets van zich merken liet; in Ps. LXXV had men zich met blijdschap vastgeklemd aan de verzekering Gods, dat, al liet hij ook de jaren voorbijgaan en al versmolt ook de aarde, toch het oordeel der billijkheid niet zou uitblijven, noch de door hem vastgezette zuilen der aarde aan het wankelen gebracht. Hier, eindelijk, heeft God alreeds ingegrepen; in verschrikte stilte is de aarde getuige geweest van het van den hemel geslingerde vonnis; wat zal men zeggen? men zwijgt verschrikt.

Eigenaardig is het slot van vs. 10. Wat God aan het leger der vijanden gedaan heeft, is geweest een *opstaan ten gerichte,* maar dit om *te redden alle geringen der aarde.* Met deze laatste benaming karakteriseert de dichter het israëlietische volk. Over de beteekenis van het daarvoor gebezigde woord in verband met het er zeer nauw mee verwante *verdrukte,* sprak ik vroeger reeds, vg. o. a. bij Ps. IX/X, dl. I, bl. 66 v.. Meer dan in één ander ligt er de gedachte in van *weerloosheid;* men kan zich zelf niet verdedigen en wil het ook niet. Hierin ligt het eigenaardige der gemeente. Hoe sterker de wereld zich voelt, hoe zwakker de gemeente, hoe minder zich met haar durvende en willende meten. Maar het heil komt van God; eenmaal volkomen, telkenmale gedeeltelijk. Ook de overwinning, die nu behaald is, was er een proef van.

In dankbaren jubel heeft de dichter dit alles voor God uitgesproken. Nu volgt nog een laatste couplet, tegenhanger van het eerste. Had hij daar, in de blijdschap van zijn verbazing, der wereld de grootheid van Israëls God als het ware voor de voeten geworpen, hier dringt hij er op aan, dat daarmee dan ook werkelijk rekening zal worden gehouden.

Bij vs. 11 is de tekst zeer corrupt, zie aant. 9; vandaar tal van verklaringen. Zooals ik giste, is dit de gedachte: nu God is opgestaan ten gerichte en zijn volk heil heeft gebracht, kan het niet anders, of al de volken der aarde zullen hem loven. De dichter zegt dit God zelf. Wat aan het oordeel ontkomt, zal mede doen aan de verheerlijking Gods; het oordeel moet medewerken tot bekeering der volken. Van deze laatste is, niet minder dan het loven van Gods

naam, het feest vieren te zijner eer, d. w. z. ter eere van Jahwe, den God Israëls, bestanddeel en openbaring. Zeer mogelijk is — wij zijn dan echter in veel lateren tijd dan in dien van Sanherib — dat bij vs. 11[b] gedacht is aan Zach. XIV : 16—19. Wie van de volken, zoo heet het daar, in den eindtijd niet mede naar Jeruzalem optrekt, om het loofhuttenfeest te vieren, zal met onthouding van regen, of in het algemeen met onvruchtbaarheid, worden gestraft. Er is slechts één God; er kan dus ook slechts één eeredienst zijn.

In onzen psalm blijft het echter niet bij de verzekering, dat het zoo zijn zal. Men wordt opgeroepen, er voor te zorgen, dat het zoo worden zal. Wie de in vs. 12 aangesprokenen zijn, wordt niet met zoovele woorden gezegd. Uit het *Jahwe, uwen God* blijkt, dat in vs. 12[a] in ieder geval aan Israël gedacht is, terwijl in de volgende regelen de dichter de omliggende volken wel op het oog zal hebben gehad. Trouwens, de verdeeling der versregels is hier niet zeker; in het Hebreeuwsch schijnen, volgens de accenten, de woorden *allen, die hem omringen,* nog tot den eersten regel te behooren; daarentegen ligt, naar de gedachte te oordeelen, de verbinding er van met het volgende, meer voor de hand.

In het *doet geloften en betaalt ze Jahwe* van vs. 12[a] is de eerste helft min of meer hypothetisch; men kan de gedachte er van omschrijven door: *betaalt Jahwe de geloften, die gij hem hebt gedaan.* Hieruit moet blijken, dat Israël rekent met de grootheid zijns Gods; geen veronachtzaming te zijnen opzichte mag er zijn; geen de hand met hem lichten, geen doen, alsof het er tegenover hem niet zoo nauw op aankomt; is zijn naam niet groot in Israël?

Maar dat dan ook de andere volken, degenen, die hem omringen en die als zoodanig getuigen zijn van zijn grootheid, hem daarin erkennen! De uitdrukking hier voor *geschenken brengen* gebezigd komt ook voor Jes. XVIII : 7, Ps. LXVIII : 30. Bij laatstgenoemde plaats wees ik er op, dat wij daarmee zijn op de lijn o. a. van Hagg. II : 8, Jes. LX : 6 vv.. Hier ligt er vooral de nadruk op, dat deze geschenken gebracht worden den *Vreeselijke,* d. w. z. dengene, voor wien men reden heeft te vreezen, blijkens de geschiedenis, met zeer groote vrees. Onder den indruk daarvan staat geheel deze psalm; in vs. 13 sluit hij daarmee. Uit dit slot kan men opmaken, wat voor den dichter praedomineert. Hij bezingt de verlossing als openbaring der heerlijkheid Gods, maar toch eigenlijk straalt deze hem het meest hierin door, dat niemand of niets tegen God bestand is. God is het, die den geest der vorsten afsnijdt, en die vreeselijk is voor de koningen der aarde. Het woord, dat ik door *overmoedig* vertaalde, beteekent eigenlijk: *geest,* maar wordt hier duidelijk bedoeld als overmoed. Het woord door mij weergegeven als *vernedert,* wordt door de Statenvertaling weergegeven door het werkwoord *afsnijden* met de nadere bepaling *als druiven.* In het Hebreeuwsch staat dit niet, maar het hier gebezigde werkwoord wordt dikwijls van het afsnijden van vruchten gebruikt.

In ieder geval, ook de vorsten heeft God in zijn hand. Met name wat de aanleiding tot dezen psalm geworden is, heeft dit weder doen zien. Dat men het niet vergete en zich niet late verleiden, op de eene of andere wijze niet te rekenen met de majesteit Gods. Zijn naam is groot in Israël, maar ook, hij is

vreeselijk voor de koningen der aarde. Daarmee eindigt onze dichter. Wij zijn nog in de oude bedeeling; het einde is vrees. Toch is het dit niet alleen; er is blijdschap in de verzekerdheid, dezen grooten God in zijn midden te hebben en zijn volk te zijn. Dat men hem love in het midden der zijnen. Daarvoor is men gemeente, israëlietische, ook Christengemeente. God heeft zich bekend gemaakt in het werk der verlossing; dies kent men zijn naam!

Psalm LXXVII.

Voor den Orkestmeester 1; op [de wijze van] Jeduthun 2; van Asaf; een psalm.

vs. 2. Mijn stem is tot God, en ik roep;
mijn stem is tot God, dat hij mij gehoor verleene!
vs. 3. Ten dage mijner benauwdheid zoek ik den Heer;
mijne hand is des nachts uitgestrekt zonder te verstijven;
mijne ziel weigert zich te laten troosten.
vs. 4. Ik gedenk God en ik zucht,
ik peins, en mijn geest versmacht. sela. 3
vs. 5. Mijne oogleden worden belemmerd,[4]
ik ben verontrust en kan niet spreken;
vs. 6. ik overdenk de dagen van oudsher,
de jaren van het verre verleden.[5]
vs. 7. Ik overdenk in den nacht mijn snarenspel;[6]
ik peins in mijn hart, en mijn geest vorscht na:

---

1. *Zie bij Psalm IV, aant. 1.*

2. *Zie bij Psalm LXII, aant. 2.*

3. *Zie bij Psalm III, aant. 1.*

4. *Lees* אֲחֻזוֹת *i.p.v.* אָחַזְתָּ, *Met het belemmeren wordt natuurlijk bedoeld: het niet kunnen slapen.*

5. *In het Hebreeuwsch staat hier het meervoud van het woord* עוֹלָם, *dat wij gewoonlijk door* eeuwigheid *vertalen; vandaar* de jaren der eeuwigheden, *in de Statenvertaling:* de jaren der eeuwen. *Hetzelfde is het geval vs. 8, met dit onderscheid, dat* eeuwigheden *daar betrekking heeft op de toekomst.*

6. *In de oude grieksche vertaling behoort het woord* overdenken *nog tot vs. 6; in de plaats van* נְגִינָתִי mijn snarenspel *staat er een werkwoordvorm, waarschijnlijk vertaling van* הָגִיתִי, *waarmede het volgende* עִם־לְבָבִי *in verband moet worden gebracht. Vs. 7 zou dan aldus luiden:* ik spreek des nachts in mijn hart; ik peins en mijn geest vorscht na. *Dat deze lezing wel wat voor heeft, laat zich moeilijk ontkennen. Vooral het snarenspel staat hier vreemd.*

vs. 8. zal dan de Heer voor eeuwig verstooten,
en geen welgevallen meer toonen?
vs. 9. is het voor immer uit met zijne gunst?
is het gedaan met zijne trouw[1] van geslacht tot geslacht?
vs. 10. Heeft dan God vergeten, zich te ontfermen?
of heeft hij zijne barmhartigheden toegesloten in toorn?
vs. 11. Ik zeide: dit is het, wat mij krenkt, sela.
dat de rechterhand des Allerhoogsten veranderd is.

vs. 12. Ik zal gedenken[2] de daden van Jah;
ja ik zal gedenken uwe wonderen van oudsher,
vs. 13. en ik zal overdenken al uw werk,
en uwe daden bepeinzen.
vs. 14. O God, uw weg is in het heiligdom;
wie is een God, groot als God?[3]
vs. 15. Gij zijt God,[4] wonderen doende,
gij hebt uwe sterkte onder de volken doen kennen;
vs. 16. gij hebt door [machtigen] arm uw volk verlost,
de kinderen Jakobs en Jozefs.
vs. 17. De wateren zagen u, o God; sela.
de wateren zagen u, zij krompen ineen;
ook beefden de afgronden.
vs. 18. De wolken goten water uit;
het zwerk deed donder[5] hooren,
ook vlogen uwe pijlen;
vs. 19. het geluid uws donders was in den wervelwind;[6]

---

1. *Te lezen* אֲמִתּוֹ zijne trouw, *i.p.v.* אֹמֶר, woord.

2. *Er is hier in het Hebreeuwsch onzekerheid tusschen het keré* אֶזְכֹּר ik zal gedenken, *en het ketib* אַזְכִּיר ik zal vermelden; *ik koos het eerste. Mogelijk is de tekst niet volkomen in orde.*

3. *Oorspronkelijk moet hier gestaan hebben* groot als Jahwe. *De wijziging is gevolg van het elohistisch karakter van dezen psalm; zie de Inleiding.*

4. *In het Hebreeuwsch heeft* God *hier het lidwoord. Vandaar de vertaling:* de God, die wonderen doet. *Toch is deze onjuist, daar dan ook* עֹשֵׂה *het lidwoord zou moeten hebben. Veeleer geeft het lidwoord hier het specifieke te kennen: de Godheid, God bij uitnemendheid.*

5. *Letterlijk:* geluid.

6. *Het hebreeuwsche woord* גַּלְגַּל, *eigenlijk: iets dat in draaiende beweging is, wordt ook gebruikt van de raderen van een wagen, en vandaar van den wagen zelf. Velen willen daarom ook hier gedacht hebben aan den* krijgswagen Gods. *De vertaling* wervelwind *staat niet vast.*

bliksemen verlichtten de wereld;
de aarde beefde en schokte.
vs. 20. Uw weg was door de zee,
en uw pad door groote wateren,
en uwe sporen werden niet onderkend;
vs. 21. gij leiddet uw volk als een kudde,
door de hand van Mozes en Aäron.

Indien in ons psalmboek één „psalm in den nacht" is, dan is het de thans voor ons liggende. Herinnerde de vorige aan Ps. XLVI en XLVIII, deze doet het, althans tot op zekere hoogte, aan Ps. XLII/III. Wij hebben hier hetzelfde verlangen naar God, dezelfde klacht, door hem vergeten te zijn, dezelfde poging, deze te overwinnen, door zich te verdiepen in het verleden. Toch draagt hij in vele opzichten ook weer een ander cachet.

Den boventoon heeft het gevoel, God niet te hebben, maar door hem verstooten te zijn. Vooral vs. 8—10 zijn daarvoor van beteekenis. Wat de aanleiding er toe is, blijkt niet. In de genoemde verzen is alles negatief: God schijnt geen welgevallen meer te hebben, bedoeld is natuurlijk: aan zijn volk; zijn gunst heeft opgehouden; met zijn *trouw*, zie bl. 26, aant. 1 — schijnt het gedaan te zijn; ontferming en barmhartigheid schijnen er niet meer te zijn. Dat wij hier meer hebben dan individueele ervaring, is even duidelijk als dat de dichter deelt in het lot van zijn volk. Het gevoel van door God verstooten te zijn, vonden wij ook met zoovele woorden uitgesproken Ps. XLIV : 10, LX : 3, LXXIV : 1. Mogelijk verplaatst onze psalm ons in denzelfden tijd en dezelfde omgeving. Merkwaardig is in ieder geval, dat er evenmin als in een der genoemde iets in is, dat naar schuldbelijdenis zweemt. Dat de dichter zelf door zonde en ontrouw de verstooting door God zou hebben verdiend, komt evenmin in de gedachte op, als dit, dat hij door eigen gedrag aanleiding zou kunnen hebben gegeven tot de veranderde houding Gods. De Allerhoogste zelf, zijn rechterhand, zooals het vs. 11 heet, is veranderd, en hij weet niet, waarom. Er is daarin voor ons, Christenen, iets zeer vreemds, maar toch ook iets aantrekkelijks. Deze dichter durft komen voor God. Er is in dezen psalm niets gewilds, niets onnatuurlijks, wat in zoo menige schuldbelijdenis wel het geval is. Zoo dikwijls dringt men zich op, wat men inderdaad niet gevoelt; men *weet*, dat men zondaar is, en daarom . . . ; maar de waarheid en daarom ook de kracht der schuldbelijdenis ontbreekt. Bij onzen dichter niets daarvan. Hij durft God de schuld geven, vragend, aarzelend, het zelf niet begrijpend, overtuigd, dat God alleen het raadsel oplossen kan.

Want het is hem een raadsel, en meer dan dat, een lijden. Hiervan spreekt vs. 2—7. In deze verzen is tweeërlei. Er is allereerst in een roepen om hulp. Dat God het gehoor verleene en uitkomst geve! Veel wordt daarover niet gezegd. Zooals ik reeds zeide, weet ik niet, waarin de benauwdheid, waarin zich de dichter bevindt, bestaat; maar in ieder geval, hij zoekt daarin God; hij strekt zijne hand naar hem uit, onvermoeid, dat wil dat zeggen: *zonder te verstijven,*

den ganschen dag en den ganschen nacht; maar hij vindt hem niet. Vandaar het slot van vs. 3. Er is iets wanhopigs in dat roepen tot God zonder gehoor te krijgen, terwijl men toch gehoord worden wil. Niets kan dat goed maken; laten daartegenover geen troostredenen worden aangevoerd; zij zijn alle tevergeefsch. De uitdrukking *weigeren, zich te laten troosten* vinden wij ook o. a. Jer. XXXI: 5, van Rachel te Rama, als zij hare gedoode kinderen zoekt; ik ken geen uitdrukking voor grootere smart.

En nu komt daar in de tweede plaats nog iets bij. Als hij dat zwijgen en zich terugtrekken Gods maar eenigszins begrijpen kon; maar dat juist kan hij niet. Moest het in den grond der zaak niet anders zijn? en waarom is het dan zoo? Voor den dichter is dit een oorzaak van het meest smartelijk gepeins. In onzen psalm wordt daarover meer gezegd dan over het lijden zelf.

In vs. 4—7 spreekt hevige onrust: wij kunnen ons die zoo goed voorstellen. Ook in het natuurlijke leven zijn dergelijke toestanden niets minder dan ongewoon. Het is dat altoos maar weer opwerpen van dezelfde vragen, waarop men het antwoord niet vinden, maar waarvan men ook maar niet loskomen kan. Reeds dit is sprekend: *ik gedenk God en ik zucht; ik peins en mijn geest versmacht.* De dichter staat in geestelijk opzicht als voor het luchtledige. Hij kan niet buiten God; hij wil aan hem denken; maar waar is hij? wat doet hij? waarom luistert hij niet? Ook in Ps. LXXIII en elders hadden wij gepeins over onbegrijpelijkheden in het Godsbestuur. Het ging bang genoeg, maar het was toch iets anders; en zoo diep als hier ging het niet. Het raakt nu God zelf. Vs. 5 doelt op de slapeloosheid, die dit gepeins over God voor den dichter meebrengt. Deze kan de oogen niet sluiten; zijne oogleden worden belemmerd. En, terwijl de dichter daar nu nederligt als ondanks zich zelf met geopende oogen, in eigenlijken en in beeldsprakigen zin in het duister starende, is hij ten prooi aan den hevigsten angst; hij wil spreken, maar hij kan het niet; de gedachten vermenigvuldigen zich in zijne ziel. Daar is God; maar daar zijn ook de dagen van ouds, en de jaren van het verre verleden.

Wij hooren hier den Israëliet. Het verleden van Israël is zijn verleden, gelijk het tegenwoordige lijden van Israël zijn lijden is. Maar daarin mengen zich herinneringen uit het eigen leven. Naar de lezing van de grieksche vertaling, zie bl. 25, aant. 6, is de gedachte van vs. 7 eenvoudiger dan in het Hebreeuwsch. Er is dan alleen sprake van nachtelijk gepeins, van stille overleggingen, waarvan de inhoud in vs. 8—10 nader aangegeven wordt, maar persoonlijke herinneringen, andere dan die van vs. 6, spelen daarbij geen rol. In den hebreeuwschen, door mij gevolgden, tekst is dat wel het geval. Er is daar sprake van het *snarenspel* des dichters als waaraan hij gedenkt. Ik versta dit zoo, dat, terwijl het geheele verleden van Israël zich voor zijn geestesoog ontrolt, hem ook als onwillekeurig te binnen komt, hoe dikwijls hij zelf bij snarenspel zijn God geprezen en hem voor al zijne weldaden groot gemaakt heeft. En hoe is het nu? Maar juist die tegenstelling wekt zooveel vragen en geeft zooveel stof tot onafgebroken overleggingen. 's Dichters geest vorscht na. Ik denk niet, dat er veel Christenen zijn, die hiervan niet iets verstaan. Het geldt hier in één woord: *de betrouwbaarheid Gods.*

Hij kan zich het verleden van Israël niet voor den geest roepen, zonder dat de gedachte aan de *gunst Gods* als vanzelf naar voren komt. Er was in Gods doen *welgevallen* aan zijn volk; er was *trouw*, als een gulden keten het eene geslacht aan het andere verbindende, er was *ontferming* en *barmhartigheid*. En nu? Is dat nu alles voorbij? is het werkelijk waar, dat God heeft weggeworpen — en dat voorgoed — hetgeen, d. w. z. het volk, waarin hij eerst zijn welgevallen had? Brak God met zich zelf?

In vs. 10 wordt gesproken van het vergeten zijner ontferming en het toesluiten zijner barmhartigheden in toorn. Het is zoo menschelijk gezegd. Is het niet juist een bewijs voor de werkelijkheid der er aan ten grondslag liggende ervaringen? Er is niets abstracts, niets alleen theoretisch in; het is alles levend en daarom concreet. Maar vandaar ook, dat de dichter het gemis dezer ervaringen zoo pijnlijk voelt. In vs. 11 wijst hij er op, wat hem in dit alles het meest pijn doet; dit, dat op den Allerhoogste niet meer te rekenen valt. In de Statenvertaling wordt tusschen de beide regels van vs. 11 een tegenstelling gemaakt, zoodat wat den dichter krenkt, in het voorgaande moet worden gezocht en hij zich daarover troost met de gedachte, dat het op den duur zoo niet blijven kan. Onze psalmberijming werkt deze gedachte nog uit. De wijze, waarop dit geschiedt, is op zich zelf niet onjuist, maar het is niet wat de dichter zegt. Wat hem krenkt, is juist de verandering in God; deze brengt hem geheel in de war. De benaming *Allerhoogste*, die hier van God wordt gebruikt, verscherpt dit nog. In den brief van Jacobus staat, dat er in God geen verandering is, noch schaduw van ommekeer; doch ook in de oude bedeeling waren reeds woorden gesproken als deze, 1 Sam. XV : 29, *ook liegt de onwankelbare Israëls niet, en hij heeft geen berouw, want hij is geen mensch, dat hem iets berouwen zou.* En nu toch? is dan de Allerhoogste onbetrouwbaar geworden? en valt er op God niet meer te rekenen? Dat is het ergste, wat zich denken laat; ook de grootste ellende weegt daar niet tegen op.

En daartegenover? Onze psalm bestaat uit twee deelen. Het tweede begint met vs. 12. De dichter wil afzien van al de vorige vragen en zich met zijn verleden stellen voor God. Ook hier is dat verleden het verleden zijns volks, een verleden van wonderen Gods. Er is tusschen de stemming van vs. 2—11 en die van vs. 12 vv. een tegenstelling, die zich moeilijk grooter laat denken, en die zeker niet onderdoet voor die tusschen de beide helften van Ps. LXXIII. Ik vind in den overgang er tusschen iets geweldigs. De dichter wil niet toegeven aan zijn vragen omtrent God. „'k zal gedenken, hoe voor dezen mij de Heer heeft gunst bewezen; 'k zal de wonderen gadeslaan, die gij hebt van ouds gedaan; 'k zal nauwkeurig op uw werken en derzelver uitkomst merken, en in plaats van bitt're klacht, daarvan spreken dag en nacht." Er is in deze berijming niet weinig paraphrase, maar deze is juist. Als door een daad van zijn wil roept de dichter het verleden nog eens voor zich op, maar nu niet, om dit te vergelijken met het heden en zich daardoor nog maar ongelukkiger te maken, maar om het te nemen geheel op zich zelf. De dichter gaat er mee tot God. Reeds in vs. 12^b spreekt hij dezen aan, en hij blijft dit doen tot het einde van

den psalm. Het is, als wil hij aan den eenen kant God er mee houden aan zijn eigen verleden, en aan den anderen zich er stof mee bezorgen tot eigen betere meditatie dan die van zooeven: *ik zal gedenken de daden van Jah, ja ik zal gedenken uwe wonderen van oudsher, en ik zal overdenken al uw werk en uwe daden bepeinzen*, vs. 12, 13.

En als hij dat doet, wat treft hem dan? Allereerst, dat Gods weg *in het heiligdom* is, men kan ook vertalen *in heiligheid*. Dit beteekent niet, zooals wel gezegd is, dat de tegenwoordigheid Gods den tijd der woestijnreis tot eén voortdurenden kultus maakte, evenmin als er iets mee gezegd is omtrent wat wij nu noemen: het zedelijk karakter van God; maar het beteekent dat, ook reeds in het verre verleden, Gods weg onbegrepen, voor den mensch ongenaakbaar, boven alle denken verheven was. Ik verwijs naar het gezegde over *heilig* naar aanleiding van Ps. XXII : 4, dl. I, bl. 134. *Heilig* staat hier parallel met *groot*. Vs. 14^{b}, 15^{a} zijn ontleend aan Exod. XV : 11, en wat de dichter in aansluiting aan het daar gezegde hier voortbrengt, is, dat Israëls God de groote is, God bij uitnemendheid, zie bl. 26, aant. 4, wiens onvergelijkelijkheid uit zijn werken blijkt en die zich in de volkenwereld heeft doen kennen als den sterken en machtigen God. Daarvan spreekt geheel Israëls verleden, maar vooral zijn geboorte. De dichter denkt duidelijk aan de verlossing uit Egypte. Ik behoef niet weer te wijzen op de eigenaardige beteekenis van het woord *verlossen*, vg. het daarover gezegde bij Ps. LXXII : 14, Dl. I, bl. 399 vergl. bl. 121. Hierop komt het aan, dat God door zijn arm, — Exod. VI : 5 staat *met uitgestrekten arm en groote gerichten* — zijn volk, hier om voor ons niet aan te geven redenen aangeduid als *kinderen Jakobs en Jozefs* — gelost en uitgeleid heeft. Hoe? Het antwoord kan luiden met één enkel woord: *door zijne majesteit*.

Vs. 17—20 geven de beschrijving van deze. Deze is niet aan Exodus ontleend, al herinnert ook het woord *afgronden* aan Exod. XV : 5, 8, maar staat veeleer in verband met Hab. III : 10—15. Door meer dan één geleerde is zij daarom beschouwd als een oorspronkelijk hier niet thuis behoorend brokstuk van een ander gedicht. Er komt bij, dat deze verzen een eenigszins anderen vorm hebben, en dat vs. 21 zich zeer goed aan vs. 16 aansluit. Toch zijn deze verzen wel te begrijpen. Wat bij de Roode Zee plaats gehad heeft, wordt in aansluiting aan andere schilderingen beschouwd als gevolg van theophanie: God verscheen, en de wateren weken. Dat daarbij vs. 18, 19 een onweer schetsen als voertuig dier theophanie, ook zonder dat Exodus daar bepaald aanleiding toe geeft, is volkomen natuurlijk. Bij de woorden zelf behoeven wij niet lang stil te staan; zij zijn duidelijk en in overeenstemming met de natuurbeschouwing, die wij ook elders in het Oude Testament aantreffen. Alleen bij het woord *wervelwind* in vs. 19 kan men een vraagteeken zetten, vg. bl. 26, aant. 6.

Vs. 20, 21 geven nu het resultaat. Drie momenten komen daarin naar voren. In de eerste plaats de hoogheerlijkheid Gods: *uw weg was door de zee, uw pad door groote wateren*. Ook de zee, in de oudheid natuurlijk tien malen meer dan bij ons, als oorzaak van onoverkomelijke scheiding beschouwd, houdt God niet in zijn bewegingen tegen; hij schrijdt er doorheen. Dan in de tweede plaats het

geheimzinnige van zijn weg: *uwe sporen werden niet onderkend;* de wateren vloeien weer voort; Gods weg is niet na te rekenen; langs onnaspeurbare wegen komt hij, waar hij zijn wil. En in de derde plaats, in aansluiting aan vs. 16, de zorg voor zijn volk: *gij leiddet uw volk als een kudde door de hand van Mozes en Aäron.*

Hiermee eindigt de psalm. Dit slot is zoo abrupt, dat het vermoeden niet kon uitblijven, dat het laatste gedeelte er van verloren zou zijn geraakt. Toch geloof ik dit niet. Veeleer verklaar ik dit abrupte slot uit den geheelen gedachtengang van den psalm. In den diepsten zin van het woord is deze niet af. Het eerste gedeelte er van eindigde met het constateeren der wond. Dit is het, wat mij krenkt, dat de hand des Allerhoogsten veranderd is. Daarvoor staat de dichter. Nu heeft hij in zijn gedachten in het verleden vertoefd, en heeft zich rekenschap gegeven van wat God voor zijn volk is geweest. En het slot zijner overwegingen was, dat God de majestueuze, wiens weg, als zijnde in het heiligdom, niet is na te gaan, zijn volk heeft geleid. Maar ook daarvoor staat hij. Wilde hij verder, hij zou weer moeten komen met zijn vragen, zijn twijfel, zijn angst; en dat juist wilde hij niet. Maar daarom, dat hij blijve bij dat heerlijke woord: *gij leiddet uw volk.* Dat niets den indruk daarvan wegneme. Wie weet? Een toepassing wordt niet gemaakt. Ik vind het opmerkelijk, dat de verzamelaars van dezen bundel op onzen psalm onmiddellijk den tegenwoordig LXXVIII[sten] hebben laten volgen met zijn veelzeggenden aanvang: *verleen gehoor, mijn volk, aan mijne leering; neig uw oor tot de redenen mijns monds,* en dan verder een overzicht van de volksgeschiedenis. Maar ook zonder dat: is het te vèr gezocht, aan te nemen, dat wat in de laatste helft van den psalm van God is gezegd, bedoeld is als moetende in verband gebracht worden met de eerste: Gods weg is in het heiligdom; Gods spoor wordt niet onderkend? Zou misschien? Dat men het niet uitspreke; vragen wekt twijfel. Alleen dit: *gij leiddet uw volk als een kudde door de hand van Mozes en Aäron.* Er is daarin een terugtrekken op hetgeen eenmaal plaats gehad heeft. Een antwoord op de meest pijnlijke vraag is er niet mee gegeven; dat kon ook niet; dat de vraag verstomme onder de herinnering aan vroegere gunst. Tot een juichtoon komt het niet, enkel tot zwijgen. Er is zwijgen en zwijgen. Hier is het een zwijgen, dat ik zou willen noemen, al komt het woord hier ook in het geheel niet voor, een zwijgen van het heilig *nochtans.*

Aan de Christengemeente kunnen stemmingen als deze niet vreemd zijn. Waar is onze God? Is hij inderdaad de getrouwe? kunnen wij op hem aan? Het heden kan het antwoord niet geven. Het is alles donkere nacht. Maar, *die ook zijn eigen Zoon niet gespaard heeft, maar heeft hem voor ons allen overgegeven, zal hij ons met hem niet alle dingen schenken?* Dat is hetzelfde, hoe anders getint ook. En dan weer verder, zij het ook zwijgend; het psalmlied verstomt, maar de nagalm blijft: *gij leiddet uw volk door de hand van Mozes en Aäron,* door de hand ook van den Zoon uwer liefde. Dat is genoeg!

Psalm LXXVIII.

Een .....[1], van Asaf.

Verleen gehoor, mijn volk, aan mijne onderwijzing,
neig uw oor tot de redenen mijns monds;
vs. 2. ik wil mijn mond openen tot spreuken,
ik wil raadsels uit den voortijd verkondigen.
vs. 3. Wat wij gehoord hebben en weten,
en onze vaders ons verteld hebben,
vs. 4. willen wij niet verbergen voor hunne kinderen,
vertellende een volgend geslacht den lof[2] van Jahwe,
en zijne sterkte en de wonderen, die hij gedaan heeft.
vs. 5. Hij toch richtte een getuigenis op in Jakob,
en stelde een wet in Israël,
welke hij onzen vaderen gebood,
hunnen kinderen bekend te maken,
vs. 6. opdat een volgend geslacht het weten zou,
kinderen, die geboren worden, zouden opstaan,
en het hunnen kinderen vertellen,
vs. 7. en opdat zij hun vertrouwen zouden stellen op God,
en niet vergeten de daden Gods,
maar zijne geboden bewaren,
vs. 8. en niet zijn als hunne vaderen,
een weerspannig en oproerig geslacht,
een geslacht, welks hart niet vast was,
en welks geest niet getrouw is jegens God.

vs. 9. De zonen van Efraïm waren als een onbetrouwbare boog,[3]
zij keerden zich ten dage des strijds,
vs. 10. zij bewaarden het verbond Gods niet,
en weigerden te wandelen naar zijne wet,

1. *Zie bij Ps. XXXII, aant. 1.*

2. *In het Hebreeuwsch staat dit woord in het meervoud; vandaar de Statenvertaling* loffelijkheden; *de leidsche vertaling:* roemruchtige daden.

3. *In het Hebreeuwsch staat* נוֹשְׁקֵי רוֹמֵי־קָשֶׁת, *dat men misschien zou kunnen vertalen* toegeruste boogschutters. *Vele uitleggers schrappen het geheele vers 9, als het verband verbrekende en uit een ons onbekenden samenhang hierheen verdwaald. Met* Duhm *lees ik* קֶשֶׁת רְמִיָּה, *vg. vs. 57. Het vers past hier dan wel.*

vs. 11. maar vergaten zijne daden
en zijne wonderen, die hij hun getoond had.
vs. 12. Voor hunne vaderen had hij wonderen gedaan,
in het land van Egypte, het veld van Zoan, [1]
vs. 13. hij kliefde de zee en liet hen er doorgaan,
en deed de wateren staan als een dam,
vs. 14. en leidde hen des daags met de wolk,
en den ganschen nacht door het licht des vuurs.
vs. 15. Hij kliefde rotssteenen in de woestijn
en drenkte rijkelijk als met vloeden,
vs. 16. en deed stroomen uitgaan uit de rots
en water neerdalen als rivieren.
vs. 17. Maar zij voeren voort tegen hem te zondigen,
oproerig zijnde tegen den Allerhoogste, in de wildernis,
vs. 18. en zij verzochten God in hun hart,
spijze vragende naar hunnen lust,
vs. 19. en spraken tegen God en zeiden:
zou God een tafel kunnen aanrichten in de woestijn?
vs. 20. Wel heeft hij den rotssteen geslagen,
zoodat wateren stroomden en beken vloeiden,
zou hij ook brood kunnen geven,
of vleesch verschaffen aan zijn volk?
vs. 21. Daarom, als Jahwe het hoorde, werd hij gramstorig,
en een vuur ontbrandde tegen Jakob,
en ook stak toorn op tegen Israël,
vs. 22. want zij geloofden God niet,
en vertrouwden niet op zijn hulp.
vs. 23. En hij gaf bevel aan de wolken daarboven,
en opende de deuren des hemels,
vs. 24. en liet manna op hen regenen tot spijze,
en gaf hun koren des hemels.
vs. 25. Engelenbrood [2] aten de menschen,
leeftocht zond hij hun tot verzadiging toe:
vs. 26. hij deed den oostenwind aan den hemel losbreken,
en deed door zijn sterkte den zuidenwind aanrukken,
vs. 27. en deed vleesch op hen regenen als stof,
als zand der zeeën gevleugeld gevogelte,

1. Zoan = Tanis, *een stad in het oosten van Egypte. In den Pentateuch komt deze naam, in gansch ander verband, alleen voor Num. XIII: 22.*

2. *Voor deze vertaling vergelijk de vertaling der Septuagint en ook Ps. CIII: 20.*

vs. 28. en deed het neervallen midden in zijn legerplaats,
rondom zijne woningen.
vs. 29. Toen aten zij en werden volkomen verzadigd,
en hij bevredigde hunne begeerte.
vs. 30. Zij hadden nog niet genoeg van hun begeerte, [1]
hunne spijze was nog in hun mond, —
vs. 31. daar stak de toorn Gods tegen hen op,
en doodde van hunne welgedanen,
en wierp ter neer de jongelingen Israëls.
vs. 32. Ondanks dit alles, zondigden zij weder,
en geloofden zijne wonderen niet.
vs. 33. Daarom deed hij hunne dagen vergaan in ijdelheid,
en hunne jaren in verschrikking.
vs. 34. Als hij hen doodde, vroegen zij naar hem,
en bekeerden zich en zagen uit naar God,
vs. 35. en gedachten, dat God hun rotssteen was,
en God de Allerhoogste hun verlosser.
vs. 36. Maar zij misleidden hem met hun mond,
en belogen hem met hun tong,
vs. 37. en hun hart was niet standvastig bij hem,
en zij waren niet trouw in zijn verbond.
vs. 38. Terwijl hij, barmhartig, de ongerechtigheid verzoende,
en niet verdierf, maar zijn toorn dikwijls afwendde,
en niet zijn gansche gramschap opriep;
vs. 39. want hij gedacht, dat zij vleesch waren,
een ademtocht, die heengaat en niet terugkeert.
vs. 40. Hoe dikwijls waren zij oproerig tegen hem in de woestijn,
bedroefden hem in de wildernis, [2]
vs. 41. en weder verzochten zij God
en beleedigden den Heilige Israëls;
vs. 42. zij gedachten niet aan zijne hand,
aan den dag, dat hij hen van den tegenstander had vrijgekocht,
vs. 43. dat hij zijne teekenen had gesteld in Egypte
en zijne wonderteekenen in het veld van Zoan;
vs. 44. want hij veranderde hunne rivieren en stroomen in bloed,
zoodat zij niet konden drinken,

---

1. *Letterlijk* zij waren nog niet vervreemd van hun begeerte = *zij hadden er nog geen walg van, vg. Num. XI : 20.*

2. *Er staat hier een ander woord dan in vs. 17; hier* יְשִׁימוֹן, *daar* צִיָּה.

vs. 45. en hij zond horzels[1] onder hen, die hen verteerden,
en kikvorschen, die hen verdierven,
vs. 46. en hij gaf hun gewas over aan den kever,[2]
en hun arbeid aan den sprinkhaan.
vs. 47. Door den hagel doodde hij hun wijnstok,
en hunne wilde vijgeboomen door den ijzel,[3]
vs. 48. en hij leverde hun vee over aan den hagel,[4]
en hunne kudden aan de bliksemstralen,
vs. 49. en liet tegen hen los de hitte zijns toorns,
verbolgenheid en woede en benauwdheid;[5]
een schare[6] van ongeluksboden.
vs. 50. Hij liet zijn toorn den vrijen loop[7]
en onttrok hen niet aan den dood,
maar leverde hun leven over aan de pest,
vs. 51. en sloeg al de eerstgeborenen in Egypteland,
de eerstelingen der kracht[8] in de tenten van Cham;
vs. 52. en hij deed zijn volk optrekken als schapen,
en leidde hen als een kudde in de woestijn,

---

1. *In het Hebreeuwsch staat hetzelfde woord als Exod. VIII: 21 vv. (hebr. vs. 17 vv.). De Statenvertaling vertaalt het door* vermenging van ongedierte. *De Septuagint vertaalt:* hondsvlieg.

2. *In het Hebreeuwsch staat* חָסִיל. *Dit is een van de vele namen, waarmee de sprinkhaan in zijne verschillende gedaanten aangeduid wordt, zie o. a. Joël I: 4. Er wordt dan ook hetzelfde dier mee bedoeld als in den volgenden regel met* sprinkhaan. *De vertaling* kever *is niet volkomen juist.*

3. *De beteekenis van dit woord staat niet vast. Duidelijk is, dat er iets mee bedoeld wordt, dat schade doet aan de vruchtboomen en parallel staat met hagel. Ook het woord „wilde vijgenboom" is benaderend gekozen, 't is de Egyptische vijgeboom, een soort sycomoor.*

4. *Niet onmogelijk is, dat hier met* Duhm *voor* לַבָּרָד *gelezen moet worden* לַדֶּבֶר aan de pest. *In vs. 48 is dan, in onderscheiding van vs. 47, gedacht aan de z.g. vijfde plaag, Exod. IX: 1—7. Het woord* רְשָׁפִים *moet dan in plaats van door* bliksemstralen *vertaald worden door* koortsgloed *of iets dergelijks, vg. Hab. III: 5, Deut. XXXIII: 24. In eerstgenoemde plaats staat het parallel met* pest, *in laatstgenoemde met* honger.

5. Verbolgenheid, woede *en* benauwdheid *zijn voor ons bewustzijn niet synoniem. Met de eerste beide woorden wordt eigenlijk bedoeld de* overloopende toorn, *de* uiting *van toorn, waarvan dan de benauwdheid het gevolg is.*

6. *Letterlijk:* een uitzending.

7. *Letterlijk:* hij baande een weg voor zijn toorn.

8. *De vorm* רֵאשִׁית אוֹנִים, *eigenlijk* eersteling der krachten *is te verklaren uit het hebreeuwsche taaleigen, volgens hetwelk het tweede der in status constructus staande woorden den meervoudsvorm voor het geheele begrip aannemen kan.*

vs. 53. en voerde hen veilig, dat zij niet te vreezen hadden,
maar hunne vijanden bedekte de zee;
vs. 54. en hij bracht hen naar zijn heilig grondgebied,
naar den berg, dien zijn rechterhand verworven had,
vs. 55. en hij verdreef heidenen voor hun aangezicht,
en deed hen die door het meetsnoer beërven,
en deed de stammen Israëls wonen in hunne tenten.

vs. 56. Maar zij verzochten God den Allerhoogste en waren oproerig tegen hem,
en bewaarden zijne getuigenissen niet,
vs. 57. maar waren afvallig en trouweloos even als hunne vaderen,
zij keerden om als een onbetrouwbare boog,
vs. 58. en zij verbitterden hem met hunne hoogten,
en wekten hem tot ijverzucht door hunne beelden.
vs. 59. Als God het hoorde, werd hij gramstorig
en versmaadde Israël zeer,
vs. 60. en verwierp de woning van Silo,
de tent, waarin hij woonde [1] onder de menschen,
vs. 61. en gaf zijne sterkte over in gevangenschap,
en zijn sieraad in de hand van den tegenstander,
vs. 62. en leverde zijn volk over aan het zwaard,
en werd gramstorig tegen zijn erfdeel.
vs. 63. Zijne jongelingen verteerde het vuur,
en zijne jonge dochters werden niet bezongen;
vs. 64. zijne priesters vielen door het zwaard,
en zijne weduwen weenden niet. [2]
vs. 65. Toen waakte de Heer op als een slapende,
als een held, die bevangen was den wijn, [3]
vs. 66. en sloeg zijne tegenstanders in den rug,
en deed hun eeuwige smaadheid aan.
vs. 67. Maar hij versmaadde de tent van Jozef
en verkoos den stam van Efraïm niet,

---

1. *Voor* שִׁכֵּן deed wonen *lees* שָׁכַן. *Om anthropomorphisme te vermijden, werd de tekst veranderd.*

2. *Velen lezen, op grond van de oude grieksche vertaling,* תִּבָּכֶינָה werden beweend *in plaats van* תִּבְכֶּינָה. *De parallellie schijnt daarvoor te pleiten, maar de gedachte schijnt mij niet juist. Bedoeld zal zijn de lijkklacht.*

3. *Deze uitdrukking wordt verschillend opgevat, al naar men* מִתְרוֹנֵן *afleidt van* רון *of van* רנן. *In 't laatste geval denkt men dan wel aan „tot bezinning komen", na den diepen slaap der bedwelming.*

vs. 68. maar verkoos den stam van Juda,
den berg Sion, dien hij liefhad.
vs. 69. En hij bouwde zijn heiligdom als de hemelhoogten[1]
en stelde het vast als de aarde voor eeuwig,
vs. 70. en verkoos David zijn knecht,
en nam hem weg van de schaapskooien,
vs. 71. en deed hem komen van achter de zoogende schapen,
om Jakob te weiden en Israël zijn erfdeel,
vs. 72. en hij weidde hen[2] naar de deugd zijns harten,
en bestuurde hen met ervaren hand.

Wij hebben hier den eersten der z.g. *historische psalmen.* De andere, die gewoonlijk tot deze rubiek worden gebracht, zijn Ps. CI, CVI, CVII; er is echter tusschen deze en den onzen groot verschil, ook wat de toepasselijkheid der benaming betreft.

De verzamelaars van onzen psalmbundel hebben onzen psalm zeker niet zonder opzet onmiddellijk op Ps. LXXVII laten volgen. Dat de geschiedenis spreke, ook al geeft hetgeen daarvan in onzen psalm ter sprake komt, niet juist het antwoord op de vragen, die zich aan den dichter van den vorigen opdrongen. Hier is het er om te doen, uit de oude geschiedenis het rechte licht te doen vallen op den toestand van den lateren na-exilischen tijd. Om der zonde wil is Efraïm verworpen; uit genade daarentegen Juda verkozen. Reeds de oude geschiedenis geeft daarvan de voorafspiegeling; zij is de type van het heden.

Op dit laatste wijzen de eerste verzen. Deze vs. 1—4, vormen de inleiding. Zij is eenvoudiger, maar herinnert voor het overige aan die van Ps. XLIX. Behalve den vorm hebben beide o. a. het gebruik van de woorden *spreuk* en *raadsel* gemeen. Over de beteekenis dezer woorden zie bij laatstgenoemden psalm Deel I bl. 281. Ten opzichte van den onzen volgt er uit, dat het den dichter niet te doen is om historisch onderwijs als zoodanig, mededeeling van wat er plaats gehad heeft, maar om het stellen eener analogie. In het woord, dat ik door *spreuk* vertaalde, ligt altoos eenigermate de gedachte aan een vergelijking, ook al wordt, gelijk hier, slechts een der termen er van met zoovele woorden genoemd. Hierin ligt het *raadsel,* waarop de dichter doelt, en dat als zoodanig ook het eigenaardige is van de parabel. De Statenvertaling heeft er voor: *verborgenheden.* Het hebreeuwsche woord doet denken aan een knoop, die ontward worden moet. Ook op de woorden *weten* en *niet verbergen* valt dientengevolge eenige nadruk. Het verleden recht te kennen, is ook zijn eigen tijd te verstaan.

Twee dingen, die evenzoo voorkomen Ps. XLIV : 2, verdienen in deze verzen

---

1. *Voor* כְּמוֹ רָמִים *lees ik* כִּמְרוֹמִים = als de hemelhoogten.

2. *In het Hebreeuwsch is hier onzekerheid tusschen de lezing* וַיַּרְעֵם en hij deed hen weiden *en* וַיִּרְעֵם en hij weidde hen.

de aandacht; 1° dat de kennis van het verleden berust op wat de vaderen verteld hebben, d. i. op overlevering; een andere is er niet. En 2° dat het daarbij gaat om den lof van Jahwe. Met dit laatste woord wordt bedoeld datgene, waarom hij geprezen moet worden, wat in den laatsten regel van vs. 4 heet, *zijn sterkte* en *de wonderen*, die hij gedaan heeft. In den psalm komt dit ook overal uit. Dat men dan luistere naar hetgeen deze dichter op grond van wat hij van het raadsel der geschiedenis gezien heeft, zeggen en zingen wil.

Uitgangspunt daarbij is, dat God Israël zijne wet gegeven heeft, opdat het eene geslacht ze aan het andere zou overgeven, en men er uit zou leeren, zijn vertrouwen op God te stellen, diens daden niet te vergeten en zijne geboden te bewaren. Daardoor moeten de kinderen anders worden, dan de vaderen geweest zijn. Dezen waren een weerspannig en oproerig geslacht, wankelmoedig, dat wil het zeggen: *wier hart niet vast was*, en ongestadig in hun gedrag ten opzichte van God, vs. 5—8. Gedacht is hierbij natuurlijk aan de z. g. sinaïtische wetgeving. In wat wij noemen de *priesterlijke bestanddeelen* van den Pentateuch is de benaming *getuigenis* daarvoor gebruikelijk. Bij de uitdrukking *niet als de vaderen* heeft de dichter niet juist één geslacht op het oog. De onderstelling, door de geschiedenis aan de hand gedaan, is, dat de wet, bij het eene geslacht voor en het andere na, haar doel miste. Toch kwam zij telkens weer tot een volgend geslacht met den eisch, anders te zijn. In vs. 7 spreekt zich op eigenaardige wijze uit, wat de dichter beschouwt als het wezen der israëlietische vroomheid.

De psalm bestaat nu verder uit drie deelen, vs. 9—31, vs. 32—55, vs. 56—72. Van deze loopen de twee eerste vrijwel parallel. Ook is de aansluiting er tusschen meer formeel dan zakelijk. Elk dezer drie deelen begint met de vermelding van Israëls zonde. De voornaamste karaktertrek daarvan is, blijkens de geschiedenis, ongestadigheid ten opzichte van God. Het beeld van den onbetrouwbaren boog, vs. 9, 57, d. i. van den boog, waarop, als het er op aankomt, niet te rekenen valt, is ontleend aan Hos. VII : 16. Deze ongestadigheid openbaart zich hierin, dat men Gods verbond niet bewaarde, en weigerde, in zijn wet te gaan, en de wonderen, die hij gedaan had, vergat, vs. 10—12. Dan was men oproerig tegen hem — de dichter noemt God meermalen, vs. 17, 35, 56, als om het vreeselijke daarvan des te meer te doen uitkomen: *den Allerhoogste* — en verzocht hem en „geloofde" hem en zijne wonderen niet. Deze laatste uitdrukking, vs. 22, 32, zegt in het hebreeuwsch meer dan bij ons. Zij wordt gebruikt als synoniem van *vertrouwen*, en beteekent naar hare etymologische afleiding, die hier volkomen tot haar recht komt, *iemand of iets als vast*, d. i. als betrouwbaar, *beschouwen en behandelen*. Dat deed Israël God niet. Juist in het „verzoeken van God" komt dit uit. De dichter geeft daarvan één voorbeeld, ontleend aan de geschiedenis van de woestijnreis. God heeft water uit de steenrots doen voortkomen; zal hij, zoo vraagt men, in de woestijn ook een tafel voor zijn volk kunnen aanrichten, en het brood en vleesch kunnen verschaffen, vs. 19, 20? Bovendien is het niet onwaarschijnlijk, dat in vs. 49 v. op de namen Massa en Meriba gezinspeeld wordt, Exod. XVII : 7, Num. XX : 13. Maar vooral nog in ander opzicht bleek de onbetrouwbaarheid van het volk. Als er slagen Gods kwamen — het wordt zoo

sterk mogelijk uitgedrukt: *als hij hen doodde*, vs. 34, — vroeg men naar hem en bekeerde zich en zag naar hem uit, en herinnerde zich, dat hij Israëls rots en verlosser was, maar ook dit alles alleen in schijn; het was werk der lippen, waarmede men God meende te kunnen misleiden, maar het hart bleef ongestadig en ontrouw ten opzichte van zijn verbond, vs. 34—37. En hoe dikwijls was dat niet het geval, en bedroefde en beleedigde men in de woestijn hem, die toch de Heilige Israëls was, en vergat, wat hij voor zijn volk gedaan had, vs. 40 vv.! En ook toen men eenmaal in Kanaän was, bleef dat zoo. In vs. 9 is bepaald sprake van *Efraïm* als dengene, die zich aan deze onbetrouwbaarheid heeft schuldig gemaakt. Er kan daarin iets tendentieus zijn, in zooverre Efraïm het gebied is, waar, naar de meest waarschijnlijke dateering van den psalm, in den tijd van onzen dichter de Samaritanen woonden, maar ook dit, dat voor den eersten tijd van Israëls optreden Efraïm als de toongevende stam werd beschouwd, terwijl met name in de aan het Richterenboek ten grondslag liggende geschiedbeschrijving, Juda sterk op den achtergrond staat, kan daarop invloed hebben gehad. De woorden *ten tijde des krijgs* kunnen dan worden opgevat, hetzij als nog behoorende tot het beeld van den boog, hetzij, met grooter waarschijnlijkheid, in eigenlijken zin. In dit laatste geval moet gedacht zijn aan den strijd ter verovering van Kanaän, en zijn wij hier dus in een bepaald historisch milieu. De dichter houdt zich daaraan echter niet. In het eerste gedeelte, vs. 9—31, verplaatst hij ons grootendeels in de woestijn; in het tweede, vs. 32—55, begint hij daar ook mee, gaat dan met zijn gedachten naar de verlossing uit Egypte terug, en eindigt met de inbrenging van Israël in Kanaän. Daaraan sluit zich het derde deel aan. Wat hierin van de zonde van Israël gezegd wordt, geldt den tijd van de inwoning in Kanaän. In beginsel is zij dezelfde als vroeger: verzoeken van God, oproerig zijn tegen hem, niet bewaren van zijn getuigenissen, onbetrouwbaarheid. De dichter spreekt daarbij echter van *hoogten* en *beelden*, die alleen na de verovering kunnen worden geplaatst. In de waardeering er van staat hij op het sinds Deuteronomium in Israël heerschende standpunt: door de hoogten verbittert men God, en door de beelden wekt men hem tot ijverzucht.

Toch valt in onzen psalm de nadruk niet vooral op Israëls zonde. Zooals ik reeds zeide, is het onzen dichter vooral te doen om den lof van Jahwe. Dit is het vreeselijke, dat Israël zich aan deze zonden schuldig maakt niettegenstaande al de wonderen Gods. Deze zijn door Israël vergeten. Men voelt duidelijk, dat de dichter ze zijn tijdgenooten opnieuw voor den geest brengen wil. Daarbij is het hem allerminst om een geschiedverhaal in geregelde volgorde te doen. Na in vs. 12 met een enkel woord van de wonderen in Egypte te hebben gesproken, brengt hij vs. 13—31 die uit den tijd der woestijnreis naar voren, om eerst later, vs. 43 vv., bij eerstgenoemde stil te staan. Bij de voorbeelden, die hij aanhaalt, houdt hij zich in hoofdzaak aan het verhaal van den Pentateuch, waarvan hij zelfs enkele karakteristieke uitdrukkingen overneemt, zoo in vs. 13 het *de zee klieven* en *de wateren doen staan als een dam*, vg. Exod. XIV : 16, 21, XV : 8. Hij begint met den doortocht door de Roode Zee, vs. 13, en laat daarop volgen, eerst vs. 14, het geleid worden door wolk en vuurlicht, Exod. XIII : 21,

dan, vs. 15, 16, het doen voortkomen van water uit de rots. Dit laatste noemt hij tweemalen, waarschijnlijk met het oog op de twee verhalen Exod. XVII : 1—7, Num. 20 : 1—13. Vs. 18—31 komt het verhaal van het manna en de kwakkelen, vg. Exod. XVI, Num. XI. Evenals in Num., vs. 1—3, wordt vs. 21 het ontbranden van het vuur genoemd, voordat Jahwe het manna en de kwakkelen geeft, hoewel, anders dan daar, na de klacht van het volk vs. 17—20. De wijze, waarop dit verhaal medegedeeld wordt, is karakteristiek. Nadruk wordt gelegd eensdeels op het gebrek aan vertrouwen bij het volk, anderdeels echter vooral op de macht van Jahwe; deze kan het eene, maar ook het andere. In de beschouwing van het manna volgt de dichter Exod. XVI. Evenals daar vs. 4 is dit hem *brood* — koren — *uit den hemel,* in den letterlijken zin van het woord, vs. 23, 24, vg. Ps. CV : 40. Het andere verhaal, Num. XI, kent deze voorstelling niet. Het manna is daar de woestijnspijs, die God geeft, maar waarmede, als zijnde een zeer onsmakelijk voedsel, het volk weldra niet meer tevreden is. Een tusschenvoorstelling hebben wij Deut. VIII : 3, 4, in de Statenvertaling niet volkomen duidelijk teruggegeven. Het manna is daar een spijze der verootmoediging, men zou kunnen zeggen: een spijze des vastens, maar toch ook een wondere spijze, aan Israël gegeven, opdat het leeren zou, dat een mensch niet leeft alleen bij brood, maar bij alle ding, dat uit den mond Gods uitgaat, m. a. w. dat God daartoe beschikt. Ook van deze voorstelling vinden wij in onzen psalm niets. Daarentegen wordt die van Exod. XVI hier nog geaccentueerd. Met het *engelenbrood* wordt nl. het manna aangeduid als brood der *hemelbewoners.* Het wondere is, dat dit aan menschen te eten gegeven wordt. Van vs. 26 af volgt de dichter weer Num. XI. De vermelding van den wind, die de kwakkelen aanvoert, vinden wij daar vs. 31, met dit onderscheid, dat hij in Numeri als uit zee komende, hier als oosten- en zuidenwind voorgesteld wordt. De winden worden gedacht als in den hemel woonachtig; van daar breken zij op, vs. 26. Dat de kwakkelen neervallen als stof en als zand der zee, is omschrijving van het *eene dagreize aan alle zijden van het leger, tot op een hoogte van twee ellen boven den grond,* Num. XI : 31. Daarentegen heeft het hier in plaats van *rondom de legerplaats* eenigszins anders *in het midden zijner legerplaats, rondom zijne,* d. i. Jahwe's, *woningen.* Met deze laatste wordt de in het midden der legerplaats gedachte tabernakel bedoeld. Ook in de vermelding van de straf blijft de dichter getrouw aan de voorstelling van Numeri. Nog heeft het volk niet gedaan met eten, of reeds ontbrandt de toorn van Jahwe, en vallen er dooden. In vs. 30 ligt, wat de keuze der woorden betreft, een duidelijke zinspeling op Numeri XI vs. 20. Of voor het overige de pointe geacht moet worden, vooral hierin te liggen, dat God aan het verlangen van het volk voldoet, dan wel hierin, dat zijn toorn terzelfder tijd ontbrandt, is niet duidelijk. In ieder geval moet de herinnering aan al deze wonderen dienen, om het licht te concentreeren op de aan Israël niettegenstaande al zijne zonden betoonde wondermacht Gods.

Ook in het tweede hoofddeel, vs. 32—55, is het daarom te doen. De wonderen, die hier genoemd worden als door Israël vergeten, zijn die, welke in verband staan met de verlossing uit Egypte vs. 42 vv.. Had de dichter er vs. 12 reeds

met een enkel woord op gewezen, thans staat hij er opzettelijk bij stil. Ook hier volgt hij in hoofdzaak het verhaal van den Pentateuch, maar noemt de plagen in andere volgorde, en wel: eerst die van de *verandering van water in bloed* Exod. VII : 17 vv., dan die der *horzels* Exod. VIII : 24 (hebr. vs. 20), vervolgens die der *kikvorschen* Exod. VIII : 1 vv. (hebr. VII : 26 vv.), daarna die van de *sprinkhanen* Exod. X : 12 vv., dan die van den *hagel* Exod. IX : 22 vv. en eindelijk die van den *dood der eerstgeborenen* Exod. XI : 4 vv., XII : 29 v.. De plaag van de *muggen* (Statenvertaling: *luizen*), die van de *duisternis*, en die van de *veepest* noemt hij niet; wat de laatste betreft, vg. echter bl. 35 aant. 4. Bij den dood der eerstgeborenen wijs ik op de breede inleiding vs. 49 v.. In de *ongeluksboden* van vs. 49 vind ik den *verderver* van Exod. XII : 23. Hierop volgt dan nog met een enkel woord de tocht door de woestijn en de ondergang der Egyptenaren in de zee, vs. 52, 53. Daarentegen worden de wonderen gedurende de woestijnreis, als zijnde vs. 13 vv. reeds gememoreerd, hier ter zijde gelaten. Het slot vormen, vs. 54, 55, de invoering in Palestina, de verdrijving der daar woonachtige volken en de toekenning van hun grondgebied aan Israël. Dat den dichter daarbij bepaald Exod. XV : 1—18 voor den geest heeft gestaan, is niet twijfelachtig, vg. ald. behalve vs. 5, vs. 15—17.

De dichter vermeldt deze daden Gods, om te laten zien, wat Israël vergeten heeft, en hoe groot dienvolgens zijn zonde is. En wat heeft God nu gedaan? In het eerste gedeelte van den psalm, vs. 9 vv., wordt daarvan weinig gezegd. Ik wees er reeds op, dat, als de dichter, vs. 18 vv. het verhaal van Num. XI aanhaalt, hij, evenals dit daar het geval is, den toorn Gods en zijn te gemoet komen aan de wenschen des volks in één adem noemt, zonder dat het verband daartusschen duidelijk blijkt. In het tweede deel, vs. 32 vv., is dit anders. Op den voorgrond staat hier, dat God Israël ter wille van zijn ongeloof zijn leven in ijdelheid en verschrikking deed doorbrengen; gedacht is aan Num XIV : 26 vv.; God liet Israël rondzwerven, zonder dat het zijn bestemming bereikte. Toch kan de dichter ook nog iets anders mededeelen. Ook al volgde op al Gods straffen niet anders dan schijnbekeering, verdelgd heeft God Israël niet. Hierop wijst vs. 38 vv.. Wij hebben hier niet de vermelding van een enkele daad, maar aanduiding van het wezen Gods. Deze is *barmhartig* en *verzoent de ongerechtigheid.* Ook in den Pentateuch vinden wij dergelijke uitspraken, vg. o.a. Exod. XXXIV : 6, 7, Num. XIV : 18. Het hebreeuwsche woord, dat altoos door *verzoenen* vertaald wordt, beteekent letterlijk of *uitwisschen* of *bedekken.* Het is, als ziet God de ongerechtigheid niet. Hierin ligt de verklaring, dat Israël niet toen reeds te gronde is gegaan. God verderft niet, maar wendt herhaaldelijk den toorn af, en wekt zijn gramschap niet ten volle op. Zoo gedacht hij, dat Israël *vleesch* was, d. w. z. zwak, vergankelijk, zonder bestand, een wind, die gaat, zonder meer, vg. Ps. CIII : 8—16. Maar zoo bracht hij het dan ook naar zijn heilig grondgebied, verdreef te zijnen behoeve de daar woonachtige volken en deed hun het land ten erve toevallen.

En toen? In het derde deel van den psalm antwoordt de dichter daarop. Israël is blijven zondigen, en toen eindelijk heeft God het in zijn toorn verworpen. Vs. 59—65 wordt dit uitvoerig beschreven. Wat hier in herinnering gebracht

wordt, is de nederlaag van Israël tegen de Filistijnen, 1 Sam. IV, maar dit zoo, dat daarin tevens de gedachte aan den ondergang en de eindelijke wegvoering van Noord-Israël doorstraalt. Voor den geest van den dichter valt het een met het andere samen. Hieruit verklaren zich de sterke uitdrukkingen vs. 63 vv.: God verwerpt zijn woning te Silo, vg. Jer. VII : 12 vv., geeft zijn sterkte en sieraad — gedacht is natuurlijk aan de *ark;* toch wordt deze opzettelijk niet met zoovele woorden genoemd — in gevangenschap en levert zijn volk over aan 't zwaard. Vooral vs. 63[b], 64[b] zijn naar verschillende zijden karakteristiek. Het woord, dat ik door *bezongen worden* vertaalde, wijst, naar de beteekenis er van in het Arameesch, op bruilofstliederen. Als de jonge mannen gevallen zijn, zijn ook de jonge dochters geen voorwerp meer van vroolijke bruidszangen. Bij het *niet weenen der weduwen* vergelijke men Jer. XXII : 18, XVI : 5—7, Job XXVII : 15. Het teekent het toppunt van rouw.

Toch is deze verwerping niet het laatste, waarvan de dichter spreken kan. Op de verwerping van Silo, d. i. van Noord-Israël, is de verkiezing van Sion, d. i. van Juda gevolgd. Hiermede eindigt onze psalm. Er is eenige onzekerheid omtrent den samenhang van vs. 65 en vs. 64. Sommige uitleggers zien in vs. 65 v. eenvoudig het vervolg, tevens de samenvatting, van het in de vorige verzen gezegde; het opwaken Gods staat dan gelijk met zijn gramstorig worden, vs. 59, 62; de tegenstanders, die hij in den rug slaat, zijn de wederspannige Israëlieten; de eeuwige smaadheid, die hij hun aandoet, bestaat in de verwerping van het huis van Jozef; vs. 67 moet dan aanvangen met *en,* in plaats van met *maar:* iedere motiveering, waarom God zich zijn volk nog aantrekt, ontbreekt. Ik geloof niet, dat dit juist is. In den psalmbundel komt het opwaken Gods doorloopend Israël ten goede. Ook waar hij gezegd wordt, zijn volk aan de vijanden te hebben overgeleverd, is het zijn opwaken, dat daaraan een einde moet maken. Ook hier schijnt mij dat het geval te zijn. God heeft op vreeselijke wijze den vijanden macht gegeven over zijn volk; de ellende is zoo groot mogelijk geworden. Maar als het zoover gekomen is, kan God het niet langer dulden; zijn erbarmen ontwaakt; hij springt op als een, die uit een diepen slaap wakker wordt — dit is natuurlijk de bedoeling van vs. 65[a] —, als een held, die bevangen was door den wijn. Zijn tegenstanders zijn ook die van zijn volk; hij slaat ze terug, en jaagt ze voort met eeuwige smaadheid. Duidelijk is hier herinnering aan 1 Sam. VI in het spel. Toch deed God dit alles niet, om nu maar weer op den ouden weg voort te gaan; met den stam van Efraïm wil hij niets meer te doen hebben; een nieuwe periode begint; Juda wordt verkoren, en in zijn midden het tegenwoordige heiligdom Sion. Dat er historisch geen voor ons nawijsbaar verband bestaat tusschen den val van Silo en de stichting van den jeruzalemschen tempel, moge waar zijn bij iemand, die van uit de verte op deze dingen terugziet, en dus alleen op de hoofdlijnen let, en toch laat de verbinding er van zich zeer goed begrijpen; als Noord-Israël gedaan heeft, krijgt Juda zijn beurt. En met Juda treedt David op. Vs. 70 v. handelen over de roeping van dezen laatste; zij wordt geteekend naar 1 Sam. XVI : 1—17, en ook de karakteriseering van Davids regeering is daarmee in overeenstemming. Toch is eigen-

aardig, dat onze dichter ze op de stichting van het heiligdom op Sion volgen laat; duidelijk is het hem meer dan om iets anders om dit laatste te doen. Nog altoos bestaat het; het is hoog als de hemel en vast als de aarde; God heeft het lief. Maar zoo brengt het ook voor Juda vastigheid mee; ter wille daarvan heeft God David verkoren, ter wille daarvan ook Juda nog laten bestaan.

Hierin ligt de pointe van dezen geheelen psalm. Wat in de oudheid heeft plaats gehad, heeft zich later herhaald. Onwillekeurig moeten de tijdgenooten van onzen dichter zich bij de herinnering aan het verleden, eigen tijd en toestand voor oogen hebben gesteld. Juda, waar het geheele volk in de macht van de vijanden gekomen was, uit erbarmen gered, heeft de plaats ingenomen van het wederspannige en daarom door God verworpen Israël. God heeft zijn erfdeel, waarop hij vertoornd was, nog niet willen loslaten en niet kunnen verdragen, dat de vijanden het zouden vertreden. Daarom heeft hij Juda verkoren en in zijn midden op den berg, dien hij liefhad, zijn heiligdom weder gebouwd. En nu David? Onze dichter eindigt zijn psalm met te herinneren aan diens roeping en regeering. Welnu, wat God eens heeft gekund, zal hij het niet weder kunnen? en wat hij eens heeft gewild, niet weder willen?

Het slot van onzen psalm herinnert, wat het abrupte er van betreft, aan dat van den vorigen. Het wekt tal van gedachten; ook deze: zal dan nu de getuigenis, in Jakob gesteld, worden gehoord, en zullen de kinderen werkelijk leeren, anders te zijn dan hunne vaderen en niet te vergeten de wonderen Gods? Voor ons heeft een psalm als deze uit den aard der zaak iets zeer tragisch. Ook het heiligdom te Jeruzalem is, evengoed als dat van Silo, ten slotte verworpen. En toch laat ons de grondgedachte van den psalm vasthouden! Als geheel het volk Gods aan ellende is prijsgegeven, komt er verlossing. De zege kan niet zijn aan de wereld. God waakt op en verlost. En moge dan ook het oude heiligdom niet weer worden opgebouwd, en het daarmee gaan gelijk met het nog vroegere, ook thans komt er weder een nieuw, nu een geestelijk en eeuwig. Het is reeds gekomen; voor het volk der oude bedeeling is dat der nieuwe in de plaats getreden; en ook dit heeft zijn David, die het bestuurt naar de deugd zijns harten en het leidt met ervaren hand. De gemeente van Christus bestaat; dat zij luistere en leere; Israëls geschiedenis heeft haar zooveel te zeggen, en het is niet moeilijk, in velerlei toepassing een psalm als de onze op haar over te brengen. Daartoe is hij bestemd.

Psalm LXXIX.

Een psalm; van Asaf.

O God, heidenen zijn gekomen in uw erfdeel;
zij hebben uwen heiligen tempel verontreinigd;
zij hebben Jeruzalem tot een puinhoop gemaakt;
vs. 2. zij hebben de lijken uwer knechten gegeven
tot spijs voor de vogelen des hemels,
het vleesch uwer gunstgenooten voor het gedierte der aarde;
vs. 3. zij hebben hun bloed vergoten als water,
rondom Jeruzalem, zonder dat iemand begroef;
vs. 4. wij zijn geworden tot een smaad voor onze naburen,
tot spot en beschimping voor die ons omringen.
vs. 5. Tot hoe lang, Jahwe, zult gij onophoudelijk [1] toornen?
zal als een vuur uw ijverzucht branden?
vs. 6. giet uw gramschap uit over de volken, die u niet kennen,
over de koninkrijken, die uwen naam niet aanroepen,
vs. 7. want zij hebben Jakob verslonden [2]
en hebben zijn verblijfplaats verwoest;
vs. 8. reken ons de ongerechtigheden der voorvaderen [3] niet toe;
laten uwe barmhartigheden ons haastig tegenkomen,
want wij zijn zeer verzwakt;
vs. 9. help ons, o God onzes heils, om de eere uws naams,
en bevrijd ons en verzoen onze zonden om uws naams wil.
vs. 10. Waarom zullen de heidenen zeggen: waar is hun God?
dat onder de heidenen, voor onze oogen bekend worde
de wraak van het vergoten bloed uwer knechten!
vs. 11. laat voor u komen het gekerm der gevangenen;
naar de kracht uws arms ontbind [4] de kinderen des doods,

---

1. *Letterl.:* voor immer. *Zie echter Psalm XIII, aant. 2.*
2. *In het Hebreeuwsch staat* אָכַל, *enkelvoud; men leze* אָכְלוּ, *meervoud, vg. Jer. X:25.*
3. *Velen, o. a. ook de Statenvertaling, nemen* רִאשֹׁנִים, *dat ik door* voorvaderen *vertaalde, als bijvoeglijk naamwoord, en vertalen* vorige misdaden. *Hiertegen strijdt, dat het mannelijk meervoud is, terwijl het zelfst. naamw.* עֲוֹנֹת *vrouwelijk meervoud is.*
4. *In plaats van* הוֹתֵר laat over, *leze men* הַתֵּר, *vg. het synonieme* פַּתֵּחַ *Ps. CII:21.*

vs. 12. en doe onzen naburen zevenvoudig in den schoot terugkeeren
den smaad, waarmede zij u, o Heer, gesmaad hebben.
vs. 13. Wij zijn toch uw volk en de schapen uwer weide;
wij zullen u loven tot in eeuwigheid,
van geslacht tot geslacht uw lof vertellen.

Deze psalm verplaatst ons in soortgelijke omstandigheden als b.v. Ps. XLIV en LXXIV. Met eerstgenoemden heeft hij, wat woordenkeus betreft, vs. 4, vg. ald. vs. 14, met laatstgenoemden vs. 13, vg. ald. vs. 1., gemeen. Hoedanig deze toestand is, blijkt uit vs. 1—3. In het woord *heidenen* treedt meer het verschil van godsdienst dan dat van nationaliteit naar voren. Het is het woord *gojim*, dat, oorspronkelijk *volken* beteekenend, in het latere joodsche spraakgebruik de gewone aanduiding der niet-Joden, ook der Christenen, geworden is.

Welnu, dezulken, die Jahwe niet kennen en zijn naam niet aanroepen, hebben zich van Juda meester gemaakt, den tempel verontreinigd, in de stad op schandelijke wijze huisgehouden, — daar er geen sprake is van de verwoesting des tempels, zal de laatste regel van vs. 1 wel niet al te letterlijk genomen moeten worden — en overal in den lande bloed in stroomen vergoten. Zooals het vs. 7 heet, met een woord uit Jer. X : 25, *zij hebben Jakob verslonden, en zijn verblijfplaats verwoest*, of vs. 8, schijnbaar zwakker, maar juist in die soberheid zooveel zeggend: *wij zijn zeer verzwakt.* De Statenvertaling heeft, niet oneigenaardig: *wij zijn zeer dun geworden.* In vs. 11 spreekt de dichter van *gevangenen* en van *kinderen des doods.* Voor laatstgenoemde uitdrukking staat in het Hebreeuwsch niet het gewone woord, dat wij b.v. vinden 1 Sam. XX : 31, maar een eenigszins ander, dat alleen nog voorkomt Ps. CII : 21, en dat zoo mogelijk nog sterker is. De bedoeling er van is duidelijk; men is alreede ten doode verwezen. Daarentegen zijn de uitleggers het er niet over eens, of met de voorafgaande in beeldspraak het geheele volk is bedoeld, dan wel een enkele categorie van personen, voor wie dan in het bijzonder gebeden wordt. Veel verschil maakt het niet. Volkomen israëlietisch is de nadruk, die, vs. 2, 3slot, valt op het niet begraven worden der dooden. Voor den Israëliet, gelijk in het algemeen voor de oudheid, is er niets vreeselijkers. Ook in andere boeken des Ouden Testaments — ik denk aan tal van plaatsen uit Jeremia en Koningen — vinden wij daarvan de bewijzen.

Als een toestand, waarop deze beschrijving past, kan men noemen den 2 Macc. VIII : 2—4 geteekenden. Verder wijs ik bij vs. 3 op 1 Macc. I : 37, terwijl vs. 2, 3 aangehaald worden 1 Macc. VII : 17. Zij worden daar toegepast op den tijd van Alkimus, een waarschijnlijk iets later tijd dan waarop onze psalm oorspronkelijk ziet.

In dezen toestand van groote ellende ligt de aanleiding tot onzen psalm. Deze is een gebed; en wel — beide zijden vallen in het Oude Testament in den regel samen — zoowel om redding en hulp, vs. 9, 11, als om wraak over de vijanden, vs. 6, 7, 10, 12. Vs. 6, 7 zijn met een onbeduidende variant: *koninkrijken* in plaats van *geslachten*, en weglating van enkele woorden in den laatsten

regel, letterlijk overgenomen uit Jer. X : 25. Het komt mij niet onwaarschijnlijk voor, dat zij oorspronkelijk randteekening zijn, aanhaling van een bij onzen psalm vanzelf in de gedachten komende profetische uitspraak. Vs. 8 sluit zich beter aan bij vs. 5 dan bij vs. 7; ook komt de bede om wraak hier eigenlijk te vroeg, zie vs. 10, 12. Ook de *koninkrijken* passen hier niet recht. Verschillende bijzonderheden, ons trouwens ook uit andere psalmen bekend, vragen in dit gebed de aandacht. In de eerste plaats de onderstelling, waarvan het uitgaat. Deze betreft de verhouding tot God. Het is *zijn erfdeel,* dat de volken zijn binnen gedrongen, *zijn tempel,* dien zij hebben ontwijd, *zijn volk,* dat zij hebben gedood. Bij het woord *gunstgenooten* vs. 2, willen velen gedacht hebben aan de in den maccabeeschen tijd voor het eerst aldus genoemde *Chasidim,* of naar het Grieksch *Asidaioi,* de partij der „vromen", de latere *Farizëen,* van wie in de eerste plaats de tegenstand tegen Antiochus Epiphanes is uitgegaan. Het woord geeft er aanleiding toe. Toch is het hier zeker niet de partijnaam, wat het later geworden is, maar, parallel met het *uwe knechten,* als aanduiding van een bewuste betrekking tot God bedoeld. Men weet zich te staan in Gods gunst. Hierop beroept men zich. Beteekenis heeft daarbij het aanspreken Gods in den 2[den] persoon. Door het vier malen herhaalde *uw* in vs. 1, 2 krijgt de geheele psalm iets dringends. Niet ieder kan zoo bidden; Gods volk alleen kan het; God zelf is er mee gemoeid. Daarin ligt het geheim van den psalm. Vs. 13 is in dat opzicht meer dan een eenvoudig slotwoord; het is, als ik het zoo noemen mag, de laatste pijl op den boog, *het* groote motief.

Dat God er op lette, wat van zijn volk, de kudde zijner weide geworden is, vg. Ps. LXXIV : 1. Afgezien van de genoemde bijzonderheden komt het vooral aan op vs. 4, *wij zijn geworden tot een smaad voor onze naburen, tot spot en beschimping voor die ons omringen.* Gelijk ik reeds opmerkte, vinden wij deze zelfde gedachte Ps. XLIV : 14, terwijl de daarmee samenhangende vraag vs. 10: *waar is hun God?* ons nog o.a. uit Ps. XLII : 4, 11 in de ooren klinkt. Men is het volk van Jahwe; daarop beroemde men zich, en... men is, wat men is. Wij hebben ook hier, gelijk zoo vaak in de psalmen, meer dan een eenvoudige klacht over uitwendig lijden, hoe zwaar dit ook zijn moge. Op het spel staat, wat het hoogste en het beste is voor een mensch, maar dan ook voor een volk, zijn ervaring van God. In vs. 12 heet de smaad, dien men zelf ondergaat, een *smaden van God.* Indien men minder nauw met God verbonden geweest was, of indien men God minder hoog had gesteld, men zou minder lijden. Maar men meende, immers te recht, met en van zijn God het hoogste te kunnen verwachten, en men moest gaan door de diepte der diepten: waar is nu hun God?

Minder sterk dan in Ps. XLIV en LXXIV wordt deze toestand beschouwd als Gods eigen werk. Toch ligt die gedachte eenigszins in de vraag van vs. 5: *tot hoe lang, Jahwe zult gij onophoudelijk toornen? zal als een vuur uwe ijverzucht branden?* Hoofdzaak is, dat ook onze dichter den toestand, waarin men verkeert, gevoelt als openbaring van Gods toorn, van de ijverzucht Gods. God is met zijn volk niet tevreden; hij wil het anders; hij duldt het niet, zooals het is. Het woord *ijverzucht* geeft hier aan het er mee parallel staande *toorn* een eigen-

aardige kleur. God wil zijn volk geheel; hij maakt aanspraak op al zijn krachten en al zijn vermogens en geheel zijne liefde; en als hij deze niet ontvangt, laat hij het door de volken vertreden, en doet, als ware hij er niet. Dan ontstaat de behoefte aan hem.

Ook in dezen psalm vinden wij niet het diepe schuldgevoel, dat wij als Christenen zouden meenen, te mogen verwachten. Toch iets meer dan in de genoemde psalmen, en ook dan b.v. in Ps. LX. Er is hier in elk geval sprake van *zonde;* eerst, vs. 8, van die der voorvaderen, zie aant. 3., dan vs. 9 van de eigene. Ook het eerste verwondert ons niet. Uit de genoemde psalmen blijkt zonneklaar, dat men zich niet bewust was, door eigen schuld aanleiding gegeven te hebben tot de vervolgingen, waaraan men bloot stond. Toch zullen deze van Gods zijde, zal m. a. w. Gods toorn, wel niet ongemotiveerd zijn. Het tegenwoordige Israël heeft een lange geschiedenis achter zich; en God is een God, die de misdaad der vaderen bezoekt aan de kinderen, aan het 3de en 4de lid dergenen, die hem haten. Was ook Manasse's zonde niet aan de volgende geslachten bezocht? Welnu, dit laatste bidt men af. In dit opzicht juist sluit vs. 8 zich zoo goed aan vs. 5 aan. Er spreekt uit vs. 8 gevoel van solidariteit met vorige geslachten. Hun zonden zijn „onze zonden" geworden; men voelt zich, er onder te staan.

De beden van vs. 8 en vs. 9 sluiten elkander niet uit, strijden niet, maar zijn in den grond der zaak één. Zooals ik reeds vroeger zeide, is *verzoenen* eigenlijk of *afwisschen* of *bedekken.* De gedachte van de bede is, *zie de zonde niet aan.*

Opmerkelijk is, dat de dichter in geen enkel opzicht spreekt over het *waardoor,* maar den toestand, naar beide zijden, eenvoudig aanvaardt. Men is het volk Gods, niet door eigen verdienste, maar.... omdat men het is. God is nu eenmaal de *God onzes Heils,* vs. 9. Maar zoo ook, men staat onder de schuld, ook van vorige geslachten, en het is niet meer dan natuurlijk, dat de toorn van dezen „God onzes heils" over ons is. Zal men zich er tegen verzetten? Men zal pleiten alleen op God. *Zijn* volk is verzwakt. Dat zijn barmhartigheden het dan tegenkomen, vs. 8; haastig, anders is het te laat. Maar ook *zijn* eer is er mede gemoeid; men pleit op de *eere zijns naams.* Ik heb over de uitdrukking *naam Gods* meermalen gesproken, en behoef het daarover gezegde niet te herhalen; ik herinner alleen, dat Gods naam is: God, die zich bekend gemaakt heeft. Alles is daarbij oud-testamentisch, toch is er niets in dat, geestelijk verstaan, niet evenzoo geldt van de nieuwe bedeeling. Het *om uws naams wil* vertaalt de christelijke gemeente door *om Christus' wil;* en hoe ver onze psalm bij enkel uitwendige analyse ook van haar af moge staan, zij neemt hem over, en maakt hem tot haar gebed. Ook in dezen psalm is alles *genade,* is alles een *durven* pleiten op God. Als Gods barmhartigheden er niet eens waren! als hij eens ophield te zijn „de God onzes heils"!

Ook het slot van vs. 10 en vs. 12, evenals vs. 6, 7, indien deze verzen tot den psalm behooren, staan daarmee in verband. Er is in de beden van deze verzen iets, dat ons als een wanklank in de ooren klinkt. Hoever schijnen wij bij die gedachte aan *wraak en zevenvoudige vergelding* verwijderd te zijn van het vergeven zeventigmaal zevenmaal, gelijk ook van het *Vader, vergeef het hun, want*

zij weten niet, wat zij doen. Toch laat ons de dingen niet met elkander verwarren. Hier is de vraag, zal God toonen, de God Israëls te zijn, ja dan neen? zal hij zijn volk laten mishandelen, zij het ook, dat dit alleen geschieden kan, omdat zijn toorn er tegen ontstoken is, of zou hij toonen, gelijk Ps. LXXII : 14 zegt, dat het bloed der zijnen kostbaar is in zijn oog, en dat hij niet, naar de onderstelling van Ps. LXXVII ; 10, zijn barmhartigheden in toorn heeft afgesneden? Maar indien het laatste, dan moet ook het bloed zijner knechten gewroken worden. *Wraak* is niet noodzakelijk hetgeen wij in het dagelijksch leven daaronder verstaan, en dat altoos een bijsmaak heeft van hartstocht en haat. Wraak kan ook zijn en is hier: handhaving van recht, en een laten zien, wie God is. Zoolang men alleen denkt aan eigen ellende, kan men volstaan met de bede: *help en bebevrijd ons, laat voor u komen het gekerm der gevangenen, ontbind naar de kracht uws arms de kinderen des doods.* Dat kan niet meer, wanneer men denkt aan de heiligheid Gods. Deze kan niet goedvinden, dat volken, die zijn naam niet kennen, en koninkrijken, die hem niet aanroepen, zijn volk ongestraft mishandelen; en wat hij niet goedvindt, kan hij niet dulden, en over wat hij niet dulden kan, moet hij zijn gramschap uitstorten. De smaad hem aangedaan moet komen op het hoofd zijner smaders; die met vuur spelen, moeten zich branden. Theoretisch, ik zou haast zeggen: platonisch, kan men beden, als waarover wij nu spreken, afkeuren; die de heiligheid Gods voor zich zelf in het leven willen realiseeren, kan er niet buiten. Ik weet wel, dat er veel gevaarlijks in schuilt; het menschelijk hart is arglistig, meer dan eenig ding; en wij hebben ook hier rekening te houden èn met het menschelijk hart van dezen dichter, dat ook niet volmaakt is, èn met het feit, dat in de oude bedeeling het licht nog niet in volle heerlijkheid opgegaan is. Toch, er is ook iets groots in, deze dingen te durven uitspreken, en dat samenhangt met de mate, waarin men zelf staat onder den indruk van de majesteit Gods. Er is ook een niet willen van deze dingen, dat niet anders dan zoetsappigheid is of, nog erger, onverschilligheid, een niet rekenen met de heiligheid Gods. Niets is verder van Israëls dichters dan dat. Dezen leven — ik zou ook willen zeggen: dezen voelen — met en voor hun God. Als hij wordt gesmaad, trilt alles in hen, en barsten zij uit in gebed.

Juist daarom ook is vs. 13 zoo eigenaardig. Men kan het in verband brengen met vs. 9 en het beschouwen als de voorwaardelijke motiveering van de bede om hulp. Maar dan rekent men niet met de laatste regels er van. Deze staan tegenover den laatsten regel van vs. 12. In het *loven van God tot in eeuwigheid*, en *het vertellen van Gods lof van geslacht tot geslacht*, ligt niet vooral de gedachte aan dankzegging voor verkregen verlossing. Er ligt in de geheele stemming, waarin men staat tegenover God. Jahwe heeft zich nu eenmaal aan Israël bekend gemaakt; zijn lof worde uit Israël gehoord. En Israël zal dien doen hooren. Zou het God waarlijk hetzelfde zijn, of hij geloofd of gesmaad wordt, verheerlijkt en aangeroepen, dan wel beleedigd en als niet bestaande beschouwd. Staan wereld en gemeente tot hem in dezelfde verhouding? en hij in dezelfde verhouding tot haar? Dat kan toch niet. Daarop berust dit gebed. Dat het openbaar worde *onder de heidenen, voor onze oogen,* vs. 10, d. w. z. nog

bij ons leven, zoodat wij het zien kunnen, en God er om verheerlijken! Ik geloof, dat in de nieuwe bedeeling dit *voor onze oogen* in dien zin zou moeten wegvallen. Het *tot in eeuwigheid* krijgt daar ruimer beteekenis. Het *van geslacht tot geslacht* neemt daar nog onbeperkter afmetingen aan. Toch blijft het hetzelfde; dat wij het zien!

Er zijn psalmen, die meer rechtstreeks spreken tot het geestelijk leven, en die dieper schijnen te gaan en meer „christelijk" te zijn. Toch is ook de onze in allen deele gemeente-psalm. Er zijn tijden van voorspoed in het leven der gemeente, waarin hij ver van ons staat; er zijn ook tijden van strijd en verdrukking in grooteren en kleineren kring, waarin het heerlijk is, zulk een psalm te bezitten, waarin wij hem met beide handen aangrijpen en hem telkens weder herhalen: O Heer, uw gemeente komt om, verzoen onze zonden, bevrijd ons en red ons, en handhaaf uw heiligen naam! *Zal God geen recht doen zijnen uitverkorenen, die dag en nacht tot hem bidden?*

Psalm LXXX.

Voor den orkestmeester[1]; op [de wijze van]: „als leliën is de getuigenis"[2]; van Asaf; een psalm.

vs. 2. Herder Israëls, verleen gehoor,
gij, die Jozef als schapen leidt,
die op de cherubim troont, verschijn in lichtglans.
vs. 3. Voor het aangezicht van Efraïm, en Benjamin, en Manasse,
wek op uw vermogen en kom ons ter hulpe;
vs. 4. o God, herstel ons en doe uw aangezicht lichten,
opdat wij verlost worden.

vs. 5. Jahwe, God der legerscharen,[3]
hoe lang zult gij toornen[4] tegen het gebed uws volks?

---

1. *Zie bij Psalm IV, aant. 1.*
2. *Zie bij Psalm XLV, aant. 2.*
3. *In het Hebreeuwsch staat* אֱלֹהִים *niet, gelijk men verwachten zou, in status constructus; hetzelfde is het geval vs. 8, 15, 20, vg. Ps. LIX:6, LXXXIV:9. De leidsche vertaling neemt daarom* צְבָאוֹת *als op zich zelf staande aanduiding Gods. Dat in lateren tijd de naam* Sebaoth *als eigennaam Gods werd beschouwd, is bekend, en blijkt o. a. uit Jak. V:4. Toch denk ik hier liever aan onnauwkeurigheid in het Hebreeuwsch.*
4. *Letterlijk:* rooken. *In Psalm LXXIV:1 is de* toorn *Gods het subject, hier God zelf.*

vs. 6. Gij doet hen tranenbrood eten
en drenkt hen rijkelijk met tranen;
vs. 7. gij maakt ons tot een twistappel voor onze naburen,
en onze vijanden spotten over ons;
vs. 8. God der legerscharen, herstel ons en doe uw aangezicht lichten,
opdat wij verlost worden.
vs. 9. Een wijnstok deedt gij uit Egypte optrekken;
gij verdreeft heidenen en planttet hem;
vs. 10. gij bereiddet den grond voor hem,
zoodat hij wortelen schoot en het land vulde;
vs. 11. zijn schaduw bedekte [1] de bergen,
en zijn takken de cederen Gods;
vs. 12. hij breidde zijne takken uit tot de zee,
en tot de rivier [2] zijne loten.
vs. 13. Waarom hebt gij zijne muren doorbroken,
zoodat allen, die den weg voorbijgaan, er van plukken?
vs. 14. Het zwijn uit het woud verslindt hem,
en wat zich beweegt in het veld, weidt hem af.
vs. 15. God der legerscharen, keer toch terug,
aanschouw uit den hemel, en zie
en verzorg dezen wijnstok,
vs. 16. en bevestig [3], wat uwe rechterhand heeft geplant. [4]
vs. 17. Hij is met vuur verbrand, is afgesneden,
vanwege het dreigen uws aangezichts komen zij om.
vs. 18. Uwe hand zij over den man uwer rechterhand,
over het menschenkind, dat gij u gesterkt hebt.
vs. 19. Zoo zullen wij van u niet afwijken;
doe ons leven, en wij zullen uwen naam aanroepen;
vs. 20. Jahwe, God der legerscharen, herstel ons,
en doe uw aangezicht lichten, opdat wij verlost worden.

Evenals boven Ps. LXXVI staat boven dezen psalm in de oude grieksche vertaling *tegen den Assyriër*. De grond hiervoor zal wel liggen in overeenstemming

---

1. *Voor* כָּסּוּ *lees* כִּסָּה.
2. *Met* de rivier *wordt bedoeld: de Euphraat.*
3. *Voor* וְכַנָּה *lees ik op grond van de oude grieksche vertaling* וְכוֹנְנָהּ.
4. *Aan het slot van dit vers heeft de hebreeuwsche tekst nog de woorden* וְעַל בֵּן אִמַּצְתָּה לָּךְ, *die met vervanging van* בֵּן *door* בֶּן־אָדָם *aan het slot van vs. 18 evenzoo voorkomen. Daar zij zich niet dan hoogst gedwongen in de constructie van vs. 16 laten invoegen, heb ik ze hier weggelaten. Waarschijnlijk zijn zij foutieve herhaling uit vs. 18.*

met Jes. V : 1—7, dat uit den z. g. assyrischen tijd dagteekent. Inhoud en taal maken echter voor den psalm deze tijdsbepaling weinig waarschijnlijk.

Ook deze psalm is een gebed. Anders dan in den vorigen bepaalt dit zich tot de bede om heil. Wat daar onderdeel was, is hier alles; men zou hem uitwerking kunnen noemen van vs. 9 ald.. De hoofdgedachte wordt uitgesproken in het refrein, vs. 4, 8, 20, dat, althans bij den tegenwoordigen tekst, den psalm in drie ongelijke deelen verdeelt. Zij is een gebed, om door vernieuwing van de gunst Gods behouden te worden. De woorden *doe uw aangezicht lichten* zijn aan den priesterlijken zegen, Num. VI : 24 vv., ontleend. Over de beteekenis er van sprak ik bij Ps. IV : 7 dl. I, bl. 33. Het meest er in naar voren treedt de gedachte aan vriendelijkheid en gunst. Daarbij is het te doen om *herstel;* men kan ook vertalen om *terugbrenging*. Daar er echter in den psalm niets is, dat aan een zijn buiten Palestina doet denken, neem ik het woord liever in eerstgenoemden zin. Ook het woord *verlost worden* sluit in zich volheid van heil en is niet alleen het negatieve: bevrijding, maar tevens het positieve: heil. In vs. 19 staat *doe ons leven*; het doet ons denken aan een doodzieke; ook in onze taal zeggen wij, dat hij tot het leven moet worden gebracht. Welnu, Gods gunst moet dit doen. Eigenaardig is, dat bij iedere herhaling van het refrein de Godsnaam langer wordt; eerst *God*, vs. 4; dan *God der legerscharen*, vs. 8; eindelijk *Jahwe, God der legerscharen*, vs. 20. Dat dit door tekstwijziging meer uniform zou moeten worden gemaakt, betwijfel ik zeer; het is, als wordt de bede er steeds dringender door.

In drie coupletten wordt deze gedachte uitgewerkt. Reeds in het woord, waarmee de psalm aanvangt, wijst de dichter op de betrekking, waarin Israël tot God staat. Deze is zijn *herder*, degene, die Jozef als schapen leidt. Het is het beeld, waarmee Ps. LXXIX eindigt; het kan de grond zijn van de plaatsing van onzen psalm onmiddellijk na dezen. Behalve in het bekende Ezech. XXXIV vinden wij het in het psalmboek o. a. ook Ps. XCV : 7, C : 3; de meest klassieke plaats er van is wel Ps. XXIII : 1. Toch is dit het eenige niet, dat de dichter hier van God releveert. Deze herder van Israël is tevens die op de cherubim troont. Hierbij kan gedacht zijn aan de ark, gelijk deze Exod. XXV : 18 vv. beschreven is, vg. 1 Sam. IV : 4, 2 Sam. VI : 2; maar ook, en mij komt dit waarschijnlijker voor, evenals Ps. XCIX : 1, aan den hemel, waar de cherubim de geheimzinnige dragers van Gods troon zijn, vg. Ezech. I, X; ook Ps. XVIII : 11. In het eerste geval is het te doen om de inwoning Gods in den tempel; in het tweede om zijne majesteit. Op dit laatste wijst de bede *verschijn in lichtglans*. Deze is ontleend aan Deut. XXXIII : 2. Ook Ps. XCIV : 1 vinden wij ze, in verband met de andere zijde van het wezen Gods, als den wreker des rechts. In ieder geval, dat God verschijne, hij, die woont in het licht! dat hij zich weder met de dingen bemoeie en zijn sterkte openbare! Daarop ziet het volgende *wek op uw vermogen en kom ons te hulp*.

Niet volkomen duidelijk is het *voor het aangezicht van Efraïm en Benjamin en Manasse*. Vooral de tweede naam staat hier vreemd; misschien wordt hij niet ten onrechte door sommigen als interpolatie beschouwd. Efraïm en Manasse

zijn het noordelijk rijk; Juda is uit de ballingschap teruggekeerd; Noord-Israël nog niet. Daaraan ligt het, zoo meent men, dat de messiaansche tijd nog altoos niet is aangebroken. Dat God aan dezen toestand een einde make, zijn slapende kracht opwekke, en aanrukke aan het hoofd zijner nog in gevangenschap zuchtende stammen! dan komt het heil. Er is iets opgewekts in de wijze, waarop nu voor de eerste maal het refrein wordt gehoord: *o God, herstel ons en doe uw aangezicht lichten, opdat wij verlost worden.*

Maar hoe anders is het! Er is een verbazend onderscheid van toon tusschen het eerste en het tweede couplet. Na de opgewekte hoopvolle bede de bange klacht. Ook deze, gelijk de geheele psalm, is rechtstreeks tot God gericht. Wat heeft het er weinig van, dat God in lichtglans verschijnt. In plaats van zijn lichtend aangezicht niet anders dan toorn! een donkere nacht in plaats van den stralenden dag!

In vs. 6, 7 karakteriseert de dichter dezen toestand, zonder daarbij echter in bijzonderheden te treden. De woorden herinneren aan Ps. XLII: 4. Hij voedt zich met tranen; hij heeft geroemd in zijn God, en nu laat hij in den steek. In het oog vallend is de overgang van den 3den in den 1sten persoon; de dichter zelf met al wat hem lief is, is er mede gemoeid. Bij het woord *rijkelijk* merk ik op, dat het hier in het Hebreeuwsch gebezigde woord een maat aanduidt, waarschijnlijk het derde van een efa; het is, zooals wij zouden kunnen zeggen, gij drenkt ze *bij kannen.* En al die ellende brengt God aan. Daardoor krijgt deze klacht iets van een verwijt; moet dat werkelijk zoo? Vooral vs. 5 zegt zooveel. Voor *toornen* staat eigenlijk *rooken.* Het is hetzelfde beeld als van Ps. XVIII: 9, een wild dier, dat snuivend en blazend zijn vijand tegentreedt. Op drie dingen in dit vs. wil ik wijzen. Allereerst op het *Jahwe, God der legerscharen;* hij is de machtige, en hij is Israëls God; en dan toch.... dit! En dan in de tweede plaats op het *tegen het gebed uws volks.* Het wil niet zeggen, dat God op dit gebed toornt, maar het wil zeggen *tegen dat gebed in,* niettegenstaande dat gebed. God doet, als hoort hij het niet, en laat hij zijn volk maar roepen.

En waarom? Ook in dezen psalm wordt daar niets van gezegd. Ook hier treft ons het absoluut gemis van de erkenning, dat men zelf de schuld er van zou kunnen zijn. Toch wordt het ook niet ontkend. De dichter staat alleen voor het feit, dat hij zich voelt onder den toorn Gods. Voor ons, Christenen, is daarin iets vreemds; toch is het volkomen gezond. Zijn er geen toestanden te over, waarin het eenige is, zonder naar de oorzaak te vragen, de dingen te nemen, zooals zij zijn?

Vandaar in de derde plaats dat *hoelang?* Wij hebben dat in de psalmen ieder oogenblik. De beproevingen duren zoo lang; zal er nooit een einde aan komen? heeft God inderdaad zijn barmhartigheden afgesneden in toorn? Ook de Christengemeente, gelijk ieder lid er van, kent dat. Het is altoos weer de gelijkenis van den onrechtvaardigen rechter, Luk. XVIII: 1 vv.. Er zijn beloften, maar de vervulling blijft uit; er is goede verwachting, maar het goede schijnt niet te komen; hoe lang nog, o Heer? Toch spreekt ook daarin geloof. Gods toorn kan het laatste niet zijn; er moet een einde aan komen, en het gebed wordt herhaald: *God der legerscharen, herstel en doe uw aangezicht lichten, opdat wij verlost worden.*

En nu legt in het derde couplet de dichter God zijn eigen daden voor. Wat heeft hij niet voor Israël gedaan, en hoe is hij veranderd! Vs. 9 vv. gebruikt de dichter het beeld van den wijnstok. Bij de profeten is dit zeer gewoon; ik herinner aan Hos. X : 1, Jes. III : 44, Jer. XII : 10 v.; maar vooral aan Jes. V : 1—7 en Ezech. XVII, die de dichter zeker voor den geest heeft gehad. Wat hij met zijne allegorische voorstelling bedoelt, is volkomen duidelijk. God heeft Israël uit Egypte naar Palestina gebracht; daar heeft hij het een plaats bereid en het gelegenheid gegeven, zijn wortelen naar alle zijden uit te breiden; en Israël heeft dat gedaan. In vs. 11, 12 wordt de heerlijkheid beschreven, die Israël ten deel viel. Bij de *bergen* is gedacht aan het geheele bergachtige Kanaän, zich als culmineerend in den Libanon. Met het oog op dezen wordt gesproken van de *cederen Gods.* Deze uitdrukking herinnert aan die van *bergen Gods.* Ps. XXXVI : 7; er wordt mee uiting gegeven aan den indruk van majesteit en verhevenheid. Sommigen, o. a. ook de Statenvertaling, vertalen met invoeging van een vergelijkend partikel: *zijne takken waren als de cederen Gods.* De gedachte is veel meer, dat de cederen door den wijnstok als steunselen worden gebruikt. Bij de *zee* is gedacht aan de middellandsche zee, bij de *rivier* aan de Eufraat. Het zijn de ideëele grenzen van Israël, vg. Deut. XI : 24, ook Ps. LXXII : 8. De dichter ziet Israël in zijn grootsten omvang en heerlijkheid voor zich. Maar op eenmaal, God heeft alles anders gemaakt. De muur, die den wijnstok beschut, is doorgebroken: wie maar wil, kan binnendringen en zich van de vruchten meester maken. Ook het wilde zwijn is niet meer buiten gesloten, de beesten weiden hem af. Aan bepaalde vijanden behoeft daarbij niet gedacht te zijn; en dat met het zwijn uit het woud hetzij Nebucadrezar, hetzij Antiochus Epiphanes bedoeld zou zijn, blijkt uit niets. De bedoeling is alleen, dat God zijn zorg heeft laten varen, en dat Israël dientengevolge aan de vijanden is overgeleverd geworden. Ps. LXXIX : 1 komt ons daarbij vanzelf in de gedachte. Ook vs. 17 behoort hier nog toe. Het is het toppunt van alles; de kostbare wijnstok is verbrand. Dan laat de dichter de allegorie varen; *vanwege het dreigen uws aangezichts,* of, gelijk de leidsche vertaling heeft: *door uw dreigenden aanblik komen zij om.* En dat alles, waarom? In die vraag spreekt de dichter zijn volkomen verbijstering uit. Evenals bij Ps. XXII : 1 hebben wij hier minder de vraag naar de redenen, waarom God zoo handelt, dan wel uiting van verlangen, dat het anders had mogen zijn. Dat God zoo heeft kunnen handelen! Maar zoo sluit zich dan ook weer het gebed hieraan aan.

In vs. 15, 16 zijn verschillende moeilijkheden, vg. aant. Mogelijk, dat het refrein hier en na vs. 12 inderdaad zou moeten worden hersteld. Ook de voor ons zonderlinge plaatsing van vs. 17 kan met tekstcorruptie samenhangen. Toch is het geheel volkomen duidelijk. Onze dichter heeft God de contradictie in zijn eigen werk durven voorleggen; hij begrijpt niet, wat God er mee wil. En nu roept hij uit — ik houd mij aan den overgeleverden tekst —: *o God der legerscharen keer toch terug, aanschouw uit den hemel, en zie en verzorg dezen wijnstok,* d. w. z. let er op en zie, in welken toestand hij zich bevindt, *en bevestig, wat uwe rechterhand heeft geplant.*

Welk een ander gebed dan van vs. 1. Van het verschijnen in lichtglans, nu niets meer. Nu alleen dit, dat God opmerke, wat er van den wijnstok, dien hij zelf geplant heeft, geworden is. Wij begrijpen zulk een gebed zoo goed. Schijnbaar heeft het veel minder inhoud dan dat van den vorigen psalm. Hier geen beroep op de eer van Gods naam, geen opkomen voor zijn heiligheid, geen bede om vergelding voor zijn smaders. Hier alleen een smeekeling, die om ontferming bidt, en die roept: o God, zie mij aan. Maar juist die beperking maakt dit gebed zoo aangrijpend. Veel meer dan in den vorigen psalm is hier de nood aan het woord, en dit onwillekeurig. Deze psalm is er niet op aangelegd om te klagen; het refrein, waarin de hoofdgedachte er van is neergelegd, is ook geen klacht. Zie, hoe opgewekt hij begint, hoe vertrouwend, hoe pleitend op de betrekking tusschen God en de zijnen, hoe uitziend naar licht! Maar het is, als werd het den dichter te machtig; de gedachten vermenigvuldigen zich, en terwijl hij bidt, wordt hij zich eerst recht bewust van de ellende, waarin hij verkeert.

En wat zal hij daartegen nu doen? Het gebed zelf geeft het antwoord. De dichter heeft van den wijnstok gezegd, dat God hem geplant heeft. En dat houdt hij vast. De samenvoeging van vs. 18 en vs. 16 zegt: als God maar consequent is! als hij zijn eigen werk maar erkent! Wat reeds ligt opgesloten in de bede *bevestig*, wordt daardoor nog versterkt. In vs. 18 trekken verschillende bijzonderheden de aandacht. Hierop vooral komt het aan, dat Gods hand over Israël zij. Daarin ligt: *laat niet los;* daarin ligt ook: *bescherm.* Als God dat maar doet. Dan zal op den duur het gedierte des velds den wijnstok niet meer afweiden, en het wilde zwijn hem niet meer verslinden, en de voorbijgangers hem niet meer afplukken; dan is hij gered.

Eigenaardig is, dat het beeld van den wijnstok hier wordt losgelaten en vervangen door dat van den mensch. Er is daarin iets zonderlings en dat zich voor ons gevoel niet voldoende laat verklaren. Dat onder de beide benamingen *man* en *menschenkind* — men kan ook vertalen: *menschenzoon* — Israël zelf bedoeld is, is niet twijfelachtig. Velen hebben ze van den Messias verstaan, maar van dezen is in den geheelen psalm geen sprake, en in den toestand van vernedering, waarin Israël verkeert, wordt hij ook nog niet als aanwezig gedacht. Bovendien is het, minst genomen, onbewijsbaar, dat Dan. VII : 13 hier op de keuze van het woord *menschenzoon* invloed gehad heeft. De dichter bidt voor zijn volk. Heeft hij dit eerst voor zich gezien onder het beeld van een *kudde*, daarna onder dat van een *wijnstok*, hij ziet het nu voor zich onder het nog meer persoonlijke beeld van een *mensch.* De toevoegingen *uwer rechterhand* en *dien gij u gesterkt hebt*, moeten uit vs. 16 worden verklaard. Ik omschrijf de eerste dan ook niet, door *die aan uwe rechterhand*, d. i. op de eerste plaats, *staat*, maar door *die het werk uwer rechterhand is.* Wat de tweede betreft, merk ik op, dat het werkwoord, dat ik met de Statenvertaling door *sterken*, de leidsche vertaling door *grootbrengen* terug gaf, Jes. XLIV: 14, in parallellie met *planten*, van een boom wordt gebruikt.

In ieder geval, dat Gods hand over Israël zij. In mijn gevoel is er een eigenaardige teruggang van het *verschijn in lichtglans*, vs. 2, tot het *uw hand*

zij over uw volk. Het eerste geldt de toekomst, meer of minder verwijderd; het tweede het heden. Op het eerste hoopt de dichter en blijft er om bidden, maar zal hij ondertusschen niet omkomen, dan heeft hij ook het tweede hoog noodig. Gods volk kan niet buiten de beschermende hand Gods. Maar als het die over zich voelt, dan heeft het voor het oogenblik ook weer genoeg. Hieruit verklaar ik vs. 19. Wij hebben daar niet een soort van gelofte, waarmede de dichter aan het einde van zijn gebed nog eens bij God als het ware op verhooring aandringt: indien gij verhoort, dan enz., maar de blijmoedige verklaring, wat het gevolg der verhooring zal zijn. Als God zijn hand over Israël houdt, neen, dan zullen wij niet van hem afwijken; en als hij ons doet leven, d. i. weer opleven doet, zullen wij zijn naam aanroepen. Niet van hem afwijken, is: niet iets anders worden, dan wij geweest zijn en zijn moeten, het volk van Jahwe; en zijn naam aanroepen is: in de wereld, die ons bespot, zijn naam dragen, daarvoor uitkomen en dien hoog houden. Daarop komt het ten slotte toch aan. Dan zal ook en te zijner tijd de verschijning in lichtglans niet uitblijven, en hij, die op cherubim troont, zal komen en een einde maken aan het „hoelang?" Daarom, nog eens het refrein: *Jahwe, God der legerscharen* — en de Christengemeente vertaalt: onze Vader in Christus — *herstel ons en doe uw aangezicht lichten, opdat wij verlost worden!*

Psalm LXXXI.

Voor den orkestmeester 1; op [de wijze van] „de gittietische" 2; van Asaf.

vs. 2. Jubelt Gode, onze sterkte,
juicht den God Jakobs,
vs. 3. heft snarenspel aan en laat de pauken hooren,
de liefelijke cither met de harp;
vs. 4. blaast de bazuin op nieuwe-maan,
op volle-maan, onzen feestdag!
vs. 5. Want dit is een verordening voor Israël,
een besluit van den God Jakobs;
vs. 6. hij heeft het gesteld tot een getuigenis in Jozef,
toen hij uittrok tegen Egypteland. [3]

---

1. *Zie bij Psalm IV, aant. 1.*
2. *Zie bij Psalm VIII, aant. 2.*
3. *De oude grieksche vertaling heeft* uit Egypteland. *Onderwerp is dan Jozef*

Ik hoor een taal, die ik niet ken:
vs. 7. ik heb zijn schouder van den last ontheven;
zijne handen laten den draagkorf los.
vs. 8. In benauwdheid riept gij, en ik redde u uit,
ik antwoordde u in het omhulsel des donders,
ik beproefde u bij de wateren van Meriba. sela. 1
vs. 9. Hoor, mijn volk, dat ik u betuige,
o Israël, of gij naar mij hoordet:
vs. 10. geen vreemde God zal er bij u zijn,
en gij zult u niet buigen voor een buitenlandschen God;
vs. 11. ik, Jahwe, ben uw God, die u uit Egypteland opvoerde;
doe uw mond wijd open, en ik zal hem vullen.
vs. 12. Maar mijn volk hoorde niet naar mijn stem,
en Israël heeft mijns niet gewild;
vs. 13. zoo gaf ik hen over aan de verharding huns harten;
zij wandelden naar eigen raadslagen.

vs. 14. Och, of mijn volk naar mij hoorde,
Israël in mijne wegen wandelde!
vs. 15. Welhaast zou ik hunne vijanden vernederen,
en mijn hand tegen hunne tegenstanders keeren;
vs. 16. Jahwe's haters zouden hem vleien,
en hun tijd [2] zou eeuwig duren;
vs. 17. en ik zou het spijzigen [3] met het vette der tarwe,
en het met honig uit den rotssteen verzadigen.

Deze psalm heeft, zooals ik hem versta, iets zeer eigenaardigs. Kan men den vorigen noemen een aanklacht tegen God, deze is een aanklacht van God tegen het volk. Verscheiden uitleggers meenen, dat hij uit twee stukken bestaat, die niets met elkaar te maken hebben, vs. 2—5 en vs. 6—17. Het verschil in toon geeft aanleiding tot die meening; toch schijnt zij mij onjuist. Alles hangt af van de verklaring van den laatsten regel van vs. 6. Bij de taal, die men niet kende, denken velen aan de taal der Egyptenaren; vs. 6^e wordt dan eenvoudig voortzetting van vs. 6^b *toen hij uittrok tegen Egypte en ik* enz.. Dit *ik* is dan het oude israëlietische volk. Rationeeler is in dat geval den 1sten pers. te veranderen in den 3^{den}, en als onderwerp van beide regels te beschouwen *Jozef*. Mij schijnt dit weinig aannemelijk. Beter kan ik mij vinden in de

---

1. *Zie bij Psalm III, aant. 1.*

2. *Voor* עִתָּם hun tijd *lezen sommigen* חִתָּם hun schrik. *Met* hun tijd *wordt wel bedoeld:* hun straftijd.

3. *Voor* וַיַּאֲכִילֵהוּ, 3^{den} *pers., leze men,* וְאַאֲכִילֵהוּ *of* וְאוֹכִילֵהוּ 1sten *pers..*

andere verklaringen. Volgens deze hebben wij de niet gekende taal in vs. 7—17. Sommigen beschouwen het daar gezegde als een nieuwe openbaring, den dichter gegeven door eenen, die herinnert, hoe God het volk uit de slavernij redde enz.. Het *ik* is dan de dichter, die verklaart, dat hem een nieuw licht over het vs. 4 bedoelde feest opgegaan is. Anderen daarentegen zien er in de blijde boodschap, die Israël oudtijds in Egypte vernam, en die het nu weder verneemt. Het *ik* is dan het oude en het tegenwoordige Israël in hoogere eenheid samengevat. Dat bij deze opvattingen ook de eenheid in den psalm gedrukt wordt, is, dunkt mij, duidelijk. Ook stemt men toe, dat bij de laatste opvatting de dichter, vs. 12 vv., onbewust het standpunt op den Sinaï verlaat, om de daarop volgende geschiedenis in het oog te vatten, terwijl bij de vorige de vernedering, waarin het volk verkeert, den dichter nevens de betuiging van vreugde een klacht op de lippen zal hebben gelegd. Toch blijft — zonderling genoeg — bij dit alles God aan het woord. Mij schijnt hierbij dit de fout, 1° dat men het *ik* van vs. 6ᶜ anders opvat dan dat van vs. 7. vv., en 2° dat men het geheele lied te veel als een feestlied beschouwt. Niet vs. 2—5 maar vs. 14—17, in verband met vs. 12, 13, moeten m.i. bij de verklaring den doorslag geven.

In het gezegde ligt reeds opgesloten, hoe ik den psalm opvat. Onwillekeurig denk ik er bij aan Amos V.: 21 vv. Jes. VII: 21 vv.. Ook ken ik den psalm een sterk dramatisch karakter toe, zooals ook o. a. Ps. II dan heeft. In vs. 2—6ᵇ hooren wij de levendige opwekking, om vroolijk feest te vieren. Dat deze verzen een stuk zijn van een ander lied, dat onze dichter hier overneemt, is niet onwaarschijnlijk. Vs. 6ᶜ laat zich in dat geval nog beter verstaan. Van wie de oproeping om feest te vieren uitgaat, doet niet ter zake; ik zie er in een algemeenen, van mond tot mond gaanden jubel: komt, laat ons feest vieren. Nieuwe en volle maan kunnen in algemeenen zin bedoeld zijn; telkens, wanneer deze dagen aanbreken. In den psalm als zoodanig hebben zij uit den aard der zaak deze beteekenis. Daarentegen zal oorspronkelijk wel aan een bepaalden dag zijn gedacht; volgens sommigen op grond van vs. 6 aan het paaschfeest, volgens anderen aan het loofhuttenfeest. Ook dit laatste kon, door wie van de z. g. Priesterwet uitging, in ruimeren zin als bij den uittocht uit Egypte ingesteld, beschouwd worden. Beide worden gevierd, in het midden, d. i. gedurende de volle maan, het eerste, van de eerste maand, de maand Nisan; het laatste, van de zevende, de maand Tisjri. De hier bedoelde nieuwe maan is dan de eerste van een dier beide maanden, in het eerste geval de aanvang van het kerkelijk, in het laatste die van het burgerlijk jaar. Num. XXIX: 1, Lev. XXIII: 24 heet laatstgenoemde „de dag des gejuichs." Voor den 1ˢᵗᵉⁿ van de 7ᵈᵉ maand van het jubeljaar is Lev. XXV: 9 het *blazen der bazuin*, zie vs. 4 van onzen psalm, bepaald voorgeschreven.

Voor de strekking van den psalm is dit alles echter bij mijn opvatting van weinig beteekenis. Hetzelfde is het geval met de vraag, of bij vs. 2, 3, 4 aan drie verschillende categorieën van personen gedacht is, en wel vs. 2 aan de geheele gemeente, vs. 3 aan de Levieten, vs. 4 aan de priesters. Ik laat dit ter zijde; ook in een bespreking van de hier genoemde muziekinstrumenten begeef

ik mij niet. Daarentegen ligt er nadruk op vs. 5, 6[ab]. Wat voor Israël aan deze feesten beteekenis gaf, is, dat men ze beschouwde, en ook op grond der „wet" beschouwen moest, als instellingen Gods, door hem verordend als getuigenis van wat hij voor zijn volk had gedaan. Daarom: *jubelt Gode, onze sterkte, en juicht den God Jakobs.*

En toch! Daar komt een woord Gods tot den dichter. Aldus luidt het: *ik hoor een taal, die ik niet ken* enz.. Men moet hier rekenen met de beteekenis van het hebreeuwsche woord *kennen*. Het wil zeggen: *die ik niet erken, waarmede ik niets te maken heb, die niets voor mij is.* Het schijnt vreemd, dat God hier zoo zonder eenige nadere aanduiding sprekend ingevoerd wordt. In de psalmen komt dit echter meer voor; ik herinner aan Ps. L: 7 vv., LX: 9 v.v., terwijl door den 1[sten] persoon van vs. 7 vv. toch eigenlijk iedere dubbelzinnigheid uitgesloten is. Ook in Ps. LXXXII, LXXXVII: 4 en elders hebben wij dit zelfde. En nu gaat God verder. Hij verbaast zich over deze met zooveel enthousiasme aangekondigde feestviering. Het is, als begrijpt hij ze niet. Gansch andere dingen heeft hij Israël voor te leggen. Eigenaardig is, dat vs. 7, als meditatie Gods, buiten Israël omgaat in den 3[den] pers., terwijl in vs. 8 het volk rechtstreeks wordt aangesproken. Wat heeft God niet voor Israël gedaan? De uitdrukkingen zijn karakteristiek. God heeft Israëls schouder van den last ontheven; zijn handen lieten den draagkorf los; hij riep in zijn benauwdheid tot God, en deze redde hem en antwoordde in de omhulling des donders, vg., wat deze laatste beeldspraak betreft, Ps. XVIII: 12, 14 in verband met Exod. XIX. Wat de vermelding van Meriba hierbij beteekent, is niet volkomen duidelijk; met de verlossing uit Egypte staat, wat daar plaats gehad heeft, niet in onmiddellijk verband. Waarschijnlijk wordt het alleen bedoeld als voorbeeld van wat God voor zijn volk heeft gedaan. De voorstelling is over het geheel dezelfde als in Deut. XXXIII: 8; daarentegen is het Exod. XVII Israël, dat Jahwe verzoekt.

Vs. 9—11 is alleen verstaanbaar, wanneer men rekening houdt met het sterk dramatisch karakter van den psalm. Wij hebben hier de hoofdzaak der wet. Eigenlijk zou er een: *en ik, Jahwe, zeide,* voor hebben moeten staan. Dat het niet alleen voor het Israël uit den tijd der wetgeving, maar ook voor dat uit den tijd des dichters gold, kan op de inkleeding invloed hebben gehad. Wat God verlangde, was allereerst, dat men naar hem hooren zou. Onwillekeurig komt ons daarbij Deut. VI: 4 vv. voor den geest, het bekende *hoor, Israël, Jahwe uw God is één Jahwe,* door Israël als de kern der geheele wetgeving beschouwd. Hij alleen is Israëls God. In vs. 10, 11[a] vinden wij in omgekeerde volgorde het z. g. opschrift van den decaloog, en het eerste gebod, eigenlijk dus het 2de en het 1ste „woord". De woorden herinneren gedeeltelijk aan Jes. XLIII: 12. Het standpunt van den decaloog is overgenomen; niet het absoluut monotheïstisch *er is geen God dan Jahwe,* maar: *gij zult geen ander hebben dan hem.* In verband daarmee zal ook vs. 11[b] wel moeten worden verklaard. Op zich zelf ligt het voor de hand, deze woorden op te vatten in den zin van *verzadiging.* Het *openen van den mond* is bewijs van behoeften; welnu, God schenkt rijkelijk al wat men behoeft. In onze psalmberijming wordt bij het eerste aan *vragen* gedacht. Naar

den samenhang te oordeelen, schijnt de dichter echter meer bepaald verzadiging met de geboden Gods op het oog te hebben gehad; ik wijs op Ps. CXIX : 131, Ezech. II : 8 - III : 4, Jer. XV : 16.

Vs. 7—11 heeft de dichter God er zijn volk aan laten herinneren, wat zijn gedragslijn ten opzichte van Israël geweest is, en wat hij daarvan verlangt. Helaas, er is niet naar gedaan. In zekeren zin ligt de pointe van geheel dezen psalm in vs. 12 v.. Israël heeft niet gewild. Geheel de geschiedenis van Israël is daarin samengevat; het is de meest weemoedige, meest beschamende, maar tevens ook meest veroordeelende beschrijving, die er van gegeven kan worden. Ik denk aan het woord van den Heiland, Matth. XXIII: 37[b], *maar gij hebt niet gewild.* Hier is het nog sterker: *gij hebt mijns niet gewild,* vg. Joh. I : 11. En God heeft dit aanvaard. Vs. 12 teekent èn het gevolg èn de straf: *toen heeft God Israël overgegeven aan de verharding huns harten en het laten wandelen naar eigen raadslagen.* Hij heeft er zich niet meer mee bemoeid. De hier gebezigde uitdrukkingen zijn bij Jeremia zeer gewoon; vg. ook Deut. XXIX : 19 (hebr. vs. 18).

En nu wil dit Israël jubelen ter eere Gods, en, meenende, daarmee zijne inzettingen gestand te doen, hem een feest vieren. Onze dichter zegt daarvan niets. Hij keurt het niet af; hij zegt niet, dat deze feesten geen inzettingen Gods zijn; hij zou dit als kind van zijn tijd ook niet hebben kunnen doen — in dat opzicht is er een onmiskenbaar verschil tusschen zijn „standpunt" en dat b. v. van Jer. VII : 21 vv., waar bepaald ontkend wordt, wat hier stilzwijgende onderstelling is, en waar dientengevolge de tegenstelling tusschen ethische en kultische geboden veel scherper is — maar hij stelt eenvoudig de dingen tegenover elkaar, en hij zegt met een van die sterk menschvormige uitdrukkingen, waarvoor de bijbel ten opzichte van God allerminst bang is, dat God er niets van verstaat. Ik zeide reeds, dat mij hierbij Amos V : 23 vv. in de gedachte komt; ook met het — indien recht verstaan — zoo aangrijpende *want zoo hebt gij het gaarne, gij kinderen Iraëls,* Amos. IV : 5, is dat het geval. Laat Israël zijn gang maar gaan. Toch, God vraagt iets anders. Vs. 14—17 zijn weder — zoo heel eigenaardig — meditatie Gods; van den uitwendigen toestand, waarin Israël zich bevindt, zegt de dichter niets. Men heeft geen recht, uit vs. 15 op te maken, dat Israël verkeert in wat zich laat noemen een toestand van vernedering; maar aan den anderen kant, Israël is toch ook niet, wat het kon en moest zijn. Het is dat nooit geweest; het was dat allerminst in den tijd van den 2den tempel, waaruit ook deze psalm, blijkens zijn kennis van oudere geschriften, afkomstig moet zijn. Was het niet de heerschappij over de volken beloofd, en waar was deze? Had het werkelijk, ook aan zegeningen in natuurlijk opzicht, wat het toegezegd was? Het antwoord — in welken bijzonderen tijd men overigens dezen psalm zou willen plaatsen — kan niet twijfelachtig zijn. En nu wil men God een feest vieren en althans daarin zijn getrouwheid aan de inzettingen Gods betoonen. Het is goed. Toch, heeft het er niet veel van — ik spreek van de joodsche gemeente, maar men zou het met wijziging van enkele bijzonderheden even goed kunnen zeggen van de Christengemeente — alsof onder dat feestvieren en dien uitwendigen, vaak luidruchtigen kultus de innerlijke armoede verborgen

moet worden, en gewilde gehoorzaamheid in de plaats gesteld van werkelijke levensgehoorzaamheid? Wij hebben in de psalmen reeds meermalen de terzijdestelling van den uitwendigen kultus gehad, nu eerst uit dit, dan uit dat oogpunt; ik denk nu aan Ps. L. Wij verstaan ze zoo goed. Ook de wijze, waarop dit geschiedt, zijdelings, alleen zwijgend, door de aandacht op iets anders te vestigen, zegt ons zooveel. Laat men jubelen en de muziekinstrumenten doen klinken en, door naar hartelust feest te vieren, toonen, hoe godsdienstig men is. Maar laat men niet meenen, daardoor een taal te spreken, die Gode welbehaaglijk is, en er iets door te zullen verkrijgen. God verstaat u niet, o gij, die zoo handelt. God vraagt iets anders: *och of mijn volk naar mij hoorde, Israël in mijne wegen wandelde!*

Men kan zeggen, dat dit zeer onbestemd uitgedrukt is, even onbestemd als wanneer Amos tegenover alles, wat hij veroordeelt èn op kultisch èn op zedelijk gebied, eenvoudig den eisch plaatst, het goede te zoeken en niet het kwade, en recht en gerechtigheid zich te laten voortwentelen als een altijd vloeiende beek, Amos V : 15,24. Waarin bestaat het? de profeet zegt het niet, en onze dichter zegt het evenmin. Weet men het daarom niet? in zijn eigen tijd en omgeving? naar de hoofdlijnen van zijn bestaan? Moet het *maar mijn volk hoorde niet naar mijn stem, en Israël heeft mijns niet gewild,* ons niet aangrijpen ondanks ons zelf? en is dan in dezelfde mate de zucht Gods niet verstaanbaar: *och of mijn volk naar mij hoorde, Israël in mijne wegen wandelde!*

Hoe anders zou het dan zijn! Vs. 15—17 geeft de beschrijving daarvan. Men zou over zijn vijanden heerschen en overvloed hebben. In de tijdsomstandigheden kan voor den dichter een bepaalde aanleiding geweest zijn, juist deze twee dingen naar voren te brengen. Het kan echter ook zijn, dat hij ze eenvoudig noemt, als hetgeen waarnaar Israëls begeerte het meeste uitging. Beide zijn ontleend aan de Schrift. Bij de vernedering der vijanden denk ik, behalve aan tal van uitspraken b.v. van II en III Jesaja, aan Deut. XXXIII : 29; bij de verzadiging met het vette der tarwe en met honig uit de rots aan Deut. XXXII : 13, 14. Drie dingen van meer uitwendigen aard moeten bij vs. 16 even genoemd worden. In de eerste plaats, dat de tegenstanders van Israël worden aangeduid als *haters van Jahwe.* Wij hebben hier dezelfde vereenzelviging van God en zijn volk, die wij in de psalmen veel aantreffen: God komt op voor zijn volk, Israël vertegenwoordigt zijn God, maar dan moet het ook in zijne wegen wandelen en de drager zijn van zijn woord. In de tweede plaats wijs ik op het woord *vleien,* vg. Ps. XVIII : 45. De onderwerping der vijanden zal plaats hebben, willens of onwillens; als Israël getrouw is, dan zal zij komen. En in de derde plaats op de onduidelijkheid van het woord *hun tijd;* sommigen denken aan den ondergang der vijanden, vg. Jes. XIII : 22; anderen, met met beroep op Jes. XXXIII : 16, hoewel dit inderdaad iets anders is, aan den gelukstijd van Israël. Voor de zaak maakt het geen verschil.

Hiermee eindigt de psalm. Eigenlijk „af" is hij niet; ik zou willen zeggen, omdat het onderwerp, waarover hij handelt, ook niet „af" is. Toch zegt hij ons veel; aan de eene zijde staat Israël, dat God met feesten wil eeren, maar dat

niet bereikt, wat het bedoelt; aan de andere, God, zuchtende over zijn volk; het kon het zoo anders hebben, maar het zoekt, waar het niet is: *och of mijn volk naar mij hoorde, Israël in mijne wegen wandelde!*

Psalm LXXXII.

Een psalm; van Asaf.

God staat in de godsvergadering;
hij richt in het midden der goden.

vs. 2. Tot hoe lang zult gijlieden onrechtvaardig richten,
en partij kiezen voor de goddeloozen? [1]
vs. 3. Richt den geringe en den wees, sela. [2]
doet recht aan den verdrukte en den arme,
vs. 4. redt den geringe en den behoeftige,
verlost hem uit de hand der goddeloozen.
vs. 5. Zij hebben verstand, noch inzicht,
zij wandelen in de duisternis;
al de grondvesten der aarde wankelen.
vs. 6. Wel heb ik gezegd; „gij zijt goden,
en zonen des Allerhoogsten, gij allen";
vs. 7. Maar nu zult gij sterven, als menschen
en als een der vorsten [3] vallen.

vs. 8. Sta op, o God, richt de aarde,
want gij hebt al de volken tot erfdeel.

Deze psalm vertoont veel overeenkomst met Ps. LVIII. Toch geloof ik hem, wat de oorspronkelijk gedachte betreft, anders te moeten verklaren. De opvatting er van wordt, evenals bij genoemden psalm, beheerscht door de vraag, wie onder de als goden aangesproken en van onrechtvaardig oordeelen betichte personen

---

1. *Letterlijk staat er:* en het aangezicht der goddeloozen aannemen.
2. *Zie bij Psalm III, aant 1.*
3. *In verband met zijne verklaring van den psalm als betrekking hebbende op de hasmoneesche priestervorsten leest* DUHM *hier, in strijd met de parallellie,* כְּאַחַד הַשֵּׁדִים gelijk een der demonen.

te verstaan zijn. Vroeger zeide men vrij algemeen *israëlietische rechters*. De meening echter, dat dezen ook elders aldus zouden zijn aangeduid, laat zich niet bewijzen; de daarvoor aangevoerde plaatsen Exod. XXI: 5, 6, XXII: 8, 9 (hebr. vs. 7, 8), 28 (hebr. vs. 27), Lev. XIX; 32, 1 Sam. II: 25 zeggen, goed verstaan, veeleer het tegendeel. Tegenwoordig denkt men veelal aan *heidensche vorsten*. Dezen, voor wie in eigen kring de titulatuur *God* niet vreemd was, zouden hier ook door den israëlietischen dichter zoo zijn genoemd. Vooral met het oog op vs. 6 moet Ezech. XXVIII: 11—19, waar de koning van Tyrus ons als een cherub en een „God" voorgesteld wordt, daarvan de verklaring geven. Eindelijk heeft men in den laatsten tijd het oude gevoelen weer opgenomen, evenwel met deze wijziging, dat bedoeld zouden zijn de *hasmoneesche priestervorsten*, niet omdat zij den titel *goden* voerden, maar omdat zij zich onder den invloed van het egyptisch en syrisch hofceremoniëel door hunne hovelingen lieten huldigen op eene wijze, als maakten zij er aanspraak op, *goden* te zijn. Vs. 2, 6 worden dan beschouwd als ironisch bedoeld. Er hangt mee samen, dat het *als een der vorsten* vs. 7 gewijzigd wordt in *als een der demonen*, zie aant. 3, en dat vs. 8 als niet tot den psalm behoorende, wordt ter zijde gesteld.

Ik kan mij in dit alles niet vinden. Wel stem ik toe, dat dergelijke opvattingen, waarvan de tweede mij dan nog de meest aannemelijke schijnt, deels door de opneming van dit lied in den psalmbundel kunnen zijn in de hand gewerkt, deels van haren kant tot die opneming aanleiding kunnen hebben gegeven — wij hebben hier een soortgelijke opvatting, als waaruit het verschil tusschen Ps. XXIX: 1 en Ps. XCVI: 7, 8 te verklaren is — maar ik geloof niet, dat dit de oorspronkelijke bedoeling kan zijn geweest. Vooral de zeer duidelijke tegenstelling tusschen deze *goden* en de menschen, vs. 6, 7. — en die herinnert aan wat wij in het Oude Testament dikwijls aantreffen; vg. Hos. XI: 9 Jes. XXXI: 3, Gen. VI: 2 — is er mede in strijd. Dat het *als een der vorsten* op zich zelf omschreven kan worden door *als andere vorsten* moge waar zijn, vg. Richt. XVI: 7, noodzakelijk, en waar het hier *goden*, geldt, voor de hand liggend is deze verklaring toch niet.

Wij hebben een Elohim-psalm voor ons. Gevolg hiervan is, dat, wil men den psalm in zijn oorspronkelijke beteekenis verstaan, men èn in vs. 1 èn in vs. 8 het woord *Elohim* als aanduiding Gods weer door den naam *Jahwe* vervangen moet. Deze staat in de godsvergadering, en richt in het midden der goden, tot dezen roept men: *sta op en richt de aarde*. Behalve dezen echter kent de israëlietische theologie in den hemel nog andere wezens, die evenzeer door de naam *goden* of *godszonen* worden aangeduid. Ik sprak er reeds over bij Ps. XXIX, dl. I, bl. 171 vg. ook het gezegde naar aanleidlng van Ps. VIII: 6, dl. I, bl. 56. In den bijbel is er meermalen sprake van; ik noem 1 Kon. XXII: 19 vv., Ps. LXXXIX: 6 vv., Job I, II, ook IV: 18, XV: 15, Jes. VI, in welke plaatsen er verschillende benamingen voor worden gebruikt. Ook plaatsen als Ps. CIII: 20, 21, CXXXVIII: 1 en dergelijke komen hierbij in aanmerking.

Welnu, ook in onzen psalm zijn deze hemelwezens bedoeld. Zij treden hier echter in een bijzonder licht, waarvan trouwens in den bijbel de sporen ook

elders zijn aan te wijzen. Met name Deut. IV: 19 v. is dat het geval. In eerstgenoemde plaats heet het, dat God het heir des hemels, hier omschreven als zon, maan en sterren, maar toch gedacht als uit bezielde wezens bestaande, aan de volkeren ter aanbidding heeft overgegeven, in laatstgenoemde, dat hij de landpalen der volken gesteld heeft naar het getal der godszonen; — zoo, en niet: *naar het getal der kinderen Israëls*, zooals de Statenvertaling heeft, moet hier, met een kleine tekstwijziging, in overeenstemming met de oude grieksche vertaling, gelezen worden; — zoovele godszonen, zoovele volken. Daarentegen heet het in beide, dat hij zich zelf het bewind over, en de aanbidding van Israël voorbehouden heeft. Ook de voorstelling in Dan. X—XII van bepaalde „vorsten" in den hemel over de koninkrijken der aarde, en de strijd, die met deze gevoerd wordt, gelijk die van Jes. XXIV; 21 v., waar naast „de koningen der aarde op de aarde" gesproken wordt van „de heirscharen der hoogen in de hoogte," staat er mee in verband. Voor de verklaring van onzen psalm hebben wij met dit alles te rekenen.

Een van de groote gedachten, die aan deze voorstelling ten grondslag liggen, is deze, dat ook het polytheïsme waarheid bevat, maar eene, die aan het monotheïsme onderworpen is. Verschillende lijnen liggen hier, die aan de eene zijde terugvoeren naar oude geloofsvoorstellingen van Israël, aan de andere vooruit naar paulinische voorstellingen omtrent de demonen. Ik kan daarover hier niet uitweiden. Wat onzen psalm betreft, treden twee punten naar voren: 1° dat Jahwe zelf de dingen zoo heeft gewild; wat ook reeds in de uit Deuteronomium aangehaalde plaatsen ligt opgesloten, wordt hier open uitgesproken; Jahwe heeft gezegd: *gij zijt goden, zonen des Allerhoogsten, gij allen*, vs. 6. En 2° dat deze „goden" van de hun verleende macht, misbruik hebben gemaakt, een gedachte, die ons brengt op de lijn van de latere leer van den „val der engelen"; wil men het anders, van den opstand tegen God als reeds in den hemel begonnen.

In dit laatste ligt de pointe van den psalm. Er is goddeloosheid en er zijn goddeloozen op aarde. En wat het ergste is, dezen hebben de macht, en de zwakken, de geringen de behoeftigen, en verdrukten, zijn aan hen overgeleverd, vs. 4. Onze dichter ziet daarvan den metaphysischen grond. De hemelwezens, aan wie God het bestuur over de volken heeft toevertrouwd, hebben het onrecht in de hand gewerkt; zij kiezen partij voor de goddeloozen en komen niet op voor recht en gerechtigheid; vandaar de toestand, die op de aarde heerscht. Overgebracht in de nieuwtestamentische terminologie hebben wij hier de gedachte, dat de wereld is, die zij is, omdat zij „ligt in het booze", 1 Joh. V : 19, of, zooals er eigenlijk staat: „van den booze afhankelijk is". Er is een overste dezer wereld, die tegenover God staat, en vandaar de macht, die de zonde op aarde oefent. In hoeverre de dichter een bepaald verband heeft gezien tusschen het heerschen van goddeloosheid en onrecht en den dienst van andere goden, blijkt niet. Maar wel is het geheel in de lijn van tal psalmen, in de goddeloozen te zien de heidensche machten, en daarentegen in den geringe enz. het israëlietische volk. Wat het woord *wees* betreft, wijs ik op Hos. XIV : 4^b^. Volstrekt noodzakelijk is echter deze opvatting niet; zelfs is bij meer individueele opvatting de gedachte

nog sprekender: goddeloosheid en onrecht heerschen op aarde, en de geringen, hier eigenaardig ook de wees, worden verdrukt.

Toch is dit slechts voor een tijd. Het groote van onzen psalm ligt in vs. 1. Hand XIV: 16 staat, in gansch anderen samenhang, maar voor het punt, waarop het nu aankomt, met onzen psalm samenvallend, dat God de volken voor een tijd in hunne eigen wegen heeft laten wandelen. Op dit *voor een tijd* komt het aan. Als Jezus, Joh. XII: 31, spreekt van het oordeel der wereld, waarbij de overste dezer wereld wordt buitengeworpen, welk oordeel „nu" is, of als hij, Luk. X: 18, in heilige blijdschap uitroept, dat hij den satan als een bliksem uit den hemel zag vallen, spreekt hij gedachten uit, die de „vervulling" zijn van vs. 1 van onzen psalm. En komt een dag des gerichts, of liever: hij is er, en de dichter — in dezen profeet — ziet hem alreeds. Ook de „goden" moeten rekenschap afleggen; Jahwe staat in hun midden en spreekt recht. Wij hebben hier een eschatologischen psalm, gelijk wij er reeds meer gehad hebben. Toch, het oordeel is „nu." Daarbij sluit de dichter zich aan Jes. III: 13 vv. aan; wat de profeet daar zegt over het gericht Gods over de volken, brengt hij over — uniek grootsche gedachte — op wat nog achter deze ligt.

In vs. 2 voert de dichter, zonder nadere aanduiding, Jahwe sprekende in, vg. de wijze, waarop dit ook in den vorigen psalm geschiedt. Over de verwijten, die deze den „goden" doet, behoef ik niet te spreken. Zij worden gedaan, deels vs. 2 in den vorm van een vraag: hoe lang zij het onrecht op aarde zullen doen heerschen, vg. het zoo gansch andere *hoe lang*, o. a. Ps. LXXX: 5, en deels, vs. 3, 4, in dien van positieve vermaningen. Dat deze laatste voor den kleine en geringe opkomen, verwondert ons niet. Het is de eisch der sociale, zoowel als der individueele gerechtigheid, die meer dan eenige andere misschien het oude Testament vult. Geheel de oudtestamentische zedelijkheid wordt daarin als samengevat. God heeft hart voor wat zich zelf niet verdedigen kan.

Dat de vermaningen van vs. 3, 4 niet bedoeld zijn, als zullende nog in praktijk gebracht worden, blijkt uit hetgeen volgt. Men heeft vs. 5 beschouwd als eene in de rede Gods ingeschoven opmerking des dichters. Ik zie er veeleer in den natuurlijken overgang tusschen vs. 4 en vs. 6. Van beteekenis in in dit opzicht de 3de persoon. Met tegenzin wendt God zich af; er is niets meer aan te doen, en bij zich zelf zegt hij: zij hebben geen inzicht, verstandelijk, noch zedelijk; hun weg gaat in de duisternis voort; is ook niet de overste dezer wereld de vorst der duisternis? Maar geen wonder dan ook, dat op de aarde alles wankelt en beeft; de grondvesten der aarde zijn geschokt; waar het recht ontbreekt, ontbreekt ook de vastheid.

Nu volgt het vonnis, vs. 6, 7. *Wel heb ik gezegd; gij zijt goden...., maar nu zult gij sterven als menschen en als een der vorsten zult gij vallen.* Er komt aan deze bedeeling een einde. Rom. XI: 32 staat, dat God de menschen onder de ongehoorzaamheid besloten heeft, opdat hij hun barmhartig zou zijn. Met het oog op onzen psalm kunnen wij zeggen, dat God de volken onder het onrecht besloten heeft, opdat hij toonen zou, rechter te zijn. Wat het vonnis betreft, is de gedachte hier dezelfde als in de reeds aangehaalde plaats Jes. XXIV: 21, v..

Jahwe zal bezoeking doen over de koningen der aarde op de aarde en over de heirscharen der hoogen in de hoogte; en zij zullen worden nedergeworpen en samenvergaderd in den kuil. Aan hunne heerschappij wordt een einde gemaakt. Bij het *sterven* vs. 7 denk ik aan Hab. I : 12. Volgens een der z. g. „verbeteringen der schriftgeleerden" staat daar eigenlijk: *gij zult niet sterven, Jahwe;* m. a. w. ook de Chaldeën zullen hem de heerschappij niet ontwringen. Met de andere „goden" is dit wel het geval.

Dat het zoover ware! Onze dichter ziet er naar uit. Vs. 8 slaat terug op vs. 1. Oogenschijnlijk is er tusschen beide verzen strijd; zooals men opgemerkt heeft: indien God reeds staat om te richten, behoeft men hem niet te vragen, het te doen. Alsof op deze wijze geredeneerd mocht worden! Alsof niet juist dit de eigenaardigheid is van het gebed, dat men de verwerkelijking vraagt van wat men in den geloove reeds aanwezig ziet. Vs. 8 is de bede om openbaring op aarde van wat in den hemel geschiedt. God staat op om te richten; wij gelooven het en zien het in het geloof; maar waar blijkt het op aarde? Waar blijkt, dat de kop van de slang vermorzeld is en de satan als een bliksem uit den hemel gevallen? of dat aan de geesten des onrechts de heerschappij ontnomen is, en dat de machten der duisternis van haar macht zijn beroofd? Hoemeer men gelooft, dat in den grond der zaak het oordeel alreeds geveld is, hoe meer men bidden zal om de openbaring van het recht. In nieuw-testamentische taal overgezet: *kom, Heere Jezus, ja kom haastiglijk.*

Van beteekenis is daarbij de laatste regel van vs. 8, *want gij hebt al de volken ten erfdeel.* Het wil zeggen: want gij zijt de Heer, de bezitter, de eigenaar aller volken. Hierin spreekt zich het israëlietisch monotheïsme, ook het israëlietisch universalisme uit. Met wat de tegenwoordige toestand doet zien, wordt gerekend; hij is deze: Israël is Jahwe's eigendom — er is een gemeente; de andere volken zijn dat van de andere goden, — er is een wereld met haar eigen overste. Doch de macht van dezen laatste gaat niet verder en duurt niet langer dan Jahwe wil. Achter alles staat *hij*; de koninkrijken der wereld zijn zijne. Straks valt alles hem toe. In dat opzicht is ook de keus der woorden niet zonder beteekenis. Daarom, dat God opsta en richte! dat hij gebruik make van zijn macht en zijn recht! dat hij een einde make aan de heerschappij van het onrecht, op de aarde, maar eerst in den hemel! Het is reeds geschied en het moet nog geschieden; dat God de regeering aanvaarde, die hij reeds heeft! Ik hecht aan deze tegenstrijdigheid; geheel de wereldgeschiedenis predikt ze, mits bezien in het licht des geloofs!

Verstaan, gelijk ik meen, dat hij verstaan worden moet, schijnt deze psalm eerst vreemd; hij staat ver van ons af en spreekt over dingen, die het ons eenige moeite kost, binnen onzen gezichtskring te brengen. Maar de moeite, er aan besteed, is niet verloren. Deze zoo vreemd klinkende psalm geeft eeuwigheids-gedachten van vèr reikende strekking, vol vertroosting en kracht.

Ofschoon het buiten de verklaring van den psalm omgaat, wil ik met een enkel woord wijzen op het gebruik, dat de Heer, Joh. X: 34, van vs. 6 er van

maakt. Gewoonlijk gaat men daar onwillekeurig uit van de onderstelling, dat de Heer met het daar gebezigde *gij* zijne hoorders op het oog heeft, en dus dezen in het Schriftwoord laat aangesproken zijn. De tegenstelling moet dan liggen tusschen hen en hem zelf. Dat is echter niet juist. Het *ik heb gezegd: gij zijt goden* is citaat en wordt als zoodanig door den Heer gebruikt. Daarbij blijft geheel onbeslist, wie er oorspronkelijk mee bedoeld zijn. De pointe ligt in de tegenstelling, vs. 35 v., tusschen *degenen, tot wie het woord Gods geschied is;* en: *en hij, dien de Vader geheiligd en in de wereld gezonden heeft.* De laatste staat hooger dan de eersten, maar indien tot de eersten dan reeds gezegd is een Schriftwoord, dat niet ontbonden kan worden, *gij zijt goden,* waarom zou het dan godslastering zijn, wanneer de laatste zegt: *ik ben Gods zoon?* In deze redeneering komt het er volstrekt niet op aan, wie de aldus aangesprokenen zijn. In elk geval er zijn dergelijke, volgens de Schrift door God als *goden* aangesproken wezens, en Jezus staat hooger dan zij.

Psalm LXXXIII.

Een lied; een psalm; van Asaf.

vs. 2. O God, houd u niet stil, [1]
zwijg niet, en blijf niet werkeloos, o God,
vs. 3. want zie uwe vijanden tieren
en uwe haters verheffen het hoofd;
vs. 4. zij smeden een aanslag tegen uw volk [2]
en beraadslagen samen tegen uw beschermelingen;
vs. 5. zij zeggen: komt, laat ons hen uitroeien, dat zij geen volk meer zijn,
en de naam Israël niet meer gedacht worde;
vs. 6. want één [3] van hart hebben zij beraadslaagd,
en hebben een verbond tegen u gesloten,
vs. 7. de tenten van Edom en de Ismaëlieten,
Moab en de Hagarenen,
vs. 8. Gebal en Ammon en Amalek,
Filistea met de inwoners van Tyrus;
vs. 9. ook Assur heeft zich bij hen aangesloten;
is geworden tot een arm voor de zonen van Lot.

---

1. *Lett.:* (geef U) geen rust.

2. *Lett.:* Uwe verborgenen, *d.i. God heeft ze in een schuilhoek gezet, waar ze veilig zijn.*

3. *Voor* יַחְדָּו *leze men* אֶחָד; *de* ו *moet met het volgende woord* עָלֶיךָ *verbonden*

vs. 10. Doe hun als Midian, sela.[1]
als Sisera en Jabin aan de beek Kisjon,
vs. 11. die verdelgd zijn bij Endor,
geworden tot mest voor het land;
vs. 12. maak[2] hunne edelen als Oreb en Zeëb,
en als Seba en Salmuna al hunne vorsten,
vs. 13. die zeggen: laat ons in bezit nemen
de verblijven Gods.
vs. 14. Mijn God, maak hen als een dwarrelwind,[3]
als stoppelen voor den wind,
vs. 15. als een vuur, dat het woud verbrandt,
en als een vlam, die bergen in vlam zet;
vs. 16. vervolg hen zóó met uw storm,
en verbijster hen door uw wervelwind;
vs. 17. bedek[4] hun aanzicht met schande,
opdat zij uwen naam zoeken, o Jahwe;
vs. 18. laten zij voor altijd beschaamd en verbijsterd worden,
en schaamrood worden en omkomen,
vs. 19. opdat zij weten, dat uw naam Jahwe is,
en gij alleen de Allerhoogste zijt over de gansche aarde.[5]

Deze psalm is in geestelijk opzicht een der armste uit onzen bundel. De inhoud er van laat zich in enkele woorden samenvatten. Hij bevat een gebed, dat God toch niet werkeloos toezie, hoe de omliggende volken Israël trachten uit te roeien, maar dat hij ingrijpe en hen vernietige, opdat ook zij leeren inzien, wie hij is. Uitingen van eigenlijk geestelijk leven vinden wij daarbij niet. Wat er van godsdienstige motieven in naar voren komt, is het vertrouwen op God, ook waar hij niets van zich merken laat; de erkenning, dat, al laat hij voor het oogenblik den vijanden vrij spel, hij de Allerhoogste is over de gansche aarde; en de bede, dat de volkeren nog in hun verdelging komen zullen tot het zoeken en de erkenning van den alleen waren God.

---

worden.

1. *Zie bij Psalm III, aant. 1.*

2. *Voor* שִׁיתֵמוֹ *leze men* שִׁית; *het suffix* hen *collideert met het volgende woord. Men kan echter ook* שִׁיתֵמוֹ *behouden, en het volgende* נְדִיבֵמוֹ *schrappen; dit kan randteekening zijn, explicatie van het minder gewone* נְסִיכֵמוֹ; *de vertaling moet dan luiden:* maak hen *enz..*

3. *Lett.:* als een rad. *Gedacht is waarschijnlijk aan het in werveling voortgejaagde stof, of mogelijk aan een windhoos.*

4. *Letterlijk:* vervul *enz..*

5. *In dit vers heb ik* לְבַדְּךָ *tegen de accenten in tot den 2den regel gebracht.*

De toestand, dien deze psalm onderstelt, is mogelijk die van 1 Macc. V. Van de vs. 7—9 genoemde volken worden daar als aan Israël vijandig genoemd Edom, Ismaël, Arabië, Ammon, Filistea en Tyrus. Moab zelf niet; wel echter de op moabietisch grondgebied gelegen stad Bosor, vs. 28. Met Gebal zal wel bedoeld zijn, niet het ten noorden van Tyrus gelegen Byblus, dat ook dien naam draagt, maar het noordelijk gedeelte van het edomietisch gebergte, het latere Gebalene, ten zuiden van de Doode zee. Van de Hagarenen is in den bijbel alleen nog sprake 1 Chron. V: 10, 19, 20. Ook uit niet-bijbelsche berichten van jongeren datum zijn zij bekend. Dat Amalek in den maccabeeschen tijd nog als afzonderlijke volksstam bestond, is niet waarschijnlijk. De vermelding er van kan archaïstische aanduiding zijn van de streek in de buurt van Hebron, vg. 1 Macc. V: 65. Esther III: 1 heet Haman een nakomeling van Agag, en dus een Amalekiet. Met Assur kan niet het bekende assyrische rijk bedoeld zijn; uit Ezra VI: 22 en andere plaatsen blijkt, dat ook de babylonische, perzische en syrische (seleucidische) rijken, als achtereenvolgens gevestigd op het gebied van het oude Assur, niet zelden met laatstgenoemden naam werden aangeduid. Ook hier moet het syrische rijk zijn bedoeld. Uit de uitdrukking *arm van de zonen van Lot* heeft men opgemaakt, dat het tijdens de vervaardiging van onzen psalm slechts een tweede rol speelde. Men zoekt de verklaring daarvan in het feit, dat volgens 1 Macc. VI het groote syrische leger naar Perzië vertrokken was. De zonen van Lot zijn Moab en Ammon. Waarom deze hier zoo bijzonder worden naar voren gebracht, blijkt niet. Volgens een andere opvatting is bij Assur aan de den Joden zoo vijandige Samaritanen gedacht. 1 Macc. V: 1 v. wordt verhaald, dat, toen de volken rondom hoorden, dat Judas de Maccabeër het altaar te Jeruzalem weer opgericht en den tempel gereinigd had, zij zeer vertoornd waren, en zich voornamen, het geheel geslacht van Jakob uit te roeien. De woorden, die daarvoor in vs. 2 gebruikt worden, vg. ook vs. 10, herinneren voor een gedeelte letterlijk aan 4—6 uit onzen psalm. Ook de uitdrukkingen *uwe beschermelingen*, vs. 4 letterlijk *uwe verborgenen*, is met het oog op de hier onderstelde situatie volkomen begrijpelijk. Wij zijn dan in het jaar 164 v. Chr..

In dezen toestand roept de dichter tot God. Vs. 1 is een angstkreet, maar toch ook een kreet des vertrouwens, God is er, al zwijgt hij; en daarom vertwijfelt hij niet. Maar daarom dan ook, dat hij niet werkeloos blijve! dat hij de dingen maar niet late gaan! dat hij opsta en ingrijpe! Wij hebben die bede meer gehad en wij verstaan ze zoo goed. Het gaat om God zelf, om *zijn* volk, *zijn* beschermelingen, in vs. 13 om *zijne* verblijven. Dit laatste duidt Kanaän aan; *verblijven van God* staat duidelijk voor *verblijven van Jahwe*. Maar zoo zijn dan ook Israëls vijanden, vijanden Gods. Men wil Israël uitroeien, maar heeft daarmee tevens een verbond gesloten tegen Jahwe, vs. 6. Indien de boven gegeven, tegenwoordig vrij algemeen aangenomen tijdsbepaling juist is, is dit meer dan vereenzelviging van eigen belangen met de zaak Gods; immers nooit sterker dan toen was de vijandschap gericht tegen den dienst van Jahwe als zoodanig. Bij vs. 3, 4 vg. Ps. II: 1—3.

Vs. 10—12 dragen een eigenaardig karakter. In Ps. LXXX, gelijk op andere

wijze ook in Ps. LXXVIII, leggen de dichters God zijne aan Israël bewezen weldaden voor. Hier bidt de dichter hem, dat hij met Israëls tegenwoordige vijanden handele, gelijk men uit den bijbel weet, dat hij het met zijne vroegere vijanden deed. Vs. 10, 11 wordt gezinspeeld op de geschiedenis van Debora, Richt. IV, V; vs. 12 op die van Gideon Richt. VII, VIII. De naam Midian staat in vs. 10 eigenlijk te vroeg; hij behoort bij het tweede verhaal; van Endor, 1 Sam. XXVIII: 7, is in geen der beide verhalen van Richteren sprake. Men heeft vermoed, dat met een kleine tekstwijziging gelezen moet worden *bij de bron Harod*, vg. Richt. VII: 1. Deze past echter wel bij het tweede, niet bij het eerste verhaal.

Vs. 14—19 volgt nu de eigenlijke hartstochtelijke bede om vernietiging der vijanden. Veelzeggend is in vs. 14 de uitroep *mijn God*; er spreekt een geheele levensbeschouwing uit. De beelden, die de dichter gebruikt, zijn duidelijk. Aan vs. 15 ligt de gedachte ten grondslag, dat het vuur door den wind aangeblazen wordt; daardoor alleen is het in staat, wouden te verbranden, en bergen in vlam te zetten. Het derde van vergelijking in vs. 14—16 is dan ook vooral het onweerstaanbare van het optreden Gods, waardoor de vijanden uiteen geslagen en naar alle zijden verstrooid worden. Maar daarmede worden zij dan ook te schande gemaakt, In vs. 17—19 komt het echt israëlietisch karakter van onzen psalm aan het woord. Zoo menigmaal schemert in het psalmboek de vrees door, te zullen worden beschaamd in zijn geloof; men heeft geroemd in zijn God, en waar is hij nu? Wij hebben hier de omgekeerde gedachte, nu ten opzichte der vijanden. Wat hebben zij Jahwe laag gesteld; zij hebben een verbond gesloten tegen hem en gemeend, door hunne plannen Israël, zijn volk, en daarmede ook hem zelf te kunnen verdelgen; Israëls naam mocht niet meer worden genoemd. Dat zij beschaamd worden en met schande bedekt! Dat Jahwe zich handhave, en toone, dat hij er is!

Er is schijnbaar iets zonderlings in dat *opdat zij, de volken, uwen naam zoeken, o Jahwe*, onmiddellijk na de bede, dat zij zullen omkomen; en er zijn er dan ook, die gemeend hebben, dat het een het ander uitsluit en dat daarom vs. 17[b] moet worden geschrapt. Het is maar de vraag, wat men er onder verstaat. De gedachte is, dat de volken, ontzet en verbijsterd, een indruk zullen ontvangen van de grootheid van Israëls God. Dan zullen zij, door ellende gedreven, op het punt om te komen, naar hem vragen en zijn naam aanroepen. Er is in vs. 19 iets triomfantelijks, en dat sterk afsteekt tegen den angstkreet van vs. 1. Tegen Jahwe is niemand bestand; hij alleen is de Allerhoogste over de gansche aarde. Dat weet Israël, en al lijkt het er voor het oogenblik niets naar, ook de volken zullen het leeren inzien met schade en schande, en zij zullen het moeten erkennen ondanks zich zelf.

Eigenaardig is dat eenvoudige *dat uw naam is Jahwe*. Voor Israël is de naam Jahwe het inbegrip van alles, wat God is: *hij, die het is*. Ik zeg niet, dat hier met bewustheid op Exod. III: 14 gezinspeeld wordt. Daarvoor is de uitdrukking misschien te gewoon. Toch ligt de gedachte er van onwillekeurig ook aan deze ten grondslag. Israëls God is JAHWE; daarmee is alles gezegd.

In een onzer evangelische gezangen heet het, met het oog op den Heer: „hij komt; elks ooge zal hem zien, ook die hem heeft doorsteken; elk zal hem juichend hulde biên, of om ontferming smeeken.” Het is hetzelfde geloof, dat Israëls gemeente bezielt ten opzichte van Jahwe. Hij is de Allerhoogste, eens zal het blijken; daarom: zwijg niet, o God!

Psalm **LXXXIV.**

Voor den orkestmeester 1; op [de wijze van] „de gittietische” 2; van de Korachieten; een psalm.

vs. 2. Hoe liefelijk zijn uw woningen, o Jahwe der legerscharen!
vs. 3. mijn ziel begeerde, ja smachtte naar de voorhoven van Jahwe,
mijn hart en mijn ziel jubelen tegemoet den levenden God.
vs. 4. Zelfs het vogeltje vindt een huis, en de zwaluw [3] een nest, waar
zij hare jongen neerlegt:
uwe altaren, [4] Jahwe der legerscharen, mijn koning en mijn God.
vs. 5. Heil dengenen, die in uw huis wonen, die u voortdurend prijzen;
sela. 5
vs. 6. heil den mensch, die in u zijne sterkte heeft, in wiens hart het is,
tot u op te gaan. [6]
vs. 7. Trekken zij door het baka-dal, [7] zij maken het tot bronnenland; [8]

---

1. *Zie bij Psalm IV, aant. 1.*

2. *Zie bij Psalm VIII, aant. 2.*

3. *De vertaling van het hebreeuwsche* דְּרוֹר, *dat ook nog Spr. XXVI: 2 voorkomt, door* zwaluw *is niet zeker. Anderen vertalen het door* woudduif. *Voor* zwaluw *wordt Jes. XXXVIII: 14, Jer. VIII: 7 het woord* סוּס *gebruikt.*

4. *De gewone vertaling* bij uwe altaren *schijnt mij door het Hebreeuwsch niet gewettigd. Is de tekst ongeschonden, dan kan* uwe altaren *niet anders zijn dan omschrijving van* huis *en* nest. *Sommigen willen den laatsten regel van vs. 4 plaatsen na vs. 3; ik vind niet, dat daardoor iets gewonnen wordt.*

5. *Zie bij Psalm III, aant. 1.*

6. *Voor* מְסִלּוֹת *leze men met de grieksche vertaling* מַעֲלוֹת optochten.

7. *De opvattingen van dit woord zijn verschillend. Sommigen nemen het als eigennaam ter aanduiding van een bepaald dal, dat dan liggen moet tusschen Gilgal en Jericho en zich door woestheid en onherbergzaamheid kenmerkt. De naam wordt dan in verband gebracht met dien van Bokim, Richt. II: 1—5, waarvan echter ook niets naders te zeggen is. Anderen zien er in een symbolischen naam, en wel deels in verband met het werkwoord* בָּכָה weenen, *zoodat gedacht zou zijn aan een* tranendal, *vg. de benaming* dal der duisternis *Ps. XXIII: 4; deels in verband met de* baka-struik, *vg. 2 Sam. V: 23, 24 (Statenvertaling* moerbeziënboom) *die alleen in zeer heete en droge streken groeit. Het* baka-dal *is dan karakteristiek van een zoodanig oord. De*

ook zal de vroege regen het met zegeningen bedekken; [1]
vs. 8. zij gaan van kracht tot kracht; men verschijnt [2] voor God in Sion.
vs. 9. Jahwe, God der legerscharen, hoor mijn gebed, verleen gehoor, o God Jakobs!
sela.

vs. 10. O God, ons schild, [3] zie en aanschouw het aangezicht uws gezalfden,
vs. 11. want één dag in uwe voorhoven is beter dan duizend [elders]; [4]
ik wil liever staan aan den dorpel in het huis mijns Gods, dan te wonen in de tenten der goddeloosheid.
vs. 12. want een zon en schild is Jahwe God; genade en eere geeft Jahwe;
hij zal het goede niet onthouden dengenen, die onberispelijk wandelen.
vs. 13. Jahwe der legerscharen, heil den mensch, die op u vertrouwt!

---

struik zelf kan zoo heeten met het oog op een harsachtig vocht, dat er uit zweet, en dat aan tranen doet denken. Voor de hoofdzaak maken deze opvattingen weinig verschil. Wat de dichter oorspronkelijk op het oog heeft gehad, weet ik niet.

8. *Lezing en verklaring zijn hier verschillend. Leest men met den masorethischen tekst* יְשִׁיתוּהוּ, *dan zijn de reizigers het subject, maar kan als object genomen worden òf het* dal, *zoo mijn vertaling, òf* God, *die echter niet is genoemd, zoo o. a. de Statenvertaling. De gedachte is in beide gevallen, dat men zich verkwikking bezorgt. Daarentegen heeft de oude grieksche vertaling het enkelvoud* יְשִׁיתֵהוּ; *onderwerp van den zin is dan* God; *deze brengt verkwikking aan.*

1. *Dat* מוֹרֶה *hier genomen moet worden in den zin van* vroege regen, *en niet met de oude grieksche vertaling in dien van* leeraar, *wat het woord ook beteekent, schijnt boven twijfel verheven. Daarentegen is het de vraag, of voor* בְּרָכוֹת zegeningen *niet gelezen moet worden* בְּרֵכוֹת vijvers *of* poelen. *In dat geval zijn niet de feestgangers, maar is het dal zelf het object, en vertale men* zelfs met vijvers zal de vroege regen het bedekken. *Wij hebben hier dan de gedachte van Jes. LXI: 18 en dergelijke plaatsen.*

2. *Daar de uitdrukking* נִרְאָה אֶל *elders in het Oude Testament alleen van God wordt gebruikt, vg. Exod. IV: 1, 5, Lev. IX: 4, 6, maken velen met verandering van* אֶל *in* אֵל *ook hier God tot subject.* God zal gezien worden in Sion; *anderen lezen* וְיִרְאוּ *enz.,* opdat zij God in Sion zien zouden. *De gedachte blijft dezelfde. Vg. Exod. XXIII: 15, XXXIV: 23, Deut. XVI: 16 waar wel overal de kalvorm* zien *zal moeten worden gelezen, maar toch met de beteekenis* verschijnen voor.

3. *In het Hebreeuwsch staat* מָגִנֵּנוּ ons schild *in de eerste,* אֱלֹהִים *in de derde plaats. Velen nemen het eerst genoemde woord als object. De parallellie met den volgenden regel schijnt er voor te pleiten. Daarentegen is deze opvatting met het oog op vs. 12 zeer onwaarschijnlijk; ook zou de woordvoeging dan nog vreemder zijn.*

4. *Het woord* elders, *dat hier niet gemist worden kan, ontbreekt in het Hebreeuwsch. Men heeft daarom voorgesteld, in plaats van* בָּחַרְתִּי, *waarmede de volgende regel begint, te lezen* בַּחוּץ daarbuiten, *en dit nog tot den eersten regel te brengen. De volgende regel luidt dan:* het is beter te zijn aan den dorpel *enz.*

Even arm als de vorige psalm in geestelijk opzicht is, even rijk is de thans voor ons liggende. Hoofdgedachte er van is de zaligheid van het zijn in Gods huis. Evenals Ps. XLVIII is hij een lied voor feestgangers, die Jeruzalem komen bezoeken. In zooverre verschilt hij van Ps. XLII/XLIII, waarmee hij anders het heimwee naar den tempel gemeen heeft. Wij hebben te doen met lieden, die in een niet Gode gewijde omgeving leven, vs. 11, en voor wie de tocht naar Gods huis niet geringe bezwaren oplevert, maar die deze trotseeren, om, zij het ook maar een enkelen dag, in Gods huis te vertoeven, en dan weer voort te gaan, verzekerd van de gunst en den bijstand Gods. Er is daarin iets ontzaglijk sympathetisch. Overgebracht van het natuurlijke in het geestelijke verstaat hem ieder geloovige. Taalkundig daarentegen is hij niet zonder moeilijkheden.

Jahwe wordt aangesproken. Bij zijne *woningen*, vg. Ps. XLIII : 3, is natuurlijk gedacht aan den tempel. Evenals Ps. LXV : 5 en elders is vs. 3 sprake van de *voorhoven* er van. Verder dan deze kwam een gewoon Israëliet niet; maar ook deze maken deel uit van de woningen Gods. Hoe liefelijk zijn deze; men kan ook vertalen *hoe geliefd*. Ps. XXVI : 8 heet het: *ik heb lief de stede uws huizes en de plaats, waar uwe heerlijkheid woont*. Dat is het ook hier. Toch valt daarbij in onzen psalm al het subjectieve weg; alleen het boven alle beschrijving weldadige van het zijn in Gods huis treedt naar voren. Terecht is opgemerkt, dat de woorden *begeeren* en *smachten* maar een zwakke vertaling van het oorspronkelijk zijn. Het eerste woord wordt van *heimwee* gebruikt, het tweede beteekent eigenlijk *wegkwijnen*.

En nu heeft de dichter zijn wensch. Ik maak opmerkzaam op het verschil van tijd in den 1[sten] en den 2[den] regel van vs. 3. Hoe heeft hij verlangd! en nu is hij in de woning zijns Gods. Het *tegenjubelen* doet denken aan de ontmoeting van twee vrienden; reeds uit de verte roept men elkander het welkom toe. De verbinding *mijn hart en mijn vleesch* hebben wij ook gehad Ps. LXXIII : 26. Er wordt mee bedoeld de geheele persoon, in- en uitwendig. Men is één en al jubel. In de benaming *de levende God*, vg. Ps. XLII : 3, spreekt zooveel kennisse Gods; ja — de *levende* God!

Uit vs. 4 mag men niet opmaken, dat de dichter aan meer dan één altaar heeft gedacht. Het meervoud is soortaanwijzing. Voor de opvatting van dit vers hangt alles af van de vraag, of het *vogeltje* — gewoonlijk vertaalt men de *musch*, maar in het hebreeuwsch staat de algemeene soortnaam — en de *zwaluw* (of *woudduif*, zie aant. 3) in eigenlijken, dan wel in beeldsprakigen zin zijn bedoeld. Tegenwoordig verklaren zich de meeste uitleggers, evenals vroegere joodsche geleerden, voor het laatste gevoelen. De dichter heeft er dan mee bedoeld, volgens enkelen, zich zelf en zijne reisgenooten, volgens anderen de israëlietische gemeente, die Ps. LXXIV : 19 Jahwe's *duif* heet. Men wijst er op 1° dat het woord *huis* niet voor een vogel past, en 2° dat met het oog op de verontreiniging geen vogels in den tempel konden worden geduld. De bijvoeging *waar zij hare jongen legt*, wordt dan beschouwd òf als een dichterlijke uitweiding, die niet verder mag worden overgebracht, òf als ziende op het gezin van den priester, dat van den tempel bescherming en levensonderhoud heeft. Ook zijn er, die deze bijvoeging,

op gronden aan het metrum ontleend, als later ingevoegd beschouwen. Bij deze opvatting van vs. 4 moet men vertalen: *ja, het vogeltje heeft gevonden* enz.. Israël weet zich zoo zwak, maar bij Gods altaren voelt het zich zoo veilig als een vogel in zijn nest. In mijn gevoel is de andere opvatting sprekender: in dien grooten heerlijken tempel die kleine, hulpelooze vogeltjes! zie ze daar in- en uitvliegen, en onbewust van wat zij doen, een schuilplaats zoeken bij de altaren Gods. Wat een gevoel van rust en vrede brengt dat mede! hoe stil moet het zijn in dien tempel! hoe goed en weldadig de God, die zijn altaren daarvoor beschikbaar stelt! Wij kunnen ons voorstellen, dat vreemdelingen, den in de verbeelding geïdealiseerden tempel voor zich ziende, door eene dergelijke kleinigheid, ja, maar die toch zooveel zegt, getroffen worden; dan is er zeker wel plaats ook voor hen!

En nu weidt de dichter er verder niet over uit. Slechts éene gedachte vervult hem: wat moet het heerlijk zijn, te wonen in het huis van den levenden God! Dat is vs. 5. Ik vertaal ook hier: *heil dengenen* enz.. Men kan, gelijk overal waar deze uitdrukking voorkomt, ook meer positief vertalen: *gelukkig hij* enz.. Ik beschouw het echter meer als een felicitatie dan als een verklaring. In Gods woning te wonen, dat is eerst geluk! Velen beschouwen den laatsten regel van vs. 5 als nazin: *voortdurend prijzen zij u.* M. i. ten onrechte. Het is nadere bepaling; hoe zou men kunnen wonen in Gods huis, en iets anders doen dan hem prijzen?

Vs. 6—9 vormen het tweede couplet. Wij weten te weinig van de wijze, waarop de psalmen werden voorgedragen, om te beslissen, of het juist is, beide coupletten aan verschillende zangers in den mond te leggen. Vs. 9 wordt dan gewoonlijk tot het derde couplet gebracht. Dit pleit er niet voor. In ieder geval bevatten vs. 6—9 een eigenaardigen terugslag op de vorige verzen. De feestgangers hebben hun gelukwensch voor degenen, die het voorrecht hebben, in den tempel te wonen, uitgesproken. Nu antwoordt de dichter zich zelf. De gelukwensch wordt gereciproceerd. Als uit den tempel klinkt het den feestgangers tegen, vs. 6, dat ook zij gelukkig te noemen zijn, die in God een sterkte hebben en in wier hart het is, tot Jahwe op te gaan, zie aant. 6. Niet het feit alleen, dat men in den tempel woont, maar reeds het verlangen daarnaar, het plan, er heen op te gaan in spijt van al de daaraan verbonden moeilijkheden, men kan ook zeggen: het in den geest opgaan, maakt gelukkig en rijk. Het is heel iets anders, maar mij komt hier het woord van Paulus te binnen over het in- en uitwonen bij den Heer. Het eerste is het beste, maar ook het tweede is goed, indien er maar bij is de begeerte, om hem welbehaaglijk te zijn.

Men kan de woorden *die in u zijne sterkte heeft* nemen in algemeenen zin; zij zijn dan toepasselijk op alle levensomstandigheden. Hier echter moeten zij in verband gebracht worden met de moeilijkheden, aan de reis naar Jeruzalem verbonden. Die doet men niet, zoo wordt ondersteld, tenzij men sterkte in God heeft. Het uitwendige en het geestelijke vallen hier samen; niet het feit van opgaan, maar de gezindheid beslist. Waarlijk het is niet moeilijk, deze dingen

over te brengen. Heil den mensch, die in de kracht Gods, want zonder deze kan het niet, den weg gaat naar de gemeenschap met God.

Vs. 7 spreekt van de daaraan verbonden moeilijkheden, maar ook van de overwinning daarvan. Over de verschillende verklaringen van dit vers sprak ik reeds, zie aant. 7—8. Hier merk ik nog op, 1° dat, hoe men het *baka-dal* ook opvat, de gedachte er in ligt aan een dorre, waterlooze streek, die echter voor wie ze met God doorgaat, van karakter verandert; juist de bezwaren worden den zoodanige tot zegen; zooals iemand met het oog op dit vers heeft gezegd: „ieder pelgrim heeft een Mozesstaf om water uit den rotssteen te voorschijn te brengen"; 2° dat aan dit vers profetische uitspraken ten grondslag liggen, als van Jes. XXXV : 7, XLI : 18, XLIII : 19 v., XLVIII : 21; en 3° dat ook hier de toepassing voor de hand ligt. Waar is de geloovige, die niet ook zijn „baka-dal" heeft? Maar dan ook: *al ging ik door een dal der duisternis, ik zou geen kwaad vreezen, want gij zijt met mij; uw stok en uw staf voeren mij opwaarts.* „Als gevaren mij omringen, wil ik zingen van genade, trouw en macht; zelfs in onbewoonde streken, vloeien beken, lichten starren nacht op nacht."

En zoo gaan zij dan voort. In de woorden *van kracht tot kracht.* vs. 8, ligt een zinspeling op Jes. XL : 31. Hoe verder men komt, hoe sterker men schijnt te worden. En het doel van de reis wordt bereikt; *men verschijnt voor God in Sion.* Over de uitdrukking *verschijnen* sprak ik bl. 71, aant. 2. Eigenaardig is de overgang van het meervoud in het enkelvoud; de Statenvertaling voegt hier in: *een iegelijk van hen.* De gevaren worden gemeenschappelijk doorgemaakt; aan ieder persoon valt het voorrecht te beurt, te verschijnen voor het aangezicht Gods.

Nu wordt er gebeden. Enkele uitleggers beschouwen vs. 9, 10, 12, 13 als een afzonderlijk lied, dat met het overige van den psalm in geen verband staat; anderen zeggen, dat, al is dit te sterk, wij toch in deze verzen eene met liturgische doeleinden vervaardigde omwerking van het oorspronkelijk slot hebben. M. i. ten onrechte. Men staat voor het aangezicht Gods; wat zal men zeggen? Vs. 9 geeft het antwoord. Wij moeten vs. 9 en 10 niet te nauw met elkaar verbinden. Wij staan hier voor een eigenaardigheid van het gebed, waarop ik met name bij de eerste psalmen van onzen bundel herhaaldelijk wees, dat het gebed, naar wat wij zoo noemen, geen eigenlijken inhoud heeft. Wat men vraagt, is alleen, dat God luistere. Niet om iets bijzonders is het te doen, maar om de zekerheid, zijn oor te hebben. Men heeft zoo verlangd naar Gods huis; als men nu eens heen moest gaan zonder die zekerheid; bij een menschelijk vorst zouden wij zeggen: zonder tot de audiëntie te zijn toegelaten, dus onverrichter zake! En toch zoo vaak schijnt God niet te hooren. Welnu, deze feestgangers hebben er om gevraagd: God verleent gehoor! Hierbij komt het niet aan op het *wat,* maar alleen op het *dat.* Laat mij alleen nog wijzen op de benamingen, waarmee God wordt aangesproken: *Jahwe, God der legerscharen,* d. i. die alle dingen beheerscht, en: *God Jakobs,* d. i. God zijns volks.

Vs. 10—13 volgt het laatste couplet. Vs. 10 is herhaling van vs. 9, met dit onderscheid, dat het *hooren* hier vervangen wordt door het *zien.* Bij *gezalfde* denk ik niet aan een bepaalden koning of hoogepriester, maar op de wijze van

Ps. II: 2, XVIII: 51 (zie dl. I, bl. 23, 115) aan Israël zelf, d. i. ten slotte aan de in het heiligdom voor God staande gemeente. Ik beschouw daarom ook *ons schild* niet als voorwerp, zie aant. 3, maar als nadere bepaling van God. Deze is ons schild, zie vs. 12, d. i. degene, die ons beschermt. Maar — en daarmee komen wij terug op het gebed van zooeven — dat deze dan ook op ons lette! In Ps. LXXX hebben wij de bede gehad *doe uw aangezicht lichten*, Ps. IV: 7 *verhef over ons het licht van uw aanschijn*, elders weer iets anders. Het is alles hetzelfde: *zie in gunst op ons neer*. Eigenaardig is, dat hier het *in gunst* niet wordt uitgedrukt. Het ligt opgesloten in het aanschouwen zelf. Zoo dikwijls schijnt God over de dingen en de toestanden en ook over de menschen heen te zien. Dat hij dat niet doe, maar dat hij zijn gemeente, zijn gezalfde, uitverkoren gemeente in het aangezicht zie! Dat te vragen voor de vijanden is te vragen om vernietiging; het te doen voor Gods volk is te vragen om het beste, dat er is.

Verschillende uitleggers leggen er nadruk op, dat vs. 11 reden geeft niet van het onmiddellijk voorafgaande, maar van vs. 5—10 in zijn geheel. Ik zie het anders. De dichter laat de feestgangers vragen, dat God op hen neerzie, want één dag enz.. Wat hebben zij er veel voor over gehad, om in den tempel te komen! zij zouden er bij wijze van spreken een deel van hun leven voor hebben willen geven, om er één dag te zijn. En nog meer: zij zouden er voor willen afstand doen van al de voorrechten, die in het gewone leven hun deel zijn. Met de *tenten der goddeloosheid* wordt bedoeld het gewone leven buiten Jahwe om. Voor den Israëliet is het het niet-joodsche leven; wij, Christenen, omschrijven het als het leven der wereld. Daar hebben de feestgangers hun verblijf. Er is een scherpe tegenstelling tusschen dat *wonen* en het *staan aan den dorpel* van het huis Gods. Men denke bij dat laatste niet, b.v. met onze psalmberijming, aan het zijn van *dorpelwachter*. Dat was in de na-exilische gemeente een geëerde betrekking, die alleen door Korachieten mocht worden waargenomen. Die ze bekleedde, behoorde tot degenen, die „wonen in Gods huis," vs. 5. Hier wordt bedoeld het zijn aan den drempel, dus aan den uitersten rand des tempels, maar toch nog er in. Als de dichter daar maar mag zijn! En als God hem nu toch eens niet aanzag! als hij daar nu eens stond, meenende, zijn doel te hebben bereikt, en dan toch in de werkelijkheid door God niet te zijn opgemerkt, als voor een God met gesloten oogen, en die geen rekening houdt met de begeerte naar hem!

Maar dat kan en dat zal ook niet. Van die verzekerdheid spreken vs. 12, 13. Van den tempel is hier geen sprake meer. Naar dezen kan hij verlangen, want God belichaamt zich er in. Maar eenmaal er in, gevoelt hij toch, dat het niet de tempel is, maar alleen God, die voldoet. En daarom: *want een zon en een schild is Jahwe God*. Een *zon* wordt God elders in het Oude Testament niet genoemd; toch is dit allerminst reden, tegen het woord hier bezwaar te hebben. De bedoeling er van is even duidelijk als van het woord *schild*, dat meermalen van God wordt gebruikt.

Deze woorden zeggen zooveel. God verlicht en beschermt; bij hem is men veilig; *hij zal genade en eere geven*. Genade is hier niet dit, dat God den mensch

genadig zal zijn. Evenals eere is het iets, dat God geeft. Ik denk aan het *bij God en menschen genade vinden*, dat Luk. II: 52, vg. vs. 40, van den Heer wordt gezegd. Jahwe geeft dat; Jahwe doet de zijnen „genade" vinden in de oogen der menschen, en maakt hen geëerd. Israël klaagt er in de psalmen zoo vaak over, dat de dienst van Jahwe het in de wereld tot een aanfluiting maakt. Maar des te meer beteekent dit woord. Evenals in de volgende regels spreekt er zich een gevoel van rijkdom in uit. God is zoo goed en zoo mild.

Niet met zoovele woorden wordt gezegd, dat de feestgangers den tempel weer verlaten, maar ieder voelt toch, wat er achter vs. 12 ligt. Men kan niet in den tempel blijven, maar dat behoeft ook niet; men heeft weer gestaan voor het aangezicht Gods en is door hem aangezien. Nu zal hij het goede niet onthouden dengenen, die onberispelijk wandelen, de Statenvertaling heeft *in oprechtheid*. Er ligt aan ten grondslag de gedachte aan louterheid, een willen zijn voor God, die men is, zonder oneerlijkheden, als doorstraald van Gods licht. Hem, die zoo wandelt, zal het goede niet onthouden worden. Wat het leven van gansch anderen aard heeft medegebracht en ook zeker nog wel zal medebrengen, het is, als is het er niet. De strijd is vergeten en de smaad en het lijden om den wille zijns Gods. Het zijn in den tempel is als een bad in de gemeenschap met God; de dichter heeft er zich in ondergedompeld; kome nu, wat er komt! *Jahwe der legerscharen, heil den mensch, die op u vertrouwt.* Het is de derde felicitatie in dezen psalm; en ik zou zeggen: de verst reikende. De gedachte er van komt in de psalmen herhaaldelijk voor, en toch treft zij ons telkens op nieuw. Wat een blijdschap uit er zich in, en wat een goede moed!

Ik eindig met een citaat. „Welk een heerlijke psalm," zoo schrijft Prof. Wildeboer in de *Stemmen van Waarheid en Vrede* 1891, bl. 787 v., „ook voor hen, die hun oog en hart naar een ander Jeruzalem leerden richten, naar het hemelsche Jeruzalem, ons aller moeder. Welgelukzalig de mensch, die in zijn „baka-dal" de waarheid ondervindt van de profetische beloften, waarmede de vrome israëlietische zanger zich troostte. Zeker, hij zal eenmaal „voor God in Sion" verschijnen, en hij weet hier reeds bij ervaring zoo zeker, dat God zijn toevlucht is, dat hij het dankbaar nazingt: welgelukzalig is de mensch, die op u vertrouwt!"

Psalm LXXXV.

Voor den orkestmeester 1; van de Korachieten; een psalm.

vs. 2. Jahwe, Gij hebt, een welgevallen gehad in uw land,
gij hebt het lot van Jakob gewend;
vs. 3. gij hebt de ongerechtigheid uws volks vergeven,
gij hebt al hunne zonden bedekt; sela.2
vs. 4. al uwe verbolgenheid hebt gij teruggetrokken,
hebt afgelaten van de hittigheid uws toorns.
vs. 5. Herstel ons, o God onzes heils,
en doe uw wrevel jegens ons te niet;[3]
vs. 6. zult gij eeuwig tegen ons toornen?
uw toorn bestendigen van geslacht tot geslacht?
vs. 7. zult gij ons niet weder doen herleven,
dat uw volk zich in u verblijde?
vs. 8. toon ons, Jahwe, uw gunst,
en geef ons uw heil.
vs. 9. Ik wil hooren, wat God Jahwe spreekt,
want hij spreekt van vrede tot zijn volk en tot zijn gunstgenooten,
en tot degenen, die hun hart tot hem keeren.[4]
vs. 10. Ja, zijne hulp is nabij voor die hem vreezen,
opdat zijne heerlijkheid in ons land wone;
vs. 11. gunst en trouw ontmoeten elkander,
gerechtigheid en vrede kussen elkaar;
vs. 12. trouw spruit uit de aarde op
en gerechtigheid ziet van den hemel neder.
vs. 13. Ook zal Jahwe het goede geven,

1. *Zie bij Psalm IV, aant. 1.*
2. *Zie bij Psalm III, aant. 1.*
3. *Lett.:* breek uw wrevel tegen ons.
4. *De hebreeuwsche tekst wordt veelal vertaald:* opdat zij niet terugkeeren tot dwaasheid. *De vraag is echter, of* כִּסְלָה, *dat alleen nog voorkomt Job IV:6 in den zin van* vertrouwen, *ook* dwaasheid *beteekent. Bovendien past deze gedachte hier slecht. Op grond der oude grieksche vertaling lees ik met anderen* וְאֵלֵי שָׁבֵי לִבָּם לוֹ *in plaats van* וְאַל יָשׁוּבוּ לְכִסְלָה. *De leidsche vertaling leest* בְּכִסְלָה וְאֶל שָׁבֵי אֵלָיו en tot hen, die in vertrouwen tot hem terugkeeren

en de aarde zal haar gewas geven,
vs. 14. gerechtigheid zal voor hem[1] uit gaan,
en letten op den weg zijner schreden.[2]

De beide eerste strophen van dezen psalm schijnen met elkaar te strijden. De eerste verklaart, dat God een welbehagen in zijn land heeft gehad, zonden verzoend en zijn toorn heeft doen ophouden. In de tweede wordt gebeden om herstel en heil, en de vraag geopperd, of God eeuwig zal toornen en zijn volk niet weder levend maken. De verklaring ligt, wat het uitwendige betreft, in de tijdsomstandigheden. Vs. 2 staat, dat God *het lot van Jakob gewend heeft*. Over deze uitdrukking zie bij Ps. XIV, aant. 6, dl. I, bl. 83. De vertaling *de gevangenis van Jakob hebt gij gewend,* acht ik onjuist. Maar niet onwaarschijnlijk is toch, dat de dichter in vs. 2—4 den terugkeer uit de ballingschap op het oog heeft. Deze is de groote lotswending in de geschiedenis van het israëlietische volk.

De woorden van vs. 2—4 behoeven geen toelichting. Het woord voor *vergeven* gebruikt, beteekent eigenlijk *wegnemen*. Wij hebben het, evenzoo in verband met *bedekken*, gehad Ps. XXXII: 1; de hebreeuwsche gedachte van *verzoening* wordt er zuiver door uitgedrukt. Nadruk valt hier op den 2[den] persoon : *gij, o Jahwe, hebt dit alles gedaan.* Onze psalm gaat in zooverre niet diep, dat hij eenvoudig de dingen constateert en zich met de oorzaken, ook de verklaring er van, niet in laat. Wij staan hier weer voor het groote hiaat, dat de oude bedeeling in zake de verzoening overal vertoont, en dat eerst in de nieuwe door den persoon en het werk van den Heiland gevuld wordt. God heeft gegeven. Waarom? het wordt niet gezegd. Hoe? evenmin. Alleen uit de verschijnselen is op te maken, dat het geschied is. Toch wordt ook op die verschijnselen geen nadruk gelegd. Maar wat ziet men er in? Jes. XL: 2 zegt het met enkele woorden; in onzen psalm wordt het in drie trekken aangeduid. 1° God heeft weer een welbehagen gehad in zijn land en het niet gelaten in de macht van vreemden; 2° hij heeft de zonde bedekt, d. w. z. gedaan, als zag hij ze niet; 3° hij heeft opgehouden te toornen. Aan een woord als dit laatste ligt een geheele geschied- en Godsbeschouwing ten grondslag.

En nu toch, in welk een toestand bevindt Israël zich? De dichter zegt het niet met zoovele woorden, maar het kan worden opgemaakt uit zijn gebed. Alles, wat wij weten — trouwens veel is het niet — van den tijd tusschen 539 en 445 v. Chr., d. i. van de verovering van Babylon door Cyrus tot de komst van Nehemia te Jeruzalem, is daarmee in overeenstemming. Vooral Haggaï en Zach. I—VIII, omstreeks 520, geven hier licht. Toch komen toestanden als de hier ondersteldе, ook elders voor. Hierop komt het neer. God is weldadig geweest, en heeft blijkens veel, dat hij deed, een einde gemaakt aan zijn ver-

1. *Lett.:* voor zijn aangezicht.
2. *Voor* וְיָשֵׂם לְדֶרֶךְ פְּעָמָיו *is het misschien beter, met sommige uitleggers te lezen* וְשָׁלֹם יִרְדֹּף פְּעָמָיו en vrede zal zijne schreden volgen.

bolgenheid. En toch, er is nog zooveel, dat telkens weer zeggen doet, dat men nog onder den toorn is. Hij heeft zich ontfermd over zijn land en het aan zijn volk teruggegeven; en toch, het wil niet tieren, want de rechte zegen ontbreekt. God heeft de zonden vergeven en de uitdelging er van laten aanzeggen, en krachtens dit en dat moet men gelooven, dat het zoo is. En toch, het is altoos nog, alsof hij ze blijft nahouden, en alsof hij geeft met de eene en neemt met de andere hand. Gods doen herinnert dikwijls aan dat van David, 2 Sam. XIV, die naar Absalom verlangt, hem vrijheid geeft, naar zijn land terug te keeren. maar dan toch nog weigert, hem bij zich te ontvangen. In dat opzicht is de toestand, waarin onze psalm ons verplaatst, gelijk aan dien, waarin zich de christelijke gemeente bevindt. Wij danken voor de vergeving der zonden, en — wij bidden er om. Wij gelooven aan de uitstorting des Heiligen Geestes, en — wij klagen, dat er zoo weinig van gemerkt wordt. Wij vieren het Pinksterfeest, en — wij zingen: „Geest des Heeren, kom van boven". Ik zou zooveel meer kunnen noemen: wij zijn behouden, en aan alle zijden dreigt het verderf; de dood is overwonnen, en hij is de ergste vijand; God is onze Vader, die in de hemelen is, en wij beven voor onzen rechter. Dat is het geheim van het tweede couplet. Sommigen vertalen het eerste in den meer dan volmaakt verleden tijd: *gij hadt* enz., om dan in het tweede tot het heden te komen. En dat inderdaad in het eerste aan daden Gods uit het verleden gedacht is, lijdt geen twijfel. Maar toch, laat ons de dingen niet te veel scheiden. Terwijl men het tweede bidt, klinkt het eerste na; en terwijl men van het eerste overtuigd is, kan men toch nog behoefte gevoelen, het tweede te bidden. Dit is het onvolmaakte van iedere verlossing, uitwendig zoowel als geestelijk, die nog DE verlossing niet is.

Ook in het 2[de] couplet zijn de woorden duidelijk. De benaming *Gods onzes heils*, ons van elders bekend, heeft een eigenaardigen klank. Het is als de samenvatting, maar dat ook als de echo van het eerste couplet. De bede *herstel ons* doet denken aan het refrein van Ps. LXXX, de vraag van vs. 6 aan Ps. LXXVII: 8, de uitdrukking *zult gij ons niet weder doen herleven?* aan Ps. LXXI: 20. Eigenaardig zijn de beden *doe uw wrevel jegens ons te niet*, vs. 5, — eigenlijk staat er: *verbreek dien*: het is, als stelt men zich God voor, als nog altoos in banden van ontevredenheid jegens Israël gebonden —, en *toon ons uw gunst en geef ons uw heil*, vs. 8. In dit laatste vers wijs ik op de woorden *toonen* en *geven*. Gods gunst en Gods heil zijn er; och, dat men er meer ervaring van had!

En nu stelt de dichter zich, om te hooren, wat God antwoordt. De aanvangswoorden van vs. 9 herinneren aan Hab. II: 1. De dichter treedt op als profeet. Op het *want* vs. 9[b] ligt geen nadruk; het wil alleen zeggen, meer affirmatief, dan confirmatief, dat hij weet, dat zijn hooren niet te vergeefs zal zijn. In de volgende verzen wordt dit antwoord meegedeeld: er zullen andere toestanden aanbreken; God heeft gedachten des vredes over zijn volk. In dit antwoord treft ons de volstrekte afwezigheid niet alleen van iedere verklaring, waarom de dingen zijn, zooals zij zijn, maar ook van iedere voorwaarde voor het anders worden er van. Van dit laatste vinden wij iets in het slot van vs. 9. In de opvolging van de woorden *zijn volk, zijn gunstgenooten, degenen, die hun hart tot*

hem keeren, ondersteld, dat deze lezing juist is, ligt een zekere beperking. Alleen, voor zoover men tot deze laatsten behoort, zijn de beloften geldig. Toch is dit meer een stilzwijgende onderstelling dan een voorwaarde; ook met het *die hem vreezen*, vs. 10, is dat het geval.

Welnu, God zal tot zijn volk spreken van *vrede*. Dat in Oud en Nieuw Testament beide het woord *vrede* ruimeren omvang heeft dan bij ons, is bekend. Het is het begrip van welvaart en heil. Vs. 10, vg. Jes. LVI : 1, herinnert mij aan het woord van den Heer Marc. 1 : 15, *het koninkrijk Gods is nabij gekomen*. Het is het *welhaast* van Ps. II : 12; ook het *nog een kleine poos* van Hebr. X : 37. Hoe honderden malen is het in verschillende tijden gehoord, en ... het heil blijft maar uit; althans het heil, zooals het hier in zijn volheid voorgesteld wordt. Van vs. 10[b] zijn twee opvattingen. Voor *heerlijkheid* staat in het Hebreeuwsch hetzelfde woord als voor *eer*, Ps. LXXXIV : 12. Men kan het nemen in meer algemeenen of in meer bijzonderen zin. In het eerste geval is het het wegvallen van al de ellende, die thans op Israël rust, en die vervangen wordt door alles, wat schoon en heerlijk is; de nacht is voorbij; ook de laatste schemering is opgetrokken; de volle dag is gekomen. Daarentegen komt het vooral in de jongere bestanddeelen van het Oude Testament ook vaak voor als de openbaringsvorm Gods. Wat men van dezen ziet, is zijn *heerlijkheid;* b.v. de tempel is van deze vervuld. Ook hier kan het zoo bedoeld zijn; er is dan gedacht aan inwoning Gods.

In vs. 11, 12 is sprake van geestelijke, in vs. 13 van stoffelijke zegeningen. In het messiaansche heil — want dat is het hier, al wordt de naam niet genoemd — behooren beide bijeen. Een eenigszins vreemden indruk maakt in vs. 11 de verleden tijd. Hij geeft te kennen, dat het hier gezegde in de toekomst zal hebben plaats gehad, en als dat is geschied, is het goed. Niet gemakkelijk is het, de dichterlijke beeldspraak van vs. 11, 12 te omschrijven. Voor een gedeelte staat zij onder den invloed van Jes. XLV : 8. Over de verschillende opvattingen er van treed ik niet in bijzonderheden. Zooals ik deze verzen versta, worden, op de wijze van Ps. XLIII : 3, *gunst* en *trouw*, *gerechtigheid* en *vrede* voorgesteld als engelen die, na langen tijd werkeloos op zich zelf te hebben gestaan, nu de handen hebben ineengeslagen, om met elkander in heerlijke samenwerking het heil van Israël te bewerkstelligen. In hoeverre de begrippen hier eenigszins logisch naast elkander geplaatst zijn, is twijfelachtig. Op zich zelf ligt het voor de hand, de woorden, alle vier, met God in verband te brengen, en te denken aan *zijn* gunst en *zijn* trouw enz. Ook Ps. XLIII ; 3 schijnt daarvoor te pleiten. Er tegen is echter, dat vs. 12 de trouw uit de *aarde* opspruiten, de gerechtigheid uit den *hemel* neerzien laat. Bij de zooeven genoemde opvatting valt dat onderscheid weg, en moet men dit beschouwen als alleen gemaakt ter wille van den vorm; beide, trouw en gerechtigheid, hebben dan betrekking op aarde en hemel. Toch schijnt mij een andere opvatting aannemelijker, en denk ik bij *gunst* aan de gunst Gods, en bij *trouw* aan de trouw der menschen, terwijl ik evenzoo *gerechtigheid* beschouw als van God, *vrede* als van de menschen gezegd. Deze hebben elkander ontmoet. Aan de eene zijde God, die zijn gunst stralen doet en zijn gerechtigheid openbaart; en aan de andere de mensch, die zich in waarachtige trouw tot God

heeft gekeerd, en wiens geluk — want dat is *vrede* — nu ook niet kan uitblijven. Dat is heil en heerlijkheid. Maar zoo volgt dan nu ook het stoffelijke. Met *ook* vs. 13 wordt het als het tweede ingeleid, maar het behoort er toch bij. God geeft het goede in vollen overvloed; „God geeft geen aalmoes, geeft geen brood alleen; hij geeft den rijkdom van zijn zegeningen", en de aarde geeft haar gewas. Dan geen onvruchtbaarheid meer, geen gebrek aan zegen; geen altoos tobben meer, zonder dat men vooruitkomt; dan niet meer het gevoel, dat alles toch niet baat. Alles tiert en bloeit en jubelt, en gaat van heerlijkheid tot heerlijkheid. Ik denk aan de beschrijving Hos. II:20 (hebr. vs. 23) *te dien dage zal ik antwoorden, spreekt Jahwe; ik zal den hemelen antwoorden, en die zullen de aarde antwoorden, en de aarde zal het koren antwoorden en de most en de olie, en die zullen Jizreël antwoorden.* De bedoeling is: er zal geen teleurstelling, geen vruchtelooze verwachting meer zijn. Ook in Haggaï en Zach. I—VIII vinden wij deze zelfde beloften: eens komt, wat men nu nog zoo smartelijk mist.

Een eigenaardig slot vormt vs. 14. Het zegt naar den tegenwoordigen tekst, zie aant. 6, dat gerechtigheid begin en einde van de werken Gods is. Zij gaat voor zijn aangezicht en zij volgt hem, waar hij ook gaat. Hoe men het woord *gerechtigheid* ook opvat, — ik neem het ook hier als de bondstrouw Gods, het zich houden van God aan zijn woord, — in den tegenwoordigen staat der dingen zien wij daarvan zoo goed als niets. Eens wordt het anders; dan predikt alles de gerechtigheid Gods.

Ik wijs er nog eens op, dat dit alles hier wordt uitgesproken, zonder dat er eenige melding gemaakt wordt van de eischen, die voor de verwerkelijking er van moeten worden vervuld. Het staat geheel op zich zelf. De dingen, al ligt de ontferming Gods er in allen deele aan ten grondslag, zijn niet, wat zij zijn moeten; en bij alles, waarvoor men te danken heeft, blijft er nog zoo heel veel over, waarom gebeden moet worden, ook wat betreft, wat wij zien van het optreden Gods. En de geloovige wacht en ziet uit. Welnu, het antwoord, dat hij ontvangt, behelst geen verklaring; God geeft geen rekenschap en eigenlijk ook geen opheldering. Maar hij geeft een belofte, een uit de lucht vallende belofte, een ongemotiveerde belofte, een belofte, waarvan wij den samenhang met het heden niet zien. Toch een belofte, voor zijn volk, voor degenen, die hun hart tot hem gekeerd hebben. Onze psalm is een psalm van beloften, niets minder, maar ook niets meer.

Psalm LXXXVI.

Een gebed; van David.

Neig, Jahwe, uw oor en antwoord mij,
want ik ben verdrukt en behoeftig;
vs. 2. bewaar mijne ziel, want ik ben een gunstgenoot;
gij mijn God, geef heil aan uw knecht,
die op u vertrouwt.
vs. 3. Ontferm u mijner, o Heer,
want tot u roep ik den ganschen dag;
vs. 4. verblijd de ziel uws knechts,
want tot u, Heer, verhef ik mijne ziel;
vs. 5. want gij, Heer, zijt goed en gaarne vergevend,
en groot in gunst voor allen, die u aanroepen.
vs. 6. Neem ter oore, Jahwe, mijn gebed,
en luister naar mijne smeekende stem;
vs. 7. ten dage mijner benauwdheid roep ik u aan,
want gij antwoordt mij.
vs. 8. Niemand is als gij onder de goden, o Heer,
en niets is er als uwe werken;
vs. 9. al de volken, welke gij gemaakt hebt,
zullen komen en zich voor u neerbuigen, o Heer,
en uwen naam eeren,
vs. 10. want gij zijt groot en wonderen doende,
gij, o God, alleen.
vs. 11. Leer mij uwen weg, Jahwe,
opdat ik wandele in uwe waarheid,
vereenig mijn hart tot de vreeze uws naams.
vs. 12. Ik zal u loven, Heer mijn God, met mijn gansche hart,
en uwen naam eeren tot in eeuwigheid,
vs. 13. want uw gunst is groot jegens mij,
en gij hebt mij bevrijd van het doodenrijk, daar beneden.
vs. 14. O God, overmoedigen zijn tegen mij opgestaan,
en een schare geweldenaars zoeken mijn leven,
en zij stellen u niet voor oogen;
vs. 15. maar gij, Heer, zijt een barmhartig en genadig God,
lankmoedig en groot van gunst en trouw;

vs. 16. wend u tot mij, en ontferm u mijner,
geef uwe sterkte aan uwen knecht,
en geef heil aan den zoon uwer dienstmaagd;
vs. 17. doe mij een teeken ten goede,
dat mijne haters het zien en beschaamd worden,
dat gij, Jahwe, mij hebt geholpen en vertroost.

Het opschrift drukt het karakter van dezen psalm volkomen juist uit. Hij is „een gebed". Twee dingen van betrekkelijk formeelen aard vallen er bij in het oog. 1° Het veelvuldig aanroepen van God; in dezen niet langen psalm gebeurt het 13 malen; vooral het woord *Heer*, in onderscheiding van *Jahwe*, komt herhaaldelijk voor. 2° Dat hij voor een groot deel uit reminiscenzen bestaat. Het is als het ware een gebed met de woorden uit de toenmalige Schrift. De volgende noem ik — eigenlijke citaten zijn er maar weinige onder —: vs. 4 vg. Ps. XXV : 1; vs. 7 vg. Ps. XVII : 6; vs. 8 vg. Exod. XV : 11 en eenigszins Deut. III : 24,; vs. 9 vg. Ps. XXII : 28; vs. 11 vg. Ps. XXVII : 4, XXV : 4, 5, XXVI : 3; vs. 13 vg. Ps. LVI : 14 en, wat enkele karakteristieke woorden betreft, Deut. XXXII : 22; vs. 14 vg. Ps. LIV : 5; vs. 15 vg. Exod. XXXIV : 6.

Velen zien in den bidder, d. i. in het *ik* van den psalm, de israëlietische gemeente. De verwachting van vs. 9, het nadruk leggen op eigen vroomheid, vs. 2, 11, en de teekening der vijanden, vs. 14, worden als argumenten er voor aangevoerd. Vs. 16[c] is er niet noodzakelijk mee in strijd; er zijn in de Schrift vele dergelijke personificaties. De bedoeling van het *zoon uwer dienstmaagd* is trouwens niet, iets aangaande de moeder te zeggen. Dergelijke uitdrukkingen vinden wij in het Oude Testament veel; ik herinner b. v. aan het *koningszoon* Ps. LXXII : 1. Er wordt alleen mee gezegd, dat iemand door en door, als van voor zijn geboorte, in den persoon van vader of moeder, is, wat hij is. Bij de gemeentelijke opvatting van het *ik* zal vs. 11[c] wel verstaan moeten worden in den zin van Jer. XXXII : 39 *ik zal hun geven één hart en één weg om mij te vreezen*. Bij de opvatting van het *ik* als persoon beteekent het: *vereenig al de krachten mijns harten, opdat ik met een onverdeeld hart u vreeze*. Dat onze psalm oorspronkelijk niet even goed het gebed van een enkel persoon zou kunnen zijn, zie ik niet in; ook in dat geval zijn de genoemde verzen, vs. 2, 9, 11, 14 volkomen begrijpelijk. Opgenomen in het liederenboek der gemeente, en als zoodanig overgenomen ook door personen, die niet zelf rechtstreeks in een dergelijken lijdenstoestand verkeerden, kon het in tweede ressort gemakkelijk op de gemeente als zoodanig worden overgebracht.

Wat bij den bidder het meest naar voren treedt, is eensdeels de verhouding, waarin hij weet tot God te staan, anderdeels de toestand van hulpbehoevendheid, waarin hij verkeert. Er is blijdschap in de woorden, waarmee hij eerstgenoemde verhouding beschrijft: hij is tot in de wortelen van zijn bestaan Gods knecht, vs. 2, 4, 16, d. w. z. door God in bijzondere betrekking tot hem gesteld; hij is zijn gunst deelachtig, vs. 2. Men kan het woord *gunstgenoot* ook vertalen in

actieven zin door *vrome*. Toch geef ik ook hier de voorkeur aan een vertaling, die meer uitdrukking geeft aan de verhouding tot God, vg. vs. 5, 13; ik denk er bij aan ons *uitverkorene*. Aan deze verhouding beantwoordt de levensstemming: de dichter vertrouwt op God, vs. 2; hij roept hem aan, niet maar terloops, maar als de blijvende toon van zijn leven, den ganschen dag, zoo dikwijls zich de benauwdheid verheft; hij heft zijne ziel tot hem op. In vs. 1 en 7 hebben wij de gewone tegenstelling tusschen de bede om een antwoord, en de verzekerdheid, dat te zullen ontvangen. Had onze dichter die verzekerdheid niet, het gebed zou niet kunnen zijn, wat het is.

Maar nu staat naast dat leven met God het gevoel van hulpbehoevendheid. Veel zegt de dichter er niet van, maar, behalve het voortdurend gebed op zich zelf, zeggen de woorden *verdrukt* en *behoeftig* vs. 1, reeds meer dan genoeg. Ik durf niet beslissen, in hoeverre voor het besef van den dichter deze twee zijden: leven met God en verworpenheid in de wereld, met elkaar samenhangen. Vs. 14 spreekt van overmoedigen en geweldenaars, die tegen hem opstaan, vs. 17 van haters. Wie dat zijn, weet ik niet en doet er ook bitter weinig toe. Den toon van Ps. XLIV en dergelijke psalmen, dat men vervolgd wordt bepaald *om* zijn godsdienst, vinden wij hier niet. Toch is, dunkt mij, het verband niet ver te zoeken. Wij hebben hier de stemming, die ook de Christengemeente maar al te goed kent, van niet meer te kunnen, van hetzij onwillekeurig of opzettelijk door de wereld te worden voorbij gegaan en vertreden of in een hoek geduwd. Men kan niet mee met die hoogheid der wereld, met haar zelfvertrouwen, met haar niets ontziend leven alleen voor zich zelf. Daardoor is men der wereld tot last. De gemeente is niets, en toch staat de wereld haar, en daardoor ook hare leden, steeds naar het leven, vs. 14: men zoekt hare ziel, omdat men met God niet te maken wil hebben en toch door haar telkens weer aan God herinnerd wordt. Deze dingen openbaren zich in de gemeente der nieuwe bedeeling anders dan in die der oude; ik zal ook niet zeggen, dat zij in allen deele dezelfde zijn, en dat men niet voorzichtig moet zijn met woorden als van vs. 14, 17. En, toch, het is geen wonder, dat vs. 1^b, geestelijk overgebracht, te allen tijde een der lievelingswoorden van de waarachtig vromen geweest is: *ik ben behoeftig en verdrukt; o God neig uw oor en antwoord mij*.

Er is iets eigenaardigs in de samenvoeging der verschillende beden in onzen psalm; naast het gebed om een luisterend oor en om antwoord, dat om bewaring, om heil, om sterkte, om ontferming, om blijdschap, om leiding, om geheelheid van leven; eindelijk om een teeken ten goede. Bij vier punten blijf ik een oogenblik staan. 1° Een eigenlijke schuldbelijdenis is hier niet. En toch wat ligt er in dat opzicht veel in woorden als van vs. 5 en 15. De dichter kent God; dat is misschien wat ons in den psalm het meest treft. Er is verzekerdheid in; de dichter weet, wat hij aan zijn God heeft. En dat is dit, dat God goed is en *gaarne vergevend*, en groot in gunst voor allen, die hem aanroepen; barmhartig en genadig; lankmoedig en groot van gunst en trouw. Dat de dichter juist deze woorden gebruikt, zegt zoo veel. Ook hij heeft vergeving van noode; ook hij moet roemen in de lankmoedigheid Gods; ook hij moet er zich

telkens weer van doordringen, dat God groot is in gunst en ook in *trouw*. Van wie zoo spreekt, kan men niet zeggen, dat hij roemt in eigen deugd.

Maar daarom releveer ik 2° vs. 11. Over de verschillende opvattingen van den laatsten regel er van sprak ik reeds. In ieder geval, hetzij opgevat als personificatie, hetzij in eigenlijken zin, ligt er de bede in, om door God zelf in zijn dienst een geheel mensch te worden gemaakt, verlost van alle hinken op twee gedachten, teneinde zich geheel te geven aan God. Hieruit verklaart zich de bede vs. 11[a]. Dat God zelf den dichter zijn weg leere! dan, maar dan ook alleen, zal hij kunnen blijven wandelen in zijne waarheid. Over dat laatste woord sprak ik naar aanleiding van Ps. XXV : 5. Het wekt licht misverstand; men moet het nemen in ethischen, niet in intellectualistischen zin. Men kan ook vertalen: *dan zal ik wandelen in uwe trouw* d. w. z. zoodat ik van mijne zijde daaraan beantwoord. Deze bede geeft aan den psalm een eigen karakter. Hier wordt niet enkel gevraagd om uitredding uit uitwendigen nood. Het is de bede om, uitwendig niet belemmerd door vijanden, en inwendig geestelijk gevormd, te kunnen zijn gemeente des Heeren, hem is alles gewijd.

Maar dan nu ook 3°; er is in dit gebed geen schijn van vrees. Het laatste vers eindigt met de woorden *omdat gij mij geholpen hebt en vertroost*. Opmerkelijk is dat *vertroost*. Het teekent het karakter van dit gebed. Troost is alles, uitredding en heil, sterkte en blijdschap. Waar „troost" wordt gesmaakt, zijn de toestanden droevig, maar is de droefheid overwonnen; daar worden tranen geschreid, maar om te worden gedroogd; daar is leed, maar dat in blijdschap is omgezet. En nu heet het hier: *gij hebt mij geholpen en mij vertroost*. Eigenlijk is de bedoeling: gij zult dat gedaan hebben. Het moet in de toekomst verwerkelijkt worden, maar de bidder weet, dat het ook geschieden zal. De geheele psalm met al zijn gebeden, is op dien toon gestemd. Vs. 12 heet het: *ik zal u loven, Heer mijn God, met mijn gansche hart, en uwen naam eeren tot in eeuwigheid*. Wat is dat vreemd te midden van al die gebeden, maar ook wat is het volkomen natuurlijk. De dichter zal God loven; hij heeft er oorzaak toe, nu reeds en straks. Want Gods gunst is groot jegens degenen, die hem aanroepen; hij heeft zijn ziel gered uit het doodenrijk daar beneden, vs. 13. In dit woord is veel perspectief. Hij was reeds in de macht van den dood, maar bleef er niet in. De beden, weder levend gemaakt te worden, Ps. LXXI : 20, LXXX : 19, LXXXV : 7, zeggen hetzelfde; ook de verzekerdheid van Ps. XVI : 10 komt ons er bij voor den geest. Toch is evenmin als in laatstgenoemde plaats daarmee alles gezegd. De Christen ziet verder; hij gelooft in dien, die het leven en de onverderfelijkheid aan het licht heeft gebracht. Zoo wordt redden *opwekken*, en wat eerst in beeldspraak gezegd was, heerlijke werkelijkheid.

En dan 4° *het teeken ten goede*, dat de dichter, vs. 17, vraagt. Het is daarbij niet te doen om wat wij noemen een „wonder". Zeker vs. 10 heet het: *want gij zijt groot en wonderdoende, gij o God alleen;* geheel de geschiedenis van Israël is één wonder, en bepaald zijn bewaring voor, en uitredding uit de macht der vijanden is dat. Maar het is dat toch in anderen zin, dan wat tegenwoordig gewoonlijk zoo genoemd wordt. In ieder geval, vs. 17 zegt: toon, o God, dat gij

met mij zijt, en toon het zoo, dat mijn haters er niet meer aan kunnen twijfelen. Dat dezen beschaamd worden! Hierin ligt meer dan alleen de bede, dat zij hun wensch niet verkrijgen. Zij hebben geroemd in zich zelf, en over den knecht van Jahwe de schouders opgetrokken, en meer dan dat. Dat het nu anders worde; dat de gestorvene leve, en blijke te zijn, ook voor hun oog, wat hij van zich zelf wist te zijn, een gunstgenoot Gods; ik denk aan Ps. IV : 4, *weet toch, dat Jahwe mij wonderbaar heeft begenadigd, Jahwe hoort, als ik tot hem roep.*

Daarmee komt alles terug op Jahwe. Ook dit is een factor in onzen psalm, die niet mag worden voorbijgezien. Vs. 8—13 schijnt er een vreemd element in te zijn. Vaak heeft men er ook op gewezen, dat er in onzen psalm geen geregelde voortgang van gedachten is. Ik zou zeggen: niet meer, ook niet minder dan in de meeste gebeden. De dichter spreekt tot zijn God; bij de bede om uitredding komt die, om gehouden te worden in het leven met God, gelijk ook de bede, om op zichtbare wijze, ter beschaming der vijanden, als gunstgenoot Gods te worden gesignaleerd. Maar wie is Jahwe? De zekerheid dienaangaande moet aan alles ten grondslag liggen; is het wonder, dat de bidder ze ook uitspreken wil? Ik sprak van de kennisse Gods, die in dezen psalm overal uitkomt. Zij geldt de vergevensgezindheid, de ontferming en barmhartigheid Gods. In vs. 8—10 hebben wij nog een andere zijde er van. Er is hier sprake van de onvergelijkelijkheid en eenigheid Gods. Dat vs. 8ª niet in polytheïstischen zin moet worden verstaan, spreekt vanzelf. Vs. 9, 10 spreken in dit opzicht duidelijk genoeg. Jahwe heeft de volken gemaakt; hij alleen is een wonderdoend God. Toch durf ik niet beslissen, of wij in vs. 8ª niet anders hebben dan beeldspraak, zooals ook de strengste monotheïst onder ons die gebruiken kan; overblijfselen, of hoe men het noemen wil, van een standpunt dat b.v. Ps. LXXXII aantroffen, van hemelwezens, die den troon van Jahwe omringen, maar onder wie hij toch de eenige is, GOD in den vollen zin van het woord. In ieder geval, de innigheid van het geestelijk leven is hier aan het woord. De God, op wien de dichter vertrouwt, dien hij aanroept, en in wiens dienst hij altoos meer en beter wil staan, is de eenige God. Daarop alleen komt het aan.

Vs. 8ᵇ gaat verder dan het bepaalde onderwerp van den psalm, het oogenblikkelijk gebed, maar daarom treedt het toch niet buiten den gedachtenkring er van. Er zijn geen werken als die van Jahwe. Zijn doen is onvergelijkelijk; hij doet, wat hij wil; hij heerscht over alles. In uitspraken als die van deze verzen spreekt vertrouwen; maar wederkeerig stemmen zij ook daartoe: zulk een God is mijn God. In vs. 9ᵇ komt op eenmaal het universalisme van het geloof voor den dag. *Alle volken, die gij gemaakt hebt, zullen komen en zich voor u nederbuigen, o Heer, en uwen naam eeren.* Deze tekst is een zendingstekst bij uitnemendheid. En toch in den samenhang van den psalm is hij nog iets anders. Eigenlijk is een woord als dit de noodzakelijke onderstelling van alle waarachtig gebed. De bekeering der volken is hier niet iets bijkomstigs, iets, dat ook wel eens plaats hebben zal, maar zij vloeit voort uit het wezen Gods en berust op het God zijn van God. Jahwe is de eenige en derhalve....; maar juist daarom zoekt men hem ook. In Ps. XXII hebben wij iets dergelijks gehad, maar op

andere wijze. Hier is het dit: naar de maat der diepte moet ook de breedte zijn. Die God *kent,* moet verwachten, dat ook de volkerenwereld hem eenmaal huldigen zal. Er is geen ander dan hij.

Neig dan uw oor, Jahwe, en antwoord mij; ik ben verdrukt en behoeftig, maar ik ben toch ook uw gunstgenoot; eens zal alle knie voor u buigen en alle tong u belijden; doe mij dan een teeken ten goede, en toon, wie gij voor mij zijt.

Psalm LXXXVII.

Van de Korachieten; een psalm; een lied.

. . . . [1]
zijn stichting op heilige bergen.
vs. 2. Jahwe heeft de poorten van Sion lief
boven al de woningen Jakobs.
vs. 3. Heerlijke dingen zijn van u te zeggen,
gij stad Gods! sela [2]
vs. 4. „Ik vermeld Rahab en Babel
onder degenen, die mij kennen:
ook Filistea en Tyrus benevens Kusj:
deze is daar geboren.”
vs. 5. Maar van Sion heet het: man voor man is in haar geboren, [3]
en hij, de Allerhoogste, bevestigt haar.
vs. 6. Jahwe teekent aan, wanneer hij de volken opschrijft:
Deze is daar geboren. [4]

---

1. *De eerste regel schijnt te zijn weggevallen; zie den tekst. De woorden* zijne stichting op heilige bergen *kunnen echter ook beschouwd worden als object van* Jahwe heeft lief, *parallel met* de poorten van Sion. *Sommigen, o. a. de Statenvertaling, maken van* zijne stichting *enz. een op zich zelf staanden zin. Men leze dan* יְסֻדַת יהוה *in plaats van* יְסוּדָתוֹ, *en vertale* Jahwe's stichting [ligt] op heilige bergen.

2. *Zie bij Psalm III, aant. 2.*

3. *De vertaling:* deze en die, *zoo de leidsche evenals de Statenvertaling, schijnt mij toe, niet juist te zijn.*

4. *D. w. z.: in Jeruzalem.*

vs. 7. En zingen, ook dansen,[1] doen allen, sela
wier woning[2] in u is.

In dezen psalm spreekt zich uit — op soortgelijke en toch weer andere wijze dan in Ps. XLVIII — trots op Sion, de heilige stad. Deze laat zich begrijpen. Immers Sion is de stad van Jahwe. Hij heeft haar verkoren boven al de woningen Jakobs, d. w. z. boven al de andere steden in Palestina, die toch ook zijn eigendom zijn. Hij heeft haar lief; meer nog: hij heeft haar gesteld tot de moederstad voor velen uit de vreemdste en vijandigste volken. Dat laatste vooral: wat een heerlijkheid! wat een eer, wat een oorzaak van vreugdebetoon!

In bijzonderheden laat deze psalm aan duidelijkheid zeer veel te wenschen. Zooals hij daar voor ons ligt, doet hij denken aan een brokstuk, waarvan wij het begin, misschien ook het slot, niet meer hebben. Het begin althans is zeer abrupt. Met afwijking van de accenten kan men ook vertalen: *zijne stichting op heilige bergen heeft Jahwe lief, de poorten van Sion boven alle woningen Jakobs.* Ik houd het echter voor waarschijnlijker, ook met het oog op het parallelisme, dat een eerste regel is weggevallen. Deze kan, in aansluiting aan Ps. LXXXIV: 2, 6 v., geluid hebben: *hoe liefelijk is de stad Gods,* of iets dergelijks. In ieder geval is de bedoeling — anders dan de Statenvertaling doet vermoeden — dat Sion een stichting van Jahwe is.

Ook het slot is in zijn tegenwoordigen vorm niet recht meer te verstaan. Ik vertaalde naar een eenigszins gewijzigde lezing, zie aant. Maar ook zoo zijn alle moeilijkheden niet opgelost. Reeds dit dat in vs. 7 de tweede persoon terugkomt, vg. vs. 3, valt in het oog. En bovendien hebben wij hier werkelijk het *slot* van het lied? Zooveel schijnt echter wel zeker, dat, hoe men den tweeden regel ook vertale, het vers een indruk moet geven van opgewektheid en vroolijkheid.

Toch is, niettegenstaande al deze moeilijkheden, de hoofdgedachte van den psalm niet onduidelijk. Het is er om te doen, „heerlijke dingen”, vs. 3, van Sion te zeggen. En dat kan, omdat Sion — deze naam staat hier voor gansch Jeruzalem, zie het meervoud *heilige bergen* — is de stad Gods, de stad des grooten konings, zooals zij XLVIII: 3 heet, waar Jahwe zijn naam heeft doen wonen, en waar dientengevolge, om zoo te spreken, hemel en aarde elkander raken. Zij is een stichting Gods; zij staat op heilige bergen; God heeft haar lief. Dat voor de uitdrukking *heilig* de verklaring zou moeten worden gezocht in wat deze bergen reeds waren vóór de stichting van Jeruzalem, of bepaald van den tempel, geloof ik niet. Uitgesproken wordt alleen, dat, hoe dan ook en wanneer dan ook,

---

1. *Het hebreeuwsche* חֹלְלִים *staat voor* מְחֹלְלִים, *part. poël.*

2. *Voor* מַעְיָנַי mijne bronnen *lees ik* מְעֹנָי. *Bij de masorethische lezing is naar veler opvatting vs.* 7^b *inhoud van het in den eersten regel ondersteldе lied:* mijne bronnen zijn in u. *Maar de tekst is zeer waarschijnlijk corrupt.*

deze bergen aan God zijn gewijd. Voor Sion is de benaming *heilige berg* zeer gewoon. Er aan toegevoegd wordt, vs. 5, dat de Allerhoogste, hij, die troont in den hemel en van daar uit de wereld regeert, haar bevestigen zal, vg. Ps. XLVIII : 9. Hierin ligt de gedachte aan veiligheid. Hij, die in haar geboren is, is geborgen; de Christen, die deze dingen geestelijk verstaat, voegt er aan toe: *voor tijd en eeuwigheid.* Maar zoo is Sion dan ook bestemd, de stad der gansche wereld te worden, althans voor zoover deze zich zal willen buigen voor den God Israëls, maar die tevens haar God is, en die Israël bestemd heeft, om het licht der wereld te zijn.

In vs. 4 wordt, op dezelfde wijze als b. v. Ps. L : 7 vv., LX : 9 vv., LXXXI : 6[e] vv., LXXXII : 2 vv., God sprekende ingevoerd. Met *Rahab* moet Egypte bedoeld zijn, zoo ook Jes. XXX : 7. In het psalmboek komt de naam Rahab alleen nog voor Ps. LXXXIX : 11, maar daar waarschijnlijk in andere beteekenis. Soortgelijk is Ezech. XXIX : 3, waar de koning van Egypte als het groote zeegedrocht aangeduid wordt. Waarom hier naast de expliciete namen Babel, Filistea, enz., Egypte met dezen symbolischen naam wordt genoemd, ligt geheel in het duister. *Kusj* is de gewone bijbelsche benaming voor Ethiopië.

Van wat hier bedoeld is, zijn twee opvattingen mogelijk. Ik vertaalde: *ik vermeld Rahab en Babel onder degenen, die mij kennen.* Daarentegen vertalen anderen: *wegens degenen* enz.. In dit laatste geval is de bedoeling, dat God de volkeren slechts gedenkt, omdat en voor zoover er Joden onder hen wonen. Van deze laatsten wordt dan gezegd, dat zij, al zijn zij ook geboren in Egypte of Babel of waar anders ook, toch in geestelijken zin kinderen van Sion zijn en Sion hun geestelijke moeder. Van wat wij noemen *proselieten,* bekeerlingen uit de heidenen, of nog sterker van bekeering der volken is bij deze opvatting geen sprake. Er wordt voor verwezen naar plaatsen als Jes. XLIX : 20 vv., LIV : 1 vv.; met *kinderen,* zonen en dochteren, die teruggebracht worden, zijn daar bedoeld de Joden in de verstrooiing. Ik betwijfel echter, of dat ook hier het geval is. Bij mijn vertaling — trouwens de meest gewone — wordt gedacht aan Egyptenaren, Babyloniërs enz., die aangemerkt worden als burgers van Sion. Ondersteld wordt daarbij, al wordt het niet met zoovele woorden gezegd, dat zij tot den dienst van Jahwe zijn toegetreden, m. a. w. dat zij Jodengenooten, proselieten geworden zijn. Deze gedachte is ook elders in profetie en psalm niet ongewoon. In den vorigen psalm heette het, vs. 9, *al de volken, welke gij gemaakt hebt, zullen komen en zich voor u neerbuigen, Heer, en uwen naam eeren.* Ook in de profetie vinden wij hetzelfde. Er komt een oogenblik, zoo heet het Zach. VIII : 23, dat tien mannen van allerlei tongval het kleed eens joodschen mans zullen aangrijpen en zeggen: laat ons met u gaan, want wij hebben gehoord, dat gij een God hebt. En wederom, er zal een oogenblik komen, zegt Jes. II : 3, dat vele volken zullen heengaan en zeggen: komt, laat ons opgaan tot den berg van Jahwe en tot het huis van den God Jakobs, opdat hij ons leere van zijne wegen en wij in zijne paden wandelen, want uit Sion gaat leering uit, en het woord van Jahwe uit Jeruzalem. En ook het woord is bekend van Jes. XIX : 18 aangaande de vijf steden in Egypte, die de taal zullen spreken van Kanaän, en die zweren zullen bij den naam van Jahwe.

Aan dat alles sluit onze dichter zich aan, maar nu met het oog op bijzondere personen. Ook Babel het wereldrijk, Egypte het trotsche, overmoedige, want ook in deze beteekenis komt het woord *rahab* voor, Filistea, Tyrus, Ethiopië die van oudsher aan Israël zoo vijandige volken, zullen hun contingent leveren voor de burgerschap van de heilige stad. Jahwe zelf wijst hen als zoodanig aan. Er is hier geen sprake van wat men in minachtenden zin *proselietenmakerij* noemt. Jezus spreekt ergens van een doorreizen van de geheele wereld, om één proseliet te maken, en als men dien gemaakt heeft, maakt men hem een kind der helle tweemaal meer dan men zelf is. Aan iets dergelijks wordt hier niet gedacht. Hoe het zaad is gezaaid, dat ook in de woestijn planten Gods doet opkomen, wie zal het zeggen? Wat vraagt men er naar, als men zich in die planten zelf verlustigt. En dat laatste is hier het geval. Er zijn ook ginds in de „heidenlanden", die zich hebben leeren buigen voor den God Israëls, en wien door hem zelf om zoo te spreken het stempel van Sioniet op het voorhoofd gedrukt is. Zooals er ter verklaring bijgevoegd is: *bij het opschrijven der volken teekent hij aan: ook deze, ook gene.*

Heerlijke gedachte, voor wie in Sion de Godsstad heeft leeren zien. Er zullen komen van oosten en westen, zegt Jezus, en zullen aanzitten met Abraham, Izak en Jakob in het koninkrijk der hemelen, en.... de kinderen des koninkrijks zullen worden buiten gesloten. Dit laatste vinden wij hier natuurlijk niet. Integendeel. Uit de plaatsing van de woorden in vs. 5, Sion met nadruk voorop, maak ik op, dat de dichter een tegenstelling bedoelt tusschen dit vers en het vorige, maar deze ook in het voordeel van Sion. Terwijl het van de volkeren heet: *deze* [d. i. de enkeling] *is in Sion geboren,* geldt dit ten opzichte van Sion zelf van *man voor man;* hier is geen sprake van eenlingen, maar van totaliteit; allen worden ondersteld, vanzelf *Sionieten* te zijn.

In vs. 7 wordt uitdrukking gegeven aan de vreugde, die in Sion heerscht. Ook dit is een van de *heerlijke dingen,* die van de Godsstad te zeggen zijn, vs. 3. Ik wees er reeds op, dat het vers mij niet duidelijk is; zooveel alleen is zeker, dat het den indruk moet geven van opgewektheid en vroolijkheid. Heerlijk, zijn woning in Sion te hebben. Het is iets anders, omdat hier sprake is niet alleen van den tempel, maar van Sion in zijn geheel; maar het herinnert toch aan het woord van Ps. LXXXIV:5, den gelukwensch aan de tempelbewoners: *heil dengenen, die in uw huis wonen, die u voortdurend prijzen.*

Daarmee is de psalm, zooals wij dien bezitten, ten einde. Of er nog iets op gevolgd is, en zoo ja wat, weet ik niet, al schijnt het mij niet onwaarschijnlijk. Wat wij hier hebben, is niet anders dan één enkele trek, een lichtstraal; ik denk aan Zach. VIII:19, *de vastendagen zullen voor den huize Juda veranderen in vreugde en blijdschap en vroolijke hoogtijden.*

De gedachte van dezen psalm is een zendingsgedachte, maar op eigenaardige wijze. Geen Christen, die ook in deze dingen voorafschaduwing, type, symbool heeft leeren zien van grootere geestelijke dingen, kan er onverschillig voor zijn. Er zullen er komen van oosten en westen. In zekeren zin kan de mate, waarin wij ons gelukkig achten, *Christenen* te zijn, beoordeeld worden

naar de mate, waarin wij ons in deze gedachte verblijden. De „wereld" voor Christus in iederen zin geografisch, ook ethisch. Wij spreken van andere volken dan Rahab en Babel, van andere kringen dan Filistea en Tyrus. Toch is het hetzelfde. En ondertusschen heet het van de gemeente van Christus: *man voor man is in haar geboren.* Dat is oorzaak van blijdschap. Wij, die tot haar behooren, laat ons God dienen met vroolijk gezang!

Psalm LXXXVIII.

Een lied; een psalm; van de Korachieten; voor den orchestmeester 1; op.......2; om te zingen 3; een.......4; van Heman den Ezrachiet 5.

vs. 2. Jahwe, mijn God, des daags roep ik, [6]
in den nacht krijt ik voor uw aangezicht;
vs. 3. dat mijn gebed tot u doordringe;
neig uw oor naar mijn geschrei!
vs. 4. want mijne ziel is verzadigd van ellende,
en mijn leven nadert het doodenrijk;
vs. 5. ik word gerekend onder degenen, die in den kuil nederdaalden,
ik ben geworden als een man zonder kracht;
vs. 6. onder de dooden lig ik neder, [7]
gelijk de verslagenen, die in het graf liggen,
aan wie gij niet meer denkt,
en die aan uwe hand zijn ontrukt.
vs. 7. Gij hebt mij neergelegd in den diepsten kuil,
in donkerheden, in een dal der duisternis, [8]

---

1. *Zie bij Psalm IV, aant. 1.*
2. *Zie bij Psalm LIII, aant. 1.*
3. *Een onverstaanbare term. Sommige vertalen:* om te zingen; *anderen:* om te verootmoedigen *enz.*
4. *Zie bij Psalm XXXII, aant. 1.*
5. *Zie de inleiding op het Derde Boek.*
6. *In het Hebreeuwsch staat* יהוה אֱלֹהֵי יְשׁוּעָתִי, Jahwe, God mijns heils, *terwijl de tweede regel begint met* יוֹם. *In de plaats hiervan lees ik met velen* יהוה אֱלֹהַי שִׁוַּעְתִּי יוֹמָם, *zie vs. 14.*
7. *Voor* חָפְשִׁי *dat hier niet te vertalen is, lees ik* חָלַשְׁתִּי.
8. *Voor* בִּמְצֹלוֹת in de kolken *lees ik* בְּצַלְמָוֶת *(of* בְּצַלְמוּת*); over dit woord vg. het gezegde bij Ps. XXIII: 4. aant. 1.*

vs. 8. uw gramschap drukt op mij,
en al uwe brandingen hebt gij over mij doen komen;[1]
vs. 9. gij hebt mijne bekenden van mij verwijderd, sela[2].
mij voor hen gemaakt tot een afschuw,
ik ben opgesloten en kan niet ontkomen;
vs. 10. mijn oog is verteerd van verdrukking,
ik roep u aan, Jahwe, den ganschen dag,
ik breid mijne handen tot u uit.
vs. 11. Zult gij aan de dooden een wonder doen?
of zullen de schimmen opstaan en u loven?
vs. 12. zal in het graf uw gunst verteld worden, sela.
uwe trouw in de plaats des verderfs?
vs. 13. zal uw wondermacht bekend worden in de duisternis,
en uwe gerechtigheid in het land der vergetelheid?
vs. 14. Maar ik roep tot u, o Jahwe,
en in den morgenstond komt mijn gebed u tegen;
vs. 15. waarom, Jahwe, verstoot gij mijne ziel?
verbergt gij uw aangezicht voor mij?
vs. 16. Verdrukt ben ik, en van der jeugd af wegstervende;
uw doodsschrik draag ik, en ben verstijfd;[3]
vs. 17. uw toorn is over mij heengegaan;
uwe verschrikkingen verdelgen[4] mij;
vs. 18. als water omsingelen zij mij den ganschen dag,
sluiten mij in, allen te zamen;
vs. 19. gij hebt vriend en makker van mij verwijderd;
mijne bekenden zijn — — — duisternis![5]

Deze psalm heet „een lied". Toch is er in onzen bundel geen enkele, die zoozeer als deze niets anders is dan één doorloopende klacht. Het eenige, dat deze eenigszins tempert, is dat de dichter God aanspreekt en hem om gehoor smeekt. Verder gaat echter ook het gebed niet. Wij vinden er geen enkele bede in met meer positieven inhoud, b.v. om redding en heil, evenmin als eenige uiting van vertrouwen en hoop. Het hoogste, waartoe de dichter komt, is het onderstellen eener mogelijkheid, vs. 11—13, die echter alleen wordt uitgesproken,

---

1. *Voor* עִנִּיתָ *lees ik met anderen* אִנִּיתָ, *vg. o. a. Exod. XXI: 13, waar het de beteekenis heeft* d o e n o n t m o e t e n. *Maar de vertaling blijft onzeker.*
2. *Zie bij Psalm III, aant. 1.*
3. *Voor* אָפוּנָה *waarvan ik de beteekenis niet weet, lees ik* אָפוּגָה.
4. *De vorm* צִמְּתוּתֻנִי *is grammatisch niet te verklaren. Men leze* צִמְּתוּנִי.
5. *Zoo staat er letterlijk. De tekst is waarschijnlijk corrupt.*

om onmiddellijk te worden ontkend. Vandaar het door en door donkere van dezen psalm; het laatste woord er van is *duisternis;* de geheele psalm wordt er door gekarakteriseerd. In dat opzicht is er geen grooter tegenstelling denkbaar, dan tusschen dezen psalm en het slot van den vorigen. Des te meer treft ons, dat er geen spoor in is noch van schuldbelijdenis, noch van haat tegen de vijanden. Van deze laatsten is zelfs in het geheel geen sprake.

In de vraag, die zich ook hier voordoet, of het onderwerp van den psalm gezocht moet worden in een individu, dan wel in volk of gemeente, is het moeilijk een beslissing te nemen. Voor het laatste wordt aangevoerd, dat de lijder zich *vergelijkt,* vs. 5 met een man zonder kracht, vs. 6 met verslagenen, in het meervoud. Dat echter ook bij de andere opvatting een dergelijke rhetorische vergelijking niet verstaanbaar zou zijn, is moeilijk vol te houden. Ook op het *van der jeugd af wegstervende* van vs. 16 beroept men zich zoowel van de eene als van de andere zijde. Bij de gemeentelijke opvatting zal wel gedacht moeten worden aan de ballingschap: Gods toorn drukt op het volk; met het volksbestaan is het gedaan; hoop is er niet meer. Bij de individueele is het de vraag, of de verschillende trekken beeldsprakig dan wel eigenlijk bedoeld zijn. In het laatste geval denkt men het best, vooral met het oog op vs. 9, aan een melaatsche, vg. de bepaling Lev. XIII : 46. Recht waarschijnlijk lijkt mij dit echter niet.

Een duidelijke voorstelling van hetgeen, waarin het lijden bestaat, geeft de dichter ons niet. Wij ontvangen alleen in zeer hooge mate een indruk, ik zal niet zeggen van wanhoop — de psalm is daartoe misschien niet hartstochtelijk genoeg, — maar dan toch van een toestand van hopeloosheid, waarin zich de lijder bevindt. Deze is in den dood; vs. 4—7 zijn niet anders dan verschillende uitdrukkingen voor deze zelfde gedachte. Met de uitdrukking *man zonder kracht* zal wel bedoeld zijn *de schim.* Het hoogste toppunt van donkerheid vormt het slot van vs. 6: de dooden zijn weg èn uit de herinnering Gods èn uit zijn macht. Het is het vreeselijkste, dat gezegd worden kan. Ook vs. 11—13 sluit zich daaraan aan. De vragen moeten daar genomen worden in ontkennenden zin. Neen, Gods wondermacht gaat zoover niet van ook op de dooden te werken, en aan den anderen kant: van uit het graf stijgt geen loflied omhoog. Opstanding is er niet. Gods gunst en Gods trouw, Gods wondermacht en Gods gerechtigheid — ook deze weer in den zin van Gods bondstrouw — vinden haar grens bij het graf. Het doodenrijk is het rijk der vergetelheid, de plaats des verderfs. Men kan hier spreken van de onvolkomenheid der oude bedeeling. In Ps. VI : 6, XXX : 10 hadden wij dergelijke, zij het ook meer op zich zelf staande uitspraken. Toch hebben ook de ontkenningen haar beteekenis. Er is gehoord van het licht; de gedachte, dat ook het graf nog wel eens niet het laatste kon zijn, is gewekt. Of in dit opzicht Job XIV : 13 vv., XIX : 25 vv. invloed hebben gehad, weet ik niet. Dat er samenhang is tusschen het boek Job en onzen psalm, is ook met het oog op de taal, niet onwaarschijnlijk. In ieder geval, de lichtstraal daar, zij het ook maar voor één oogenblik, glorend, is hier weer gedoofd. Het graf, de dood is het laatst.

En nu voelt de dichter zich èn door anderen onder den dooden gerekend, èn zelf er in neergezonken, vs. 5. Wij hebben hier geestelijk, misschien ook lichamelijk, het vooruit smaken met volle bewustheid, en terwijl men nog leeft, van de verschrikkingen des doods. De klacht van den Heiland *mijn God, mijn God, waarom hebt gij mij verlaten?* wordt in ons avondmaals-formulier verklaard van het vernederd zijn tot in de diepste versmaadheid en angst der hel met lichaam en ziel, en in den heidelbergschen catechismus, Antw. 44, wordt evenzoo ij de bespreking van het *nedergedaald ter helle* dit laatste in verband gebracht met de helsche kwalen, die de Heiland aan het kruis heeft doorstaan. De verklaring der woorden is hier zeker niet juist, maar de gedachte is het daarom toch wel. Het zijn de slagschaduwen, die de dood vooruit werpt op degenen, op wie hij zijne hand heeft gelegd.

Dat is het slot; maar wat is er veel aan voorafgegaan! Het *verzadigd van ellende*, vs. 4, zegt reeds zooveel, maar niet minder doet dat het *van der jeugd af wegstervende*, vs. 16. Wij moeten zulk een woord niet ontleden, maar de kracht er van voelen. Geheel het leven is als ééne voorbereiding geweest voor dit donkere eind. Golf aan golf kwam, vs. 8 — waarschijnlijk herinnering aan Ps. XLII : 8 —, totdat de lijder zich eindelijk geheel omringd zag door een zee van verschrikkingen, vs. 18, waaraan geen ontkomen meer was. En in dezelfde mate heeft hij zich eenzaam zien worden; ellendig, vs. 16, opgesloten, zich niet vrij meer kunnende bewegen, vs. 9; en hij is geworden, tot zelfs voor zijn vrienden, een voorwerp niet meer van medelijden, maar van afschuw, vg. Ps. XXXI : 12, Job XIX : 14 v., XXX : 10. Hij is door allen en alles verlaten, alleen door de duisternis niet, vs. 19. En hij heeft er niets aan kunnen doen. Des daags heeft hij geschreeuwd, en des nachts geroepen; het oog is verteerd van ellende, en hij stond daar reeds, als de dageraad aanbrak, vs. 14, de handen uitgebreid, voor het aangezicht Gods, vs. 20; maar God heeft niet gehoord. En nu kan hij niet meer. In vs. 3 is het nog: *dat mijn gebed tot u doordringe, neig uw oor tot mijn geschrei;* maar ook die bede verstomt. God zelf heeft het alles gedaan. Hij heeft den lijder neergelegd in den diepsten kuil; zijn gramschap drukt op hem; zijn toornegloed gaat over hem heen. Er is iets ontzaglijk aangrijpends in het toekennen van al deze dingen aan God. Diens baren overstroomen hem; diens verschrikkingen omringen hem van alle zijden en vernietigen hem, vs. 17; diens doodsschrik verstijft hem. Maar wat zal hij dan ook nog bidden? Vs. 14 zegt niet precies hetzelfde als vs. 2. Er ligt een tegenstelling in met de vorige verzen. De dooden zijn weg voor Gods oog; maar hij krijt nog tot God; van zijn kant is er nog een zoeken van God; in dat opzicht zijn alle banden dus nog niet doorgesneden. Maar God wil ze niet meer; hij verstoot den lijder en verbergt zijn aangezicht voor hem. Waarom toch, o God? vs. 15. Maar dan nu ook geen gebeden; duisternis en niet anders dan dat!

Ik ben blij dat wij in ons psalmboek niet veel zulke psalmen hebben. Het is het *mijn God, mijn God, waarom hebt gij mij verlaten?* zonder dat er iets tegenover staat. Toch is er iets verheffends in, dat de gemeente van Israël ook zulk een psalm in zijn liederenbundel heeft opgenomen. Er is geen beter bewijs,

dat zij ernst maakte met het geloof, dat God luistert naar het geroep desgenen, die ganschelijk ontbloot is. Deze psalm is zoo menschelijk; niet een psalm der overwinning, veeleer der nederlaag, maar neen, dat toch ook niet; hij is de psalm van het zwakke oogenblik, als de donkerheid te zwart schijnt te worden, en men niets meer voelt dan den dood. En toch.... er is in dezen psalm geen enkele toon van vertrouwen of van hoop of van licht. De lijder zinkt weg in het donker, en zegt dat God er in wegzinken laat. Maar hij zegt dat tot God, en ook het laatste, zoo bij uitstek droevige vers vangt aan met een *gij*. In dat opzicht is er ook in dezen psalm iets van triomf. God heeft zijn aangezicht verborgen, maar hij blijft toch gelooven; hij ontvalt, naar hij meent aan zijn hand, maar atheïst wordt hij niet.

Het zou wanhopig zijn in den volsten zin van het woord, indien deze psalm het eenige, of ook maar het laatste ware. Dat is hij niet. Een psalm als deze roept om weerlegging. Wat bij menschen onmogeijk is, is mogelijk bij God. De nieuwe bedeeling is aan het licht getreden, en met deze het leven en de onverderfelijkheid. Zult gij aan de dooden een wonder doen? of zullen de schimmen opstaan en u prijzen? En het antwoord is: ja. En ook van de volgende verzen geldt dat: ook in het graf zal Gods gunst verteld worden, en in de plaats des verderfs — die dan de plaats des verderfs niet meer is — zijne trouw. Zijn wondermacht zal bekend worden in de duisternis, en zijne gerechtigheid in het land der vergetelheid. Dat is de nieuwe bedeeling; Jezus Christus, die het leven en de opstanding is. Er is tweeërlei verband tusschen de oude en de nieuwe bedeeling; hier hebben wij het laatste; de hopeloosheid zelf wekt de hoop.

Hos. XIII : 14 vraagt de profeet — de Statenvertaling is hier niet duidelijk —: *uit de macht van het doodenrijk zou ik hem vrijkoopen? hem verlossen van den dood? waar zijn uwe smarten, o dood? waar uw prikkel, o doodenrijk? Ontferming is verborgen voor mijne oogen.* De bedoeling is, dat Jahwe het verderf niet meer afwenden wil. Dat de eerste helft van het vers vragend moet worden opgevat, en wel zoo, dat een ontkennend antwoord moet volgen, is even duidelijk, als dat de tweede helft een oproeping is aan dood en doodenrijk om Israël te overweldigen. Het geheele verband bewijst dit. In zooverre hebben wij hier als profetische bedreiging hetzelfde, wat onze psalm heeft als klacht. Toch durft Paulus, 1 Cor. XV : 55, het anders verstaan. Voor hem zijn deze woorden een uitdaging; laat dood en doodenrijk maar komen; hun macht is gebroken. Ook op die wijze zijn zij een „vervulling" van het profetisch woord. Israël is thans nog over geleverd; als hij gekomen is, die Israëls roeping vervuld heeft, niet meer. Ook met den psalm op zijne wijze verstaan, is het zoo. Ik eindig met het woord van Openb. XXI : 4 *en de dood zal niet meer zijn.*

Psalm LXXXIX.

Een ....1; van Ethan den Ezrachiet. 2

vs. 2. Jahwe's gunstbewijzen wil ik eeuwig bezingen,
van geslacht tot geslacht uw trouw verkondigen met mijn mond;
vs. 3. want gij hebt gezegd [3]: „voor eeuwig wordt mijn gunst gebouwd";
aan den hemel bevestigt gij uwe trouw;
vs. 4. „ik heb een verbond gesloten met mijn uitverkorene,
gezworen aan David, mijn knecht;
vs. 5. tot in eeuwigheid zal ik uw nakroost bevestigen,
en uwen troon bouwen van geslacht tot geslacht." sela 4.
vs. 6. De hemelen loven uwe wondermacht,
ook uwe trouw in de vergadering der heiligen;
vs. 7. want wie in de wolken evenaart Jahwe?
is aan Jahwe gelijk onder de godenzonen?
vs. 8. een geducht God in den raad der heiligen,
groot [5] en vreeselijk onder allen, die hem omringen?
vs. 9. Jahwe, God der legerscharen, wie is als gij?
sterk zijt gij, [6] Jah, en uwe trouw omringt u;
vs. 10. gij beheerscht den overmoed der zee,
als hare golven bruisen, 7 stilt gij ze;

---

1. *Zie bij Psalm XXXII, aant. 1.*
2. *Zie de inleiding op het Derde Boek.*
3. *In het Hebreeuwsch staat* אָמַרְתִּי ik heb gezegd; *met de oude grieksche vertaling en tal van uitleggers lees ik* אָמַרְתָּ, *en in verband daarmee* חֲסָדַי *in plaats van* חֶסֶד; *men merke op, dat het volgende woord met een* י *aanvangt. Daarentegen ga ik niet mee — in een vroegere bespreking van dezen psalm in de* Berichten van het Utrechtsche Studenten-Zendinggezelschap Eltheto *1899, bl. 203 vv., deed ik dit wel — met degenen, die ook vs. 3^b^ in den 1sten persoon brengen, en dientengevolge voor* תָּכִן אֱמוּנָתְךָ *lezen* תִּכּוֹן אֱמוּנָתִי mijn trouw is bevestigd.
4. *Zie bij Psalm III, aant. 1.*
5. *Voor* רַבָּה, *dat in het Hebreeuwsch vreemd staat aan het eind van den 1sten regel, leze men* רַב *en verbinde het met den volgenden regel.*
6. *Letterlijk staat er* sterk is Jah. *Het verband eischt echter de invoeging van* אַתָּה gij, *waarna het voor de hand ligt, deze woorden tot den 2^den^ regel te brengen.*
7. *De vorm* שׂוֹא *voor* שְׂאֵת zich verheffen *komt elders niet voor; men leze* שְׁאוֹן *vg. Ps. LXV: 8.*

vs. 11. gij hebt Rahab verbrijzeld als een verslagene,
door uwen sterken arm hebt gij uwe vijanden verstrooid;
vs. 12. u is de hemel, u ook de aarde;
de wereld en hare volheid — gij hebt ze gegrondvest;
vs. 13. noord en zuid, gij hebt ze geschapen,
Thabor en Hermon jubelen in uwen naam;
vs. 14. gij hebt een krachtigen arm,
uw hand is sterk, uw rechterhand is verheven;
vs. 15. gerechtigheid en gericht zijn de grondslag van uw troon,
gunst en trouw gaan voor u uit. [1]
vs. 16. Heil het volk, dat het geklank kent,
dat voortgaat, Jahwe, in het licht van uw aangezicht,
vs. 17. dat den ganschen dag juicht in uwen naam,
en verhoogd wordt door uwe gerechtigheid,
vs. 18. want hun machtig sieraad zijt gij,
en door uw welgevallen verhoogt gij onzen hoorn, [2]
vs. 19. want van Jahwe is ons schild,
en van den Heilige Israëls onze koning.

vs. 20. Toen spraakt gij in een gezicht tot uwe gunstgenooten [3]
en zeidet: „ik heb een kroon [4] verleend aan een held,
ik heb een uitverkorene verheven boven het volk;
vs. 21. ik heb David, mijn knecht, gevonden,
met mijn heilige olie heb ik hem gezalfd,
vs. 22. hem, met wien mijn hand bestendig zijn zal,
ook zal mijn arm hem sterken;
vs. 23. geen vijand zal hem overweldigen,
en geen booswicht [5] hem vernederen;
vs. 24. maar ik zal zijn tegenstanders voor zijn aangezicht verpletteren,
en zijne haters zal ik verslaan,
vs. 25. en mijne trouw en mijn gunst zullen met hem zijn,
en door mijn naam zal zijn hoorn verhoogd worden,
vs. 26. en ik zal zijne hand leggen op de zee,
en op de rivieren zijn rechterhand;

1. *Letterlijk:* voor uw aangezicht.

2. *Zoo het k'tib; het ḳ'ré heeft:* wordt onze hoorn verhoogd.

3. *Sommigen lezen hier met enkele handschriften het enkelvoud, in dat geval wordt met* „gunstgenoot" *Nathan bedoeld, vg. 1 Sam. VII:17, 1 Chron. XVII:15.*

4. *In plaats van* עֵזֶר *te lezen* נֵזֶר kroon, *zie vs. 40.*

5. *Letterlijk:* zoon van onrecht.

vs. 27. hij zal tot mij roepen: gij zijt mijn vader,
mijn rotssteen en de God mijns heils;
vs. 28. ja tot eerstgeborene zal ik hem stellen,
als hoogste onder de koningen der aarde;
vs. 29. eeuwig zal ik hem mijn gunst bewaren,
en mijn verbond is voor hem betrouwbaar;
vs. 30. en ik zal zijn nakroost voor altoos doen bestaan,
en zijn troon, zoolang de hemel duurt. [1]
vs. 31. Indien zijne zonen mijne wet verlaten,
en niet wandelen in mijne rechten,
vs. 32. indien zij mijne inzettingen ontheiligen,
en mijne geboden niet bewaren,
vs. 33. dan zal ik hunne overtreding met de roede bezoeken,
en hunne ongerechtigheden met plagen;
vs. 34. maar mijn gunst zal ik hem niet onttrekken [2]
en mijne trouw niet verloochenen;
vs. 35. ik zal mijn verbond niet ontheiligen,
noch veranderen, wat over mijne lippen gegaan is;
vs. 36. eenmaal heb ik gezworen bij mijne heiligheid,
— indien ik David zou beliegen —:
vs. 37. zijn nakroost zal in eeuwigheid bestaan,
en zijn troon [zal] voor mij [zijn] als de zon;
vs. 38. als de maan zal hij eeuwig vaststaan,
en de getuige in de wolken is getrouw."
sela.
vs. 39. Maar gij hebt verstooten en versmaad,
zijt gramstorig geworden tegen uw gezalfde;
vs. 40. gij hebt opgeheven het verbond uws knechts,
en zijn kroon ter aarde ontheiligd;
vs. 41. doorbroken hebt gij al zijne muren,
zijne vestingen tot een puinhoop gemaakt;
vs. 42. geplunderd hebben hem allen, die hem voorbijgingen,
en hij is geworden tot een smaad voor zijn buren;
vs. 43. gij hebt de rechterhand zijner tegenstanders verhoogd,
en al zijne vijanden blijde gemaakt;
vs. 44. ook hebt gij zijn zwaard doen terugkeeren van den tegenstander [3]
en hem niet doen stand houden in den krijg;

1. *Letterlijk:* als de dagen des hemels.

2. *Voor* אָפִיר verbreken *leze men* אָסִיר, *vg. 2 Sam. VII: 15, 1 Chron. XVII: 13.*

3. *Voor* צוּר, *Statenvertaling* scherpte, *maar dat dit niet beteekent, geef ik de voorkeur aan de lezing* מִצָּר, *vg. Ps. XLIV: 11.*

vs. 45. gij hebt hem beroofd[1] van zijn luister,
en zijn troon ter aarde geworpen;
vs. 46. gij hebt de dagen zijner jonkheid verkort,
en hebt hem met schande bedekt. sela.
vs. 47. Tot hoelang, Jahwe, zult gij u aldoor[2] verbergen?
zal uw gramschap branden als vuur?
vs. 48. Gedenk, Heer,[3] wat het leven is,
tot welk een niets gij alle menschen geschapen hebt;
vs. 49. welk man[4] leeft er, die den dood niet zal zien?
die zijne ziel zal redden uit de macht van het doodenrijk?
vs. 50. Waar zijn uwe vroegere gunstbewijzen, o Heer,
die gij David gezworen hebt bij uwe trouw?
vs. 51. Gedenk, Heer, den smaad uwer knechten,
hoe ik in mijn boezem draag den smaad[5] der volken,
vs. 52. waarmede uwe vijanden smaden, o Jahwe,
waarmede zij smaden de voetstappen uws gezalfden!

---

vs. 53. Geprezen zij Jahwe tot in eeuwigheid!
Amen, amen!

In een vroegere bespreking van dezen psalm, zie blz. 96 aant. 3, vatte ik den inhoud er van samen in de woorden: *God met zich zelf in strijd*, en ik voegde er aan toe: zulk een woord schijnt heiligschennend te zijn; men durft het bijna niet meer schrijven; en toch, niet de ongeloovige, maar de geloovige — hij zij Israëliet of Christen — weet van welke geestelijke worstelingen, van welken diepgaanden strijd dat woord de uitdrukking is. In de Schrift, bepaald in de oud-testamentische, vinden wij dien strijd meermalen. Ook onze psalm legt er getuigenis van af."

Hij bestaat uit drie deelen, vs. 2—19, vs. 20—38, vs. 39—52. In het eerste, met name in het middenstuk er van, vs. 6—14, staat de grootheid Gods op den voorgrond. Deze openbaart zich in den hemel. Dit laatste woord staat voor

---

1. *Voor* הִשְׁבַּתָּ *lees ik met sommigen* הִשְׁבַּתּוֹ, *met suffix. Anderen veranderen* מִטְּהָרוֹ *in* מַטֵּה מִיָּדוֹ, *en vertalen:* den scepter hebt gij aan zijne hand ontnomen.

2. *Letterlijk:* voor immer. *Zie echter Psalm XIII, aant. 2.*

3. *Voor* אֲנִי ik *leze men* אֲדֹנָי.

4. *Hier is opzettelijk het woord* גֶּבֶר *gebruikt, waarin de bijgedachte van kracht, om de tegenstelling te scherper te doen uitkomen.*

5. *Voor* רַבִּים *leze men* חֶרְפַּת.

hemelbewoners. Dezen vormen de *vergadering,* — vs. 7 den *raad* — *der heiligen.* Zij zijn de *godenzonen,* vg. het gezegde naar aanleiding van Ps. XXIX : 1, dl. I, bl. 171, die Jahwe's troon omringen, maar onder wie niemand hem gelijk te stellen is, vg. Ps. LXXXVI : 8; hij is de sterkste bij uitnemendheid. Bij *Rahab,* vs. 11, denkt men veelal, evenals Ps. LXXXVII : 4, aan Egypte; vs. 10 zou dan gedoeld zijn op den doortocht door de Roode Zee. Dat deze vss. daarop zijn toegepast, is niet te verwonderen; toch schijnen zij naar de bedoeling des dichters van verder reikende strekking te zijn. Vs. 12, 13 spreken van de schepping; ook vs. 10, 11 staan daarmee in verband. Wij hebben hier dezelfde aan oude mythologische voorstellingen ontleende gedachte, die ik reeds bij Ps. LXXIV : 13 y. besprak. Wat daar de *leviathan* is, is hier *Rahab* — vandaar in de leidsche vertaling: *het Monster* — de groote hemelslang, de Gode vijandige macht. Ook Job IX : 13, Jes. LI : 9 wordt deze *Rahab* genoemd; zonder dien naam wordt er melding van gemaakt Job XXVI : 12 v.. Dat voor den dichter het in deze vss. gezegde niet anders is dan dichterlijke beeldspraak, die geen recht geeft, hem zelf dergelijke mythologische voorstellingen toe te schrijven, spreekt vanzelf. De gedachte is hier alleen, dat God alles verbrijzelt, wat zich tegen hem verzet; hij is van den aanvang af de oppermachtige. Vs. 12—14 wordt dit in dichterlijke bewoordingen verder ontwikkeld: aan Jahwe behooren hemel en aarde; de wereld en hare volheid danken aan hem haar bestand; noorden en zuiden heeft hij geschapen; Tabor en Hermon, Kanaäns indrukwekkende bergtoppen, jubelen in zijn naam; hij heeft een arm met kracht; zijn hand is sterk en zijn rechterhand is verheven. En wat nog meer zegt: recht en gerechtigheid zijn de grondslag van den troon; gunst en trouw, als dienaren, die zijn welbehagen doen, staan voor zijn aangezicht; ik denk aan Ps. XLIII : 3.

Vooral op dit laatste komt het aan. Merkwaardig is, hoe dikwijls in dit eerste gedeelte sprake is van Gods *gunst* en Gods *trouw.* Het tot nu toe behandelde is in den psalm eigenlijk één groote tusschenzin. Hij moet dienen, om hetgeen waarom het den dichter vooral te doen is, te meer naar voren te doen treden en er de groote beteekenis van te doen zien. Wij vinden dit in de eerste en laatste vss. van dit eerste gedeelte. De dichter wijst er op de betrekking, waarin Jahwe zich tot Israël gesteld heeft. Deze is een oorzaak van onuitsprekelijken lof. Daarmee begint de psalm, vs. 2. Men heeft in de woorden *eeuwig* en *van geslacht tot geslacht* het bewijs gezien, dat de dichter zich beschouwt als de gemeente. Alsof deze meer dan een enkel persoon in letterlijken zin de eeuwigheid tot hare beschikking heeft! De gedachte is ook hier, dat, waar het God geldt, alle perken van tijd en ruimte wegvallen; het oogenblik zelf wordt eeuwigheid, en het enkele woord rolt voort van geslacht tot geslacht.

Want het heeft tot ondergrond een woord Gods: *gij hebt gezegd* vs. 3. Het van God aangehaalde woord omvat vs. 3ª, 4, 5. In het tweede deel, vs. 20—38, wordt het nader ontwikkeld. Hier komt het alleen aan op de hoofdgedachte er van. Deze betreft de vastheid van Gods gunst, zich openbarende in het verbond met David; zijn huis, zijn hoorn zullen tot in eeuwigheid zijn. In deze

vss. merk ik alleen op, dat de gunst Gods, — ook hier het enkelvoud als samenvatting van al de gunstbewijzen Gods, en gedacht in haar eenheid als uitdrukking van de verhouding tusschen God en zijn volk — voorgesteld wordt als een groot, door God op te trekken gebouw. In vs. 3ᵇ lascht de dichter er een opmerking van zich zelf in. Het *gij bevestigt* staat parallel met *gij hebt gezegd*. In hetgeen van de hemelen gezegd wordt, ligt, meer dan de vertaling uitdrukt, een vergelijking: Gods trouw, aan de hemelen bevestigd, staat en valt ook met deze: „zoo min de hemel ooit uit zijnen stand zal wijken, zoo min zal uwe trouw ooit wankelen of bezwijken." Bovendien Gods eed aan David staat er voor borg.

Heerlijk, dat het zoo is. Wat een oorzaak, om blijde te zijn, niet het minste, waar Jahwe is degene, wiens grootheid alles te boven gaat. Heil dan ook het volk, dat zich zijn volk noemen mag. Vs. 16—19 is een felicitatie aan Israël, of liever: vs. 16, 17 is dat, terwijl vs. 18, 19 den grond er van nog eenmaal naar voren brengt. Vs. 16ᵃ wordt, vooral ten gevolge der berijming, gewoonlijk onjuist opgevat. Men verstaat het woord *geklank* van Gods klanken, d. i. van Gods stem, van Gods woord. Daarentegen is bedoeld het gejubel, bazuingeschal of wat dies meer zij, dat bepaald op groote feestdagen den eeredienst kenmerkt, en waarmede men om zoo te spreken Jahwe begroette, vg. Ps. LXXXI: 2—6. Heil het volk, zoo is de bedoeling, dat zulk een koning zoo kan tegentreden, vg. o. a. Num. XXIII: 21ᵇ. En nu is vs. 16ᵇ, 17 niet, gelijk de Statenvertaling het teruggeeft, nazin: *zij zullen*, maar verdere karakteristiek. Hierin ligt het voorrecht van het gelukkig te prijzen volk, dat het voortgaat in het licht van het aangezicht Gods, d. w. z. vroolijk, in het genot van Gods gunst, vg. Ps. LXXX: 4, 8, 20, dat het zich den ganschen dag verheugt in zijn naam, d. w. z. in wat God het van zich zelf bekend gemaakt heeft, en door zijne gerechtigheid verhoogd wordt. Want — en dat is het wat Israël aan zijn God heeft — *hun machtig sieraad zijt gij, en door uw welgevallen verhoogt gij onzen hoorn, want van Jahwe is ons schild, en onze koning van den Heilige Israëls.* Ik merk hierbij drie dingen op. 1° Dat in de uitdrukking *machtig sieraad* de dubbele gedachte ligt van sterkte en luister; wij vinden ze o. a. Zach. II: 5, Jahwe is Israël tot een vurigen muur en tot heerlijkheid. 2° Dat bij *hoorn* gedacht wordt aan kracht en vooral ook aan bewustheid van kracht; het behoort bij het beeld van een stier; dikwijls als er sprake is van het opsteken van den hoorn, is het het beeld van laakbaren hoogmoed, vg. o. a. Ps. LXXV: 5, 6; hier waar gezegd wordt, dat Jahwe Israëls hoorn verhoogt, is dat natuurlijk niet het geval. 3° Dat er in vs. 19 iets zeer algemeens wordt gezegd; het is niet de vraag, of Israël op dezen oogenblik juist een koning bezit. Is deze uit den aard der zaak de natuurlijke verdediger des volks, zijn schild, de zichtbare eenheid er van, de spits van geheel zijn bestaan, Israël heeft hem alleen van Jahwe; bij hem is hij; en als hij ontbreekt, is hij alleen te wachten van hem.

In dit eerste gedeelte ligt dus alle nadruk op de *gunst* en *trouw* van den eenig grooten Jahwe. Vooral met het oog op het derde deel moeten wij daarop letten. Daarin heerscht een gansch andere toon; het is een bede, een klacht,

haast een woord van vertwijfeling. Maar daarom juist eerst de verheerlijking Gods als belijdenis van het geloof; en deze zoo sterk mogelijk als om zich zelf daardoor bij voorbaat een wapen te geven tegen zooveel, dat het hart bestormt, waartegen men niets zeggen kan, en dat in strijd *schijnt* te zijn — och wij zeggen, en de ervaring schijnt er recht toe te geven, en men kan het niet ontkennen en het dringt zich telkens weer op: in strijd *is* — met Gods gunst en Gods trouw.

Het tweede gedeelte, vs. 20—38, komt terug op vs. 4. Betrekkelijk hebben wij hier een zelfden toon als in het eerste deel. Alleen is het hier niet een bepaalde verheerlijking Gods, maar een zich zelf, ook God, voorleggen van wat deze aan zijn volk heeft beloofd. In vs. 4 was met een enkel woord gesproken van den eed aan David. Deze wordt nu, in aansluiting aan 2 Sam. VII (1 Chron. XVII) gelijk in het algemeen aan de bekende geschiedenis van David, in het breede ontwikkeld. Wat hier van „messiaansche beloften" gevonden wordt, is herinnering aan vroegere toezeggingen Gods, geen thans gegeven belofte. God wordt er bij aangesproken, vs. 20: *toen spraakt gij*. „Toen," niet nader bepaald, maar voor wie de geschiedenis kent, duidelijk genoeg. En dan worden God zijn vroegere beloften weder in den mond gelegd, en hij zelf sprekende ingevoerd.

Een eigenaardigheid is, dat daarbij Israël en David worden geidentificeerd; zoo wordt wat 2 Sam. VII : 10 aan Israël toegezegd was, in onzen psalm, vs. 23, gedeeltelijk met dezelfde woorden met het oog op David gezegd; ook met de woorden *eerstgeborene* en *hoogste,* vs. 28, uit Exod. IV : 22 en Deut. XXVI : 19, XXVIII : 1 is dat het geval, terwijl eveneens de *dagen des hemels,* vs. 30, als duur van het davidische rijk, Deut. XI : 21 als duur van het volk genoemd worden. Wij hebben hier in omgekeerden zin de gedachte van Jes. LV : 3, Israël de erfgenaam van de betrouwbare, aan David toegezegde gunstbewijzen, naar de Statenvertaling: der gewisse weldadigheden Davids, vg. wat ik schreef naar aanleiding van Ps. II, dl. I, bl. 21 vlg. Het *vinden* van David is reminiscenz van 1 Sam. XVI : 1, op welk verhaal verder in de volgende regels gedoeld wordt. Bij vs. 24 verwijs ik naar 2 Sam. VII : 9; bij vs. 22, 25, 29, 30, gelijk ook bij vs. 5, naar vs. 16 ald.; in vs. 3, 5 berust de hier zoo eigenaardig naar voren tredende gedachte aan een gebouw zeker voor een groot deel op 2 Sam. VII : 11; in verband daarmee is het eigenaardig, dat vs. 13, in 2 Sam. VII duidelijk een invoeging, waardoor de pointe van de toezegging Gods een geheele andere wordt, in onzen psalm geen terugslag vindt. Voor vs. 26 is in 2 Sam. VII geen aanrakingspunt; wij hebben hier echter de gewone ideëele voorstelling aangaande de uitgestrektheid van het davidische rijk, vg. Ps. LXXII : 8; bij het *leggen van de hand op* hebben wij niet te denken aan het geven van heerschappij, maar aan het *tot hoe ver* van het rijk. De vergelijking met den duur van zon en maan, vs. 37, 38, hebben wij evenzoo gehad Ps. LXXII : 5, 7, 17. Dat met den *getuige in de wolken* niet God, maar de maan is bedoeld, schijnt duidelijk. Voor *getrouw* zou men ook kunnen zeggen *duurzaam,* vg. 2 Sam. VII : 16. Eindelijk is vs. 27—38 breede ontwikkeling van 2 Sam. VII : 14—16.

Over de beloften zelf treed ik niet in bijzonderheden. Zij gelden de heerlijkheid van David en den duur van zijn troon. Deze zal tot in eeuwigheid zijn. Hierbij is het den dichter er vooral om te doen, de verzekering Gods in het volle licht te doen treden, dat ook door mogelijken afval in het davidische huis deze beloften niet te niet worden gedaan. Wat hieromtrent in Samuël was meegedeeld, wordt herhaald, onderstreept, en, ik weet niet beter te zeggen dan: gesteld in het licht van Gods trouw. God rekent met de zonden der menschen; hij heeft David zijn gunst tot in eeuwigheid toegezegd, en als diens zonen afvallen — tot vier malen toe wordt de mogelijkheid er van ondersteld — zal God hen straffen en hunne ongerechtigheid bezoeken; maar daarbij blijft het; hij zal zijne gunst niet aan David onttrekken en zijn trouw niet verloochenen. De dichter heeft geen woorden genoeg, om het toch maar duidelijk te zeggen: hij zal zijn verbond niet ontheiligen en niet veranderen, wat over zijne lippen gegaan is. En dan laat hij het God nog eens uitspreken: eenmaal heb ik gezworen bij mijne heiligheid, — kan het sterker? — en ik zal David niet liegen: zijn nakroost zal in eeuwigheid zijn, enz..

Hierin ligt de beteekenis van dit tweede deel. Het is om dit laatste te doen. Er is een eigenaardig verband tusschen dit deel en het eerste. Men heeft het voor God uitgesproken, met nadruk en in geloof, dat hij de sterke is, de onvergelijkelijke, wiens lof den hemel vervult, en die het waard is, dat ook op aarde zijn gunstbewijzen eeuwig bezongen worden en zijn trouw verkondigd van geslacht tot geslacht. En nu heeft hij beloofd, dit en dat, heerlijke dingen, dingen van eeuwig bestand. En... en? Lees het derde gedeelte van onzen psalm en geef u rekenschap van wat er moet zijn omgegaan in een ziel, die zoo spreken kon.

Is er scherper tegenstelling denkbaar dan die tusschen dit deel en de beide eerste? Men weet eigenlijk nog niet, onder den indruk van wat men gelezen heeft, wat men hoort. De vorm *maar*, zooals ik meen, dat vs. 39 gelezen moet worden, herinnert aan Jes. XLIII : 1, alleen met dit onderscheid, dat het daar ging van de donkerheid naar het licht, hier daarentegen van het licht naar de donkerheid. En dat maakt het zoo zwaar. Vs. 39—46 teekent den toestand, waarin men verkeert. Deze is in hoofdzaak dezelfde als b.v. van Ps. XLIV, LXXIV, LXXX. Men voelt zich verworpen door God, vg. Ps. XLIV : 10.

Bij den *gezalfde*, vs. 39, moet, met het oog zoowel op het volgende vs. als op vs. 21, gedacht worden aan het davidische huis. Toch wordt dit ook hier, blijkens vs. 22 vv., geïdentifiëerd met het volk. Want daar ligt men nu neer. God heeft in gramschap gehandeld; hij heeft het verbond van zijn knecht verworpen, en zijn troon ter aarde ontheiligd, vg. de tegenstelling bepaald met vs. 35. Doorbroken heeft hij zijn omheiningen en zijn vestingen tot een puinhoop gemaakt. Allen, die hem voorbij gingen vs. 42, — wij hebben hier, evenals in den eersten regel van het vorige vers, stilzwijgend het beeld van den wijnstok uit Ps. LXXX, — hebben hem geplunderd en hij is tot een smaad geworden voor zijne buren. En ondertusschen heeft God zijn tegenstanders verhoogd en zijn vijanden verblijd, vg. Ps. XXV : 2, XXX : 2, XXXV : 19. Hoe

anders was het beloofd, vs. 20, en hoe anders is het gegaan! Men is in den krijg moeten wijken, vg. Ps. XLIV:11, is van zijn luister beroofd geworden, en heeft zijn troon, dien troon, waarvan met zooveel nadruk verzekerd was, dat hij tot in eeuwigheid zijn zou, ter aarde zien nederwerpen. Waar is nu het eeuwig bestand? De dagen der jonkheid, d. w. z. der kracht, zijn verkort, d. w. z. afgesneden geworden, en men ligt neder met schande bedekt. Is het niet vreeselijk? op zich zelf reeds, maar nog meer om iets anders. Is dat nu, wat God, naar luid van de Schrift, had beloofd? Wat heeft hij gedaan met zijn volk? Onze psalm was met een lofzang begonnen; en nu deze klacht, meer nog: deze beschuldiging van God. Wat spreekt er uit die verzen een teleurstelling! Wat moeten de dingen, waarover hier geklaagd wordt, een twijfel, zelfs ongeloof, hebben gewekt aan de trouw Gods en aan de betrouwbaarheid van zijn beloften. Wat moet men er zich door hebben teleurgesteld gevoeld in en door God. Het is het ergste, dat een mensch overkomen kan, te bevinden: God met zich zelf in strijd. Laat mij er aan herinneren, dat men een geloovige zijn moet, om deze dingen door te maken. Anders kent men — in zijne mate — wel het laatste gedeelte van dezen psalm, maar het eerste valt weg. Dat doet het hier niet. Terwijl de historische achtergrond is, gelijk in het derde deel wordt aangeduid, smoort deze den lofzang van het eerste deel niet, maar doet hem te hooger stijgen, naarmate het heden er minder mee in overeenstemming is. Dat is gelooven tegen alle ervaring in, omdat men God *kent.*

Dit is het groote van dezen psalm, dat de dichter de dingen bij hun naam durft noemen: God had beloften gegeven, en wat hij ervaart, is juist het tegenovergestelde er van; en dat hij toch aan den anderen kant Gods trouw blijft bezingen en niet twijfelt aan zijn gunst. Daartusschen is strijd; beide dingen te willen vereenigen is zoo onlogisch mogelijk, maar de tegenstelling zelf komt in het leven ieder oogenblik voor. En nu herhaal ik: dit is het groote van dezen psalm, dat hij geen moeite doet, dezen strijd op te lossen, of te doen, hetzij als was hij er niet, hetzij als kon men er een verklaring van geven. Onze dichter beproeft het niet eens. De klove is er, en mooie woorden, schuldbelijdenissen of wat anders ook, dempen ze niet. Onze psalm laat ze staan, ontdekt ze in al hare vreeselijkheid, en zet er ons voor onbewimpeld en vierkant. En onderwijl gaat hij er mede tot God; ook in het derde deel spreekt hij hem aan.

Onze psalm eindigt met een gebed, vs. 47—52. De eerste vraag er van herinnert aan Ps. LXXIX:5. Er spreekt onstuimig verlangen uit, dat de dingen toch anders mochten worden, maar toch ook vertrouwen, dat dit eenmaal geschieden zal. In dat opzicht ligt er ook een uiting in van geloof; ook het *aldoor* zal een einde nemen. Alleenlijk, wanneer? En nu volgt verder het gebed. Op drie dingen pleit de dichter. Allereerst op eigen vergankelijkheid, vs. 48, 49, maar die men zich zelf niet gegeven heeft, waartoe God den mensch geschapen heeft. De woorden herinneren aan Ps. XXXIX:5—7. De gedachte is, dat God het eene geslacht voor, het andere na toch niet late wegsterven,

zonder dat het iets heeft gezien van zijn trouw. Want wat is het leven? en wie kan den dood ontgaan? Ik vind er dit in: God heeft den tijd, omdat hij de eeuwigheid heeft; maar de menschen hebben dien niet; daarom dat God daarmee rekene en zich niet altoos door blijve verbergen!

En dan doet de dichter in de tweede plaats een beroep, wij zouden van menschen zeggen: op hun eigen verleden. Waar zijn uwe vroegere gunstbewijzen, o Heer, die gij David gezworen hebt bij uwe trouw? Dat God dat deed, is toch niet niets. Het brengt toch ook voor God zijne verplichtingen mee. Deze kan zich zelf toch niet zoo verloochenen, dat hij met zijn verleden breken en zijn woord niet inlossen zou! Hier treft mij de vraag. Men ziet Gods gunstbewijzen niet; maar dat bewijst niet, dat zij er niet zijn. Nu, dat God dan het oog er voor opene, en doe zien, dat hij is, die hij was!

Ook ter wille van zich zelf. Dat is het derde, waarop zich de bidder beroept, vs. 51, 52. God kome op voor zijn eer. Het zijn zijne knechten, die gesmaad worden, en het zijn zijne vijanden, die dat doen. Er ligt zulk een wicht van ellende in dat *hoe ik in mijn boezem draag den smaad der volken*. Het is toch geen kleinigheid. Daar staat men als volk van Jahwe. Men heeft — tot op zekere hoogte ook: men is — zijn gezalfde; en... men is geworden tot een smaad voor zijn buren, vs. 42, tot een voorwerp van laster en spot. Kan God dat dulden? Vs. 52 is in dat opzicht de laatste pijl op den boog: Gods eigen eer is er mede gemoeid. Sommigen, omschrijven *de voetstappen van uw gezalfde* door: *uw gezalfde bij elke schrede*, d. i. waar hij ook gaat. De gezalfde is dan Israël zelf. Daarentegen denk ik ook hier evenals vs. 39, aan het davidische huis. Het is er niet meer, maar het heeft zijn voetstappen d. w. z. zijn sporen achtergelaten. De gunstbewijzen, die Jahwe het bewezen heeft, werken nog na in de herinnering, misschien ook in de hoop. Het is het beste, dat Israël heeft; doodarm in het heden, voelt het zich daarin nog rijk; verworpen, treedt het, daarop vertrouwende, nog op als uitverkoorne Gods; van alles beroofd, roemt het nog steeds in wat het daarin bezit. En nu is het juist daarom een voorwep van smaad; het wordt gehoond en gelasterd. Gedenk, o Jahwe!

En dan niets meer, dan een overlaten van de dingen aan God, een zich buigen voor zijn welbehagen, een blijven in de tegenstrijdigheid. Er behoort heel wat toe, en het mag gerekend worden tot de wonderen, ook tot de geheimen van het geloof. God weet, wat hij doet. Toch, wij kunnen ook de ervaring van het heden het zwijgen niet opleggen, en wij kunnen ook niet zeggen, dat zij anders is, dan zij is. Dat men ze uitspreke, ze voor God neerlegge, ze stelle tegenover Gods trouw. Er zijn psalmen, waarin wij iets vinden van een hoogere eenheid tusschen deze dingen, van een overbruggen der klove, van de ervaring, dat de ervaring van het oogenblik het hoogste niet is. Onze psalm heeft daarvan niets. In al deze opzichten eindigt hij volkomen onbevredigend. Maar juist dit karakter er van maakt dezen volkspsalm tot een zoo menschelijken psalm. Want zoo is het leven, en ook... zoo is God. Toch is hij de getrouwe, en hem is niemand gelijk. De hemelen verkondigen zijn eer; recht en gerechtigheid zijn de grondslagen van zijn troon, en hij *is* ons machtig sieraad.

Vs. 53 behoort weder niet tot den psalm zelf, maar is het slotwoord van het derde boek. Het is een doxologie. *Geprezen zij Jahwe tot in eeuwigheid! Amen, amen!* Deze laatste psalm, in de hoogte begonnen, eindigt in de diepte. Begonnen in de werkelijkheid van het geloof, eindigt hij met voor God neer te leggen de ervaring van het o zoo droevige heden. Hij eindigt in een gebed. Zal het worden gehoord? Zal er verandering komen in toestanden, te vreeselijker, naarmate zij minder in overeenstemming zijn met wat men gelooft en belijdt? Of zal alles zoo blijven? misschien nog donkerder worden? Wie zal het zeggen?

Geprezen zij Jahwe tot in eeuwigheid! Amen, amen!

Vierde Boek.

Evenals het derde bestaat ook dit boek slechts uit zeventien psalmen, t. w. Ps. XC—CVI. Waarom de scheiding tusschen Boek IV en V juist genomen is tusschen Ps. CVI en CVII, terwijl aan den eenen kant beide psalmen in allerlei verwantschap vertoonen, en aan den anderen een meer gelijkmatige verdeeling der beide laatste boeken voor de hand gelegen had, weet ik niet. De aanleiding is gezocht in de vermeende aanwezigheid van een doxologie aan het slot van Ps. CVI. Het is echter, gerekend èn naar den inhoud van genoemden psalm, èn naar het geheel gelijksoortig karakter der doxologieën achter Ps. XLI, LXXXIX, niet waarschijnlijk, dat deze oorspronkelijk tot den psalm zal hebben behoord. Veeleer is zij er ter afsluiting van het vierde boek aan toegevoegd.

Een eigenaardigheid van dit en het volgende boek is, dat er geen enkel z.g. muzikaal opschrift in voorkomt. Houdt men in het oog, dat deze opschriften reeds door de grieksche vertalers niet meer werden verstaan, dan kan wellicht het ontbreken er van als argument voor den jongeren oorsprong dezer boeken worden aangevoerd. Ook andere opschriften vinden wij in ons boek slechts weinige. Zoo heet Ps. XC *een gebed van Mozes, den man Gods*, Ps. XCII *een psalm, een lied voor den sabbathdag*, Ps. XCVIII *een psalm*, Ps. C *een psalm, bij het lofoffer*, Ps. CI *van David, een psalm*, Ps. CII *een gebed van een ellendige, wanneer hij wegkwijnt en voor Jahwe zijne klacht uitstort*, Ps. CIII *van David*. In de oude grieksche vertaling staan veel meer opschriften, zie de aanteekeningen bij de afzonderlijke psalmen.

Dat gelijk aan de eerste drie boeken zoo ook aan dit vierde verschillende bundels ten grondslag liggen, blijkt niet. Toch kan men er een groep z.g. *koningspsalmen* in onderscheiden, d. w. z. psalmen, die alle op verschillende wijze het koningschap van Jahwe tot onderwerp hebben. Als zoodanig noem ik Ps. XCIII, XCV—C, terwijl ook Ps. CI en misschien ook Ps. XCIV er mee in verband kunnen worden gebracht. Niet onmogelijk is, dat zij reeds vóór de opname in ons psalmboek bijeen hebben gehoord.

Psalm XC.

Een gebed, van Mozes, den man Gods.

Heer, een woning zijt gij ons geweest,
van geslacht tot geslacht;
vs. 2. voordat de bergen geboren waren,
en gij aarde en wereld voortgebracht [1] hadt,
ja van eeuwigheid tot eeuwigheid zijt gij, o God.
vs. 3. Gij doet den mensch [2] wederkeeren tot stof,
en zegt: keert weder, gij menschenkinderen;
vs. 4. want duizend jaren zijn in uwe oogen
als de dag van gisteren, wanneer hij voorbijgaat,
en een nachtwake.
vs. 5. Spoelt gij hen weg, dan zijn zij als een slaap in den morgen, [3]
als het gras, dat verdwijnt;
vs. 6. in den morgen bloeit het en het verdwijnt,
des avonds wordt het afgesneden [4] en het verdort.
vs. 7. Want wij bezwijken door uwen toorn,
en door uwe gramschap worden wij verbijsterd;
vs. 8. gij hebt onze ongerechtigheden voor u gesteld,
onze verborgen [zonden] in het licht uws aanschijns,
vs. 9. want al onze dagen vergaan door uwe verbolgenheid,
wij brengen onze jaren door als een zucht.
vs. 10. De dagen onzer jaren [5] — daarin zijn zeventig jaren,
en als het hoog komt, [6] tachtig jaren,
en de trots daarvan is moeite en leed,
want het gaat snel voorbij, en wij vliegen daarheen.

---

1. *Het hier gebezigde werkwoord* חוֹלֵל *beteekent letterlijk* in barensweeën liggen, *en vandaar* baren. *Ook Deut. XXXII:18 wordt het van God gebruikt.*

2. *In het Hebreeuwsch staat* אֱנוֹשׁ, *evenals b.v. Ps. VIII:5. Meer dan het gewone* אָדָם *duidt het het zwakke van den mensch aan.*

3. *Het woord* בַּבֹּקֶר *staat in het Hebreeuwsch bij de tweede helft van dit vers.*

4. *Voor* יְמוֹלֵל *leze men* יְמוֹלָל.

5. *In het Hebreeuwsch staat hier de vrouwelijke meervoudsvorm* שְׁנוֹת *naast den mannelijken* שָׁנִים *in vs. 9; vg. Deut. XXXII:7.*

6. *Letterlijk:* en indien door kracht. *Voor dit laatste woord wordt de*

vs. 11. Wie kent de sterkte uws toorns?
en uwe verbolgenheid, naardat gij te vreezen zijt?
vs. 12. Onze dagen te tellen, leer ons dat,
opdat wij een wijs hart bekomen.[1]
vs. 13. Keer weder, Jahwe! tot hoelang?
en heb medelijden met uwe knechten;
vs. 14. verzadig ons in den morgenstond met uwe gunst,
opdat wij jubelen en verblijd zijn al onze dagen;
vs. 15. verblijd ons naar de dagen,[2] dat gij ons vernederd hebt,
naar de jaren, dat wij het kwade zagen;
vs. 16. Laat uw werk[3] over uwe knechten gezien worden,
en uw luister over hunne kinderen,
vs. 17. en de liefelijkheid van Jahwe, onzen God, zij over ons,
en bevestig het werk onzer handen over ons,
ja, het werk onzer handen bevestig dat!

De hoofdgedachte van dezen psalm, die evenals Deut. XXXII, waarmede hij enkele karakteristieke uitdrukkingen gemeen heeft, aan Mozes den Godsnaam wordt toegekend, maar die, noch wat vorm, noch wat inhoud betreft, sporen van zoo hoogen ouderdom vertoont, is het *voortsnellen der jaren*, zich afteekenende op den achtergrond van *de eeuwigheid Gods.*

Met dit laatste vangt de dichter aan, evenwel niet met deze zonder meer. Wat hij in de eerste plaats naar voren brengt, is — echt Israëlietisch — de verhouding, waarin God tot Israël staat. Deze is zijn volk van geslacht tot geslacht, d. w. z. van onheuglijke tijden, van den aanvang zijner geschiedenis af, tot een *woning*, Statenvertaling: tot een *toevlucht* geweest. Israël heeft bij hem geschuild en was bij hem geborgen. Hierin ligt het geheim van dezen psalm. Maar nu gaan de lijnen uiteen; welk een afstand tusschen God en den mensch!

Daar liggen de bergen! Deze, de zuilen der aarde, Deut. XXXII: 22, worden in het Oude Testament meermalen aangeduid als de *eeuwige*, de *overoude.* Gen.

---

meervoudsvorm בִּגְבוּרֹת *gebruikt. Lett.:* als het sterk is = op zijn hoogst. *De uitdrukking* הִגִּיעַ לִגְבוּרוֹת *beteekent* den hoogsten ouderdom bereiken (DELITZSCH).

1. *Hebr.* נָבִיא לְבַב חָכְמָה; *In den masorethischen tekst staat* לְבַב. *Dat vraagt om de vertaling:* opdat wij ingaan door de poort der wijsheid. *Sommigen vertalen ook aldus.*

2. *De vrouwelijke meervoudsvorm* יְמוֹת *naast en in plaats van den mannelijken* יָמִים *komt alleen nog voor Deut. XXXII: 7. Iets soortgelijks zie aant.* 5, blz. 108.

3. *In het Hebreeuwsch staat het z. n. w. in het meervoud,* פְּעָלֶיךָ, *het werkwoord daarentegen in het enkelvoud.*

XLIX : 26. Deut. XXXIII ; 15, Hab. III : 6. Toch, reeds vóór deze, vóór den aanvang van aarde en wereld, ja van eeuwigheid tot eeuwigheid, d. w. z. deze als samenvattend en in zich besluitend, is God. In vs. 2, vg. Deut. XXXII : 18, zijn de beelden ontleend aan de natuurlijke voortbrenging. Nadruk valt daarop echter niet; de scheppings*daad* Gods, waarop trouwens slechts terloops wordt gedoeld, wordt er niet door ontkend. Gewoonlijk vat men het woord *God* in vs. 2 op als praedicaat: *zijt gij God.* Ik geloof niet, dat dit juist is. Even mogelijk althans is de door mij gevolgde opvatting als vocatief; niet op het *God* zijn, maar op het *zijn* Gods komt het hier aan.

En nu tegenover dezen God, van wiens bestaan uitgang en einde in de eeuwigheid liggen, *de mensch.* Van dezen valt het meest in het oog zijn voortdurend heengaan. Hij *is* niet, hij *gaat.* Het leven van de menschheid wordt hier geteekend als één voortdurend terugkeeren naar het stof, waaruit hij genomen is. God zendt hem daarheen terug. Voor *stof* staat hier een ander woord dan Gen. III : 19, en dat meer denken doet aan iets dat fijn gewreven wordt; vandaar de vertaling der Statenoverzetters *verbrijzeling.* Toch schijnt bepaald aan Gen. III : 19, gedacht te zijn.

In de volgende verzen domineert dit zelfde. Vs. 4 wordt in zeer vrijen vorm aangehaald 1 Petr. III : 8, maar terwijl daar de bedoeling er van is, een indruk te geven van de eeuwigheid Gods, gaat het hier blijkens het verband om de vluchtigheid van het menschelijk leven. Bezien uit het oogpunt Gods is dit laatste niets. Zelfs een termijn van duizend jaren valt er in weg als één dag, die niet is vast te houden, die reeds „gisteren" is, eer men het weet. In dat opzicht heeft de bijvoeging *wanneer hij voorbijgaat* iets zeer eigenaardigs. Het is alles als het beeld van een tooverlantaarn; het komt en het *gaat.* In het slot van vs. 4 wordt het nog anders gezegd. Hoe kort is een nachtwaak; en toch, het is als worden duizend jaren er in één oogwenk door weggespoeld; men ontwaakt en het is alles niet meer. Zoo is het leven, als de slaap in den morgen, weg en voorbij. En nog een derde beeld voegt de dichter er aan toe, vs. 5^b, 6 het gewone, van het gras, dat verdort, v.g. Ps. XXXVII : 2, LVIII : 8, CII : 12, CIII : 15, 16, ook Jes. XL : 6—8, Job. XIV : 2. In ons vers wordt het naar twee zijden ontwikkeld, aan den eenen kant: hoe kort leeft het; als het 's morgens gebloeid heeft, is het weg; aan den anderen: als de avond komt, wordt het afgesneden en het verdort.

In vs. 7—9 brengt de dichter deze kortstondigheid van het leven in verband met 's menschen verhouding tot God. Deze is niet enkel die van den eindigen tot den eeuwigen God; zij is ook die van den zondaar tot den heilige. De woorden *heiligheid, heilige* komen in dezen psalm niet voor. Toch is er niets, waarvan hij ons zoo zeer den indruk geeft als van het besef van ontzag en vreeze, die trouwens het vertrouwen niet buitensluiten, dat den dichter vervult. Van God wordt weinig gezegd, alleen dit: men heeft het gevoel, te staan onder den toorn Gods en het voorwerp te zijn zijner verbolgenheid. Vooral in verband met den aanhef van den psalm treft ons dit. Er moeten openbaringen geweest zijn van deze verbolgenheid Gods. Dat wij hier te doen hebben met ervaringen van het

israëlietische volk als zoodanig is niet meer dan waarschijnlijk. Reeds de syrische kerkvader Theodorus van Mopsuestia dacht er bij aan de babylonische ballingschap, en zeker is nooit sterker dan toen deze zijde van het wezen Gods tot ervaring gebracht. En toch, wij behoeven niet bij deze ééne gebeurtenis te blijven staan. Ook is het niet juist te zeggen, dat hier bepaald aan de vergankelijkheid van het *volk* wordt gedacht. Wat hier wordt gezegd, geldt evenzeer de bijzondere personen, den dichter, allen, die met hem in denzelfden toestand verkeeren, ons.

Bij vs. 3 wees ik op Gen. III : 19. Het is moeilijk te zeggen, of aan dezen psalm de gedachte ten grondslag ligt, dat, ware er geen zonde, er ook geen dood zou zijn. De voorstelling is in het Oude Testament veel minder overheerschend, dan men gewoonlijk denkt. Maar ook van den dood als zoodanig is hier geen sprake. Wat den dichter bezig houdt, is het karakter van de vluchtigheid des levens. Er rust op het leven een last; maar de gedrukte stemming, die ons dientengevolge uit deze verzen tegen komt, berust niet zoo zeer op het gevoel van vergankelijkheid, als wel op dat van in die vergankelijkheid God tegen zich te hebben. Ik betwijfel zeer, of de dichter, gevraagd de ongerechtigheden, waarover hij vs. 8 spreekt, op te noemen, daaraan zou hebben kunnen voldoen. Reeds dat hij ze karakteriseert als *verborgene*, zegt in dit opzicht genoeg. Met deze zijn niet bedoeld zonden, die de menschen niet weten, maar, evenals, Ps. XIX : 13, die hij zelf niet weet. Men heeft het gevoel, ook onwetend te kort te hebben gedaan aan de eischen van Gods heiligheid. Er is daarin iets, dat aan het latere Jodendom dat benauwde geeft, dat het heil doet zoeken in wetsbepalingen tot in het oneindige; maar er is ook iets in, dat de voorwaarde is van alle Christendom. God kent ons beter, dan dat wij ons zelve kennen; maar hij ziet ons dan ook zwarter dan wij ons zelf. Hij plaatst ons op eens in zijn licht, en dan is er niets reins meer in ons. Dat is het, waarvan onze dichter onder den druk van Gods hand iets gevoelt, en in het licht daarvan beziet hij nu 's menschen vergankelijkheid. God heeft zijne ongerechtigheden voor zich gesteld, en zijn verborgen zonden in het licht van zijn aanschijn.

Maar zoo heeft hij dan ook het gevoel te vergaan onder den toorn Gods en zijn leven door te brengen *als een zucht*. In dit laatste ligt niet alleen de gedachte aan de kortheid des levens, gelijk het geval is bij de op zich zelf ook niet onmogelijke vertaling *als een gedachte*, maar ook die aan de ellende er van. Want wat is het leven uit dit oogpunt bezien? De dichter klaagt er niet over, dat het maar zeventig of tachtig jaren duurt, maar hij klaagt er over, dat, al is het zoo lang, de trots er van niets anders is dan moeite en nietigheid. Ik wijs op het woord *trots*. De Statenvertaling heeft *het uitnemendste van die;* anderen *het heerlijkste daarvan*, of *hun roem*, of *hun onrustig gewoel*. Het hebreeuwsche woord komt elders niet voor. Het is verwant met het bekende woord *Rahab*, dat *trotsch, overmoedig* beteekent en dat aanduiding is in Ps. LXXXVII van Egypte, in Ps. LXXXIX van de groote Gode vijandige hemelslang. Ik vat het daarom op als aanduiding van hetgeen, waarop de mensch zich verheft. Deze verbeeldt zich zooveel; hij werkt van allerlei en, ten slotte, het is minder dan niets. Ik denk aan Ps. LXXXIV : 11 *één dag in uwe voor-*

hoven is beter dan duizend elders. Niet de duur beslist; één dag kan een eeuwigheid zijn, en daarentegen zeventig, tachtig jaren een niets; het hangt af van de verhouding tot God. Niet de vergankelijkheid zelf is een vloek, maar dat de toestand is, zooals hij is, maakt ze daartoe.

En als men dit nu maar inzag. Maar juist daaraan ontbreekt het. Hiervan spreekt vs. 11. De bedoeling der vraag is daar niet: wie kan de sterkte van Gods toorn berekenen, of verdragen? maar, naar de eigenaardige beteekenis van het woord *kennen* in het Oude Testament, wie rekent er mee, in ieder geval zóó, dat hij genoeg doet aan de majesteit Gods? Dit laatste is de beteekenis van dat *en uwe verbolgenheid, naardat gij te vreezen zijt.* Men leeft er nog altoos op toe; het is, als wil men het gevoel van onder den toorn Gods te staan, van zich zetten, als vergeet men, wie en hoedanig men zelf, wie en hoedanig God is.

Welnu, de dichter wacht ook in dit opzicht de verandering van God. Vs. 12 is het correlaat van vs. 11. Er ligt in opgesloten, dat men het eigen leven gaat bezien in het licht van den toorn Gods. De uitdrukking *leer ons onze dagen tellen* beteekent niet alleen: leer ons de kortheid er van in het oog houden, maar ook: leer ons rekenen met iederen dag, en, juist omdat onze dagen zoo weinige zijn en zoo haastig voorbijgaan, er de waarde van op prijs stellen. *Opdat wij een wijs hart bekomen.* Op de tweeërlei opvatting van het laatste woord, wees ik bl. 109, aant. 1. In elk geval, het is te doen, als vrucht van het onderwijs Gods, om een wijs hart, zich openbarende in het tellen der dagen. Daarbij rekene men met de beteekenis, die het woord *wijsheid* in Israël heeft. In het bekende verhaal van Salomo's droom te Gibeon, treedt deze duidelijk aan het licht. Een *wijs* hart is een hart, dat, naar de bekende uitdrukking van Paulus, Ef. V : 15, *voorzichtiglijk wandelt,* dat met de heiligheid Gods rekent, en dat *geduriglijk vreest.*

Maar als de mensch daarnaar vraagt, dat God dan ook afzie van zijn toorn! In vs. 2—12 spreekt een *mensch;* van vs. 13 af is weder, evenals in vs. 1, de *Israëliet* aan het woord. In overeenstemming daarmee vinden wij hier weer den naam Jahwe. Heerlijk is de in deze verzen doorstralende verzekerdheid, dat noch de zonde des volks, noch de toorn Gods diens betrekking tot Israël te niet heeft gemaakt. Ook het nu volgend gebed rust daarop. Dit gebed gaat in de eerste plaats om medelijden. In ieder geval, dat God van gedrag verandere, en medelijden hebbe met zijne knechten! Ik wijs op dat *uwe knechten;* dat is en blijft men, en daarop beroept men zich. Van beteekenis is, dat er behalve de daarin gelegene geen enkele pleitgrond voor het gebed wordt aangevoerd. Het is alles genade van God.

Uit het *tot hoelang?* vg. o. a. Ps. VI : 5, dat evenals daar moet worden aangevuld met een *zal het nog duren?* of *zult gij nog toornen?* blijkt, dat deze toestand reeds lang heeft geduurd; ook uit vs. 15 laat zich dit opmaken. Heeft God dan vergeten, genadig te zijn? Ps. LXXVII : 10. Maar neen, dat zal hij toch niet. In vs. 14 vv. krijgt het gebed meer en meer positieven inhoud; wat hier genoemd wordt, is de keerzijde van het gebed van vs. 13. Ons treft daarin, vooral na vs. 7 vv., de volheid van vertrouwen en Godskennis, waarin blijkens den inhoud er van, de dichter met deze beden tot God gaat. Het is de man, die zijn psalm

der vergankelijkheid kon aanvangen met het: *Heer, een woning zijt gij ons geweest van geslacht tot geslacht.*

Vier dingen vraagt hij. Allereerst verzadiging met de gunst Gods. Vooral het woord *verzadiging* trekt hier de aandacht. Het is dezen bidder niet genoeg, na het genot van Gods gunst zoolang te hebben ontbeerd, er iets van te smaken; hij is met niets minder tevreden dan met de volheid er van. Bij het *in den morgenstond* herinner ik aan XLVI : 6. Men kan het opvatten òf als den wensch, dat, als de nieuwe dag zal zijn aangebroken, het heil aanwezig zal zijn, òf omgekeerd, maar beeldsprakig, als de verklaring, dat, als het heil doorbreekt, de nacht zal hebben plaats gemaakt voor den dag.

Dan vraagt hij in de tweede plaats *blijdschap*. Deze is het natuurlijk gevolg van Gods gunst, en toch bidt de dichter er om. Ook in deze bede is iets overdadigs, zoowel in het *al onze dagen* — het heele leven moet er door worden gekleurd — als in dat *naar de dagen, dat gij ons vernederd hebt, de jaren, dat wij het kwade zagen.* De dichter vraagt compensatie van God; naar den duur en de mate der doorgestane ellende zij ook de vreugde, die God geeft.

En toch is ook dit niet alles. In vs. 16 komt in de derde plaats de bede, dat Gods werk over zijne knechten zal worden gezien en zijn luister over hunne kinderen; men kan ook zeggen: zijn luisterrijk werk over het tegenwoordig en het volgend geslacht. Om deze bede te verstaan, moeten wij in het oog houden, dat voor Israël de toorn Gods tegen zijn volk in niets meer openbaar wordt dan in zijn niets doen, zijn zich terugtrekken, zijn overlaten van de dingen aan vijandige machten, zijn doen, als was hij er niet. Hoe menigmaal wordt daarover in het psalmboek geklaagd en dat afgebeden. Dat laatste ook hier. Er staat niet *aan*, maar *over* uwe knechten. De bedoeling is dus, dat men het Israël zal kunnen aanzien, dat het heeft een werkenden, heerlijken God. Of met dit werk gedacht wordt aan een bepaalde verlossingsdaad Gods, dan wel zonder bepaalde aanleiding aan Gods optreden in het algemeen, laat ik daar. Voor ons heeft natuurlijk alleen het tweede beteekenis. Ook vs. 17[a]. behoort er nog bij. Het woord *liefelijkheid* herinnert aan Ps. XXVII : 4. Het is de samenvatting van al de vriendelijkheid Gods, van al den rijkdom van zegen, die er bij hem is, en die van hem over zijn volk uitstraalt.

En nu in verband met dit alles de bede: *en bevestig het werk onzer handen over ons, ja het werk onzer handen bevestig dat.* Men heeft gemeend, dat daarmee gedoeld zou zijn op een bepaalde onderneming tot herstel van Israël. Het is mogelijk, maar noodig is het niet. Hierop komt het aan, dat er van het doen van het volk iets overblijve, dat niet weggevaagd wordt. Zoo opgevat is er in deze bede iets buitengewoon stouts, vooral omdat zij voorkomt in een psalm, die meer dan iets anders de psalm der vergankelijkheid is. Ik vind er de gedachte in, dat ook de zeepbel, als het zonlicht zich daarin weerkaatst, vastheid en duurzaamheid krijgt. En toch, hoe Gode waardig is dit alles gevoeld. God is niet een God der dooden, maar der levenden, en hem leven zij allen. Wij zijn nog in de oude bedeeling; van persoonlijke onsterfelijkheid wordt niet gesproken. Als men de zekerheid maar heeft, niet te vergeefs te hebben geleefd. En hoe

zou men dat, als God zijn licht over het leven heeft doen schijnen, en zijn liefelijkheid er over heen gegaan is. Ook het eindige ontvangt dan den stempel der eeuwigheid. Vooral door het nadruk leggen op 's menschen vergankelijkheid, verkrijgt onze psalm zijn eigenaardig cachet. Evenals Ps. CIII, schoon gansch anders, is hij de psalm van den oudejaarsavond. Het leven snelt voort; God alleen blijft. Toch, ook al toornt deze, er kan een beroep gedaan worden op zijn gunst. En als hij de hand op ons legt, dan blijft onze arbeid, en het leven is niet voor niet.

Psalm XCI.[1]

Vs. 1. Heil hem[2], die in de schuts des Allerhoogsten is gezeten,
die in de schaduw des Almachtigen vernacht,
vs. 2. die tot Jahwe[3] zegt: „mijn schuilplaats en mijn burcht,
mijn God, op wien ik vertrouw."

vs. 3. Want hij is het, die u redt van den strik des vogelvangers,
van de zeer verderfelijke pest;[4]
vs. 4. met zijne wieken zal hij u beschermen,
en onder zijne vleugelen zult gij schuilen,
zijne trouw is een schild en beukelaar.[5]

---

1. *In de oude grieksche vertaling draagt deze psalm het opschrift:* een loflied — *letterlijk:* een lof des lieds —, van David.

2. *De tekst is blijkbaar corrupt. Van de verschillende voorgeslagen verbeteringen schijnt de meest voor de hand liggende de invoeging van:* Heil hem.

3. *De hebreeuwsche accenten brengen* לַיהוָה *bij het volgende; derhalve:* hij zegt: bij Jahwe is mijn schuilplaats *enz.. Voor het overige laat de constructie dezer beide verzen aan duidelijkheid te wenschen over. De Statenvertaling neemt vs.* 1^{b} *als nazin van vs.* 1^{a}. *De tautologie, die hiervan het gevolg is, moet dan verklaard worden uit den op het woord* vernachten *te leggen nadruk; maar de verbinding met vs. 2 schijnt mij daarbij weinig gelukkig. In dit vers is het de vraag, of* אֹמֵר *deelwoord is, dan wel* 1ste *pers. enkelvoud tegenwoordige tijd. Wil men dit laatste niet, dan kan men lezen* יֹאמַר *in plaats van* אֹמֵר *en vertalen:* mag tot Jahwe zeggen *enz.. Noodig schijnt mij dit echter niet.*

4. *De grieksche vertaling onderstelt de lezing* מִדְּבַר *enz.,* voor het woord des verderfs, *in plaats van* מִדֶּבֶר, *vg. Ps. XXXVIII: 13. Anderen lezen* מִבּוֹר = voor de groeve des verderfs. *Vs. 6 wordt de pest nog eenmaal genoemd.*

5. *Het hier gebezigde* סֹחֵרָה *komt elders niet voor.*

vs. 5. Gij hebt niet te vreezen voor den schrik des nachts,
voor den pijl, die des daags vliegt,
vs. 6. voor de pest, die in de duisternis rondwaart,
voor de ziekte, die op den middag verdelgt.
vs. 7. Al vallen er duizend aan uwe zijde,
en tienduizend aan uwe rechterhand,
tot u zal het niet genaken;
vs. 8. Maar met uwe oogen zult gij het aanschouwen,
en de vergelding des goddeloozen zult gij zien;
vs. 9. want u aangaande, Jahwe is uw schuilplaats;[1]
den Allerhoogste hebt gij gesteld tot uw woning.
vs. 10. U zal geen kwaad treffen,
geen plage uwe tent naderen,
vs. 11. want hij zal zijne engelen voor u bevelen,
om u te bewaren op al uwe wegen.
vs. 12. Op de handen zullen zij u dragen,
dat gij uwen voet aan geen steen stoot;
vs. 13. op leeuw en adder zult gij treden,
vertrappen zult gij jongen leeuw en draak.

vs. 14. Omdat hij mij aanhangt, zal ik hem redden;
ik zal hem beschermen, want hij kent mijn naam.
vs. 15. Hij zal mij aanroepen, en ik zal hem antwoorden;
in benauwdheid zal ik bij hem zijn;
ik zal hem uitredden en eere hem geven;
vs. 16. met lengte van dagen zal ik hem verzadigen,
en ik zal hem mijn heil doen zien.

Er zijn weinig psalmen op hooger toon gestemd dan de thans voor ons liggende. Vooral bij een vergelijking met den vorigen valt dit in het oog. Beide — vaak gekarakteriseerd als oud- en nieuwjaarspsalmen — sluiten aan elkander aan, maar zoo, dat zij naar tegenovergestelde zijden zien, de XC^{ste} naar die der vergankelijkheid, opgenomen als deze is in de eeuwigheid Gods; de XCI^{ste} naar die van het ongedeerd blijven te midden der grootste gevaren, geborgen als men zich weet bij zijn God. Van den laatsten is terecht gezegd, dat hij is het blij geloovige antwoord op de ernstige, eenigszins zwaarmoedige bede, waarmede Ps. XC eindigt. Of dit, gepaard met feit, dat ook onze psalm punten van overeenkomst vertoont met Deut. XXXII, reden genoeg is, beide psalmen trots het verschil van toon, aan denzelfden dichter toe te kennen, weet ik niet.

---

1. *Voor* מַחְסִי mijn schuilplaats *leze men* מַחְסְךָ.

In vs. 1, 2 wordt het thema van den psalm aangegeven. Over de formeele onduidelijkheid dezer verzen zie aant. 2. Zakelijk is de bedoeling niet twijfelachtig. Op den voorgrond staat de veiligheid van ieder, die een schuilplaats zoekt bij Jahwe, zich uitend in de blijde betiteling Gods: *mijn schuilplaats en mijn burcht, mijn God, op wien ik vertrouw.* In deze woorden is niets, dat verklaring behoeft. Dat de namen *Allerhoogste* en *Almachtige* juist in dezen psalm groote beteekenis hebben, valt in het oog. In de verhalen van Genesis komen zij ons tegen uit den tijd voor de afzondering van het israëlietische volk, Gen. XIV : 19, XVIII : 1. Ook op het woord *vernachten* leg ik eenigen nadruk; den *nacht* in een gevoel van volkomen veiligheid te kunnen doorbrengen zegt meer dan den dag. Voor het overige hebben wij uitroepen als van vs. 2 ook elders gehad, zoo Ps. XVIII : 3, XXXI : 4, XLVI : 2 en eld.. Zij zijn de klassieke uitdrukking van het stille geloofsvertrouwen, dat de vromen van oude en nieuwe bedeeling verbindt.

Vs. 3—13 wordt de vrome, men kan ook zeggen: wordt Israël in zijn geheel, aangesproken. Mogelijk was de psalm bestemd, door twee koren te worden gezongen; vs. 3 vv. is dan het tegenkoor van de vorige verzen. Het *want* is in elk geval meer affirmatief dan confirmatief. Ingevuld moet in gedachten worden, met het oog op vs. 2, *inderdaad hij kan zoo spreken*, *want* enz.. Dat het *u* evenzeer toepasselijk is op de geheele gemeente, als op elk harer leden, valt in het oog; zelfs kan men zeggen, dat de geheele veiligheid, waarvan hier sprake is, alleen het deel is van den enkelen mensch, omdat en voorzoover hij tot Israël, d. i. tot de gemeente, behoort. Het gebruik van den naam Jahwe, vs. 2, 9, is in dit opzicht niet zonder beteekenis.

In deze verzen vinden wij de hoofdgedachte van den psalm nader ontwikkeld. Zij bevatten de jubelende beschrijving van de algeheele veiligheid van den bij Jahwe schuilenden mensch. Met sterke bewoordingen worden de gevaren genoemd. Daar ligt *de strik des vogelvangers*, een beeld van vervolgingen, waaraan men bloot staat, ons ook van elders bekend, vg. o. a. Hos. IX : 8. Daar woedt de *pest*, vs. 6 als de sluipmoordenaar bij uitnemendheid nog weer bepaald met de duisternis in verband gebracht, of naar den griekschen tekst, zie aant. 4, daar woeden de verderf brengende overleggingen van menschen. Daar is de *schrik van den nacht;* men kan denken òf in het algemeen aan de huivering, die het nachtelijk uur onwillekeurig meebrengt, òf aan de gevaren, waaraan men 's nachts in dubbele mate bloot staat, òf nog meer concreet aan een nachtspook, waarmede de verbeelding zich bezig hield. Daar zijn de gevaren *des daags*, de *pijl*, niet onwaarschijnlijk de zonnestraal met zijn doodelijken steek, vg. Ps. CXXI : 6, en *de middaghitte*, die alles verschroeit. Voor deze laatste, Statenvertaling *verderf*, leidsche vertaling *stikwind*, is een woord gebruikt, vg. Deut. XXXII : 24, Jes. XXVIII : 2, dat althans bij de latere Joden een bepaalden demon aanwijst, die op den middag het gevaarlijkst is. En wat zal men nog meer noemen? er vallen duizend aan de eene, tienduizend aan de andere zijde.

En zelf blijft de dichter staan. Naast de gevaren wordt op de bewaring gelet. Deze dankt men aan de bescherming Gods. In vs. 4 vinden wij het beeld,

vg. Deut. XXXII : 11, van een adelaar, die met krachtigen wiekslag zijn jongen verdedigt, of ook het ons nog meer toesprekende van een klokhen, die hare kiekens onder hare vleugelen verbergt, vg. Matth. XXIII : 37. Grooter gevoel van veiligheid, dan zich daarin uitspreekt, kan er niet zijn. In vs. 5 volgt dan ook eenvoudig een *gij hebt niet te vreezen,* zonder meer; hoe velen en hoe groot de gevaren ook zijn mogen, en wie er ook rondom u bezwijken, *tot u zal het niet genaken; Gods trouw is een schild en beukelaar.* Vooral het woord *trouw* verdient hier de aandacht. Wat den mensch veilig doet zijn bij God, is niet iets van éen oogenblik, dat van willekeur afhangt of gekocht worden moet, maar het is dit, dat God is, die hij is, de God Israëls, die trouwe houdt tot in eeuwigheid. Daardoor is men omringd aan alle zijden en tegen alles beschut. Er is iets onzaglijk stouts in een dergelijke verzekering, met kleine wijziging in vs. 10 herhaald, *tot u zal het niet genaken.*

Ik kan dezen psalm nooit lezen, zonder dat de vraag bij mij opkomt, welke tastbare, in de praktijk des levens te verwerkelijken beteekenis dergelijke verklaringen hebben. Bevestigt de ervaring ze? en kan men er in het leven op aan? Evenmin als de vraag is af te wijzen, evenmin is het antwoord te geven. Wij staan er mee voor een vraag van geloof, van een zich werkelijk aan God hebben toevertrouwd, van een overzien van alles, om alleen te steunen op God. Er is iets gevaarlijks in het willen cijferen met dergelijke uitspraken, in het overbrengen er van uit de sfeer van geloof en stemming in die van de tastbare werkelijkheid, in het verder gaan dan er zich een hart door onder den riem te willen laten geven, en het dan over te geven en te zeggen: het is zoo, al is alles er mede in strijd. Zooveel hangt af van de waardeering.

In vs. 8 wordt met zoovele woorden gezegd, dat men het onheil zich aan alle zijden zal zien omringen, en wel als *vergelding der goddeloozen.* Onze psalm raakt op dit punt den vorigen. Wat daar uitvoerig en met eenigen weemoed ontwikkeld was, nl. dat de mensch door Gods toorn vergaat, en, door zijn gramschap verbijsterd, zijn leven ziet wegslinken als een zucht, wordt hier ondersteld, maar nu van de goddeloozen, d. i. van degenen, die buiten God staan en dus niet in hem geborgen zijn. In een van de commentaren heet het met het oog op vs. 8: „die in den oorlog of door een epidemie vallen, zijn goddeloozen; het is te hopen, dat de dichter uitzonderingen zal hebben toegelaten." Ik geloof niet, dat men geloofsuitspraken, uitspraken bovendien van de hoogste spanning en het verst-reikend idealisme, op deze wijze eenvoudig omkeeren mag. Men ziet het onheil woeden, en den toorn Gods zijn slachtoffers maken, en dit in de nieuwe bedeeling even goed als in de oude, zoodat het ook niet waar is, dat deze psalm *op uitzondering van vs. 8^b na* even goed in het Nieuwe Testament had kunnen staan — en het gevolg is, dat de dichter zich terugtrekt bij God. Bij hem is hij geborgen; hem heeft hij *tot een woning gesteld,* vg. dezelfde uitdrukking Ps. XC : 1. Het is hier alles persoonlijk, ook al zou het de gemeente als zoodanig gelden, omdat hier geen conclusies getrokken worden met het oog op anderen en uit het tegenovergestelde, maar alleen met het oog op den aangesprokene zelf, die zich er in hoort aanspreken, en die in hetgeen

van hem gezegd wordt, den waarborg heeft, dat ook het andere hem niet teleurstellen zal. In dat opzicht wijs ik uit het begin van vs. 11 op dat nadrukkelijke *want voor u,* dat daar als tegenstelling met het vorige zoo volkomen op zijn plaats staat, maar in de Statenvertaling niet tot zijn recht komt.

In de volgende verzen wordt nu verder ontwikkeld, wat het gevolg is van dat hebben van Jahwe tot zijn woning. Dan kan geen plaag — altijd in den zin van bijzonderen rampspoed als straf — uwe tente naderen, dan zorgt God zelf voor uwe veiligheid. Vs. 11, 12 zijn volkomen duidelijk. Ps. XXXIV : 8 hadden wij een soortgelijke belofte; zij is hier alleen nog wat sterker. Wat ik naar aanleiding van genoemde plaats schreef, dl. I bl. 198, herhaal ik: „uit de geschiedenis van Israël, en niet minder uit die der nieuwe bedeeling, liggen de voorbeelden er van voor het grijpen." En toch, indien wij iets zien willen van de gevaren, die ook dergelijke beloften medebrengen, laat ons dan letten op het gebruik, dat de satan er tegenover den Heiland van maakt, Matth. IV : 6, Luk. IV : 10, 11, en op het antwoord des Heeren: *gij zult den Heer uwen God niet verzoeken.*

Toch is aan de heerlijkheid er van daarmee niet tekort gedaan. Terwijl de Heiland van een gebruik van vs. 11, 12 voor zich zelf niet weten wil, gebruikt hij Luk. X : 19 het volgende vers wel voor zijn discipelen. Dat dezen er in allen deele mee rekenen. In de vermelding van *leeuw,* wellicht slang, en *adder, jongen leeuw* en *draak* ligt de gedachte aan groote, ook geheime gevaren, waaraan men blootstaat. Niet alleen, dat men er geen kwaad van zal lijden, maar men zal ook overwinnaar, meer dan overwinnaar, er van zijn. In dat opzicht zegt vs. 13 meer dan de vorige verzen; er is iets in van de belofte van den opgestanen Heer aan de zijnen, Marc. XVI : 17, 18. Het geloof triomfeert.

Daarop volgt in vs. 14—16 als het *Amen* Gods. Deze wordt plotseling sprekende ingevoerd. Het is, als waren de vorige beloften te hoog, om in den mond van eenigen minderen getuige te kunnen bestaan. Nadruk wordt gelegd op de verhouding tusschen God en het volk; zoo in vs. 14 de woorden *omdat hij mij aanhangt,* in vs. 15 *hij zal mij aanroepen.* Van 's menschen kant moet er zijn een willen van God. Rom. VIII : 28 heet het: *en wij weten, dat dengenen, die God liefhebben, alle dingen medewerken ten goede, dengenen, die naar zijn welbehagen geroepen zijn.* Het eerste staat parallel met het laatste; maar wordt er altoos genoeg mee gerekend?

Omdat hij mij aanhangt, zal ik hem redden; ik zal hem beschermen, want hij kent mijn naam; d. i. hij rekent er mede; ik ben hem niet vreemd. Welnu, dan zal God ook van zijne zijde zich niet vreemd houden. In vs. 14 staat het meer negatieve op den voorgrond: *gered, beschermd,* d. i. aan de gevaren onttrokken, *worden,* hoewel positief en negatief zich hier evenmin als elders van elkaar losmaken laten. Maar dan volgt in heerlijken climax, vs. 15, 16, het hoogst positieve. Eerst het *antwoorden:* God zal toonen, dat hij er is. Dan, het *in benauwdheid bij den mensch zijn:* God zal hem steunen en het hem aan niets laten ontbreken, ook niet aan *eere.* Wij hebben hier datzelfde rijke, waarmee Ps. XC eindigt. God geeft geen aalmoes, geeft geen brood; hij geeft de volheid

van zijn rijkste zegeningen; lengte van dagen, verzadiging, volheid van heil. De beloften zelf hebben wij ook vroeger gehad, vg. Ps. L : 15, 23, maar niet vaak in zulk een heerlijken glans.

Dat bij *mijn heil* vs. 16, aan het messiaansche heil gedacht is, zal wel zoo zijn; voor Israël is dat de samenvatting van alles; dan, maar dan ook eerst zullen de dingen zijn, die zij zijn moeten. Toch kunnen wij, Christenen, zelfs daarbij niet blijven staan, Gods heil is alles, wat God voor ons heeft, gemeentelijk en individueel, voor de aarde en voor den hemel. Er is in zulke woorden een perspectief, dat niet uitgeput worden kan. Ook met dat *lengte van dagen* is dat het geval. Ik sprak daarover naar inleiding van Ps. XXII, dl. I bl. 144. laat mij hier daarnaar verwijzen mogen.

Daarmee eindigt de psalm. Juist tengevolge van zijn groote verheffing is er iets overstelpends in; men kan er niet bij; wat zijn wij ver van een dergelijken psalm verwijderd! En terwijl wij trachten, hem ons eigen te maken en de waarheid er van te realiseeren, herhaalt zich in ons hart het gebed van den vorigen: *verzadig ons, o Heer, met uw gunst, opdat wij jubelen en verblijd zijn al onze dagen.*

Psalm XCII.

Een psalm, een lied voor den sabbathdag.

vs. 2. Het is goed, Jahwe te loven
en uwen naam lof te zingen, o Allerhoogste,
vs. 3. te verkondigen uwe gunst in den morgen
en uwe trouw in de nachten,
vs. 4. op het tiensnarig [instrument] en de harp,[1]
met snarengeruisch[2] bij de cither.

vs. 5. Want gij, Jahwe, hebt mij verblijd door uw doen,
ik jubel over de werken uwer handen:
vs. 6. hoe groot zijn uwe werken, o Jahwe,
zeer diep zijn uwe overleggingen;
vs. 7. een redeloos mensch weet het niet,
en een dwaas begrijpt dit niet,

1. *Ps. XXXIII : 2, CXLIV : 9 worden beide woorden verbonden:* de tiensnarige harp.
2. *Vg. Ps. IX : 17.*

vs. 8. Wanneer de goddeloozen groeien als kruid,
en alle euveldaders bloeien,
[dan is dat] om voor immer te worden verdelgd.

vs. 9. Maar gij zijt voor eeuwig in de hoogte, Jahwe, [1]
vs. 10. want zie uwe vijanden, Jahwe, zullen vergaan, [2]
verstrooid zullen worden alle euveldaders;
vs. 11. maar gij hebt mijn hoorn verhoogd als van een woudos,
mij overgoten [3] met versche olie,
vs. 12. zoodat mijn oog mijn belagers [4] aanschouwt,
en mijn ooren de booswichten hooren. [5]

vs. 13. De rechtvaardige groeit als een psalmboom,
als een ceder op den Libanon schiet hij op;
vs. 14. geplant in het huis van Jahwe,
groeien zij op in de voorhoven onzes God;
vs. 15. nog in de grijsheid dragen zij vruchten,
zijn zij frisch en groen,
vs. 16. om te verkondigen, dat Jahwe recht is,
mijn rotssteen, en geen onrecht is in hem. [6]

In dezen psalm heerscht niet minder dan in den vorigen een toon van opgewekte, jubelende blijdschap. Deze geldt het wereldbestuur Gods. Voor den dichter is daarin alles licht. Zeker, er is daarin wel iets, dat schijnbaar grond zou geven voor aanmerkingen. Immers, er zijn oogenblikken, dat men de goddeloozen ziet groeien als kruid, en alle euveldaders bloeien, vs. 8, en als men niet verder ziet dan de oppervlakte, dan verstaat men dit niet. Gods werken toch zijn veel grooter, en zijne gedachten, in den zin van overleggingen, plannen, veel dieper, dan een mensch zoo aanstonds begrijpt. Maar bij dit laatste te blijven staan, is dan ook het werk alleen van een redeloos mensch, en een dwaas,

---

1. *De buitengewone kortheid van dit vers valt in het oog. Dergelijke slechts uit één lid bestaande verzen komen er in het Oude Testament slechts zeer enkele voor. Mogelijk is de tweede regel weggevallen.*

2. *De woorden* כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ *schijnen in het Hebreeuwsch na Jahwe ten onrechte nog eens geschreven te zijn; in de oude grieksche vertaling ontbreken zij.*

3. *Voor* בַּלֹּתִי ik heb overgoten, *dat hier geen zin geeft, leze men met velen* בִּלֹּתַנִי.

4. *Het woord* שׁוּרָי *komt anders niet voor; waarschijnlijk moet men lezen* שֹׁרְרַי.

5. *De woorden* בַּקָּמִים עָלַי *zijn hoogstwaarschijnlijk een glosse. Men late ze weg en leze* בִּמְרֵעִים *i. p. v.* מְרֵעִים.

6. *Met het kᵉré leze men* עַוְלָתָה.

vs. 7. De dichter gebruikt hier uitdrukkingen, die herinneren aan Ps. XLIX : 11, LXXIII : 22, en in het algemeen kan men dan ook zeggen, dat het resultaat van onzen psalm op ééne lijn staat met dat van Ps. XXXVII, XLIX, LXXIII. Daarentegen vinden wij hier niets van den strijd, die vooral de beide laatstgenoemde psalmen maakt, tot wat zij zijn. Minder moeite nog dan aan den dichter van Ps. XXXVII kost het den onzen, uit te spreken, dat, wanneer de goddeloozen bloeien, dit alleen ten doel heeft, hen sneller in het verderf te doen wegzinken. Gods vijanden zullen vergaan; alle euveldaders zullen verstrooid worden, vs. 10; het kan niet anders; de dichter ziet en hoort het alreeds, vs. 12. En dat zijn tevens zijn vijanden. Wij hebben hier weer die vooral in de vorige boeken zoo heel gewone gelijkstelling van de vijanden Gods met de vijanden Israëls, d. i. van den dichter, van zijne vijanden met euveldaders en vijanden Gods.

In deze verzekerdheid ligt het eigenaardige van dezen psalm. In Ps. XLIX wordt dit resultaat bezongen als de groote vondst van den dichter, verkregen, toen het hem gegeven was, zijn blik op de eeuwigheid te richten en in het licht daarvan de dingen, ook het schijngeluk van de boozen, te bezien. En wat er in Ps. LXXIII voor noodig geweest is, weet ieder, die zich alleen nog maar herinnert dat aangrijpende *totdat ik in Gods heiligdommen inging*, en wat daarmee samenhangt.

In onzen psalm niets daarvan. Deze heet in het opschrift een lied voor den sabbathdag. Als verklaring daarvan is gezegd, dat men waarschijnlijk in *de werken uwer handen*, vs. 5, de schepping aangeduid vond, en dit vers nu verstond van de vreugde des vromen over de heerlijkheid van hetgeen God in de zes scheppingsdagen voltooid had. Het is mogelijk; maar ik zie het anders. Er ligt over den psalm een glans van sabbathsvreugde, die alleen reeds het opschrift begrijpelijk maakt. Ik stel mij voor, dat de dichter zich in den tempel bevindt; maar al ware dit in eigenlijken zin ook niet het geval, dan is hij er toch in den geest. Er is groote vreugde over hem. Deze spreekt zich uit in vs. 2—5. Onze dichter heeft behoefte, Jahwe te loven, en zijn naam, den naam des Allerhoogsten, vg. Ps. XCI : 1, maar dien hij juist als zoodanig aanspreekt, en die dus niet verre van hem is, te psalmzingen, en melding te maken van zijne gunst. Over dat woord *gunst* heb ik meer gesproken; het is de samenvatting van de geheele verhouding van liefde, genade, welwillendheid, waarin God zich tot zijn volk heeft geplaatst. En nu is het morgen, vg. Ps. XC : 14; iedere dag straalt er weer van, ook deze; en ook de nacht, de nachten zijn bewijzen van de getrouwheid Gods. En zoo gaat hij dan zingen, terwijl snarenspel zijn zang begeleidt.

Toch is dit eerste couplet alleen openbaring van vreugde. Ik heb den indruk, dat er met dezen dichter, hetzij in zijn persoonlijk leven, hetzij in het leven des volks, dat mede zijn leven is, iets bijzonders gebeurd moet zijn, dat deze stemming bij hem heeft wakker geroepen. Vooral vs. 11, 12 wijzen daarop. Uit vs. 15 zou men kunnen opmaken, dat de dichter reeds oud is, maar hij zelf voelt zich zoo nog niet. Er is nieuwe kracht over hem gekomen; hij voelt zich weer jeugdig en frisch, vs. 15, overgoten met versche olie, teeken van leven en vroolijkheid; staande met opgerichten hoorn, beeld van jeugdige kracht, vs. 11.

En dat, omdat God zijn kracht heeft vernieuwd. Het beeld van den hoorn, die door God wordt verhoogd, hebben wij o. a. ook gehad, Ps. LXXV : 11, LXXXIX : 18, 25. Er is bij gedacht aan een stier, een woudos, die zich door zijn sterke hoornen de overwinning verschaft, en die daar nu staat, den kop in de hoogte, iederen aanval trotseerend. Ook vs. 12 behoort daarbij. Er is in de hebreeuwsche constructie van dit vs., vg. Ps. LIV : 9 en vooral Ps. LIX : 11, iets, dat doet denken aan een met welgevallen zien op, en luisteren naar hetgeen er met de vijanden plaats heeft; men ziet ze vernederd, verstrooid.

Hierin zie ik het *doen* en de *werken* Gods, waarvan vs. 5 sprake is. Deze zijn het, die den dichter stof geven voor zijn gejuich, maar in het licht waarvan hij nu ook alles beziet. Ik weet niet, waarin de vijandschap tegen hem, waarvan hij vs. 12 spreekt, en die tevens vijandschap tegen Jahwe is, zich geuit heeft. Zij schijnt gekomen te zijn, vs. 8, van de zijde van lieden, die evenals de Ps. XXXVII : 35 geteekenden, welig tierden, en zich breed maakten; maar... op eenmaal, God heeft ze verdelgd. Dat had niemand verwacht; het waren groote dingen; gedachten Gods lagen er aan ten grondslag, die niemand vermoed had, vs. 6; Jahwe heeft er door bewezen, te tronen in de hoogte, en te zijn de eeuwige, die over alle dingen, in den tijd en in de ruimte, beschikt, vs. 9.

En dat maakt de dichter nu algemeen. Er is in dezen psalm, evenals in ander opzicht in den vorigen, een wegvallen van alles, wat wij gewoon zijn te noemen raadselen, donkerheden in het Godsbestuur. Voor den dichter is het dag, volle heldere dag. Alleen het onverstand, dat geen begrip heeft van de wegen Gods, kan er anders over denken en nog twijfelen, of alles wel goed wordt bestuurd. De dichter kan dat niet. Jahwe heeft hem gehandhaafd en hem blijde gemaakt, vs. 6. En daar staat hij nu, en beziet alles in het licht der door hem opgedane ervaring. En niet hij alleen, maar in het algemeen de rechtvaardige, d. i. een ieder, die het houdt met Jahwe, die niet tot de euveldaders behoort, wij zouden zeggen: iedere geloovige. Daar staat hij, om, ook door de frischheid van zijn ouderdom, te verkondigen, dat Jahwe recht is, m. a. w. dat zijn doen in allen deele den toets kan doorstaan; dat hij zijn rotssteen is, dus iemand, op wien men vertrouwen kan; en een in wien geen onrecht, d. w. z. niets verkeerds is. Deze woorden herinneren ieder afzonderlijk aan Deut. XXXII : 4; waarschijnlijk heeft de dichter ze daaraan ontleend.

En nu teekenen vs. 13—15, hoe hij daar staat. Wij hebben hier dezelfde gedachte als Ps. LII : 8—10. Uit de verbinding van vs. 13 en 14, in verband met Ps. LII : 10, heeft men opgemaakt, dat evenals thans op de area van den Haram-esch-scheriff, de vroegere tempelplaats, er ook oudtijds in den tempelvoorhof boomen stonden. Noodig is dit niet; en vooral van cederen kan men het zich moeilijk voorstellen. Wij hebben hier eenvoudig verbinding van twee beelden: het zijn als boomen, en het zijn in het huis van Jahwe. In het laatste hebben wij de bekende gedachte van het zijn „huisgenoot Gods”, vg. Ps. XV : 1, die vooral ook in Ps. LXXXIV uitgewerkt is. Toch in onzen psalm weer van een eenigszins andere zijde en wel als een soort rechtvaardiging van het Godsbestuur, een bewijs, dat de goddeloozen geen gelijk krijgen, dat het hun niet gelukt, de

rechtvaardigen uit de gunst en het huis Gods te verdringen, dat God dezen laatsten de hand boven het hoofd houdt. En zoo zijn dezen daar dan ook in volle glorie en kracht. Dat is het andere beeld. In Ps. LII is sprake van den frisschen, lommerrijken olijfboom, hier eerst van den slanken, sierlijken palm met zijn hooggewaardeerde vrucht, dan van den statigen, breedgetakten ceder, waarvan het hout op hoogen prijs wordt gesteld. Het derde van de vergelijking behoeft geen verklaring. Beide zijn het beeld van duurzame en frissche levenskracht, tot in den ouderdom toe.

Maar zoo is het dan ook geen wonder, dat de dichter, die zelf zulk een „rechtvaardige" weet te zijn, behoefte gevoelt, Jahwe te loven en te psalmzingen ter eere zijns naams. Ons treft het blijde optimisme, dat in dezen psalm evenals in den vorigen aan het woord is. Er zijn zoovele andere. Straks zullen ook weer andere stemmingen aan het woord komen, gelijk er reeds zoo vaak aan het woord zijn geweest. Iemand heeft gezegd, dat onze dichter zich de zaak niet erg zwaar gemaakt heeft, en dat hij niettegenstaande de ook hier, gelijk overal in de psalmen terugkomende, belagers zich klaarblijkelijk zeer behaaglijk gevoeld heeft. Het zij zoo; mij schijnt het heerlijk, ook eens als gevolg van Gods gunst in een dergelijke stemming te kunnen zijn. Juist uit dat oogpunt heeft dit „sabbathslied" zijn groote beteekenis. Heerlijk is het, dat er sabbathen zijn, ook in geestelijken zin; dagen, waarop de wolken eens geheel verdwenen zijn voor het stralende licht, waarop geen vragen zich plaatsen tusschen God en de ziel, waarop alles overgoten is van zon en vreugde, en waarop men niet anders kan dan melding maken van Gods gunst en van zijne getrouwheid. *Het is goed, Jahwe te loven, en uwen naam lof te zingen, o Allerhoogste.*

Psalm XCIII.[1]

Vs. 1. Jahwe is koning; hij heeft zich met hoogheid bekleed;
bekleed heeft zich Jahwe, met sterkte zich omgord;
ook heeft hij de wereld vastgezet,[2] zij zal niet wankelen.
vs. 2. Vast staat uw troon van oudsher,
van eeuwigheid her zijt gij.

---

1. *In de grieksche vertaling draagt deze psalm het opschrift:* voor den dag des voorsabbaths, toen de aarde bewoond was; een loflied, van David. *Wat het eerste gedeelte betreft, zie beneden; bij het laatste, zie bij Ps. XCI aant. 1.*

2. *In het Hebreeuwsch staat* תִּכּוֹן תֵּבֵל de aarde is vastgezet. *Daarentegen hebben de oude vertalingen alle den actieven vorm* הֵכִין תֵּבֵל. *Vg. Ps. LXXV: 4.*

vs. 3. Stroomen verhieven, Jahwe,
stroomen verhieven hun bruisen,
stroomen verheffen hun geklots [1] —
vs. 4. boven het bruisen veler wateren,
heerlijk boven de brandingen der zee, [2]
heerlijk in de hoogte is Jahwe.
vs. 5. Uwe getuigenissen zijn zeer betrouwbaar,
uwen huize past [3] heiligheid,
Jahwe, tot in lengte van dagen.

In den vorigen psalm hadden wij, vs. 9, de korte, in haar tegenwoordigen vorm waarschijnlijk niet meer volledige uitspraak: *maar gij zijt voor eeuwig in de hoogte, Jahwe.* Van deze kan de thans voor ons liggende psalm de jubelende uitwerking worden genoemd. Hij is de eerste van een reeks, waarin met verschillende nuances de gedachte aan *het koningschap van Jahwe* op den voorgrond staat. Ook Ps. XLVII : 9 hadden wij deze, maar daar meer op zich zelf staand. In de Statenvertaling wordt vertaald: *de Heer regeert.* Hierdoor verkrijgen deze psalmen, wat ik noemen wil, het karakter van *voorzienigheidspsalmen,* terwijl zij in het Hebreeuwsch de echte *koningspsalmen* zijn. Zelfs geeft de daar gebezigde werkwoordsvorm aanleiding om te vertalen *Jahwe is koning geworden,* of m. a. w. *heeft de regeering aanvaard,* een gedachte, die echter, zal zij geen misverstand wekken, onmiddellijk moet worden aangevuld door de andere, dat wat nu openbaar wordt, toch van alle eeuwigheid is. Toch is het juist dit openbaar worden, dat aanleiding geeft tot den psalm. In zooverre kan men deze psalmen beschouwen als het antwoord der gemeente op profetische uitspraken als van Jes. XL : 9 en vooral LII : 7, *hoe liefelijk zijn op de bergen de voeten desgenen, die het goede boodschapt .... desgenen, die tot Sion zegt; uw God is koning.* Onze psalm is een psalm van geloof; hij aanvaardt deze prediking, hij ziet het daarin aangekondigde alreede aanwezig, en zingt daar nu van.

Hierbij hebben wij ons israëlietische opvattingen te binnen te brengen, die wij in ons psalmboek reeds meermalen hebben ontmoet, en die met name sinds de babylonische ballingschap aan al Israëls beschouwingen, zooals die zich uitspreken in loflied, gebed, belofte, verwachting ten grondslag liggen. Ik vat ze samen in het woord Jes. ~~XXXVI : 13~~, *Jahwe, onze God, andere heeren, behalve gij, hebben over ons geheerscht, doch door u alleen herdenken wij uwen naam.* Hoe

26:13

---

1. *Het hier gebezigde* דָּכְיִ *komt elders niet voor. Het woord door* bruisen *vertaald, beteekent:* stem.

2. *Voor* אַדִּירִים, *dat zou moeten behooren bij het volgende* מִשְׁבְּרֵי־יָם, *maar daaraan op zonderlinge wijze voorafgaat, lees ik* אַדִּיר מִ׳, *welke laatste letter met het volgende woord verbonden moet worden.*

3. *Wij hebben hier hetzelfde woord als Ps. XXXIII : 1; zie aldaar aant. 1.*

dikwijls heeft Jahwe niet gedaan, als was hij geen koning! hoe dikwijls heeft hij niet de dingen overgelaten, en de zijnen overgegeven aan hunne vijanden! En dan stond men en zag op naar den hemel, maar Jahwe was er niet. Welnu, in psalmen als waarmee wij ons nu bezig houden, — ook Ps. XCI en XCII waren reeds op dezen zelfden toon gestemd — is dat nu voorbij. In dat opzicht zijn zij het volmaakte tegenbeeld van liederen als Ps. XLIV, LX, LXIX en dergelijken. Wat daar nu eens in groote moedeloosheid, dan weer met meer vertrouwen, klagend, biddend, hopend, als niet aanwezig, maar toch o zoo noodzakelijk, was afgesmeekt, de openbaring, dat God de dingen in zijne hand heeft, wordt hier als aanwezig gezien. Jahwe is er; hij heeft de regeering aanvaard, hij is opgetreden en heeft zich met hoogheid bekleed.

Of er een uitwendige aanleiding geweest is, en zoo ja welke, om deze stemming in het leven te roepen, weet ik bij dezen psalm evenmin als bij den vorigen of bij een der volgende. Het doet er ook niets toe; de stemming spreekt voor zich zelf. Daarbij is echter op één ding te letten. Wat van Jahwe bezongen wordt, is niet iets nieuws. Ik zeide het reeds: het bestaat, zij het ook in bepaalde tijden verborgen, van eeuwigheid af. Als de zon lang verscholen geweest is, ziet men haar verschijning tegen als het aanbreken van een nieuwen dag. Maar nauw is zij er weer, en zijn de nevelen weggevaagd, of niets staat helderder voor den geest dan dit, dat er niets nieuws is begonnen; dat is weer de zon, die haar licht over de aarde verspreidt, dezelfde, die er altoos is geweest. Zoo ook hier, in geestelijken zin: Jahwe is weer koning geworden; hij heeft weer getoond, de koning te zijn, de koning van Israël, ook — naar een prediking, die bepaald na II Jesaja bij Haggaï, Zacharia en Maleachi sterk op den voorgrond treedt — de koning der gansche aarde; hij heeft zich met hoogheid bekleed en met sterkte omgord, m. a. w. hij heeft weer getoond, de hooge, de sterke te zijn. Maar zoo is daarmee dan nu ook weer alles tot vastheid gekomen; immers Jahwe is het, die de wereld vastgezet heeft, vg. Ps. LXXV: 4; wat vreest men, dat zij wankelen zal? Ik hoor hier als een naklank, veel meer uitgebreid en versterkt, maar toch in den grond der zaak hetzelfde, van het woord van Jesaja, H. VII: 7, 8, *het zal niet bestaan, en het zal niet geschieden; maar Damascus zal het hoofd van Syrië zijn* enz.; de dingen blijven, zooals Jahwe ze beschikt heeft.

En nu wordt Jahwe zelf aangesproken. Hoe heeft men toch kunnen vreezen? *Vast staat uw troon van oudsher*, letterlijk: *van toen af*, maar dit in den meest onbepaalden zin van het woord: *van eeuwigheid zijt gij*. In de grieksche vertaling staat boven dezen psalm, zie aant. 1, *voor den dag van den voorsabbath, toen de aarde bewoond was*, en in de synagoge werd hij dan ook op vrijdagavond gezongen. De gedachte hiervan schijnt te zijn, dat, toen aan het einde van den 6den dag naar Gen. I ook de mensch geschapen was, de eigenlijke koningsheerschappij van Jahwe een aanvang nam. Toen kon gezongen worden, gelijk in dezen psalm geschiedt. Dat dit de oorspronkelijke bedoeling van den psalm zou zijn geweest, is weinig waarschijnlijk. Toch ligt er een diepe gedachte in. Ieder optreden van God als de wereldregeerder is openbaring van wat hij krachtens

zijn scheppingsdaad is; ook het aanbreken van de messiaansche eeuw is niet anders dan voltooiing daarvan.

Ook het volgende staat daarmee in verband. Half Jahwe aansprekende in den 2[den] persoon, half over hem sprekende in den 3[den], poneert nu de dichter de heerlijkheid Gods. Als maatstaf van vergelijking noemt hij het bruisen der golven. Of daarbij, op de wijze van Ps. LXXIV : 13, LXXXIX : 10, een zinspeling moet worden aangenomen op hetgeen naar oude babylonische mythen bij de schepping zal hebben plaats gehad, durf ik niet beslissen. Mogelijk is het, maar niet noodzakelijk. In ieder geval, bij het gebruik van den psalm valt het weg. Dan zijn de wild opbruisende stroomen het beeld van de Gode vijandige machten in de natuur, in de volkerenwereld, in Israël zelf. Eigenaardig is, hoe door een kleine afwisseling in de werkwoord-vormen verleden en toekomst daarbij in het oog worden gevat. De dichter hoort het rumoer; hij ziet het uit vroegeren, hij stelt het zich voor uit lateren tijd, maar boven al die beweging is Jahwe; zijn stem gaat uit boven die der baren, zijn macht maakt de hunne te niet.

Maar dat zijne hoogheid dan ook in de praktijk erkenning vinde! Op twee dingen wijst de dichter, beide zeer voor de hand liggend: dat men rekene met wat door zulk een koning wordt voorgeschreven; en dat men er voor zorg drage, dat zijn huis niet ontheiligd worde. Hierin ligt de practische beteekenis van een universalistisch Godsgeloof als dat van het latere Israël. Het heft de nauwe betrekking, waarin Jahwe tot Israël staat, niet op, maar maakt deze des te meer klemmend.

Het woord *getuigenissen* kan in tweeërlei zin genomen worden; in dien van *toezeggingen* als beloften voor zijn volk, en bedreigingen voor zijne vijanden, of in die van *verordeningen*, op de wijze b.v. van Ps. XIX : 9. Mij schijnt deze laatste opvatting hier de meest natuurlijke. Ook in laatstgenoemde plaats wordt er het praedicaat *betrouwbaar* mee verbonden. Gods verordeningen worden er door aangeduid als in allen deele betrouwbaar; men kan er op aan; die ze volgt, komt in geen enkel opzicht bedrogen uit.

Maar dat men dan ook in de tweede plaats de eer zijns huizes hoog houde. Dat hierin meer ligt dan alleen de gedachte aan den tempel, dat ook wat wij noemen: de geheele theocratische inrichting van het israëlietische volk, er onder betrokken kan worden, schijnt mij duidelijk. Deze in haar geheel is het huis van Jahwe. Toch is de tempel er uit den aard der zaak het uitgangspunt van. Hoe hooger de koning, die daar wonen wil, staat, hoe hooger de glans van die plaats; daarom, dat geen heidensche voet hem betrede, en geen onreinheid, van welken aard ook, hem bezoedele, dat hij strale in ongetaand licht!

In de verbinding van de beide gedachten van vs. 5 met die van vs. 1, ligt mede het eigenaardig karakter van het latere Jodendom. Met de messiaansche verwachting, die in den grond der zaak niet anders is dan de verwachting van Jahwe's koningschap, gaat het streven naar altoos hoogere Godegewijdheid gepaard. Dat deze ontaarden kon en ontaard is in eigengerechtigheid en wetsheiligheid, moge waar zijn, toch blijft het beginsel hetzelfde, als Jahwe koning is, dat dan zijn huis — in welken zin ook genomen — een heiligdom zij. Met

niets minder kan Israël toe, met niets minder ook de gemeente van Christus. Jahwe is koning; hij heeft zich met hoogheid bekleed; zijnen huize past heiligheid, tot in lengte van dagen!

Ten slotte wil ik met een enkel woord wijzen op den eigenaardigen vorm van dezen psalm, die hierin bestaat, dat telkens woorden uit den eenen regel in den volgenden worden opgenomen. Ook in enkele volgende psalmen vinden wij dat.

Psalm CXIV.[1]

Vs. 1. God der wraak, Jahwe;
God der wraak, verschijn in lichtglans;[2]
vs. 2. verhef u, rechter der aarde,
breng vergelding over de hoovaardigen.
vs. 3. Tot hoe lang, Jahwe, zullen de goddeloozen,
tot hoe lang zullen de goddeloozen vreugde bedrijven?
vs. 4. Zij smalen, spreken verwaten taal,
voeren een hoog woord,[3] al de euveldaders;
vs. 5. uw volk, Jahwe, vertrappen zij,
en uw erfdeel vernederen zij,
vs. 6. weduw en vreemdeling dooden zij,
en weezen vermoorden zij,
vs. 7. en zij zeggen: „Jah ziet het niet,
en de God Jakobs let er niet op."
vs. 8. Verstaat toch, gij redeloozen onder het volk,
en gij dwazen, wanneer zult gij verstandig worden?
vs. 9. Die het oor geplant heeft, zou hij niet hooren?
die het oog gevormd heeft, zou hij niet aanschouwen?
vs. 10. die de volkeren onderwijst, zou hij niet straffen?
die den mensch leert, zonder wetenschap zijn?[4]

---

1. *In de oude grieksche vertaling staat als opschrift boven dezen psalm:* een psalm, van David, voor den vierden dag der week.

2. *Voor* הוֹפִיעַ *perfectum, leze men* הוֹפִיעָה, *imperatief. Het volgende woord begint met een* ה.

3. *De hier gebezigde vorm, hithpaël van* אָמַר, *komt elders niet voor.*

4. *Voor* דַעַת *leze men* מִדַּעַת, *met* מִן *negativus. Het vorige woord eindigt op* ם.

vs. 11. Jahwe kent de overleggingen des menschen,
dat zij ijdelheid zijn.
vs. 12. Heil den man, dien gij, Jah, terecht wijst,
en dien gij leert uit uwe wet,
vs. 13. om hem rust te geven voor booze dagen,
totdat den goddelooze een kuil wordt gegraven,
vs. 14. want Jahwe zal zijn volk niet verwerpen,
en zijn erfdeel niet verlaten,
vs. 15. maar tot gerechtigheid zal de rechtspraak terugkeeren,
en alle oprechten van hart zullen haar volgen.
vs. 16. Wie treedt voor mij op tegen de boosdoeners?
stelt zich voor mij tegen de euveldaders?
vs. 17. Ware Jahwe mij niet tot hulp geweest,
mijne ziel had reeds gewoond in de stilte;
vs. 18. als ik zeide: mijn voet wankelt,
dan ondersteunde mij uw gunst, o Jahwe;
vs. 19. als mijne gedachten in mijn binnenste vele waren,
verkwikten uwe vertroostingen mijne ziel.
vs. 20. Heeft de stoel des verderfs met u gemeenschap,
die wederrechtelijk [1] onheil sticht?
vs. 21. Zij rotten [2] samen tegen het leven des rechtvaardigen,
en onschuldig bloed verklaren zij schuldig;
vs. 22. maar Jahwe is mij tot een schutsoord,
en mijn God tot den rotssteen mijns schuilens,
vs. 23. en hij doet hun snoodheid op hen zelf terugkeeren,
en in [3] hunne boosheid verdelgt hij hen;
hen verdelgt Jahwe onze God!

De achtergrond van dezen psalm is in hoofdzaak dezelfde als die van Psalm IX/X, LVI—LIX. Goddeloozen, hier aangeduid als hoovaardigen, vs. 2, hebben de macht in handen. Dezen zijn geen heidenen, maar lieden, van wie men had kunnen verwachten, dat zij met Jahwe rekenen zouden, dus Joden. Maar juist dit doen zij niet. Zij zeggen — ook elders, o. a. Ps. X: 11, 13, vinden wij een

---

1. *In het Hebreeuwsch staat* עַל־חֹק· *In navolging van de grieksche vertaling, die ze teruggeeft door* ἐπὶ προστάγματι, *heeft de Statenvertaling* b ij i n z e t t i n g. *Duidelijk is dit niet. Vele uitleggers omschrijven het door* o p g e z a g d e r w e t. *De door mij gevolgde vertaling, die taalkundig even mogelijk is, schijnt mij natuurlijker.*

2. *Voor* יָגוֹדּוּ *lees ik* יָגוּרוּ, *vg. Ps. LVI: 7, LIX: 4 in een soortgelijk verband.*

3. *Men kan ook vertalen* d o o r h u n n e b o o s h e i d. *De beide regels staan dan nog meer parallel.*

soortgelijke beschrijving — *Jahwe ziet het niet; de God Jakobs let er niet op*, vs. 7. En zoo gaan zij vrijelijk voort in volkomen zelfgenoegzaamheid met hun goddelooze practijken. Evenals in Ps. LIX wijst de dichter op hun hooghartige taal. Deze gaat alle perken te buiten, vs. 4. Toch is zij nog niet het ergste. Uit vs. 5, 15, 20 v. kunnen wij opmaken, dat gedacht is aan rechters, die op schromelijke wijze misbruik maken van hun positie. In hoeverre het vermoorden van weerloozen — genoemd worden, vs. 6, weduwen, vreemdelingen, weezen — moet worden opgevat in eigenlijken, dan wel in beeldsprakigen zin, laat zich hier evenmin als in vorige psalmen met beslistheid zeggen. Toch schijnt vs. 20^b, 21 gedacht te zijn aan gerechtelijke moorden; onschuldigen worden veroordeeld; tegen het leven van rechtvaardigen spant men samen; de rechterstoel wordt een stoel des verderfs. Op de onzekerheid ten aanzien van vs. 20^b wees ik bl. 128 aant. 1. Zakelijk ligt het verschil alleen hierin, dat naar de door mij gevolgde vertaling gehandeld wordt in strijd met de wet, terwijl naar de andere de wet in dienst hunner oneerlijke rechtspraak gesteld wordt. In ieder geval, de goddeloosheid regeert, en dit ten koste van het volk van Jahwe, vs. 5. Met dit laatste worden *vromen* bedoeld. Dat dezen onderdrukt worden, ligt in den aard der zaak. Als de goddeloosheid op den troon zit, hebben degenen, die daaraan niet mee willen doen, het altoos zwaar te verantwoorden. Vooral is dat het geval, als, gelijk bij de latere Joden, een van de karaktertrekken der vroomheid gelegen is in het zich niet verdedigen en het niet willen van aardsche macht.

Maar zoo is dit dan ook het punt, van waar uit het gebed ten hemel stijgt. „*Uw* volk, Jahwe, vertreden zij; zij onderdrukken *uw* erfdeel." Onze psalm is een gebed; maar hij is dat toch slechts gedeeltelijk en niet eens in de voornaamste plaats. Hij is niet minder een uiting van vertrouwen; onze dichter heeft meer dan datgene, waarom hij bidt. Hierin ligt het eigenaardige van dezen psalm, dat ook de plaats er van onder de koningspsalmen, na Ps. XCIII, verklaart. Als gebed staat hij, wat inhoud betreft, behalve met de zoo even genoemde, op ééne lijn o. a. met Ps. VII; hij is de bede, dat God optrede als rechter en een einde make aan de brutaliteit van de zonde. Zoo blijven kan het niet: „hoe lang nog, o Heer?" Er is iets ironisch in dat *tot hoelang zullen de goddeloozen vreugde bedrijven?* Laten zij het doen, laten zij hun overmoed bot vieren; die het laatst lacht, lacht het best.

Over de bede zelf heb ik weinig te zeggen. Van de verschijning Gods *in lichtglans* was ook sprake Ps. L : 2, LXXX : 2. De dichter van eerstgenoemden psalm zag ze voor zich; evenals die van laatstgenoemden bidt onze dichter er om. Daarbij noemt hij Jahwe *den rechter der aarde*. Wij vinden deze benaming ook in het bekende gebed van Abraham, Gen. XVIII : 25. Evenals de uitdrukking *die de volken onderwijst*, vs. 10, legt zij getuigenis af van het universalisme van onzen dichter. Maar dan noemt hij God ook, tot tweemalen toe: *God der wraak*. Er is van die benaming niet zelden gebruik gemaakt, om den oud-testamentischen God te plaatsen tegenover den nieuw-testamentischen, den God der wraak tegenover den God der liefde. Ten onrechte. Even waar als het is, dat, zooals de schrijver van den brief aan de Hebreën zegt, wie tot God komt, moet gelooven,

dat hij is een belooner dergenen, die hem zoeken, even waar is het, dat men niet werkelijk in God gelooven kan, zonder hem ook te herkennen als den God der wraak, d. i. als dengene, die den triomf van het onrecht niet duldt, maar die de „wreker" is van het recht. Buiten God om spreken wij van de Nemesis, die er in de dingen ligt, en die, wie het recht vasthoudt, niet missen kan. Wij hebben hier dezelfde gedachte, maar met God als den bewerker er van. Wat er aan zonde gebeurt, wreekt zich; God wreekt het; hij is het, die vergelding brengt over de hoovaardigen, vs. 2, en die de snoodheid der boozen vs. 23, op hun eigen, niet op anderer hoofd terug doet vallen. Dat dat laatste meer zichtbaar geschiede! *God der wraak, verschijn in lichtglans!*

Toch, zooals ik reeds zeide, is in dezen psalm het gebed niet de hoofdzaak. Hoofdzaak er in is de verzekerdheid, dat God reeds thans bezig is, en dat men daarom de toekomst rustig kan afwachten. Van Ps. LVI zeide ik, dat hij is een psalm des vertrouwens, maar die toch niet den indruk maakt van groote opgewektheid. Met onzen psalm is het anders. Er is daarin iets ontzaglijk verzekerds, en daarom iets ontzaglijk kalms. Men bidt, maar men heeft de verhooring alreeds, of liever dat niet, want de verschijning Gods in lichtglans, zijn optreden als rechter moet nog plaats hebben; maar men wacht ze biddende af; zij zal komen; zij ligt in het wezen der dingen; beter: hierin, dat God is, die hij is. Juist de gedachte, dat de goddeloozen God ter zijde zetten en zeggen, dat hij de dingen niet ziet, is voor den dichter de aanleiding om zijn verzekerdheid daartegenover uit te spreken, en er openlijk van te zingen, dat, niet minder dan de ontkenning van Gods bestaan, Ps. XIV, LIII, het dwaasheid is, te doen, alsof God buiten de dingen zou staan. Vandaar dat sterke: *gij redeloozen onder het volk, en gij dwazen, wanneer zult gij verstandig worden?* En dan volgt, vs. 9, 10. een redeneering uit het ongerijmde: *die het oor geplant heeft, zou hij niet hooren? die het oog gevormd heeft, zou hij het niet aanschouwen?* Vooral vs. 10 is eigenaardig. Het gaat uit van de onderstelling, dat God een wereldplan heeft, en dat hij dienovereenkomstig de volkeren leidt. Het woord, dat ik hier, evenals in vs. 12, door *onderwijzen* vertaalde, zegt eigenlijk meer. Ook de tuchtiging behoort er toe, het is al datgene, wat wij samenvatten in het begrip *opvoeding*; God voedt de volkeren op, en zou hij dan onverschillig zijn voor wat er onder zijn eigen volk plaats heeft, en niet straffen, wat gestraft worden moet? Hij, van wien de menschen hun kennis hebben, kan toch niet onbekend zijn met wat er gebeurt! En dan heet het: *Jahwe kent de overleggingen der menschen, dat zij ijdelheid zijn,* vs. 11. Men heeft gezegd, dat dit vers niet in den samenhang past; en in zekeren zin is dat zoo; maar toch laat het zich als ontboezeming van den dichter zeer goed verstaan. Wat doet men, als kon men God buiten sluiten? Alsof hij niet wist, wat er in de harten der menschen omgaat, en dat kende in al zijn grondelooze nietigheid!

Maar nu ook het tegenovergestelde. Er ligt in een bede, als waarmee onze psalm begint, altoos iets van een klacht. Men zou meer van God willen merken, meer willen zien, dat hij richt. Laat men niet klagen. Er zijn *booze dagen* vs. 13, d. w. z. dagen, waarin de goddelooze heerscht; de kuil, waarin deze zal neer-

storten, wordt wel reeds gegraven, maar hij is er nog niet. Heerlijk, juist in zulke dagen door God onderwezen te worden. Of met dit „wet", wij zouden zeggen: met dit „woord Gods", bedoeld is, wat wij nu noemen den Pentateuch, den eigelijken bijbel der Joden, dan wel, meer algemeen, het onderwijs Gods, waarvoor het woord *thora* eveneens wordt gebruikt, laat zich niet uitmaken. De zaak blijft dezelfde. Als men maar door God geleerd wordt, en maar oog ontvangt voor zijn plannen, en maar in zijne wegen wil gaan! Dan blijft de rust ook niet uit; dan geeft God die te midden van de onrust der wereld, en en kan men rustig zijn, ook al regeeren de goddeloozen. Want het is toch maar zoo, — en juist het woord Gods geeft daarvan de verzekerdheid; de dichter heeft het bij eigen ervaring, en daarom kan hij er zoo kalm over spreken —: *Jahwe zal zijn volk niet verstooten,* het niet in den steek laten en het niet overgeven aan het verderf. Het zal anders worden; vs. 15 zegt dat. De vraag is, of met „de rechtspraak" bedoeld is die van de menschen, thans in dienst der zonde, maar die op Gods tijd in andere banen zal worden geleid, dan wel het oordeel Gods, dat nu verborgen is, maar straks in volle gerechtigheid openbaar worden zal. Beide schijnt mij mogelijk, en ook uit den tweeden regel van vs. 12 laat zich in dezen geen afdoend argument ontleenen. In ieder geval, de oprechten van hart, d. w. z. zij, wien het in oprechtheid om God te doen is, zullen dan weer een leiddraad hebben voor hun leven en er weer door komen tot eenheid en kracht.

Maar zoo ver is het nog niet. Men zou vs. 16 kunnen noemen een moment van terugvallen in onzekerheid, of ook een voor een oogenblik weer boven komen van het vreeselijk gevoel, onder de macht van goddeloozen te staan. Wie zal daarin 's dichters verdediger zijn? Er zijn oogenblikken — ieder Christen weet het — waarin zulk een vraag den mensch op eenmaal als op het lijf kan vallen, en hem in doodelijke benauwdheid brengen, en hem allen adem ontnemen. Ook bij onzen dichter zie ik daarvan iets. Maar hij heeft het antwoord er op, en hij heeft dat in de ervaringen van het verleden.

Het laatste gedeelte van onzen psalm, vs. 17 vv., is een terugblik. In toestanden, als waarvan vs. 16 getuigt, is hij reeds dikwijls geweest. Hoe menigmaal was hij niet in gevaar, te zullen neerdalen in de stilte, d. w. z. in het stille graf, hier niet zoo genoemd als plaats der rust, maar als het vreeselijkste, dat zich denken laat, de plaats, waar geen beweging en dus ook geen leven meer is. Jahwe heeft hem er voor bewaard; Jahwe alleen; hij was hem tot hulp. En dat is het eenige niet. Hoe menigmaal heeft hij gezegd: *mijn voet wankelt,* ik kan mij niet langer staande houden, ik ben op het punt, om te vallen; en hoevele bekommernissen heeft hij dientengevolge gehad! Maar onder dat alles: *uw gunst, o Jahwe, ondersteunde mij; uwe vertroostingen verkwikten mijn ziel.* En dat niet slechts een enkele maal. De werkwoorden in vs. 18^b, 19^b staan in een tijdvorm, die het telkens terugkeerende aanduidt; het ging telkens opnieuw weder zoo. Ik behoef dit niet uit te leggen. Verzen als vs. 18, 19 spreken zoo geheel voor zich zelf; welk Christen vindt er niet zijn eigen ervaring — en heerlijk, dat hij die heeft — in terug?

Maar daarom dan ook: wat vreest men? of niet eenmaal: wat vreest men? maar wat twijfelt men? wat vraagt men? wat doet men, of de toekomst onzeker kon zijn, en de dag van de „wraak", d. i. van den triomf van het recht kon uitblijven? *Heeft de stoel des verderfs met Jahwe gemeenschap?* d. w. z. zal hij er partij voor trekken? hem schragen? hem staande houden? en zonder dat kan hij toch niet.

De *stoel des verderfs;* ja dat is hij, hoe machtig hij thans ook nog schijnen moge. Er moest recht van afdalen, en er daalt niets anders van af dan verderf en onheil. Nog eenmaal komt bij den dichter de gedachte boven aan de schanddaden, die zij, die er op zitten, verrichten, vs. 21. Laat het zoo zijn. De dichter heeft iets anders: *Jahwe is mij tot een schutsoord, mijn God tot den rotssteen mijns schuilens.* Wij hebben met name in de psalmen van het eerste boek — ik herinner aan Ps. VII en XI; maar zij zijn werkelijk niet de eenige — de gedachte van het schuilen bij God zoo dikwijls gehad, dat ik daarover thans niets meer behoef te zeggen; het is het heerlijkste, dat er voor een mensch is. Laat men mij niet tegenwerpen — er schijnt grond voor te zijn — dat er in deze verzen iets zeer egoïstisch is: onschuldigen worden vermoord; wat doet het er toe? ik schuil bij mijn God. Ik antwoord in de eerste plaats, dat wij dat soort van egoïsme nooit geheel zullen kunnen missen, want dat de verhouding tot God ten slotte altijd persoonlijk is; wij begrijpen God niet; ook het geheim zijner wereldregeering ontgaat ons; wij kennen hem slechts voor ons zelf. Maar — en dit is het tweede, dat ik antwoord — dat is ook volkomen genoeg. Die ons voor het onrecht bewaart, en ons rust geeft voor de dagen des boozen, kan ook op den duur dat onrecht niet laten bestaan. De God mijner toevlucht moet ook zijn de „wreker" mijns rechts.

Ook onze psalm eindigt daarmee. Het heeft den schijn, als treedt niet alleen in onzen psalm de bede *God der wraak, verschijn in lichtglans* geheel op den achtergrond, maar als wordt zij ook door iets gansch anders vervangen. Dat is niet het geval. Onze psalm is een eenheid. De verzekerdheid van vs. 23, die in het Hebreeuwsch, veel meer dan in de vertaling kan worden teruggegeven, den indruk maakt van te zien op iets, dat reeds aanwezig is, sluit zich aan aan het gebed van vs. 1. Ja God zal het doen; hij doet het alreeds. Hij doet de snoodheid der goddeloozen op hun eigen hoofd terugkeeren; hij verdelgt hen in hunne boosheid; hij is de God der wraak en hij treedt als zoodanig op. Juist de persoonlijke bewaring, die den vrome ten deel valt, is daarvoor de waarborg; het een staat in het nauwste verband met het andere. Ik kan niet begrijpen, dat er zijn, die den laatsten regel van onzen psalm als overtollig willen ter zijde stellen. Veeleer schijnt hij mij te zijn de samenvatting van den geheelen psalm: *hen verdelgt Jahwe onze God.*

Psalm XCV.[1]

Vs. 1. Komt, laat ons jubelen voor Jahwe,
laat ons juichen voor den rotssteen onzes heils;
vs. 2. laat ons hem tegenkomen met lofgezang,
met snarenspel voor hem juichen!
vs. 3. Want een groot God is Jahwe,
een groot koning boven alle goden,[2]
vs. 4. in wiens hand zijn de diepten der aarde,
en wiens zijn de spitsen der bergen,
vs. 5. wiens de zee is, want hij heeft ze gemaakt,
en het droge, dat zijn handen vormden.
vs. 6. Komt, laat ons ons nederwerpen en buigen,
laat ons knielen voor Jahwe, onzen maker,
vs. 7. want hij is onze God
en wij het volk zijner weide
en de schapen zijner hand.

Och, dat gij heden naar zijne stem hoordet:[3]
vs. 8. „verhardt uw hart niet als te Meriba,
als ten dage van Massa in de woestijn,
vs. 9. waar uwe vaderen mij verzochten,
mij beproefden, ook mijn werk zagen;
vs. 10. veertig jaren verafschuwde ik dit geslacht,[4]
en ik zeide: „een volk dwalende van hart zijn zij,"
maar zij kenden mijne wegen niet;
vs. 11. dies zwoer ik in mijnen toorn:
zij zullen in mijne rustplaats niet komen!"

---

1. *Evenals Ps. XCI draagt deze psalm in de oude grieksche vertaling het opschrift:* een loflied van David.

2. *De oude grieksche vertaling laat als derden regel hierachter volgen:* want Jahwe heeft zijn volk niet verstooten, *vg. Ps. XCIV: 14.*

3. *Zoowel in de oude grieksche vertaling als Hebr. III: 6—11 wordt deze regel als voorzin met den volgenden verbonden:* heden, zoo gij zijne stem hoort, *enz.. Het pron. van den 1sten pers., vs. 9, na dat van den 3den pers., vs. 7, pleit niet voor deze verbinding.*

4. *Voor* בְּדוֹר *leze men, met de oude grieksche vertaling,* בַּדּוֹר הַהוּא.

Num. XXIII : 21, in een der redenen van Bileam, wordt van Israël gezegd, dat Jahwe zijn God met hem is, en koningsgejubel bij hem. Aan dat woord herinnert mij de thans voor ons liggende psalm. Wij hebben hier werkelijk, althans in het eerste gedeelte, *koningsgejubel*, vg. LXXXIX : 16. Eigenaardig sluit hij zich aan aan het laatste woord van den vorigen: *Jahwe onze God.* Dat men dien God tegentrede met gejuich! Onze psalm wekt daartoe op, en wel in twee instanties, vs. 1 v., en vs. 6. De gewone uitdrukkingen worden gebruikt: men juiche en jubele te zijner eere! men trede hem tegen met lofzegging en snarenspel! men werpe zich voor hem neder in ootmoed en aanbidding!

Twee motieven worden daarvoor aangevoerd, nadat eerst in vs. 1 alles reeds als in één woord is samengevat: *Jahwe de rotssteen onzes heils*, eene uitdrukking, zooals wij er meer gehad hebben, vg. behalve Ps. XCIV : 22, bepaald ook Ps. LXXXIX : 27. Deze motieven zijn de grootheid van Jahwe als schepper, vs. 3—5, en de verhouding, waarin hij staat tot zijn volk, vs. 7.

In vs. 3 treft ons de uitdrukking: *Jahwe is een groot koning boven alle goden.* Dat de dichter daarmee aan de goden der andere volken realiteit zou hebben toegekend, laat zich niet denken. Evenals bij Ps. LXXXVI : 8, is echter tweeërlei verklaring mogelijk. Wij kunnen deze woorden beschouwen als een spreekwijze, overgebleven uit den tijd, toen men werkelijk aan het bestaan van andere goden geloofde, en aangehouden misschien met voorliefde, om Jahwe's onvergelijkelijke grootheid in het licht te stellen; wij vinden dergelijke spreekwijzen meer; ook de strengste monotheïst onder ons kan er zich van bedienen; Ps. XCVI : 4, 5 geeft hier meer licht. Maar wij kunnen het woord *goden, elohim* ook nemen in ruimeren zin, en er bij denken aan hemelwezens, die Jahwe's troon omringen, maar wier koning hij is, bij uitnemendheid God, vg. Ps. LXXXIX : 6 vv.. In ieder geval met deze hoogheid in den hemel gaat de heerschappij over de aarde gepaard; Jahwe heeft deze in den uitgebreidsten zin van het woord tot zijn eigendom, en dit wel, omdat hij haar gemaakt heeft. Genoemd worden de *diepten*, eigenlijk de verborgenheden, der aarde — het hier gebezigde woord komt elders niet voor — de *spitsen* der bergen, de *zee*, en, evenals Gen. I : 9, 10 in tegenoverstelling daarmee, het *droge*. Zij zijn Godes, d. i. van Jahwe.

Maar dan nu ook in de tweede plaats: deze God is onze God. Zijne transscendentie, gelijk die zich in de schepping openbaart, sluit zijn immanentie niet buiten; hij is de God *van zijn volk.* Wij hebben hier de beide gedachten, die Jesaja vereenigt in de uitdrukking *de Heilige Israëls;* in meer dogmatische formuleering: de schepper, ook de God des verbonds. In slechts enkele trekken wordt deze laatste zijde hier geteekend: *hij is onze God, en wij zijn het volk zijner weide, de schapen zijner hand.* Ps. LXXIV: 1, LXXIX: 13 staat in een meer afgerond beeld: *de schapen zijner weide.* Bij de in onzen psalm gebezigde uitdrukking denk ik aan 2 Sam. VII: 7. Het beeld zelf, uitgewerkt Ezech. XXXIV, in het psalmboek ons vooral bekend uit Ps. XXIII, en door den Heiland toegepast op zijne verhouding tot zijn discipelen, Joh. X, is zeker een der aantrekkelijkste uit de gansche Schrift.

Hiermee is het eerste gedeelte van den psalm ten einde. Schijnbaar zonder-

ling en in sterke tegenstelling daarmee volgt nu het tweede. Er is iets dramatisch, gelijk tal van psalmen hebben, in den overgang tusschen beide. Nog hoort men den jubel; men doet er onwillekeurig aan mee; men is in juichende stemming; daar klinkt op eenmaal het vlijmende woord: *och, dat gij heden naar zijne stem hoordet!* Ik heb hier den gewonen tekst gehouden; wie spreekt, kan niet gezegd worden; de inhoud van de stem Gods volgt vs. 8—11. Niet onwaarschijnlijk is echter, dat met wijziging van een enkele letter gelezen moet worden *och, dat gij naar mijne stem hoordet;* Jahwe zelf breekt de begroeting dan af; hij wil andere dingen, vg. Ps. LXXXI: 14, *och, of mijn volk naar mij hoorde, Israël in mijne wegen wandelde!* Trouwens geheel Ps. LXXXI, met welken de onze, ofschoon eenvoudiger, veel overeenkomst vertoont, geeft hier licht. Zeggen wij het zoo sterk mogelijk, dan wordt in het tweede gedeelte de koningsjubel afgewezen. Wat God vraagt, is niet, dat men hem tegentrede met lof en hem begroete als koning, maar dat men luistere naar zijne stem.

Waarop de dichter doelt met het *heden*, weet ik niet. Voor ons wil het zeggen: *onmiddellijk, zonder uitstel.* Hoe de schrijver van den brief aan de Hebreën er gebruik van maakt, is bekend, Hebr. IV: 7, 8. Vooral tegenover de onmiddellijk voorafgaande verklaring hebben de woorden van vs. 7[1] iets ontzaglijk scherps. Ik herinner aan de woorden uit Joh. X: 27, *mijne schapen hooren mijne stem en ik ken ze en zij volgen mij.* Hoe natuurlijk! Toch, ware het altoos maar zoo! Maar dat juist is in Israël niet het geval. Men beroemt er zich op te zijn het volk van Jahwe, maar de verplichtingen, hoe voor de hand liggend ook, die daaruit voortvloeien, aanvaardt men niet. Men doet als ware het genoeg den koning te overladen met eerbetuigingen, maar men rekent niet met zijn wil; men laat hem gebieden en volgt zijn eigen weg. Ps. LXXXI komt daartegen op; en ook onze psalm doet dat. Wij kunnen boven deze psalmen schrijven het woord uit 1 Sam. XV: 22, *heeft Jahwe lust aan brandoffers en slachtoffers als aan het gehoorzamen van zijn stem? Zie gehoorzamen is beter dan slachtoffer, opmerken dan het vette der rammen,* ook dan gejuich, dan uitwendige hulde, dan betuigingen, het volk van Jahwe te zijn. Als aan die betuigingen geen gehoorzaamheid ten grondslag ligt, beteekenen zij niets, zijn zij leugen en wijst God ze onvoorwaardelijk af. Woorden als Amos V: 21 vv., Jer. VII: 21 vv. gelden ook hier.

En welke is nu Gods eisch, waaraan men gehoorzamen moet? Gezegd wordt dit niet. Wij hebben hier hetzelfde, dat ons in de profetieën, b. v. in die van Amos, voortdurend treft, dat de eigenlijke inhoud van den wil Gods, dat het goede gedaan worden moet, als bekend ondersteld en daarom niet verder uiteengezet wordt. Israël weet, wat dat is. Het is in verschillende tijden verschillend; ook de „wet" heeft haar geschiedenis, ook de zedelijkheid haar ontwikkeling, ook het geweten zijn voortgang, maar de zaak, waarop het aankomt, blijft toch dezelfde, en deze is: gehoorzaamheid aan het woord Gods. Dat Israël zich dan niet verharde, vs. 8, en niet tegen beter weten in zich tegen God keere! Dergelijke woorden zeggen zooveel. In Hebr. III en IV wordt er gebruik van gemaakt, om te waarschuwen tegen terugkeer van het eenvoudig geloof in Christus tot

de ceremoniën der oude bedeeling. In onze dagen liggen weer andere toepassingen voor de hand. Dat men niet meene, genoeg te hebben gedaan met belijden, met zich te noemen Gods volk, met Gode te geven de hem verschuldigde eer. Het is een vreeselijke gedachte, dat dit alles gepaard kan gaan met en gevolgd worden door verwerping van de zijde Gods.

Onze psalm is minder uitvoerig dan Ps. LXXXI, maar legt op dit laatste nog sterker nadruk. Eindigde gene met een zucht van Jahwe: Israël kon het zoo anders hebben, en Jahwe is nog altoos bereid, het dat andere te geven! de onze eindigt met een vervloeking, of neen, dat niet, maar met eene verwijzing er naar in de geschiedenis. Dat de geschiedenis Israël tot waarschuwing zij! Onze dichter herinnert aan wat gedurende de woestijnreis heeft plaats gehad. De namen Massa en Meriba komen gezamenlijk voor Exod XVII : 7 en Deut. XXXIII : 1. Verder vinden wij Massa Deut. VI : 16, IX : 22, Meriba Num. XX 13, 24, XXVII : 14. Waarschijnlijk heeft de dichter aan het verhaal van Exodus gedacht; anders dan Deut. XXXIII : 8, vg. Ps. LXXXI : 8, is daar sprake evenals in onzen psalm van een verzocht worden van God door het volk. Bij het „werk" Gods, dat zij zagen, moet dan gedacht zijn aan de het volk, niettegenstaande zijn ongeloof, door God verleende hulp. Dat men er zich door late waarschuwen, en niet op soortgelijke wijze als toen zich verharde!

Maar niet alleen het gebeurde bij Massa en Meriba komt in aanmerking. Voor onzen dichter staat de geheele woestijnreis onder het verdict van den toorn Gods, en God spreekt dat uit. Het is zoo sterk mogelijk gezegd, geheel in strijd met de wijze, waarop Hosea over den tijd der woestijnreis als over den tijd der eerste liefde spreekt, *veertig jaren verafschuwde ik dit geslacht.* Israël heeft God altoos tegengestaan, zoo heet het hier; en hij heeft het genoemd *een volk, dwalende van hart.* Maar Israël heeft er zich niet aan gestoord. In de Statenvertaling wordt de laatste regel van vs. 10 nog beschouwd, als mede den inhoud uitmakende van het *ik zeide.* Met de hebreeuwsche constructie is dit echter in strijd; tegenover het *ik zeide* staat *maar zij.* Ook hier is weer duidelijk, dat *kennen* beteekent *zich bekommeren om, zich storen aan, zich inlaten met.* Gods wegen zijn die van zijn liefderijke zorg voor zijn volk; wat had hij er veel mee voor, maar het wilde niet, en het ging zijn eigen zondigen weg. En toen is het einde geweest verwerping! In vs. 11 wordt gezinspeeld op het vonnis Gods, Num. XIV : 21—23, weder opgenomen Deut. I : 34 v.. Met *mijne rustplaats* wordt gedoeld op het land Kanaän; het heet „*mijne* rustplaats", omdat Jahwe het aan Israël geeft, vg. Deut. XII : 9. Het is Israël toen ter tijd ontzegd. Het laatste vers is de gewone eedsformule; daarom heeft de Statenvertaling *indien zij in mijne rust zullen ingaan.* Dat de dichter hier een zeer vrij gebruik van de verhalen van Numeri maakt, valt in het oog. Immers, hij stelt het voor, alsof de vloek het resultaat was eener veertigjarige verharding, terwijl hij naar de voorstelling van Numeri reeds in het tweede jaar wordt geuit. Wat doet het er toe? Niet om de historische bijzonderheden als zoodanig is het te doen, maar hierom, dat Israël leere niet te spotten met God. Groote dingen bezit het; koningsjubel is bij hem; het is het volk van Jahwe; toch kan het verloren gaan. Een vonnis,

gelijk eens over een gansch geslacht werd uitgesproken, kan zich herhalen. Daarbij is het niet de vraag, of de dichter met het oog op zijn tijd een bepaalde gedachte aan dat *mijne rustplaats* heeft verbonden, en zoo ja welke. Ik geloof het niet. Gedacht is alleen aan mogelijke verwerping, aan een zeggen *want hij is onze God, en wij zijn het volk zijner weide,* waarop van Godswege niet anders volgt dan een vloek, vg. Hos. VI : 3, 4.

Evenmin als bij Ps. LXXXI staan wij bij dezen psalm voor een bevredigend resultaat. Israël keere er mee in tot zich zelf, en wete, wat het doen moet. In den psalm wordt dit niet verder ontwikkeld. De opgewekte toon van de eerste helft er van komt ons telkens weer voor den geest: *komt laat ons jubelen voor Jahwe, laat ons juichen voor den rotssteen onzes heils;* maar dan ook de ernstige waarschuwing van de tweede: *och, dat gij heden naar mijne stem hoordet!*

In den brief aan de Hebreën, H. III en IV, dien ik reeds aanhaalde, wordt de rustplaats verstaan van den hemel, maar daarmee dan ook de gedachte uitgesproken, dat de rustplaats, waarom het te doen is, er altoos nog is: *er blijft dan een rust over voor het volk van God.* Ook voor ons geldt diezelfde gedachte; daarin ligt de blijvende toepasselijkheid van dezen psalm.

Psalm XCVI.[1]

Vs. 1. Zingt Jahwe een nieuw lied,
zingt Jahwe, gij gansche aarde,
vs. 2. zingt Jahwe, prijst zijnen naam,
verkondigt zijn heil van dag tot dag,

---

1. *In de oude grieksche vertaling staat boven dezen psalm* toen het huis gebouwd werd na de ballingschap; een lied, van David. *Dat de beide deelen van dit opschrift met elkaar in strijd zijn, valt in het oog.*

Wij vinden dezen psalm ook 1 Chron. XVI : 23—33, waar hij, verbonden met Ps. CV : 1—15 en CVI : 1, 47, v., aan David toegekend wordt bij gelegenheid, dat deze de ark uit het huis van Obed-Edom naar Jeruzalem laat opvoeren. De voornaamste verschilpunten tusschen beide recensies zijn, afgezien van enkele varianten in constructie en taalvormen, de volgende: voor vs. 1, 2 staat korter vs. 23 zingt Jahwe, gij gansche aarde, verkondigt zijn heil van dag tot dag; — *voor vs. 6*[b] *staat vs. 27*[b] sterkte en vroolijkheid (*het anders niet voorkomende* חֶדְוָה *in plaats van* תִּפְאֶרֶת) in zijne plaats; — *voor* in zijne voorhoven, *vs. 8*[b], *staat vs. 29*[b] voor zijn aangezicht; — *vs. 10*[a] *staat in Chroniek achter vs. 31, d. i. tusschen vs. 11*[b] *en 11*[c]; — *vs. 10*[c] *ontbreekt in Chroniek;* — *voor vs. 13 staat in Chroniek alleen, vs. 33*[b], want hij komt, om de aarde te richten.

vs. 3. vertelt onder de heidenen zijn eer
onder al de volken zijn wonderen
vs. 4. want Jahwe is groot en zeer te prijzen,
geducht is hij boven alle goden,
vs. 5. want al de goden der volken zijn niet-goden,
maar Jahwe heeft den hemel gemaakt;
vs. 6. majesteit en luister zijn voor zijn aangezicht,
sterkte en sieraad in zijn heiligdom.
vs. 7. Geeft Jahwe, gij geslachten der volken,
geeft Jahwe eere en sterkte;
vs. 8. geeft Jahwe de eere zijns naams,
brengt offergaven en komt in zijne voorhoven;
vs. 9. werpt u neer voor Jahwe in heiligen feestdos,
krimpt ineen voor zijn aangezicht, gij gansche aarde;
vs. 10. zegt onder de heidenen: Jahwe is koning;
ook heeft hij de wereld vastgezet,[1] zij zal niet wankelen.[2]
vs. 11. Dat de hemelen zich verblijden en de aarde juiche,
dat de zee buldere met hare volheid,
vs. 12. dat de velden met al wat daarop is, vreugde bedrijven,
dan zullen jubelen alle boomen des wouds,
vs. 13. voor Jahwe, want hij komt,
want hij komt, om de aarde te richten;
hij zal de wereld richten in gerechtigheid,
en de volken naar zijne trouw!

Door de uitdrukking *een nieuw lied,* vg. Ps. XXXIII: 8, sluit deze psalm, evenals Ps. XCVIII, zich aan aan Jes XLII: 10. De profeet, levende in den tijd van Cyrus, staat als op de grensscheiding tusschen twee bedeelingen. De oude dingen zijn gekomen, zooals zij voorspeld waren; nieuwe dingen zijn aanstaande; de dag des heils breekt aan. Met een „nieuw lied" moeten deze nieuwe dingen bezongen worden. In onzen psalm hebben wij iets soortgelijks. Wat den inhoud betreft, is er echter weinig of geen nieuws in; heel veel er van hebben wij reeds elders gehad; noch in gedachten, noch in uitdrukkingen heeft deze psalm iets origineels. Zoo wijs ik bij vs. 4ᵃ op Ps. XLVIII: 2, bij vs. 4ᵇ op Ps. XCV: 3, bij vs. 7—9 op Ps. XXIX: 1, 2, bij vs. 10ᵇ op Ps. XCIII: 1, bij vs. 12ᵇ op

---

1. *Voor* תִּכּוֹן is bevestigd, *leze men evenals Ps. XCIII: 1, zie aldaar aant. 2,* הֵכִין.

2. *Als derde regel van dit vers volgt hier in het Hebreeuwsch nog:* hij richt de volken in rechtmatigheid. *Ik beschouw dit als zijnde oorspronkelijk een randteekening, ontleend aan Ps. IX: 8.*

Jes. XLIV : 23, LV : 12, bij het slot van vs. 13 op Ps. IX : 9. Zelfs de uitdrukking *een nieuw lied* kan aan de genoemde plaats bij II Jes. ontleend zijn. Toch heerscht er een zoo opgewekte en frissche toon in, als wij slechts bij weinig vroegere psalmen aantroffen, en maakt hij allerminst den indruk, namaak te zijn.

Wat aanleiding tot dezen psalm gegeven heeft, laat zich niet zeggen. Dat blijkens vs. 8 de tempel bestaat, doet zien, dat hij niet uit denzelfden tijd dateert als Jes. XLII. Toch is het niet onmogelijk, dat hier het uitgangspunt ligt voor de gedachte van onzen dichter; het daar bedoelde breidt hij dan uit tot een messiaansch toekomstbeeld. Wat hij ziet, is de komst van Jahwe. Deze heeft de regeering aanvaard, vs. 10, — over de beteekenis daarvan zie bij Ps. XCIII; nog één oogenblik en de wereld zal worden gericht, vs. 13.

Onze psalm is een opwekking, den komenden koning met gezang te begroeten. De gansche aarde wordt er toe opgegroepen; dat er nieuwe tonen worden aangeslagen! In vs. 1 wordt de hoofdgedachte van den psalm uitgesproken; men zou dit vers als opschrift boven den psalm kunnen plaatsen; ook kan men het beschouwen als den korten inhoud er van. Dat met de aarde de aardbewoners bedoeld zijn, spreekt vanzelf. Reden, dit woord in meer beperkten zin op te vatten, is er niet. Het particularistische, dat de gedachte van Jahwe's koninschap meebrengt, wordt onmiddellijk opgenomen in het meest onbeperkte universalisme. Met Israëls herstel, d. i. met de openbaring van Jahwe als zijn koning, is de geheele wereld gemoeid. Vooral vs. 10ᵇ komt dit uit; over het daar gezegde sprak ik reeds bij Ps. XCIII: 1. Ook uit vs. 13 blijkt het. Geen wonder trouwens; Jahwe heeft de hemelen, en daarmee al wat bestaat, gemaakt, vs. 5.

In onzen psalm laten zich na vs. 1 drie deelen onderscheiden. Vs. 2—6 gelden, zooals dit de tegenstelling met *volkeren* blijkt, al wordt het niet met zoovele woorden gezegd, Israël; vs. 7—10 worden de volkeren opgeroepen, hem eer te bewijzen; vs. 11, 12 eveneens „de natuur". In een slotwoord, vs. 13, wordt de grond voor dit alles genoemd: Jahwe komt, om de aarde te richten.

Onderscheiden bijzonderheden verdienen de aandacht. Dat in vs. 2, parallel met „Jahwe", *zijn naam* wordt genoemd, is niets bijzonders; „zijn naam" is hij zelf, voorzoover hij zich bekend gemaakt heeft; dat daarop hier nadruk valt, blijkt niet. Met *het heil van Jahwe* wordt bedoeld het heil, dat hij aanbrengt, en dat wij gewoon zijn te bestempelen als het messiaansche heil. Voor *verkondigen* wordt hier hetzelfde woord gebruikt als b. v. Jes. XL: 9, waar ik het deelwoord het liefst vertaal door *evangeliste;* meer dan iets anders geldt het hier het evangelie. *Van dag tot dag* moet dit gepredikt worden, d. w. z. iederen dag weer op nieuw, met een nooit verouderend lied. Met *zijn heil,* vs. 2, staat, vs. 3, parallel *zijn eer* en *zijn wonderen* men zou het kunnen omschrijven als zijn grootheid in wezen en daad. Dat men deze verkondige onder *de heidenen.* Dezen kennen Jahwe niet; toch is hij waard, ook door hen te worden geëerd. Bij vs. 4, 5 herinneren wij ons Ps. XCV: 3. Van de twee daar genoemde mogelijkheden hier alleen de eerste. Ook de volkeren hebben hun goden; maar wat zijn deze, vergeleken bij Jahwe? De dichter noemt ze *niet-goden*; eigenlijk *nieten.* Het hier gebezigde hebreeuwsche woord — *elilim,* eenigszins een woordspeling

met het woord voor God, *elohim* — schijnt afgeleid te zijn van het hebreeuwsche woord voor *niet*, wij vinden het eerst bij Jesaja; waarschijnlijk is het een creatie van hem. Onder den indruk van het *heilig, heilig, heilig is Jahwe der legerscharen; de gansche aarde is van zijn heerlijkheid vol,* wordt al het andere, wat goden genoemd wordt, tot niet. En tegenover dit laatste nu Jahwe! Evenals bij II Jesaja wordt hier sterke nadruk gelegd op diens scheppingsdaad; deze bewijst, wie hij is. Dan worden wij ingeleid in het hemelsche heiligdom. Majesteit en luister, sterkte en heerlijkheid omringen den koning; met een in het Oude Testament niet ongewone persoonsverbeelding, — ik denk o. a. aan Ps. XLIII: 3, LXXXIX: 15 — worden zij ons voorgesteld als zijne dienaren, die voor zijn aangezicht staan.

Vs. 7—10 worden dan de volken zelf aangesproken. Uit den hemel worden wij verplaatst op aarde. De roepstem van Ps. XXIX: 1 tot de *godenzonen*, zie dl. I bl. 171 v., wordt hier overgebracht op *de geslachten der volken.* Dat deze Jahwe eeren en sterkte geven, d. w. z. jubelend erkennen, dat hij ze heeft; dat zij hem geven de eere zijns naams, d. w. s. den lof, die hem toekomt in overeenstemming met wat hij van zich zelf heeft doen merken! Dat zij derhalve in feestgewaad zich in zijn tempel voor hem neerbuigen! In Zach. XIV: 16 vv. wordt de gedachte ontwikkeld, dat in de messiaansche eeuw alle volkeren te Jeruzalem het loofhuttenfeest zullen komen vieren. Ook Jes. LVI: 7 wordt de tempel een bedehuis voor alle volken genoemd. Dezelfde gedachte, in dichterlijke beeldspraak, ligt aan onze verzen ten grondslag. Ook de volkeren moeten deelnemen aan den dienst van Jahwe; dat deze bepaald als kultus voorgesteld wordt, ligt in den aard der zaak. Wij zijn nog in de oude bedeeling; van het *noch op dezen berg, noch te Jeruzalem,* Joh. IV: 21, is hier nog geen sprake. Maar dat dan ook de gansche aarde er aan deelneme; geen enkel volk wordt buitengesloten; Jeruzalems tempel moet worden het wereldheiligdom. En dat, omdat Jahwe koning is, d. i. omdat hij opnieuw als zoodanig is opgetreden en de wereld vastgezet heeft.

Welk een oorzaak van jubileerende vreugde! In vs. 11, 12 wordt ook wat wij noemen de onbezielde natuur, opgeroepen, zich daarin te verblijden. Bekend is de nauwe betrekking, die er voor Israël is tusschen den toestand der menschenwereld en „de natuur". Komt het oordeel over de eerste, dan lijdt ook de laatste; komt het heil voor de eerste, dan breekt ook voor de laatste een nieuwe paradijstoestand aan. Maar daarom kan zij ook geen onverschillig toeschouwster zijn. In vs. 11 worden de drie hoofdbestanddeelen genoemd van wat in de oudheid als het heelal werd beschouwd: de hemel, de aarde (= het land), en de zee. Dat ieder van deze zijn blijdschap betuige; de hemel juiche, de aarde verheuge zich, de zee buldere! Maar ook, nog meer in bijzonderheden, op de aarde: de velden en boomen! Gevolgd zijn hier uitingen als van Jes. XLIV: 23, LV: 12. Wij voelen het enthousiasme, dat er aan ten grondslag ligt; alles leeft en beweegt. Er is iets wegsleepends in deze gedachte, — ook in Ps. XCVIII vinden wij ze —: Jahwe als de koning gehuldigd ook door „de natuur".

En dan? dan het oordeel. Hier zijn wij weer geheel op israëlietischen

bodem. De dingen zijn niet, zooals zij zijn moeten. Het volk van Jahwe heeft aan alle zijden te kampen, te lijden, is een voorwerp van haat en spot. Hier wordt over dit alles niet gesproken; de blijdschap, dat Jahwe komende is met zijn heil, overstemt al het andere; aan dat eene heeft men genoeg. Toch ligt het andere er achter. En blijven zooals het is, zal het niet; er zal een eind komen aan de heerschappij van het kwaad, aan de tirannie van het onrecht, aan de goddeloosheid der wereld. Jahwe zal de wereld richten in gerechtigheid en de volken naar zijne trouw. Ps. XCVIII : 9 staat, in nadere aansluiting aan Ps. IX : 9, *hij richt de wereld in gerechtigheid en vonnist de natiën in rechtmatigheid.* In ons vers ligt nog meer. *Naar zijne trouw,* d. w. z. naar wat hij Israël beloofd heeft, met woord en daad, door de betrekking, waarin hij het tot zich heeft gesteld.

Er is een heerlijke verzekerdheid in, deze betrekking te durven beschouwen als den maatstaf voor het richten Gods over de wereld, en op grond daarvan dit laatste niet alleen rustig te durven afwachten, maar het ook te durven met jubel en lied. Daarvoor moet men Christen zijn, moet men de verzekerdheid hebben, God te hebben tot *zijn* koning en te zijn *zijn* volk, de schapen zijner weide, de gemeente zijns Zoons. In die verzekerdheid ligt de verklaring van een psalm als de onze. *Kom Heere Jezus, ja kom haastiglijk!*

Psalm XCVII.[1]

Vs. 1. Jahwe is koning; de aarde juiche,
dat talrijke eilanden zich verblijden!
vs. 2. Wolken en donkerheid zijn rondom hem;
gerechtigheid en gericht zijn de grondslag zijns troons;
vs. 3. vuur gaat voor zijn aangezicht heen,
en zet zijn tegenstanders rondom in vlam:[2]
vs. 4. zijne bliksemen verlichten de wereld,
de aarde ziet het en krimpt ineen;

---

1. *In de oude grieksche vertaling staat boven dezen psalm* van David, toen zijn land bevestigd was.

2. *Niet onmogelijk is, dat met enkele commentatoren in plaats van* צָרָיו zijne tegenstanders *gelezen moet worden* צְעָדָיו. *De vertaling moet dan luiden:* en brandt rondom zijne schreden.

vs. 5. de bergen smelten als was voor het aangezicht van Jahwe,[1]
voor het aangezicht van den Heer der gansche aarde;
vs. 6. de hemelen verkondigen zijne gerechtigheid,
en alle volken zien zijne heerlijkheid.
vs. 7. Beschaamd worden alle beeldendienaars,
die zich beroemen op niet-goden;
voor hem werpen zich neer alle goden.
vs. 8. Sion hoort het en is verblijd,
en de dochteren Juda's juichen,
vanwege uwe gerichten, Jahwe!
vs. 9. Want gij, Jahwe, zijt de Allerhoogste over de gansche aarde,
gij zijt hoog verheven boven alle goden!
vs. 10. Gij, die Jahwe liefhebt, haat het kwade.[2]
Jahwe[3] bewaart de zielen zijner gunstgenooten;
uit de hand der goddeloozen bevrijdt hij hen.
vs. 11. Licht gaat op[4] voor den rechtvaardige,
en vreugde voor de oprechten van hart;
vs. 12. verblijdt u, gij rechtvaardigen, in Jahwe,
en looft zijnen heiligen naam.

Evenals van Ps. XCIII en XCVI is de grondgedachte van dezen psalm het *koningschap van Jahwe*. Terwijl in laatstgenoemden de opwekking, den koning met gejuich te begroeten, het onderwerp is, is het hier de openbaring van dit koningschap als zoodanig. Onze dichter teekent dit met bekende, voor het meerendeel ook elders voorkomende uitdrukkingen, welker verbinding echter noch aan het dichterlijk karakter van den psalm, noch aan den nadruk van eenheid er van te kort doet, deels in zijn uitwendige verschijning als theophanie, deels in hetgeen met name voor Israël het gevolg er van is.

In het eerste vers heerscht geheel de stemming van den vorigen psalm. Het koningschap van Jahwe moet voor de gansche aarde een oorzaak van vreugde zijn. Met de *eilanden* worden gewoonlijk bedoeld de landen aan en in

---

1. *De laatste woorden* voor het aangezicht van Jahwe *zijn niet onwaarschijnlijk interpolatie.*

2. *Niet onmogelijk is, dat met enkele commentatoren gelezen moet worden* אֹהֵב יהוה *in plaats van* אֹהֲבֵי יהוה, *en* שֹׂנְאֵי *in plaats van* שִׂנְאוּ. *Er staat dan:* Jahwe heeft lief, die het kwade haten.

3. *De naam* Jahwe *ontbreekt in het Hebreeuwsch, maar kan bij de tegenwoordige lezing van den vorigen regel niet gemist worden. Bij de in aant. 2 voorgestelde lezing is de invoeging niet noodig; men vertale dan eenvoudig* hij.

4. *Voor* זָרֻעַ gezaaid *lees ik met de oude grieksche vertaling en de meeste nieuwere* זָרַח.

de middellandsche zee. Waarom de dichter deze juist noemt, weet ik niet; mogelijk, dat hij er evenals II Jesaja, H. XLII : 10, 12, LI : 5, meer in het algemeen de verafgelegen streken onder verstaat.

Vs. 2—6 teekenen, in beelden, gelijk de meeste theophanieën, aan het onweer ontleend, Jahwe's optreden. Eigenaardig is in vs. 2 de verbinding van natuurverschijnselen met zedelijke eigenschappen. Maar ook deze eerste, — de wolken en donkerheid, waarin Jahwe zich hult, Ps. XVIII : 10, Exod. XX : 21 — hebben een zedelijken grond. Zij zijn het beeld van de verborgenheid Gods. Niemand heeft ooit God gezien, of doorgrondt zijn raad, of kent zijn weg, maar daarom juist vs. 2ᵇ. De beide helften van dit vers vormen een tegenstelling, maar die een der grootste heerlijkheden van dezen psalm uitmaakt; hoe verborgen God ook zijn moge, hiervan kan men zeker zijn — de dichter zegt het met de woorden van Ps. LXXXIX : 15 — *gerechtigheid en gericht zijn de grondslag zijns troons.* Hierin ligt de verklaring van al deze psalmen; daarom is Jahwe's koningschap een oorzaak van vreugde voor de gansche aarde; als hij heerscht, heerscht het recht.

In vs. 3—6 hebben wij reminiscenzen van Ps. L : 3, 6, LXXVII : 17, 19, Micha I : 4 terwijl ook het *Heer der gansche aarde,* vs. 5ᵇ, aan Micha IV : 13, Zach. IV : 14 herinnert. In vs. 4—6 staan in het Hebreeuwsch werkwoordsvormen, die ook in den verleden tijd kunnen worden vertaald als aanduiding van een bepaalde gebeurtenis. Mij schijnt dit echter in strijd met het karakter van den psalm. Het *Jahwe is koning* verplaatst ons aan den aanvang der z.g. messiaansche bedeeling. Evenals in Ps. L ziet de dichter deze alreede aanwezig.

Hoofddoel van de teekening dezer verzen is een indruk te geven van de majesteit Gods. Vs. 3ᵇ schijnt er een ander element in te brengen; vandaar de in aant. 2 genoemde tekstwijziging. Toch is het vers ook zoo wel verstaanbaar. Het drukt het onweerstaanbare van Gods optreden uit. Ook de onbezielde natuur ontvangt daar een indruk van; de aarde krimpt ineen; de bergen smelten als was; men kan dergelijke beeldspraak niet verder uiteenzetten. Ten opzichte van vs. 6 is gezegd, dat *gerechtigheid* hier eenvoudig is *regeering.* Ik geloof, dat het meer is; de hemelen verkondigen ook dit, dat God woord houdt, dat hij doet, wat hij zegt; in zijn optreden als koning wordt dit openbaar. Met *de hemelen* wordt hier iets anders bedoeld dan b.v. Ps. XIX : 1. Daar waren zij een deel der „natuur", hier drager der theophanie. Maar zoo zien dan ook *alle volken zijne heerlijkheid.* Jahwe's optreden als koning geschiedt in het openbaar ten aanschouwen aller natiën, zooals het heet in een onzer evangelische gezangen, Gez. XLIV : 3, met toepassing op Christus, en daarom iets anders, maar toch hetzelfde: „Hij komt; elks ooge zal hem zien, ook die hem heeft doorstoken; elk zal hem juichend hulde biên, of om ontferming smeeken".

De gedachte dezer laatste regels vinden wij vs. 7, 8. Zij beschrijven de uitwerking van Jahwe's optreden als koning; vs. 7 bij de volkeren beschaamdheid des aangezichts, vs. 8 bij Israël blijdschap. In vs. 7 hebben wij een gedachte, die vooral bij II Jesaja sterk op den voorgrond staat, deze, dat onder den indruk van Jahwe's majesteit de heidenwereld, hier evenals bij hem gekarakteriseerd

naar haar meest in het oog vallende uiting van godsdienst, t. w. den beeldendienst, zich volkomen hulpeloos voelt. De goden, waarop zij zich beroemt, zijn *niet-goden,* — over deze uitdrukking zie bij Ps. XCVI : 5, bl. 139, — zij zelve werpen zich voor Jahwe neder. En daartegenover nu Sion! Wat de geheele aarde moet doen, zich verheugen in Jahwe's koningschap, zij moet het in bijzondere mate. De woorden van vs. 8 zijn grootendeels dezelfde als van Ps. XLVIII : 12. Ook het gebruik van den 2den persoon, dat nog in vs. 9 voortwerkt, is daaraan ontleend. Evenals daar zijn *de dochteren Juda's* zeker in de eerste plaats de andere steden van Juda, maar verder al de gemeenten, die als dochters van de groote moedergemeente in de wereld verspreid zijn. Dat ook zij zich verheugen; in Ps. XLVIII vertaalde ik — het hebreeuwsche woord is hetzelfde — *dat zij juichen!* De reden er voor ligt in de *gerichten Gods.* Dl. I bl. 275 v. omschreef ik deze als de openbaringen van Gods reddende en richtende, bestraffende en verlossende, nederwerpende, maar ook weder oprichtende werkzaamheid; ik zou ze hier willen noemen openbaringen van de heerschappij van Jahwe. Hij *is* koning, vs. 9, en geen der goden staat met hem gelijk, vg. Ps. XLVII : 3, 10, LXXXIII : 19, XCV : 3, XCVI : 4.

Met vs. 10 valt de dichter in een eenigszins anderen toon. Deze verzen beschrijven den invloed, dien het optreden van Jahwe als koning zijns volks reeds bij anticipatie op dat volk moet oefenen. Achter vs 10a ligt een geheele Godsbeschouwing, deze nl., dat de dienst van Jahwe een zedelijke dienst is; hij zelf doet het goede; die hem liefhebben, moeten dat ook. Ik denk aan het woord 2 Tim. II : 19 *een iegelijk, die den naam van Christus noemt, sta af van ongerechtigheid.* Ook met het oog op Jahwe geldt dat. Toch kan niet ontkend worden, dat zoowel de 2de persoon, hier anders dan in vs. 8, 9 van het volk, als in het geheel de vermaning een eenigszins vreemden indruk maakt; de in aant. 2 genoemde tekstwijziging gaat van die overweging uit. In ieder geval, hoe men vs. 10a ook opvat, vs. 10bc geeft de verzekering, dat reeds in het heden Jahwe zijn gunstgenooten bewaart.

In deze verzekerdheid ligt voor den geloovige de onmiddellijke zegen van wat wij nu noemen: de verwachting der paroesie. Die als koning komt, *is;* die zijn macht in heerlijkheid openbaren zal, bezit die reeds thans. De verwachting van het koningschap van Jahwe is niet iets voor de toekomst alleen. Achter vs. 10 ligt het geheim van den psalm. Bij Ps. XCVI, bl. 139, wees ik op den achtergrond van vs. 13 ald.; hier is deze nog sterker: er zijn goddeloozen, en men is nog maar al te veel in hun macht. Dat men niet vreeze; men verwacht zijn koning, en deze laat niet omkomen, wie op hem betrouwen.

Zoo kan de psalm eindigen met blijdschap, niet alleen voor de toekomst, maar ook voor het heden. Die gelooft, jubileert reeds vooruit. Het is er mee als met de stralen der zon, die reeds gezien worden, voordat deze zelf aan den hemel verschijnt.

De tegenwoordige tekst heeft in vs. 11 de teekenachtige uitdrukking: „het licht is voor den rechtvaardige *gezaaid*". Wij denken aan lichtvonken, die in grooten getale over de aarde uitgegoten worden. Toch laat deze lezing zich

met het oog op de oude grieksche vertaling, gelijk op Ps. CXII : 4, Jes. LVIII : 10, moeilijk als oorspronkelijk beschouwen. Trouwens ook bij de door mij gevolgde lezing zijn de woorden sprekend. Wij staan er mee als voor het aanbreken van een nieuwen dag; licht en vreugde gaan op. *Voor de rechtvaardigen en de oprechten van hart.* Evenals het *gunstgenooten* in vs. 10 zijn deze woorden aanduiding van het volk van Jahwe; zij zijn niet individueel-hypothetisch, maar algemeen karakteriseerend te nemen. Ik zeide: die gelooft, jubileert reeds vooruit; ik voeg er nu bij: die gelooft, geniet reeds in het heden van toekomstig heil. Jahwe zal komen; derhalve — hij komt! Het een sluit het andere in.

De blijdschap van vs. 12 is dan ook niet geheel dezelfde als van vs. 1; die van vs. 8 verbindt beide. Hier geldt zij het heden. Zij is een zich verheugen niet in iets van Jahwe, in zijn optreden als koning, in de openbaring zijner heerlijkheid, in iets, dat men van hem verwacht, maar in hem zelf, in het feit, dat men hem heeft als zijn God en dat hij is, die hij is. Hierop wijst de laatste regel van onzen psalm. Terwijl geheel vs. 12 herinnert aan Ps. XXXII : 11, is de laatste regel er van ontleend aan Ps. XXX : 5. Voor de vertaling, gelijk ook voor de bedoeling er van, verwijs ik naar het gezegde dl. I bl. 174. Er ligt iets in van herinnering, maar ook van lof. Hos. XII : 4 geeft de Statenvertaling ditzelfde woord terug door *gedenknaam;* inderdaad is het dat ook. Maar zoo begrijpen wij, hoe een psalm, die begint met een zoo algemeene oproeping *de aarde verblijde zich,* eindigen kan met een zoo betrekkelijk beperkte tot de rechtvaardigen en de oprechten van hart. Die niet staat in het verbond met Jahwe, of die niet recht staat voor hem, — zooals wij reeds dikwijls zagen, is dat hetgeen deze woorden aanduiden — verwacht en verlangt de openbaring zijner heerlijkheid ook niet.

Men beschouwt Ps. XCVII dikwijls als den Kerstpsalm bij uitnemendheid; opgevat zooals ik dat doe, is Ps. XCVII dat waarlijk niet minder.

Psalm XCVIII.

Een psalm.[1]

Vs. 1. Zingt Jahwe een nieuw lied,
want hij heeft wonderen gedaan,
zijn rechterhand en zijn heilige arm gaf hem heil.

---

1. *De oude grieksche vertaling voegt hieraan toe* van David.

vs. 2. Jahwe heeft zijn heil bekend gemaakt,
voor de oogen der heidenen zijne gerechtigheid geopenbaard;
vs. 3. hij heeft gedacht aan zijn gunst jegens Jakob, [1]
aan zijn trouw jegens het huis Israëls;
alle einden der aarde zagen het heil onzes Gods.
vs. 4. Juicht voor Jahwe, gij gansche aarde,
weest vroolijk en jubelt en lofzingt;
vs. 5. speelt Jahwe op de cither,
met cither en snarenspel,
vs. 6. met trompetten [2] en bazuingeschal;
juicht voor koning Jahwe;
vs. 7. de zee buldere en hare volheid,
de wereld en die er in wonen!
vs. 8. laten de stroomen in de handen klappen, [3]
alle bergen jubelen
voor Jahwe, want hij komt;
vs. 9. want hij komt [4], om de aarde te richten;
hij zal de wereld richten in gerechtigheid,
en de volken in rechtmatigheid.

Van de lofliederen in onzen psalmbundel is Ps. XCVIII zeker niet de minst bekende. Ik zeide reeds, dat men hem dikwijls, en niet ten onrechte, als den psalm van het Kerstfeest beschouwt. Aanleiding hiertoe geeft met name de berijming van vs. 3: „Hij heeft gedacht aan zijn genade, zijn trouw aan Israël nooit gekrenkt; dit slaan al 's aardrijks einden gade, nu onze God zijn heil ons schenkt." Wat de psalmist zelf met het heil, vs. 2, 3, op het oog heeft gehad, laat zich niet met zekerheid zeggen. Velen denken aan de eene of andere overwinning, waarvan de eer aan Jahwe toegekend wordt; anderen beschouwen den psalm als een zuiver liturgisch lof- en danklied, waarvoor men geen bepaalde aanleiding zoeken moet. Met nog anderen zie ik er het liefst in eene begroeting van de in den geloove aanwezig geziene messiaansche bedeeling. Zoowel de overeenkomst met de onmiddellijk voorafgaande psalmen, als die met II en III Jesaja schijnt mij hiervoor te pleiten. Al komt de uitdrukking *koning* hier alleen

---

1. *De woorden* jegens Jakob *staan niet in den hebreeuwschen tekst, maar zijn ingevoegd op grond van de oude grieksche vertaling.*

2. *Dit muziekinstrument komt in den psalmbundel niet anders voor dan hier, vg. echter Num. X:2.*

3. *Voor* in de handen klappen *staat hier evenals Jes. LV:12 het meer arameesche* מְחָא כַף; *2 Kon. XI:12 staat* הִכָּה, *Ps. XLVII:2* תָּקַע.

4. *Het tweede* want hij komt *ontbreekt in den hebreeuwschen tekst, staat echter in verschillende handschriften der oude grieksche vertaling, vg. Ps. XCVI:13.*

terloops voor, vs. 6, toch is ook deze psalm een koningspsalm, die opwekt, om ter eere van den koning te jubelen. Deze heeft, gedachtig aan wat ik nu ook noemen wil: het verbond met zijn volk, zich der wereld doen kennen als dengene, die zijn volk heil geeft en de natiën richt. Evenals die van Ps. XCVI sluit onze dichter zich daarbij aan II en III Jesaja aan. Behalve op de uitdrukking *een nieuw lied*, vs. 1, die onze psalm met Ps. XXXIII : 3, XCVI : 1 gemeen heeft, vg. Jes. XLII : 10, komen in aanmerking vs. 1[c], 5, 4. Eerstgenoemd vers herinnert aan Jes. LIX : 16, LXIII : 3. Wij hebben daar in tweeërlei toepassing de eigenaardige gedachte, dat Jahwe, na vergeefs naar een helper te hebben omgezien, in eigen kracht zijne daden volbrengt, vg. Ps. XLIV : 4, waar dit met bijna dezelfde woorden van Israël ontkend wordt. Bovendien verwijs ik voor de uitdrukking *heilige arm*, in een soortgelijken kring van gedachten, naar Jes. LII : 10, van welk vers evenals van het voorgaande ook in vs. 3, 4 meer dan één uitdrukking is overgenomen; zoo het slot van vs. 3 en het begin van vs. 4. Toch lijdt onder deze ontleeningen — begin en slot is hetzelfde als van Ps. XCVI — de opgewektheid van het lied niet.

Vs. 4—8 bevatten niet anders dan de zoo even genoemde opwekking, Jahwe als koning met jubel tegen te treden. De gansche aarde moet dit doen, de zee en haar volheid, de wereld en die er in wonen, de stroomen en bergen. Evenals Ps. XCVI : 11 hebben wij hier de in den bijbel zoo gewone, aantrekkelijke, rijke gedachte, dat, ook wat wij noemen: de levenlooze natuur, in beweging geraakt bij den aanblik der heerlijkheid Gods; ook zij deelt in hetgeen er geschiedt. Maar zoo wordt dan ook, in zeer gewone persoonsverbeelding, op haar overgebracht, wat in eigenlijken zin alleen van menschen kan gezegd worden. Slechts van de zee bezigt de dichter het gewone woord *bulderen*. Maar voor het overige, dat gebruik gemaakt worde van cither en snarenspel, van trompet en bazuin, van gejuich en handgeklap; dit laatste evenals bij den koningsjubel 2 Kon. XI : 12. Er is iets ontzaglijk verheffends in deze gedachte, dat wij, Christenen, onwillekeurig overbrengen op de paroesie van Christus: de natuur, trillende van blijdschap, haren koning begroetend.

Vs. 1—3 wordt, evenals nog met een enkel woord vs. 9, de aanleiding tot dezen jubel geschetst. Over het *heil*, vs. 2, 4, sprak ik reeds. Dat het gedacht wordt als tot stand komende door middel van *wonderen*, vs. 1, spreekt vanzelf. Wat God doet, zijn wonderen, dingen, die men niet had verwacht, en die, nu eens naar de eene, dan naar de andere zijde, de grenzen van het menschelijk kunnen, gelijk ook van het menschelijk denken, te buiten gaan. Ook in dat opzicht is de nieuwe bedeeling de vervulling er van.

Deze wonderen gelden ook Jahwe zelf. Zijn rechterhand en zijn heilige arm gaf *hem* heil. Wij hebben hier dezelfde gedachte, die ten grondslag ligt aan de meermalen besproken bede *om uws naams*, *om uwer gerechtigheid wil*. Wat God doet voor zijn volk, doet hij ook voor zich zelf. In onzen psalm wordt dit aangeduid door de woorden *gerechtigheid* en *trouw*. Eigenaardig is, dat het eerste parallel staat, vs. 2, met *heil*, het tweede, vs. 3, met *gunst*. Beide verkrijgen daardoor een eigenaardige kleur. Immers *gerechtigheid* is niet de aanduiding

van een rechterlijk optreden tegen de volken, maar hiervan, dat Jahwe gebleven is, die hij is, dat hij zich houdt aan zich zelf, aan de eenmaal gestelde norm, aan het met Israël gesloten verbond. Daarin openbaart zich èn zijne gerechtigheid èn zijne trouw. Dit verbond is het bewijs zijner *gunst*. In het enkele woord *gunst* ligt de geheele betrekking opgesloten, waarin Jahwe tot Israël staat. Maar zoo bindt deze hem dan ook aan zich zelf; hij kan ze maar niet eenvoudig verbreken. In vs. 3 heet het daarom: *hij heeft gedacht aan zijn gunst, aan zijn trouw*. Had hij dit niet gedaan, hij had tekort gedaan aan zijne *gerechtigheid*. Jahwe kan ze daarom niet loslaten; zijn gunst niet te gedenken, zou zijn zich zelf te verzaken. In de christelijke theologie zijn deze gedachten naar verschillende zijden verder ontwikkeld. Hoofdzaak er van is, dat in laatster instantie onze zekerheid ligt in God zelf. Indien wij ontrouw zijn, hij is getrouw; hij kan zich zelven niet verloochenen.

In den psalm staat verder op den voorgrond, dat deze openbaring van heil geschieden zal ten aanschouwen van alle volken; voor de oogen van deze toont Jahwe, dat men op hem aan kan. Alle einden der aarde hebben zijn heil gezien. Voor het oogenblik, in de oude bedeeling, gaat dit alles nog buiten de volken zelf om. Deze zien het en.... worden gericht. In dat opzicht is er een groote tegenstelling tusschen vs. 2, 3 en vs. 9. Dat er in het koningschap van Jahwe ook voor de volkeren heil ligt, wordt niet met zoovele woorden gezegd. Hun deel is, te worden gericht. Toch is ook dat een oorzaak van jubel. Israël kan zich Jahwe's koningschap niet anders voorstellen dan als de oorzaak van vreugde: ook zijn richten is zegenen.

Voor dit richten gebruikt hij denzelfden maatstaf als voor het heil, t. w. zijne *gerechtigheid*. Ook al heeft God zich niet ten opzichte der volken door een bepaalde belofte gebonden, toch, dat men niet vreeze; de trouwe God is ook de rechtvaardige, en zijn oordeel is recht. Daarom, dat men hem zinge! *want hij komt, hij komt, om de aarde te richten; hij zal de wereld richten in gerechtigheid en de volken in rechtmatigheid;* begroet hem met vroolijk gejuich!

Psalm CXIX.[1]

Vs. 1. Jahwe is koning, — dat de volken beven!
die op de cherubs troont — dat de aarde schokke![2]
vs. 2. Jahwe is groot in Sion,
en verheven is hij boven al de volken

---

1. *Ook deze psalm heet in de oude grieksche vertaling* een psalm van David.

2. *Het hier gebezigde* תָּנוּט *komt elders niet voor; sommigen lezen er voor* תָּמוֹט wankele.

vs. 3. Dat men love uwen naam, groot en geducht!
Heilig is hij!

vs. 4. een sterke is koning,[1] hij heeft het recht lief;
gij hebt rechtmatigheid gegrondvest,
recht en gerechtigheid hebt gij aan Jakob gedaan.
vs. 5. Verhoogt Jahwe, onzen God,
en werpt u neer voor de voetbank zijner voeten.
Heilig is hij!

vs. 6. Mozes en Aäron [waren] onder zijn priesters,
Samuël onder degenen, die zijn naam aanriepen;
zij riepen Jahwe aan, en hij antwoordde hun.
vs. 7. In een wolkkolom sprak hij tot hen;
zij bewaarden zijne getuigenissen,
en de inzetting, die hij hun gaf.[2]
vs. 8. Jahwe onze God, gij hebt hun geantwoord;
een vergevend God zijt gij hun geweest,
en wraak doende[3] over hunne daden.
vs. 9. Verhoogt Jahwe onzen God,
en werpt u neer voor zijn heiligen berg,
want heilig is Jahwe, onze God.

Ook deze psalm, evenals Ps. XCIII en XCVII aanvangende met het triomfantelijke *Jahwe is koning,* — men kan ook vertalen: *heeft de regeering aanvaard,* vg. daarover bl. 124 — behoort tot de koningspsalmen. In drie, mogelijk vier, coupletten, zie beneden aant. 2, die alle eindigen met het refrein *heilig is hij*, alleen na het laatste eenigszins meer uitgebreid, bezingt hij het karakter van het koningschap van Jahwe. In het eerste staat op den voorgrond zijn *hoogheid*, in het tweede zijn *rechtskarakter,* in het derde (en vierde) naar twee zijden de *verhouding er van* tot zijn volk. Evenals in de vorige psalmen is daarin iets eschatologisch, d. w. z. van geloof en verwachting, van verzekerdheid, dat ook de dingen Gods, die nog niet gezien worden, er toch werkelijk zijn. Wij hebben

---

1. *Voor* וְעֹז מֶלֶךְ *te lezen* וְעַז מָלָךְ: een sterke is koning. *In den masorethischen tekst staat:* en de sterkte des konings heeft het recht lief. *De tekst is corrupt.*

2. *Niet onmogelijk is, dat ook na vs. 6 een* heilig is hij *moet worden ingevoegd; de psalm wordt dan door het refrein in vier coupletten verdeeld.*

3. *St. vert.:* hoewel wraak doende. *Maar dat staat er niet. Mogelijk moet gevocaliseerd worden* נֹקֵם *(van* נקה*):* niet straffend.

voor ons een psalm, d. w. z. een gemeentelied, opgenomen in het „kerkboek" der gemeente en daardoor losgemaakt van iedere bijzondere aanleiding. Niet bij iederen psalm kan ik daar nadruk op leggen; hier wil ik het nog eens doen. Dikwijls zal het Israëls gemeente moeilijk genoeg gevallen zijn, hem aan te heffen. Als andere machten over Israël heerschten, en er van Jahwe zoo goed als niets werd gemerkt! Toch, Jahwe is koning, dat de volken beven! In Ps. XCVI en XCVII wordt het koningschap van Jahwe voorgesteld als ook voor de aarde een oorzaak van blijdschap. Hier is dat niet het geval, dat de aarde schokke!

In onzen psalm domineert de gedachte aan de *heiligheid* Gods. Men kan dit woord oud-testamentisch omschrijven door de onvergelijkelijkheid, de majesteit, in één woord het goddelijke Gods. Vandaar in het eerste couplet het op den voorgrond treden van de *hoogheid* Gods. Deze openbaart zich in het *tronen op de cherubs*, vg. over deze uitdrukking Ps. LXXX : 2, bl. 51. Maar zoo heet zij dan ook *groot in Sion*, de plaats zijner inwoning, en *verheven boven de volken*. Dat men hem love! In de Statenvertaling worden de volken als onderwerp van dit loven beschouwd. Het Hebreeuwsch kan zoo vertaald worden, maar het schijnt mij niet juist. Bij mijn vertaling blijft het onderwerp onbepaald; het is eigenlijk *ieder*, de gemeente en die tot haar behooren, de dichter en allen, die met hem worden meegenomen in de stemming van zijn God verheerlijkend lied.

In vs. 3 wordt Jahwe zelf aangesproken. Over het woord *naam* sprak ik reeds meermalen; er wordt door aangeduid God, zooals hij zich bekend gemaakt heeft; men kan niet loven, wat men niet kent. Ook daarbij staat hier het karakter van grootheid en vreeselijkheid op den voorgrond.

In het tweede couplet wordt gewezen op het *rechtskarakter* van Jahwe's koningschap. Ook hier wisselen de 2de en 3de persoon ten opzichte van Jahwe elkaar af. Voor de vertaling: een sterke is koning, zie blz. 149 aant. 1. Deze heeft het recht lief. Over de opvatting van dit vers is men het niet in allen deele eens. Sommigen nemen *rechtmatigheid*, *recht* en *gerechtigheid* in objectieven zin van een gericht, dat Jahwe ten gunste van Jakob aan de volken voltrekt. Het eerste woord zou dan echter weinig gelukkig gekozen zijn. Liever denk ik aan wat het grootste is voor een koning, de handhaving van het recht, en de vaststelling daarvan in binnen- en buitenlandsch bestuur. Waar Jahwe regeert, heerscht rechtmatigheid, waar hij koning is, viert het recht zijn triomf. In Jes. XLII wordt van „den knecht van Jahwe" gezegd, dat hij den volken het recht voortbrengen zal. Het is iets anders, dan wat wij hier hebben; toch hangt het er mee samen; hij verricht er door het werk van den koning. Wat is ook Israël vaak overgeleverd geweest aan allerlei onrecht! Jahwe is koning; het is voorbij. Is het wonder, dat het lied stijgt? *Verhoogt Jahwe, onzen God, en werpt u neer voor de voetbank zijner voeten; heilig is hij.* Bij de uitdrukking *voetbank zijner voeten* verwijs ik naar Jes. LXVI : 1; uit vs. 9 blijkt, dat in onzen psalm niet gedacht is aan de aarde als zoodanig, maar aan Sion den heiligen berg. Eenige nadruk ligt op het Jahwe, *onzen* God. Dat te kunnen zeggen, is het voorrecht der gemeente, vg. ook het slot van vs. 9.

Oogenschijnlijk sluit de tweede helft van den psalm, die straks met dezelfde

oproeping zal eindigen, zich slecht aan de eerste aan. Zooals velen, vs. 6, 7 verklaren, is er ook geen verband, en vraagt men, of, zal er eenheid in den psalm worden aangenomen, niet tusschen vs. 5, 6 een grooter of kleiner stuk zal zijn weggevallen. Ik geloof het niet; maar men moet zich goed rekenschap geven van de bedoeling dezer verzen. Deze is niet alleen een historischen terugblik te geven. Zeker, er wordt gesproken over de uit de oudheid bekende figuren Mozes, Aäron, Samuël, maar het is niet enkel om deze mannen te doen. Zij zijn voorbeelden, typische personen, aanduiding van kategorieën. De dichter noemt hen, om persoonlijk te maken, wat ook wel abstract had kunnen worden gezegd. Naast de hoogheid en het rechtskarakter van Jahwe's koningschap komt in het derde couplet de verhouding van Jahwe tot het volk. Welnu, deze wordt het best geteekend door deze enkele namen; ook anderen hadden kunnen worden genoemd. Hierom is het te doen: er is gemeenschap met God; zij riepen hem aan, hij antwoordde. In het 7de vers wordt dat nog verder ontwikkeld. De wolkkolom herinnert aan Exod. XXXIII: 9, vg. echter ook Num. XII: 5. Men heeft gevraagd, hoe den naam Samuël er mee in verband te brengen. Alsof het hier aankwam op historische nauwkeurigheid, en niet alleen op deze ééne groote gedachte: de menschen hebben geroepen en God heeft gesproken, en er is gemeenschap tusschen beiden geweest. Wilt gij voorbeelden, denk aan Mozes en Aäron en Samuël, denk aan de wolkkolom en wat gij daar verder aan wilt toevoegen van wonderteekenen en openbaringen Gods. God gaf getuigenissen en Israël bewaarde die; hij gaf zijn recht en Israël onderhield het. Daarmee is het koningschap van Jahwe in zijn karakter geteekend; het is niet deïstisch, maar theïstisch, een koningschap niet uit de verte, maar van roepen en antwoorden, van geboden en gehoorzaamheid.

Toch is dit maar ééne zijde er van. In de 2de helft van het derde couplet, wil men in het vierde, wijst de dichter nog op een andere niet minder heerlijke. Jahwe wordt hier weer aangesproken, vs. 8. Hij is degene, die antwoordt; hij is ook een God, die *vergeeft*. Een bepaalde samenhang tusschen deze beide gedachten is er niet. Wat hier bezongen wordt, is dan ook niet een philosopheem over God, een theorie of dogmatiek, waarin dit of dat over God wordt geponeerd, en van hem gepostuleerd, en ten slotte gedemonstreerd. Ons lied, psalm der toekomst, bezingt ter zelfder tijd ervaring. Welnu, is er voor Israël één ervaring krachtiger geweest dan die van vergeving? Om met Ps. CII te spreken: *hij heeft ons niet gedaan naar onze zonden en ons niet vergolden naar onze ongerechtigheden.* En — hij is weder koning; is het niet het heerlijkste van dit gansche koningschap?

Toch in vs. 8 wordt ook nog iets anders gezegd, dit: *wraak doende over hunne daden.* Bij het woord *wraak* in den zin van vergelding, verwijs ik naar het gezegde bij Ps. XCVI blz. 141. Er schijnt in dit vers een tegenstrijdigheid te zijn, die, naar sommigen meenen, door tekstwijzigingen moet worden uit den weg geruimd, zie blz. 149 aant. 3, en wel door met verandering van vocalisatie, te vertalen, *die ongestraft laat hun daden.* Daar is grammaticaal veel voor te zeggen, maar het is moeilijk in te zien, hoe een Israëlietisch dichter zou

kunnen zeggen, dat God de zonden des volks ongestraft liet. Daarom liet ik de tegenstelling in de vertaling staan. Hoe zou in een lied van ervaring, waarin als grond voor de blijdschap over het koningschap Gods gezongen wordt, wie hij voor zijn volk is geweest, gezegd kunnen worden, dat hij hunne daden ongestraft laat? Dat wist Israël beter. Daar staat het met zijn vele offers; waarvan getuigen deze? van vergeving van zonden, zeker, maar toch ook hiervan, dat hij niet onschuldig houdt, en niet met zich spotten laat. Bovendien, Jahwe is koning; maar wijst, dat men dit zingt, er niet op, dat hij de regeering opnieuw heeft aanvaard, en dat hij het dus niet altoos is geweest? Hij had zich voor Israël verborgen en het aan zich zelf overgelaten; waarom anders, dan omdat hij op Israël toornde, en deze toorn nu op alles zijn stempel zette, zoodat in zijne beschouwingen en Godskennis het na-exilische Israël gansch anders geworden was dan het voor-exilische. En men zou hebben kunnen zingen, dat hij Israëls daden ongestraft laat! Hij *vergeeft,* maar dat is niet hetzelfde, en vooral, het sluit het *wraak doen over hunne daden* niet uit.

Maar ook de andere voorgestelde tekstwijziging, waardoor de wraak van Israël op zijn beleedigers wordt overgebracht, acht ik niet noodig. Er is niets gemakkelijker dan tegenstrijdigheden op te merken; zoo ook hier tusschen de beide uitdrukkingen *een vergevend God* en *wraak doende over hunne daden.* Laat ons oppassen, in dezen niet te gaan optellen en aftrekken, alsof het een rekensom was. In onze dogmatische beschouwingen stellen wij vaak *toorn* tegenover *liefde,* en *heiligheid* tegenover *vergevensgezindheid,* en ik weet niet, welke eigenschappen Gods tegenover ik weet niet welke andere. Dat doet geen Israëliet, die God kent naar de verschillende openbaringen van zijn wezen, en die ervaren heeft, dat er in hem is rijkdom van leven, onuitputtelijk. Die God kent, weet — en ook Israël heeft het langs den weg van vele smartelijke ervaringen geleerd — dat er bij God is een *vergeven,* maar ook een *houden* der zonden; een wegwerpen in de diepten der zee, maar ook een doen voelen, dat niet ééne zonde ongedaan kan worden gemaakt; een vrij laten uitgaan, maar ook een veroordeelen, dat niet kan achterwege blijven; een doen naar genade, maar ook een doen naar recht. Deze dingen sluiten elkander niet uit. Het is het geheim van het Christendom, in het kruis de schijnbare tegenstrijdigheid er van te hebben weggenomen. Maar ook reeds in de oude bedeeling werd er iets van verstaan. Misschien daar door niemand beter dan door Jeremia en den schrijver van Jes. LIII. Maar zoo nu ook in dezen psalm: die als koning optreedt, Jahwe, onze God, Jahwe is een God van vergeving, maar ook een wreker des kwaads. Daarvan is de geschiedenis vol, maar daarom moet het ook uitgesproken worden; en dat is Gods lof. Het is het laatste; niet omdat het is, wat wij zouden noemen het hoogste, maar omdat het, meer misschien dan iets anders, is, wat God vindiceert.

Welnu, deze koning verschijnt; bereidt zijnen weg. Het lied der gemeente is uit. Nog eens klinkt de slotzang: *verhoogt Jahwe, onzen God, en werpt u neer voor zijn heiligen berg, want heilig is Jahwe, onze God!*

Psalm C.

Een psalm; bij het lofoffer.[1]

Juicht voor Jahwe, gij gansche aarde;
vs. 2. dient Jahwe met blijdschap,
komt voor zijn aangezicht met gejubel.
vs. 3. Weet, dat Jahwe God is;
hij heeft ons gemaakt en zijns zijn wij,[2]
zijn volk en de kudde zijner weide.
vs. 4. Komt in zijne poorten met lofgezang,
in zijne voorhoven met loflied,
looft hem, prijst zijnen naam.
vs. 5. Want goed is Jahwe,
tot in eeuwigheid zijne gunst,
en van geslacht tot geslacht zijne trouw.

Er is misschien in ons psalmboek geen enkele psalm, die zooveel blijdschap ademt, en zoo den indruk van blijdschap geeft als de honderdste. Zelf Ps. XL staat er niet mee op éène lijn. Onze psalm roept de *aarde*, d. w. z. de *aardbewoners*, want ook hier staan de werkwoorden alle in den meervoudsvorm, op, om te komen voor Jahwe's aangezicht, vs. 2, d. i. in zijn heiligdom, vs. 4, en daar mede deel te nemen aan den eeredienst. Dit laatste wordt aangeduid door het *dient Jahwe*, vs. 2, dat natuurlijk niet zoozeer in ethischen als in kultischen zin is bedoeld. In dat opzicht hebben wij hier hetzelfde als Ps. XCVI : 7—9, vg. het daarover gezegde blz. 140. Ook hier bestaat geen reden, het woord *aarde* in beperkten zin op te vatten.

Eigenaardig staat deze psalm aan het eind der z.g. koningspsalmen. Hij is, wat de stemming betreft, er het hoogtepunt van. Schoon het woord *koning* er niet in voorkomt, blijkt toch uit vs. 3, 5, dat er dezelfde gedachte in heerscht. Als oorzaak voor den jubel der gansche aarde wijst de dichter daar alleen op de verhouding van Jahwe tot zijn volk. Dat deze ook voor de andere volken, de wereld, de aarde een oorzaak van gejuich wezen moet, hadden wij, in tegen-

---

1. *In het Hebreeuwsch staat* לְתוֹדָה. *Het is hetzelfde woord, dat ik in vs. 4 door* lofzang *vertaalde; het komt ook elders in beide beteekenissen voor. Waarschijnlijk is het opschrift aan vs. 4 ontleend.*

2. *Reeds de oude grieksche vertaling heeft hier, evenals de Statenvertaling,* en niet wij. *Deze vertaling berust op het k'tib* וְלֹא אֲנַחְנוּ. *Daarnaast staat echter het k'ré* וְלוֹ אֲנַחְנוּ. *Dat dit laatste de voorkeur verdient, valt in het oog. Een dergelijke onzekerheid tusschen de beide gelijkluidende woorden* לֹא *en* לוֹ *komt in het Oude Testament meermalen voor.*

stelling met Ps. XCIV : 1, ook Ps. XCVII : 1, XCVIII : 4. Hier ligt de gedachte er aan ten grondslag, dat uit de wijze, waarop Jahwe zijn volk heeft gemaakt, en leidt, ook voor de aarde zijne heerlijkheid openbaar wordt. Het *weet* van vs. 3 beteekent dan ook niet anders dan *erkent, komt tot inzicht.* Eigenlijk ligt de verwerkelijking daarvan eerst in de toekomst, en in zooverre heeft dus ook deze psalm, evenals de vorige, een eenigszins eschatologisch karakter. Immers eerst als Israël door Jahwe volkomen verheerlijkt zal zijn, kan de beschouwing van zijn lot de volkeren tot aanbidding van dezen brengen. De dichter ziet dit echter reeds als aanwezig. Jahwe *heeft* Israël gemaakt. Daarbij is niet gedacht aan de *schepping*, maar naar de wijze, waarop dit werkwoord ook voorkomt Deut. XXXII : 6, 15, aan de *vorming* van Israël tot volk van Jahwe. Evenals Ps. LXXIV : 1, LXXIX : 13, XCV : 7, wordt daarvoor het beeld van den herder gebruikt, vg. het gezegde naar aanleiding van laatstgenoemd vers, bl. 39. In dit toebehooren aan Jahwe als zijn eigendom ligt het groote, waarin Israël juicht.

Daarbij is hier geen sprake van bijzondere weldaden Gods, van bepaalde uitreddingen of verrassingen, van wondervol machtsbetoon of iets dergelijks. Deze kunnen er achter liggen. Zij kunnen de geheime drijfveer geweest zijn, die het hart van den dichter met blijdschap vervulde en het tot den jubel van dezen psalm stemde. Maar hij noemt ze niet, en dus, al zijn zij er geweest, zij treden hier toch geheel op den achtergrond. Elders (*) heb ik er op gewezen, dat dit bij onze dankzeggingen vaak zoo heel anders is; de gaven treden in de plaats van den Gever, de goede dingen in de plaats van den Goede. Ik sta daarbij thans niet stil. In onzen psalm is dat anders. Wat hier aanleiding geeft tot gejuich, zoo zelfs dat alle aardbewoners opgeroepen worden, daarmee in te stemmen, is enkel dit, dat Jahwe God is. In het Hebreeuwsch wordt dit gezegd op eene wijze, die, herinnerende aan uitdrukkingen van II Jesaja, voor ons eigenlijk onvertaalbaar is: Jahwe, hij zelf is God. Laat men het maar zien uit wat hij van zijn volk heeft gemaakt en voor dat volk is geweest!

Op dat laatste legt vs. 5 nadruk. Onze psalm is volmaakt regelmatig. Met vs. 1, 2 staat vs. 4 parallel; het is de oproeping, God met blijdschap in zijnen tempel te dienen. Vs. 5 daarentegen staat met vs. 3 parallel; beide verzen geven er de reden voor aan. In vs. 5 wordt omschreven, wat reeds in vs. 3 was gezegd: Jahwe is God; hij heeft Israël tot zijn volk gemaakt, maar nu ook: hij is goed, en tot in eeuwigheid is zijne gunst. Reeds bij Ps. VI, dl. I bl. 42 sprak ik over dit woord *gunst.* Ik gebruik het liever dan het in de Statenvertaling daarvoor gebezigde *goedertierenheid.* Bij dit laatste denkt men zoo licht aan op zich zelf staande gunstbewijzen, of ook aan een eigenschap Gods: daarentegen is bedoeld de geheele gezindheid van welwillendheid, genade, barmhartigheid, i. e. w. van liefde, die de grond is van de verhouding tusschen Jahwe en zijn volk.

De uitdrukking *want tot in eeuwigheid is zijne gunst,* komt in het Psalmboek herhaaldelijk voor. Ik wijs alleen op Ps. CXVIII : 1—4, en CXXXVI. In beide staat ook de voorafgaande uitdrukking *want goed is Jahwe* er mee in

(*) In de *Berichten van het Utrechtsche Studenten-Zendinggezelschap Elthcto* 1899, bl. 75 vv..

onmiddellijk verband. In laatstgenoemden psalm vinden wij ze niet minder dan 26 malen, en wel achter ieder half vers (zie daarover beneden). Dat zij eene liturgische formule geworden is, blijkt dan ook duidelijk. Toch behoeft zij daarmee hare eigenlijke beteekenis niet te hebben ingeboet; allerminst in een psalm als den onzen. In dezen zeggen deze woorden eigenlijk alles, en zijn zij de samenvatting van alle kennisse Gods. Met de *gunst* van Jahwe staat hier parallel zijne *trouw*. Wij hebben deze samenvoeging meer gehad; zij is in het Oude Testament zeer gewoon. Beide woorden behooren dan ook bijeen; Jahwe's gunst zou geen beteekenis hebben, ware hij zelf niet getrouw; maar ook zijne trouw zou geen oorzaak van blijdschap zijn, ware zij niet de trouw van zijn gunst.

In het zoo even genoemde artikel in de Berichten van Eltheto heb ik getracht, dezen psalm over te brengen binnen den kring van ons eigen geestelijk leven en er uit dat oogpunt de heerlijkheid van in het licht te stellen. Hier wijs ik op iets anders. Wat in den psalm op den voorgrond staat, is, dat de aarde met al hare bewoners, door deze dingen te zien en er de heerlijkheid van op te merken, gebracht moet worden tot de aanbidding van Israëls God. Daarin is iets ontzaglijk groots. Twee dingen komen mij er onwillekeurig bij in de gedachte. In de eerste plaats Ps. XXXIII : 12 *heil het volk, welks God Jahwe is, het volk, dat hij zich ten erve verkoor*. Ik maak er deze toepassing van: er is geen beter zendingsmethode — en het is de methode van Israëls profeten en dichters — dan deze: te laten zien, hoe gelukkig het volk is, dat zich noemen mag het volk van Jahwe, de schapen zijner weide. Ook ten opzichte van de gemeente van Christus geldt dat.

In de tweede plaats denk ik aan een woord uit Zach. VIII. Ook in dat hoofdstuk is sprake van het heil, dat Israël wacht, en dan heet het vs. 20 vv.: *Zoo zegt Jahwe der legerscharen; nog eens zullen de natiën en de inwoners van vele steden komen, en de inwoners van de eene stad zullen gaan naar de andere en zeggen: laat ons gaan, om het aangezicht van Jahwe te smeeken, en Jahwe der legerscharen te zoeken; ook ik wil gaan. En vele natiën en machtige volken zullen komen, om Jahwe der legerscharen te zoeken te Jeruzalem en het aangezicht van Jahwe te smeeken. Aldus zegt Jahwe der legerscharen: in die dagen zullen tien mannen uit allerlei talen der volken de slip van een joodschen man aangrijpen en zeggen: laat ons met u gaan, want wij hebben gehoord, dat God met u is*. Het heeft met onzen psalm niets te maken; en toch, verstaan wij niet, dat waar zulke beloften leefden, ook zulke liederen niet konden uitblijven?

Heerlijke verzekerdheid, die in het hart van Israël leeft: Gods maaksel te zijn, zijn eigendom, het volk, welks koning hij is! Dan stijgt bij het lofoffer — zie het opschrift — het lied der verheerlijking Gods, en het wordt één uitnoodiging aan al de volken der aarde, te komen in zijne poorten met lof, in zijne voorhoven met psalmen, hem te dienen met blijdschap en voor zijn aangezicht te verschijnen met vroolijk gejubel!

Psalm CI.

Van David, een psalm.[1]

Van vroomheid[2] en recht wil ik zingen;
u, Jahwe, wil ik spelen;
vs. 2. ik wil acht geven op onberispelijken wandel;
wanneer komt gij tot mij?[3]

Ik wandel in deugdzaamheid mijns harten
in het midden mijns huizes;
vs. 3. ik stel mij niet voor oogen
verderfelijke dingen.
uitspattingen[4] bedrijven haat ik,
het kleeft mij niet aan;
vs. 4. een valsch hart is verre van mij;
van slechtheid[5] wil ik niets weten.
vs. 5. Die zijn naaste in het verborgen belastert,
hem verdelg ik;
die hoog van oogen en opgeblazen van hart is,
hem kan ik niet verdragen.
vs. 6. Mijne oogen zijn op de getrouwen des lands,
om bij mij te wonen;
die een onberispelijken wandel leidt,
die zal mij dienen.

---

1. *Sommige grieksche handschriften hebben bovendien nog:* voor den vierden dag der week.

2. *Voor* vroomheid *staat hier hetzelfde woord, dat elders de beteekenis heeft van* gunst; *zie daarover het gezegde bij den vorigen psalm, blz. 154. Hier wordt het gebruikt, niet van Jahwe ten opzichte van den mensch, maar van den mensch ten opzichte van Jahwe. Hos. XII:7 worden de beide hier genoemde zaken* vroomheid *en* recht *van Israël gevraagd.*

3. *Deze vraag aan Jahwe doet hier vreemd aan. De tekst zal wel corrupt zijn. Het verband is in de boven gegeven vertaling moeielijk te vatten.*

4. *De hebreeuwsche woorden zijn eenigszins onregelmatig;* עֲשֹׂה *staat voor het meer gewone* עֲשׂוֹת, סֵטִים *voor* שֵׂטִים, *vg. Hos. V:2.*

5. *Men kan ook vertalen* slechten, *of* een slechte.

vs. 7. In het midden mijns huizes zal niet wonen,
die bedrog pleegt;
de leugenspreker zal niet bestaan
voor mijne oogen.
vs. 8. Iederen morgen zal ik verdelgen
al de goddeloozen des lands,
uitroeiende uit de stad van Jahwe
alle euveldaders.

Gewoonlijk verstaat men dezen psalm van den een of anderen koning — David, Hiskia, Josia, Jonathan den Maccabeër, — die zich voor Jahwe verbindt, onberispelijk te leven, en geen goddeloozen in zijn land duldt. Het opschrift berust op deze opvatting. Neemt men het *ik* geheel persoonlijk, dan ligt zij voor de hand. Men kan er ook in zien een terugslag op den vorigen. Wordt daar het koningschap van Jahwe als reeds aanwezig bezongen, dan hebben wij hier niet alleen de bede om openbaring er van, zie vs. 2[b] de vraag, waarom het boven alles te doen is: *wanneer komt gij tot mij?* maar ook de verklaring, dat van den kant van het volk alles er voor in gereedheid gebracht is. In aansluiting aan de benaming *koningspsalm* zou men dan ook aan den thans voor ons liggenden dien van *onderdaanspsalm* kunnen geven. In overeenstemming daarmee is dan de 1[ste] persoon van de gemeente gezegd. Deze verwacht haren koning en ziet reikhalzend uit naar zijn komst. Bij *mijn huis*, vs. 2, 7, denkt men dan aan de geheele gemeentelijke inrichting. Deze omvat het gansche land, vs. 6, maar vindt toch zeer bepaald haar middelpunt in de „stad van Jahwe", vs. 8. Dat wij bij deze laatste aan Jeruzalem te denken hebben, spreekt vanzelf; toch moeten de grenzen er van niet te nauw genomen worden; men kan zeggen, dat land en stad samenvallen, nog sterker: dat, waar de gemeente is, ook is de „stad van Jahwe".

Onze psalm bestaat uit zeven strophen geheel van dezelfde lengte en vorm. De eerste staat op zich zelf. De dichter sprekende in naam der gemeente, geeft zijn voornemen te kennen, Jahwe zingende den toestand voor oogen te houden, waarin zij zich bevindt. Vroomheid en recht heerschen in haar, zij leidt een onberispelijken wandel; och, dat Jahwe nu kwame!

In de volgende zes strophen geeft hij aan dit voornemen gevolg. Terwijl in vs. 1, 2[a] de werkwoorden in den z.g. voluntativus staan, is dit in de volgende niet meer het geval; wij hebben daar de beschrijving zelf. Er is in deze eenige voortgang. In het tweede couplet poneert de dichter — ik ga nu geheel met de personificatie mede — de oprechtheid zijns harten; geen nietswaardige dingen stelt hij zich voor den geest. De Statenvertaling heeft hier *geen belialsstuk.* Het is hetzelfde woord, dat ik Ps. XLI: 9 vertaalde door *een doodelijke kwaal,* daar waren wij er mee op physisch, hier op ethisch terrein.

In het derde couplet wordt deze laatste gedachte verder ontwikkeld. Over

de eerste woorden er van sprak ik aant. 4. Zakelijk behoeft dit couplet geen toelichting. De vraag is alleen — maar het antwoord doet weinig ter zake — of de woorden in abstracten, dan wel in concreten zin te nemen zijn, m. a. w. of er sprake is van *slechtheid*, dan wel van *slechten*. In het eerste geval wordt vs. 5ª gezegd, dat de dichter — of de gemeente — zelf geen valsch hart heeft; in het tweede, dat hij niets te doen wil hebben met valschaards.

In de volgende strophen teekent de dichter de verhouding, waarin hij zich stelt tot de beide groote kategorieën van menschen, waarmee hij in aanraking komt. De eerste bestaat uit wat hij vs. 8 noemt *goddeloozen* en *euveldaders*. Dezen worden vs. 5ª, 7 gekarakteriseerd als menschen, die anderen in het geheim belasteren, letterlijk: op de tong nemen, die bedrog plegen en leugen spreken; maar dan ook vs. 5ᵇ als die *hoog van oogen* en *opgeblazen van hart* zijn. Bij dezen denken wij aan menschen, die hooge gedachten van zich zelve hebben, maar die daardoor dan ook juist het tegenovergestelde zijn van wat Jahwe van Israël wil; de vrome duldt hen niet. In vs. 5 heet het, dat hij ze *verdelgt;* vs. 8 zelfs dat hij dit *elken morgen* doet. Dit laatste beteekent: iederen dag opnieuw, voortdurend, zonder te meenen, dat hij in dezen ooit genoeg heeft gedaan. In plaats van *verdelgen* vertalen sommigen *doen verstommen*. De gedachte is zeker wel, dat de gemeente hun in haar midden geen plaatsruimte en dus ook geen zeggenskracht gunt. Vandaar de parallelle uitdrukkingen, die de dichter gebruikt. Hij kan hen niet verdragen, vs. 5; hij laat hen niet wonen in zijn huis, vs. 7; zij kunnen voor zijn oog niet bestaan; ten slotte roeit hij hen uit uit de stad van Jahwe, vs. 8.

Daarentegen zijn zijne oogen op de *getrouwen des lands* vs. 6ª. Dezen vormen de tegenovergestelde kategorie. Wij kunnen ze nader karakteriseeren als de *geloovigen*. In vs. 6ᵇ worden er mee op eene lijn gesteld degenen, die een onberispelijken wandel leiden. Dit zijn niet *zondeloozen*, maar, evenals in vs. 2, menschen, wier weg recht is voor God en die zich aan zijne geboden houden. Dezen zijn het, door wie de dichter gediend worden wil. Het hier gebezigde woord voor *dienen* wijst op kultisch dienen; het wil dus zeggen misschien, dat deze menschen den kultus-dienst waarnemen, m. a. w., zooals wij dat ook van onze voorgangers zeggen, de dienaren der gemeente zijn.

Andere gedachten vinden wij in dezen psalm niet. Niet te ontkennen valt, dat hij dientengevolge een eigenaardig karakter vertoont. Er zijn weinig psalmen, waarin zoo weinig van God voorkomt als in dezen. Terwijl het vs. 1 heet: *u, Jahwe, wil ik zingen*, maakt hij veel meer den indruk te zijn een verheerlijking van eigen voortreffelijkheid, dan wel een lofverheffing Gods. Vooral de zelfvoldaanheid, die er in schijnt te spreken, doet onaangenaam aan. Toch is een dergelijke beoordeeling onbillijk, vooral als wij dezen psalm beschouwen als een lied der gemeente. Wij hebben hem dan te beoordeelen op soortgelijke wijze, als wij dit onze geloofsbelijdenissen moeten doen. Deze zijn in den regel meer uiting van een ideëel dan van een reëel bezit, m. a. w. zij geven meer uitdrukking aan wat de gemeente in haar geheel wenscht te bezitten en ook weet te moeten bezitten, dan aan wat zij in elk harer leden feitelijk heeft.

Ook met een psalm als den onzen is dat het geval. In overeenstemming met het eigenaardig karakter van Israëls godsdienst zou ik hem willen noemen een *levensbelijdenis* van Israëls gemeente. Tegenover de belofte van de openbaring van Jahwe's koningschap, waarnaar zij biddende uitziet, maar dat zij toch ook in den geloove als reeds aanwezig begroet, stelt deze van hare zijde de verzekering, te willen zijn, maar dan ook in beginsel reeds te zijn: volk, gemeente van Jahwe, en te willen leven, maar dan ook in beginsel reeds te leven, naar zijne wet. Zeker, dat er elementen in haar zijn, zelfs in grooten getale, wier bestaan daarmee niet in overeenstemming is, de gemeente denkt er niet aan, het te ontkennen; ook in onzen psalm blijkt dit duidelijk genoeg. Maar zij wil deze elementen niet; zij zijn haar een gruwel, en iederen morgen — och, kon zij het maar doen, eens voor goed! — bant zij ze uit. Onze psalm is een stellen van het ideaal der gemeente, een zich bereid verklaren van deze om te zijn, wat zij zijn moet, een zich uitspreken omtrent hetgeen zij bedoelt.

Uit dit oogpunt bezien, verkrijgt deze psalm een ander en hooger karakter dan het zoo even aangeduide. De gemeente roept tot haar koning: *wanneer komt gij tot mij?* maar dat hij dan ook wete, dat zij bereid is voor zijne komst; zij heeft haar bruiloftskleed aan; het wordt van vlekken gereinigd; zij stelt zichzelve hem voor. Juist in dit opzicht is het *u, Jahwe, wil ik zingen,* in verband met den overigen, er in schijn zoo weinig mee in overeenstemming zijnden, inhoud van den psalm, van beteekenis. Wat in dezen psalm duidelijk uitkomt, is het verband tusschen de sterk messiaansche verwachting, die vooral in lateren tijd de heerlijkheid van Israël uitmaakt, en het streven naar gerechtigheid, zij het ook dikwijls zeer uitwendig, dat niet minder een kenmerk van het latere Jodendom is. Beide behooren bijeen. Zonder het eerste verliest het laatste zijn prikkel; maar ook zonder het laatste het eerste zijn zedelijken grond. Dat daarbij dit laatste ontaarden kan in farizeesche eigengerechtigheid, ontken ik niet; ook een psalm als de onze kan uitdrukking daarvan worden. Maar wel ontken ik, dat dit het geval zou moeten zijn; nog sterker: dat deze psalm daartoe dwingt. Ook de plaats, waar hij staat, onmiddellijk achter de koningspsalmen, in zekeren zin nog als appendix van deze, is daarmee in strijd.

Paulus zegt: *zoo wie den naam van Christus noemt, sta af van ongerechtigheid.* Overgebracht in de sfeer van den psalm, is dat: wie naar de komst van den koning verlangt en daarom bidt, wille zijn onderdaan zijn, en stelle zich onder zijn wet. In dezen psalm hebben wij de verklaring, dat de gemeente dat wil. Ik vind er in vooruitgeloopen op het woord van Johannes: *een iegelijk, die deze hoop op hem heeft, die reinige zich zelven, gelijk hij rein is.* Daarin vind ik de beteekenis er van.

Psalm CII.

Gebed van een verdrukte, wanneer hij versmacht en voor Jahwe zijn klacht uitstort.

Vs. 2. Jahwe, hoor mijn gebed,
en dat mijn gekrijt tot u kome!
vs. 3. Verberg uw aangezicht niet voor mij;
ten dage mijner benauwdheid, neig uw oor tot mij,
ten dage als ik roep, antwoord mij haastelijk;
vs. 4. want mijne dagen verdwijnen als rook,
en mijne beenderen zijn als een vuurgloed ontstoken;
vs. 5. verzengd als kruid en verdord is mijn hart,
want ik vergeet, mijn brood te eten;
vs. 6. vanwege de stem mijns zuchtens
kleeft mijn gebeente aan mijn vleesch.
vs. 7. Ik ben gelijk een roerdomp [2] der woestijn,
ik ben geworden als een uil der puinhoopen.
vs. 8. Ik ben slapeloos, en klaag [3]
als een eenzame vogel op het dak.
vs. 9. Den ganschen dag smaden mij mijne vijanden,
die tegen mij razen, vloeken bij mij, [4]
vs. 10. want ik eet asch als brood
en mijn drinken vermeng ik met tranen,
vs. 11. vanwege uwen toorn en uwe verbolgenheid,
want gij hebt mij opgenomen en mij weggeworpen:
vs. 12. mijne dagen zijn als een langgerekte schaduw,
en ik verdor als kruid.

vs. 13. Maar gij, Jahwe, troont eeuwiglijk,
en uw gedachtenis is van geslacht tot geslacht;

---

1. *Waarschijnlijk te lezen* כְּעָשָׁן. *De masorethische tekst heeft:* in rook.

2. *Welke vogel met den* קָאַת *bedoeld is, is niet zeker. Luther en de Statenvertaling hebben* roerdomp, *anderen met de oude vertalingen* pelikaan. *Evenals de in den volgenden regel genoemde* uil *wordt hij Lev. XI:17, 18, Deut. XIV:16, 17 onder de onreine vogels genoemd; Jes. XXXIV:11, Zef. 11, 14 wordt hij gezegd in verwoeste plaatsen te huizen.*

3. *Voor* וָאֶהְיֶה *lees ik met velen* וָאֶהֱמָיָה.

4. *Letterlijk* zweren bij mij, *vg. Jes. LXV:15. De bedoeling is: gebruiken mijn naam bij het uitspreken van een verwensching.*

vs. 14. gij zult opstaan en u over Sion ontfermen,
want[1] het is tijd, haar genadig te zijn,
want de bepaalde tijd is gekomen,
vs. 15. want uwe knechten hebben een welgevallen aan hare steenen,
en hebben deernis met haar puin.
vs. 16. En heidenen zullen den naam van Jahwe vreezen,
en al de koningen der aarde uwe heerlijkheid,
vs. 17. omdat Jahwe Sion gebouwd heeft,
verschenen is in zijne heerlijkheid,
vs. 18. zich gewend heeft tot het gebed des berooiden,
en hun gebed[2] niet veracht.
vs. 19. Opgeschreven worde dit voor een volgend geslacht,
en een volk, dat geschapen wordt, prijze Jah!
vs. 20. omdat hij uit zijne heilige hoogte aanschouwd heeft,
Jahwe van den hemel op de aarde heeft neergezien,
vs. 21. om te hooren het gekerm der gevangenen,
en deed ontkomen de kinderen des doods,
vs. 22. opdat men in Sion den naam van Jahwe verkondige,
en zijn lof in Jeruzalem,
vs. 23. als de volken zich samen vergaderen,
en de koninkrijken, om Jahwe te dienen.

vs. 24. Hij heeft op den weg mijn kracht[3] gebroken
en mijne dagen verkort.
vs. 25. Ik zeg: mijn God, neem mij niet weg op de helft mijner dagen;
uwe jaren duren alle geslachten door;[4]
vs. 26. voortijds hebt gij de aarde gegrondvest,
en de hemelen zijn het werk uwer handen;
vs. 27. deze zullen vergaan, maar gij blijft bestaan,
en zij alle zullen verslijten als een kleed;
als een gewaad verwisselt gij ze, en zij verdwijnen;[5]

---

1. *Men kan hier en in den volgenden regel ook vertalen* wanneer *enz.*

2. *Het antecedens de* berooide *staat in het enkelvoud, maar wordt duidelijk als collectivum beschouwd.*

3. *Het k'tib heeft* zijn kracht; *zoo ook de oude grieksche vertaling, die trouwens dit geheele vers anders verstaat.*

4. *Letterlijk:* zijn van geslacht der geslachten.

5. *In het Hebreeuwsch wordt hier voor* verwisselen *en* verdwijnen *bij wijze van woordspeling hetzelfde werkwoord* חָלַף *gebruikt; de eerste maal in hifil, de tweede maal in kal.*

vs. 28. maar gij zijt dezelfde,[1]
en uwe jaren nemen geen einde;
vs. 29. de zonen uwer knechten zullen [zeker] wonen,
en hun nakroost zal bestendig zijn voor uw aangezicht.

Er is een in het oog vallend verschil in toon tusschen den thans voor ons liggenden psalm en den voorafgaanden. Terwijl de koningspsalmen met inbegrip van Ps. CI op hoog ideëelen toon zijn gestemd, en ons in de sfeer der hoogste, maar toch als reeds aanwezig geziene verwachtingen verplaatsen, brengt Ps. CII ons weder midden in het treurige heden.

Deze psalm heet *een gebed van,* men kan ook vertalen: *voor een verdrukte.* In de oude christelijke kerk is hij beschouwd als de vijfde der z.g. boetpsalmen, zie bij Ps. VI dl. I bl. 40. Dat hij later gebruikt is met het oog op de gemeente in haar geheel, zoodat dan ook het *ik* is het ik der gemeente, spreekt vanzelf, al heeft ook één enkel persoon hem voor zich zelf gedicht, mede op grond van de ellende des volks, waarvan hij deel uitmaakt.

Twee motieven strijden er in om den voorrang. Het eerste is de ellendige toestand, waarin zich de dichter bevindt; het andere de onveranderlijkheid Gods, die er waarborg voor is, dat hij niet omkomen zal. In overeenstemming hiermee bestaat de psalm uit drie stukken, vs. 2—12, vs. 13—23, vs. 24—29. In het laatste worden de beide gedachten nog eenmaal tegenover elkander gesteld. Dat daarbij de toon des vertrouwens, zij het ook zonder veel verheffing, de overhand houdt, geeft er een in allen deele bevredigend slot aan.

Samenvatting van den toestand, waarin zich de dichter bevindt, vinden wij in vs. 24, 25ᵃ. Hij voelt zijn kracht gebroken, en hoewel nog slechts op de helft zijner dagen, d. w. z. in den mannelijken leeftijd, zonder nog in het minst zijn taak volbracht te hebben, den dood nabij; vandaar de uitdrukking *kinderen des doods,* die hier evenals Ps. LXXIX : 11, zie bl. 48, als sterker synoniem van *gevangenen,* het *ten doode verwezen zijn* aanduidt. De dichter heeft het bang, vs. 3; daarom roept hij tot God. Het gebedskarakter treedt in onzen psalm niet op den voorgrond; toch begint hij wel als gebed. De woorden van vs. 2 zijn zeer algemeen: dat Jahwe hoore! Vs. 3 vinden wij bijna dezelfde uitdrukkingen als Ps. LXIX : 18, *dat Jahwe zijn aangezicht niet verberge;* de bedoeling is eigenlijk: *niet verborgen houde,* maar dat hij antwoorde en dat ook dadelijk doe! Over dat *antwoorden* heb ik meermalen gesproken; het is meer dan *verhooren,* zooals de meeste vertalingen hebben; het is toonen, dat hij er is. Vs. 25ᵃ hebben wij den inhoud van het gebed; deze is: niet ontijdig te worden geveld. Daarvoor is groot gevaar; immers hij voelt zich onder den toorn Gods, vs. 11, door dezen verworpen, in den letterlijken zin van het woord. De woorden van vs. 11ᵇ zijn in dat opzicht zeer eigenaardig. Dat daarbij bepaald aan de ballingschap moet worden gedacht, geloof ik niet. Ook zonder dat is de gedachte er van volkomen

---

1. *Letterlijk:* gij zijt die, *of:* gij zijt het.

duidelijk. En nu voelt hij zich — want zonder God kan hij niet — aan het eind van zijn leven. De dagen verdwijnen als rook; een beeld, dat wij ook hadden Ps. XXXVII : 20; of, gelijk het vs. 12 heet, hij is geworden als een zich lang uitstrekkende schaduw; de dag loopt ten einde.

En ondertusschen heeft hij over drie dingen te klagen. Inwendig wordt hij als door koortsgloed verteerd, vs. 4[b]; hij is gelijk aan het door de zonnehitte verzengde gras, vs. 5[a], 12[b]. Alle levenslust is vergaan; hij vergeet zelfs, te eten; het *want,* vs. 5[b], beteekent natuurlijk zooals meermalen: *zooals blijkt uit.* Vanwege het luid gekerm kleeft het gebeente aan het vleesch. Een soortgelijke uitdrukking komt voor Job XIX : 20; volkomen duidelijk is zij mij niet; waarschijnlijk is zij aanduiding van verschrompeling van het lichaam.

Daarbij komt in de tweede plaats, dat hij zich o zoo eenzaam gevoelt. De beelden zijn hier aan de vogelenwereld ontleend; de vs. 7 genoemde vogels moeten woestijnvogels zijn; maar vooral vs. 8 is sprekend. De Statenvertaling heeft hier *een musch;* evenals Ps. LXXXIV : 4 staat in het Hebreeuwsch de soortnaam. Deze klacht is karakteristiek, ook voor de gemeente van Christus. Israël, ik denk natuurlijk aan het latere Israël, voelt zich onder de volken niet thuis; God is zijn rijkdom; als het dezen niet heeft, heeft het niets. Ook met de gemeente is het zoo; zij staat in de wereld alleen.

En nu komt daarbij in de derde plaats de bejegening, die de dichter ondervindt. Deze wordt vs. 9 beschreven; hij staat tegenover vijanden; de geloovige heeft nu eenmaal de wereld, gelijk Israël de volken, tegen zich; er is een voortdurend razen tegen wat leeft uit een ander beginsel. Ook hierin is de enkele geloovige het typisch beeld der gemeente, zoowel des ouden als des nieuwen Verbonds. Wanneer Israël in eere is, komt dit niet uit; vs. 23 stelt dan ook iets anders in uitzicht. Maar wanneer Israël in ellende is, blijkt het; vandaar dat in de psalmen de beelden van ziekte en beschimpt worden veelal samengaan. En de dichter is in ellende; teekenachtig zijn de uitdrukkingen, vs. 10, die elders zoo niet voorkomen: *ik eet asch als brood, en vermeng mijn drinken met tranen.* Maar hoor nu het spotten der vijanden; ze ontleenen aan dien toestand hun verwenschingen. Met het oog hierop is het opmerkelijk, dat er in onzen psalm niets voorkomt van een inroepen van de wraak Gods. Meestal is dit wel het geval; ik denk b. v. aan Ps. LXXIX; hier niet; de dichter legt God deze dingen voor; hij antwoorde.... haastelijk!

Want hij heeft toch een God. In het tweede deel van den psalm treedt deze gedachte op den voorgrond. Vooral geldt dit de eeuwigheid Gods. De dichter voelt zich sterven, maar zijn God kan dit niet. Sprekend is de tegenstelling tusschen vs. 12 en 13, in de beide regels van vs. 25 nog scherper herhaald. Vooral in het slot van den psalm, van vs. 26 af, treedt de gedachte aan de eeuwigheid, en daarmee aan de onveranderlijkheid Gods op den voorgrond. Deze wordt gesteld niet alleen tegenover de vergankelijkheid van den mensch, ook tegenover die van hemel en aarde. God heeft de aarde gegrondvest, en de hemelen zijn het werk zijner handen. Hij staat er dus boven en is er niet afhankelijk van. Wat wij noemen: de transcendentie Gods, wordt hier sterk ge-

accentueerd. Aarde en hemel vergaan; God doet ze zelf van aanzien veranderen; waarschijnlijk is in vs. 27 gedacht aan den nieuwen hemel en de nieuwe aarde van Jes. LXV : 17 LXVI : 22. God blijft dezelfde en zijne jaren nemen geen einde.

Ik wees blz. 162 aant. 1 op de letterlijke beteekenis van de vs. 28ª gebezigde woorden. Bij II Jesaja komt die uitdrukking veel voor. Ik zie er een zinspeling in op den naam Jahwe. Deze is, die hij is; hij is „het” d. w. ten slotte zeggen *alles;* hij zal het zijn. Hierin ligt de eenige verzekerdheid, die de dichter ook voor zich zelf bezit. Er is als een onverbreekbare band tusschen beiden; van de zijde Gods van ontferming, liefde, trouw. Deze wordt hier niet nader besproken, maar zij is de onderstelling van alles. Vandaar dat heerlijke: *gij zijt het; uwe jaren nemen geen einde,* maar daarom ook — niet als een logische, maar als een zedelijke gevolgtrekking, als iets, dat in het rijk der genade niet anders kan — *de zonen uwer knechten zullen zeker wonen en hun nakroost zal bestendig zijn voor uw aangezicht.* Neen, het volk van Jahwe komt niet om, omdat Jahwe zelf niet omkomt; God is niet een God der dooden, maar der levenden enz.. Het woord *zonen uwer knechten* beteekent eenvoudig *uwe knechten,* vg. het gezegde bij Ps. LXXXVI : 16. bl. 83. Dezen zullen wonen voor het aangezicht Gods, zij en hun nakroost.

Dit is het slot, waarbij ik opzettelijk eerst stil stond. In het tweede deel van den psalm spreekt de dichter hierover breeder. Opmerkelijk is vs. 13; het daar gezegde komt ook voor Klaagl. V : 19, maar daar staat *troon,* waar hier *gedachtenis* staat. Voor onzen psalm is dit niet zonder beteekenis. Voor *gedachtenis* kunnen wij ook zeggen *gedenknaam,* vg. het gezegde naar aanleiding van Ps. XCVII : 12; het is de naam, waarmee Jahwe „gedacht” worden wil. Is die van geslacht tot geslacht, dan ligt daarin ook de waarborg van der geloovigen behoud. Jahwe kan het volk, hetwelk hij zijn naam bekend gemaakt heeft, niet laten omkomen; hij zelf is daarmede gemoeid. Vandaar dat vertrouwende *gij zult opstaan en u over Sion ontfermen.*

En nu verkrijgt dit gebed, men kan zelfs zeggen: deze klaagzang, iets profetisch; over een andere vertaling van vs. 14 zie bl. 161 aant. 1; het oogenblik is gekomen, dat Jahwe Israël genadig moet zijn; het gaat nu om leven en dood. Bij de uitdrukking *de bepaalde tijd* denk ik aan Ps. LXXV : 3. Aan God zijn al zijne werken van eeuwigheid bekend; hij heeft voor alles zijn tijd. Zoo ook nu, om Israël te helpen. Aanduiding, dat die tijd is gekomen, is de toestand, waarin zich Israël bevindt, gepaard aan de liefde, die de dichter bij hare leden voor Sion ziet ontwaken; hun deernis met haar toestand; hun pogen, haar daaruit op te richten. Ook dat is van God. Het is eenigszins deze gedachte: een waarachtig gebed heeft den waarborg van zijn verhooring in zich zelf.

En nu verdiept de dichter zich in wat daarvan het gevolg zijn zal. Vs. 16 geeft uiting aan de gewone verwachting, in tal van psalmen, ook in de koningspsalmen, uitgesproken, dat de volkeren den naam van Jahwe zullen vreezen, en de koningen der aarde zijne heerlijkheid. Maar dat alleen om hetgeen Jahwe zal hebben gedaan. In vs. 17, 18 wordt dit als reeds aanwezig genoemd. Evenals

in vs. 20 wordt hier de z.g. profetisch verleden tijd gebruikt, m.a.w. de verleden tijd met vaste verzekerdheid. Er komt een oogenblik, dat Jahwe Sion weer gebouwd, en zich zelf in al zijne heerlijkheid aan haar geopenbaard hebben zal, en daarmede getoond, op haar gebed te hebben gelet. Het heden is zoo nog niet. Maar dat men in vaste verzekerdheid deze dingen op schrift brenge; eens zullen de geslachten, die komen zullen, er Jahwe voor prijzen. Vs. 19 herinnert aan Ps. XXII : 32. Toch is het gebruik van het werkwoord *scheppen*, dat in het Oude Testament alleen van God wordt gebezigd, hier niet zonder beteekenis. Het is, als wil de dichter er door aanduiden, dat ook dit nieuwe Israël alleen van God te wachten is; het oude sterft, maar God schept een nieuw.

En nu volgt nog eenmaal, wat de dichter van God verwacht. Op de bede vs. 3: *verberg uw aangezicht niet voor mij*, antwoordt vs. 20, dat er een tijd komen zal, waarin Jahwe van uit zijne heilige woning op de aarde zal hebben neergezien. En met dat zien zal gepaard gegaan zijn een *hooren* naar het gezucht der gevangenen, en met dat hooren de *daad* van de bevrijding der kinderen des doods. En dat alles om zijns eigen naams wil: opdat men in Sion den naam van Jahwe verkondige, en zijn lof in Jeruzalem, als de volken zich samen vergaderen en de koninkrijken, om hem te dienen.

Daarin ligt de grond van des dichters verzekerdheid. Jahwe zal het zijn, maar dan kan ook voor Jahwe's volk de dood het laatste niet zijn; Jahwe's naam brengt herschepping en opstanding mee. Onze psalm heeft in dit opzicht iets zeer eigenaardigs. Schijnbaar zijn er weinig psalmen, die zoo laag zijn gestemd; en toch, hoe heeft het vertrouwen er de overhand in, en hoe wordt het gebed door dat vertrouwen beheerscht! Omdat God de eeuwige is, kan, ook al zouden hemel en aarde bezwijken, zijn volk, zelfs al bevindt het zich in stervensnood, niet omkomen. Het zal voor zijn aangezicht wonen en blijven bestaan; zooals het in een onzer gezangen heet, gansch anders en toch naar dezelfde gedachte: „zijn zege is hun gemeen". Er moet veel kennisse Gods zijn en vooral veel bewustzijn in voorspoed en tegenspoed, in leven en sterven Gode toe te behooren, om een psalm als den onzen te kunnen dichten en hem te kunnen maken tot een lied der gemeente, een gebed in benauwdheid.

Psalm CIII.

Van David.

Loof[1] Jahwe mijne ziel,
en al wat in mij is, zijn heiligen naam;
vs. 2. loof Jahwe, mijne ziel,
en vergeet geen van zijne weldaden;
vs. 3. die al uwe ongerechtigheid vergeeft,
die al uwe krankheden geneest,
vs. 4. die uw leven verlost van de groeve,
die u kroont met gunst en barmhartigheden,
vs. 5. die uw begeerte[2] verzadigt met het goede,
zoodat uwe jeugd zich vernieuwt als eens arends.

vs. 6. Jahwe doet gerechtigheden
en gerichten aan alle onderdrukten;
vs. 7. hij heeft Mozes zijne wegen verkondigd,
den kinderen Israëls zijne daden.
vs. 8. Barmhartig en genadig is Jahwe,
lankmoedig en groot van gunst;
vs. 9. niet voortdurend twist hij,
en hij wrokt[3] niet voor eeuwig;
vs. 10. niet naar onze zonden heeft hij ons vergolden,
noch ons gedaan naar onze ongerechtigheden;
vs. 11. maar zoo hoog de hemel is boven de aarde,
is zijne gunst machtig[4] over die hem vreezen;

---

1. *Ik heb in dezen psalm de vertaling* „loven” *voor* בָּרֵךְ *opzettelijk gehouden, hoewel ik het elders geregeld door* „prijzen” *heb weergegeven. Het zal wel zonder meer duidelijk zijn, waarom ik bij dezen psalm ongaarne het woord* loven *door een ander verving.*

2. *De Statenvertaling heeft* uw mond. *In deze beteekenis komt het woord* עֶדְיֵךְ *elders niet voor. De oude grieksche vertaling geeft het terug door* begeerte, *wat evenwel ook onzeker is.*

3. *Letterlijk staat er:* bewaart *nl. den toorn; dit laatste woord wordt niet uitgedrukt, vg. Jer. III:5.*

4. *Op grond van de parallellie zou men geneigd zijn, in plaats van* גָּבַר *te lezen* גָּבְהָה, hoog zijn, *vg. echter Ps. CXVII:2.*

vs. 12. zoo ver het oosten verwijderd is van het westen,
heeft hij onze overtredingen van ons gedaan,
vs. 13. gelijk zich een vader ontfermt over de kinderen,
heeft Jahwe zich ontfermd over die hem vreezen,
vs. 14. want hij weet, wat maaksel[1] wij zijn,
is gedachtig, dat wij stof zijn.
vs. 15. Des menschen dagen zijn als het gras,
als een bloem van het veld alzoo bloeit hij;
vs. 16. wanneer de wind er over heen gegaan is, is zij niet meer,
en hare plaats kent haar niet meer;
vs. 17. maar de gunst van Jahwe is van eeuwigheid tot eeuwigheid
[over die hem vreezen,[2]
en zijne gerechtigheid voor kindskinderen,
vs. 18. voor die zijn verbond bewaren
en aan zijne inzettingen denken, om die te doen.

vs. 19. Jahwe heeft zijn troon in de hemelen gevestigd,
en zijn koningschap heerscht over alles.
vs. 20. Looft Jahwe, zijne engelen,
gij krachtige helden, die zijn woord doet,
hoorende naar het geklank van zijn woord;
vs. 21. looft Jahwe, al zijne legerscharen,
gij zijne dienaren, die zijn welgevallen doet;
vs. 22. looft Jahwe, al zijne werken,
aan alle plaatsen zijner heerschappij!
Loof Jahwe, mijne ziel!

Men heeft dezen psalm genoemd een danklied voor levensredding; ik zou hem liever noemen een danklied, omdat de dichter Jahwe tot God heeft. In zooverre sluit hij zich voortreffelijk aan den voorgaanden aan, waarmee hij in ander opzicht de grootste tegenstelling vormt. Had in dezen de verzekerdheid, een eeuwigen onveranderlijken God te hebben, het vertrouwen, ook in tijden van stervensnood, doen triomfeeren over de klacht, niet vreemd is het, dat men dien God nu ook loven wil. Daartoe roept onze psalm; Ps. CII lokt hem uit.

---

1. *Wij hebben hier hetzelfde woord,* יֵצֶר, *dat Gen. VIII:21 gebruikt wordt van het* gedichtsel — *in den zin van* bedenkselen — *van 's menschen hart. Toch geloof ik niet, dat daaraan hier wordt gedacht. Veeleer hebben wij hier een zinspeling op Gen. II:7.*

2. *De woorden* over die hem vreezen *houd ik hier met het oog op het parallellisme voor jongere toevoeging.*

Met Ps. CIII begint een serie dankliederen. Ik noem ze liever zoo dan lofliederen, omdat er bepaald in op den voorgrond staat, wat God voor de zijnen is en gedaan heeft. Hoewel onderling ook weer verschillend, hebben zij daardoor een eigenaardig karakter, dat hen onderscheidt, zoowel b. v. van de koningspsalmen, Ps. XCVI—C, die toch ook lofliederen zijn, als van een doxologie, zooals Ps. CL. Voor *loven*, welk woord ik hier in navolging van de Statenvertaling opzettelijk behield, omdat het in den mond der gemeente zoo algemeen is, staat in het Hebreeuwsch eigenlijk *zegenen*. Het is het werkwoord, dat wij ook hebben b. v. in de doxologieën aan het einde der verschillende boeken, vg. ook Ps. CXIII : 2.

Vs. 10—15 gebruikt de dichter het meervoud. Men heeft er uit opgemaakt, dat ook hier het *ik* van de gemeente moet worden verstaan. Ik acht dit onjuist. De dichter voelt zich Israëliet, en vandaar dat hij bij het roemen van de weldaden Gods een groote plaats inruimt aan wat God voor zijn volk heeft gedaan; ook hem zijn met zijn volk deze dingen ten goede gekomen. Het is er mee als met den Christen, die, roemende in zijn God, ook melding maakt van de verlossing in Christus, die toch niet voor hem alleen is geschied, van de uitstorting des Heiligen Geestes op den 1sten christelijken Pinksterdag, van de kerkhervorvorming, of wat men meer van dien aard wil noemen, maar die daarom toch niet minder uit eigen naam spreekt. Daarentegen laat zich niet uitmaken, of aan vs. 3, 4 persoonlijke ervaringen, herstel uit ziekte en dientengevolge afwending van doodsgevaar, ten grondslag liggen; ook als algemeene aanduidingen laten zij zich verstaan.

Vs. 1, 2 geven het thema van den psalm. De dichter wil God danken voor al zijne weldaden. In het *al wat in mij is*, een uitdrukking, die alleen hier voorkomt, ligt, dat de dichter er geheel en al in is; al de vezelen van zijn bestaan zijn er mede gemoeid. Daarentegen leg ik hier geen nadruk op het *zijn heilige naam;* in het algemeen wordt er mee aangeduid, dat God als den heilige zich zelf bekend gemaakt heeft.

Vs. 3—5 noemen in breede algemeenheid de weldaden Gods. Op den voorgrond staat — het is als hooren wij reeds den Christen — *de vergeving der zonden*. Deze is zoo onbeperkt mogelijk; zij geldt — de dichter spreekt zich zelven aan — al uwe ongerechtigheden. Maar dan openbaart zij zich ook in het uitwendige: meer negatief in de genezing van ziekte, en redding *van de groeve* d. i. van den dood; en vervolgens zoo positief mogelijk in het kronen met gunst en barmhartigheden. Er is behalve in vs. 5, zie aant. 2, in deze woorden niets onduidelijks. Alleen merk ik op, dat voor *redden* hier het werkwoord *verlossen* gebruikt wordt; over de beteekenis daarvan zie naar aanleiding van Ps. XIX : 15, dl. I bl. 117. Dat er verband bestaat tusschen ongerechtigheid en ziekte is de gewone voorstelling; ook aan een woord als van den Heiland Matth. IX : 2 ligt zij ten grondslag. Er is in deze woorden iets „überschwengliches", zooals een onzer dichters zegt: „God geeft geen aalmoes, geeft geen brood; hij geeft de volheid van zijn rijke zegeningen". Ook de psalmist weet dat; frisch leven is in hem; ik hoor in vs. 5b iets van het paulinische: *het oude is voorbijgegaan;*

het is alles nieuw geworden. Over de voorstelling aangaande den arend, die aan deze woorden ten grondslag ligt, spreek ik niet. Elders vinden wij iets soortgelijks ten opzichte van den vogel-phenix, die telkens uit zijn asch herrijst. Of ook Jes. XL : 31 er op zinspeelt, schijnt mij twijfelachtig; wij hebben daar de gedachte aan vernieuwing van kracht als vrucht des geloofs. In onze verzen is zij het slot van het proces, dat met de vergeving van zonden begint.

De verbinding van vs. 2 en 3 is eigenlijk aldus: „vergeet geen van de weldaden van hem, die" enz.. Vs. 3—5 is dus meer karakteristiek van Jahwe dan beschrijving van een enkele daad; ook dat de werkwoorden hier alle in deelwoordvorm staan, hangt er mee samen; Jahwe is de vergevende, enz.. Toch, hoeveel er reeds van God is gezegd, het is er verre vandaan, dat de dichter aan het einde van zijn danklied zou staan. Wat hij zich zelf van de weldaden Gods heeft toegezongen, geldt ook voor anderen. Dat hij vs. 6 spreekt van *alle onderdrukten,* kan zijn aanleiding hebben in historische toestanden, die wij niet kennen, maar heeft ze toch ook zeker eensdeels in den aard van het israëlietische volk, dat, evenals de gemeente in de wereld, zich onder de volken altoos teruggesteld voelt, anderdeels in het wezen van Jahwe, die opkomt voor wat zich zelf niet verdedigen kan. Jegens dezen oefent hij gerechtigheden en gerichten. Hierin ligt, dat God het recht handhaaft, maar ook nog iets anders. De meervoudsvorm duidt aan openbaringen van de gerechtigheid Gods, en deze is zijne trouw. God houdt zich aan zijn verbond.

Merkwaardig is de verbinding van vs. 6 en 7. Gerechtigheid onderstelt een norm. Welnu, God heeft Mozes zijne wegen verkondigd, den kinderen Israëls zijne daden; in dit opzicht is Gods weg geen geheim. Ik geloof niet, dat, gelijk velen meenen, vs. 7 bepaald gezinspeeld wordt op Exod. XXXIII : 13. De bedoeling is meer algemeen; men zou eigenlijk moeten vertalen in den tegenwoordigen tijd: *hij verkondigt Mozes zijne wegen;* hij is een zoodanige, die dat doet. De Christen verstaat dat; zet in plaats van „aan Mozes" *in Christus,* en in plaats van „den kinderen Israëls" *de gemeente des Nieuwen Verbonds,* en het is altoos nog waar: Jahwe, onze Vader, die in hemelen is, openbaart zijne trouw — maar handhaaft daarmee ook het recht — jegens allen, die op de eene of andere wijze niet tot hun recht kunnen komen; de gemeente weet, wien en wat zij in Christus aan hem heeft.

En dit jubelt de dichter nu uit, vs. 8—14. Er is naar de begrippen, die wij veelal aan de woorden hechten, iets schijnbaar tegenstrijdigs in dat roemen èn van de gerechtigheid èn van de barmhartigheid Gods. Voor den Israëliet is dat niet het geval. Juist hierin, dat God naar zijne aan Mozes verkondigde wegen gerechtigheden en gerichten jegens alle onderdrukten oefent, doet hij zich kennen als den barmhartige en genadige, den lankmoedige en die groot is van gunst, vs. 8. In deze karakteristiek volgt de dichter Exod. XXXIV : 6. Ook Ps. LXXXVI : 15 hadden wij ze, terwijl zij in hoofdzaak evenzoo voorkomt Ps. CXLV : 8, Neh. IX : 17[b], Joël II : 13, Jona IV : 2.

In de volgende verzen ontwikkelt hij de gedachte er van. Zij behooren tot de meest bekende, ook tot de heerlijkste stukken van het Oude Testament. In-

dien ergens, dan vinden wij hier in de oude bedeeling de nieuwe, in Jahwe onzen Vader, die in de hemelen is; alleen het middel, waardoor de genoemde dingen geschieden, hebben wij hier nog niet; ik denk aan 2 Cor. V; 19, God was *in Christus* de wereld met zich verzoenend, hare zonden haar niet toerekenend. De uitdrukkingen zijn voor een groot deel aan de profetische Schrift ontleend; voor vs. 9—14 wijs ik op Jes. LVII: 16, Jer. III : 5, Jes. LV; 8, 9, Micha VII: 19.

Naar verschillende zijden wordt nu de gedachte van de vergeving der zonden ontwikkeld. Er is voor God reden tot toorn, maar hij laat dezen niet den vrijen loop, hij twist niet voortdurend en vergeet niet, genadig te zijn, Ps. LXXVII: 10. Zoo heeft hij Israël dan ook nooit vergolden naar zijne zonden, noch gedaan naar zijn ongerechtigheden; de dichter spreekt hier in den verleden tijd. Er spreekt in deze verzen schuldbesef, erkenning van voor God niet te kunnen bestaan, maar ook kennisse Gods. Ontzaglijke gedachten worden hier uitgesproken, Ps. XXXVI: 6 heet het, dat Jahwe's gunst hemelhoog is, en zijn trouw tot de wolken; Jes. LV: 8, 9 dat Gods gedachten even hoog zijn boven die van den mensch als de hemel boven de aarde. In onzen psalm vinden wij beide gedachten vereenigd. Men kan den afstand tusschen hemel en aarde niet meten; men kan het ook niet de mate, de macht van Gods gunst. *Voor die hem vreezen*, voegt de dichter er bij. Evenals vs. 13 en, indien de woorden daar geen latere toevoeging zijn, vs. 17, is dit de omschrijving van Israël. Voor hen alleen, men kan ook zeggen: voor hen allen, is Jahwe, die hij is. In vs. 12 wordt het nog sterker gezegd. In vs. 11 was gesproken van afstand in hoogte, in vs. 12 wordt de afstand in de breedte genomen. „Zoo ver het west verwijderd is van 't oosten, zoo ver heeft hij, om onze ziel te troosten, van ons de schuld en zonden weggedaan." Nieuwtestamentisch zouden wij hierbij te denken hebben aan de *macht* van de zonde; oudtestamentisch is dit niet het geval. Wij hebben hier dezelfde beschouwing, die aan vs. 3 ten grondslag ligt; de zonden van iemand wegdoen wil zeggen: verhinderen, dat de gevolgen er van hem treffen. God stelt een afstand als die van de geheele breedte der aarde tusschen onze zonden en ons. Daartoe drijft hem zijn ontferming, vs. 13, 14, omdat hij rekening houdt met den natuurlijken toestand des menschen. Aan de vergelijking van dit ontfermen met dat van een vader over zijne kinderen ligt natuurlijk het ook in het Oude Testament niet ongewone beeld ten grondslag van de betrekking van Jahwe tot zijn volk als van vader tot zoon, v.g. o. a. Exod IV: 22, Deut. XIV: 1, Mal. 1: 6, de profetie van Hosea en andere plaatsen. Bij de motiveering verwijst de dichter naar Gen. II: 7, de vorming van den mensch uit het stof der aarde. Deze doet hem zijn, die hij is, zwak, zondig, behoefte hebbende aan de ontfermingen Gods. Dat hier van zondeval als zoodanig geen sprake is, valt in het oog.

Maar juist deze natuurlijke toestand der menschen doet de grootheid Gods des te meer uitkomen. Over deze handelen vs. 15—18. Hoe nietig, hoe niets is de mensch! Vs. 15 hebben wij het gewone beeld van het gras, hier nog vermeerderd met dat van de bloem. Ook Ps. XXXVII: 2, LVIII: 8, XC: 5, CII: 12

hadden wij het, en evenzoo Jes. XL : 6—8, Job XIV : 2. In vs. 16 vallen het beeld en het afgebeelde samen. De plaats wordt gepersonifieërd: als de wind de bloem heeft geveld, is ook haar plaats haar weldra vergeten, en weet niet eens meer, hoe zij er uitgezien heeft; zoo gaat het ook met den mensch. En toch, Jahwe's gunst is van eeuwigheid tot eeuwigheid over degenen, die hem vreezen en zijne gerechtigheid voor kindskinderen. Wij hebben hier vrijwel dezelfde gedachte als van Ps. XC en CII: de nietigheid des menschen en de eeuwigheid Gods.

Onze psalm is een bij uitstek oudejaarsavondpsalm. Hij is dat, omdat misschien nooit meer dan op dien avond de behoefte aan vergeving gevoeld wordt, maar toch ook, omdat dan vooral het gevoel ons beheerscht èn van het voorbijgaan van al wat bestaat, onze eigen personen daaronder begrepen, èn van het blijvende van de gunst Gods. Op dat laatste legt de dichter den nadruk. Er is iets incongruents in het *van eeuwigheid tot eeuwigheid* in verband met het er mee parallel staande *aan kindskinderen.* Het eerste is zooveel meer dan het laatste. Toch is de overgang wel te begrijpen. Deze maakt het abstracte concreet, en brengt in allen deele nabij, wat anders gevaar loopt, in de lucht te blijven zweven. Wat spreekt men van eeuwigheid tot eeuwigheid? reeds in dit leven openbaart zich Gods gunst tot in het 3[de] (en 4[de]) geslacht, vg. Exod. XXXIV : 2.

Voor degenen, die zijn verbond bewaren en aan zijne inzettingen denken, om die te doen. Deze woorden herinneren aan Exod. XX ; 6. Evenals het slot van vs. 11 bevatten zij een beperking, maar die ook hier meer onderstelling en derhalve omschrijving, dan wel bepaalde voorwaarde is. Ik zie er eenigszins een terugslag in op vs. 7. Heeft God Mozes zijne wegen verkondigd, den kinderen Israëls zijne daden, deze laatsten hebben dan nu ook Gods verbond te bewaren, en te doen al, wat hij van hen vraagt. Maar dat wil Israël ook. Er is in het verband van onzen psalm in dit vers, evenals in vs. 7, een jubileerende klank. Israël heeft het verbond van Jahwe; het wil zijne wetten volbrengen; maar het weet zich dan ook bij al de vergankelijkheid van het menschelijk leven het voorwerp van zijn blijvende gunst.

Wat is dat veel! en dat voelt de dichter te meer, naarmate hij meer doordrongen is van de majesteit Gods. In de laatste verzen treedt deze naar voren. De psalm is begonnen met een danklied voor wat hij zich zelf in rijken overvloed van zegeningen Gods ziet toegewezen; er is opgevolgd een vermelden van wat God voor hem is geweest, naar de zijde van vergiffenis en ontferming, maar ook naar die van blijvende gunst. En nu ziet hij nog eens op Jahwe; het is geen kleinigheid, in hem te mogen roemen. Heeft hij niet zijn troon in de hemelen gevestigd? en gaat zijn koningschap niet over alles? Ook in de koningspsalmen was dat naar verschillende zijden het thema, maar het heeft hier een nog meer absoluut karakter. Dat hij hem love! De dankbaarheid — het woord is eigenlijk te zwak — de liefde, de gebondenheid aan God, die het hart van den dichter vervult, hij kan ze zich niet anders denken dan als zijnde ook in het hart van al wat leeft. Dat zijne engelen hem loven! Het zijn zijne boden, de

gedienstige geesten, die, naar het woord uit den brief aan de Hebreën, worden uitgezonden ten dienste dergenen, die de zaligheid beërven zullen, d. i. van het volk van God. Onze dichter noemt ze *krachtige helden, die zijn woord doen*, d. w. z. zijn bevelen ten uitvoer brengen, en die daarom hooren naar het geklank van zijn woord. Maar niet dezen alleen! dat hem loven *al zijne legerscharen*, zijne dienaren in ruimeren zin, die zijn welbehagen doen. Gedacht is aan de geestenwereld, die den troon des konings omringt, vg. o. a. Ps. LXXXIX : 6 en daarbij aangehaalde plaatsen. En ook dit is nog niet ruim genoeg; dat hem loven *al zijne werken, aan alle plaatsen zijner heerschappij!*

Men beschouwt den laatsten regel van onzen psalm veelal als een later toevoegsel. Mij schijnt hij, evenals bij den volgenden psalm, het natuurlijke slot er van te zijn. De dichter komt terug tot zich zelf. Hij is begonnen met danken; hij wil er ook mee eindigen. Als met breeden golfslag heeft zijn lied zich ontplooid; zelfs de hemelbewoners zijn er mede gemoeid. Toch, dat onder hun lied het zijne niet zwijge. *Loof Jahwe, mijne ziel.* Er is in dit slot iets persoonlijks, dat ik niet gaarne zou willen opgeven. Wat geeft het mij, of hemel en aarde God prijzen, maar ik zelf doe het niet? Onze psalmdichter staat niet buiten de dingen, en ook zijn lied heeft hem er niet buiten gebracht. Het kan zijn, dat ik te sterk aan den gewonen vorm, ook van onze berijming, gewend ben, maar onze psalm zou in mijn gevoel iets missen, als dit het slot er niet van was: „dat hemel, aard, en zee, en berg en dal, zoover men ook zijn scepter ziet regeeren, nu zijnen naam en groote deugden eeren, *en gij, mijn ziel, loof gij hem bovenal!*"

Psalm CIV.[1]

Prijs Jahwe, mijne ziel.
Jahwe, mijn God, gij zijt zeer groot,
met majesteit en luister zijt gij bekleed,
vs. 2. die u hult in licht als in een gewaad,
die de hemelen uitspant als een tentgordijn,
vs. 3. die op de wateren zijn opperzalen zoldert,
die wolken maakt tot zijn wagen,[2]
die voortsnelt op de vleugelen des winds,

---

1. *De oude grieksche vertaling heeft ook boven dezen psalm het opschrift* van David.

2. *Ps. XVIII : 11 wordt Jahwe voorgesteld, rijdende op den cherub. Het ligt voor de hand een woordspeling aan te nemen tusschen de woorden* רכוּב *en* כרוּב.

vs. 4. die winden maakt tot zijn boden, [1]
vlammend vuur tot zijne dienaren.
vs. 5. Hij heeft de aarde gegrondvest op hare grondslagen;
zij zal niet wankelen in eeuwigheid en altoos.
vs. 6. De oceaan bedekte haar [2] als een kleed;
boven de bergen stonden de wateren;
vs. 7. voor uw dreigen vluchtten zij,
voor het geluid uws donders stoven zij weg;
vs. 8. bergen rezen op, valleiën zonken neer
ter plaatse, die gij voor hen gegrondvest hadt;
vs. 9. gij steldet een grens, die zij niet overschrijden,
dat zij niet nogmaals de aarde bedekken.
vs. 10. Die bronnen uitzendt in de dalen,
tusschen bergen gaan zij voort,
vs. 11. zij drenken al het gedierte des velds, [3]
de woudezels lesschen hun dorst;
vs. 12. boven haar wonen de vogelen des hemels,
van tusschen de twijgen laten zij hun stem hooren.
vs. 13. Die de bergen drenkt uit zijne opperzalen;
van den zegen des hemels [4] wordt de aarde verzadigd;
vs. 14. die het gras doet uitspruiten voor het vee,
en het kruid ten dienste des menschen,
om uit de aarde brood te doen voortkomen,
vs. 15. en wijn, die het hart des menschen verblijdt,
opdat het aangezicht blinke van olie,
en het brood het hart des menschen versterke.
vs. 16. Verzadigd worden de boomen van Jahwe,
de cederen van den Libanon, die hij geplant heeft,

---

1. *De Statenvertaling heeft* hij maakt zijne engelen geesten, zijne dienaren tot een vlammend vuur. *Deze overzetting berust op die der oude grieksche vertaling; ook Hebr. I:7 wordt zij gevolgd. Taalkundig even mogelijk, past zij niet in den gedachtengang van den psalm.*

2. *Voor* כִּסִּיתוֹ, *2den persoon met suffix, lees ik* כִּסַּתָּהּ. *Het komt mij voor, dat de parallellie deze verandering eischt. Bij de tegenwoordige lezing is het de vraag, of men* כִּסִּיתוֹ *wil nemen als een onnauwkeurigen vorm voor* כִּסִּיתָהּ *en vertalen:* gij bedektet haar met den oceaan als met een kleed, *dan wel invoegen* עָלֶיהָ, *en vertalen:* den oceaan — gij dektet hem er over als een kleed.

3. *De vorm* חַיְתוֹ שָׂדָי *moet, evenals de andere* חַיְתוֹ יָעַר, *vs. 20, als een archaïsme worden beschouwd; vg. Ps. L:10 vv..*

4. *Voor het hier vreemde* מִפְּרִי מַעֲשֶׂיךָ *lees ik* מִפְּרִי שָׁמֶיךָ, *lett.:* vrucht des hemels.

vs. 17. waar de vogelen nestelen,
de ooievaar, wiens woning is in de cypressen;
vs. 18. de hooge bergen zijn voor de steenbokken,
de rotsen een schuilplaats voor de klipdassen.
vs. 19. Hij heeft de maan gemaakt, om de tijden te bepalen,
de zon kent haren ondergang.
vs. 20. Beschikt gij [1] duisternis, zoo wordt het nacht;
daarin roert zich al het gedierte des wouds:
vs. 21. de jonge leeuwen gaan brullende uit op buit,
en om van God hun spijze te vragen.
vs. 22. Gaat de zon op, zij trekken zich terug,
en leggen zich neder in hunne holen;
vs. 23. de mensch gaat dan uit tot zijn werk,
en om te arbeiden tot den avond toe.
vs. 24. Hoevele zijn uwe werken, Jahwe,
gij hebt ze alle met wijsheid gemaakt;
de aarde is vol van uw eigendom.
vs. 25. Daar is de zee, groot en wijd uitgestrekt,
waarin een gewriemel is, zonder getal,
kleine dieren en groote;
vs. 26. daar gaan de schepen,
de leviathan, dien gij gevormd hebt, om er in te spelen. [2]
vs. 27. Zij alle wachten op u,
dat gij hun spijs geeft, te zijner tijd.
vs. 28. Geeft gij ze hun, zij rapen ze op;
opent gij uwe hand, zij worden met goed verzadigd;
vs. 29. verbergt gij uw aangezicht, zij worden verbijsterd;
neemt gij hun adem weg, [3] zij sterven
en keeren terug tot hun stof;
vs. 30. zendt gij uwen geest uit, zij worden geschapen,
en gij vernieuwt het gelaat des aardrijks.
vs. 31. Jahwe's heerlijkheid zij tot in eeuwigheid!
Jahwe verblijde zich in zijne werken!
vs. 32. die de aarde aanschouwt, en zij beeft,
die de bergen aanraakt, en zij rooken.

1. *Ook hier zou men den 3den persoon verwachten.*

2. *Velen vertalen* om er mee te spelen. *Onderwerp is dan* God. *Er zal dan een tegenstelling bedoeld zijn met Job XL : 24 (hebr. vs. 29); vg. ook vs. 14 (hebr. vs. 19) naar den griekschen tekst. In het verband past dit niet.*

3. תֹּסֵף *staat voor* תֹּאסֵף.

vs. 33. Ik wil Jahwe zingen, zoolang ik leef,
ik wil mijnen God lofzingen, zoolang ik ben.
vs. 34. Aangenaam zij hem mijn overpeinzing;
ik zal mij verblijden in Jahwe!
vs. 35. Dat de zondaars van de aarde verdelgd worden,
en de goddeloozen niet meer zijn!
Prijs Jahwe, mijne ziel! Halleluja.[1]

Evenals de vorige begint en eindigt deze psalm met het opgewekte *prijs Jahwe, mijne ziel.* Beide psalmen, meermalen aan denzelfden dichter toegekend, zijn tegenhangers. Terwijl in Ps. CIII als grond voor de verheerlijking Gods genoemd worden geestelijke weldaden, met name de vergeving der zonden, en de bij de kortstondigheid van het menschelijk leven zoo wonderbare betooning van Gods gunst, noemt Ps. CIV als zoodanig Gods heerlijkheid in de natuur. Als overgang kan worden genoemd Ps. CIII : 22, de vermelding van *al Jahwe's werken;* in Ps. CIV worden ons deze in dichterlijke beschrijving voor oogen gesteld.

In onzen psalm heerscht een toon van aanbiddende bewondering. Gesproken wordt gedeeltelijk *tot,* gedeeltelijk *over* Jahwe. Toch zou niet alleen in vs. 6, maar ook in vs. 13, 20 de 3de persoon natuurlijker zijn. Zonder dat dit in het minst aan het dichterlijk karakter er van te kort doet — onze psalm is ontegenzeglijk een der schoonste uit den geheelen bundel — sluit hij zich nauw aan voorstellingen en uitdrukkingen uit het overige Oude Testament aan; zoo vinden wij er reminiscenzen in, meer dan aanhalingen, niet alleen uit andere psalmen, maar ook uit Amos, II Jesaja, Job en vooral Genesis I. Met name in de voorstelling aangaande den bouw des heelals staat hij met laatstgenoemd hoofdstuk op ééne lijn. Aan den anderen kant wordt vs. 4 aangehaald Hebr. I : 7 (over de eenigszins andere opvatting er van zie blz. 173 aant. 1), terwijl ook 1 Tim. VI : 6 als reminiscenz van vs. 2 mag worden beschouwd.

De gedachtengang van den in hoog dichterlijke taal gestelden psalm is duidelijk. Op den reeds genoemden korten aanslag *prijs Jahwe, mijne ziel* volgt de lofverheffing Gods, die als het thema van den geheelen psalm kan worden beschouwd: *Jahwe, mijn God, gij zijt zeer groot; met majesteit en luister zijt gij bekleed.* De woorden herinneren gedeeltelijk aan Ps. XCIII : 1, Job XL : 5 (hebr. vs. 10), de toon aan den aanhef van Ps. VIII. Een eigenaardige innigheid verleent er aan het *mijn God,* dat ook in dezen „natuurpsalm" uiting geeft aan de betrekking tusschen God en zijn volk.

In de eerste verzen worden wij geplaatst voor „God in den hemel." In bewoordingen, die herinneren aan Jes. XL : 22, Amos IX : 6, Ps. XVIII : 11, teekent de dichter de verborgen, toch manifeste heerlijkheid Gods. Welk een groote gedachte: het licht Gods gewaad. In de hemelen woont hij; deze zelf heeft zijn tent

---

1. *Dit woord ontbreekt in den griekschen tekst; daarentegen begint daar de volgende psalm er mee. Waarschijnlijk is dit beter.*

uitgespannen, gelijk de profeet het uitdrukt, als een dunnen doek, om die te bewonen; of ook, om met een ander profeet te spreken, zijn opperzalen gezolderd — het hebreeuwsche woord doet aan een balkenlaag denken, — in de wateren. Dat met deze laatste, naar de voorstelling van Gen. I : 6, 7, de wateren boven het firmanent zijn bedoeld, spreekt vanzelf. Hier beweegt hij zich vrij; wolken dragen hem; op de vleugelen des winds snelt hij voort; door winden en bliksemstralen laat hij, als door zoovele dienaren, zijn raad ten uitvoer brengen; hij gebruikt de „natuur."

Vs. 5—9 teekenen tegenover den hemel de schepping der *aarde*. God heeft deze op hare grondslagen gegrondvest. Welke deze zijn, wordt niet nader ontwikkeld; Job IX : 6, XXXVIII : 6, waar wij dezelfde voorstelling vinden, is dat evenmin het geval. Daarentegen wordt Job XXVI : 7 de aarde voorgesteld als hangende boven het niet. Op historisch-zedelijk gebied overgebracht, of m. a. w. overgebracht van de schepping op het wereldbestuur, vinden wij dezelfde gedachte voor een gedeelte met dezelfde bewoordingen Ps. LXXV : 4, XCIII : 1, XCVI : 10.

Dat vs. 6—9 onder den invloed zou staan van het zondvloedverhaal, geloof ik niet. Evenals van Job XXXVIII : 6—11 vinden wij de grondgedachte er van Gen. I : 9, de aarde, die uit het haar bedekkende water te voorschijn gebracht wordt. Zij herinneren eenigszins aan Ps. LXXVII : 17 vv., schoon de gedachte daar een andere is. Of op de hier gegeven voorstelling, die, met name in de vermelding van het *dreigen Gods* en den *donder* in plaats van het enkele *woord*, eenigszins van Gen. I afwijkt, invloed geoefend is door de waarschijnlijk aan Ps. LXXIV : 15, LXXXIX : 10 ten grondslag liggende verhalen van babylonischen oorsprong omtrent den strijd tusschen Marduk en Tiamat, laat ik daar; beteekenis voor het wezen der zaak hebben deze verhalen in elk geval niet. Ten opzichte van vs. 8 merk ik nog op, 1° dat de tweede regel er van onmiddellijk aan vs. 7 aansluit, terwijl vs. 8ª een tusschenzin is; 2° dat de bedoeling van vs. 8ª eenvoudig deze is: de aarde met bergen en dalen, verrijst.

Nu wordt deze geordend, vs. 10 vv.. Opmerkelijk is de groote plaats, die de dichter hierbij aan het water toekent. Teruggebracht van zijn onbegrensde uitbreiding en gesteld binnen perken, die het niet overschrijden mag, vs. 9, wordt het ons in de volgende verzen als het levenwekkende beginsel geteekend. Wij herkennen in den dichter den bewoner van een land, welks heerlijkheid, naar de beschrijving van Deut. XI : 10 vv., voor den geloovigen Israëliet gelegen was, niet in kunstige, door menschenhand vervaardigde waterwerken, maar in zijne afhankelijkheid van den regen des hemels. Dezen geeft God. Ook onze psalm legt daarop nadruk. God heeft het water gebreideld; en zie, daar zendt hij het uit, om te voorzien in de behoeften van al wat bestaat. Vs. 10, niettegenstaande de eenigszins vreemde uitdrukking volkomen duidelijk, herinnert aan Deut. VIII : 7. Wat daar van Palestina gezegd wordt, geldt hier van de aarde in haar geheel: tusschen de bergen overal beekjes, die zich door de dalen voortspoeden. Voor de dieren des velds voorzien zij in de eerste levensbehoeften, en dat zoowel in het algemeen, als b.v. voor den bij uitstek schuwen woudezel, waarvan men zich de beschrijving van Job XXXIX : 8—11 (hebr. vs. 5—8) te binnen brenge,

en het vogeltje, dat in de stilte van aan deze beekjes groenende bosschen zijn loflied hooren doet.

Maar er is meer. Vs. 10 was gesproken van de *dalen*. Ook de bergen, en daarmee de gansche aarde, worden door God gedrenkt, vs. 13. Hier wordt meer onmiddellijk aan den regen zelf gedacht. Van uit zijne opperzalen zendt God dien neer. Voor de uitdrukking *zegen des hemels* zie blz. 173 aant. 4. Toch is, afgezien van het onzekere dezer vertaling, de in deze verzen gegeven teekening sprekend. Evenals Gen. II : 5 wordt, zonder dat het met zoovele woorden gezegd is, met den regen ook de plantengroei in verband gebracht. Als God de aarde verzadigt, doet hij — Gen. I : 11 v., 29 v. ligt hier ten grondslag — het gras uitspruiten voor het vee, en het kruid, d. w. z. gewassen van allerlei aard, ten dienste der menschen. Wat dit laatste betreft, noemt de dichter koren (brood), wijn en olie. Deut. XIII : 7 vinden wij deze als de voornaamste voortbrengselen van Palestina vermeld. Het *brood* wordt twee malen genoemd; eerst vs. 14ᵉ meer algemeen, dan vs. 15ᵉ als middel ter instandhouding van 's menschen levenskracht. Als karakteristiek van den wijn wordt genoemd, dat hij *het hart des menschen verblijdt;* als die van de olie, dat zij, als zalfmiddel, *het aangezicht blinken doet.* Hoofdzaak zijn deze caracteristica niet, zij getuigen alleen van de vroolijke opgewektheid, waarmee de dichter de dingen beziet.

Maar de mildheid Gods gaat nog verder. De dichter doet enkele grepen. Daar staan op den Libanon die eeuwenoude, hooge boomen, die geen mensch, die God zelf heeft geplant, en die daarom in bijzondere mate als *boomen van Jahwe* kunnen worden aangeduid (zie, naar aanleiding van Ps. XXXVI : 7, dl. I bl. 209); God verzadigt ze; de vogelen nestelen er in. En nu gaat de dichter op dat laatste thema door. Hoe goed is voor alles gezorgd! In de cypressen bouwt de ooievaar zijn nest; op de hooge bergen wonen de steenbokken; in de rotsen huizen de klipdassen (Statenvertaling: de konijnen). Er spreekt in die enkele opnoeming zulk een bewondering; God heeft het alles gemaakt.

En zie nu verder. Onder de dieren, waarvan de dichter melding wil maken, is ook nog de *leeuw*, vs. 21. Maar terwijl hij tot nu toe gesproken heeft van het onderscheiden wonen der dieren, denkt hij nu aan hun tijd. En andere gedachten verdringen de zoo even genoemde. Daar zijn de dag en de nacht met hun wondere wisseling! Gen. I : 14—19 heet het van zon en maan, dat zij zijn tot teekenen en tot gezette tijden, en tot dagen en jaren, d. w. z. om deze te regelen. Hier wordt dit alleen gezegd van de maan; van den stand van deze hing de bepaling der feesten af. Maar dan toch ook de zon! Hoe juist kent zij den tijd van haar ondergang, vg. de personificatie Ps. XIX : 6; zij gaat op en onder; de duisternis komt; het wordt nacht. Daar hoort gij het gebrul van den leeuw; deze gaat uit op buit; toch vraagt ook hij ze.... van God! Groote en grootsche gedachte! Job XXXIX : 1 vv. (hebr. XXXIII : 19 vv.) heet het: *kunt gij voor de leeuwin buit vangen? den honger der welpen stillen, wanneer zij wegduiken in holen, in het struikgewas op de loer liggen? wie geeft der raaf haar prooi, wanneer hare jongen tot God roepen en zonder voedsel rondfladderen?* God doet het; God heeft de dingen gemaakt. En met welk een wonderbare orde!

Straks gaat de zon weder op; dan — Job XXXVII : 8 noemt het als een eigenaardigheid van den winter — trekt zich het wild gedierte in zijne holen terug; dan wordt het de tijd van den mensch; hij gaat uit tot zijn werk, en om te arbeiden tot den avond toe. Nog eenmaal: zoo heeft God het gewild.

Maar zoo overweldigt den dichter dan nu ook de gedachte aan den rijkdom der scheppingen Gods. Vs. 24 geeft uiting aan de bewondering, die aan deze geheele teekening ten grondslag ligt. Onze Statenvertaling heeft: hoe *groot* zijn uwe werken, o Heer! Dat deze gedachte niet is uitgesloten, spreekt wel vanzelf. Toch staat in het hebreeuwsche werkwoord de gedachte aan *veelheid* meer op den voorgrond. Wat een verscheidenheid in hetgeen God heeft gemaakt! en dat alles, van hoeveel wijsheid legt het getuigenis af! In dezen psalm treft ons de afwezigheid van alles, wat naar een gevoel van onbevredigd zijn zweemt. Voor onzen dichter, evenals voor dien van Ps. VIII, is in de schepping alles helder en licht. Van het raadselachtige in het leven der natuur maakt hij geen gewag. Ook in het boek Job, H. XXVIII en elders, vinden wij de verheerlijking van de wijsheid Gods, maar deze aan de eene zijde tegenover de kortzichtigheid van den mensch, aan de andere tegenover de vele raadselen in natuur en geschiedenis. In onzen psalm niets daarvan! Daar ligt de „natuur"; rijk en heerlijk is zij; een schouwtooneel van de wijsheid Gods!

Opmerkelijk is de laatste regel van vs. 24. Twee dingen verdienen daarin de aandacht. In de eerste plaats het woord *eigendom.* De Statenvertaling heeft *goederen,* welke vertaling echter door de dubbele beteekenis van het woord *goed* aanleiding tot misverstand geeft. Voor het overige is de bedoeling dezelfde: het is alles van God. In het hebreeuwsche woord ligt, blijkens Deut. XXXII : 6, niet alleen de gedachte van *bezit,* maar ook die van *maaksel,* men zou ook kunnen vertalen: *schepselen.* De dingen zijn Godes, want hij heeft ze gemaakt. Maar zij zijn dan ook Godes! Als men de dingen eens meer uit dat oogpunt bezag! de dingen, ook het gedierte, alles, wat leeft! Maar dan nu ook in de tweede plaats: welk een bezit! Hoe *vol* is de aarde er van! hoe rijk is de schepping!

Toch, daar komen den dichter nog andere dingen in de gedachte. Hij heeft tot nu toe alleen gesproken van het droge, de aarde. Maar daar ligt ook de zee, in hare breede uitgestrektheid, door God binnen perken gebracht; toch nog, te allen tijde beeld der oneindigheid. In het Oude Testament is het een gewone uitdrukking, naast hemel en aarde, *de zee en al wat daarin is.* Ook hier wordt gewezen op het geheimzinnig bezit van de zee. Gen. I : 20 v. ligt er aan ten grondslag. Wat een gewriemel er in van klein en groot gedierte! En dan twee dingen. In de eerste plaats de *schepen!* menschenwerk, het is waar, maar dan toch, omdat God de zee gemaakt heeft, die zij is, dat wondere element, onbetrouwbaar, onvast, maar toch in staat, schepen te dragen. En dan in de tweede plaats de *leviathan!* Ps. LXXIV : 13 schijnt door deze benaming te zijn aangeduid een zeemonster uit voorhistorischen tijd; hier denk ik er bij aan de beschrijving Job XL : 20 (hebr. vs. 26) — XLI : 3, waar er naast de *behemoth,* waarschijnlijk het *nijlpaard,* mogelijk de *krokodil* mee bedoeld wordt. Deze, of noem welk ander zeedier gij wilt, — Ps. VIII : 9 spreekt naast de visschen, van *hetgeen de*

paden der zee doorwandelt, — speelt in die zee, (over eene andere opvatting van vs. 26 zie blz. 174 aant. 2.

Doch het is niet alleen de schepping als zoodanig, die voor den dichter getuigenis aflegt van de heerlijkheid Gods. Ook dit doet dat, dat het alles in zijn voortbestaan van God afhankelijk blijft. De overgang tusschen vs. 26, 27 is gebrekkig. Wat in laatstgenoemd vers wordt gezegd, geldt van al het genoemde; met het *zij allen* komt de dichter daarop terug.

Over vs. 27 vv. behoeft weinig te worden gezegd. Er zijn niet veel plaatsen in het Oude Testament, waar de absolute afhankelijkheid van het leven des menschen van God zoo onomwonden wordt uitgesproken als hier. Van tusschenoorzaken is geen sprake; alles komt rechtstreeks van God. Op hem wacht alles, wat is, dat hij het zijne spijze geve te zijner tijd. En nu volgen verschillende onderstellingen; geeft hij ze hun, ze lezen ze samen; opent hij zijne hand, zij worden verzadigd van goed. Maar ook, verbergt hij zijn aangezicht, zij worden verbijsterd, d. w. z. weten niet meer, hoe zij het hebben; en neemt hij hun adem weg — het is de gedachte van Job XXXIV : 14, 15 — zij sterven en keeren terug tot hun stof, d. w. z. het stof, waaruit zij genomen zijn, Gen. II : 7. Toch is ook dit niet het laatste; het is, alsof de dichter niet eindigen wil met den dood; zendt God zijn levensgeest uit, nieuwe geslachten verrijzen — evenals Ps. CII : 19 wordt het werkwoord *scheppen* gebruikt — en het aardrijk herleeft.

Wat een heerlijkheid Gods! Vs. 31 spreekt de dichter den wensch uit, dat zij tot in eeuwigheid zij! Ik geloof niet, dat hierin, of in de bede, dat Jahwe zich in zijne werken verblijde, juist ligt opgesloten de wensch, dat hij in gunst op de aarde neerzie, terwijl, doet hij dit niet, de aarde beeft en de bergen rooken. In verband met vs. 33—35 vind ik er veeleer den wensch in uitgesproken, dat de heerlijkheid Gods, gelijk die zich in de natuur openbaart, door niets moge worden verstoord. In Gen. I wordt met het oog op het scheppingswerk herhaaldelijk de verklaring gegeven: *en God zag, dat het goed was!* Welnu, dat hij dat steeds kunne zeggen, en dat er blijdschap bij hem kunne zijn en blijven over al zijn werk! Vs. 32 is karakteristiek van Jahwe. Van den *toorn Gods* is daarbij evenmin sprake als van de *zonde* des menschen. De gedachte is alleen: er valt met hem niet te spotten. Misschien is gezinspeeld op Exod. XIX : 11. In ieder geval, hij, de heerlijke, is ook de ontzaglijke God!

Maar daarom leeft bij den dichter te meer de begeerte, dat Gods heerlijkheid tot in eeuwigheid zij. In dien wensch ligt het verlangen opgesloten, zelf aan die heerlijkheid mede te werken, haar te bezingen, maar daarmee ook te verhoogen: *'k zal, zoolang ik 't licht geniet, hem verhoogen in mijn lied,* Ps. CXLVI : 2. Uit dit oogpunt vormen de schijnbaar los naast elkaar staande slotverzen één geheel. Het *zoolang ik leef,* vs. 33, vrije vertaling van *in mijn leven,* wil zeggen: *mijn gansche leven lang.* De dichter wil zijn leven maken tot één lied voor Jahwe! Dat deze het aanvaarde! dat zijn overpeinzing — hier in den zin van zijn *dichten* — Jahwe aangenaam zij. Zijn blijdschap ligt in zijn God; diens heerlijkheid, geopenbaard in de schepping, is zijn vreugde.

Ik kan begrijpen, dat sommigen vs. 35 beschouwen veeleer als een liturgisch

toevoegsel dan als een oorspronkelijk bestanddeel van den psalm. Noch met het karakter van den psalm als loflied, noch met dat van natuurpsalm schijnt het in overeenstemming te zijn. Toch zij men met een dergelijke conclusie voorzichtig. Meer wellicht dan van iets anders leeft in den Israëliet het besef van, zelf roemende in zijn God, omringd te zijn door vijanden van dezen en van diens volk. Ook bij onzen dichter acht ik dit, blijkens ons vers, niet meer dan waarschijnlijk. Maar welk een wanklank dan ook in het lied der schepping. Ps. CIII : 12 heet het *zoo ver het oosten van het westen verwijderd is, zoo ver heeft hij onze overtredingen van ons gedaan.* Schijnbaar iets heel anders, is toch in den grond der zaak de in ons vers uitgesproken gedachte dezelfde. Waar het niet hem zelf geldt, is voor Israël zondaar en zonde één. De zondaar is de drager der zonde; de goddelooze de vertegenwoordiger van de vijandschap tegen Jahwe. Deze mag er niet zijn. *O God, dat gij den goddelooze ombracht, en gij, mannen des bloeds, wijkt van mij, die van u schandelijk spreken en uwe vijanden ijdellijk verheffen!* Aldus Ps. CXXXIX : 19 vv.. Maar zoo nu ook onze psalm. Dat er een einde kwame aan wat niet mede instemt in de verheerlijking Gods! De dichter weidt er niet over uit: *dat de zondaars van de aarde verdelgd worden, en de goddeloozen niet meer zijn!* Verder niet; dat het loflied den boventoon houde: *Prijs Jahwe, mijne ziel.*

Psalm CV.[1]

[Halleluja] [2]
Looft Jahwe, roept zijnen naam uit,
verkondigt onder de volken zijne daden;
vs. 2. zingt hem, lofzingt hem,
bepeinst al zijne wonderen;
vs. 3. beroemt u in zijn heiligen naam,
dat het hart van die Jahwe zoeken, zich verblijde;
vs. 4. vraagt naar Jahwe en zijne sterkte,
zoekt zijn aangezicht gestadig;
vs. 5. gedenkt zijne wonderen, die hij gedaan heeft,
zijne wonderteekenen en de rechtspraken zijns monds;

---

1. *De eerste vijftien verzen van dezen psalm vinden wij ook 1 Chron. XVI : 8—22. Verbonden met Ps. XCVI (zie aldaar, en Ps. CVI : 1, 47 v.) worden zij aan David toegekend bij gelegenheid, dat deze de ark van Jahwe uit het huis van Obed-Edom naar Jeruzalem liet opvoeren.*

2. *Zie bij den vorigen psalm, blz. 175 aant. 1.*

vs. 6. nakroost van Abraham[1], zijn knecht,
kinderen van Jakob, zijne uitverkorenen.[2]

vs. 7. Hij, Jahwe, is onze God,
over de geheele aarde gaan zijne rechtspraken;

vs. 8. hij gedenkt[3] eeuwiglijk zijn verbond,
tot in duizend geslachten het woord, dat hij bevolen heeft,

vs. 9. dat hij met Abraham gesloten heeft,[4]
en den eed aan Izak gedaan,

vs. 10. en dat hij voor Jakob gesteld heeft tot een verordening,
voor Israël tot een eeuwig verbond,

vs. 11. zeggende: „u zal ik het land Kanaän geven,
door het meetsnoer tot uw erfdeel",[5]

vs. 12. toen zij[6] weinigen waren in aantal,
korten tijd en als vreemdeling daarin verkeerend.

vs. 13. En als zij gingen van volk tot volk,
van het eene koninkrijk tot het andere volk,

vs. 14. liet hij niemand toe, hen te onderdrukken,
maar bestrafte koningen om hunnentwil:

vs. 15. „raakt mijn gezalfden niet aan,
doet mijn profeten geen kwaad."

vs. 16. En toen hij den honger over het land riep,
elken staf des broods verbrak,

vs. 17. toen had hij [reeds] een man voor hun aangezicht heengezonden;
Jozef was als slaaf verkocht;

vs. 18. men knelde zijne voeten in boeien,
hij was in ijzer[7] geslagen;

vs. 19. tot den tijd, dat zijn woord vervuld werd,
dat de uitspraak van Jahwe hem rechtvaardigde,

---

1. *Voor* Abraham *staat 1 Chron. XVI: 13* Israël.

2. *Misschien is het beter, hier het enkelv. te lezen,* בְּחִירוֹ; *het slaat dan op* Jakob, *in plaats van op* kinderen. *Anderen houden het meervoud, maar lezen dan ook in den eersten regel* עֲבָדָיו, zijne knechten. *Zoo reeds de oude grieksche vertaling.*

3. *Voor* זָכַר *staat 1 Chron. XVI: 15* זִכְרוּ, *imperatief* gedenkt, *vg. vs. 5.*

4. *De constructie laat hier te wenschen over. Gewoonlijk wordt in de vertalingen aan het begin van vs. 9 het woord* בְּרִית *ingevoegd. Misschien is het beter, met* Duhm *in plaats van* כָּרַת *te lezen* בְּרִיתוֹ, *en te vertalen:* wiens verbond met Abraham was en wiens eed met Izak.

5. *In den eersten regel van vs. 11 staat de 2de pers. enkelvoud, in den tweeden de 2de pers. meervoud. Velen houden dit vers voor jongere invoeging; ik zie niet in waarom.*

6. *1 Chron. XVI: 19 staat* בִּהְיוֹתְכֶם toen gij... waart.

7. *Lees* בַּבַּרְזֶל.

vs. 20. De koning zond heen en ontbond hem,
een beheerscher van volken, en ontsloeg hem;
vs. 21. hij stelde hem tot een heer over zijn huis,
en tot een heerscher over al zijn eigendom,
vs. 22. om zijn vorsten naar goedvinden terecht te wijzen [1]
en zijn oudsten wijs te maken.
vs. 23. En toen Israël in Egypte kwam,
en Jakob als vreemdeling verkeerde in het land van Cham,
vs. 24. maakte hij zijn volk zeer vruchtbaar,
en machtiger dan zijne tegenstanders;
vs. 25. hij veranderde hun hart, om zijn volk te haten,
en aanslagen te maken tegen zijn knechten;
vs. 26. hij zond Mozes zijn knecht,
Aäron, dien hij zich verkoren had;
vs. 27. hij stelde [2] onder hen zijne teekenen [3]
en wonderteekenen in het land van Cham;
vs. 28. hij zond duisternis en het werd duister,
maar zij achtten [4] niet op zijn woord; [5]
vs. 29. hij veranderde hun water in bloed,
en doodde hun visschen;
vs. 30. hun land wemelde van kikvorschen,
in de vertrekken des konings waren zij; [6]
vs. 31. hij sprak, en horzels [7] kwamen,
muggen in hun gansche gebied;
vs. 32. hij gaf hun hagel als regen;
[zond] vlammend vuur in hun land:
vs. 33. en hij sloeg hun wijnstok en vijgeboom,
en verbrak het geboomte van hun gebied;

1. *In het Hebreeuwsch staat* לֶאְסֹר te binden; *ik lees met de oude grieksche vertaling* לְיַסֵּר.

2. *Voor* שָׂמוּ, *meervoud, lees ik met de oude grieksche vertaling, met de meeste uitleggers,* שָׂם *enkelvoud; onderwerp is Jahwe.*

3. *Letterlijk:* de woorden zijner teekenen.

4. *Voor* מָרוּ weerspannig zijn, *dat hier geen zin geeft, lees ik met sommigen* שָׁמְרוּ. *Anderen, op voorgang van de oude grieksche vertaling, behouden de lezing* מָרוּ, *maar schrappen de ontkenning; derhalve:* zij verzetten zich tegen zijn woorden.

5. *Het k'tib heeft het meerv.* woorden; *het ḳ're daarentegen het enkelvoud.*

6. *In den tegenwoordigen tekst staat* in de vertrekken hunner koningen, *zonder werkwoord. Met* DUHM *lees ik voor* מַלְכֵיהֶם *liever* מֶלֶךְ הֵם.

7. *Zie bij Ps. LXXVIII bl. 35, aant. 1.*

vs. 34. hij sprak, en sprinkhanen kwamen,
en kevers[1] zonder getal,
vs. 35. en zij aten op al het kruid in hun land,
en aten op de vrucht huns velds;
vs. 36. en hij sloeg al de eerstgeborenen in hun land,
al de eerstelingen van hunne kracht;[2]
vs. 37. en hij deed hen uittrekken met zilver en goud,
en er was in hunne stammen niemand, die struikelde.
vs. 38. Egypte verblijdde zich over hun uittocht,
want hun schrik was op hen gevallen,
vs. 39. hij breidde een wolk uit tot bedekking,
en een vuur, om den nacht te verlichten;
vs. 40. zij vroegen,[3] en hij deed kwakkelen komen,
en met hemelbrood verzadigde hij hen;
vs. 41. hij opende den rotssteen en wateren vloeiden;
in de wildernis stroomde een rivier;
vs. 42. want hij gedacht aan zijn heilig woord,
aan Abraham, zijn knecht,
vs. 43. en deed zijn volk uitgaan met vreugde,
met gejubel zijne uitverkorenen,
vs. 44. en gaf hun de landen der heidenen,
en zij erfden het verworvene der natiën,
vs. 45. opdat zij zijne inzettingen zouden in acht nemen,
en zijne wetten bewaren.
Halleluja![4]

Psalm CV en CVI zijn Halleluja-psalmen. Evenals de beide vorige behooren zij dus tot de lofliederen. Toch hebben zij iets eigenaardigs. Lag de grond voor de verheerlijking Gods Ps. CIII in geestelijke weldaden, Ps. CIV in Gods grootheid in de natuur, in de thans voor ons liggende wordt hij gezocht op het gebied der geschiedenis. Evenals Ps. LXXVIII worden zij dan ook tot de z. g.

---

1. *In het Hebreeuwsch staat hier* יֶלֶק, *een van de namen, waarmee de sprinkhaan in het Oude Testament aangeduid wordt, vg. Joël I: 4. Er wordt dan ook hetzelfde dier mee bedoeld als in den eersten regel. Ps. LXXVIII: 46 staat naast* אַרְבֶּה *als 2de benaming* חָסִיל, *dat ik daar eveneens door* kever *vertaalde.*

2. *Letterlijk* de eerstelingen van al hunne kracht, *vg. Ps. LXXVIII bl. 35, aant. 8.*

3. *In het Hebreeuwsch staat het enkelvoud* שָׁאַל. *Op voorgang van de oude grieksche vertaling lees ik met velen* שָׁאֲלוּ.

4. *Dit woord ontbreekt in de oude grieksche vertaling.*

historische psalmen gerekend. Van laatstgenoemden onderscheiden zij zich door de afwezigheid van wat ik wil noemen: alle parabel-karakter, d. w. z. alle stellen van analogie tusschen verleden en heden. Van het leering willen geven, dat in Ps. LXXVIII blijkens de inleiding het hoofddoel is, is hier dan ook geen sprake. Alleen voor zoover het daar toch ook gaat om het *vertellen aan een volgend geslacht van den lof van Jahwe,* vs. 4, sluiten onze psalmen zich aan dezen aan. Tusschen Ps. CV en Ps. CVI is dit verschil, dat, terwijl de eerste handelt over de heilsdaden Gods zonder meer, deze in den tweeden gesteld worden tegenover de daaraan in geenen deele beantwoordende houding des volks. Hiermee hangt samen, dat, wat in de vorige lofliederen en ook in Ps. CV in het geheel niet het geval is, Ps. CVI eindigt met gebed. Dichterlijke waarde schijnt mij vooral Ps. CV niet te hebben.

Vs. 1—6 vormen een inleiding. Vs. 1 is letterlijk gelijk aan Jes. XII : 4, en zal wel daaraan ontleend zijn. De dichter roept Israël op, Jahwe groot te maken onder de volken. Deze moeten weten, wat Jahwe voor zijn volk heeft gedaan. Daarbij is het te doen om den *naam* van Jahwe, d. w. z. om wat hij bepaald door zijne wonderdaden, vs. 2, 5, van zich zelf bekend gemaakt heeft, vs. 3. Hierbij wijs ik op de volgorde der werkwoorden. Men moet Gods daden *verkondigen* en dit wel met zang en snarenspel. Daarvoor is noodig, ze te *bepeinzen*, vg. Ps. CIV : 34. Doet men dit, dan is het ook niet anders mogelijk, of men gaat er zich in beroemen, en het hart wordt met blijdschap vervuld, vs. 3. Maar dan blijve men ook niet bij de oppervlakte. Het moet er om te doen zijn, Jahwe in al de openbaringen zijner sterkte in de geschiedenis te vinden. Daarop zien in vs. 4 de uitdrukkingen *vragen naar Jahwe* en *zoeken van zijn aangezicht.* Elders komen deze woorden in eenigszins andere beteekenis voor; hier beteekenen zij: de openbaringen Gods in het verleden nagaan. Maar daarom, dat men Jahwe's wonderen *gedenke*, vs. 5! vergetelheid mag er niet zijn. Met de *rechtspraken zijns monds*, vs. 5, kunnen bedoeld zijn de verordeningen Gods, maar ook de rechtsuitspraken, die, blijkens de geschiedenis, van hem uitgaan. Met het oog zoowel op de parallellie als op den verderen inhoud van den psalm is deze laatste opvatting de meest waarschijnlijke. Bij uitzondering wordt Israël hier aangeduid als het *nakroost van Abraham;* in den psalmbundel wordt anders van Abraham geen melding gemaakt dan alleen nog Ps. XLVII : 10. Hier wijst de dichter er mee aan, waar hij zijn uitgangspunt neemt.

In het vervolg van den psalm geeft hij nu aan de hand van de verhalen in Genesis en Exodus een overzicht van de bovenbedoelde daden Gods. Uitgangspunt daarbij is, dat Jahwe, wiens rechtsuitspraken over de geheele aarde gaan, vs. 7, die dus deze in haar geheel tot zijn rechtsgebied heeft, blijkens het verbond met de aartsvaders, zich Israël tot een volk heeft gemaakt. Ook vs. 42 komt hij daarop terug, gelijk hij het dan ook èn vs. 6 (zie echter blz. 181 aant. 2) èn vs. 43 Jahwe's *uitverkorene* noemt. Hierbij wijs ik, wat betreft het verbond met Abraham op Gen. XV : 8, XVII : 7, met Izak op Gen. XXVI : 3, met Jakob op Gen. XXVIII : 13 vv., XXIX : 9 vv.. Als hoofdinhoud er van wordt genoemd de belofte, dat Israël Kanaän in bezit hebben zal, vg., behalve de reeds genoemde

plaatsen, Gen. XXXV : 11 vv.. De uitdrukking *tot in duizend geslachten* vs. 8, vinden wij evenzoo Deut. VII : 9, die van *het meetsnoer* vs. 11, Deut. XXXII : 9, vg. ook Ps. LXXVIII : 55. Over de eenigszins vreemde constructie vs. 9, zie blz. 181 aant. 4. Ten opzichte van vs. 12 kan men twijfelen, of het tot de vorige, dan wel tot de volgende verzen behoort. Verscheidene uitleggers, ook de Statenoverzetters, kiezen het laatste, m. i. met het oog op de hebreeuwsche constructie ten onrechte. De woorden vs. 12[a], die eigenlijk niet letterlijk terug te geven zijn, zijn ontleend aan Gen. XXXIV : 30; vg., wat de zaak zelf betreft, Deut. XXVI : 5, Ezech. XXXII : 24. Gen. XXIII : 4 noemt Abraham zelf zich een vreemdeling in Kanaän.

Nadat hiermee, vs. 7 – 12, het uitgangspunt aangegeven is, wijzen vs. 13—15 op de bescherming, die de aartsvaders bij hun rondzwerven van de zijde Gods ondervonden. Vooral de verhalen Gen. XII : 11—20, XX : 3 – 18, XXVI : 7 – 11, 15 – 29 schijnen hier in het oog te zijn gevat. Met de *koningen*, vs. 14, zijn bedoeld Farao van Egypte en Abimelech van Gerar. De woorden vs. 15 zijn woorden van Jahwe. In den Pentateuch komen zij aldus niet voor, toch schijnt bepaald op Gen. XXVI : 11 gezinspeeld te zijn. De benaming *profeet* vinden wij Gen. XX : 7 van Abraham gebruikt; *gezalfden* worden de aartsvaders elders niet genoemd.

Vs. 16—22 handelen over de geschiedenis van Jozef. Hoofdgedachte er van is die van Gen. XLII : 7, 8; immers deze, dat diens verkocht worden naar Egypte, Gen. XXXVII : 25—28, door God beschikt is met het oog op den hongersnood, dien hij over Kanaän riep, Gen. XLI : 53 : 57, XLII : 5 (vg. dezelfde uitdrukking 2 Kon. VIII : 1; bij de uitdrukking *staf des broods* vg. Lev. XXVI : 26, Jes. III : 1, en wat de gedachte betreft Ps. CIV : 15). Vs. 18 is sprake van het zijn van Jozef in de gevangenis, Gen. XXXIX : 20 vv., en, zonder dat er over uitgeweid wordt, van de voorspellingen, daar door hem gegeven, Gen. XL : 1—XLI : 37. Bij de *uitspraak van Jahwe*, vs. 19, kan gedacht zijn aan die, welke Jahwe in de wending van Jozef's lot aangaande hem gaf, maar ook aan de door hem zelf gegeven uitlegging der droomen, als van Jahwe afkomstig. Dan volgt zijn verheffing uit de gevangenis op den troon, en de macht, die hij daardoor tot zelfs over de vorsten van Egypte verwierf, vg. Gen. XLI : 14, 39—45, XLV : 8 Waaraan de dichter vs. 22 denkt, is niet volkomen duidelijk, zie blz. 181 aant. 1; in het algemeen wijs ik èn op Gen. XLI : 33, 39 èn op Gen. XLVII : 15—26.

Vs. 23 vv. staat de dichter stil bij Israëls verblijf in Egypte, waarbij hij wijst, vs. 24, op den grooten aanwas van het volk, en vs. 25, op de zich in allerlei listige aanslagen openbarende vijandschap der Egyptenaren, Exod I; ook deze laatste is het werk van Jahwe. De benaming *land van Cham*, vs. 23, 27, komt ook voor Ps. LXXXVIII : 51, CVI : 22, zij berust op Gen. X : 6.

Vs. 26 komt de dichter op de verlossing. Deze begint met de zending van Mozes en Aäron. Op de groote beteekenis, die in zijn tijd aan het priesterschap toegekend wordt, wijst de qualificatie van Aäron als dengene, dien Jahwe zich verkoren heeft. Dat Mozes de hoofdpersoon is, blijkt niet. Vs. 27—36 handelen over de z.g. *plagen*. Deze worden beschouwd zoowel uit het oogpunt van straf

als uit dat van wonderteeken. Bij de opnoeming er van houdt de dichter zich meer dan die van Ps. LXXVIII aan het verhaal van Exodus. Alleen noemt hij om voor ons onverklaarbare reden de z.g. 9de plaag, die van de *duisternis*, Exod. X : 21 vv., het eerst, vs. 22, terwijl hij daar bij uitzondering de opmerking aan toevoegt, naar de meest waarschijnlijke lezing, zie blz. 182 aant. 4, dat de Egyptenaren er geen acht op sloegen. Dan volgen, vs. 29, de *verandering van water in bloed*, Exod. VII : 17 vv., vg. bepaald vs. 21; vs. 30 de *kikvorschenplaag*, Exod. VIII : 1 vv. (hebr. VII : 26 vv.), vg. bepaald vs. 3 (hebr. VII : 28); vs. 31 die van de *horzels* en van de *muggen* (Statenvertaling *luizen* en *ongedierte*) Exod. VIII : 24 vv. (hebr. vs. 20 vv.) en IX : 1 vv., trouwens in omgekeerde volgorde; vs. 32 v. die van den met onweer gepaard gaanden *hagel*, Exod. IX : 18 vv., vg. bepaald vs. 23—25; vs. 34 v. die van de *sprinkhanen*, Exod. X : 12 vv., bepaald vs. 15; en eindelijk vs. 36 die van den *dood der eerstgeborenen*, Exod. XI : 4 vv., XII : 29 vv.. Die van de *veepest* en van de *zweren* Exod. IX : 1—6, en 7—11, worden hier evenmin genoemd als in Ps. LXXVIII, zie echter ald. blz. 35, aant. 4.

Dan volgt, vs. 37, de uittocht. De uitdrukking *er was niemand, die struikelde*, vinden wij evenzoo Jes V : 27; hier mag zij misschien als omschrijving van het *wel toegerust* (Statenvertaling *bij vijven*), Exod. XIII : 18, worden beschouwd. Voor het overige houdt de dichter zich aan het verhaal van Exodus. Vs. 37, 38 herinneren, trouwens in tegenovergestelde volgorde, aan Exod. XII : 31—33, 35, 36. Van de wonderen gedurende de woestijnreis noemt de dichter, vs. 32—41, de wolk- en vuurkolom, het manna en de kwakkelen, en het water uit de rotssteen. Bij het eerste schijnt hem, wat de wolk betreft, vooral Exod. XL : 34 vv., Num. IX : 15 vv., X : II, waar zij bepaald als *bedekking* voorgesteld wordt, voor den geest te hebben gestaan; bij het vuur vg. Exod. XIII : 21. Ten opzichte van het manna volgt hij, blijkens de eigenaardige aanduiding er van als *hemelbrood*, de voorstelling van Exod. XVI, die wij ook Ps. LXXVIII : 25 aantroffen. Of hem bij vs. 41 meer bepaald Exod. XVII : 1 vv., dan wel Num. XX : 2 vv. voor den geest heeft gestaan, blijkt niet.

Hiermee staat de dichter aan het eind van zijn historisch overzicht. In de slotverzen voegt hij er nog enkele beschouwingen aan toe. Zoo komt hij vs. 42 op zijn reeds vs. 8 aangegeven uitgangspunt terug, en herinnert er aan, dat het motief voor al deze heilsdaden voor God gelegen is in de aan Abraham gegeven toezegging, die hij voortdurend gedenkt. Van deze heilsdaden releveert hij dan nog eenmaal, vs. 43, 44, het begin- en het eindpunt. Evenals in het lied Exod. XV : 1—18 is het eerste de uittocht uit Egypte met vreugde en jubel, en het laatste de bezetting van Kanaän, waar ook het door de bevolking met moeite verworven Israëls eigendom wordt. Ten slotte noemt hij als het doel van dit alles van Gods zijde, dat Israël diens inzettingen onderhoude en leve naar zijne wet. De psalm eindigt; gelijk hij begonnen was, met een *Halleluja*, dat echter, als in de oude grieksche vertaling ontbrekend, door velen voor een liturgisch toevoegsel wordt aangezien.

Van groote beteekenis is deze psalm voor ons niet. Zijne belangrijkheid ligt grootendeels hierin, dat wij er uit leeren, in welk een dankbare herinnering

de oude geschiedenis, gelijk die in de Heilige Schrift wordt verhaald, bij het latere Israël stond. Deut. VI:20 vv. lezen wij: *wanneer uw zoon u morgen zal vragen, zeggende: wat beteekenen de getuigenissen en inzettingen en rechten, die Jahwe, onze God, ulieden geboden heeft, dan zult gij tot uwen zoon zeggen: wij waren knechten van Farao in Egypte, maar Jahwe heeft ons door een sterke hand uit Egypte uitgevoerd, en Jahwe heeft groote en kwade teekenen en wonderen in Egypte voor onze oogen aan Farao en zijn gansche huis gedaan en ons heeft hij van daar uitgevoerd, om ons te brengen naar het land, hetwelk hij onzen vaderen gezworen had, ons te zullen geven, en Jahwe heeft ons bevolen, al deze inzettingen te doen, Jahwe, onzen God, vreezende, ons ten goede alle dagen, om ons in het leven te bewaren, gelijk het heden ten dage is.* Onwillekeurig breng ik onzen psalm daarmee in verband. Toch geldt hij nog meer de verheerlijking van Jahwe onder de volken. Dat deze vernemen, ook uit een lied als het onze, welk een God Israël heeft! Halleluja.

Psalm CVI.[1]

Halleluja!
Looft Jahwe, want hij is goed,
want tot in eeuwigheid is zijn gunst.
vs. 2. Wie zal uitspreken Jahwe's alvermogen,
doen hooren al zijnen lof?
vs. 3. Heil dengenen, die het recht bewaren,
hem, die te allen tijde gerechtigheid doet.[2]
vs. 4. Gedenk mijner,[3] Jahwe, naar het welgevallen jegens uw volk,
kom tot mij met uw heil,

---

1. *Van dezen psalm vinden wij vs. 1, 47 v. terug 1 Chron. XVI: 34—36, verbonden met Ps. XCVI en CV: 1—15, zie aldaar. De beide laatste verzen worden in de Chroniek voorafgegaan door het woord* אִמְרוּ zegt. *Voor* יהוה אֱלֹהֵינוּ *staat daar* אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל *op* קַבְּצֵנוּ *volgt nog* וְהַצִּילֵנוּ en red ons uit, *terwijl de laatste regel er geworden is tot een historische mededeeling* en al het volk zeide: Amen, en: looft Jahwe.

2. *Vreemd is hier de overgang van het meervoud in het enkelvoud. De oude grieksche vertaling heeft in beide regels het meervoud. Misschien moet voor* עֹשֵׂה *gelezen worden* עֹשֵׂי.

3. *Ook hier heeft de oude grieksche vertaling het meervoud* ons.

vs. 5. opdat ik aanschouwe het geluk[1] uwer uitverkorenen,
mij verblijde in de blijdschap uws volks,
mij in uw erfdeel beroeme.
vs. 6. Wij hebben gezondigd met onze vaderen,
hebben verkeerd, misdadig gehandeld;
vs. 7. onze vaderen in Egypte hebben geen acht gegeven op uwe wonderen,
zij gedachten niet de veelheid uwer gunstbewijzen,
maar waren oproerig tegen den Allerhoogste[2] bij de Schelfzee;
vs. 8. maar hij gaf hun hulp om zijns naams wil,
om zijn vermogen te verkondigen,
vs. 9. en hij dreigde de Schelfzee, zoodat zij droog werd,
en deed hen gaan door de vloeden[3] als door de steppe,
vs. 10. en gaf hun hulp uit de hand van den hater,
en verloste hen uit de hand van den vijand;
vs. 11. en de wateren bedekten hunne tegenstanders,
niet één van hen bleef er over;
vs. 12. Toen vertrouwden zij op zijne woorden,
en bezongen zijn lof.
vs. 13. Ras vergaten zij zijne werken,
en wachtten niet op zijn voornemen,
vs. 14. maar zij werden van begeerte vervuld in de woestijn,
en verzochten God in de wildernis;
vs. 15. en hij gaf hun, wat zij vroegen,
maar zond hun walging[4].
vs. 16. En zij werden in de legerplaats naijverig op Mozes,
op Aäron, Jahwe's heilige;
vs. 17. de aarde opende zich en verslond Dathan,
en bedekte de schare Abirams,
vs. 18. en een vuur ontbrandde onder hunne schare,
een vlam verteerde de goddeloozen.
vs. 19. Zij maakten zich een stierkalf bij den Horeb,
en bogen zich neer voor een gegoten beeld,

1. *Letterlijk* de goede dingen.

2. *In plaats van* עַל־יָם bij de zee, *dat naast het volgende* bij de Schelfzee *geen zin geeft, lees ik* עֶלְיוֹן, *vg. Ps. LXXVIII:56.*

3. *Hier is het woord* תְּהוֹם *gebruikt, dat ook voorkomt in Psalm XXXVI:7; XLII:8; LXXVII:17; LXXVIII:15; CVI:9; CVII:26; CXXXV:6; CXLVIII:7, en eig. aanduidt den oeroceaan, grondelooze diepten, waaruit de wereld is opgekomen, maar niet overal gelijkelijk kan worden weergegeven.*

4. *In het Hebreeuwsch staat* רָזוֹן uittering; *ik lees met de oude grieksche vertaling* זָרָא, *vg. Num. XI:20.*

vs. 20. en zij verruilden hunne eer[1]
tegen de gedaante van een kruidetend rund.
vs. 21. Zij vergaten God, hun helper,
die groote dingen gedaan had in Egypte,
vs. 22. wonderen in het land van Cham,
vreeselijke dingen bij de Schelfzee;
vs. 23. en hij zeide, hen te zullen verdelgen,
had niet Mozes, zijn uitverkorene, zich vóór hem in de bres gesteld,
om zijn gramschap af te wenden van te verderven.
vs. 24. En zij versmaadden het begeerlijke land;
zij vertrouwden niet op zijn woord,
vs. 25. maar murmureerden in hunne tenten,
en hoorden niet naar de stem van Jahwe;
vs. 26. en hij hief zijne hand tegen hen op,
om hen in de woestijn te doen vallen,
vs. 27. en hun nakroost te verstrooien[2] onder de heidenen,
en te verspreiden in de landen.
vs. 28. En zij verbonden zich met Baäl-Peor,
en aten [van de] offers aan de dooden,
vs. 29. en zij verbitterden (Jahwe)[3] door hunne daden,
en een plaag brak onder hen uit;
vs. 30. maar Pinehas stond op en trad tusschenbeide,
en de plaag werd gestuit,
vs. 31. en het werd hem tot gerechtigheid gerekend,
van geslacht tot geslacht, tot in eeuwigheid.
vs. 32. En zij vertoornden (Jahwe)[4] bij de wateren van Meriba,
en het ging Mozes slecht om hunnentwil,
vs. 33. want zij weerstreefden zijn geest,
en hij sprak onbedacht met zijn lippen.

---

1. *Het* כְּבוֹדָם *behoort tot de z.g.* „verbeteringen der Schriftgeleerden”. *Er zou dan oorspronkelijk gestaan hebben* כְּבוֹדִי mijne eer, *wat echter niet past. De grond voor dit vers schijnt te liggen in Jer. II:11. Met* hunne eer *is bedoeld Jahwe zelf. Op onze plaats berust waarschijnlijk Rom. I:23, waar echter sprake is van de* eer van den onverderfelijken God.

2. *In het Hebreeuwsch staat hier evenals in den vorigen regel* לְהַפִּיל. *Op voorgang van de oude grieksche vertaling lees ik* לְהָפִיץ; *vg. Ezech. XX:24, welk vers in den psalm letterlijk is overgenomen.*

3. *In het Hebreeuwsch ontbreekt de naam* Jahwe. *Misschien is te lezen met het suffix* וַיַּכְעִיסוּהוּ, *vg. Ps. LXXVIII:58.*

4. *Zie aant. 3.*

vs. 34. Zij verdelgden de volken niet,
zooals Jahwe hun bevolen had,
vs. 35. maar lieten zich in met de heidenen,
en leerden hunne werken,
vs. 36. en zij dienden hunne afgoden,
en deze waren hun tot een strik.
vs. 37. En zij offerden hunne zonen
en hunne dochteren aan de demonen, [1]
vs. 38. en vergoten onschuldig bloed,
het bloed hunner zonen en hunner dochteren,
die zij offerden aan de afgoden van Kanaän, [2]
en het land werd bezoedeld door bloedschuld.
vs. 39. En zij verontreinigden zich door hunne werken,
en boeleerden door hunne daden,
vs. 40. en de toorn van Jahwe ontstak tegen zijn volk,
en hij verafschuwde zijn erfdeel,
vs. 41. en gaf hen over in de hand der heidenen,
en hunne haters heerschten over hen,
vs. 42. en hunne vijanden verdrukten hen,
en zij werden vernederd onder hunne hand.
vs. 43. Vele malen bevrijdde hij hen,
maar zij verzetten zich tegen zijn raad, [3]
en zonken weg [4] door hunne ongerechtigheid.
vs. 44. Maar als hij hunne benauwdheid zag,
en hun geschrei hoorde,
vs. 45. gedacht hij zijn verbond te hunnen gunste,
en had medelijden naar de veelheid zijner gunstbewijzen,
vs. 46. en deed hen barmhartigheid vinden [5]
bij allen, die hen gevangen hielden.
vs. 47. Help ons Jahwe, onze God,
en verzamel ons uit de heidenen,
om uwen heiligen naam te loven
en ons te beroemen in uwen lof.

---

1. *Het woord* שֵׁדִים *komt ook voor Deut. XXXII: 17.*

2. *Niet onwaarschijnlijk moeten de twee middelste regels van dit vers als glosse worden beschouwd.*

3. *In plaats van* בַּעֲצָתָם in hunnen raad *lees ik* כַּעֲצָתוֹ, *vg. vs. 13.*

4. *Voor* וַיָּמֹכּוּ *is het misschien beter, te lezen* וַיִּמַּקּוּ en zij kwijnden weg, *vg. Lev. XXVI: 39.*

5. *Letterlijk* gaf hem over aan medelijden voor het aangezicht van *enz. vg. 1 Kon. VIII: 50.*

vs. 48. Geprezen zij Jahwe, de God Israëls,
van eeuwigheid en tot eeuwigheid!
En al het volk zegge: Amen! Halleluja![1]

Evenals de vorige psalm begint en eindigt de thans voor ons liggende met *Halleluja*. Aan het eind staat het achter de lofverheffing Gods, vs. 48, die op dezelfde wijze als achter Ps. XLI, LXXII en LXXXIX ter afsluiting van het vierde boek aan onzen psalm toegevoegd is. Wel een bewijs, dat het oorspronkelijk tot den psalm zelven behoort.

Onze psalm maakt den indruk, vervaardigd te zijn als vervolg op, liever nog als aanvulling van den vorigen. Van dezen, met wien hij tot de z.g. *historische* psalmen behoort, onderscheidt hij zich doordat, meer dan de weldaden Gods, de zonden des volks, die in Ps. CV niet ter sprake komen, er het hoofdonderwerp van zijn. Door de daarmee samenhangende gebeden, vs. 4 v., 47, komt hij op de lijn van Neh. IX : 5 vv.; dit stuk schijnt mij echter èn wat vorm èn wat inhoud betreft, hooger te staan.

Veel formeele eenheid is er in onzen psalm niet. Hij vangt aan met de bekende liturgische formule: *looft Jahwe, want hij is goed, want tot in eeuwigheid is zijne gunst*. In hoofdzaak hadden wij deze ook reeds Ps. C : 5. Ook Jer. XXXIII : 11 komt zij voor. Met dezen aanhef stelt de dichter zich op de hoogte van den vorigen psalm, en beantwoordt aan de daar gedane oproeping. Toch schijnt het daar genoemde hem onvoldoende. Had de dichter van Ps. XL gezegd, vs. 6, dat de wonderen Gods te talrijk zijn, om ze te tellen, ook de onze vraagt: *wie zal uitspreken Jahwe's alvermogen en doen hooren al zijn lof?* Vooral op het *al* valt hier nadruk. Met *lof* wordt bedoeld hetgeen van God te loven is.

En nu denkt hij aan de houding tegenover dien God. Ps. CV was geëindigd met als doel van de heilsdaden Gods te noemen, dat men zijne inzettingen zou bewaren en zijne rechten onderhouden. Heerlijk, wanneer men dat doet! Vs. 3 worden andere woorden gebruikt, maar de gedachte is dezelfde: *heil den man,* — het is dezelfde formule als b.v. van Ps. I : 1 — *die het recht bewaart en te allen tijde gerechtigheid doet*. Helaas, — de overgang tusschen vs. 3 en 4 zegt in dezen zooveel — met Israël is dat niet het geval; ook niet, voor zoover onze dichter zich den vertegenwoordiger er van gevoelt. Heel veel onderscheid, of wij in vs. 4 den eersten persoon enkelvoud dan wel den eersten persoon meervoud lezen, maakt het niet. Evenals Ezra in zijn bekend gebed, H. IX, voelt ook onze dichter zich één met zijn volk. Wat hij vs. 4, 5 vraagt, is niet, dat hij persoonlijk deel moge krijgen aan wat zijn volk reeds bezit; maar — vs. 47 laat in dezen geen twijfel over — dat Gods uitverkorenen gelukkig mogen zijn, en Gods volk verblijd, en diens erfdeel vol stof tot roemen; dan zal hij het ook zijn.

Maar mag men het vragen? Dat hij, vs. 4, bidt *gedenk mijner, Jahwe, naar*

1. *Ook hier ontbreekt dit woord in de oude grieksche vertaling; daarentegen staat het daar boven Ps. CVII.*

het welgevallen jegens uw volk, d. w. z. zooals onze psalmberijming het goed omschrijft: *dat ge aan uw volk steeds hebt getoond*, — en *kom tot mij met uw heil*, bewijst, dat er behoefte aan is. Neen, de dingen zijn niet, zooals zij zijn moeten. Ook vs. 47 zegt dat. Er moet nog heil komen; men moet nog verzameld worden uit de volken; dan eerst zal men Gods heiligen naam prijzen kunnen en zich beroemen in zijn lof. Dat God het zoo make! Maar nog eens, mag men het vragen? Daar ligt de geschiedenis. In den vorigen psalm was God geprezen om zijn heilsdaden. Dat was veel, maar het was toch niet alles. En nu onze psalm! Is dit niet de grootste oorzaak, God te loven, dat hij geweest is, die hij geweest is, tegenover de zonden zijns volks? Daarvan getuigt onze psalm. De geschiedenis spreke nog eenmaal; zij zal vrijmoedigheid geven, nu niet alleen om te danken, maar ook om te bidden: *geef ons heil, Jahwe, onze God!*

Uitgangspunt daarvoor is de *zonde* des volks. Deze wordt geponeerd, met woorden, die herinneren èn aan I Kon. VIII : 47 èn aan Jer. III : 25, van het tegenwoordig geslacht: *wij hebben gezondigd*, vs. 6, gelijk dan ook de bede om heil het tegenwoordige geldt; edoch, in onmiddellijk verband met die der vaderen. Deze dateert van Egypte, d. i. van den aanvang af. De dichter begint bij het verblijf in Egypte. Van de z.g. „plagen", die in den vorigen psalm zulk een ruime plaats hadden ingenomen, zwijgt hij; hij constateert alleen, dat Israël ze niet heeft verstaan. Maar zoo hebben zij te zijnen aanzien dan ook haar doel gemist. Israël is niet indachtig geweest aan de veelheid der ook daarin geopenbaarde gunstbewijzen Gods, en reeds aanstonds bij de Schelfzee heeft het zich tegen den Allerhoogste verzet, Exod. XIV : 10 vv.. Toch heeft Jahwe het hulp gegeven, om zijns eigen naams wil, en opdat zijn kracht openbaar worden zou. Als bewijs daarvoor noemt onze dichter — op eenigszins andere wijze dan die van Ps. LXXVIII : 13 dit doet — den doortocht door de Roode Zee. De woorden vs. 9^b zijn ontleend aan Jes. LXIII : 13. Voor het overige wordt de hoofdzaak van Exod. XIV : 15—31 in enkele trekken vermeld. Het hier in het register van Israëls zonden schijnbaar eenigszins vreemd staande vs. 12 berust op Exod. XIV : 31 met het daarop volgende lied Exod. XV : 1—18.

Toch, zoo gaat de dichter stilzwijgend voort, had ook deze verlossing geen blijvend effect. In de woestijn volgde de eene zonde op andere. Het eerst, vs. 13—15, wordt genoemd die van Num. XI. De voorstelling is, zoowel wat de begeerte, als wat het op de proef stellen van God in de wildernis, en de onmiddellijk door de straf gevolgde inwilliging van het gevraagde betreft, dezelfde als die van Ps. LXXVIII : 17—35, maar veel korter. Bij het *niet wachten op Jahwe's voornemen*, vs. 13^b, denk ik aan de vraag Num. XI : 4.

Vs. 16—18 handelen over het verhaal Num. XVI. Evenals Deut. XI : 6 vv. worden alleen Dathan en Abiram genoemd. Toch kan dit niet, evenals daar, gevolg zijn van onbekendheid met het verhaal omtrent Korach, daar vs. 17, 18 zoowel van de strafoefening van dezen als van die van genen melding maken. Bij vs. 19 wijs ik op Num. XVI : 3. In het oog vallend is de aan Aäron gegeven benaming *Jahwe's heilige*, zie het gezegde naar aanleiding van Ps. CV : 26. De aanleiding er toe ligt in Num. XVI : 5—7, vg. het geheele verhaal Num. XVII (Hebr. XVI : 17 vv.).

In de derde plaats noemt de dichter, vs. 19—23, de zonde van het z.g. *gouden kalf,* Exod. XXXII. Sterker nog dan in de vorige voorbeelden komt het hier uit, dat hij de zonde zoekt in verwerping van God. Deze is Israëls eer, vg. Deut. X : 21, en toch, niettegenstaande al de openbaringen zijner grootheid in Egypte en bij de Schelfzee, – de benaming *land van Cham* evenals Ps. CV : 23, 27, — heeft Israël hem vergeten, en – de woorden zijn ontleend aan Jer. II : 11, terwijl zij met een kleine wijziging, zie blz. 189 aant. 1, ten grondslag liggen aan het woord van Paulus, Rom. I : 23 — wat zijn trots moest zijn, verwisseld met het beeld van een dier. Maar nu is Jahwe dan ook vanzins geweest, het te verwerpen; de woorden vs. 23[a] zijn letterlijk die van Deut. IX : 25; en alleen de tusschenkomst van Mozes heeft dit voorkomen. De uitdrukking *zich in de bres stellen voor het aangezicht Gods* is ontleend aan Ezech. XXII : 30. Voor de zaak zelf vg. Exod. XXXII : 9—13, 31 v..

Nu volgt in de vierde plaats, vs. 24—27, een herinnering aan het verhaal der *verspieders,* Num. XIII, XIV. De dichter beziet het uit het oogpunt der versmading van het door Jahwe aangebodene, omdat men zijn woord niet vertrouwt. In vs. 25 ligt een duidelijke zinspeling op Deut. I : 27, waar hetzelfde woord wordt gebruikt. De uitdrukking *het begeerlijke land* vinden wij evenzoo Jer. III : 19, Zach. VII : 14. Eigenaardig is vs. 26 v.. Met het *opheffen van de hand* doelt de dichter op den eed, Num. XIV : 28 v., maar, terwijl deze uit den aard der zaak niet verder ging dan tot het niet komen in Kanaän, vg. ook Ps. XCV : 11, brengt hij hem, in letterlijke overeenstemming met Ezech. XX : 23, met de ballingschap in verband; men heeft Kanaän niet gewild, men zal onder de volkeren worden verstrooid.

Vs. 28—31 krijgen wij vervolgens het verhaal van de zonde met *Baäl-Peor* uit Num. XXV. In vs. 28 is hetzelfde werkwoord gebruikt als daar vs. 3, terwijl van de vermelding van het bij die gelegenheid gevierde offermaal, ald. vs. 2, gebruik gemaakt wordt om tegenover Jahwe de andere goden als *doode* goden te qualificeeren. Verder wordt, wat betreft het uitbreken der plaag, het tusschenbeide treden van Pinehas en de hem op grond daarvan gedane toezegging, het verhaal van Numeri in enkele trekken samengevat. De uitdrukking *en het werd hem tot gerechtigheid gerekend* is ontleend aan de geschiedenis van Abraham, Gen. XV : 6. De vermelding van laatstgenoemde toezegging, Num. XXV : 12 v., breekt in onzen psalm het zondenregister af.

Toch is de dichter daarmee nog niet aan een eind. Bij de *wateren van Meriba,* vs. 32, — vg. wat den naam Meriba betreft, het gezegde bij Ps. XCV : 8 – denken wij aan het verhaal van Num. XX : 2 vv.. Evenals daar, vg. ook Num. XXVII : 14, wordt hier de ontevredenheid van Jahwe tegen Mozes met het daar gebeurde in verband gebracht. Met het *onbedachte woord,* vs. 33[b], kan dan ook moeilijk iets anders bedoeld zijn dan de uitval Num. XX : 10. Daarentegen herinnert het *om hunnentwil,* vs. 32[b], aan Deut. I : 37, III : 26, IV : 21, waar echter van het bij Meriba gebeurde geen sprake is. Eindelijk herinnert vs. 33[b] aan Jes. LXIII : 10; heel duidelijk is hier echter de samenhang niet.

Met vs. 34 vv. komt de dichter op den tijd na de bezetting van Kanaän.

Aan Israël wordt verweten, dat het de volken niet uitgeroeid heeft, maar zich met hen vermengd en zich door hen tot afgoderij heeft laten verleiden. Ondersteld worden aan den eenen kant bepalingen als van Exod. XXIII : 27 vv. XXXIV : 13—16, Deut. VII : 1 vv., XX : 16 vv., aan den anderen, berichten als van Richt. I : 27 vv.. Ook de uitdrukking *en zij waren hun tot een strik* is daaraan ontleend, vg. ook II : 3. In éénen adem er mee noemt de dichter, vs. 37—39, de *kinderoffers*. Ook Deut. XII : 31 worden deze genoemd als een kanaänietisch gebruik. Onder de *demonen* (zie blz. 190 aant. 1), worden hier natuurlijk de heidensche goden, bepaald Moloch, verstaan. Voor het overige herinnert de voorstelling vs. 37—39 het meest aan Ezechiël. Het *boeleeren*, vs. 39ᵇ, zal wel in beeldsprakigen zin van afgoderij bedoeld zijn, vg. o. a. Exod XXXIV : 15 v.. Bij de *bezoedeling* van het land door bloedschuld vg. Num. XXX : 33.

In vs. 40 vv. volgt nu de beschrijving van Jahwe's houding tegenover dit alles. Vs. 40 herinnert aan Ps. LXXVIII : 59. Jahwe krijgt een afkeer van zijn land en levert het aan zijn vijanden over. Daarbij volgt onze dichter de geschiedbeschouwing van Richt. II : 6 vv., vg. o. a. ook Neh. IX : 26—29. Deze kenmerkt zich door de voortdurende wisseling van onderdrukking als straf der zonde, verlossing als openbaring van de barmhartigheid Gods, en vernieuwden afval des volks. Ook in onzen psalm vinden wij die. Voor den dichter vallen daarbij verleden en heden samen. Vs. 46 haalt hij woorden aan uit 1 Kon. VIII : 50, die daar als gebed worden uitgesproken met het oog op de ballingschap, maar die hier zeggen, wat plaats gehad heeft. Herhaalde malen, en ook nog ten slotte, is hij gedachtig geweest aan zijn verbond, heeft zich ontfermd naar de veelheid zijner gunstbewijzen, en heeft zijn volk medelijden doen vinden voor het aangezicht dergenen, die het wegvoerden, vs. 45 v.. Waarop de dichter daarbij speciaal het oog heeft gehad, laat zich niet zeggen. Verhalen als van 2 Kon. XXV : 27 vv., Ezra I, Neh. II kunnen hem daarbij voor den geest hebben gestaan. Trouwens dat Israël uit de ballingschap teruggekeerd is, bewijst het genoeg.

Maar zoo geeft dat dan ook vrijmoedigheid tot gebed. De geschiedenis geeft stof om God te loven; zij geeft ook stof, om bij alle erkenning van eigen zonde en schuld te blijven hopen, te blijven vertrouwen, te blijven bidden. Met dat laatste eindigt onze psalm vs. 47. Er is iets zeer eigenaardigs in de verbinding er van met den vorigen. Ik noemde hem een aanvulling van dezen. Hierin ligt het karakter dezer aanvulling, dat juist de heilsdaden Gods het oog openen voor de schuld der gemeente, maar dat dan ook eerst bij de erkenning van deze *al* Gods lof bezongen kan worden. Immers, hij gedenkt zijn verbond, en ontfermt zich naar de veelheid zijner gunstbewijzen.

Vs. 48 behoort niet meer tot den psalm, maar is een doxologie, die, evenals de slotformules der drie vorige boeken, aan den psalm is toegevoegd. Afgezien van den laatsten regel, waarvan het niet onmogelijk is, dat hij op Neh. VIII : 7 berust, vg. ook Deut. XXVII ; 15 vv., maar die in ons psalmboek een unicum is, is zij geheel gelijkluidend met die achter psalm XLI. Bij de samenstelling van 1 Chron. XVI : 7—26 en de invoeging van dat stuk in zijn tegenwoordig verband, is zij mede overgenomen. Wat de wijzigingen betreft, die zij daarbij ondergaan heeft, zie blz. 187 aant. 1. Dat zij oorspronkelijk wel tot den psalm zou hebben behoord, blijkt daaruit niet.

Vijfde Boek.

Het vijfde of het laatste boek bevat Ps. CVII—CL. De laatste van deze is een lofverheffing Gods, die als afsluiting van den geheelen bundel de plaats inneemt van de korte doxologieën aan het slot der overige boeken. Iedere halve regel er van begint met een *looft Jahwe*, hebreeuwsch *Halleluja*. Evenals in het vorige ontbreken in dit boek alle muzikale opschriften. Alleen vinden wij drie malen boven Ps. CIX, CXXXIX en CXL melding gemaakt van den *orkestmeester*, zie over deze benaming bij Ps. IV aant. 1. Wat er de aanleiding toe is, laat zich ook bij deze psalmen niet zeggen.

Een afzonderlijken bundel er in vormen de 15 z.g. *hamaäloth*-liederen, Ps. CXX—CXXXIV, zie over dit woord de inleiding op Ps. CXX, van welke Ps. CXXII, CXXIV, CXXXI en CXXXIII aan *David*, CXXVII om licht te bevroeden redenen aan *Salomo* worden toegekend, welke laatste toekenning echter in de grieksche vertaling ontbreekt. Bovendien schijnt er nog een bundeltje z.g. *davidische* psalmen te zijn, dat in ons boek opname vond. Behalve de reeds genoemde hamaäloth-liederen althans, staan ook nog op naam van David Ps. CVIII—CX en Ps. CXXXVIII—CXLV. Van deze heet Ps. CVIII een *lied*, Ps. CXLII eerst een *maskil*, vg. het gezegde bij Ps. XXXII aant. 1, dan een *gebed* met de aan opschriften als van Ps. LVII herinnerende bijvoeging *toen hij in de spelonk was*, Ps. CXLV een *tehilla*, vg. over dit woord dl. I bl. 6. Over de waarde of liever onwaarde dezer opschriften vg. het gezegde dl. I bl. 12 v.; ook het verschil in dezen tusschen den hebreeuwschen en den griekschen tekst bracht ik daar reeds met een enkel woord ter sprake; zie verder bij de afzonderlijke psalmen. Eindelijk kunnen ook Ps. CXI – CXIII, en Ps. CXLVI – CL als *halleluja-liederen* een afzonderlijke groep hebben uitgemaakt. Volgens de grieksche vertaling behooren ook Ps. CXIV - CXIX en Ps. CXXXV en CXXXVI daartoe.

Evenals in het eerste boek vinden wij in dit laatste enkele alfabetische psalmen; het zijn Ps. CXI, CXII, CXIX en CXLIV; zie aldaar.

Dat in de grieksche vertaling aan onzen bundel nog een *buiten het getal* staande 151ste psalm is toegevoegd, zeide ik boven reeds, dl. I bl. 8. Evenzoo dat, terwijl in de grieksche vertaling Ps. CXIII en CXIV te zamen den CXIIden vormen, Ps. CXVI en CXLVIII er elk in twee afzonderlijke liederen gesplitst zijn. Ook herinner ik aan het eigenaardig verschijnsel, dat Ps. CVIII uit Ps. LVIII : 8 – 12 en Ps. LX : 7 – 14 is samengesteld.

Met name door de *hamaäloth*- en de *halleluja*-psalmen vertoont ons boek,

evenals reeds eenigermate het vierde, een van dat der eerste drie boeken eenigszins onderscheiden karakter. Meer dan in deze heeft het loflied er den boventoon in.

Psalm CVII.

[Halleluja] [1]
Looft Jahwe, want hij is goed,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst.
vs. 2. Dat Jahwe's verlosten [2] zoo spreken,
die hij uit de benauwdheid [3] verlost heeft
vs. 3. en uit de landen verzameld,
uit het oosten en het westen, van het noorden en van de zee.
vs. 4. Zij dwaalden [4] in de woestijn, in de wildernis, zonder weg [5],
een stad ter woning vonden zij niet,
vs. 5. hongerig en dorstig waren zij,
en hunne ziel versmachtte in hen;
vs. 6. toen riepen zij tot Jahwe in hunne benauwdheid,
en hij bevrijdde hen uit hunne angsten,
vs. 7. en deed hen treden op een rechten weg,
om te gaan naar een stad ter woning.
vs. 8. Dat zij Jahwe loven om zijne gunst,
en zijne wonderen aan menschenkinderen,
vs. 9. omdat hij de uitgeputte ziel heeft verzadigd
en de hongerige ziel met goed vervuld.
vs. 10. Die in donkerheid en duisternis [6] zaten,
gekneld in verdrukking en ijzer,

---

1. *Evenals boven Ps. CV is dit woord hier uit de grieksche vertaling ingevoegd.*

2. *Voor* verlosten *staat in het Hebreeuwsch* גְּאוּלֵי, *van* גָּאַל lossen, *welk werkwoord ook in den volgenden regel gebruikt wordt.*

3. *Men kan ook vertalen* uit de macht van den tegenstander; *zie echter vs. 6, 13, 19, 28, waar hetzelfde woord wordt gebruikt.*

4. *Misschien is het beter, ook hier in plaats van* תָּעוּ, *in overeenstemming met vs. 10, 17, 23, den deelwoordvorm te lezen* תֹּעֵי.

5. *Lees* לֹא *vóór* דֶּרֶךְ.

6. *Zie over dit woord bij Ps. XXIII, aant. 1.*

vs. 11. omdat zij zich verzet hadden tegen de woorden Gods,
en het voornemen des Allerhoogsten veracht,
vs. 12. — hij toch had hun hart door tegenspoed vernederd,
zij waren gestruikeld, zonder dat iemand hen hielp, —
vs. 13. toen riepen zij tot Jahwe in hunne benauwdheid;
en hij hielp hen uit hunne angsten.
vs. 14. en deed hen uitgaan uit donkerheid en duisternis,
en hunne banden verscheurde hij.
vs. 15. Dat zij Jahwe loven om zijne gunst,
en zijne wonderen aan menschenkinderen,
vs. 16. omdat hij koperen deuren verbroken heeft
en ijzeren grendels afgehouwen.

vs. 17. Die krank[1] waren vanwege hun overtredingen,
en in ellende vanwege hun ongerechtigheden,
vs. 18. die[2] alle spijs verafschuwden
en genaderd waren tot de poorten des doods,
vs. 19. toen riepen zij tot Jahwe in hunne benauwdheid;
en hij hielp hen uit hunne angsten;
vs. 20. hij zond zijn woord en genas hen,
en redde hen van hunne groeven.
vs. 21. Dat zij Jahwe loven om zijne gunst,
en zijne wonderen aan menschenkinderen,
vs. 22. en dat zij lofoffers offeren
en zijne daden met gejubel vertellen!

vs. 23. Die de zee in schepen bevoeren,
handel drijvende op groote wateren,
vs. 24. die zagen Jahwe's werken,
en zijne wonderen in de kolken,
vs. 25. — hij toch sprak en deed een stormwind opsteken,
die hare golven zich deed verheffen;
vs. 26. zij rezen ten hemel, daalden neer in de diepten,
hun ziel smolt weg in wee,
vs. 27. zij tuimelden en waggelden als een dronkene,
en al hun wijsheid raakte in de war, —
vs. 28. toen riepen zij tot Jahwe in hunne benauwdheid,
en hij voerde hen uit hunne angsten;

---

1. *In het Hebreeuwsch staat* אֱוִלִים verdwaasden; *met velen lees ik* חוֹלִים.
2. *Letterlijk:* wier ziel.

vs. 29. hij bracht den storm tot bedaren,
en de golven der zee[1] werden stil,
vs. 30. en zij verblijdden zich, omdat zij tot rust gekomen waren,
en hij voerde hen naar de haven van hun doel.
vs. 31. Dat zij Jahwe loven om zijne gunst,
en zijne wonderen aan menschenkinderen,
vs. 32. en dat zij hem verhoogen in de vergadering des volks,
en in de samenkomst der oudsten hem loven!

vs. 33. Hij maakte stroomen tot een woestijn,
en waterrijke plaatsen[2] tot dorstigen bodem,
vs. 34. vruchtbaar land tot zouten grond,
wegens de boosheid van die daarop woonden;
vs. 35. hij maakte de woestijn tot een watervijver,
en dor land tot een waterrijke plaats,
vs. 36. en hij deed er hongerigen wonen,
dat zij er een stad grondvestten ter woning,
vs. 37. en akkers bezaaiden en wijngaarden plantten,
die vruchten gaven als opbrengst;
vs. 38. en hij zegende hen, zoodat zij zeer vermenigvuldigden,
en hun vee maakte hij niet weinig.
vs. 49. Maar zij verminderden en zonken weg
door den druk van ellende en kommer,
vs. 40. — hij giet verachting uit over edelen,
en doet hen dwalen in het woeste, waar geen weg is, —
vs. 41. hij beschermde de behoeftigen voor de verdrukking
en maakte geslachten (talrijk) als kudden.

vs. 42. De oprechten zien het en verblijden zich,
maar alle onrecht sluit zijn mond.
vs. 43. Wie is wijs? hij achte hierop,
en dat men lette op de gunstbewijzen van Jahwe!

Deze psalm is de eerste van het vijfde of laatste boek. Door de splitsing der boeken van den vorigen psalm gescheiden, sluit hij zich toch, hoewel een ander karakter vertoonend, nauw aan dezen aan, en kan in zekeren zin als de voortzetting er van worden beschouwd. Evenals deze begint hij, waarschijnlijk

---

1. *Voor* גַּלֵּיהֶם hunne golven *lees ik met velen* גַּלֵּי הַיָּם.
2. *Letterlijk* uitgangen, *fonteinen*, van water.

eveneens na een voorafgaand Halleluja (zie aant. 1), met de liturgische formule: *looft Jahwe, want hij is goed, en tot in eeuwigheid is zijne gunst.* Maar terwijl Ps. CVI na een overzicht van Israëls zondengeschiedenis gegeven te hebben, eindigt met de bede *en verzamel ons uit de volken*, zet de onze hier in, onderstelt de verhooring daarvan, en roept nu allen, wien dit voorrecht te beurt gevallen is, op om te doen, wat ook de vorige psalm wilde, t. w. Jahwe te prijzen voor zijne gunst, vs. 2, 3.

Hierbij merk ik op, 1° dat gelijk onze psalm in het algemeen veel bekendheid met II Jesaja en Job verraadt, zoo reeds hier èn de uitdrukking *verlosten*, aan Jes. XXXV : 9, LXV : 12, èn de, naast de voorafgaande *uit oosten en westen*, eenigszins vreemde uitdrukking *van het noorden en van de zee* aan Jes. XLIX : 12 is ontleend. En 2° dat al is in deze verzen blijkens deze aansluitingen het uitgangspunt in de ballingschap en de verlossing daaruit genomen, dit toch blijkens het volgende niet meer dan uitgangspunt is. Niet juist dat de teruggekeerden Jahwe loven moeten, is de bedoeling, maar dat dit doen moeten allen, op wie eenigszins het van dezen gezegde toepasselijk is.

Van de zoodanigen noemt de dichter vier voorbeelden: vs. 4—9 een *karavaan* op het punt, in de woestijn te verdwalen, maar door Jahwe op den rechten weg teruggebracht en van het noodige voorzien; vs. 10—16 *gevangenen*, ten gevolge hunner zonden in donkerheid nederzittend — de woorden kunnen zoowel in eigenlijken, als in beeldsprakigen zin zijn bedoeld, — maar door Jahwe van hun boeien bevrijd; vs. 17—22 *zieken* in stervensnood, maar door Jahwe in het leven teruggeroepen; vs. 23—32 *zeevaarders*, door een storm overvallen, maar door Jahwe naar een veilige haven gevoerd.

Daarop volgt in een slot vs. 33—41, dat formeel vrij los naast het vorige staat, maar waarvan, wat hoofdgedachte betreft, de eenheid er mee toch niet behoeft te worden ontkend, de uiting van 's dichters verzekerdheid, dat Jahwe ook in de toekomst zijn macht op heerlijke wijze openbaren zal. De psalm eindigt, vs. 42, 43, eensdeels met de verzekering, dat, terwijl de boosheid verstommen zal, de oprechten zich over deze dingen verblijden zullen; anderdeels met de vermaning, er acht op te geven en te letten op de gunstbewijzen van Jahwe. Van deze laatste twee verzen is vs. 42 samengesteld uit woorden, ontleend aan Job XXII : 19[a] met verandering van *rechtvaardigen* in *oprechten*, en V : 16, terwijl vs. 43 reminiscenz is van Hos. XIV : 10. Opmerkelijk vind ik, dat, terwijl deze verzen de conclusie uitmaken, waartoe de beschouwing der geschiedenis in deze psalmen leidt, zij toch inderdaad door hun aansluiting aan de onmiddellijk voorafgaande verzen in de eerste plaats betrekking schijnen te hebben op iets, dat in de z.g. messiaansche eeuw te gemoet gezien wordt. Ook daarop moet worden gelet; in wat God gedaan heeft en doet, ligt de waarborg voor wat hij zal doen.

Bij de bespreking van de onderdeelen van onzen psalm zijn verschillende dingen op te merken. Als grondslag voor de vier door den dichter genoemde voorbeelden heeft men genoemd: bij de in de woestijn ronddolende en van honger en dorst omkomende karavaan, vs. 4 vv., Job VI ; 18—20; bij de gevan-

genen, gebonden in verdrukking en ijzer — men lette op deze combinatie —, vs. 10 vv., èn Job XXXVI : 8 èn 2 Chron. XXXIII : 11—13; bij de van alle voedsel walgende en den dood reeds nabijgekomen zieken, vs. 17 vv., Job XXXIII : 19—26; bij de schipbreukelingen, vs. 23 vv., Jona I, II. Dat den dichter de daar gegeven beschrijvingen voor den geest kunnen hebben gestaan, ontken ik niet; toch schijnen mij de voorbeelden te zeer uit het leven gegrepen, dan dat aan ontleening zou behoeven te worden gedacht. Daarentegen valt in het oog, dat bij de vermelding van de donkerheid als beeld van gevangenschap, vs. 10, 13, en van de verbreking van koperen deuren en ijzeren grendels als beeld van woorden uit Jes. XLII ; 7, XLV : 2 gebruik is gemaakt.

Naar den vorm vertoonen de stukken vs. 4—6, vs. 10— 16, vs. 17—22, vs. 23—32 een groote, hoewel vrije, regelmatigheid. Alleen het laatste stuk is iets breeder; dat het daarom geïnterpoleerd zou moeten zijn, zie ik niet in; ook het indrukwekkende van natuurtafereelen als het hier geteekende, kan er invloed op hebben gehad. Ook in het tweede komt, vs. 12, een trek voor, die in het eerste en het derde ontbreekt; zij geldt het door God gewilde en daardoor onwederstaanbare van de ellende, waarin men verkeert. Grammaticaal laat de vorm der stukken hier en daar te wenschen over; niet overal loopen de zinnen af. Bij vs. 24 moet het daar gezegde niet als voortzetting van het onderwerp, maar wel als praedicaat beschouwd worden. In ieder geval denk ik bij de hier bedoelde werken Gods en zijne wonderdaden in de kolken meer aan den storm als zoodanig dan aan de verlossing. In het geheel schijnt mij niet het minst vs. 25—27 een prachtstuk van dichterlijke beschrijving te zijn.

In het algemeen herinnert de in deze stukken gegeven voorstelling aan de ook in den vorigen psalm gevolgde geschiedbeschouwing van het boek Richteren. Deze kenmerkt zich door de regelmatige afwisseling van de categorieën, *zonde, ellende, gebed, verlossing*. Met name de derde wordt, evenals de daarop volgende opwekking, God voor de verlossing te prijzen, in onzen psalm telkens met nagenoeg dezelfde woorden beschreven, vg. vs. 6, 13, 19, 28, vs. 8, 15, 21, 31. Deze verzen vormen dientengevolge een soort samengesteld refrein, dat aan den psalm een eigenaardig karakter verleent. Laatstgenoemde opwekking zelf sluit zich woordelijk aan de aanvangsformule aan. Zij is de toepassing van het vs. 2 in het algemeen gezegde: *dat Jahwe's verlosten zoo spreken!* Eigenaardig is, dat zij in de twee eerste stukken, vs. 9, 16, nog gevolgd wordt door de mededeeling van het feit der verlossing, maar dat deze, vs. 22, 32 vervangen wordt door een nadere uiteenzetting van hetgeen, waarin dit prijzen Gods zich uiten moet, t. w., vs. 22, in het brengen van lofoffer en het met gejubel vertellen van de daden Gods, vs. 32 in het verheerlijken Gods, zoowel in de vergaderingen des volks, d. w. z. van de schare in haar geheel, als in de samenkomst der oudsten, d. w. z. van de hoofden des volks.

Van de *zonde* is in onzen psalm weinig sprake. Alleen vs. 11, 17, 34 wordt zij in eerstgenoemd vers, vg. Ps. CVI : 13, 24, 43, gekarakteriseerd als verzet tegen de woorden Gods en als verachting van zijn raad. Dat, gelijk men beweerd heeft, de vermelding er van hier niet op haar plaats zou zijn, daar er immers ge-

handeld wordt over ongelukkigen en niet over zondaars, zoodat dan ook dit vers als interpolatie zou moeten worden beschouwd, is niet juist; beide begrippen staan, gelijk elders, zoo ook hier met elkaar in verband.

Met het karakter der ellende, zooals deze hier voorgesteld wordt, hangt uit den aard der zaak dat der *verlossing* ten nauwste samen. Deze is dan ook in elk der tafereelen verschillend; in het eerste een doen treden op den rechten weg, om te gaan naar een stad ter woning, en in verband daarmee het voorzien in tijdelijken nood, vs. 7, 9; in het tweede een uitvoeren uit de duisternis, en een verbreken van boeien, vs. 14. 16; in het derde een genezen uit krankheid door de kracht van het woord, en een ontrukken aan het reeds geopende graf, vs. 20; in het vierde een bedaren der stormen en het voeren naar veilige haven, vs. 30. Dat het niet moeilijk zou zijn, met het oog op allerlei toestanden in oude en nieuwe bedeeling, deze voorbeelden met tal van andere te vermeerderen, valt in het oog. Eigenaardig is, dat bij alle, in het eerste en in het laatste eenigszins meer negatief als uitredding, in de twee middelste positief als het geven van heil, deze verlossing als een verlossing uit *angsten* voorgesteld wordt. Dat voor het overige ook bij de beschrijving dezer verlossing veel gebruik gemaakt is van de woorden van II Jesaja, zeide ik reeds.

Het laatste gedeelte van den psalm vat samen en spreekt van de openbaringen van de macht Gods. Verschillende momenten treden daarbij naar voren. In de eerste plaats de groote ingrijpende veranderingen, die Jahwe tot stand bracht. Ook deze worden geteekend in aansluiting aan II Jesaja. Waterrijk land werd tot een woestijn, vg. Jes. L : 2; dor en onvruchtbaar land tot vruchtbare velden vg. Jes. XXX : 7, XLI : 18. Ook daarbij treft ons — zij het ook op andere wijze dan bij Ps. CIV, de groote beteekenis, die aan het water toegekend wordt. Ook op maatschappelijk gebied hadden dergelijke omkeeringen plaats. God giet verachting uit over edelen, en verhoogt behoeftigen uit hunne ellende. Het eerste gedeelte daarvan, vs. 40, is ontleend aan Job. XII : 21[a], 24[b]. In onzen psalm vormt het een tusschenzin; men zou dezen kunnen beschouwen als randteekening, verwijzing naar bekende woorden uit Job, ware niet een dergelijke aanhaling ook met het karakter van den psalm zelf geheel in overeenstemming.

Maar de dichter blijft niet staan bij deze omkeering als zoodanig. De machtsopenbaringen Gods zijn tevens gerichten; de verandering van waterrijk land in woestijn is een straf, vs. 34. Mogelijk is, dat den dichter daarbij het verhaal van de verwoesting van Sodom en Gomorrha, Gen. XIX, voor den geest heeft gestaan; noodzakelijk is dit echter niet; ook zonder dat ligt de gedachte zeer voor de hand. Maar zoo is ook het tegenovergestelde een zegen; de dichter staat er langer bij stil, vs. 35—38. Eigenaardig is, dat hierbij van een zedelijken grondslag, verdienste, vroomheid, of wat dies meer zij, geen sprake is. Hoofdzaak is, dat Gods machtdaden heilsdaden zijn. God trekt zich de ongelukkigen aan; hij geeft hongerigen — dit woord hier bedoeld als beeld van geheele verlatenheid — een veilige woning, en voorziet hen in rijke mate van akkers en wijngaarden en vee. De dichter maakt zich los van de historische beschrijving en neemt breeder vlucht; het thema wordt: de machtdaden van Jahwe, los van

elke geschiedkundige herinnering, het is een voortdurend zich herhalende verlossing. Het karakter van de messiaansche eeuw wordt hiermee geteekend; er zal geen ellende meer zijn.

Hieraan sluit vs. 39—41 zich aan. Ik zie daarin een soort verbinding tusschen heden en toekomst. Er wordt gezinspeeld op den toestand, waarin Israël zich bevindt. Vervallen van vroegere grootheid verkeert het in een toestand van ellende, die met vorige beloften van heil, gelijk in het algemeen met de hoofdgedachte van den psalm, niet in overeenstemming is; het zinkt weg onder den druk van kommer en ellende, vs. 39. Laat men er zich niet door laten ontrusten; er zal verandering komen; de God der verlossing, Israëls God, leeft nog en werkt. Wat in de straks genoemde voorbeelden concreet voorgesteld was, zal zich ook in de toekomst herhalen. En dan zal er blijdschap zijn. Aan het slot van den vorigen psalm was het van Jahwe afgebeden heil als voorwaarde voor de volkomen lofprijzing Gods genoemd. Hier geschiedt dit zelfde, maar nog positiever. De oprechten zullen het zien en zich verblijden, maar alle slechtheid stopt haren mond. Op de ontleening dezer woorden aan Job wees ik reeds. Hierop komt het aan — en het moet het resultaat zijn van elke beschouwing der geschiedenis als eene zich voortdurend herhalende verlossing — dat ten slotte door de oprechten van hart de wegen Gods zullen worden erkend als wegen van heil. Wat er zich tegen zou willen verzetten, verstomt. Dat wie wijs is, er acht op geve, en dat men lette op de gunstbewijzen zijns Gods! Dan, maar dan ook alleen, zal het zijn en blijven: *looft Jahwe, want hij is goed; want tot in eeuwigheid is zijne gunst!*

Psalm CVIII.

Een lied; een psalm, van David.

vs. 2.[1] Gesterkt is mijn hart, o God,
ik zal zingen en spelen, (ja ook mijne ziel);[2]

---

1. *Vs. 2–6 komen evenzoo voor Ps. LVII:8–11. Over de enkele varianten tusschen beide recensies, vg. ald. aant. 11, dl. I bl. 316. Het* אַף כְּבוֹדִי*, vs. 2, waarvoor Ps. LVII:9 heeft* עוּרָה כְבוֹדִי waak op, mijne ziel, *hetgeen dan tot den volgenden regel behoort, schijnt mij schrijffout te zijn. Ook kan het, in onzen psalm oorspronkelijk weggelaten, hier een kantteekening zijn bij vs. 3, ter verwijzing naar Ps. LVII.*

2. *Zie aant. 1. Over de eig. beteekenis van het woord* ziel, *zie Dl. I blz. 46*

vs. 3. waak op, harp en cither,
ik zal den dageraad wekken;
vs. 4. ik zal u loven onder de volken, Jahwe,
en u lofzingen onder de natiën.
vs. 5. want hoog, boven de hemelen, is uwe gunst
en tot de wolken uwe trouw;
vs. 6. verhef u boven de hemelen, o God,
over de gansche aarde uwe heerlijkheid!

vs. 7.[1] Opdat uwe beminden gered worden,
geef hulp door uwe rechterhand, en antwoord ons.
vs. 8. God heeft gesproken in zijne heiligdom;
Ik zal vreugde bedrijven, Sichem verdeelen,
en het dal van Sukkoth uitmeten;
vs. 9. mijns is Gilead, mijns Manasse;
en Efraïm is de beschutting[2] mijns hoofds,
en Juda mijn heerschersstaf;
vs. 10. Moab is mijn waschbekken;
op Edom werp ik mijn schoen;
over Philistea juich ik.
vs. 11. Wie zal mij brengen in een versterkte stad?
wie zal mij voeren tot Edom?
vs. 12. Hebt gij niet, o God, ons verstooten,
en trekt, o God, niet uit met onze legerscharen?
vs. 13. Verleen ons hulp tegen de tegenstanders;
menschenbijstand toch is ijdel.
vs. 14. Met God zullen wij kracht oefenen,
en hij zal onze tegenstanders vertreden.

Evenals 1 Chron. XIV : 8—36 uit fragmenten van nog in onzen bundel voorkomende liederen een „davidische" psalm is gemaakt, is dat ook met den thans

---

aant. 2. Waarschijnlijk stond hier oorspronkelijk evenals in Psalm LVII: waak op mijne ziel.

1. *Vs. 7—14 zijn letterlijk gelijkluidend met Ps. LX : 7—14. De varianten tusschen beide recensies zijn van geen beteekenis. Behalve de aldaar genoemde wijs ik er nog op, dat in onzen psalm, vs. 7, hetzelfde verschil bestaat als in Ps. LX tusschen k'tib en k'ré, en dat in vs. 9 voor* mijns Manasse *het woordje* en *ontbreekt, dat vs. 10*[c] *in onzen psalm de betere lezing* עֲלֵי *gevonden wordt; dat ik in vs. 11 evenals bij Ps. LX : 11 lees* מִי יַנְחֵנִי *in plaats van* מִי נָחַנִי.

2. *Zie de aanteekening bij Psalm LX : 9.*

voor ons liggenden psalm het geval. Deze is samengesteld uit Ps. LVII : 2—6 en Ps. LX : 7—14, zie aant. Het elohistisch karakter van deze stukken is bewaard gebleven; alleen is vs. 4 het woord *Heer* vervangen door den naam *Jahwe*. Voor de bijzonderheden verwijs ik naar de bespreking van Ps. LVII en LX.

Wat de bedoeling dezer samenstelling is, laat zich slechts gissen. In de leidsche vertaling is er als opschrift boven geplaatst: *tot heerschen bestemd; dies verblijd*. Inderdaad kan de gedachte van den psalm in deze woorden worden samengevat. In het gedeelte, dat aan Ps. LVII ontleend is, spreekt zich uit een stemming van vastheid, van onbevreesdheid en dus ook van rust, zelfs te midden van groote gevaren, omdat men weet, dat Gods gunst alles te boven gaat, en dat hij eenmaal optreden zal als de rechter van alles, wiens heerlijkheid de aarde vervult. Daarom zal men juichen en den dageraad voor zijn in den lof van Jahwe. Maar dan nu ook de tweede aan Ps. LX ontleende helft. Men kan zeggen, dat, terwijl de eerste is *dank*, de tweede is *gebed*. Toch, hoe waar dit op zich zelf ook zijn moge, men moet met de tegenstelling voorzichtig zijn. Als onderdeel van Ps. LX drukt deze tweede helft uit 1° de verzekerdheid, dat God Israël voor de heerschappij heeft bestemd, 2° de vraag, wie deze dingen in de zichtbare werkelijkheid zal doen optreden, op welke vraag onmiddellijk volgt een blijde verklaring van kracht en verwachting. Zoo spreekt in beide helften *geloof*. De gedachten, die er aan ten grondslag liggen, zijn niet dezelfde, maar zij liggen zeer nabij elkander en vormen inderdaad een geheel. Dat men spreken, jubelen kan als in de eerste helft, is alleen, omdat men een verzekerdheid heeft als in de tweede, en op vragen, die daar gedaan worden, het daar gegeven antwoord kan geven. Maar ook omgekeerd; men kan die verzekerdheid hebben; men kan op vragen, als die in de tweede helft gedaan worden, antwoorden met het gebed en de blijde verklaring van vs. 13, 14, omdat men begonnen is, wetende, wat men heeft aan Gods gunst, in het biddend vertrouwen, dat hij optreden zal. Het is met deze samenstelling als met zoovele andere, waartoe de bijbel ook ons nog aanleiding geeft; het geheim er van ligt in de kennisse Gods. In onzen psalm komt zij het best uit in de verbinding der beide slotwoorden: *verhef u, boven de hemelen, o God, over de gansche aarde uw heerlijkheid*, en: *met God zullen wij kracht oefenen, en hij zal den tegenstander vertreden.* Maar daarom dan ook: *mijn hart is gesterkt*, en: *de heerschappij is aan mij*.

Psalm CIX.

Voor den orkestmeester 1; van David, een psalm.

God van mijn loflied, zwijg niet,
vs. 2. want een mond der goddeloosheid [2] en bedrog hebben zij tegen mij [geopend,
zij hebben met mij gesproken met een leugentong,
vs. 3. en met woorden van haat mij omringd,
en mij zonder oorzaak bestreden.
vs. 4. Voor mijne liefde belagen zij mij,
terwijl ik toch voor hen bid, [3]
vs. 5. en zij vergolden [4] mij kwaad voor goed
en haat voor liefde.
vs. 6. Doe bezoeking over hem om zijn goddeloosheid; [5]
een aanklager sta aan zijn rechterhand;
vs. 7. wanneer hij gericht wordt, ga hij als goddelooze uit,
en zijn gebed zij tot zonde!
vs. 8. Laten zijne dagen weinige zijn,
en een ander neme zijne have; [6]
vs. 9. laten zijne zonen weezen worden,
en zijne vrouw weduwe;
vs. 10. laten zijne zonen ronddolen en bedelen,
en verdreven [7] worden uit hunne bouwvallen!
vs. 11. De schuldeischer legge beslag op al het zijne,
en dat vreemden [de vrucht van] zijn arbeid plunderen;

---

1. *Zie bij Ps. IV, aant. 1.*
2. *Voor* רָשָׁע goddelooze *lees ik met velen* רֶשַׁע.
3. *Letterlijk:* terwijl ik gebed ben.
4. *Voor* וַיָּשִׂימוּ en zij stelden *lees ik met velen* וַיָּשִׁיבוּ.
5. *De Hebreeuwsche tekst heeft:* stel een goddelooze over hem. *Met* DUHM *lees ik voor* רָשָׁע *liever* רִשְׁעוֹ; *de* ע *voor het volgend woord* שָׂטָן *vervalt dan.*
6. *Anderen vertalen:* zijn ambt; *zoo reeds Hand. I:20; mij komt deze vertaling in den samenhang niet gelukkig voor. De door mij gegeven vertaling vindt men ook Jes. XV:7.*
7. *Voor* דָּרְשׁוּ vragen, *waarbij echter een object:* brood, *of iets dergelijks, niet kan worden gemist, leze men met de oude grieksche vertaling* יְגֹרְשׁוּ.

vs. 12. er zij niemand lankmoedig[1] jegens hem,
en er zij niemand, die zich over zijne weezen ontfermt!
vs. 13. Zijne nakomelingschap worde uitgeroeid,
in een volgend geslacht worde hun naam uitgedelgd;
vs. 14. de ongerechtigheid zijner vaderen blijve in gedachtenis bij Jahwe,
en de zonde zijner moeder worde niet uitgedelgd;
vs. 15. dat zij voortdurend voor Jahwe zijn,
en hij roeie hun gedachtenis van de aarde uit!
vs. 16. Omdat hij er niet aan dacht, barmhartigheid te bewijzen,
en een verdrukten en behoeftigen man vervolgde,
en een versaagde van hart, om hem[2] te dooden,
vs. 17. en hij den vloek liefhad, — dat die hem treffe![3]
en hij geen lust had in zegen, — dat die verre zij van hem!
vs. 18. en hij zich kleedde met vloek als met een gewaad;
— dat hij kome als water in zijn binnenste,
en als olie in zijn beenderen,
vs. 19. dat hij hem zij als het kleed, waarin hij zich hult,
en tot een gordel, waarmee hij zich voortdurend gordt!
vs. 20. Dit zij het loon mijner belagers vanwege Jahwe,
en van die kwaad spreken tegen mij!
vs. 21. Maar gij, Jahwe, Heer, handel met mij om uws naams wil,
omdat uw gunst goed is,[4] bevrijd mij,
vs. 22. want verdrukt en behoeftig ben ik,
en mijn hart krimpt ineen[5] in mijn binnenste;
vs. 23. als de schaduw, wanneer zij zich neigt, ga ik daarheen,
ik word afgeschud als een sprinkhaan;
vs. 24. mijne knieën struikelen vanwege het vasten,
en mijn vleesch verschrompelt zonder vet;
vs. 25. en ik ben hun tot smaadheid,
zien zij mij, zij schudden het hoofd.
vs. 26. Help mij, Jahwe, mijn God,
geef mij heil naar uw gunst;

1. *Lett.:* die de gunst bestendigt.

2. *In het Hebreeuwsch ontbreekt het object* hem; *het kan echter niet gemist worden, tenzij men voor* לְמוֹתֵת *leze* לְמָוֶת ten doode.

3. *Voor* וַתְּבוֹאֵהוּ en hij kwam over hem *leze men* 'וַת; *zoo ook voor* וַתִּרְחַק en hij was verre *in den volgenden regel* 'וַת, *en voor* וַתָּבֹא en hij kwam, *vs. 18,* וַתָּבֹא,

4. *Voor* כִּי טוֹב *lezen velen* כְּטוּב *enz., letterlijk:* naar de goedheid van uw gunst, *vg. echter Ps. LXIX:17.*

5. *Voor* חָלַל *leze men* יָחִיל *vg. Ps. LV:5.*

vs. 27. dat zij weten, dat dit uw hand is,
dat gij, Jahwe, het gedaan hebt!
vs. 28. Laten zij vloeken, maar zegen gij;
laten, die tegen mij opstaan,[1] beschaamd worden;
maar laat uw knecht zich verblijden;
vs. 29. laten, die mij belagen, bekleed worden met schande,
en hun beschaming hen als een mantel omhullen!
vs. 30. Ik zal Jahwe zeer loven met mijn mond,
en te midden van velen hem prijzen,
vs. 31. omdat hij staat aan de rechterhand des behoeftigen,
om te helpen tegen degenen, die hem veroordeelen.

Psalm CIX staat bekend als de *vloekpsalm* bij uitnemendheid. Terwijl in de vorige psalmen de blik gericht was op de daden Gods jegens het volk, staat de dichter van den thans voor ons liggenden stil bij wat hij van menschen ondervonden heeft. Dezen hebben hem op zeer vijandelijke wijze bejegend. Wie en wat de dichter daarbij op het oog heeft, is niet volkomen duidelijk. Vs. 1—5, en ook van vs. 20 af, spreekt hij over hen in het meervoud; daarentegen handelen vs. 16–19 over een enkel persoon. Dat dit personificatie zou zijn, is niet waarschijnlijk. Wij hebben hier een zelfde geval als in Ps. LV; één persoon kan zich als woordvoerder der algemeene vijandschap hebben opgeworpen en tegen dezen keert de dichter zich nu. Men heeft hem gezocht in Sanballat, den bekenden tegenstander van Nehemia, ook in Alkimus, een ontrouwen hoogepriester uit den tijd der Hasmoneërs, ook in anderen; Hand. I: 20 wordt zelfs een enkele trek er van toegepast op Judas Iskarioth. Bepalen laat zich hier niets. Trouwens ook van het *ik* van den psalm is het de vraag, of het van een enkel persoon dan wel van de gemeente moet worden verstaan. Ook op die vraag schijnt mij het antwoord niet met beslistheid te geven te zijn. Slechts houde men in het oog, dat collectief lijden alleen werkelijkheid wordt, voorzoover bijzondere personen het doormaken, en dat aan den anderen kant wat dezen lijden, het lijden der gemeente representeert.

Voor het overige is de teekening van het lijden gelijk wij die in het psalmboek gewoon zijn. Scherpe lijnen ontbreken; toch kunnen vier trekken worden gereleveerd. De eerste is, dat de zanger zich door belagers omringd weet, vs. 4, 20, 29; dezen zijn tegen hem opgestaan en omringen hem met laster en met woorden vol haat, vs. 2, 3, 20. Daarbij ontbreekt het hun in de tweede plaats aan medelijden; den verdrukte en behoeftige, den reeds versaagde van hart, vs. 16 – de dichter bedoelt natuurlijk daarmee zich zelf, zie ten overloede

---

1. *Voor* קָמוּ וַיֵּבֹשׁוּ zij zijn opgestaan en beschaamd geworden *leze men* קָמַי יֵבֹשׁוּ.

vs. 22 — vervolgen zij ten doode toe. En dan vervloeken zij hem. Hierop wijst vs. 17—19; zij hebben den vloek lief; zij willen niet zegenen; zij hullen zich in den vloek als in een gewaad. En als hij zich dan voelt — de beelden zijn zeer eigenaardig — als een schaduw, vs. 23, die des avonds lang wordt, om weldra in het duister te worden opgelost, vg. Ps. CII : 12, of als een sprinkhaan, die uit een kleed uitgeschud wordt, vg. Neh. V : 13, en hij daar henen gaat met knikkende knieën, uitgeput door vasten en verschrompeld van huid, omdat hij als gevolg van dat vasten zich niet meer zalft, vs. 24, zie, dan is hij voor deze zelfde lieden een voorwerp van smaad en schudden zij het hoofd over hem. En dat alles, zonder dat hij er zelf oorzaak toe gaf. Evenals de dichters van Ps. VII : 5, XXXV : 7, XXXVIII : 20, LXIX : 5 legt de onze daar nadruk op. Ja, hij gaat nog een stap verder; wat zijne vijanden doen, is kwaad vergelden voor goed, en haat voor liefde; hij zelf is — onze Statenvertaling heeft: *steeds in het gebed;* de hebreeuwsche uitdrukking is nog sterker: hij zelf is *gebed*, zie aant. 3; ik kan het niet anders verstaan, dan: *voor hen*. In dit laatste is iets zeer eigenaardigs. Er is moeilijk flagranter tegenspraak te bedenken dan tusschen deze bewering en wat de psalm zelf ons van den dichter te hooren geeft. En toch, zullen wij ze daarom voor onwaar moeten houden? Ik geloof het niet. Ook hier is de tegenstrijdigheid van het menschelijk hart aan het woord, dat van het eene uiterste in het andere valt, dat zijn hoogten heeft en zijn diepten, en dat te sterker vloekt, naarmate de liefde, die het versmaad ziet, grooter was.

Maar zoo is er dan ook een oogenblik gekomen, dat de dichter niet meer voor zijn vijanden bidt; de beker is overgeloopen; onze psalm is een bede om wraak. In dit opzicht herinnert hij aan Ps. LXIX. Toch is hij weer anders. Wat er met het oog op dezen in ontbreekt, is de erkenning, dat het lijden, hoezeer ook door de menschen veroorzaakt, toch in laatste ressort van God komt. Ook het gebed er in krijgt daardoor een ander karakter. In onzen psalm is dit allereerst een bede, dat God niet zwijgen moge. Wij hebben deze bede in ons psalmboek meermalen gehad; ik wijs alleen op Ps. XXVIII : 1, XXXV : 22, XXXIX : 13; zij is de vraag, dat God zich de dingen aantrekken moge, zich er mede bemoeien, en er een einde aan maken. Eigenaardig is daarbij de uitdrukking *God van mijn lied*. Ik geloof niet, dat zij ergens elders zoo voorkomt; maar de gedachte er van hebben wij o. a. gehad Ps. LXXI : 6; zij is deze, dat, wat de menschen ook doen, God het voorwerp van lof is en blijft. Ook in onzen psalm komt dat uit. Beginnende met genoemde uitdrukking eindigt hij met de verklaring, dat de dichter Jahwe zeer loven zal, — het is, alsof de bijvoeging *zeer* er nog een anderen toon aan geeft —, en vg. Ps. XXII : 33, in het midden van velen hem prijzen.

Toch, zoover is het nog niet. Ingesloten tusschen de verzekerdheid aan het begin en het eind van den psalm, dat God de lofwaardige is, overheerscht voor het oogenblik de gedachte aan wat men van menschen te lijden heeft. Ook het gebed wordt daardoor beheerscht. Twee momenten laten zich daarin onderscheiden: de bede om straf voor de vijanden, bepaald voor *den* vijand, vs. 6—20, en de bede, dat, waar de menschen vloeken, God zegene, vs. 21—29.

Wat het eerste betreft, vereischen de bijzonderheden weinig toelichting. Op de algemeene bede, dat God de goddeloosheid zijns vijands over dezen bezoeken moge, volgt vs. 6[b], 7 een herinnering aan de gerechts-scène Zach. III. Het woord *aanklager* is vertaling van het hebreeuwsche woord *satan*, dat daar als een soort titel van den hemelschen aanklager gebruikt wordt. Het is hetzelfde, dat 1 Kon. XI : 14 vv. gebezigd wordt van de „tegenpartijders" van Salomo, terwijl in onzen psalm het werkwoord *belagen*, vs. 4, 20, 29, er in onmiddellijk verband mee staat. De bede is dus, dat iemand de zonden van den bedoelden persoon naar voren brenge, dat deze daarvoor in het gericht kome, en dat, als dit geschiedt, hij niet als de hoogepriester in Zach. III vrij moge uitgaan. Zelfs worde zijn gebed om genade niet alleen niet aangenomen, maar hem als verzwaring van schuld toegerekend. En nu volgt de eene vreeselijke wensch op den anderen. Vs. 8 vraagt verkorting zijns levens, en wegneming van wat hij heeft opgespaard (zie over een andere vertaling, aant. 6). In vs. 9 releveert de dichter, als door hem gewenscht, wat daarvan zeker niet het minst vreeselijke is, dat zijn kinderen weezen worden en zijn vrouw weduwe. Ook met dezen heeft hij geen medelijden, laat ze ronddolen en bedelen, verdreven van hun in puin gevallen woningen; en laat dan de schuldeischer beslag leggen op alles, wat het zijne was; laten vreemden zijne have plunderen, en laat er niemand zijn, die zich over hem of over zijne weezen ontfermt! Maar ook dat alles is nog niet genoeg; dat zijn nakomelingschap worde uitgeroeid en dat reeds in een volgend geslacht — men moet Israëliet zijn, om de vreeselijkheid van dien wensch te verstaan — zijn naam uitgewischt zij! En dat dan ook de schuld van zijn voorgeslacht aan hem bezocht worde, vs. 14; dat de ongerechtigheid zijner vaderen bij Jahwe in gedachtenis blijve, en de zonde zijner moeder niet uitgewischt! dat zij Jahwe steeds voor den geest blijven staan, en dat deze in dezen man ook hun naam van de aarde uitroeie! En dat alles, omdat deze man niet bedacht heeft, wat barmhartigheid is, omdat hij hem, den reeds ongelukkige, ten bloede toe heeft vervolgd, omdat hij den vloek liefgehad heeft. Daarom treffe de vloek hem! Vs. 17—19 wordt deze gedachte met voorliefde uitgewerkt; deze man had geen lust om te zegenen; welnu, ook van hem blijve de zegen verwijderd! de vloek was zijn element; welnu, dat deze zoowel hem geheel doordringe, als water zijn binnenste, als olie, die als door de fijnste poriën heen het gebeente doortrekt, als ook hem omsluite als de mantel, waarin hij zich hult, als de gordel, dien hij niet kan afleggen. Dan heeft hij, wat hij verdient, wat hij zich zelf bereid heeft, loon naar werken vanwege Jahwe.

Er is in dit alles iets gruwelijks. Ps. LXIX : 23—29 is hartstochtelijker, en draagt nog meer het karakter van verwensching; in onze verzen proeven wij den haat, die voor het oogenblik den dichter vervult, die hem alle betere gedachten ter zijde doet stellen, en waarin hij zich eenvoudig laat gaan. In den bijbel doen dergelijke uitingen ons vreemd aan, en er is iets in, waarmede wij moeilijk terecht kunnen. Toch, laat ons daarbij twee dingen niet vergeten. Ook uitingen als deze, al kunnen wij als Christenen ze onmogelijk anders dan afkeuren, moeten worden bezien in het licht van haar eigen tijd en omgeving. Wij zijn

er nog mee in de oude bedeeling, in het hartstochtelijk oosten, waar — ook de profetieën b.v. van Hosea en Jeremia leggen er getuigenis van af — iedere gemoedsindruk zich als vanzelf in de sterkste bewoordingen lucht geeft, tegenover toestanden, waarvan wij ons moeilijk een voorstelling maken kunnen, maar waarin ook aan den meest lankmoedige en den meest vergevensgezinde bovenmenschelijke eischen worden gesteld. En dan, ook in de aanwezigheid van dergelijke uitingen komt de heerlijke menschelijkheid van ons psalmboek aan het licht. Die hier spreken, zijn menschen van gelijke bewegingen als wij, aan dezelfde aandoeningen onderworpen, met een zelfde hart in den boezem. Dat op te merken, beteekent iets. Immers deze uitingen zijn niet de eenige; ook in onzen psalm, al drukken zij daarop een bepaald cachet, staan zij naast andere, en doen van deze de heerlijkheid te meer uitkomen. Onze dichter richt zich tot God; deze is de God van zijn lof; deze is ook degene, op wien hij vertrouwt. Ik zal geen enkel woord zeggen tot verdediging van de zoo even genoemde wraakbeden; toch is er ook in deze iets, dat mij denken doet aan het woord des apostels, Rom. XII : 19, ook overgenomen uit de oude bedeeling: *mij komt de wraak toe, ik zal het vergelden, spreekt de Heer.*

Onze dichter wacht alles van God. Hierin ligt de beteekenis van het laatste stuk van den psalm, vs. 21 vv.. Wij hebben daar zijn tweede gebed, dat, waar de menschen vloeken, God zegene! Hierin treft ons vooral Gods *gunst.* Reeds vs. 21 heet het: *maar gij, Jahwe Heer, handel met mij naar uws naams wil; omdat uw gunst goed is,* ik herinner aan Ps. LXXI : 17, *red mij uit;* en in vs. 26 weder: *geef mij heil naar uw gunst.* Ik leg hierop nadruk. De dichter heeft gezegd, dat hij zijn tegenstanders geen oorzaak tot vijandschap gegeven had, maar dat zij hem vergelden kwaad voor goed, en haat voor liefde, en dat zij hem belagen, terwijl hij voor hen bad. Maar op niets van dat alles beroept hij zich; hij legt God den ellendigen toestand voor, waarin hij verkeert, vs. 22—25; God moet het nu verder maar weten; diens eer is er mede gemoeid. In uitdrukkingen als bovengenoemde spreekt zooveel Godsvertrouwen. Vs. 27 zegt de dichter, dat uit de afgesmeekte hulp blijken moet, dat God er de bewerker van is; hij heeft het gedaan, vg. dezelfde uitdrukking XXII : 32, LII : 11. Hieruit blijkt reeds, wat de dichter bedoelt met dat *om uws naams wil.* Toch ligt er nog meer in. Indien er iets is, waarvan ieder israëlietisch dichter, ook de onze, verzekerd is, dan is het dit, dat Israël staat in Gods gunst. Ik heb over dat woord reeds bij vorige psalmen gesproken. Er ligt meer in dan de gedachte aan een enkele goedertierendheid Gods; er ligt in uitgedrukt de geheele verhouding van liefde, waarin God zich tot Israël, en Israël zich tot God heeft geplaatst. Welnu, dat, omdat God zich aldus bekend heeft gemaakt, hij in bijzondere omstandigheden, ook in die van dit oogenblik, ten opzichte van het volk, maar ook ten opzichte van de bijzondere personen, zoo ook nu van dezen dichter, in overeenstemming daarmee handele. Onze dichter weidt over deze dingen niet uit; wat hij er van zegt, is meer onderstellend dan stellig; maar het is genoeg. Men heeft gezegd, dat hij ook in dit laatste stuk nog weer verwenschingen jegens zijn vijanden invlecht. Ik vind dit niet juist. Veeleer zou ik zeggen, dat deze verwenschingen

hier, indien al niet vergeten, dan toch voorbijgegaan zijn, en dat ook wij ze met het oog op wat hier wordt gezegd, voorbij gaan kunnen. Of wat anders wordt hier gevraagd, dan dat die tegen hem opstaan, beschaamd mogen worden, en die hem belagen met schande bekleed, maar hij daarentegen verblijd; is hij niet de knecht Gods vs. 26? Daarin is niets, dat niet ieder Christen kan overnemen, of dat zou moeten worden gewraakt. Dat zijn tegenstanders in hun goddeloos bedrijf toch niet hun zin krijgen; dat Gods gunst toch blijke machtiger te zijn dan zij! Waar de menschen vloeken, dat God daar zegene! dan is het genoeg. Ik denk bij een bede als deze — en eigenlijk is zij het hoogtepunt van den psalm, aan de Bileamsverhalen; en het is, als hoor ik de vraag, Num. XXIII: 8, *wien zal ik vloeken, dien God niet vloekt? en wat zal ik schelden, waar Jahwe niet scheldt?* Maar dan is daarmee ook alles gezegd. Ik wees er reeds op, dat onze psalm, beginnend met het *o God van mijn loflied, zwijg niet,* eindigt met lof. God staat aan zijne rechterhand, om heil te geven tegen degenen, die zijne ziel richten. Men kan deze laatste uitdrukking omschrijven door *die hem veroordeelen en het op zijn leven gemunt hebben.* Laten dezen doen, wat zij willen! hij zal God loven; en de laatste toon van den psalm zou kunnen zijn het woord des apostels: *zoo God voor ons is, wie zal tegen ons zijn?*

Psalm CX.

Van David, een psalm.

Jahwe spreekt tot mijnen heer: „zit aan mijne rechterhand,
opdat ik uwe vijanden stelle tot een voetbank uwer voeten."
vs. 2. Uwen machtigen scepter zal Jahwe uitstrekken uit Sion:
„heersch in het midden uwer vijanden";
vs. 3. uw volk is geheel bereidwilligheid [1] ten dage uwer heirkracht;
in heiligen feestdos [2] uit den schoot des dageraads, [3]
is voor u de dauw uwer jongelingschap.

---

1. *In het Hebreeuwsch staat de meervoudsvorm* נְדָבֹת; *hierop berust mijn vertaling:* geheel *enz..*

2. *Ps. XXIX: 2, XCVI: 9 staat* בְּהַדְרַת־קֹדֶשׁ; *hier* בְּהַדְרֵי *enz.. Verscheiden handschriften en vertalingen lezen* בְּהַרְרֵי־קֹדֶשׁ op heilige bergen, *vg. Ps. LXXXVII: 1.*

3. *Het woord* מִשְׁחָר *komt elders niet voor. Misschien moet gelezen worden* שַׁחַר; *het voorafgaande woord eindigt met een* ם. *In de vertaling volgde ik letterlijk den overgeleverden hebreeuwschen tekst; op dezen bestaan echter reeds in de oudheid tal van varianten. De tekst is stellig corrupt, en de bovengenoemde vertaling zeer onzeker.*

vs. 4. Jahwe heeft gezworen en het zal hem niet berouwen:
„gij zijt priester voor eeuwig, naar de wijze[1] van Melchisedek.”
vs. 5. De Heer is aan uwe rechterhand;
hij verplettert koningen ten dage zijns toorns;
vs. 6. hij houdt gericht onder de heidenen, maakt vol lijken,
verplettert hoofden[2] op een uitgestrekt land.
vs. 7. Uit een beek op den weg drinkt hij;
daarom verheft hij het hoofd.

Oogenschijnlijk is er een mijlenverre afstand tusschen dezen psalm en den vorigen. Inderdaad ook hebben beide, noch wat vorm, noch wat inhoud betreft, iets met elkander gemeen. Ps. CX is waarschijnlijk niet meer dan een fragment en behoort tot die psalmen, waarvan de aanleiding of historische achtergrond niet met eenige waarschijnlijkheid is aan te wijzen. Sommigen denken aan de geschiedenis van Simon den Maccabeër. Toen deze in 142 vóór Chr. door de verdrijving der Syriërs uit den burcht van Jeruzalem de verlossing der stad voltooid had, vonden, naar het bericht 1 Macc. XIV : 41, de Joden goed, dat hij *vorst en hoogepriester voor eeuwig* zou zijn. Dat een dichter in profetische bezieling — voor *spreekt* in vs. 1 staat in het Hebreeuwsch het plechtige woord voor *Godsspraak* — aan dit volksbesluit, als komende van Jahwe, uiting heeft kunnen willen geven, is mogelijk. Het *voor eeuwig*, vs. 4, moet dan evenals in het aangehaalde woord van 1 Macc. verstaan worden in den zin van *voor altoos*, d. i. levenslang. Opmerking verdient hierbij 1° dat, terwijl in den psalm het woord *koning* niet voorkomt, Simon dezen titel ook nooit gedragen heeft; 2° dat in den psalm voor den hier bedoelden vorst davidische afkomst niet ondersteld wordt; 3° dat de vermelding van het priesterschap naar de wijze van Melchisedek haar verklaring vindt in het feit, dat de Hasmoneërs, hoewel van priesterlijke afkomst, toch als zijnde niet van Aärons geslacht, geen aanspraak hadden op het hoogepriesterschap, en 4° dat de Hasmoneërs juist als priesters het volk in den oorlog voorgingen. Van uit het, na de verovering van den burcht geheel aan vreemde overheersching onttrokken, Jeruzalem, liet Simon, zij het ook, dat de vijanden hem nog aan alle zijden omringden, zijn macht

---

1. *De ook in den brief aan de Hebreeën H. V : 6—10, VI : 20, VII : 11, 17, 21 gevolgde overzetting der oude grieksche vertaling* κατὰ τὴν τάξιν, *Hebr. VII : 15* κατὰ τὴν ὁμοιότητα, *die eveneens aan die der Statenvertalers* volgens de ordening van *ten grondslag ligt, laat zich uit het Hebreeuwsch moeielijk verdedigen. Maar ook met de door mij gevolgde is dat het geval. Het hebreeuwsche* עַל־דִּבְרָתִי *beteekent eigenlijk òf* om mijnentwille, *òf, beschouwd als archaïstische status constructus*, ter wille van. *In den samenhang past dit echter niet.*

2. *Hebreeuwsch* een hoofd; *maar door mij genomen als collectivum en dan in letterlijken zin. Anderen vertalen:* hem, die hoofd is over een uitgestrekt land. *Ook hier is de tekst onzeker.*

gelden. Jahwe heeft hem daar een plaats gegeven aan zijne rechterhand; deze is de eereplaats, 1 Kon. II : 19. Is Jeruzalem de troon van Jahwe, 2 Chron. XXIX : 23, daar gezeten te zijn is het hoogste, dat gegeven kan worden. Ook voor de toekomst schijnt er een profetie in te liggen; Jahwe zal zijn vijanden aan hem onderwerpen. En ondertusschen zie de geestdrift des volks. Met gejubel wordt Simon begroet; er worden offers gebracht en lofliederen gezongen; geheel het volk viert feest. Maar dit alles zijn niet meer dan gissingen. Behalve de gedachte aan frischheid — ik wijs zoowel op het woord *jongelingschap* als op de uitdrukking *schoot des dageraads* — ligt er in, die van ontelbare menigte; het veld is er van overdekt. De dichter bezingt de reeds behaalde of nog te behalen overwinningen, vs. 5—7. Bij geen enkele opvatting zijn deze verzen duidelijk; zelfs worden zij door enkelen beschouwd, als niet tot den psalm behoorende. In vs. 5, en waarschijnlijk ook vs. 6, is *de Heer* onderwerp; in vs. 7 moet het zijn de in vs. 5, 6 aangesprokene; maar de overgang van den tweeden tot den derden persoon is hier vreemd. Trouwens ook voor het overige verstaan wij vs. 6, 7 maar half. Over de verschillende opvattingen van vs. 6[b], zie aant.; vs. 7[a] zal wel gedacht zijn aan een verfrisschenden, tot nieuwe inspanningen in staat stellenden dronk; verhalen als Richt. VII : 5, 6 en 2 Sam. XXIII : 15 komen ons voor den geest. Toch is het vreemd, dat onze psalm, zoo hoog begonnen, zoo eindigen zou. Waarschijnlijk is er meer op gevolgd.

Opzettelijk stond ik langer dan gewoonlijk stil bij wat ik als de historische aanleiding van dezen psalm beschouw. Ik voeg er echter aanstonds bij, dat daarmee voor de beteekenis van den psalm als zoodanig zoo goed als niets is gezegd. Wij hebben hier een zelfde geval als bij Ps. XLV, met dit onderscheid dat, terwijl de opneming daarvan in den gewijden bundel uit de allegorische opvatting er van verklaard moet worden, wij hier met overbrenging of op zijn hoogst typiek kunnen volstaan. In ieder geval moet aan een van deze beide worden gedacht; alleen toch dat men in den hier bezongen vorst den Messias zag, kan de opneming van dezen psalm in den gewijden liederenbundel hebben gemotiveerd, terwijl het niet meer dan natuurlijk is, dat men, wat misschien in het slot minder geschikt daarvoor scheen, eenvoudig wegliet. Zoowel het *aan mijne rechterhand*, vs. 1, als het *voor eeuwig*, vs. 4, scheen daardoor zijne volle beteekenis te erlangen. Dat ook in christelijke gezangboeken liederen meer of minder gewijzigd zijn opgenomen, oorspronkelijk voor wereldsche doeleinden bestemd, is bekend. Het z.g. Gustaaf-Adolf-lied, Ev. Gez. 268, levert in dezen een voortreffelijk analogon.

Ik zeide, dat er een mijlenverre afstand is tusschen dezen psalm en den vorigen. Bij de messiaansche opvatting is dit veel minder het geval. Zelfs is er bij deze in zooverre aansluiting tusschen beide, dat, terwijl in Ps. CIX de gedachte domineert aan mishandeling, die men van menschen te lijden heeft, en die aanleiding geeft aan de eene zijde tot vervloeking van dezen, aan de andere tot een gebed om zegen van God, in Ps. CX met volkomen verzekerdheid de eindelijke triomf over alle vijanden in uitzicht gesteld wordt. In profetische bezieling wordt deze aan den Messias toegezegd. Dat men daarbij gedacht

heeft aan voorstellingen als van Jes. IX : 5, 6, XI : 1 vv., Jer. XXIII : 5 v., XXXIII : 16 v., Zach. IX : 9 en dergelijke, ligt voor de hand. Het *mijn* in vs. 1 kan daarbij verstaan worden zoowel van den enkelen Israëliet, als van Israël in zijn geheel.

Er zijn, geloof ik, weinig psalmen, die zoo vaak als de onze in het Nieuwe Testament worden gebruikt. Op de naar aanleiding er van door den Heer gedane vraag, Matth. XXII : 43 vv., Marc. XII : 35 vv., Luk. XX : 41 vv., kom ik straks terug. Hier wijs ik bij vs. 1[b] op Hand. II : 34 v., Hebr. I : 13, bij vs. 4 op Hebr. V : 6, VII : 17, 21, terwijl behalve deze aanhalingen nog in aanmerking komen: bij eerstgenoemd vers Hand. V : 31, VII : 55 v., Rom. VIII : 34, Ef. I : 20, Col. III : 1, 1 Petr. III : 22, Hebr. VIII : 1, X : 12, waar overal sprake is van het zijn des Heeren aan de rechterhand Gods; bij vs. 1[c] 1 Cor. XV : 25, Hebr. X : 13, waar gesproken wordt van de onderwerping der vijanden, en bij vs. 4 Hebr. V : 10, VI : 20, VIII : 11, waar het hoogepriesterschap heet naar de wijze van Melchisedek. Dat hier overal de Heer als de in den psalm bedoelde persoon wordt beschouwd, spreekt vanzelf.

Onze psalm is dan ook bij uitnemendheid de psalm van 's Heeren verhooging. Aan den Messias wordt toegezegd, dat hij, de eereplaats innemende aan de rechterhand Gods, onder diens bepaalde bescherming zal staan. Ik denk aan de belofte, Hagg. II : 24, dat God Serubbabel, in wien daar de Messias gezien wordt, tot een zegelring stellen zal, d. w. z. hem zal behandelen als een kostbaar kleinood, vg. Jer. XXII : 24. Daarbij zal hij zijne vijanden aan hem onderwerpen, vg. Ps. II : 8 v., al is het waar, dat daar waarschijnlijk meer aan het volk dan aan den koning gedacht is. In deze onderwerping wordt 1 Cor. XV : 25 een eindpunt gezien; als zij tot stand is gebracht, zal ook de Zoon onderworpen worden dien, die hem alle dingen onderworpen heeft. In den psalm ligt dit niet; men kan daar het *opdat* omschrijven door *onderwijl zal ik* enz..

Door deze belofte is de heerschappij van den Messias gewaarborgd. Hoewel vijanden hem aan alle zijden omringen, — en ook Ps. II doet zien, dat in dezen de toestand in de messiaansche eeuw niet zooveel anders gedacht wordt dan die in het heden — zijn machtige scepter — Ps. II spreekt van een ijzeren — is tegen hen bestand. Vs. 2[b]. geeft weer een woord van Jahwe, waardoor het feitelijke van vs. 2[a] wordt vertolkt. Voor het overige is ook bij deze opvatting de vermelding van Sion hier niet vreemd; het is het middelpunt van de Godsregeering op aarde.

In deze dingen spreken zich Israëls verwachtingen uit. Wat de regeering van David niet gegeven heeft, wat die van Simon allerminst geven kon, zal toch komen. De beloften Gods liggen er; in de samenkomsten der gemeente worden zij als liederen op de lippen genomen; straks zal hij komen, in wien zij zullen worden vervuld. In dit opzicht is vs. 3 eigenaardig. In onzen psalm, bepaald ook in dit vers, heerscht overwinningsbewustzijn. Bij de gedachte aan wat de Messias zal zijn, maakt nieuwe opgewektheid zich van Israël meester. In de Chroniek vinden wij meermalen oorlogstochten beschreven, b. v. 2 Chron. XX, op eene wijze, die zich moeilijk laat realiseeren, maar die toch uiting geeft aan

heerlijke, diepe gedachten, deze niet het minst, dat God voor Israël strijdt, en dat Israël niet anders te doen heeft, dan als gemeente jubileerend en zingend de overwinning, die God het verleent, te aanvaarden. In onzen psalm vinden wij iets dergelijks. Niet in zware wapenrusting, maar in heiligen feestdos biedt zich de frissche, als tot nieuw leven opgestane, in ontelbare scharen opgekomen jongelingschap in geestdriftige blijdschap den Messias aan. Het is alles bereidwilligheid en leven, frischheid en jeugd. Het is niet moeilijk, nog een stap verder te gaan en deze dingen in christelijken geest te verstaan. Op de verhooging van Christus aan de rechterhand Gods volgt de uitstorting des Heiligen Geestes. Ik denk, al weet ik ook, dat de overbrenging hier heel vrij is, aan Rom. VIII : 33 v.. Wie zal beschuldiging inbrengen tegen de uitverkorenen Gods? God is het, die rechtvaardig maakt; wie is het, die verdoemt? Christus is het, die gestorven is, ja wat meer is, *die ook ter rechterhand Gods is,* die ook voor ons bidt. Maar dan ook: wie zal ons scheiden van de liefde van Christus?.... in dit alles zijn wij meer dan overwinnaars door hem, die ons liefgehad heeft.

In de zooeven aangehaalde plaats heet het *die ook voor ons bidt.* In de voorstelling van onzen psalm vs. 4, vinden wij een gedachte, die als de grond ook daarvan kan worden beschouwd. Van den onder Gods bijzondere bescherming geplaatsten vorst wordt daar gezegd, dat God hem bij onberouwelijken eede eveneens tot priester aangesteld heeft. Voor een dergelijke aanstelling verwijs ik naar Ps. II : 7, voor de eedzwering naar Ps. LXXXIX : 36, CXXXII : 11. Hierbij verdient opmerking, dat, terwijl het hoogepriesterschap een bestanddeel uitmaakt van het nieuw-testamentische Christusbeeld, zie met name Hebr. IV—X, onze plaats ten opzichte van het oud-testamentische vrij wel een unicum is. Als eenigszins op dezelfde lijn liggende kan men alleen noemen XXX : 21. Van Israëls toekomstigen vorst worden daar uitdrukkingen gebruikt, die althans eenigszins aan priesterlijke functies doen denken. Daarentegen is de gewone voorstelling, dat er ook in de toekomst naast den Messias een blijvend levietisch priesterschap zijn zal, vg. Jer. XXXIII : 17, 18, 20 v.; ook Zach VI : 13 moet, blijkens het slotwoord, in dien zin verstaan worden; men vertale: *en er zal op zijn troon,* of, zooals de grieksche vertaling heeft: *aan zijne rechterhand, een priester zijn, en er zal een raad des vredes tusschen beiden zijn.* In onzen psalm is dat anders; de Messias zal ook priester zijn. Dat dit iets bijzonders is, valt in het oog. Behalve de eedzwering Gods — dat Hebr. VII : 20 v. ook uit deze de grootere voortreffelijkheid van het hoogepriesterschap van Christus boven het äronietische betoogd wordt, is bekend — die het op zich zelf reeds als zoodanig signaleert, blijkt het uit de bijvoeging *naar de wijze van Melchisedek.*

Hierbij denken wij aan Gen. XIV : 18 vv.. Van Melchisedek wordt daar trouwens niets anders gezegd dan dat hij, koning van Salem en priester des allerhoogsten Gods, Abraham bij diens terugkeer na de overwinning op Kedor Laomer met brood en wijn tegentrad, hem zegende, en — zoo althans naar de gewone opvatting — tienden van hem ontving. Of den dichter daarbij reeds de allegorische opvatting voor den geest heeft gestaan, gelijk wij die in den brief aan de Hebreën vinden — Melchisedek = koning der gerechtigheid, Salem = vrede;

hij zonder vader of moeder of geslachtsrekening, noch begin der dagen, noch einde des levens hebbende — weet ik niet. Daarentegen schijnt hij mij het eigenaardige van zijn priesterschap niet zoozeer gezien te hebben in de vereeniging er van met het koningschap, als wel hierin, dat iemand als priester optreedt, die, daartoe naar afkomst niet gerechtigd, er dus door God toe geroepen moet zijn. In den brief aan de Hebreën wordt dit nader uitgewerkt. Ook hierop, dat, blijkens het ontvangen der tienden van Abraham dit priesterschap hooger staat dan het aäronietische, wordt daar nadruk gelegd. In onzen psalm is alles eenvoudiger. Naar voren treedt alleen, dat er een ander priesterschap is dan het gewone, en dat dat het is, waartoe God zijn gunsteling riep. In den brief aan de Hebreën worden tegenover elkander gesteld oud en nieuw verbond, en wil de schrijver zijn lezers doen gevoelen, dat het oude voorbijgegaan is. Onze psalmist denkt daar niet aan; en toch, die aan zijn gedicht als messiaansch een plaats in den psalmbundel hebben ingeruimd, hebben onwillekeurig uiting gegeven aan dezelfde gedachte. God heeft zijn Messias tot priester gewijd; in de plaats der aäronietische wijding is een andere gekomen; een nieuwe bedeeling ontstond.

Voor wie in Christus gelooft, zijn deze dingen in dezen vervuld. Er is geen psalm, die, ik zeg niet, wat gezindheid betreft, maar in dogmatisch-theologische toepassing, dichter staat bij de christelijke Messias-idee en daarop grooter invloed geoefend heeft dan deze. In dat opzicht behoort hij tot de meest bekende psalmen. Daarin ligt ook de heerlijkheid er van. Er is sprake van vijanden; maar te midden van dezen heeft de Messias het mandaat te regeeren; evenals Ps. II wordt er tegenstand en verzet in ondersteld, maar rustig en heerlijk troont Israëls vorst in de onmiddellijke nabijheid Gods, afwachtende, wat deze voor hem verricht. En ondertusschen wekt zijn regeering nieuw leven; een nieuwe frissche kring in heiligen tooi omringt hem en stelt zich in zijnen dienst. En ten slotte, ook de verhouding met God is goed; de door God geroepen vorst is ook de geroepen hoogepriester; en die gezeten is aan de rechterhand Gods, treedt daar in voor zijn volk. Er moet bij al de opgewektheid van dezen psalm toch voor den Israëliet iets ontzaglijk weemoedigs in zijn. Waar zijn deze dingen? En ook de Christen verwacht; verwerkelijkt zijn zij nog niet. Ik denk aan dit woord uit den brief aan de Hebreën: *doch nu zien wij nog niet, dat hem alle dingen onderworpen zijn, maar wij zien Jezus met heerlijkheid gekroond.* En dat is genoeg.

Over vs. 5—7 spreek ik verder niet. Terwijl in vs. 1 de vorst zit aan de rechterhand Gods, staat deze in vs. 5 aan zijne rechterhand. De bedoeling is natuurlijk, dat, waar hij hem de eereplaats geeft, hij het hem toch niet aan zijne bescherming ontbreken laat, vg. Ps. XVI : 8. Voor ons hebben deze verzen weinig beteekenis, ook, omdat wij ze maar half verstaan. Toch vind ik er dit in uitgedrukt, dat, al is heerlijkheid en triomf ook in beginsel aan den Messias gegeven, deze ze toch nog veroveren moet. In dit opzicht is er in deze verzen iets eigenaardigs. Zij brengen ons midden in het leven en breken dan af. Nog is het gericht over de volken niet ten einde gebracht; nog vallen er dooden; nog is er behoefte aan verkwikking, en buigt zich het hoofd telkens neer.

Maar ook: *daarom zal hij het hoofd weer oprichten;* aan zijne rechterhand staat de Heer.

Ik wil hier, al ligt het eenigszins buiten mijn bestek, een woord zeggen over Matth. XXII : 43 vv. en gelijkluidende plaatsen. De Schriftgeleerden zeggen, dat de Christus de Zoon van David is. Jezus vraagt: maar hoe kan dan David zelf hem zijn Heer noemen? en dan volgt een aanhaling uit onzen psalm. Jezus gaat hierbij uit van de onderstelling, dat, gelijk het opschrift aanduidt, en zeker door niemand van zijn hoorders betwijfeld werd, de spreker in dezen psalm niemand anders is dan David, die daarbij den Messias op het oog heeft. Wordt een dezer onderstellingen in twijfel getrokken, dan vervalt daarmee de geheele vraag. Dat dit als afdoende argument tegen mijn opvatting ingebracht wordt, spreekt vanzelf. Hier tegenover wijs ik op het gezegde in mijn boekje *Christus en het Oude Testament* [1]; releveer echter hier nog het volgende: evenmin als rechter in vragen van het dagelijksch leven, Luk. XII : 14, of politiek reformator, Joh. VI : 15, heeft Jezus onderwijzer in isagogiek willen zijn. In zijn kleeding en in zijn taal, in zijn leefwijze en in zijne natuurbeschouwing, in alles wat behoorde tot de menschelijke zijde van zijn bestaan, was hij kind van zijn tijd en zijn omgeving, sloot hij zich eenvoudig aan aan wat hij in zijn omgeving als het gewone, algemeen menschelijke vond. En ook wat ligt op het gebied van menschelijke wetenschap, maakt daar een deel van uit. En wat nu het punt in questie betreft: wat wil Jezus? *Ons* aantoonen, dat de Christus Davids Zoon en Davids Heer is? Het heeft er niets van. Hij wil de Schriftgeleerden doen gevoelen, dat zij met al hun schriftstudie en met al hun wijsheid ook over den toekomstigen Messias, vg. Matth. XVII : 10, Joh. VII : 41 v. e. a. ppl., voor allerlei vragen staan, die zij nooit hebben ingedacht. Of zij te recht, of te onrecht Ps. CX aan David toekennen, is de vraag niet. Zij doen het, maar nu hadden zij zich ook bewust moeten worden van het raadsel, dat de persoon van den Messias hun voorlegt. Dan zouden zij, misschien, eigen onwetendheid inziende, zich anders zijn gaan gedragen tegenover hem, die zeide de Christus te zijn. Bovendien, voor *ons* kan de tegenstelling *Zoon* en *Heer* niet dezelfde beteekenis hebben als voor de tijdgenooten van Jezus. Deze wordt mede bepaald door de eigenaardige kracht van het hebreeuwsche woord, dat wij door „zoon" vertalen. Niet minder dan *afkomst*, drukt het *afhankelijkheid* uit. Welnu, hoe laat deze zich vereenigen met dat andere, dat aan hem, dien men Davids *Zoon* noemde, door David de heerlijkheid aan Gods rechterhand als zijn *Heer* toegekend wordt? Wat beteekent een geloof — dat wil de Heer hen doen voelen — waarin zulke tegenstrijdigheden voorkomen, als men daarover nooit eens nagedacht heeft? Niet om hen te *leeren*, maar om hen te *beschamen*, stelt Jezus de vraag. Mattheüs laat er op volgen: „en niemand kon hem een woord antwoorden; en niemand durfde hem van dien dag aan iets vragen." En dan volgt bij de drie evangelisten 's Heeren waarschuwing tegen de Schriftgeleerden. Laten ook wij door den Heer geleid willen zijn!

1) Nijmegen, Firma H. ten Hoet, 1895.

Psalm CXI.[1]

Halleluja!
א Ik zal Jahwe loven met mijn gansche hart
ב in de vergadering der oprechten en der gemeente.
vs. 2. ג Groot zijn de werken van Jahwe,
ד te doorzoeken door allen, die er lust in hebben;
vs. 3. ה majesteit en luister is zijn doen,
ו en zijne gerechtigheid bestaat voor altoos;
vs. 4 ז hij heeft zijne wonderen een gedachtenis gemaakt;
ח genadig en barmhartig is Jahwe;
vs. 5. ט spijs[2] heeft hij gegeven aan die hem vreezen;
י hij gedenkt zijn verbond in eeuwigheid;
vs. 6. כ hij maakte de kracht zijner werken aan zijn volk bekend,
ל hun gevende het erfdeel der heidenen;
vs. 7. מ de werken zijner handen zijn trouw en recht;[3]
נ betrouwbaar zijn al zijne inzettingen,
vs. 8 ס vastgesteld[4] voor altoos en voor eeuwig,
ע wordende gedaan in trouw en oprechtheid;[5]
vs. 9. פ verlossing heeft hij zijn volk gezonden,
צ zijn verbond voor eeuwig bevolen;
ק zijn naam is heilig en geducht.
vs. 10. ר Begin der wijsheid is de vrees van Jahwe,
ש een goed inzicht hebben allen, die ze[6] beoefenen;
ת zijn lof bestaat voor altoos.

Psalm CXI en CXII zijn tweelingspsalmen; zoowel naar vorm als naar inhoud behooren zij bij elkaar. Beiden zijn acrostichisch-alfabetische psalmen, zie daarover dl. I bl. 9, en wel in dier voege, dat de beginletters der enkele

---

1. *In verschillende handschriften der oude grieksche vertaling wordt deze en de volgende psalm toegeschreven aan* Haggaï en Zacharia.

2. *Het hier in het Hebreeuwsch gebezigde woord* טֶרֶף *beteekent eigenlijk* buit. *Alleen Spr. XXXI: 15, in het loflied op de voortreffelijke huisvrouw, wordt het eveneens van* spijs *gebruikt.*

3. *In zinnen als deze zijn* trouw *en* recht *geen adjectiva, maar substantiva.*

4. *Letterlijk:* ondersteund.

5. *In het Hebreeuwsch staat* יָשָׁר de oprechte; *men zal wel moeten lezen* יֹשֶׁר.

6. *Voor* עֹשֵׂיהֶם *leze men* עֹשֶׂיהָ. *Het suffix moet slaan op* de vrees van Jahwe.

regels het hebreeuwsche alfabet uitmaken. Verder beginnen beide met *Halleluja*, dat evenwel ook hier, als buiten den acrostichischen vorm staande, als liturgisch toevoegsel te beschouwen is. Wat inhoud betreft, ziet Ps. CXII op eigenaardige wijze op den onzen terug.

Deze is eenvoudig grootmaking Gods in het midden der gemeente. Reden, het *ik*, vs. 1, anders op te vatten dan individueel, is er niet, evenmin bij het *oprechten* te denken aan wat men genoemd heeft een gemeente in de gemeente; het woord is zeker meer omschrijvend, dan beperkend bedoeld.

Andere dan formeele eenheid is er in onzen psalm niet. Vs. 2–9 worden in een reeks losse uitspraken allerlei dingen genoemd, die aanleiding geven, God te prijzen. Voor zoover de dichter daarbij eenigszins in bijzonderheden treedt, hebben zij betrekking op hetgeen God voor Israël gedaan heeft; het voorwerp van zijn lied is dan ook niet *God*, maar *Jahwe*. Vs. 10 wordt ten slotte een soort conclusie getrokken, die afzonderlijk de aandacht verdient. Voor het overige behoeft onze psalm weinig toelichting. In vs. 2, 3 is sprake zeer in het algemeen van de *werken* en het *doen* van Jahwe; deze zijn „groot"; Jahwe's heerlijkheid straalt er in door; vs. 4 noemt de dichter ze Gods *wonderen* Ps. I : 2 spreekt van het lust hebben in, en dag en nacht overdenken van de wet van Jahwe; maar ook de daden Gods zijn dat waard. Natuurlijk zijn er lieden, die er onverschillig voor zijn, maar die dat niet zijn, die er een welgevallen in hebben, vinden er een onuitputtelijke stof van voortdurend onderzoek in, vs. 2^b^. God toch heeft ze een gedachtenis gemaakt, d. w. z. ze zoo gemaakt, dat men er voortdurend aan denken moet; als een kostbaren schat brengt het eene geslacht de herinnering er van aan het andere over, Ps. LXXVIII : 3, maar doordenken kan men ze niet. Is in deze verzen niet iets, dat doet denken aan het woord des apostels, Rom. XI : 33, *hoe ondoorzoekelijk zijn zijne oordeelen en hoe onnaspeurlijk zijne wegen!* En toch de grootheid van Gods doen is niet het eenige, dat hier in aanmerking komt. Vs. 3^b^ spreekt de dichter van Gods *gerechtigheid*, d. w. z. van zijne trouw, die, immers blijkens zijn daden, voor altoos stand houdt, en vs. 4^b^ voegt hij er de echt israëlietische uitspraak aan toe, waarschijnlijk ontleend aan Exod. XXXIV : 6, *genadig en barmhartig is Jahwe*. Over het verband tusschen de woorden gerechtigheid en barmhartigheid ten aanzien van God, sprak ik naar aanleiding van Ps. CIII : 6—8, zie bl. 84. Nu treedt de dichter eenigszins meer in bijzonderheden. Ik geloof niet, dat bij de spijs van vs. 5 bepaald aan het *manna* moet worden gedacht; terecht is opgemerkt, dat daarbij het *aan die hem vreezen* niet past; maar ook aan wonderbare spijzigingen, zooals die van den profeet Elia, 1 Kon. XVII : 6 vv., denk ik niet. In het algemeen schijnt er mee bedoeld te zijn, dat God voor de zijnen zorgt, en het hun dus ook niet aan het noodige levensonderhoud doet ontbreken. En dat op grond van zijn *verbond*. Vs. 9^b^ heet het, dat Jahwe zijn verbond voor eeuwig *bevolen*, d. w. z. ingesteld heeft; hier vs. 5^b^, dat hij het voor eeuwig *gedenkt*. Er is betrekking tusschen God en zijn volk. Gelijk de Christen bij alles, wat hij van zijn God lofzingt, telkens terugkomen zal op de groote daad der verlossing in Christus, zoo de Israëliet op wat staat aan den aanvang van de geschiedenis zijns volks,

de stichting van het verbond. Vs. 6 zinspeelt de dichter op een andere zijde er van. Uit den tweeden regel van dit vers, de toekenning van de erve der volken aan Israël, kan men opmaken, waaraan de dichter ook in den eersten regel gedacht heeft. Ik denk daarbij aan feitelijke bekendmaking, d. w. z. aan bekendmaking in daden; God heeft krachtige daden voor Israël gedaan. Vs. 7ᵃ worden deze dan nog eenmaal gekarakteriseerd als *trouw*, d. w. z. als beantwoordende aan vroeger gedane beloften, maar ook als *recht*. Hoe het verband tusschen beide bedoeld kan zijn, blijkt o. a. uit Deut IX : 5. Vs. 7ᵇ, en dientengevolge ook vs. 8, kan in tweeërlei zin verstaan worden. Men kan n.l. de hier bedoelde *verordeningen* nemen in den zin van *geboden*, zoodat er in denzelfden zin van gezegd wordt, dat zij *getrouw* zijn, als Ps. XIX : 8 van Gods getuigenissen, immers omdat men er op aan kan, en er door op den rechten weg wordt geleid; maar ook — en mij komt dit waarschijnlijker voor — in den zin van *decreten*, volgens welke God de geschiedenis leidt. In het eerste geval is het verband tusschen de beide regels van vs. 8 geheel uitwendig: van Gods zijde staan Gods bevelen onwankelbaar vast, van 's menschen zijde moeten zij, opdat zij blijken zouden, getrouw te zijn, in trouw en oprechtheid worden vervuld. In het tweede geldt ook de tweede regel van God, en zegt de dichter, dat niet alleen Gods besluiten onveranderlijk zijn, maar dat zij ook eerlijk en trouw door hem worden ten uitvoer gebracht. En ook de *verlossing* zijns volks behoort daartoe. Of hij bij deze gedacht heeft aan de verlossing uit Egypte, dan of het woord meer algemeen in collectieven zin is te nemen, doet niet ter zake. In ieder geval blijkt ook hier, hoe bij alles, wat hij van zijn God lofzingt, hij in den grond der zaak op het oog heeft, wat God voor zijn volk heeft gedaan. Maar daarin — met name in *verlossing* en *verbond* — heeft God dan ook zijn naam bekend gemaakt, en hoe *heilig*, hoe *geducht*, letterlijk: hoe te vreezen is die naam; groot zijn de werken van Jahwe en groot is hij zelf.

Ik zeide, dat er in onzen psalm geen eigenlijke zakelijke eenheid is. Het meest ligt die nog in den laatsten regel: Gods lof, d. w. z. wat er van God te loven is, bestaat voor altoos; men zou ook kunnen omschrijven: voor altoos zal hij worden geloofd. Wij kunnen, ook als Christenen, dezen psalm zoo gemakkelijk overnemen. De dichter, zich bindend aan een bepaalden dichtvorm, doet een greep uit wat hij van zijn God kent. Hij zou zooveel kunnen noemen; het is hem er alleen om te doen, Jahwe te loven.

Maar nu voegt hij er vs. 10 nog ééne gedachte aan toe, deze dat de vrees van Jahwe het begin der wijsheid is, en dat allen, die, zooals er letterlijk staat, haar „doen", m. a. w. die in de vrees van Jahwe leven, een goed inzicht hebben. In gansch ander verband vinden wij deze zelfde gedachte, telkens met een kleine variatie, ook Spr. I : 7ᵃ, IX : 10ᵃ — in eerstgenoemde plaats staat voor wijsheid *kennis*, in de tweede staat een ander woord voor *begin*. Ik omschrijf ze aldus: wil men wijsheid, men beginne met Jahwe te vreezen; maar ook — en hieraan geeft vooral tweede regel de uitdrukking — begint men met Jahwe te vreezen, men zal komen tot wijsheid. Hierbij hebben wij te letten op de beteekenis van het woord *wijsheid*. Deze is niet wijsbegeerte, al komen

er ten slotte ook wel vragen in voor van meer wijsgeerigen aard; ook niet verstandelijk kennen, al is dit ook in tal van gevallen allerminst buitengesloten, maar practische levenswijsheid, een verstaan van het leven, een zich weten te redden in de vele moeilijkheden, die het leven meebrengt. Welnu, wie dit wil, beginne met Jahwe te rekenen — dat is ten slotte toch het vreezen van Jahwe — en ga dan voort in de vreeze Gods. Of is deze het niet, die alle dingen bestuurt? heeft hij niet alle draden in handen? hangt alles niet van hem af? Maar hoe zou men dan de dingen kunnen verstaan buiten hem om, of ook — het is de noodzakelijke keerzijde van het eerste — hem hebbende, blijven in onzekerheid en donker kunnen zijn? Welnu, dat dit niet mogelijk is, behoort ook tot de grootheid Gods. Ook de beide eerste regels van vs. 10 zijn evenals al het voorafgaande, maar anders dan in Spreuken, waar zij veel meer de grondregel van het zedelijk leven zijn, als lofzegging Gods bedoeld. Ook hiervoor is God te prijzen in de gemeente, dat die hem vreest, op den duur niet in de duisternis wandelt. Ik denk aan Ps. XXXVI : 10 *in uw licht zien wij licht.* En het nieuw-testamentische woord geeft ook daarvan de volheid, Joh. VIII : 12, *ik ben het licht der wereld; die mij volgt, zal in de duisternis niet wandelen, maar zal het licht des levens hebben.* Dat is *de* wijsheid in den vollen zin van het woord. En het einde, ook met het oog op dat laatste, is, dat Gods lof voor altoos bestaat.

Ik heb de gedachten van onzen psalm hiermee teruggeven. Er is echter nog éene zaak, die ik noemen wil. Onder de gelijkluidende plaatsen van ons vers 10, gelijk van Spr. I : 7[a], IX : 10[a], noemt men veelal ook Job XXVIII : 21, *de vreeze des Heeren, die is wijsheid en van het kwade te wijken verstand.* Toch is er een lange weg tusschen beide uitspraken, en zijn zij op geheel verschillenden toon gestemd. Van evenveel opgewektheid en blijden moed als de onze getuigt, van evenveel zwaarmoedigheid spreekt de andere. Beide staan tegenover elkander als optimisme en pessimisme, als vertrouwen en berusting, als gesproken vol geloof aan het begin, en gesproken in groote vermoeidheid aan het eind van den strijd. In onzen psalm is het, — en ook het woord in Spreuken is daarmee in overeenstemming —: vrees God en gij zult allengs de dingen verstaan; in Job is het: de dingen zijn niet te verstaan; er blijft niets over dan God te vreezen en van het kwade te wijken. Het eerste is lof: het tweede overwinning van klacht. Ik acht het niet zonder beteekenis, dit verschil op te merken. Een psalm als de onze is veel, maar hij is toch niet alles, en het leven is niet altoos gestemd op den toon van lof. Toch, het is heerlijk en goed, zich ook dit woord telkens weer op de lippen te laten leggen: *ik zal Jahwe loven met mijn gansche hart; zijn lof bestaat voor altoos.*

Psalm CXII.[1]

Halleluja!
א Heil den man, die Jahwe vreest,
ב die grootelijks lust heeft in zijne geboden;
vs. 2. ג zijn nakroost zal machtig zijn op aarde;
ד het geslacht der oprechten zal gezegend zijn;
vs. 3. ה overvloed en rijkdom zijn in zijn huis,
ו en zijne gerechtigheid bestaat voor altoos;
vs. 4. ז in de duisternis gaat het licht op voor de oprechten,
ח den genadige en barmhartige en rechtvaardige.[2]
vs. 5. ט Goed gaat het hem, die zich ontfermt en uitleent,
י die zijne zaken naar recht onderhoudt,
vs. 6. כ want in eeuwigheid zal hij niet wankelen;
ל tot eeuwige gedachtenis zal de rechtvaardige zijn;
vs. 7. מ voor kwade tijding zal hij niet vreezen;
נ gesterkt is zijn hart, vertrouwend op Jahwe;
vs. 8. ס vastgesteld[4] is zijn hart; hij zal niet vreezen,
ע totdat hij op zijne tegenstanders neerziet.
vs. 9. פ Hij heeft uitgestrooid, den behoeftigen gegeven,
צ zijne gerechtigheid bestaat voor altoos;
ק zijn hoorn verheft zich in eere.
vs. 10. ר De goddelooze ziet het en ergert zich,
ש hij knerst met zijn tanden en verteert;
ת de begeerte[5] der goddeloozen gaat verloren.

---

1. *Zie bij den vorigen psalm aant. 1.*

2. *Deze regel wordt zeer verschillend verstaan. Mijn opvatting is, dat de woorden* genadig *enz. specificeering zijn van de in den vorigen regel genoemde* oprechten. *Anderen beschouwen ze als appositie van* licht. *Dit wordt dan verstaan òf van Jahwe, zoodat deze ook door de woorden* genadig *enz. aangeduid zou zijn, òf van den vrome, zoodat de vertaling van het vers zou moeten luiden:* in de duisternis gaat hij als een licht op voor de oprechten, genadig *enz.. De Statenvertaling maakt er een afzonderlijken volzin van, zonder dat duidelijk is, op wien het gezegde slaat.* Duhm *schrapt het voegwoord* en *voor* rechtvaardig, *en vertaalt:* genadig en barmhartig is de rechtvaardige.

3. *Anderen vertalen, m. i. minder juist,* hij zal zijne zaken in het gericht handhaven, *d. w. z. in het gericht worden in het gelijk gesteld.*

4. *Letterlijk:* ondersteund.

5. *In de parallelle plaatsen Spr. X:28, XI:7, Job VIII:13 staat in plaats van* תַּאֲוַת begeerte תִּקְוַת verwachting. *Velen lezen dit ook hier.*

Over den vorm van dezen psalm, die geheel dezelfde is als die van den vorigen, sprak ik reeds. Wat inhoud betreft, sluit hij zich nauw aan dezen aan. Terwijl Ps. CXI als laatste oorzaak om God te prijzen noemde, dat die hem vreezen, daarmede den eersten stap gedaan hebben op den weg, om wijsheid te verkrijgen, wordt in den thans voor ons liggenden het geluk dezer godvreezenden bezongen. Daarbij gebruikt de dichter herhaaldelijk dezelfde woorden als in den vorigen, maar neemt deze dan, dewijl hij ze daar van God, hier van den mensch bezigt, in eenigszins verschillenden zin. Trouwens is, ook waar de woorden niet dezelfde zijn, toch dikwijls een zeker parallelisme in de uitdrukkingswijze niet te miskennen. Zoo beantwoordt vs. 3 van onzen psalm: *overvloed en rijkdom zijn in zijn huis, en zijne gerechtigheid bestaat voor altoos* aan Ps. CXI : 3 *luister en heerlijkheid is zijn doen, en zijne gerechtigheid bestaat voor altoos;* de laatste woorden, vg. in onzen psalm ook vs. 9ᵇ, zijn zelfs letterlijk dezelfde. Hetzelfde is het geval vs. 4ᵇ, waar van den vrome dezelfde epitheta worden gebruikt als Ps. CXI : 4ᵇ van Jahwe, terwijl wat daar vs. 4ᵃ van Jahwe wordt gezegd, dat hij zijne wonderwerken een gedachtenis gemaakt heeft, een terugslag vindt in vs. 6ᵇ van onzen psalm: *tot eeuwige gedachtenis zal de rechtvaardige zijn.* Evenzoo correspondeeren vs. 7, 8 van onzen psalm voor een deel met vs. 7, 8 van den vorigen; immers, terwijl daar gewezen wordt op de betrouwbaarheid van Gods verordeningen, en van deze het woord *vastgesteld* wordt gebruikt, vinden wij hier dit zelfde woord gebezigd van het hart der vromen, dat bovendien *gesterkt* heet te zijn, vertrouwend op zijn God. Eindelijk noem ik nog vs. 9ᵃ van onzen psalm, vergeleken met vs. 5ᵃ van den vorigen; in laatstgenoemde plaats wordt de mildheid van God, in eerstgenoemde die van den vrome geroemd. Dat met dit alles een opzettelijke parallellie is bedoeld, is niet twijfelachtig; de godvreezende gelijkt op zijn God. Ik weet, dat het in ander opzicht iets anders is, maar mij komt bij de verhouding dezer beide psalmen te binnen die van de woorden Joh. VIII : 12 en Matth. V : 14; in eerstgenoemde noemt de Heer zich zelf, in laatstgenoemde zijn discipelen *het licht der wereld.* Dat niettegenstaande het, in vergelijking met de christelijke zedeleer, uitwendige der in onzen psalm gegeven teekening, — ik denk aan het diepzinnige woord Ef. V : 1 — hierin een diepe gedachte gelegen is, valt in het oog. Eindelijk wijs ik er nog op, dat, hoewel onze psalm naar begin en einde een navolging schijnt te zijn van Ps. I, hij ons toch in een gansch andere atmosfeer van vroomheid verplaatst. Ook ten opzichte van Ps. XV en XXIV : 3—6, waarmee hij het karakter van moraal-psalm gemeen heeft, is dat het geval. Daarentegen vertoont hij, wat de opvatting van het zedelijk leven betreft, de meeste overeenstemming met den eveneens alfabetischen, maar veel breederen XXXVIIˢᵗᵉⁿ psalm.

Nemen wij den psalm op zich zelf, dan treft ons ook hier, als natuurlijk gevolg van den acrostichischen vorm het onsamenhangende der daarin gedane uitspraken. Na een Halleluja, waarover ik hier niet verder te spreken heb, volgt, parallel met het *ik zal Jahwe loven* van Ps. CXI : 1, een heilwensch voor den man, die, bedenkend, dat de vrees van Jahwe het begin der wijsheid is, Jahwe vreest, en dan nu ook die vreeze beoefent, grootelijks welgevallen heeft in zijne

geboden, vg., wat deze woorden betreft, Ps. CXI : 2, waar gesproken wordt van een lust hebben in het doen van Jahwe. Als synoniem van dit *godvreezend* worden gebruikt de benamingen *oprechte* vs. 2, 4, en *rechtvaardige* vs. 6, terwijl als tegenstelling vs. 10 de goddelooze genoemd wordt. De dichter volgt hiermee het gewone spraakgebruik, zie reeds Ps. I. Daarbij wordt tweemalen, vs. 3ᵇ, 9ᵇ, melding gemaakt van de *gerechtigheid* van dezen man. Dat daarmee, al wordt er hetzelfde van gezegd als van die van Jahwe, Ps. CXI : 3, en al is ook de grondgedachte er van inderdaad dezelfde, toch iets anders bedoeld is, valt in het oog. Kan men ze ten opzichte van Jahwe omschrijven door *trouw*, ten opzichte van den mensch kan men het eenigermate doen door *deugd*, terwijl ook de gedachte aan *heil*, als een aan den zedelijken staat van den zoodanige beantwoordenden toestand, er, met name onder den invloed van II Jesaja, in opgesloten kan liggen. Ook hier is dit laatste zeker wel het geval, en is de bedoeling dus, dat, evenals God in zijn doen één zelfden weg gaat, dit ook met den godvreezende, zoowel wat karakter als wat toestand betreft, het geval is.

Vs. 2—9 worden nu verschillende trekken ter kenschetsing van het geluk des godvreezenden genoemd. De verhouding er van tot vs. 1 is dezelfde als in de zaligsprekingen des Heeren tusschen het *zalig* enz. en het daarop volgende *want*. Het eerste, dat genoemd wordt, is, echt israëlietisch, de *nakomelingschap*. Bij *machtig*, welk woord hier in het Hebreeuwsch noodig was ter wille van zijn beginletter, behoeft niet gedacht te worden aan staatkundige macht; het kan hier in dezelfde beteekenis genomen worden als b. v. Ruth II : 1, 1 Sam. IX : 1, 2 Kon. XV : 20. Dat er bij gedacht is aan een zegen op *aarde*, spreekt in de oude bedeeling vanzelf. Ook met wat in de tweede plaats genoemd wordt, *overvloed en rijkdom*, vs. 3, is dit het geval. Mede in het blijvend bezit daarvan blijkt, dat 's vromen gerechtigheid voor altoos bestaat.

Over de moeilijkheid van vs. 4 sprak ik aant. 2. De woorden van den eersten regel schijnen ontleend te zijn aan Ps. XCVII : 11. Naar de meest voor de hand liggende opvatting er van schijnt er mee gezegd te zijn, dat ook in moeilijke omstandigheden — en dat er zich zulke ook in het leven van den godvreezende voordoen, kon ook onzen dichter niet verborgen zijn — het dezen niet aan licht ontbreken zal. Wij hebben hier dan in anderen vorm dezelfde gedachte als Ps. CXI : 10. De vs. 4ᵇ gegeven qualificaties staan daarmee in zeer los verband; ik vind er de gedachte in, dat, gelijk behalve gerechtigheid, ook genade en barmhartigheid de kenmerken zijn van Gods doen, Ps. CXI : 4, dit in zijne mate ook van den godvreezende kan worden gezegd. Maar zoo zullen deze hem bij het zoeken naar licht ook niet in den steek laten. Vs. 5, ook vs. 9, wordt dit nader ontwikkeld. Ook daar vinden wij barmhartigheid en recht naast elkander gesteld. Met name is dit het geval in vs. 5. De woorden van vs. 5ᵃ herinneren aan Ps. XXXVII : 28; het uitleenen moet natuurlijk gedacht worden naar den israëlietischen regel, dat er geen rente mag worden gevraagd. Vs. 5ᵇ sluit zich weer aan Ps. CXI : 7 aan: Jahwe's werken zijn trouw en recht. Vs. 9 wordt aangehaald 2 Cor. IX : 9; men krijgt echter den indruk, dat het daar van God wordt gezegd. Eigenaardig is, dat, gelijk in den vorigen psalm een en ander

ten opzichte van God voorwerp van lofprijzing was, het zoo ook hier bij den mensch als grond voor een heilwensch wordt aangevoerd. Ook hier is het meer zegen dan deugd; immers den zoodanige gaat het goed.

Ook over de toekomst geldt dat. Over deze handelen vs. 6 vv.. De rechtvaardige zal niet wankelen; zijn nagedachtenis zal blijven bestaan; het is hetzelfde, wat Spr. X : 7 zegt, dat de nagedachtenis der rechtvaardigen in zegening zal zijn. Vrees, ook als hem kwade berichten tegen komen, kent hij niet, vs. 7. Het tegenovergestelde vinden wij Jer. XLIX : 23 van de vijanden van Israël; dezen beven bij het minste gerucht. Maar de vrome heeft zijn God; zijn hart is gesterkt, vg. Ps. CVIII : 1. Vs. 8[a] wordt dit nog eenmaal gezegd. Evenals er vastheid is in de verordeningen Gods, CXI : 7, zoo is deze er ook — hetzelfde woord wordt er voor gebruikt — in het hart van den op hem vertrouwenden vrome. Vs. 8[b] verplaatst ons daarbij in de gewone toestanden van Israëls vromen; door tegenstanders omringd, voelen zij zich naar alle zijden gedrukt, maar daarom behoort dan ook tot wat zij in de toekomst verwachten, dat zij op hunne vijanden zullen neerzien en zelf den hoorn fier verheffen. Wij hebben dit laatste beeld meer gehad; zoo Ps. LXXV : 5, 6, zie aldaar. Welnu den godvreezende zullen deze dingen ten deel vallen; of liever zij doen dat alreeds.

En daartegenover nu, vs. 10, *de goddelooze.* Evenals in den vorigen psalm het laatste vers een meer op zich zelf staande gedachte bevatte, zoo ook hier.

In plaats van den vrome geluk te wenschen met wat hij bezit, ergert zich de goddelooze er aan; knarsetandend, in machtelooze woede, ziet hij het, en komt om, zonder dat zijn eigen begeerten, volgens anderen, zie aant. 5, zijn *verwachtingen*, worden vervuld. Het slot van dit vers is navolging van Ps. I : 6. Het is de grootste tegenstelling met het „heil" van vs. 1. Maar ook met het slot van den vorigen psalm vormt dit vers een in het oog vallende tegenstelling. Is de vrees van Jahwe het beginsel der wijsheid, dan kan het ook niet anders, of wie buiten hem leeft, de goddelooze, heeft niets te hopen; zooals het Ps. I : 6 heet, zijn weg is ten verderve.

Daarmee eindigt onze psalm. Zonder, behalve op het bovengenoemde punt van de parallellie tusschen God en mensch, werkelijk diepe gedachten te bevatten, heeft deze psalm toch iets zeer aantrekkelijks. Ik zal niet zeggen dat er hooge opgewektheid in spreekt, maar toch wel blijdschap en tevredenheid. Onze psalm herinnert aan het apostolische, maar ook zoo echt israëlietische woord, 1 Tim. IV : 8 *de godzaligheid is tot alle dingen nut, hebbende de belofte* — ook — *des tegenwoordigen levens.* Maar hij wekt ook deze gedachte: die zijn verbond met zijn volk gesloten heeft, — wij zeggen: die ons zijn eeniggeboren Zoon heeft gegeven — zou hij daarmee — wij zeggen: zou hij ons met hem — niet alle dingen schenken? Er is ook een andere zijde des levens, van worsteling en diepgaanden strijd; toch is het goed, ook de ons hier voorgestelde telkens weer in het oog te vatten: *heil den man, die Jahwe vreest.*

Psalm CXIII.

Halleluja!
Looft, gij knechten van Jahwe,
Looft den naam van Jahwe!
vs. 2. Jahwe's naam zij geprezen
van nu aan en tot in eeuwigheid!
vs. 3. van den opgang der zon tot haren ondergang
is de naam van Jahwe geloofd!

vs. 4. Verheven boven alle volken is Jahwe,
zijne heerlijkheid is verheven boven de hemelen.
vs. 5. Wie is als Jahwe, onze God,
die in de hoogte troont,[1]
vs. 6. die in de laagte ziet,
in den hemel en op de aarde?

vs. 7. Die den geringe uit het stof opricht,
den behoeftige verheft uit het slijk,
vs. 8. om hem te doen zitten[2] met de edelen,
met de edelen zijns volks;
vs. 9. die de onvruchtbare huisvrouw doet wonen
als een blijde moeder van kinderen!
Halleluja.[3]

Ps. CXIII—CXVIII vormen het z.g. *Hallel,* dat op de groote feestdagen, met name op het Paaschfeest, gezongen werd, en wel Ps. CXIII en CXIV vóór Ps. CXV—CXVIII na den Paaschmaaltijd. Daarnaast stond ook nog het groote Hallel, dat, behalve de genoemde psalmen, Ps. CXX—CXXXVII omvat. Matth. XXVI:30, Marc. XVI:26 wordt van dergelijke paaschzangen melding gemaakt.

Onze psalm is een eenvoudige lofprijzing van Jahwe. Deze is de hoog ver-

---

1. *Letterlijk staat er* die het wonen hoog, die het zien laag maakt. *Eigenaardig is hier overal de archaïstische vorm der deelwoorden,* הַמַּגְבִּיהִי *voor* הַמַּגְבִּיהַּ *enz.*

2. *Voor* לְהוֹשִׁיבִי *leze men* לְהוֹשְׁבוֹ.

3. *Ook hier ontbreekt in de oude grieksche vertaling het Halleluja. Deze plaatst het boven Ps. CXIV waarschijnlijk terecht.*

hevene, maar die laag nederziet en zich den geringe en ellendige aantrekt. Gelijk ik aant. 3 zeide, schijnt ook hier, evenals Ps. CVI:48, het Halleluja in vs. 9 als opschrift van den volgenden psalm te moeten worden beschouwd. Voor het overige sluit de psalm zich nauw aan den Halleluja-vorm aan. Voor *looft*, vs. 1 staat beide malen in het Hebreeuwsch de vorm *hallelu*, terwijl ook het *geloofd*, vs. 3, van dit zelfde werkwoord afgeleid is. Wat vorm betreft, is onze psalm volmaakt regelmatig. Hij bestaat uit drie coupletten, waarvan het eerste opproeping is, om Jahwe te loven, het tweede zijne verhevenheid releveert, het derde zijne nederbuigende liefde bezingt.

Degenen, die tot dit loven Gods opgeroepen worden, zijn in het algemeen zijne *knechten*. Daarbij is niet te denken in zuiver kultischen zin aan de *priesters*, maar evenmin zuiver ethisch aan de waarachtig *vromen;* bedoeld is het volk van Jahwe, Israël, degenen, die zijn naam dragen en belijden. Dat dezen Jahwe prijzen! In het woord *naam*, dat in het eerste couplet niet minder dan drie malen voorkomt, ligt ook hier weer de gedachte aan wat hij van zich zelf bekend gemaakt heeft; niet den verborgen, maar den geopenbaarden God geldt de lof. Als synoniem van *loven* wordt het werkwoord *prijzen* gebruikt; het is het woord, waarmee Ps. CIII aanvangt, en dat ik daar, teneinde de bekende uitdrukking der Statenvertaling te behouden, eveneens door *loven* vertaalde. Er ligt misschien nog meer dan in het andere de gedachte in van *danken*.

Eigenaardig is het karakter van algemeenheid, dat hier voor den lof van Jahwe gevindiceerd wordt, zoowel wat den tijd, als wat de ruimte betreft. Dat hij de eeuwigheid vulle, — Dan. II:20 staat in een soortgelijke uitdrukking *van eeuwigheid tot eeuwigheid;* hier eenvoudiger: *van nu aan en tot in eeuwigheid* —; dat hij gehoord worde aan alle oorden der wereld, van den opgang der zon tot haren ondergang! Deze laatste woorden herinneren aan Mal. I:11. Sterker uitdrukking van het universalistisch karakter van Israëls godskennis, dan die in dit alles gelegen is, is er niet. Wat mij daarbij treft, is de hier duidelijk uitkomende behoefte, eigen verheerlijking Gods te voelen niet als iets op zich zelf staands, maar als een enkelen toon in het groote accoord, dat tijd en ruimte vervult.

Nieuwe gedachten vinden wij hier overigens niet. In het tweede couplet teekent de dichter de verhevenheid van Jahwe in voorstellingen, die alle ons van elders bekend zijn. Vs. 4 herinnert aan het refrein Ps. LVII:9, 12, en zou een antwoord kunnen zijn op de daar uitgesproken bede. Ook Ps. XCIX:2 vinden wij er in terug. In vs. 4[b] wordt gesproken van een heerlijkheid Gods als verheven *boven* de hemelen. De hemelen, maar deze dan ook in hun geheele uitgebreidheid; zijn de dragers er van. Gewoon en toch niet zonder altoos weer indruk te maken, is de samenvoeging in deze verzen van Jahwe als den boven alles en alles verhevene, en Jahwe *onzen* God. Daarin spreekt blijde trots. Het is dezelfde, die den Christus vervult, als hij den God van hemel en aarde, van tijd en eeuwigheid aanspreekt als „onze Vader, die in de hemelen zijt."

Vs. 5[a] is de vraag niet anders dan een oratorische vorm. Voor de gedachten, die er aan ten grondslag liggen, verwijs ik naar het gezegde naar aanleiding

van Ps. XXXVI : 1. De onvergelijkelijkheid van Jahwe, d. i. van den eenigen God, wordt er mee geponeerd. Hieraan sluiten zich vs. 6ᵃ, 5ᵇ aan. Ik verbind vs. 6ᵇ met 5ᵃ, en herinner, al komt daar een andere gedachte bij, aan Ps. LXXIII : 25; in hemel en aarde is niemand aan Jahwe gelijk. Hier geldt dit vooral, wat hier als bewijs zijner grootheid genoemd wordt, dat hij weet te vereenigen, wat niet te vereenigen schijnt, het *wonen in de hoogte* en het *zien in de laagte*. De bedoeling van deze tegenstelling is duidelijk. Zij is niet alleen, dat voor Jahwe de afstand tusschen hoog en laag niet bestaat, maar niet minder, dat hij, de hoogverhevene, zich bij voorkeur met het lage en geringe inlaat, vg. Ps. CXXXVIII : 6. Als standaardplaats voor deze gedachte noem ik Jes. LVII ; 15, terwijl ook Ps. LXVIII : 5—7 en Deut. X : 17 v. dezelfde tegenstelling, zij het ook op eenigszins andere wijze, voorkomt.

In het derde couplet wordt op dit zoeken van God van het geringe nog opzettelijk de nadruk gelegd. Vs. 7, 8 zijn ontleend aan 1 Sam. II : 8, terwijl ook vs. 6 zich, wat de gedachte aangaat, aan 1 Sam. II : 5 aansluit. Waarom het gezegde in beide plaatsen niet bedoeld zou kunnen zijn van den enkelen mensch, zie ik niet in. Ook de verhouding, waarin God zich stelt tot dezen of genen individu, maakt deel uit van de israëlietische Godskennis; in de psalmen hebben wij daarvan meermalen het bewijs gehad; dat het ook hier het geval is, blijkt uit vs. 8. Toch staat er in onzen psalm iets anders naast. Wat in deze verzen van God gezegd wordt, is niet mededeeling van gebeurtenissen, maar karakteristiek. Het oprichten van den geringe uit het stof en van den behoeftige uit het slijk, — eigenlijk den drek, den mesthoop, waarop hij als Job nederzit —, ten einde hem, zooals Job. XXXVI : 7 van den rechtvaardige gezegd wordt, op ééne lijn te plaatsen met de edelen van het volk, gelijk ook het doen wonen van de onvruchtbare huisvrouw als een blijde moeder van kinderen, wordt als voorbeeld genoemd; Jahwe is een God, die zoo handelt.

Ik behoef over het eigenaardige, ook het heerlijke, dezer Godskennis hier niet meer uit te weiden. Indien er iets vaststaande trek in Israëls Godskennis is, dan is het dit. Wij vinden het in nog meer geestelijken zin overgenomen in de nieuwe bedeeling: Jezus Christus zoekt het verlorene op, roept de kinderen tot zich, spreekt armen en zachtmoedigen — d. w. z. weerloozen, die zich zelf niet kunnen en willen verdedigen, — zalig, en verklaart, dat vele laatsten de eersten zullen zijn. Het is alles dezelfde gedachte: God wederstaat de hoovaardigen, maar den nederige geeft hij genade, Jac. IV ; 6, 1 Petr. V : 5. Maar dit alles wordt nu gezongen op Paschen, op het feest der verlossing, op den herinneringsdag van wat God van ouds voor zijn volk heeft gedaan. Legt ook dit feest geen getuigenis af van de waarheid er van? Is ooit duidelijker geweest dan bij de verlossing uit Egypte, wat hier van God gezegd wordt, dat hij zich den geringe aantrekt, dat hij laag neerziet, dat hij armen en behoeftigen zoekt? Was Israël ooit zelf in droeviger toestand? en is het ooit tot grooter eere gebracht? Wij hebben hier echter geen personificatie, als zou hier met den geringe en behoeftige het volk zijn bedoeld; reeds vs. 8 verzet zich daartegen,

maar wel is, wat hier wordt gezegd, ook in de geschiedenis des volks bewaarheid; wel is ook deze bewijs voor wat men kent van zijn God, en is er reden, om ook op de gedenkdagen van Israëls verlossing deze zijde van het wezen Gods te bezingen. En dat doet deze psalm.

Daarbij komt nog iets anders. Ook het laatste vers acht ik individueel bedoeld. Zoowel het verhaal omtrent Sara, Abrahams huisvrouw, als omtrent Hanna, de moeder van Samuël, komt er ons bij in de gedachte. Maar het is toch ook meer. Jes. LIV : 1, vg. ook Jes. LXVI : 8, wordt het beeld eener onvruchtbare, maar die Jahwe moeder gemaakt heeft van vele kinderen, op Sion toegepast, het in de balligschap verlatene, de weduwe, gelijk het elders genoemd wordt, van kinderen beroofd, maar die zich op eenmaal weer door God in het bezit gesteld ziet van een talrijke nakomelingschap, want, zoo spreekt Jahwe, de kinderen der eenzame zullen talrijker zijn dan die der gehuwde. Onze psalm sluit zich daarbij aan. Het is een lied ter verheerlijking Gods voor vroegeren en lateren tijd. Gedenkende aan de verlossing, waarvan het Paaschfeest spreekt, kan, wil Israël ook niet vergeten, wat een latere tijd aangebracht heeft; er is meer dan éene verlossing, meer dan éene openbaring, dat Jahwe het geringe en verlatene zoekt.

Het is niet noodig, onzen psalm over te brengen in een christelijke terminologie, om er de heerlijkheid van te verstaan, ook voor de gemeente van Christus. Ik hoor er haar loflied in, zooals ook zij op haar feestdagen onzen God en Vader in Christus, den hoogverhevene, bestuurder van alles, wat is, prijzen en grootmaken wil. Niet uit vele edelen en rijken bestaat zij; zij is niet machtig naar de wereld, en zij heeft bij deze geen eer. Maar één ding heeft zij; zij heeft een God — en nu neem ik andere beelden, maar de gedachte is dezelfde — die het mosterdzaad, het minste onder de zaden, doet worden tot een breedgetakten boom, waarin de vogelen des hemels nestelen; die het leven wekt uit den dood, die het dorre doet bloeien en die rijkdom van eere geeft aan het bij de wereld verachte. Israëls geschiedenis is van dit alles, èn wat bijzondere personen betreft èn wat betreft de geheelheid des volks, het sprekend voorbeeld, maar de christelijke gemeente is het niet minder. Looft Jahwe, onzen God!

Psalm CXIV.

Vs. 1. (Halleluja)[1]
Toen Israël uit Egypte uittoog,
het huis Jakobs uit een volk van vreemde taal,
vs. 2. werd Juda zijn heiligdom,

---

1. *Evenals boven Ps. CV en CVII is dit woord hier uit de grieksche vertaling ingevoegd.*

Israël zijn heerschappij.[1]
vs. 3. De zee zag hem[2] en vluchtte;
de Jordaan week achterwaarts;
vs. 4. de bergen sprongen op als rammen,
de heuvelen als jonge kudden.
vs. 5. Wat hebt gij, o zee, dat gij vlucht?
Jordaan, dat gij achterwaarts wijkt?
vs. 6. gij bergen, dat gij opspringt als rammen,
gij heuvelen als jonge kudden?
vs. 7. Voor het aangezicht des Heeren, krimp samen, gij aarde,
voor het aangezicht van den God Jakobs,
vs. 8. die den rotssteen verandert[3] in een watervijver,
een keisteen in een waterfontein.

Wij hebben in dezen psalm een kort, vroolijk lied voor ons, dat als tweede zang vóór den paaschmaaltijd zich uitnemend aan den vorigen aansluit. Niet zoozeer onderwerp er van, als wel aanleiding er toe is *het* onderwerp van den dag, de verlossing uit Egypte. Van deze dagteekent Israëls voorrecht, te zijn het heiligdom van Jahwe, en te staan onder zijn bepaalde heerschappij. Dat is het eerste couplet.

Bij vs. 2 verwijs ik naar Exod. XIX : 6, *Israël zal Jahwe zijn tot een priesterlijk koninkrijk, een heilig volk.* Opmerkelijk is, dat in dezen psalm niet alleen de naam Jahwe in het geheel niet voorkomt, maar dat ook eerst in het laatste couplet, vs. 7, met zoovele woorden van God melding gemaakt wordt. In vs. 2 doelen de bezittelijke voornaamwoorden natuurlijk op hem, maar genoemd wordt hij niet. Er is daardoor in dezen psalm een onmiskenbare toon van gemeenzaamheid met God; deze is geen vreemde; ik zou willen zeggen: men heeft hem in de onmiddellijke nabijheid; een aanduiding met *hij* en *zijn* is genoeg. Voor het overige merk ik op, dat in vs. 2 de woorden *Juda* en *Israël* niet bedoeld zijn als aanleiding van de beide voor-exilische rijken, maar dat zij, evenals in vs. 1 de woorden *Israël* en *huis Jakobs,* synoniem zijn. Wij worden er door verplaatst in een tijd — het spraakgebruik der Chroniek zegt in dezen genoeg — toen Juda Israël was. Eigenaardig is de qualificatie van Egypte als een volk van

---

1. *Het Hebreeuwsch heeft hier den m. i. onvertaalbaren meervoudsvorm* מַמְשְׁלוֹתָיו; *vandaar in de Statenvertaling:* zijne volkomen heerschappij.

2. *Het object is in het Hebreeuwsch niet uitgedrukt. Mijn opvatting berust behalve op vs. 7, vooral op Ps. LXXVII: 17. Gewoonlijk vertaalt men:* zag het, *nl. dat Jahwe Israël uit Egypte verloste; beter: dat hij het zich tot een heiligdom maakte.*

3. *Ook hier hebben wij den archaïstischen deelwoordvorm* הַהֹפְכִי; *zie bij den vorigen psalm aant. 1. Ook de status constructus* מַעְיְנוֹ *in den volgenden regel is een archaïstische vorm.*

vreemde taal. Met Ps. LXXXI : 6, waarmee onze plaats dikwijls op ééne lijn wordt gesteld, heeft zij naar mijne opvatting van dat vers niets te maken. Daarentegen worden Jes. XXVIII : 11 de Assyriërs op soortgelijke wijze gekenschetst.

In het tweede couplet wordt op levendige wijze de indruk teruggegeven, dien bij die gelegenheid de verschijning van Jahwe op de natuur teweeggebracht heeft. Over de onzekerheid van vs. 3ᵃ zie aant. 2. Als parallellie kan men aanhalen Ps. LXXVII : 17, hoewel daar toch, in verband met Hab. III, meer dan in ons vers aan een theophanie is gedacht. Dat in vs. 3 in vrijen, dichterlijken trant op de berichten Exod. XIV : 21, 22, Jos. III : 14—16 gedoeld is, lijdt wel geen twijfel. Daarentegen zijn bij vs. 4 de gegevens minder duidelijk. De woorden herinneren voor een gedeelte aan Ps. XXIX : 4; voor het overige verwijs ik naar Exod. XIX : 18; ook een woord als Richt. V : 4 kan invloed hebben gehad.

Hoofdzaak is hier de levendigheid, waarmee de dichter zich in de dingen verplaatst. Vooral in het derde couplet is dit sterk; de dichter ziet ze gebeuren, maar het is, als begrijpt hij ze niet. Vs. 5, 6 worden de woorden der vorige verzen herhaald, maar in vragenden vorm. De zanger roept zee en Jordaan, bergen en heuvelen op, om rekenschap te geven van de hevige beweging, die zich van hen heeft meester gemaakt. Wat is hun? wat hebben zij? Er is in die vraag iets luchtigs, men zou kunnen zeggen: iets spottends. Maar dit slechts voor één oogenblik. Na den vroolijken toon van het derde, valt de ernst van het vierde couplet des te meer in het oog. Een antwoord op de zoo even gedane vraag wordt niet gegeven; het is ook volmaakt overbodig; het is *de Heer*, Jakobs God, die verscheen.

In het vierde couplet wordt de aarde opgeroepen, voor hem ineen te krimpen. De beweging, waaraan de natuur ten prooi was, was volkomen gewettigd; de gansche aarde deele er in! Zoowel deze oproeping zelf, als het feit, dat nu voor het eerst God genoemd wordt, zijn van een aangrijpende schoonheid, die, mij dunkt, niet kan hebben nagelaten, indruk te maken. Ook de qualificatie van God, eerst als *de Heer*, d. i. als degene, die gebiedt, dan als *de God Jakobs*, d. i. als degene, die voor zijn volk opkomt, is hier niet zonder beteekenis.

En nu wordt met een enkelen trek diens grootheid geteekend. Vs. 8 verwijst naar de verhalen Exod. XVIII : 6, Num XX : 8 vv.; bovendien herinnert de uitdrukking *keisteen* aan Deut. VIII : 15. De dichter blijft met de vermelding van dit wonder in de omgeving van de verlossing uit Egypte. Of hij het noemt, omdat hij het beschouwd hebben wil als een in het oog vallend bewijs van de macht Gods over de natuur, dan wel omdat hij in aansluiting aan voorstellingen als van Jes. XXXV : 6, XLI : 18, vg. Ps. CVII : 35, er mee te kennen wil geven, dat God in Israël in stede van ellende lafenis zal geven, laat ik daar; het eerste ligt zeker het meest voor de hand. Maar zoo is daarmee dan nu ook de psalm ten einde. Hij geeft slechts een enkelen toon, maar een, die bij de herdenking van de paaschgeschiedenis zeker niet achterwege mocht blijven.

Over dezen psalm is verder weinig te zeggen. Hij doet ons een blik slaan in enkele van de motieven van Israëls feestvreugde: Israël is het heiligdom Gods, het is het geworden door de verlossing uit Egypte; God heeft daarin zijn

grootheid getoond; toen hij het deed, beefde de natuur van ontroering; de gansche aarde blijve dat doen! Halleluja!

Psalm CXV.

Niet ons, Jahwe, niet ons, maar uwen naam geef eer,
om uwe gunst, om uwe trouw!
vs. 2. Waarom zullen de heidenen zeggen:
waar is toch hun god?
vs. 3. Immers onze God is in den hemel;
al wat hem behaagt, doet hij.
vs. 4. Hunne afgoden zijn zilver en goud,
een werk van menschenhanden;
vs. 5. een mond hebben zij, maar spreken niet;
oogen hebben zij, maar zien niet;
vs. 6. ooren hebben zij, maar hooren niet;
een neus hebben zij, maar ruiken niet;
vs. 7. hunne handen — maar tasten niet,
hunne voeten — maar gaan niet,
en geen geluid maken [1] zij met hun keel,
vs. 8. hun gelijk mogen worden, die ze maakten,
ieder, die op hen vertrouwt.
vs. 9. Israël [2] vertrouw [3] op Jahwe;
hij is hunne hulp en hun schild;
vs. 10. huis van Aäron, vertrouw op Jahwe;
hij is hunne hulp en hun schild;
vs. 11. gij, die Jahwe vreest, vertrouwt op Jahwe;
hij is hunne hulp en hun schild.

---

1. *Het werkwoord* הָגָה *wordt van allerlei geluiden gebruikt: vandaar mijne, trouwens de gewone, verklaring.*

2. *Misschien is het beter, met de oude grieksche vertaling te lezen:* het huis Israëls, *vg. vs. 12.*

3. *Vs. 9–11 staat in het Hebreeuwsch in den eersten regel telkens de gebiedende wijs. Sommigen lezen met de oude grieksche vertaling het perfectum* בָּטַח *en twee malen* בָּטְחוּ.

vs. 12. Jahwe is onzer gedachtig geweest; hij zal zegenen;
hij zal zegenen het huis Israëls;
hij zal zegenen het huis Aärons,
vs. 13. hij zal zegenen, die Jahwe vreezen,
de kleinen met de grooten.
vs. 14. Jahwe voege aan u toe,
aan u en aan uwe kinderen!
vs. 15. Gezegend zijt gijlieden Jahwe,
die hemel en aarde gemaakt heeft;
vs. 16. de hemel is Jahwe's hemel,
maar de aarde heeft hij den menschenkinderen gegeven.
vs. 17. De dooden zullen Jah niet loven;
noch een van hen [1], die in de stilte nederdaalden;
vs. 18. maar wij zullen Jah prijzen, [2]
van nu aan tot in eeuwigheid.
Halleluja!

In de oude grieksche vertaling is deze psalm met den vorigen vereenigd; zeker ten onrechte; beide psalmen dragen een geheel verschillend karakter. Niet onwaarschijnlijk begon ook de onze evenals de beide vorige en de beide volgende met Halleluja.

Ik zie in dezen psalm een psalm der belijdenis, beter nog der bondsvernieuwing met God van de zijde van Israël; juist na de beide vorige staat deze hier zoo eigenaardig. Vs. 2 is geheel gelijkluidend met Ps. LXXIX : 10a. Men heeft er uit opgemaakt, dat hij, evenals deze, ons verplaatst in een tijd van grooten nood. Ik geloof dit niet; er is noch in den psalm zelf, noch in de liederengroep, waartoe hij behoort, iets, dat daarop wijst. Hoewel de woorden, die ik als een soort vaststaande uitdrukking beschouw, vg. Ps. XLII : 4, Joël II : 17, Micha VII : 10, dezelfde zijn, is toch de gedachte een eenigszins andere. Hier geldt zij de onzienlijkheid Gods. In de omgeving, waarin Israël leeft, heeft men godenbeelden; men kan zijne goden dus zien, en er van zeggen: hier zijn zij. Bij Israël is dat niet het geval; maar vandaar dat er niet alleen niet met zijn God gerekend wordt, maar ook getwijfeld aan diens bestaan; ik denk aan de beschuldiging van atheïsme, in de romeinsche wereld, eveneens op grond van dit niet hebben van godenbeelden, tegen Israël ingebracht. Israël voelt al de dwaasheid er van. Er is iets hooghartigs in het antwoord, vs. 3, op de vraag der volkenwereld: *onze God is in den hemel,* en verre van niet anders te zijn dan gedachte en illusie, doet hij alles, wat hem behaagt. Ps. CXXXV, die zich ook

---

1. *Letterlijk:* allen die...

2. *Hier staat hetzelfde woord* (בָּרֵךְ) *als vs. 16, waar ik het door* „gezegend" *vertaalde, omdat het van den* mensch *gezegd wordt.*

in de beschrijving der afgoden met enkele varianten aan onzen psalm aansluit, wordt deze verklaring nog uitgebreid door de bijvoeging: *in den hemel en op de aarde, in de zeeën en in alle afgronden.* Hier wordt het soberder, maar daarom niet minder krachtig gezegd: hij de onzienlijke en verhevene — beide ligt in dat *in den hemel* — is de vrijmachtige, die *doet* — op dat woord valt hier alle nadruk — al wat hem behaagt. En dat men daartegenover nu eens bedenke, wat de goden dezer Jahwe ontkennende volkeren zijn! Vs. 4—7 hebben geen toelichting noodig; zij zijn uitbreiding van de korte karakteristiek Deut. IV : 38 v.. Het bestaan van de goden der volken is slechts schijn; vooral door de opnoeming der verschillende lichaamsdeelen, maar waarmee zij niets kunnen doen, wordt dit naar voren gebracht. Ook Jer. X : 4 vinden wij deze gedachte; ook, maar nog oorspronkelijker en dichterlijker, Jes. XLIV : 9—20. Voor het overige hebben wij hier de tegenstelling, die in het algemeen de prediking van II Jesaja beheerscht, tusschen handelen en niet handelen, kunnen en niet kunnen, d. i. tusschen leven en dood. Daarbij bewijst het zichtbaar zijn niets; ook dat kan bedriegen; dat God is, blijkt alleen uit zijn doen, v.g. Jes. XLI : 23. Maar dat dan nu ook de vereerders dezer niet-goden hun gelijk worden. Er is aan de eene zijde verontwaardiging, aan de andere verachting in den wensch vs. 8. Toch ligt ook deze gedachte er in, dat het karakter van zijn godsdienst over de toekomst des menschen beslist. Die zijn vertrouwen stelt op door hem zelf vervaardigde niet-heden, wordt ook tot niets, evenzeer als hij, die het doet op den onzienlijke, die alles doet, wat hem behaagt, den zegen daarvan ondervindt. Kan men niet zeggen, dat vertrouwen op God voert tot gelijkheid met God? Zoo uw God, zoo gij zelf.

Hiermee kom ik tot het eerste vers van den psalm. Ik vergelijk het met de eerste bede van het „Onze Vader": *Uw naam worde geheiligd.* Het is de bede, dat tegenover de ontkenning der heidenwereld God zijn grooten naam verheerlijke. Waardoor, wordt niet gezegd. Dat het zou moeten zijn door wonderwerken en machtsbetooningen, blijkt evenmin, als dat er bij gedacht zou zijn aan uitreddingen uit oogenblikkelijken nood. De bedoeling is alleen, dat God toonen moge, er te zijn, en wel als de groote majesteitelijke, wien toekomt de lof en de dank en de aanbidding.

Het *niet ons* wordt veelal opgevat in den zin van niet *om onzentwil* en het *uwen naam* in dien van *omdat gij anders gesmaad worden zoudt.* Ik geloof niet, dat dit juist is. Reeds de opmerking, er b.v. in de leidsche vertaling bij gevoegd, dat in den tweeden regel het in den eersten afgewezen denkbeeld, dat Jahwe Israël om des volks wil verlossen zou, terugkeert, bewijst de onjuistheid er van. Ook een verwijzing naar Ezech. XXXVI : 22 v., waar eveneens sprake is van een zich heiligen Gods niet om den wille van Israël, maar om dien van zijn heiligen naam, is hier niet op haar plaats. Als motief voor de bede vs. 1^a geldt het genoemde vs. 1^b *Gods gunst en Gods trouw*; ik omschrijf dit aldus: omdat God zich zelf nu eenmaal in een bepaalde betrekking tot Israël geplaatst heeft, en deze is iets van blijvenden aard. Bij deze opvatting komt er in dit vers iets van godverheerlijkenden dank. Men weet zich den gunstgenoot Gods, het voorwerp van zijn trouw. Welnu, men vraagt niets voor zich zelf, geen eigen eer,

geen redding of machtsuitbreiding of wat anders ook van dien aard; men vraagt alleen om verheerlijking Gods. Dat God, onze God, om den wille van wat hij voor ons zijn wil, zijn eigen naam groot make! Ik zal niet weer wijzen op de beteekenis van het woord *naam:* het is misschien ook niet altoos met een bepaalde bedoeling gekozen; maar toch, ook hier is het weer: dat God zijn geopenbaard wezen verheerlijke! dat wat hij van zich zelf bekend gemaakt heeft, schittere als een licht in den nacht! Dan zal ook Israël den zegen er van ondervinden. Ik denk aan het evangelisch gezang XXI *„zoo uw luister maar mag blinken, doe dan vrij, al wat gij doet; of wij drijven, of wij zinken, wat gij doet, is even goed.* Er is een toon in, dien Israël niet kan aanslaan, die misschien hooger schijnt, maar waarvan wij maar al te dikwijls vragen moeten: is hij wel waarheid? maar die toch ook den grondslag uitmaakt van deze israëlietische bede: niet ons o Heer, niet ons; uw naam alleen zij eer!

Hiermee behandelde ik het eerste deel van den psalm. In vs. 9 vv. hangt alles af van de vraag, of de werkwoorden staan in de gebiedende wijs, dan wel in den tegenwoordigen tijd. Ik koos, zie aant. 3, de lezing van masorethischen tekst, hoewel bij andere opvatting het verband tusschen den eersten en den tweeden regel gemakkelijker is. Bij deze laatste opvatting, ook die van de oude grieksche vertaling, kan men er in zien de geloofsbelijdenis van Israël. Tegenover de zeer zeker ongemotiveerde, maar toch voor den aan zienlijke dingen hangenden mensch niet onnatuurlijke houding, die de volkerenwereld tegenover Jahwe aanneemt, zweert Israël dezen trouw. Dit geschiedt alleen door de plechtige verklaring, dat men op hem vertrouwt. Men *heeft* het gedaan — de hebreeuwsche vorm vat in zulke gevallen den verleden en den tegenwoordigen tijd samen — en blijft het doen. Daarbij treft ons de objectieve vorm dezer belijdenis. Vs. 12 wordt de eerste persoon meervoud gebruikt; maar dit ook slechts even; de personen, die zoo spreken worden aanstonds aangeduid als *het huis Israëls, het huis Aärons,* en *de Jahwe-vereerders.* Bij mijne vertaling is het een opwekking, om zoo te doen, en spreekt de dichter Israël toe, om zich van vers 12 af, geheel met Israël te vereenzelvigen, sprekende van: *ons.* Dan wordt het dus in elk geval belijdenis. Ook Ps. CXVIII: 2—4 vinden wij de gemeente in deze drie kringen gesplitst, Ps. CXXXV: 19 v. wordt er als vierde het *huis Levi* aan toegevoegd. Met de eerste schijnt bedoeld te zijn het geheele volk, met de tweede de priesterschap; waarom deze afzonderlijk genoemd wordt, weet ik niet; met de derde de proselieten, vg. Jes. LVI: 6, d. w. z. degenen, die uit de volkerenwereld gekomen zijn tot het geloof in Israëls God. Dat wij van deze laatste groep een voorbeeld hebben in den hoofdman Cornelius (Hand. X), is bekend.

Van deze allen geldt: *hij is hun hulp en hun schild.* Deze woorden zijn dezelfde als van Ps. XXXIII: 20; verklaring behoeven zij niet; dit alleen treft mij er in, dat ook bij een belijdenis als van onzen psalm, minder gesproken wordt van wat men zelf ten opzichte van Jahwe zijn wil, — dat is alleen voorwaarde — dan van wat deze voor Israël is. Daarbij treedt — mag ik zeggen: als eisch van dankbaarheid? — het persoonlijke een oogenblik op den voorgrond; de dichter *zelf* is dat Israël: Jahwe is *onzer* gedachtig geweest. Maar dan toch:

Jahwe is onzer gedachtig geweest. Daarvan getuigt geheel de geschiedenis, de paaschgeschiedenis, ook de paaschmaaltijd, waarbij ook deze psalm gezongen werd. Maar daarop berust dan ook deze geheele belijdenis; hij weet, op wien hij betrouwt; hij kent hem als zijn hulp en zijn schild. Ook Israëls verzekerdheid aangaande de toekomst hangt daarvan af. Ik vertaalde: *hij zal zegenen;* men kan ook vertalen: *hij zegent,* of in den wenschenden vorm: *hij zegene.* Ik koos den toekomenden tijd, omdat deze het meest stellig is. Oogenschijnlijk is dat in een belijdenis vreemd; inderdaad is het dat niet. Wij spreken van een belijdenis des *geloofs.* Wat wij hier voor ons hebben, is belijdenis van *vertrouwen.* De dichter vertrouwt op Jahwe; maar vertrouwen geldt niet het verleden, ook niet alleen het heden, maar bovenal de toekomst: Jahwe zal het zijn! En daarom dat viervoudige: *hij zal zegenen;* eerst in het algemeen, dan met als object de drie kringen, waarover ik reeds sprak; dan ten slotte met dat veelomvattende *de kleinen en de grooten.* Men kan bij dit laatste denken aan *jongen* en *ouden,* ook aan *geringen* en *aanzienlijken;* in ieder geval: Jahwe's zegen maakt geen onderscheid.

Vs. 14 volgt nu, wat ik noemen wil: het antwoord op Israëls belijdenis. De samenhang is in deze verzen niet in allen deele duidelijk. Waarschijnlijk zal hier naar de bedoeling verschil van zangers moeten worden aangenomen. Nu wordt Israël aangesproken, en het den zegen toegewenscht, waarop men voor zich zelf reeds vertrouwt. Vs. 14 kan men opvatten van vermeerdering van zegen, naar de gewone formule: *zoo doe hij, en zoo doe hij daartoe!* het zou dan zijn: hij schenke u nog meer, dan gij vraagt. Toch is het misschien beter de woorden te nemen in den zin van Deut. I:11; dan wordt er mee bedoeld vermeerdering in getalsterkte, vergrooting der huisgezinnen enz., vg. Ps. CVII:41. Het wordt dan genoemd als inhoud van den verwachten zegen. Maar bij die zegenbede als zoodanig blijft het niet; Israël *is* gezegend door en vanwege Jahwe. Vs. 15 wordt dit uitgesproken, en het voert de gedachte terug tot het punt van uitgang: de grootheid, ook de zelfverheerlijking van Jahwe. Deze heeft hemel en aarde gemaakt. Hieruit vloeit de beteekenis voort, die het heeft, door Jahwe gezegend te zijn; hij is het, die alles beschikt. Ook het belijdend karakter van den psalm komt hier weer uit. Laat Israël het nog maar eens uitspreken tegenover den spot der volken, dat het in Jahwe gelooft als in den schepper en albestuurder, dat het zich daarin gelukkig gevoelt. De dingen zijn nu eenmaal zoo —, ook de verhouding van Jahwe tot den mensch is nu eenmaal zoo — als zij zijn, omdat God ze zoo wil. Hij is de onzienlijke en verhevene; de hemelen zijn zijn hemelen, de plaats zijner woning, en de aarde heeft hij den menschen gegeven. Er is dus scheiding; hemel en aarde zijn niet één; maar wat de menschen in dezen hebben, dat hebben zij van God; zij zijn op de aarde naar zijnen wil. Daarom, heerlijk op hem te vertrouwen, en door hem gezegend te zijn!

Er is verwantschap tusschen *belijden* en *loven.* Een belijdenispsalm wordt uit den aard der zaak een lofpsalm; die op Jahwe vertrouwen, loven hem ook. Met de verklaring, dat men dat doen wil, eindigt onze psalm.

Toch voegt de dichter er nog éene gedachte aan toe. Er is behalve hemel

en aarde nog een derde gebied, het gebied van den *dood*, of gelijk het hier evenals Ps. XCIV : 17 heet, van *de stilte.* Er is geen betrekking tusschen dit gebied en Jahwe; die er in nederdalen, kunnen hem niet loven; zij staan buiten zijn kring. Wij hebben deze gedachte ook gehad Ps. VI : 6. Welnu, de belijdende gemeente voelt al de tegenstelling, die er is tusschen haar, de levende — in de oude grieksche vertaling wordt achter *wij* in vs. 19 ingevoegd *de levenden* — en den dood. Ps. VI : 6 wordt gebeden om redding, omdat er in den dood geen nagedachtenis van Jahwe is. Hier is dat niet het geval. Er is iets triomfantelijks in de opvolging der verzen 17 en 18; de dooden zullen Jahwe niet loven, maar wij .... wij zullen niet sterven, wij zullen leven en de mogendheden des Heeren verkondigen, van nu aan en tot eeuwigheid.

De vraag is: hoe is dit bedoeld? Is *wij* hier samenvatting der gemeente, zoodat, zonder dat er bij met de individuen gerekend wordt, van deze in tegenstelling met de dooden gezegd wordt, dat zij Jahwe bij voortduring loven zal? Het is mogelijk, maar ik geloof het toch niet. Ik geloof, dat wij hier weer hebben dat wonderlijke overzien van den dood, dat ons in het psalmboek meermalen als eigenaardigheid van de israëlietische vroomheid trof. Voor wie met Jahwe leeft, is er in oogenblikken van hooggestemd zelfbewustzijn, geen dood. Deze wordt niet ontkend; hij is er wel als iets, dat naast Jahwe en dus ook naast den vrome staat, maar niet als iets, dat hem raakt. Ik wil hier het woord *negeeren* gebruiken in zijn triviale beteekenis: de dood wordt door wie met Jahwe leeft, genegeerd. In de oude bedeeling blijft daarin iets vreemds, en wij vragen: heeft dan nooit de tastbare werkelijkheid als met ruwe hand aan deze ideeële voorstelling een einde gemaakt, en het bestaan van den dood aan den vrome opgedrongen ondanks hem zelf? Ik weet het niet. Wij staan hier voor het eeuwigheidsbeginsel, dat den grondslag uitmaakt van alle waarachtige vroomheid, en dat genoeg doet hebben aan het oogenblik zelf. In de nieuwe bedeeling heeft Jezus gezegd: *God nu is niet een God der dooden, maar der levenden, en hem leven zij allen.* Dit is niet anders dan een onder woorden brengen van wat ook aan uitingen als die van onzen psalm ten grondslag ligt. Theologisch, met het verstand, heeft Israël zich daarvan geen rekenschap gegeven; geloovig, met het hart, kende het ze. Vandaar die verklaring: *wij zullen Jahwe prijzen van nu aan en tot in eeuwigheid.* Aan den lof Gods komt geen einde; God te loven maakt eeuwig. Niet ons, o Heer, niet ons, maar uwen naam geef eer. Halleluja!

Psalm CXVI. [1]

[Halleluja] [2]
Ik heb lief, want Jahwe hoort
mijn smeekende stem, [3]
vs. 2. want hij heeft zijn oor tot mij geneigd,
terwijl ik hem mijn leven lang [4] aanroep.
vs. 3. Banden des doods omgaven mij,
en angsten van het doodenrijk bevingen mij;
benauwdheid en kommer vond ik;
vs. 4. maar ik riep den naam van Jahwe aan:
„ach, Jahwe, red mijne ziel."
vs. 5. Genadig is Jahwe en rechtvaardig,
en onze God zich ontfermend;
vs. 6. Jahwe bewaart de eenvoudigen;
ben ik verzwakt, hij geeft mij hulp.
vs. 7. Keer weer, mijne ziel, tot uwe rust, [5]
want Jahwe heeft u welgedaan;
vs. 8. want gij hebt mijne ziel gered van den dood,
mijn oog van tranen, mijn voet van aanstoot.
vs. 9. Ik zal wandelen voor het aangezicht van Jahwe,
in de landen der levenden.
vs. 10. Ik vertrouwde, toen ik sprak:
ik ben zeer verdrukt,
vs. 11. [toen] ik zeide in mijn angst:
„alle menschen liegen", —
vs. 12. hoe zal ik Jahwe vergelden
al zijne weldaden jegens mij?
vs. 13. Den beker des heils [6] zal ik opheffen,
en den naam van Jahwe aanroepen;

---

1. *In de oude grieksche vertaling wordt deze psalm ten onrechte in twee deelen gesplitst: vs. 1—9 en vs. 10–19, die beide met Halleluja beginnen.*
2. *Ook hier is dit woord uit de oude grieksche vertaling ingevoegd.*
3. *Ik beschouw* קוֹלִי *hier als een archaïstische status constructus.*
4. *Letterlijk* i n m ij n e d a g e n. *Sommigen veranderen* בְּיָמַי *in* בְּשֵׁם יהוה.
5. *De hier gebezigde meervoudsvorm* מְנוּחָים *komt elders niet voor.*
6. *In het Hebreeuwsch staat een meervoudsvorm.*

[vs. 14. mijne geloften zal ik Jahwe betalen,
en wel in de tegenwoordigheid van al zijn volk].[1]
vs. 15. Kostbaar is in de oogen van Jahwe
de dood zijner gunstgenooten.
vs. 16. O Jahwe, ik ben immers uw knecht,
ik ben uw knecht, de zoon uwer dienstmaagd;
gij hebt mijne banden losgemaakt;
vs. 17. u zal ik lofoffer offeren,
en den naam van Jahwe aanroepen;
vs. 18. mijne geloften zal ik Jahwe betalen,
en wel in tegenwoordigheid van al zijn volk;
vs. 19. in de voorhoven van het huis van Jahwe,
in uw midden, o Jeruzalem.
Halleluja![2]

Op de belijdenis des vertrouwen in Ps. CXV volgt in den thans voor ons liggenden een uiting van groote dankbaarheid. Er is daarin iets zeer innigs; reeds de eerste aanhef, het onbepaalde *ik heb lief* zonder eenig object, getuigt daarvan. Langs den weg van tekstemendatie dit object aangeduid te willen krijgen, schijnt mij volkomen onnoodig.

Ten onrechte wordt deze psalm veelal beschouwd als gedicht in een tijd van grooten nood; iemand heeft gezegd, dat de tranen des dichters er nog in vloeien; is dit laatste juist, dan m. i. toch alleen tranen van dankbaarheid. Onze dichter spreekt van lijden, maar dat achter hem ligt, waarin hij de hulp zijns Gods in ruime mate ervaren, en meer dan iets anders de heerlijkheid der gebedsverhooring gesmaakt heeft. Dat het noodig zou zijn, het *ik* van de gemeente te verstaan, geloof ik niet; er is in ons lied niets, dat niet persoonlijk bedoeld kan zijn, al is het zeker waar, dat de dichter zich den woordvoerder van velen in soortgelijke omstandigheden weet. Of er te denken is aan ééne bepaalde aanwijsbare verlossing, weet ik niet. Ik denk liever aan de ervaring van een gansch leven, waarin, hoe dikwijls de nood ook aan den man geweest moge zijn, God zich altoos betoond heeft een God van verlossing te zijn.

Vs. 1, 2 vinden wij het thema van den geheelen psalm: God is een hoorder des gebeds; daarop berust de liefde, die er in het hart des dichters is; het vloeit over van dank. Onze psalm gebruikt veel uitdrukkingen uit andere psalmen; ook reeds in het thema vs. 2 vinden wij woorden uit Ps. XXVIII : 2. Verder wijs ik op de uitdrukking *mijn leven lang*, letterlijk *in mijne dagen*, vg. 2 Kon. XX : 19, Jes. XXXIX : 18; zij wil zeggen, dat, wanneer in zijn leven hij Jahwe ook aangeroepen heeft, het nooit niet aldus was.

---

1. *In de oude grieksche vertaling ontbreekt dit vers. Waarschijnlijk is het foutieve anticipatie van vs. 18.*

2. *Ook hier ontbreekt het Halleluja in de oude grieksche vertaling.*

Na deze eerste twee verzen laat zich de psalm in twee deelen verdeelen, waarvan het eerste, vs. 3—12, handelt over de ervaringen van het verleden met de daaruit te trekken conclusies, het tweede, vs. 13—19, over den daarvoor door den dichter te brengen dank. Vs. 3 beschrijft de dichter, grootendeels in aansluiting aan Ps. XVIII : 5, 6, den nood, waarin hij verkeerd heeft; deze laat zich het eenvoudigst omschrijven als een zijn in doodsgevaar. *Maar ik riep den naam van Jahwe aan.* Deze uitdrukking komt in onzen psalm ook nog voor vs. 13, 17, maar daar met het oog op de toekomst; zij kan zoowel *gebed,* als *lofzegging* aanduiden; hier is zij het eerste, vs. 13, 17 het laatste. Vs. 4[b] wordt de inhoud dezer aanroeping medegedeeld; zij was zoo eenvoudig mogelijk, aan alle groote woorden gespeend, en toch alles uitdrukkend, waarop het aankwam: *Jahwe, red mijne ziel.* Dat *ziel* daarbij niet moet worden verstaan in den bij ons gebruikelijken zin als tegenstelling van lichaam, maar in dien van *persoon* of *leven,* zoodat men evengoed vertalen kan *red mij,* behoeft niet te worden gezegd.

Toen hoorde God, aldus onze psalmberijming. In den tekst staat dat niet. Toch drukt het de gedachte er van zeer goed uit. Er is in onzen psalm èn hier èn tusschen vs. 11, 12 een niet uitdrukken van tusschenschakels, dat voor dezen of genen een bezwaar kan zijn tegen het verstaan van den logischen gedachtengang, maar dat er toch veel toe bijdraagt, onzen psalm dat karakter van innigheid te geven, waarvan ik sprak. Er gaat zooveel om in de ziel van den dichter; schatten van herinneringen treden hem voor den geest; en zonder ze te noemen, trekt hij er zijn conclusies uit. Zoo hier; de dichter zegt niet met zoovele woorden, dat God hem gehoord en gered heeft. Behoefde het te worden gezegd, wanneer hij nu dadelijk uitbreekt in deze verheerlijking Gods: *genadig is Jahwe en rechtvaardig, en onze God zich ontfermend?* Wat zeggen zulke woorden veel! Natuurlijk moet men ook hier het woord *rechtvaardig* nemen in oud-testamentischen zin, zoodat het grootendeels de beteekenis heeft van *getrouw.* Maar dat heeft ook juist de dichter van God ervaren. Ik wijs op de omschrijving van Jahwe door *onze God.* Het is geen bewijs, dat de gemeente hier spreekt, maar wel, dat hij zich één voelt met velen, en dat hij weet, dat, wat hij van God zegt, zal worden toegestemd door talloos velen, immers door die groote gemeente, in wier midden hij straks Gods lof verkondigen zal, en die met hem het voorrecht heeft, het volk van Jahwe te zijn. Er zijn oogenblikken, dat *mijn Vader* meer zegt dan *onze Vader;* maar er zijn er ook — iedere geloovige weet het — waarin het laatste het hoogere is. En nu heet het van dezen God, behalve dat hij *rechtvaardig* is, dat hij is *genadig* en *zich ontfermend.* Het zijn, vrij gebruikt, de gewone uitdrukkingen, die na Exod. XXXIV : 6 telkens terugkomen, vg. o.a. Ps. LXXXVI : 15, CIII : 8.

Van deze karakteristiek geeft de dichter vs. 6 een nadere toelichting, en wel deze in het algemeen, dat God *de eenvoudigen bewaart,* dan, met bepaalde toepassing op zich zelf, dat, zoo dikwijls hij zwak is geweest, God hem *hulp heeft verschaft.* Hierbij lette men op de werkwoordsvormen; deze doen denken aan iets, dat zich telkens herhaalt. Wat het woord *eenvoudige* betreft, vg. Ps. XIX : 8, wijs ik er op, dat het in het boek der Spreuken vooral aanduiding is van den

onervarene, en die dus licht op een dwaalspoor kan worden geleid. Welnu, als zoodanig kent ook de dichter zich zelf. Hoe menigmaal heeft hij zich dientengevolge zwak gevoeld, op het punt te bezwijken, omgeven door banden des doods! Maar God heeft hem bewaard en hem telkens weer heil gegeven. Is het wonder, dat bij de gedachte aan al den angst, dien hij daarbij doorgemaakt heeft, en die hem nog zoo levendig voor den geest staat, hij behoefte gevoelt aan de zelfvermaning vs. 7, die ons herinnert aan die van Ps. XLII : 6, 12, XLIII : 5 *keer mijne ziel tot uwe ruste weder; gij zijt verlost, God heeft u welgedaan.* Met het oog op de laatste woorden, zie Ps. XIII : 6. Maar ziedaar dan ook de stemming, waarin wij ons den dichter hebben voor te stellen, worstelende tusschen verleden en heden, en dankende God.

Opmerkelijk vind ik, dat onmiddellijk na deze zelfvermaning de dichter Jahwe zelf aanspreekt, vs. 8. Evenals straks in vs. 16, maakt de derde persoon *over* Jahwe hier plaats voor den tweeden *tot* Jahwe. En nu komt als tot Jahwe zelf gericht de blijde mededeeling, wat deze dan gedaan heeft. De woorden herinneren aan Ps. LVI : 24. God heeft hem gered van den dood; hij heeft zijne tranen gedroogd; hij heeft hem bewaard voor vallen. Bijzonderheden hooren wij niet; nergens blijkt, waarop de dichter doelt en in welke omstandigheden hij zich bevindt. Voor ons wordt de psalm er des te toepasselijker door. Er zullen weinig menschen zijn, die, hoe in allen deele anders hunne omstandigheden ook zijn mogen, van dergelijke toestanden niet weten mee te spreken. Er zijn altijd doodsgevaren; er is overal oorzaak tot tranen, en zoo licht komt men tot vallen. Heerlijk, met onzen dichter te kunnen verklaren: o God, gij hebt mij gered!

Met vs. 9 begint de gedachte aan de toekomst. Toch vangt eerst vs. 13 de eigenlijke dank aan. Vs. 9 geeft uiting aan de stemming van rust, waartoe de dichter zich zelf, vs. 7, heeft opgewekt, en die zich nu openbaart in de blijde verzekerdheid, te zullen blijven leven — zooals het heet: *te zullen wandelen in de landen der levenden;* de uitdrukking herinnert aan Ps. XXVII : 13, maar is hier in het meervoud gezet — *voor het aangezicht Gods.* In deze laatste uitdrukking ligt zoowel de gedachte aan veiligheid als aan geluk; de dichter weet, dat hij in de gunst Gods staat.

Welk een tegenstelling met het verleden! Op deze wijzen de volgende verzen. Van vs. 10 is ons de eerste regel vooral bekend uit 2 Cor. IV : 13, en, zooals Paulus hem gebruikt in den vorm, dien de grieksche vertaling er van geeft, is hij ook volkomen verstaanbaar. Daarentegen blijft hij ook zoo in het geheel van den psalm weinig duidelijk, omdat het verband tusschen de eerste en de tweede helft er van onzeker is. Het is veeleer een terugzien van den dichter naar het verleden, naar den tijd, toen hij in verdrukking was. Hij erkent, dat hij ook toen zijn vertrouwen op Jahwe's hulp niet verloor, maar in den nood bleef vertrouwen. *Hoe* Jahwe hem uitredde, zegt de dichter niet, maar dát Jahwe hem verloste, blijke ondubbelzinnig uit vers 12 vv. In dat opzicht althans is de bedoeling dezer verzen niet twijfelachtig. Vs. 10[b], 11 beschrijven den toestand, ook de stemming, waarin de dichter vroeger verkeerd heeft. Hij was in grooten nood, al weten wij van de nadere omstandigheden daarvan

niet af; en tevergeefs zocht hij hulp. Vs. 11 geeft in dezen veel tusschen de woorden te lezen! Wat had hij veel van de menschen verwacht! maar hoe hebben zij hem teleurgesteld! en wat is hij toen bitter geworden en is in zijn angst over hen gaan klagen, omdat hij inzag — was het ten slotte geen zegen? — dat hij niets van hen te wachten had, en dat zij allen *leugenaars* waren. Men kan dat woord verstaan in zedelijken zin van *bedriegers*, vg. Rom. III : 14, maar ook in meer uitwendigen: van menschen, *op wier hulp men niet aan kan*, vg. Ps. LX : 13, LXII : 10. In ieder geval, dit is het resulaat geweest van al zijn ervaringen te hunnen opzichte, dat hij niets aan hen had.

En toen?.... maar daarover spreekt hij verder niet. Wij hebben hier weer zulk een terughouding, als waarvan ik boven sprak. Er is heel wat gebeurd; maar de slotsom van alles is de vraag: *hoe zal ik Jahwe vergelden al zijne weldaden jegens mij?* Zulk een vraag zegt meer, dan eenige uiteenzetting aangaande verkregen verlossing kan doen. De dichter spreekt van „al de weldaden Gods." Het kan niet voller, maar het kan ook niet soberder. Evenals vs. 7 hebben wij hier in den meest positieven vorm, wat ons in het eerste deel van den psalm vooral als uitredding en gebedsverhooring voorgesteld was.

In vs. 13 komt nu de eigenlijke dank aan het woord. De dichter heeft, na gesproken te hebben van zijne ervaringen te zijnen opzichte van God in het verleden, behoefte, uiting te geven aan de groote dankbaarheid, die zijn hart vervult. Ik begrijp niet, dat men niet voelt, in dit en de nu volgende verzen het uitgangspunt te hebben, om den psalm te verstaan. Er is zooveel dank in het hart. Wat de uitdrukking *beker des heils* beteekent, is voor ons niet volkomen duidelijk. Waarschijnlijk wordt er mee bedoeld een beker met wijn, die met het oog op verkregen verlossingen geplengd of gedronken wordt. In het eerste geval zouden wij hier hebben een bestanddeel van het offer, in het laatste een onderdeel van den daarop gevolgden vreugde-maaltijd. Daar het plengoffer als zoodanig alleen door den priester gebracht wordt, zou het in het eerste geval beeldsprakig moeten worden verstaan. Bekend is een zuil, waarop de koning Jahumelek van Gebal afgebeeld is, met een schaal in de hand voor de godin staande, om haar een dankoffer te brengen.

Met dat opheffen van den beker gaat de mondelinge betuiging gepaard. Het aanroepen van den naam van Jahwe is hier meer een *uit*roepen dan een *aan*roepen er van. Het is de dankbare erkenning, hem tot God te hebben. Vs. 14 is geheel gelijk aan vs. 18; het ontbreekt in de oude grieksche vertaling, en kan, met het oog op laatstgenoemd vers, als een vergissing worden beschouwd. Maar de dichter is nog niet aan het eind. Nog eenmaal komt hij terug op de ervaring, die hij van zijn God opgedaan heeft. Indien er iets gebleken is, dan zeker wel dit, dat God den dood zijner gunstgenooten niet wil. Voor het overige schijnt mij vs. 14 niet zoo onduidelijk, als veelal gezegd wordt. Wij hebben hier dezelfde gedachte LXXII; 14, alleen dat daar in plaats van *dood* het woord *bloed* wordt gebruikt. Evenals daar wordt er door aangeduid, niet dat Jahwe den dood zijner gunstgenooten op hoogen prijs stelt, maar integendeel, dat voor hem hun dood een zaak van waarde is, waarmee hij niet

speelt. Dat in plaats van *dood* in dezen evengoed *leven* had kunnen gezegd zijn, moge waar zijn; dat ook eerstgenoemd woord hier niet verstaanbaar zijn zou, schijnt mij volkomen onjuist.

En nu stelt de dichter, als die de waarheid van het vs. 15 gezegde ook aan zich zelf ervaren heeft, zich nog eens voor het aangezicht Gods. Bij vs. 16 krijgen wij eenigszins den indruk van een klacht; toch is het dat blijkens het verband niet. Evenals vs. 8 spreekt de dichter vs. 16, 17 God aan. Hij weet zich zijn knecht; bij de uitdrukking *zoon uwer dienstmaagd*, verwijs ik naar het gezegde naar aanleiding van Ps. LXXXVI : 16, bl. 83. Zeker is het ook hier de bedoeling van den dichter niet, iets aangaande zijn moeder te zeggen; maar alleen te verklaren, dat hij, als van vóór zijn geboorte, in den persoon van zijn moeder reeds Jahwe's knecht is geweest. En nu heeft God hem verlossing gegeven. Evenmin als in de vorige verzen weten wij hier, op welke banden, als door Jahwe losgemaakt, de dichter doelt. Er spreekt zich alleen een gevoel van vrijheid in uit.

Maar dan zal nu ook zijn leven aan Jahwe zijn gewijd. Vs. 17, 18 wordt dit natuurlijk gezegd op de wijze der oude bedeeling. Wij hooren van een lofoffer, dat hij Jahwe brengen, en van geloften, die hij hem betalen zal. In de nieuwe bedeeling treden andere dingen daarvoor in de plaats, of liever geen andere dingen, maar dit ééne: een leven, gesteld in den dienst Gods. Toch is ook zoo voor ons de gedachte volkomen begrijpelijk. Daarbij treft ons de begeerte van den dichter, God zijn dank te betalen, niet in het verborgen, maar, kan het zijn, in het midden der geheele gemeente, vg. Ps. XXII : 23. Dat ieder hoore, wat God aan zijn knecht heeft gedaan. Men kan in de eenzaamheid lijden, maar het loflied moet worden gehoord.

In vs. 19 spreekt de dichter Jeruzalem aan. Er is voor ons in dezen vorm iets vreemds, maar voor den Israëliet is hij volkomen natuurlijk. Wat in andere psalmen Sion is, is hier Jeruzalem, het punt, waar Jahwe en volk elkander ontmoeten, waar Jahwe zijn zetel gesticht heeft, en waar de gemeente hem prijst. Vandaar in parallellie er mee de voorhoven van het huis van Jahwe. Ik wees bij de betuiging *ik heb lief* in vs. 1 op het ontbreken van het object. Ook in dit aanspreken van de heilige stad ligt zooveel liefde. In de oude bedeeling geldt: hoe meer gezegend, hoe meer Israëliet. Of smelt ten slotte niet alles hierin samen, dat men Jahwe toebehoort, en dat hij het is, die verlost? En dat geldt van den individu niet als zoodanig, maar als lid van het volk. In het midden der gemeente eerst kan de Israëliet ten volle waardeeren, wat God heeft gedaan. Met geestverwanten vereenigd geniet men te meer van de weldaden Gods. Dat het loflied hem rijze in uw midden, o Jeruzalem!

Psalm CXVII.

[Halleluja] [1]
Looft Jahwe, alle gij heidenen,
roemt hem, alle gij natiën, [2]
vs. 2. want machtig over ons is zijn gunst,
en de trouw van Jahwe is voor eeuwig!
Halleluja. [3]

Deze kortste van al onze psalmen bevat een oproeping aan de volkerenwereld, Jahwe te prijzen voor de openbaring van zijne gunst aan Israël. Daarbij wordt niet gedacht aan de gunst, die Jahwe Israël in het verleden getoond heeft, maar aan die, waarin Israël roemt als waarborg voor zijn toekomstig geluk. De parallellie tusschen *gunst* en *trouw* is in ons psalmboek zeer gewoon. De betrekking, waarin God Israël eenmaal tot zich heeft geplaatst, is van blijvenden aard. Dat deze ook voor de volkeren zal blijken van beteekenis te zijn, is een bewijs, hoe, zonder dat daarbij eenigermate aan eigen bevoorrechting tekort gedaan wordt, in Israël monotheïsme en universalisme tot absolute heerschappij zijn gekomen. De psalm wordt aangehaald Rom. XV : 11 als een getuigenis voor de algemeenheid des heils. De eerste regel van vs. 2 herinnert aan Ps. CIII : 11. Andere gedachten vinden wij er niet in.

Psalm CXVIII.

[Halleluja] [4]
Looft Jahwe, want hij is goed,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst.

1. *Dit woord is ook hier uit de oude grieksche vertaling ingevoegd.*
2. *De arameesche vorm* אֻמִּים *komt in het Hebreeuwsch alleen hier voor; vg. den vorm* אֻמּוֹת *Gen. XXV : 16, Num. XXV : 15.*
3. *Ook hier ontbreekt dit woord in de oude grieksche vertaling.*
1. *Ook hier heb ik het* Halleluja *uit de oude grieksche vertaling overgenomen.*

vs. 2. Dat Israël[1] nu spreke,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst!
vs. 3. dat het huis Aärons nu spreke,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst!
vs. 4. dat die Jahwe vreezen, nu spreken,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst!

vs. 5. Uit den angst heb ik Jah aangeroepen;
Jah heeft mij geantwoord en mij in de ruimte [gesteld].
vs. 6. Jahwe is voor mij; ik zal niet vreezen;
wat zal een mensch mij doen;
vs. 7. Jahwe is voor mij, onder die mij helpen,
en ik zal neerzien op mijne haters.

vs. 8. Beter is het bij Jahwe te schuilen,
dan op een mensch te vertrouwen;
vs. 9. beter is het bij Jahwe te schuilen,
dan op edelen te vertrouwen.

vs. 10. Alle heidenen hadden mij omsingeld,
in den naam van Jahwe vel ik ze neer;[2]
vs. 11. zij hadden mij omsingeld, ja mij omsingeld,
in den naam van Jahwe vel ik ze neer;
vs. 12. zij hadden mij omsingeld als bijen,
[in den naam van Jahwe vel ik ze neer][3]
zij vlamden op[4] als een doornenvuur,
in den naam van Jahwe vel ik ze neer.
vs. 13. Gij hadt mij neergestooten, opdat ik viele,
maar Jahwe heeft mij geholpen;

---

1. *Evenals Ps. CXV:9 heeft de oude grieksche vertaling ook hier* het huis Israëls; *misschien is dit beter.*

2. *In het Hebreeuwsch staat* אֲמִילֵם; *eigenlijk:* ik besnijd hen. *Sommigen vatten dit op in den zin van* tot besnijdenis dwingen, *wat hier echter geen zin geeft. Voor de vertaling* verhouwen, *zoo de Statenvertaling, of* nederhouwen, *zoo de leidsche vertaling, geeft het woord geen grond. Met* Duhm *lees ik* אֲפִילֵם; *vandaar mijn vertaling.*

3. *Waarschijnlijk moet ook hier dit refrein worden ingevoegd.*

4. *In het Hebreeuwsch staat* דֹּעֲכוּ, *een vorm, die elders zoo niet voorkomt, maar die zou moeten beteekenen:* zijn uitgebluscht. *Dan echter heeft de volgende regel geen zin meer. Ik lees* בָּעֲרוּ; *anderen lezen* סָעֲרוּ aanstormen. *Maar beide is onzeker.*

vs. 14. mijn sterkte en mijn snarenspel[1] is Jah,
en hij is mij tot hulp geweest;
vs. 15. een stem van jubel en heil is in de tenten der rechtvaardigen:
„Jahwe's rechterhand oefent kracht.''

vs. 16. Jahwe's rechterhand verhoogt;
Jahwe's rechterhand oefent kracht.

vs. 17. Ik zal niet sterven, maar leven,
en Jah's daden vertellen;
vs. 18. Jah heeft mij zeer gekastijd,
maar aan den dood mij niet overgegeven;
vs. 19. opent mij de poorten der gerechtigheid;
ik wil er door binnentreden en Jah prijzen.

vs. 20. Dit is de poort van Jahwe;
de rechtvaardigen treden er door binnen.

vs. 21. Ik zal u prijzen, omdat gij mij geantwoord hebt
en mij tot heil zijt geweest.

vs. 22. De steen, dien de bouwlieden versmaad hebben,
is geworden tot een hoofd des hoeks;
vs. 23. vanwege Jahwe is dit geschied;
wonderlijk[2] is het in onze oogen.

vs. 24. Dit is de dag, dien Jahwe gemaakt heeft,
laat ons juichen en ons daarop verblijden;
vs. 25. ach Jahwe, geef nu heil,[3]
ach Jahwe, geef nu voorspoed!

vs. 26. Gezegend, die komt in den naam van Jahwe;
wij zegenen ulieden van uit Jahwe's huis.
vs. 27. Jahwe is God; hij deed over ons lichten;

1. *Voor* זִמְרָת *lees ik met velen* זִמְרָתִי.

2. *In plaats van den eenigszins vreemden vorm van het perfectum* נִפְלָאת *leze men* נִפְלֵאת *partic. femin.*

3. *Het* geef nu heil *is vertaling van* הוֹשִׁיעָה נָּא = *het bekende* Hosianna.

bindt het feest aan met twijgen,[1]
tot aan de hoornen van het altaar.

vs. 28. Gij zijt mijn God, en ik zal u loven;
mijn God, ik zal u verhoogen.

vs. 29. Looft Jahwe, want hij is goed,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst.

Deze psalm is een der meest opgewekte en levendige uit onzen bundel. Evenals enkele andere, maakt hij den indruk, bestemd te zijn, om door verschillende zangers of groepen van zangers gezongen te worden. Te onderscheiden zijn dan o. a. de den tempel binnentredende feeststoet aan de eene, en de dezen van uit den tempel verwelkomende zangers aan de andere zijde. Bovendien krijgen wij den indruk, dat eerstgenoemde zich in één hoofdpersoon concentreert, en dat deze een uit den oorlog terugkeerend triomphator is. Toch is het ook mogelijk, dat de uitdrukkingen, die van overwinningen schijnen te spreken, als beeldspraak moeten worden beschouwd. Uit het lidwoord vóór *angst*, vs. 5, heeft men opgemaakt, dat aan één bepaalden tijd van nood is gedacht. In verband daarmee zijn als aanleiding voor de vervaardiging van ons lied verschillende gebeurtenissen uit Israëls geschiedenis genoemd. Van deze treedt vooral naar voren de nieuwe wijding van den tempel door Judas den Maccabeër, 165 v. Chr., vg. 1 Macc. IV: 37, 59. Van andere gevoelens noem ik alleen dat, hetwelk dezen psalm in verband brengt met het Neh. VIII: 15 vv. vermelde loofhuttenfeest, nadat kort te voren, den 25sten van de 6de maand van het jaar 444, de bouw van Jeruzalems muren door Nehemia op plechtige wijze voltooid was, Neh. VI: 15. Onder de argumenten voor laatstgenoemde opvatting, wordt o. a. genoemd, dat Neh. I: 11 citaat zou zijn van vs. 25 uit onzen psalm, gelijk ook dat Neh. VI: 10

---

1. *Deze vertaling is onzeker. Is zij juist, dan moet gedacht zijn aan het verschijnen in den tempel met twijgen en meien — misschien is gedacht aan den z.g., uit palm-, myrthe- en wilgetakken samengestelden* loelab *op het loofhuttenfeest — waarmede zwaaiende in den voorhof des tempels feestdansen werden uitgevoerd, waarbij men tot in de onmiddellijke nabijheid van het altaar kwam, en dit met deze takken aanraakte. Anderen, zoo de Statenvertaling, vertalen* חַג *door* feestoffer, *vg. Exod. XXIII: 18, en denken aan het brengen daarvan tot bij het altaar. Wat daarbij het* binden er van met touwen aan de hoornen van het altaar *beteekenen moet, weet ik niet. Aan een bijzondere ceremonie kan daarbij moeielijk gedacht zijn. Dat bij mijne vertaling de uitdrukking zeer praegnant is, valt in het oog. Voor* עֲבֹתִים *in den zin niet van* touwen, *maar van* twijgen *vg. Ezech. XIX: 11. Dat bij* חַג *aan een feest*dans *kan worden gedacht, valt o. a. met het oog op Ps. CVII: 27 niet te betwijfelen. Het* aanbinden van het feest, *of van den* feestdans *herinnert aan de uitdrukking* den strijd aanbinden, *1 Kon. XX: 14.*

in verband zou staan met vs. 10 vv. uit onzen psalm. Evenals ik dat vroeger van andere psalmen besprak, is trouwens ook voor de waarde van dezen psalm als gemeentelied de vraag naar de historische aanleiding er van vrij onverschillig. In lateren tijd werd vs. 25 gebruikt als de jubelkreet, waarmede men op het Loofhuttenfeest de eerste 6 dagen eenmaal, den 7den dag zeven malen in feestelijken optocht rondom het brandoffer-altaar trok, waarom dan ook deze laatste dag den naam droeg van het *groote Hosianna.* Ook de vermelding der twijgen, vs. 27, zie aant., schijnt op samenhang met het loofhuttenfeest te wijzen. Dat men onzen psalm in de christelijke kerk op grond van vs. 22 bepaald met het paaschfeest, op grond van vs. 25, met name zooals wij dat in onze psalmberijming hebben, met het pinksterfeest in verband brengt, is bekend. Ik zie in onzen psalm het lied van iemand, die, door Jahwe verlost en tot eere gebracht, nu in het midden der gemeente voor diens aangezicht treedt. Dat de hier bedoelde persoon personificatie der gemeente zou zijn, geloof ik niet; dat hij niet alleen is, zoodat daaruit de meervoudsvormen vs. 26 v. verklaard kunnen worden, spreekt vanzelf.

Onze psalm vangt aan met de bekende liturgische formule, die wij reeds bij vorige psalmen bespraken, vg. Ps. C:5, CVI:1, CVII:1, en die op zoo sprekende wijze uitdrukking geeft aan de heerlijkheid van Israëls Godskennis. Toch blijft het niet bij de enkele daarin vervatte oproeping, God te prijzen. Als een drievoudige echo, die van den eenen bergtop naar den anderen overrolt, wordt zij herhaald en verder gebracht: *het huis Israëls spreke,* — en *de priesterschap spreke,* — en *de vreemde, die zich bij Israël voegt, spreke* — vg. bij de vermelding dezer drie kringen Ps. CXV:9, 11, — *want zijne gunst is tot in eeuwigheid.*

Zoo klinkt Gods lof. Nu volgt vs. 5—7, — ik stel mij voor uit den mond van den feestelijk ingehaalden triomphator — een eerste korte lofzang met het oog op de verkregen verlossing. In vs. 5 staan tegenover elkaar de *angst* en de *ruimte.* Vs. 5ᵇ is praegnant; het *geantwoord in de ruimte* beteekent *geantwoord, door mij in de ruimte te brengen.* Beide woorden zijn teekenachtig; de tegenstelling tusschen verleden en heden kan niet sterker gegeven worden. De woorden van vs. 6 herinneren aan Ps. LVI:5, 12, gelijk zij zelf weder worden overgenomen, Hebr. XIII:6; die van vs. 7 aan Ps. LIV:6, 9; nieuwe uitdrukkingen worden niet gezocht. „Verlossing" is ook iets ouds; alleen de toepassing er van is telkens weer nieuw; ook met „Gods vertrouwen" is dat het geval. De klassieke uitdrukking van de hier geteekende stemming is die van Rom. VIII:31, *zoo God voor ons is, wie zal tegen ons zijn?* Voor de in het Hollandsch de bedoeling van het Hebreeuwsch niet geheel teruggevende uitdrukking *onder die mij helpen,* verwijs ik naar het gezegde dl. I, bl. 303. Ook het *Jahwe is voor mij,* kan misschien sterker vertaald worden; letterlijk staat er *mijns is Jahwe.*

In deze verzen is de toon aangeslagen, die den geheelen psalm beheerscht. Het is een lied van verlossing, van triomf, van overwinningsbewustzijn. In vs. 8, 9 zie ik het antwoord op dit eerste couplet. Men heeft den lofzang gehoord; en dit is de indruk, dien men er van ontvangt: *beter is het, bij Jahwe te schuilen, dan op menschen te vertrouwen,* en wederom — ik stel mij voor de

zangers in twee koren verdeeld — *dan op edelen te vertrouwen.* Wij hebben hier dezelfde ervaring als van Ps. CXVI : 11, 12; ook Ps. CXLVI : 3 hebben wij dezelfde gedachte. Voor het *schuilen bij Jahwe* verwijs ik vooral naar de eerste psalmen van onzen bundel, vg. Ps. VII : 1, XI : 1; het is de sterkste uitdrukking voor het zich geborgen weten bij God; correlaat er van is het *mijns is Jahwe.*

Vs. 8, 9 breken het lied af. Zij geven uiting aan de deelneming, die als van uit den tempel genomen wordt in hetgeen den zanger bezielt. Vs. 10—15 is deze weder aan het woord. Het zijn twee coupletten, waarin, in aansluiting aan de in het eerste couplet door hem bezongen ervaring, de dichter eerst, vs. 10—12, uiting geeft aan het bewustzijn van kracht, dat hem de heele wereld trotseeren doet, en dan, vs. 13—15, nog eens juichende uitspreekt, dat hij deze kracht heeft alleen van Jahwe. Van vs. 10, 11, 12 kan men de eerste regels ook hypothetisch nemen: *al hadden alle volken mij omsingeld* enz.. In elk geval moeten de laatste regels genomen worden, noch van iets, dat in het verleden plaats gehad heeft, noch van iets, dat in de toekomst plaats hebben zal; zij vertolken de stemming, waarin hij in het heden verkeert, vg. iets soortgelijks Ps. XVIII : 30. In deze verzen treft ons vooral de eigenaardige vorm, die er, in overeenstemming met het geheele karakter van den psalm, een buitengewone levendigheid aan geeft. Dat op grond van de uitdrukking *alle volkeren* — op de relatie, die men gezocht heeft tusschen deze uitdrukking en Neh. VI : 10 wees ik reeds — ook de spreker gedacht zou moeten worden, als zijnde het volk, de gemeente van Israël, geloof ik niet. Veel meer zie ik er een sterk hyperbolische uitdrukking in, zooals wij spreken van „de heele wereld". Daarbij komt, dat het woord *heidenen* niet staat in staatkundigen of maatschappelijken, maar in godsdienstigen zin, als aanduiding van de niet-israëlietische wereld, gelijk de dichter die in elken niet-Israëliet tegenover zich ziet. Welnu, de dichter staat deze; laat ze hem omringen als een zwerm bijen — het beeld herinnert aan Deut. I : 44 —; laat ze als een knetterend, vonkenspattend doornenvuur hem aanblazen, zie over de door mij gevolgde lezing blz. 246 aant. 4; hij vreest haar niet, maar velt haar neer *in den naam van Jahwe.* Bij deze laatste woorden denk ik aan 1 Sam. XVII, waar David den filistijnschen reus tegentreedt met den naam van Jahwe, d. w. z. met dezen gewapend, in plaats van met zwaard, spies en schild.

De dichter kent de kracht van dien naam. Vs. 13—15 leggen daarvan getuigenis af. Het is, als ziet de zanger deze volkenwereld als een compacte massa voor zich. In sterk dramatischen vorm spreekt hij ze, zonder haar verder te noemen, in den 2den pers. enkelvoud aan. Het is haar schuld niet, dat de dichter nog is, die hij is. Maar ook aan hem is de waarheid gebleken van Ps. CXVI : 8; Jahwe heeft hem gered voor den val. Maar zoo is dan ook, naar een uitdrukking ontleend aan Exod. XV : 2, Israëls verlossingslied bij uitnemendheid, Jahwe *zijn sterkte en zijn snarenspel,* vg. Jes. XII : 2. De gedachte dezer combinatie is duidelijk; omdat hij zijn sterkte is, is hij ook het voorwerp van zijn lied. En dat niet alleen van het zijne, maar ook in het algemeen van dat der *rechtvaardigen,* in wier tenten — dit woord hier in het algemeen voor *woningen,* — een stem van gejubel en heil — van heil en dus van jubel — gehoord wordt:

Jahwe's rechterhand oefent kracht. Met de *rechtvaardigen* worden hier en vs. 20 bedoeld, wat wij zouden noemen de *geloovigen.* Ook de dichter behoort tot hen, maar weet dan ook, dat zij met hem dezelfde ervaringen deelachtig zijn. Hij is onder hen geen uitzondering, maar veeleer type. Er is niets vreemds in, dat het persoonlijke hier overgaat in het algemeene. Wat de eene vrome van Jahwe zingt, is, zij het naar aanleiding van gansch andere gebeurtenissen, het lied der gemeente. Wie het zelf aanheft, hoort het ook van alle zijden rondom zich.

Het is, alsof het oogenblik zelf het bewaarheidt. Evenals vs. 8, 9 breekt ook vs. 16 het lied af. Ik beschouw dit vers als tegenzang. De snaar in vs. 15 aangeraakt, resonneert bij de in den tempel aanwezigen; van daar uit wordt zijn woord opgenomen en herhaald en bevestigd: *de rechterhand van Jahwe verhoogt; de rechterhand van Jahwe oefent kracht.* Zoo is het; de enkele zingt het; en de gemeente van alle tijden en plaatsen, in oude en nieuwe bedeeling, stemt er mee in.

Vs. 17—19 vormen het vierde couplet. De zanger, door Gods krachtige hand in het leven gespaard, wil nu ook in den tempel, d. i. in het midden der gemeente, zijn lof verkondigen. Vs. 17 spreekt niet van doodsgevaren, waarin men nog altoos verkeert, maar waaruit men verwacht, tot zegepraal te zullen worden gebracht, maar zegt alleen, dat men in plaats van te sterven, zooals men misschien gevreesd had, levend Jahwe's daden verkondigen zal. De tegenstelling is dezelfde als die van Ps. CXV : 17, 18. Toch had het weinig gescheeld, of het ware anders geweest.

Vs. 5 was sprake van den angst, waarin de dichter verkeerde; vs. 13 van de gevaren, waarin menschen hem gebracht hadden; er is echter nog een ander oogpunt, waaruit deze toestand kan worden beschouwd. Immers ook deze ging niet om buiten God. Nu hij er op terugziet, erkent hij er kastijdingen Gods in, maar die niet tot den dood zijn geweest. Het hebreeuwsche woord voor *kastijden* vertaalde ik Ps. XCIV : 10, 12 door *onderwijzen.* Gelijk ik daar opmerkte, ligt er alles in, wat wij samenvatten in het begrip *opvoeden.* God heeft hem „opgevoed" langs een moeilijken weg, maar hem dan ook gebracht, waar hij staat. En zoo mag hij er dan ook aanspraak op maken, te worden toegelaten als in de tegenwoordigheid Gods: *opent mij de poorten der gerechtigheid,* vg. Jes. XXVI : 2, *ik wil er door binnentreden en Jah loven.*

Hiermee is het hoogtepunt van den psalm bereikt. *Poorten der gerechtigheid,* in het volgende vers *poort van Jahwe,* is voor ons een vreemde uitdrukking. Er wordt door aangeduid de poort des tempels. Wat de uitdrukking betreft, herinner ik eensdeels aan Ps. IV : 6 *offers der gerechtigheid,* anderdeels aan Jer. XXXI : 23 *woonstede der gerechtigheid.* Hier wordt gedacht aan den toegang tot de plaats, waar Gods gerechtigheid woont, waar God zijn trouw openbaart. De zanger maakt er aanspraak op, daar te worden toegelaten. Voor ons is het deze gedachte: God doet geen half werk; te zijn gered van den dood is waarborg, van te zullen worden toegelaten in Gods gemeenschap. Ik weet, dat het iets anders is, maar ik denk aan het slot van de „gouden keten" uit Rom. VIII, *en die hij gerechtvaardigd heeft, die heeft hij ook verheerlijkt.*

Welnu, de poort staat hem open. Van uit den tempel klinkt hem tegen, vs. 2„, *dit is de poort van Jahwe; de rechtvaardigen treden er door binnen.* Ps. XV, XXIV en elders worden eischen genoemd, die men vervullen moet, om te kunnen verkeeren in het huis van Jahwe. Van deze is hier geen sprake. Zij worden als bekend ondersteld. Welnu, de *rechtvaardigen,* in onzen zin de *geloovigen,* hebben er den toegang; en ook onze zanger behoort tot dezen. Hij treedt binnen en wij hooren zijn lied. Iets nieuws is het niet; wat in de vorige coupletten breeder uiteengezet was, wordt hier in één volzin samengevat: *geantwoord en mij tot heil geweest.*

Toch is het zoo eenvoudig niet, vooral als men denkt aan het oordeel van menschen. Uit dat oogpunt bezie ik den samenhang van vs. 21 met de onmiddellijk volgende verzen. Ik beschouw deze, evenals vs. 8, 9, 16, 20, als een soort tegenzang, een opmerking van uit den tempel gemaakt, een begroeting van den binnentredende. Deze is een begenadigde, door God tot eere gebracht. Maar hoe hebben de menschen over hem geoordeeld? De woorden uit deze verzen zijn aangehaald Matth. XXI : 42, Marc. XII : 10 v., Luk. XX : 17, Hand. IV : 11, 1 Petr. II : 7. In de beide laatste plaatsen, waar alleen het eerste vers geciteerd wordt, wordt het beeld onmiddellijk op Jezus overgebracht. Deze *is,* zoo heet het Hand. IV : 11, de steen enz., terwijl door Petrus verband wordt gelegd tusschen het psalmwoord aan den eenen, Jes. XXVIII : 16, VIII : 14 aan den anderen kant. Over de wijze, waarop dit geschiedt, heb ik hier niet te spreken. In de drie gelijkluidende plaatsen uit de evangeliën is de bedoeling, die de Heer met de aanhaling heeft, niet volkomen duidelijk. Zij vormt daar het slot van de gelijkenis van de onrechtvaardige landlieden, en moet dienen de overpriesters en farizeën te doen voelen, dat, al versmaden zij hunne groote voorrechten als volk Gods, deze daarom toch hunne beteekenis niet verliezen; zij komen eenvoudig aan anderen. Dat de Heiland zich zelf zou hebben bedoeld, is mogelijk, wordt echter niet met zoovele woorden gezegd. Ook in den psalm zelf is het verband niet zoo duidelijk als de eenvoudigheid der woorden, gepaard met den diepen zin er van, zou doen wenschen. Terwijl Jes. LI : 26 gezegd wordt, dat van het verwoeste Babel geen enkele steen ooit meer tot hoeksteen zal worden gebruikt, wordt hier het tegenovergestelde gezegd. Toch geloof ik niet, dat een bepaalde steen is bedoeld, of dat, op grond van Jes. XXVII : 16, zou moeten worden gedacht, het zij aan Sion als woonstede Gods, het zij aan de theocratische inrichting van Israël, het zij aan de israëlietische gemeente als zoodanig. Veeleer hebben wij hier een spreekwoord, waarvoor de aanleiding misschien in een der genoemde opvattingen ligt, maar dat eenvoudig met in het oog houden van het derde der vergelijking op den met de zijnen den tempel binnentredende toegepast wordt. Met dezen door de volkerenwereld tot vallens toe nedergestootene, door God gekastijde en daarom ook door de menschen verachte, is het gegaan als met den steen uit het spreekwoord. Ook van de bouwlieden hebben wij dan niet te vragen, wie hier bepaald bedoeld zijn; wij vinden er door aangeduid allen, die meenden, te kunnen oordeelen, en nu dit oordeel maakten tot een absolute verwerping; immers ook deze man had

geen gedaante of heerlijkheid; maar God heeft hem opgericht en hem eene in het oog vallende, eervolle plaats gegeven; wie had het gedacht? Vanwege Jahwe is het geschied, en het is een wonder in onze oogen. Maar dan voelen wij ook, hoe aan den eenen kant iets dergelijks in nog oneindig hooger mate van den Christus gezegd kon worden, maar ook hoe aan den anderen kant dit woord den regel stelt voor allen, die langs den weg der verlossing tot het heiligdom naderen. Ik denk aan 1 Cor. I : 26 vv.: het dwaze, het onedele, het zwakke, het verachte door God verkoren, opdat hij het wijze en het geëerde en het sterke te niet maken zou.

Vs. 24, 25 is de hoofdpersoon weer zelf aan het woord. Zich aansluitende aan het laatste woord van den tegenzang, staat hij stil bij wat God heeft gedaan: *dit is de dag, dien God gemaakt heeft; laat ons juichen en daarop verblijd zijn* en hij voegt er een bede aan toe om heil en voorspoed. Mij treffen daarin twee dingen: In de eerste plaats, dat, den lof van Jahwe aangrijpende, hij van zich zelf afziet. Niet dat God *hem* verhoogd heeft, staat bij hem op den voorgrond, maar dat *God* dezen dag heeft gemaakt. Het is zoo volkomen natuurlijk: die zelf het voorwerp is van de daad Gods, let alleen op deze als zoodanig; maar de omstanders letten op hetgeen in dien persoon door die daad is gewerkt. Maar dan ook in de tweede plaats: er is reden tot blijdschap; en zij moet worden geuit; maar bij God is men nooit aan een eind. Johannes spreekt van genade voor genade; de eene genade voor en de andere na. Ook onze held blijft niet staan bij wat God reeds gegeven heeft. Alle gaven Gods zijn eerstelingen en profetieën van meer. Daarom, op den feestdag zelf bidt men om heil, vs. 25. Evenals bij Ps. CXVI : 15 krijgen wij ook hier den indruk van een klacht; toch kan deze niet bedoeld zijn; reeds de wijze, waarop dit vers in het *Hosianna* enz., Matth. XXI : 9, Marc. XI : 9, Joh. XII : 13, aangehaald wordt, bewijst in dezen genoeg. Het is er mee als met onze gelukwenschen; niet waar het geluk ontbreekt, maar waar het reeds is, wenscht men het elkander toe.

Toch wordt ook door dit woord, vs. 24 v., de aandacht van de schare in den tempel niet afgeleid van den nu binnentredende. Met gejuich begroet men hem, den door God uit de verachting tot eere gebrachte. En met hem de zijnen; tusschen het enkelvoud van vs. 26ª en het meervoud van vs. 26ᵇ is geen werkelijk verschil. In vs. 26 kan het *in den naam van Jahwe* in verband gebracht worden zoowel met *gezegend* — een sterke vorm voor ons *welkom,* — als met *die komt.* Op grond van de bekende formule *zegenen in den naam van Jahwe,* vg. o. a. Deut, XXI : 5, ligt het eerste meer voor de hand. Het staat dan parallel met het *uit Jahwe's huis* in den volgenden regel. Daar is hij welkom; het is, als ontvangt Jahwe hem zelf daar. Het *die komt* moet dan zeer concreet genomen worden. Bij de aanhalingen van dit woord in de evangeliën, Matth. XXI : 9, Marc. XI : 9. Joh. XII : 13, ook Matth. XXXIII : 39, is echter de verbinding anders. Alle nadruk valt daar op het *komen in den naam van Jahwe.* Het is daar qualificatie van den zoon van David (bij Mattheüs), van het koningschap van onzen vader David (bij Marcus) van den koning Israëls (bij Johannes.) Matth. XXIII : 39 is zelfs het willen zegenen van hem, die komt in den naam

van Jahwe, het bewijs, dat men tot inkeer gekomen is, voorwaarde voor het zien van den Christus. Wat in onzen psalm de oorspronkelijke bedoeling geweest is, durf ik niet zeggen. Alleen wijs ik er op, dat het *in den naam van Jahwe* in ieder geval niet beteekent *met een boodschap als gezant van Jahwe,* maar deels zooveel als *in zijn kracht,* deels, en meer misschien nog, als *dragende den naam van Jahwe,* als in persoon, lotgevallen, ambt openbarende, wie Jahwe is en wat hij van zich zelf bekend gemaakt heeft, als getuige in zijn persoon van de grootheid en gunst van Jahwe. Maar dat is dan ook, wat vs. 27ª wordt uitgesproken. Ja, Jahwe is God. Ook dit vers houd ik nog voor een deel van den tegenzang. Het is de erkenning, die de in den tempel verkeerende schare onwillekeurig op de lippen komt bij het zien van dezen begenadigde Gods: *God deed over ons lichten.* Ik betwijfel, of wij hier een zinspeling op Exod. XIII : 21 hebben. Veeleer is het dezelfde gedachte, al wordt dit woord niet aangehaald, als Num. VI : 25. Het *over iemand doen lichten* wil zeggen: hem gunstbetoonen, hem in vriendelijkheid aanzien, hem zegenen. Welnu, indien er aan getwijfeld kon worden, of God in vriendelijkheid en gunst op Israël neerziet, thans kan men dat niet meer. De verschijning van dezen gezegende maakt aan allen twijfel dienaangaande een einde. Jahwe heeft er zich weer door doen kennen niet alleen als God, maar ook als den God van zijn volk. Dat er van de zijde der gemeente op geantwoord worde in vroolijken kultus!

Over de moeilijkheid van de laatste regels van vs. 27 sprak ik blz. 248 aant. 1. Voor het recht verstand van den psalm in zijn geheel is het geen bezwaar, dat wij omtrent de juiste bedeeling van dit vers in het onzekere zijn. Zooveel schijnt in elk geval duidelijk, dat wij te denken hebben aan een kultische uiting van dankbaarheid voor de weldaden, door Jahwe aan dezen persoon, en in hem aan de gemeente bewezen. Is het niet juist het tegenovergestelde van wat den Heiland wedervoer bij zijn intrede in Jeruzalems tempel? De Hosianna's weerklonken, maar de leiders des volks, en met dezen het volk als zoodanig .... willen hem niet.

En nu nog eenmaal, Gods lof! Ik houd vs. 28 weer voor een woord van den binnentredenden held. Het is hetzelfde als van vs. 21, maar nog wat sterker. Bij vs. 14 wees ik er op, dat het zich aansluit aan Exod. XV : 2; ook met vs. 21, 28 is dat, telkens op verschillende wijze, het geval. Daarbij valt in ons vers alles weg, wat den persoon zelf betreft. Alleen in het *gij zijt mijn God,* herhaald in het volgende *mijn God,* ligt de innige betrekking uitgedrukt, waarin de dichter weet te staan tot Jahwe. Maar voor het overige niet anders dan de verheerlijking Gods. Ten slotte is dat het toch maar. Dat Gods naam verhoogd worde! En de geheele gemeente valt in — en het einde is als het begin — *looft Jahwe, want hij is goed en tot in eeuwigheid is zijne gunst.*

Ik kan dezen psalm niet overbrengen op nieuw-testamentische toestanden, en van de oud-testamentische, die hij onderstelt, is ons het meeste onbekend. Toch, hetzij wij ons verplaatsen in de plaats van den gezegende, die, verhoogd door de rechterhand Gods, lovende voor verkregen verlossing, in het bewustzijn van zegen en kracht, toegang vraagt in het heiligdom, hetzij wij, dezen buiten

ons stellende, mede willen staan onder de groote, in den tempel vergaderde gemeente, die hem begroet, die in hem de rechterhand Gods groot gemaakt ziet, en die in hem als het ware den overwinnaar bij uitnemendheid, den Messias, verwelkomt, er is in onzen psalm zooveel aantrekkelijks, zooveel sprekends, zooveel, dat ons ook uit ons leven schijnt genomen te zijn. Wat een regels er uit, die, berijmd en onberijmd, ons telkens weer voor den geest komen! Bijna geen enkel onzer christelijke feesten wordt gevierd, of wij hooren iets uit onzen psalm. „Men hoort der vromen tent weergalmen van hulp en heil ons aangebracht; daar zingt men blij met dankbre psalmen: Gods rechterhand doet groote kracht".

Psalm CXIX.[1]

vs. 1. א Heil hun, die onberispelijk wandelen,
die in de wet van Jahwe gaan;
vs. 2. א heil hun, die zijne getuigenissen bewaren,
met het gansche hart hem zoeken,
vs. 3. א die ook geen onrecht plegen,
in zijne wegen[2] gaan.
vs. 4. א Gij hebt uwe inzettingen geboden,
om die ijverig te bewaren,
vs. 5. א och, dat mijne wegen vast waren,
om uwe verordeningen te bewaren!
vs. 6. א Dan zal ik niet beschaamd staan,
wanneer ik schouw op al uwe geboden.
vs. 7. א Ik zal u loven in oprechtheid des harten,
wanneer ik de rechten uwer gerechtigheid leer;
vs. 8. א uwe verordeningen zal ik bewaren;
verlaat mij niet al te zeer.

---

1. *Ook boven dezen psalm staat in de oude grieksche vertaling* Halleluja.

2. *Daar er van de 176 verzen, waaruit deze psalm bestaat, slechts vier zijn, waarin geen synoniem van het woord* wet *voorkomt, heeft men dit door tekst-emendatie ook daarin willen brengen. Men leze dan in vs. 3* בִּדְבָרָיו naar zijne woorden *in plaats van* בִּדְרָכָיו; *in vs. 37* בִּדְבָרֶךָ door uw woord *in plaats van* בִּדְרָכֶךָ; *in vs. 90* אִמְרָתְךָ uwe toezegging *in plaats van* כְּמוּנָתְךָ; *en in vs. 122* דְּבָרְךָ *in plaats van* עַבְדְּךָ; *de vertaling in vs. 122a wordt dan:* verpand uw woord ten goede.

vs. 9. ב Waarmee zal een jongeling zijn pad zuiver houden?
door zich te houden aan uw woord.
vs. 10. ב Met mijn gansche hart heb ik u gezocht;
laat mij niet afdwalen van uwe geboden.
vs. 11. ב In mijn hart heb ik uw woorden weggelegd,
opdat ik niet tegen u zondige!
vs. 12. ב Geprezen zijt gij, Jahwe,
leer mij uwe verordeningen.
vs. 13. ב Met mijne lippen heb ik verteld
al de rechtspraken uws monds;
vs. 14. ב in den weg uwer getuigenissen verheug ik mij
als over allerlei overvloed;
vs. 15. ב uwe inzettingen wil ik bepeinzen,
en al uwe paden beschouwen;
vs. 16. ב in uwe verordeningen wil ik mij verlustigen,
ik vergeet uw woord niet.

vs. 17. ג Doe wel aan uwen knecht, dat ik leve
en uw woord beware;
vs. 18. ג ontdek mijne oogen, dat ik schouwe
de wonderen uit uwe wet.
vs. 19. ג Ik ben een vreemdeling op aarde,
verberg uwe geboden niet voor mij.
vs. 20. ג Mijne ziel wordt verteerd van verlangen
naar uwe rechten te allen tijd.
vs. 21. ג Gij dreigt de vervloekte overmoedigen,
die van uwe geboden afdwalen.
vs. 22. ג Wentel[1] van mij smaadheid en verachting,
want uwe getuigenissen heb ik bewaard.
vs. 23. ג Al zitten vorsten neder en spreken samen tegen mij,
uw knecht bepeinst uwe verordeningen,
vs. 24. ג ook zijn uwe getuigenissen mijne verlustiging,
uwe rechten[2] mijne raadslieden.

vs. 25. ד Mijne ziel kleeft aan het stof;
doe mij leven naar uw woord.

---

1. *Voor* גַּל *lees ik* גֹּל.

2. *Het woord* מִשְׁפָּטֶיךָ *ontbreekt in het Hebreeuwsch; het is hier ingevoegd uit de oude grieksche vertaling.*

vs. 26. ד Mijne wegen heb ik verteld en gij hebt mij geantwoord;
leer mij uwe verordeningen;
vs. 27. ד doe mij den weg uwer inzettingen verstaan,
dat ik uwe wonderen bepeinze.
vs. 28. ד Mijne ziel druipt weg van weemoed;
richt mij op naar uw woord;
vs. 29. ד doe den weg der leugen verre van mij,
en begenadig mij met uwe wet.
vs. 30. ד Den weg der getrouwheid heb ik verkozen,
uwe rechten heb ik mij voorgesteld.
vs. 31. ד Ik kleef uwe getuigenissen aan;
Jahwe doe mij niet beschaamd staan;
vs. 32. ד den weg uwer geboden wil ik loopen,
want gij ontsluit mij het hart.

vs. 33. ה Onderwijs mij, Jahwe, den weg uwer verordeningen,
opdat ik die beware ten einde toe;
vs. 34. ה geef mij verstand, opdat ik uwe wet onderhoude,
en die beware met het gansche hart;
vs. 35. ה doe mij treden in het spoor uwer geboden,
want daarin heb ik een lust;
vs. 36. ה neig mijn hart tot uwe getuigenissen,
en niet tot hebzucht;
vs. 37. ה wend mijne oogen af van het zien naar ijdelheid;
doe mij leven op uwen weg;[1]
vs. 38. ה bevestig aan uwen knecht uw woord,
die (verbonden is)[2] aan uwe vreeze;
vs. 39. ה wend mijne smaadheid af, die ik vreeze,
want uwe rechten zijn goed.
vs. 40. ה Zie, ik heb verlangen naar uwe inzettingen;
doe mij leven door uwe gerechtigheid!

vs. 41. ו Dat uwe gunstbewijzen over mij komen, o Jahwe,
uw heil naar uw woorden,
vs. 42. ו opdat ik iets te antwoorden hebbe aan mijne smaders,
want ik vertrouw op uw woord;

1. *Zie blz. 225 aant. 2.*

2. *De woorden* verbonden is *zijn ter wille van de duidelijkheid ingevoegd. Anderen beschouwen vs. 38*^{b} *als behoorende bij* uw knecht.

vs. 43. ו en onttrek aan mijn mond het woord der waarheid niet al te zeer,
want ik zie uit naar uw recht,
vs. 44. ו en ik wil uw wet voortdurend bewaren,
in eeuwigheid en altoos,
vs. 45. ו opdat ik wandele in de ruimte,
want uwe inzettingen zoek ik;
vs. 46. ו en ik wil spreken over uwe getuigenissen voor koningen,
en zal niet beschaamd staan;
vs. 47. ו en ik zal mij verlustigen in uwe geboden,
die ik liefheb;
vs. 48. ו en ik zal mijne handen opheffen tot uwe geboden, [1]
en uwe verordeningen bepeinzen.

vs. 49. ז Gedenk het woord aan uwen knecht,
waarnaar gij mij hebt doen uitzien.
vs. 50. ז Dit is mijn troost in mijn verdrukking,
dat uw woord mij leven doet.
vs. 51. ז Overmoedigen hebben mij ten zeerste bespot,
van uwe wet ben ik niet geweken.
vs. 52. ז Ik ben gedachtig geweest aan uwe rechten van eeuwigheid,
o Jahwe, en ik ben vertroost.
vs. 53. ז Toornegloed heeft mij aangegrepen vanwege de goddeloozen,
die uwe wet verlaten.
vs. 54. ז Snarenspel zijn mij uwe verordeningen geweest,
in het huis mijner vreemdelingschap.
vs. 55. ז Ik ben in den nacht uw naam gedachtig geweest, o Jahwe,
en wil uwe wet bewaren.
vs. 56. ז Dit is mij ten deel gevallen,
want uwe inzettingen bewaar ik.

vs. 57. ח Mijn deel is Jahwe;
ik heb gezegd, uw woord te zullen bewaren.
vs. 58. ח Ik heb u aangezicht gesmeekt [2] met het gansche hart;
wees mij genadig naar uw woord.
vs. 59. ח Ik heb mijne wegen overdacht,
en mijne voeten gewend naar uwe getuigenissen;

---

1. *Achter dit woord staat in het Hebreeuwsch nog eenmaal* die ik liefheb. *Ik heb deze woorden, waardoor deze regel buitengewoon lang wordt, weggelaten.*

2. *Het hier gebezigde werkwoord* חִלָּה *beteekent eigenlijk* week maken; *vandaar* door smeeken en vermurwen.

vs. 60. ח ik heb mij gehaast en niet getalmd
om uwe geboden te bewaren.

vs. 61. ח Banden der goddeloozen hebben mij omgeven, [1]
ik heb uwe wet niet vergeten.

vs. 62. ח Te middernacht sta ik op, om u te loven
wegens de rechten uwer gerechtigheid.

vs. 63. ח Ik ben een genoot van allen, die u vreezen,
en die uwe inzettingen onderhouden.

vs. 64. ח Van uw gunst, Jahwe, is de aarde vol;
leer mij uwe verordeningen.

vs. 65. ט Gij hebt wel gedaan jegens uwen knecht,
Jahwe, naar uw woord.

vs. 66. ט Leer mij recht verstand en kennis,
want op uwe geboden heb ik vertrouwd.

vs. 67. ט Voordat ik verdrukt was, dwaalde ik,
maar nu bewaar ik uw woord.

vs. 68. ט God zijt gij en goed doende,
leer mij uwe verordeningen.

vs. 69. ט Overmoedigen hebben mij leugens aangewreven,
van ganscher hart bewaar *ik* uwe inzettingen.

vs. 70. ט Stomp als vet is hun hart;
ik verlustig mij in uwe wet.

vs. 71. ט Het is mij goed, dat ik verdrukt geweest ben,
opdat ik uwe verordeningen leere.

vs. 72. ט De wet uws monds is beter voor mij
dan duizenden van goud en zilver.

vs. 73. י Uwe handen hebben mij gemaakt en mij vastgesteld;
geef mij verstand, dat ik uwe geboden leere.

vs. 74. י Die u vreezen, zullen mij zien en zich verblijden,
want naar uw woord zie ik uit.

vs. 75. י Ik weet Jahwe, dat uwe rechten gerechtigheid zijn,
en dat gij mij in trouw vernederd hebt.

vs. 76. י Laat uw gunst mij tot vertroosting zijn,
naar uw woord tot uw knecht.

vs. 77. י Laten uwe barmhartigheden over mij komen, dat ik leve,
want uwe wet is mijne verlustiging.

1. *De vorm* עִוֵּד *komt elders niet voor.*

vs. 78. י Laten de overmoedigen beschaamd worden, daar zij mij zonder reden mishandeld hebben;
ik bepeins uwe inzettingen.

vs. 79. י Laten, die u vreezen, zich tot mij wenden,
opdat zij uwe getuigenissen kennen.[1]

vs. 80. י Laat mijn hart onberispelijk zijn in uwe verordeningen,
opdat ik niet beschaamd worde.

vs. 81. כ Mijn ziel smacht naar uw heil;
naar uw woord zie ik uit;

vs. 82. כ mijne oogen smachten naar uw woord,
zeggende: wanneer zult gij mij vertroosten?

vs. 83. כ Want ik ben geworden als een zak in den rook;
uwe verordeningen heb ik niet vergeten.

vs. 84. כ Hoevele zijn de dagen van uwen knecht?
wanneer zult gij mijne vervolgers richten?

vs. 85. כ Overmoedigen hebben voor mij kuilen gegraven,
zij, die niet zijn volgens uwe wet.

vs. 86. כ Al uwe geboden zijn waarheid,
zonder reden vervolgen zij mij; help mij.

vs. 87. כ Bijna hebben zij mij op aarde te gronde gericht,
maar *ik* heb uwe inzettingen niet verlaten.

vs. 88. כ Doe mij leven naar uw gunst,
opdat ik de getuigenissen[2] van uwen mond beware.

vs. 89. ל In eeuwigheid, Jahwe,
staat uw woord in de hemelen, vast.

vs. 90. ל Van geslacht tot geslacht is uwe trouw,[3]
gij hebt de aarde vastgezet en zij staat.

vs. 91. ל Naar uwe rechten staan zij nog heden;
want allen zijn uwe knechten.

vs. 92. ל Ware uwe wet mijne verlustiging niet geweest,
dan ware ik omgekomen in mijne ellende.

vs. 93. ל In eeuwigheid zal ik uwe inzettingen niet vergeten,
want door deze hebt gij mij doen leven.

---

1. *Het k'tib* וְיֵדְעוּ *verdient hier de voorkeur boven het k're* וְיֹדְעֵי = en die uwe getuigenissen kennen.

2. *Voor* עֵדֻת *lees ik in overeenstemming met de oude grieksche vertaling den meervoudsvorm* עֵדוֹת.

3. *Zie blz. 255 aant. 2.*

vs. 94. ל Uws ben ik; geef mij heil,
want uwe inzettingen heb ik gezocht.
vs. 95. ל Goddeloozen staan mij naar het leven;
op uwe getuigenissen zal ik letten.
vs. 96. ל Aan alle volmaaktheid [1] heb ik een einde gezien;
uw gebod is zeer ruim.

vs. 97. מ Hoe lief heb ik uw wet,
den ganschen dag is zij mijn overpeinzing.
vs. 98. מ Wijzer dan mijne vijanden maken mij uwe geboden,
want tot in eeuwigheid zijn zij [2] de mijne.
vs. 99. מ Meer inzicht dan al mijne leermeesters heb ik,
want uwe getuigenissen zijn mijne overpeinzing.
vs. 100. מ Verstandiger dan de ouden ben ik,
want uwe inzettingen heb ik bewaard.
vs. 101. מ Van ieder boos pad heb ik mijne voeten teruggehouden,
opdat ik uw woord zou bewaren.
vs. 102. מ Van uwe rechten ben ik niet afgeweken,
want gij hebt mij onderwezen.
vs. 103. מ Hoe zoet zijn voor mijn gehemelte uwe woorden, [3]
meer dan honig voor mijnen mond.
vs. 104. מ Door uwe inzettingen ben ik verstandig geworden,
daarom haat ik ieder leugenpad.

vs. 105. נ Uw woord is een lamp voor mijn voet,
en een licht op mijn spoor.
vs. 106. נ Ik heb gezworen, (en ik zal het gestand doen),
de rechten uwer gerechtigheid te zullen bewaren.
vs. 107. נ Ik ben ten zeerste verdrukt;
Jahwe maak mij levend naar uw woord.
vs. 108. נ Neem toch in welgevallen aan, Jahwe, de vrijwillige offers mijns
en leer mij uwe rechten. monds,

---

1. *Het hebreeuwsche woord* תִּכְלָה *komt elders niet voor. Waarschijnlijk beteekent het iets, dat in zekeren omvang afgerond is. De leidsche vertaling geeft het terug door* zaak; *anderen door* taak.

2. *In het Hebreeuwsch staat hier het enkelvoud* הִיא het.

3. *In het Hebreeuwsch staat het enkelvoud. Daar het werkwoord in het meervoud staat, leze men* אִמְרֹתֶיךָ *in plaats van* אִמְרָתְךָ.

vs. 109. כ Mijn leven stond voortdurend op het spel,[1]
maar uwe wet heb ik niet vergeten.
vs. 110. כ Goddeloozen hebben mij een strik gelegd,
maar van uwe inzettingen ben ik niet afgedwaald.
vs. 111. כ Ik heb uwe getuigenissen voor eeuwig tot erve,
want de vreugde mijns harten zijn zij.
vs. 112. כ Ik heb mijn hart geneigd om uwe verordeningen te doen
voor eeuwig, ten einde toe.

vs. 113. ס Twijfelaars haat ik,
maar uwe wet heb ik lief.
vs. 114. ס Mijn schuts en mijn schild zijt gij,
naar uw woord zie ik uit.
vs. 115. ס Wijkt van mij, gij boosdoeners,
opdat ik de geboden mijns Gods beware.
vs. 116. ס Ondersteun mij naar uw woord, opdat ik leve,
en laat mij niet beschaamd worden in mijne verwachting.
vs. 117. ס Ondersteun mij, opdat ik verlost worde,
en mij voortdurend verlustig[2] in uwe verordeningen.
vs. 118. ס Gij verwerpt allen, die van uwe verordeningen afdwalen,
want leugen is hun overleg.[3]
vs. 119. ס Schuim acht gij[4] alle goddeloozen der aarde;
daarom heb ik uwe getuigenissen lief.
vs. 120. ס Mijn vleesch siddert van schrik voor u,
en voor uwe rechten vrees ik.

vs. 121. ע Ik heb recht en gerechtigheid gedaan;
geef mij niet over aan mijne onderdrukkers;
vs. 122. ע wees borg voor uwen knecht[5] ten goede;
laten de overmoedigen mij niet onderdrukken.
vs. 123. ע Mijne oogen smachten naar uw heil,
en naar de toezegging uwer gerechtigheid.
vs. 124. ע Doe met uw knecht naar uw gunst,
en leer mij uwe verordeningen.

---

1. *Letterlijk staat er* mijn leven was in mijne hand; *vg. Richt. XII : 3 1 Sam. XIX, Job XIII : 14; voor* mijn leven *kan men natuurlijk ook vertalen* mijne ziel.

2. *Voor* וָאֶשְׁעָה ik zie uit *lees ik met de oude vertalingen* וָאֶשְׁתַּעֲשַׁע.

3. *Lees met oude vertalingen* הֲרֵעִיתֶם. *Mas. tekst heeft:* bedrog.

4. *Voor* הִשְׁבַּתָּ gij doet omkomen *lees ik* חִשַּׁבְתָּ.

5. *Zie aant. 2.*

vs. 125. ע Uw knecht ben ik; geef mij verstand,
dat ik uwe getuigenissen kenne.
vs. 126. ע Het is tijd voor Jahwe om te handelen;
zij hebben uwe wet verbroken.
vs. 127. ע Daarom heb ik uwe geboden lief,
meer dan goud en dan edel metaal.
vs. 128. ע Daarom stem ik al uwe inzettingen [1] toe;
ieder leugenpad haat ik.

vs. 129. פ Wondervol zijn uwe getuigenissen,
daarom bewaart ze mijn ziel.
vs. 130. פ De opening uwer woorden verlicht,
eenvoudigen verstandig makende.
vs. 131. פ Ik doe mijn mond open en ben begeerig,
want naar uwe geboden verlang ik.
vs. 132. פ Wend u tot mij en wees mij genadig,
naar het recht dergenen, die uwen naam liefhebben.
vs. 133. פ Zet mijne schreden vast in uw woord,
en doe alle ongerechtigheid niet over mij heerschen.
vs. 134. פ Bevrijd [2] mij van de overmacht van menschen,
opdat ik uwe inzettingen beware.
vs. 135. פ Doe uw aangezicht lichten over uwen knecht,
en leer mij uwe verordeningen.
vs. 136. פ Mijne oogen vloeien over als waterbeken,
dewijl men uwe wet niet bewaart.

vs. 137. צ Rechtvaardig zijt gij Jahwe,
en uwe rechten zijn recht. [3]
vs. 138. צ Gij hebt uwe getuigenissen in gerechtigheid geboden
en in de hoogste trouw.
vs. 139. צ Mijn ijver doet mij vergaan,
omdat mijne tegenstanders uwe woorden vergeten.
vs. 140. צ Zeer gelouterd is uw woord,
en uw knecht heeft het lief.
vs. 141. צ Klein ben ik en veracht;
uwe inzettingen heb ik niet vergeten.

1. *Voor* כָל־פִּקּוּדֵי כֹל, *dat geen zin geeft, lees ik* כָל־פִּקּוּדֶיךָ.
2. *Lett.:* vrijkoopen.
3. *Het praedicaat staat hier in het enkelvoud, terwijl het subject meervoud is; vandaar de overzetting der Statenvertaling* elkeen uwer oordeelen.

vs. 142. צ Uwe gerechtigheid is gerechtigheid voor eeuwig,
en uwe wet is trouw.
vs. 143. צ Angst en benauwdheid hebben mij getroffen,
uwe geboden zijn mijne verlustiging.
vs. 144. צ Gerechtigheid zijn uwe getuigenissen voor eeuwig;
geef mij verstand, dat ik leve.

vs. 145. ק Ik heb geroepen met het gansche hart; antwoord mij Jahwe;
uwe verordeningen zal ik bewaren;
vs. 146. ק ik heb u aangeroepen; geef mij heil,
opdat ik uwe getuigenissen beware;
vs. 147. ק ik ben den morgenstond[1] voor en roep;
naar uwe woorden zie ik uit;
vs. 148. ק mijne oogen zijn de nachtwaken voor,
bepeinzende uw woord.
vs. 149. ק Hoor mijne stem naar uw gunst;
doe mij leven, Jahwe, naar uw recht.
vs. 150. ק Nabij zijn, die schanddaden najagen,
die verre zijn van uw wet.
vs. 151. ק Nabij zijt gij, o Jahwe,
en al uwe geboden zijn trouw;
vs. 152. ק van oudsher weet ik uit uwe getuigenissen,
dat gij ze voor eeuwig gegrondvest hebt.

vs. 153 ר Zie mijne verdrukking en red mij uit,
want ik heb uwe wet niet vergeten;
vs. 154. ר twist mijne twistzaak en verlos mij,
doe mij leven naar uw woord.
vs. 155. ר Ver van de goddeloozen is het heil,
want uwe verordeningen zoeken zij niet.
vs. 156. ר Uwe barmhartigheden zijn vele, Jahwe;
doe mij leven naar uwe rechten.
vs. 157. ר Vele zijn mijne vervolgers en mijne tegenstanders;
van uwe getuigenissen heb ik mij niet afgewend.
vs. 158. ר Ik heb afvalligen gezien en verafschuwde [ze],
omdat zij uw woord niet bewaarden.
vs. 159. ר Zie, dat ik uwe inzettingen liefheb,
Jahwe, doe mij leven naar uwe gunst.

1. *Waarschijnlijk zal in plaats van* בַּנֶּשֶׁף *gelezen moeten worden* כַּנֶּשֶׁף.

vs. 160. ר Het wezen uwer woorden[1] is trouw,
en tot in eeuwigheid al de rechten[2] uwer gerechtigheid.

vs. 161. שׁ Vorsten hebben mij vervolgd zonder oorzaak,
maar uw woorden[3] vreest mijn hart.
vs. 162. שׁ Verheugd ben ik over uw woord,
als een, die grooten buit gevonden heeft.
vs. 163. שׁ Leugen haat en verafschuw ik;
uwe wet heb ik lief.
vs. 164. שׁ Zeven malen daags loof ik u
wegens de rechten uwer gerechtigheid.
vs. 165. שׁ Grooten vrede hebben, die uwe wet liefhebben,
en geen struikeling hebben zij.
vs. 166. שׁ Ik wacht op uw heil, Jahwe,
en uwe geboden doe ik.
vs. 167. שׁ Mijne ziel bewaart uwe getuigenissen,
en ik heb ze zeer lief.
vs. 168. שׁ Ik bewaar uwe inzettingen en uwe getuigenissen,
want al mijne wegen liggen voor u.

vs. 169. ת Moge mijn geschrei voor uw aangezicht genaken, Jahwe,
geef mij verstand naar uw woord;
vs. 170. ת kome mijne smeeking voor uw aangezicht,
red mij uit naar uw woord.
vs. 171. ת Mijne lippen zullen uw lof verkondigen,
want gij leert mij uwe verordeningen;
vs. 172. ת mijn tong zal uw woord bezingen,
want al uwe geboden zijn gerechtigheid.
vs. 173. ת Uwe hand zij er, om mij te helpen,
want uwe inzettingen heb ik verkozen;
vs. 174. ת ik verlang naar uw heil, o Jahwe,
en uwe wet is mijne verlustiging.
vs. 175. ת Dat mijne ziel leve en u love,
en dat uwe rechten[4] mij helpen!

1. *Waarschijnlijk moet voor* דְבָרְךָ *gelezen worden* דְבָרֶיךָ. *Anderen vertalen* het begin uws woords.

2. *Voor* מִשְׁפַּט *lees* מִשְׁפְּטֵי.

3. *Ik heb hier het k'tib* מִדְּבָרֶיךָ *gevolgd en niet het k're* מִדְּבָרְךָ.

4. *Ook hier heb ik het subject in overeenstemming met het werkwoord in het meervoud gebracht, en lees ik dus* מִשְׁפָּטֶיךָ.

vs. 176. ת Ik heb gedwaald als een verloren schaap; zoek uw knecht,
want uwe geboden heb ik niet vergeten.

Deze langste van al onze psalmen bestaat uit 22 strophen, elk van acht verzen. Van ieder dezer strophen beginnen al de verzen met dezelfde letter, en wel strophe-gewijze in alfabetische volgorde, zoodat de geheele psalm een alfabet vormt, waarvan elke letter achtmaal genomen is. Bij dezen kunstigen vorm moet natuurlijk evenmin naar een geregelde ontwikkeling van bepaalde gedachten, als naar dichterlijke bezieling worden gevraagd. De geheele psalm is niets anders dan een lange aaneenschakeling van vrijwel onsamenhangende uitingen. Over het geheel staat daarbij ieder vers op zich zelf; slechts hier en daar vinden wij enkele bijeenbehoorende versgroepen. Zelfs is er dikwijls tusschen de beide regels van een zelfde vers weinig logische samenhang, ook al zijn zij door *want* of een ander voegwoord verbonden. Verscheidene uitspraken komen, soms met een kleine verschikking der woorden, meer dan eens voor; ook van elders bekende uitspraken ontbreken niet. Daarbij is er in de eindelooze herhaling van vrijwel dezelfde gedachten iets vermoeiends; herhaaldelijk voelt men, dat de keuze der woorden, en daardoor ook der uitspraken zelf, meer door den eenmaal gewilden vorm, dan door gedachte of innerlijken drang wordt bepaald. En toch mist ook deze psalm zijn aantrekkelijkheid niet. Zonder veel diepte spreekt hij van innige vroomheid. De dichter, indien wij hem dezen naam mogen geven, kent en zoekt het leven met God en legt daarvan getuigenis af.

Dat hij dit doet als Israëliet, spreekt vanzelf. Toch zie ik niet in, dat wij daarom recht zouden hebben, te zeggen, dat de gewaarwordingen en ervaringen, waarvan hij spreekt, niet zijne eigen persoonlijke, maar die van het volk zouden zijn. Uitspraken als van vs. 63, 74, 79 e. a. kunnen m. i. moeilijk als personificatie worden opgevat. Bovendien spreekt in het geheel van den psalm een zoo persoonlijke toon, dat ook, indien aan het volk als subject er van zou moeten worden gedacht, de hier genoemde ervaringen en wat dies meer zij, toch door de ziel van den dichter moeten zijn heengegaan, om hem te kunnen doen spreken, zooals hij doet. Dat de vermelding *vorsten*, die hem belagen en voor wie hij zich verdedigen moet, vs. 23, 46, 161, een bewijs van het tegendeel zoude zijn, is niet juist. Van den persoon, de omstandigheden en de lotgevallen van dezen dichter weten wij te zeer niets af, dan dat wij uit bovengenoemde verzen een conclusie zouden kunnen trekken. Ook is niet uitgesloten, dat hij, wat het volk als zoodanig doorgemaakt heeft, eenigszins hypothetisch, als hem persoonlijk aangedaan, voorstelt. Dat tal van uitspraken uit dezen psalm tot de zeer bekende — ik zou haast zeggen: klassieke — woorden van den bijbel behooren, weet ieder; ik noem vs. 1, 9, 14, 33, 42, 67, 89, 96, 99, 105, 130, 176, — er zijn er nog meer.

Gewoonlijk noemt men als onderwerp van den psalm *den lof der wet*. In dat opzicht zou hij op éêne lijn staan met het tweede gedeelte van Ps. XIX. Volkomen juist is dit niet. Hoe groote plaats de gedachte aan de wet ook in dezen psalm moge innemen, een eigenlijke verheerlijking er van is hij toch niet;

deze komt er slechts sporadisch in voor. Veeleer beschouw ik als hoofdmotief er van de verhouding van persoonlijke vroomheid, waarin de dichter tot Jahwe weet te staan. Eigenaardig is in dit opzicht, dat, behalve in de eerste drie verzen, die als een soort inleiding of aanslag kunnen worden beschouwd, Jahwe den geheelen psalm door, in den 2den persoon, wordt aangesproken. Onze psalm krijgt daardoor eenigszins het karakter van een gebed.

Deze persoonlijke vroomheid vindt hare uiting in de verhouding, waarin de dichter staat tot de *wet*. Als synoniemen van dit woord bezigt hij, evenals de dichter van Ps. XIX : 8 vv., maar nog sterker dan deze, de uitdrukkingen *getuigenissen, verordeningen, inzettingen, geboden, rechten, woorden*. Dat hij ze vereenzelvigt met *de* thorâ, den eigenlijken bijbel der Joden, onzen Pentateuch, is mogelijk, maar schijnt mij toch weinig waarschijnlijk. Toch ligt voor de hand, te meenen, dat, ware den dichter gevraagd, waar deze wet te vinden is, hij als drager er van de thorâ zou hebben genoemd. Wij hebben hier hetzelfde geval, als in ons spraakgebruik ten opzichte van de uitdrukking *het Woord Gods* in verband met de *Heilige Schrift*.

Als aanduiding van de plaats, die de wet in de vroomheid van het latere Jodendom inneemt, is onze psalm karakteristiek. Van de 176 verzen, waaruit hij bestaat, zijn er slechts *vier*, vs. 3, 37, 90, 122, waarin niet het woord *wet* of een der genoemde synoniemen er van voorkomt. Over de poging, het door tekstemendatie ook in deze vier verzen in te brengen, zie bl. 255 aant. 2. Voor den dichter is de wet samenvatting van alles. Vs. 96 heet het: *aan alle volmaaktheid heb ik een einde gezien; uw gebod is zeer ruim*. De bedoeling is, dat, terwijl alles beperkt is, Gods gebod naar inhoud en wezen geen grens heeft. Gods woord is dan ook veel meer dan wat wij gewoonlijk *wet* noemen. Het is voor eeuwig gegrondvest, vs. 152; het staat in de hemelen, vs. 89; het is de grondslag van de aarde, vs. 90 (zie over de hier voorgestelde tekstemendatie aant. 2); aan de bepalingen er in nedergelegd, is alles, hemel en aarde, onderworpen, vs. 91; kent men het, dan heeft men ook leeren zien, hoe, naar het woord Ps. XXXIII : 5b, de aarde vol is van de gunstbewijzen Gods, vs. 64. Vandaar, dat het ook in de *ruimte* doet gaan, vs. 4, en dat, om in den weg van Gods geboden te kunnen wandelen, God het hart moet hebben *ontsloten*, vs. 32. Ik vat het woord *ruimte* hier nog eenigszins anders op dan b.v. Ps. XVIII : 20, CXVIII : 5, en wel minder in physieken zin. Het is het tegenovergestelde, ook van geestelijke bekrompenheid. Met Gods woord wordt het leven vroolijk en frisch. Ook uitingen van vs. 98 vv. moeten in dezen zin worden verstaan. Er spreekt in deze verzen een toon, die bij oppervlakkige beschouwing onaangenaam aandoet, maar die ten slotte niet anders is dan gevolg van de hooge plaats, die men, niet aan zich zelf, maar aan de wet toekent. Deze heet, vs. 105, *een lamp voor den voet en een licht op het spoor;* Gods rechten zijn, naar een sprekende uitdrukking van vs. 24, 's dichters *raadslieden*. Het is waar, het verstaan er van is niet ieders zaak; zij moeten worden *geopend*, vs. 130, maar wanneer dit dan ook geschied is — en het is hetgeen, waarom de dichter voortdurend bidt — dan geven zij den *eenvoudigen*, d. w. z. den onervarenen en die uit zich zelf den weg zoo licht bijster konden

worden, vg. Ps. XIX : 8, CXVI : 6, volkomen verstand. Men leert zien, hoe wonderlijk Gods wegen, en dus ook zijne getuigenissen, zijn, vs. 18, 27, 129. Maar daaraan heeft men dan ook genoeg; men kan alle menschelijke wijsheid ontberen; Gods woord maakt deze beschaamd. Dat daarbij sprake is van een wijzer zijn niet alleen dan de *vijanden*, maar ook dan *leermeesters* en *ouden*, wier ervaring anders als de hoogste wijsheid geacht werd, vg. Job VIII : 8, 9, is niet meer dan de consequentie er van. Bij de *leermeesters* te denken aan hellenistische wijsgeeren, of aan andere, die door valsche leeringen Israël van zijn geloof af zouden willen brengen, schijnt mij gezocht. Wij hebben hier hetzelfde als in het Nieuwe Testament, 1 Joh. II : 20, 27; voor de *wet* treedt de *geest* in de plaats.

Daarnaast treft ons het absolute zwijgen van den dichter over alles, wat den cultus betreft. Vs. 108 wordt van *offers* gesproken, doch ook daar alleen van *vrijwillige offers zijns monds*. Of daarbij gedacht is aan de onmiddellijk volgende bede, dan wel meer algemeen aan geloften en dankzeggingen, waarover de dichter niet noodig acht, verder te spreken, laat zich bij het volkomen gemis aan samenhang, dat onzen psalm kenmerkt, niet uitmaken. De gedachte herinnert aan Ps. XIX : 15. Alleen blijkt, dat in onzen psalm een vroomheid aan het woord is, die evengoed beoefend kan worden in de verstrooiing als in het heiligdom, en die zich concentreert om het „woord". Niet de priester, maar de schriftgeleerde is hier de man.

Voor het overige is dit naar voren brengen van de wet in onzen psalm iets geheel formeels. Van den inhoud er van vernemen wij niets, evenmin als van de vruchten, die de beoefening er van afwerpt, het zij op intellectueel, het zij op ethisch gebied. Zooveel alleen wordt uitgesproken, dat de toezeggingen Gods zeer *gelouterd* zijn, vg. Ps. XII : 7, XVIII : 31, d. w. z. vrij van onreine bestanddeelen, zoodat die er in wandelt, geen onrecht pleegt, vs. 3; dat het letten er op voor den jongeling het middel is, om zijn pad zuiver te houden, vs. 9, m. a. w. niet tegen Jahwe te zondigen, vs. 11; dat het terughouden der voeten van ieder boos pad de voorwaarde is voor het bewaren er van, vs. 101; dat men er een oog en een hart door krijgt, om te letten op de wonderen Gods, vs. 18, 27; dat het staat tegenover het najagen van aardsch gewin, vs. 36, 37; en dat men door de beoefening er van verstand en inzicht verkrijgt, meer zelfs dan onderwijs en ervaring geven kunnen, vs. 98, 100, 104, 130. Veel is dit niet; nadere bijzonderheden omtrent den inhoud van het zedelijk leven ontbreken geheel.

Een sterke tegenstelling hiermee vormt de breedsprakigheid, waarmee de dichter de beoefening der wet als zoodanig, dus in formeel opzicht, als eisch en kenmerk van vroomheid, ook van eigen vroomheid, naar voren brengt. De psalm begint met een heilwensch aan degenen — gekarakteriseerd als rechtschapenen van wandel, — die in de wet, of zooals het vs. 3 naar den tegenwoordigen tekst heet, in de wegen van Jahwe gaan, zijne getuigenissen — hier overal in den zin van *vermaningen* — onderhouden, en hem, d. w. z. zijnen in die wet en vermaningen geopenbaarden wil, van ganscher harte zoeken. Deze inleiding sluit zich aan aan het begin Ps. I. In de zaligsprekingen van Matth. V volgt de Heiland dezen zelfden vorm. Welnu, tot degenen, die een dergelijken

heilwensch op zich zelve kunnen toepassen en van wie gezegd kan worden, dat zij Jahwe's naam liefhebben, vs. 132, behoort ook de dichter. Hij is, vs. 63, een metgezel van allen, die Jahwe vreezen en zijne verordeningen onderhouden. Nog sterker: hij heeft gezworen en zal het gestand doen, de rechten zijner gerechtigheid te zullen bewaren, vs. 106. Den boosdoener roept hij toe met de woorden van Ps. VI: 9, *wijk van mij, opdat ik de geboden Gods onderhoude*, vs. 115.

Met het oog op den dichter laten zich in den psalm twee lijnen onderscheiden. Aan den eenen kant de telkens terugkeerende verklaring, dat hij Jahwe's wet liefheeft en zijne geboden onderhoudt; aan den anderen de zich niet minder vaak herhalende bede, dat God hem redde uit zijne ellende en hem op grond zijner getrouwe wetsvervulling nu ook daarin bevestige. In beide punten is de dichter onuitputtelijk. Het is niet wel doenlijk, al de uitspraken te noemen, die hierbij in aanmerking komen. Om met het eerste te beginnen, de dichter heeft recht en gerechtigheid gedaan vs. 121; hij heeft zich, den weg der getrouwheid verkiezend, vs. 30, 173, en ieder leugenpad hatend, vs. 128, 163, de rechten Gods voorgesteld, vs. 30, ze in het hart weggelegd, vs. 11, en met zijne lippen geteld, vs. 13. Hij schouwt er op, vs. 6, 15, heft de hand, als ware het biddend, Ps. XXVIII : 2, LXIII: 5 er naar op, vs. 48, en heeft zijn hart geneigd, om ze te doen, zonder dralen, ten einde toe vs. 60, 112. Op dit onderhouden hebben en willen onderhouden er van legt hij voortdurend nadruk, vs. 8, 22, 44, 55, 57, 67, 69, 95, 100, 145, 146, 166, 168. Positief heet het, dat hij ze met zijn gansche hart heeft gezocht, vs. 10, 94, en er als met open mond — ik denk aan Ps. LXXXI : 11 — naar gesnakt, vs. 131; zijn ziel wordt verteerd van verlangen er naar, vs. 20, 40, 81; zij zijn het voorwerp zijner overpeinzingen, vs. 15, 23, 78, 99, den ganschen dag, vs. 97, maar ook in den nacht, vs. 55 waar in plaats van de wet de *naam* van Jahwe, die zich daarin openbaart, het voorwerp zijner overpeinzingen is. Te middernacht wil hij Jahwe er voor prijzen, vs. 62; voordat de morgenstond aanbreekt, hoopt hij er op, vs. 147, en — naar de eigenaardige uitdrukking van vs. 148 — zijne oogen, smachtende naar de toezeggingen Gods, vs. 82, zijn de nachtwaken voor, om deze te overdenken, vg. Ps. LXIII : 7. En naast deze positieve uitingen staan de meer negatieve; niettegenstaande alles, wat zich er tegen verzette, heeft hij Gods wet niet vergeten, vs. 16, 61, 93, 109, 141, 153, 176, en is er niet van afgeweken, vs. 51, 87, 110, 157.

In dit alles is meer dan uitwendige wetsvervulling. Ik releveerde reeds, dat de dichter *hoopt* op Gods woord, vs. 43, 74, 81, 114, 147. Vs. 66 heet het, dat hij *vertrouwt* — het is hetzelfde woord als Ps. CXVI : 10, en wil volgens de hebreeuwsche beteekenis van het woord zeggen, dat hij ze als *vast betrouwbaar* beschouwt —, vg. vs. 42. Met deze uitingen hangt samen, dat hij ze noemt, niet alleen *gerechtigheid*, d. w. z. zoo zijnde als zij naar den norm van Gods wezen zijn moeten, vs. 75, 144, 172, vg. ook vs. 137, 138, en niet minder de herhaaldelijk voorkomende uitdrukking *rechten uwer gerechtigheid*, vs. 62, 106, 164, vg. ook vs. 123, — maar ook *getrouwheid*, eigenlijk *vastheid*, vs. 86, 142, 151, d. w. z. iets, waarop vertrouwd worden mag, dat *in gerechtigheid* en *trouw*

is gegeven, vs. 138, en waarvan de *som* als het laatste en alles omvattende *trouw* heeten mag, vs. 160.

En nu staat nog naast dit hopen en gelooven de *liefde*. Men kan over den psalm denken, zooals men wil, niet licht zal iemand ontkennen, dat er liefde in spreekt tot de wet. Uitingen als van vs. 47, 97, 113, 140, 159, 173, 167 komen voort uit het hart. Er iets roerends in verklaringen als deze, dat hij Gods getuigenissen aankleeft, vs. 31, dat hij er een *lust* in heeft, vs. 34, dat zij zijn de *vreugde* zijns harten, vs. 111, en zijn *verlustiging*, vs. 16, 24, 47, 70, 77, 92, 143, 174, zijn *snarenspel*, vs. 54, en zijn *erve*, vs. 111, — men bedenke, hoe beide uitdrukkingen elders van God zelf zijn gebruikt, Ps. CXVIII : 14, Deut. X : 9 — iets, dat hem blijde maakt als een, die grooten buit gevonden heeft, vs. 162, dat voor zijn gehemelte zoeter is dan honing, vs. 103, en meer waard dan allerlei rijkdom en duizenden van zilver en goud, vs. 16, 72, 127, vg. Ps. XIX : 11. Ons, die bij het woord *wet* in den regel aan gansch andere dingen denken, klinken zulke woorden vreemd in de ooren. Herinneren zij ons toch ook niet aan de gelijkenis van de parel van groote waarde? Voor het woord Gods hier treedt daar het koningschap Gods in de plaats. En toch is er bij die liefde ook *vrees* in het hart. Op de verklaring *uwe getuigenis heb ik lief*, vs. 116, volgt onmiddellijk als onder de impressie van wat God is voor de goddeloozen, vs. 120: *mijn vleesch siddert van schrik voor u, en voor uwe rechten vrees ik*, en vs. 161, *vorsten hebben mij vervolgd zonder oorzaak*, wat doet het er toe? *maar voor uwe woorden vreest mijn hart*. Een tegenstrijdigheid is dit niet; hoe meer liefde voor Gods woord in het hart, hoe meer heilig ontzag ook.

Hieraan knoopt zich vast de tweede zoo even genoemde lijn, die zich met het oog op den dichter in onzen psalm onderscheiden laat. Niets is minder juist, al geven sommige op zich zelf staande uitspraken er aanleiding toe, dan met het oog op onzen dichter te spreken van eigengerechtigheid en wetsheiligheid. Beide zijn reeds hierdoor uitgesloten dat, hoezeer de wet ook naar voren gebracht wordt, toch achter deze zeer bepaald staat de persoon van Jahwe. Reeds de gebedsvorm (zie boven), die dezen geheelen psalm kenmerkt — ik noem hier alleen maar vs. 145, 146, 149, 154, 169, 170 — en dien men hier eigenlijk niet verwacht zou hebben, wijst daarop. Maar meer nog doen het uitspraken als van vs. 57: *mijn deel is Jahwe*, vs. 114, *Jahwe mijn schuts en mijn schild zijt gij*, vs. 94: *uws ben ik, o God*. Voor den dichter is de wet — laat mij hier mogen zeggen, hoe bovenmate veel het ook zijn moge: niets anders dan — de schakel, die God en menschen verbindt: God, doordat deze zich zelf, d. i. zijn woord, zijn naam, ook zijn heil daarin neergelegd heeft; menschen, voor zoover dezen er door worden gebracht tot een leven met God. Immers, alleen voor zoover er vreeze Gods in het hart is, kan zijn woord van beteekenis zijn vs. 38. Want ten slotte is het toch alleen te doen om Jahwe. Voor den dichter is deze de *gezegende*, vs. 12, *goed en goed doende*, vs. 68, de *rechtvaardige*, vs. 137, die den zijnen nabij is, vs. 151, wiens barmhartigheden vele zijn, vs. 156, die antwoordt op het gebed, vs. 26, 145, en voor wien al 's menschen wegen bloot liggen vs. 168. Maar zoo is hij het dan ook, om wiens *gunstbewijzen*, die de geheele aarde

vs. 60. ח ik heb mij gehaast en niet getalmd
om uwe geboden te bewaren.
vs. 61. ח Banden der goddeloozen hebben mij omgeven,[1]
ik heb uwe wet niet vergeten.
vs. 62. ח Te middernacht sta ik op, om u te loven
wegens de rechten uwer gerechtigheid.
vs. 63. ח Ik ben een genoot van allen, die u vreezen,
en die uwe inzettingen onderhouden.
vs. 64. ח Van uw gunst, Jahwe, is de aarde vol;
leer mij uwe verordeningen.

vs. 65. ט Gij hebt wel gedaan jegens uwen knecht,
Jahwe, naar uw woord.
vs. 66. ט Leer mij recht verstand en kennis,
want op uwe geboden heb ik vertrouwd.
vs. 67. ט Voordat ik verdrukt was, dwaalde ik,
maar nu bewaar ik uw woord.
vs. 68. ט God zijt gij en goed doende,
leer mij uwe verordeningen.
vs. 69. ט Overmoedigen hebben mij leugens aangewreven,
van ganscher hart bewaar *ik* uwe inzettingen.
vs. 70. ט Stomp als vet is hun hart;
ik verlustig mij in uwe wet.
vs. 71. ט Het is mij goed, dat ik verdrukt geweest ben,
opdat ik uwe verordeningen leere.
vs. 72. ט De wet uws monds is beter voor mij
dan duizenden van goud en zilver.

vs. 73. י Uwe handen hebben mij gemaakt en mij vastgesteld;
geef mij verstand, dat ik uwe geboden leere.
vs. 74. י Die u vreezen, zullen mij zien en zich verblijden,
want naar uw woord zie ik uit.
vs. 75. י Ik weet Jahwe, dat uwe rechten gerechtigheid zijn,
en dat gij mij in trouw vernederd hebt.
vs. 76. י Laat uw gunst mij tot vertroosting zijn,
naar uw woord tot uw knecht.
vs. 77. י Laten uwe barmhartigheden over mij komen, dat ik leve,
want uwe wet is mijne verlustiging.

1. *De vorm* עִוֵּד *komt elders niet voor.*

vs. 78. י Laten de overmoedigen beschaamd worden, daar zij mij zonder reden mishandeld hebben;
ik bepeins uwe inzettingen.
vs. 79. י Laten, die u vreezen, zich tot mij wenden,
opdat zij uwe getuigenissen kennen.[1]
vs. 80. י Laat mijn hart onberispelijk zijn in uwe verordeningen,
opdat ik niet beschaamd worde.

vs. 81. כ Mijn ziel smacht naar uw heil;
naar uw woord zie ik uit;
vs. 82. כ mijne oogen smachten naar uw woord,
zeggende: wanneer zult gij mij vertroosten?
vs. 83. כ Want ik ben geworden als een zak in den rook;
uwe verordeningen heb ik niet vergeten.
vs. 84. כ Hoevele zijn de dagen van uwen knecht?
wanneer zult gij mijne vervolgers richten?
vs. 85. כ Overmoedigen hebben voor mij kuilen gegraven,
zij, die niet zijn volgens uwe wet.
vs. 86. כ Al uwe geboden zijn waarheid,
zonder reden vervolgen zij mij; help mij.
vs. 87. כ Bijna hebben zij mij op aarde te gronde gericht,
maar *ik* heb uwe inzettingen niet verlaten.
vs. 88. כ Doe mij leven naar uw gunst,
opdat ik de getuigenissen[2] van uwen mond beware.

vs. 89. ל In eeuwigheid, Jahwe,
staat uw woord in de hemelen, vast.
vs. 90. ל Van geslacht tot geslacht is uwe trouw,[3]
gij hebt de aarde vastgezet en zij staat.
vs. 91. ל Naar uwe rechten staan zij nog heden;
want allen zijn uwe knechten.
vs. 92. ל Ware uwe wet mijne verlustiging niet geweest,
dan ware ik omgekomen in mijne ellende.
vs. 93. ל In eeuwigheid zal ik uwe inzettingen niet vergeten,
want door deze hebt gij mij doen leven.

---

1. *Het k'tib* וְיָדְעוּ *verdient hier de voorkeur boven het k'ré* וְיֹדְעֵי = en die uwe getuigenissen kennen.

2. *Voor* עֵדוּת *lees ik in overeenstemming met de oude grieksche vertaling den meervoudsvorm* עֵדְוֹת.

3. *Zie blz. 255 aant. 2.*

vervullen, vs. 62, om wiens *heil* en *barmhartigheden* het den dichter te doen is, vs. 41, 77, 81, 94, 123, 124, 146, 149, 166, 174, opdat hij zou kunnen leven, vs. 77, 188, 56, 159; die grooten, door geen struikelingen gestoorden vrede geeft aan degenen, die zijn wet liefhebben, vs. 165; wiens naam hij tot zelfs in de nachten gedenkt, vs. 55, wiens aangezicht hij gunstig voor zich wenscht te stemmen vs. 58, opdat het over hem lichte vs. 135, dien hij aanspreken kan als zijn verlosser, vs. 154, naar wiens vertroosting hij uitziet, vs. 82, evenzeer als naar zijn handelend optreden, vs. 126, en wien dan ook het lied geldt, dat hij zingt, in den nacht en zeven maal daags, vs. 7, 62, 164, 172, 175. Zijn knecht is hij, vs. 38, 65, 76, 122, 125, 125, 140; hij weet, dat zijne handen, wier hulp hij inroept, vs. 173, hem hebben gemaakt en vastgezet, vs. 73, — de woorden herinneren aan Deut. XXXII: 6, —, hij voelt zich in allen deele afhankelijk van hem.

Deze afhankelijkheid — en het is een bewijs, dat wij in onzen dichter geen farizeeschen geest voor ons hebben — geldt in onzen psalm bepaald het zedelijk leven. Daarop berust het gebed. Hierin laten zich twee bestanddeelen onderscheiden, die, hoewel na aan elkander verwant, toch ieder zijn eigen beteekenis hebben. Zij zijn, zooals ik reeds zeide, de bede om uit zijn ellende te worden gered, en die om bevestigd te worden in het leven naar en door het woord Gods.

Daarbij komt echter nog iets anders. Onze psalm is te door en door israëlietisch, dan dat er de tegenstelling in zou ontbreken tusschen gemeente en wereld. In het algemeen teekent de israëlietische vroomheid — en is dit ten slotte met die der christelijke gemeente niet eveneens het geval? — zich af op een achtergrond van goddeloosheid en vijandschap tegen Jahwe. Ook in onzen psalm komt dit uit. De dichter spreekt van *overmoedigen*, vs. 21, 51, 69, 78, 86, 122. Naar aanleiding van Ps. XIX: 14, karakteriseerde ik dezen als lieden, die met God niet rekenen, en voor wie, levende als zij doen naar eigen verkiezing, de wet Gods moeilijk iets anders kan zijn dan een voorwerp van spot, waarop zij uit de hoogte neerzien. Onze dichter spreekt dan ook herhaaldelijk over hen als *goddeloozen*, vs. 53, 61, 95, 110, 119, 154, *boosdoeners*, vs. 115, *afvalligen*, vs. 158, *twijfelaars*, vs. 113. Zij zijn menschen, die van Gods wet afdwalen, en deze verbreken, vs. 21, 53, 126, die schanddaden najagen en verre zijn van Gods wet, vs. 150; wier hart stomp is als vet, vs. 70. In dit laatste ligt, evenals Ps. XVII: 10, de gedachte aan ongevoeligheid voor alle hoogere geestelijke indrukken; de wet Gods — zie de tegenstelling tusschen de beide regels van vs. 70 — kan voor de zoodanigen geen verlustiging zijn. Eigenaardig zijn vooral de beide laatste benamingen. Voor *twijfelaars* heeft de Statenvertaling, naar een andere opvatting van het woord, *kwade ranken*. In verband met 1 Kon. XVIII: 21 is er bij te denken aan menschen, die op twee gedachten hinken, wier hart verdeeld is tusschen God en de wereld; Joden — ook het woord *afvalligen* wijst daarop — maar die ontrouw geworden zijn aan hun geloof. En als zij hem nu maar met vrede lieten! Maar dat juist is niet het geval. Onze dichter noemt hen *vijanden*, vs. 98, *tegenstanders*, vs. 157, *onderdrukkers*, vs. 121, *vervolgers*, vs. 157. Wij kunnen niet zeggen, wat hij in bijzonderheden bedoelt,

als hij er over klaagt, dat men hem kuilen graaft, vs. 85, en strikken legt, v. 110, hem onderdrukt, vs. 121, 134, en bespot, vs. 51, en hem bijna te gronde richt vs. 87, 95, evenmin als waarin het gezocht moet worden, dat zijn leven voortdurend op het spel heeft gestaan, vs. 109. Ook wat hij over *vorsten* zegt als zijne mogelijke of werkelijke tegenstanders, te wier aanhooren hij over de getuigenissen Gods spreken wil, vs. 23, 46, 161, kunnen wij niet nader thuis brengen. Zooveel alleen is zeker, dat wij te doen hebben met een man, die de tegenstelling van het leven met God en het leven der wereld niet alleen kent, maar er ook al de pijn van heeft doorgemaakt. Ik weet niet, in hoeverre de bede: *doe allerlei ongerechtigheid niet over mij heerschen*, vs. 133, in eigenlijken, dan wel, op de wijze van Ps. XIX : 14, in beeldsprakigen zin moet worden opgevat. De onmiddellijk voorafgaande bede: *zet mijne schreden vast in uw woord* wijst op het laatste. Er is dan onder te verstaan de bede, dat deze lieden in geestelijken zin geen macht over hem krijgen, hem niet meesleepen in hun kring, hem niet maken tot een der hunnen. Daarvoor bestaat gevaar. Hunne banden omstrikken hem reeds, vs. 61. Immers zij bespotten hem, vs. 51; hij is het voorwerp van hun smaad en verachting, vs. 22, 42; hij voelt zich zoo eenzaam onder hen. Vandaar die verklaring *ik ben een vreemdeling op aarde*, vs. 19, en dat spreken over het *huis der vreemdelingschap*, waarin hij verkeert, vs. 54, uitdrukkingen, die ook de Christen zoo goed kan verstaan. Het wil niet zeggen, in den zin, waarin wij het dikwijls opvatten, dat de dichter weet, op aarde geen *blijvende* plaats te hebben, maar dat hij zich in zijn omgeving niet thuis gevoelt; hij is er alleen als gast. Daarentegen ontbreekt hier de bijvoeging, die de eigenaardigheid is van Ps. XXXIX : 13, dat de dichter zich voelt als een gast *Gods*. Eigenaardig is de uitdrukking, dat hij is als *een zak in den rook*, vs. 83. Ik denk daarbij niet zoozeer aan *rouw*, als wel aan *verschrompeling*, hij kan niet ademen; het is, alsof alle lucht hem ontnomen is. Vandaar dat spreken over de *ellende*, waarin hij verkeert, vs. 50, 92, 107, 153; hij voelt zich zoo *klein* en *veracht* vs. 141: hij is in angst en benauwdheid vs. 143; het is hem, als stond zijn leven voortdurend op het spel, vs. 109, hij is in allen deele verdrukt, vs. 67, 71. Maar zoo zou hij het ook niet vele dagen meer kunnen uithouden; hoelang zou het nog zijn? vs. 84. Zijn ziel druipt weg van *weemoed*, vs. 28: het is het gevoel van volstrekte hulpeloosheid, dat iemand zoo spreken doet. Is het niet meer dan tijd, vs. 126, dat Jahwe opsta, en tusschenbeiden trede, en zijnen vervolgers recht doe wedervaren? v. 84. Als een verloren schaap dwaalt hij rond, vs. 175. Ik geloof niet — en dat geldt ook van vs. 67, vg. vs. 71, — dat er gedacht moet worden, zooals b.v. onze psalmberijming doet, aan zedelijke afdwaling. Het is een eigenaardigheid van onzen psalm, dat er geen enkele toon van schuldbelijdenis in gehoord wordt; ook hieruit blijkt, wat ik in den aanvang zeide, dat bij alle vroomheid, die er in spreekt, onze psalm niet diep gaat; misschien hangt daarmee ook samen, dat er geen sprake in is noch van kultus in het algemeen, noch, meer in het bijzonder, van offers. Met *dwalen* wordt hier bedoeld het hulpeloos rondzwerven, zonder dat men weet waarheen. Het daarvoor gebezigde beeld van een schaap vinden wij ook Jer. L : 6, 17. Ook vs. 25 *mijne*

ziel kleeft aan het stof moet in dien zin verstaan worden. Er is daarin geen sprake van gehechtheid aan zinnelijke dingen, maar, evenals b.v. Ps. XLIV: 26, aan een wegzinken als in het graf. Het leven wendt zich daarheen; en zoo moet men voort.

De uitspraken, die ik hier samenvoegde, zijn verdeeld over 176 verzen, en maken daardoor in het geheel van den psalm niet den indruk, dien zij in een korteren psalm zouden hebben teweeggebracht. En toch, welk een andere kleur werpen zij op de betuigingen omtrent 's dichters gehechtheid aan, en onderhouding van de wet, die wij zoo even bespraken! Hoeveel meer dan anders het geval zou zijn, verkrijgen deze er het karakter door niet van zelfverheerlijking, maar van zelfhandhaving. Ja waarlijk, heil den mensch, die onder zulke omstandigheden — en deze zijn van den anderen kant ook weer het gevolg van zijn getrouwheid aan Jahwe — aan dezen blijft vasthouden, en zijn geboden bewaart!

Bij den dichter is, afgezien van de zoo even genoemde beden, waarop ik zoo aanstonds terugkom, tweeërlei stemming tegenover deze goddeloozen op te merken, en wel aan de eene zijde die van verontwaardiging, aan de andere die van droefheid. De dichter weet, dat God hen beschouwt als *schuim*, vs. 119, d. w. z., vg. Jes. I: 22, als de geheel waardelooze bestanddeelen, die bij het smelten van edel metaal worden afgezonderd en weggeworpen; en dat hij hen verwerpt, omdat zij van zijne inzettingen wegdwalen, vs. 18. De dichter zelf noemt hen *vervloekten*, vs. 21, een voorwerp der bedreigingen Gods, menschen van wie, omdat zij Jahwe's inzettingen niet zoeken, alle heil verre is, vs. 155. Als hij hunner gedenkt, grijpt hem *toornegloed* aan, vs. 53; en ook dat twijfelen, dat zich wenden op zedelijk-godsdienstig gebied nu her- dan derwaarts, hij haat het, vs. 113, gelijk hij dit ieder leugenpad doet, vs. 163; hij gruwt van dit alles, vs. 158; immers Gods eer is er mede gemoeid. Maar daarom ook dat *ijverzucht* hem verteert, vs. 139, als hij ziet, hoe men zich ten opzichte van diens woorden gedraagt. Er is daarin iets van Ps. LXIX: 10, waar dit zelfde woord wordt gebruikt. Maar dan toch ook weer aan den anderen kant: zijne oogen vloeien over van tranen, omdat men Jahwe's wet niet bewaart, vs. 136.

En nu moet ik nog spreken over de *beden* in onzen psalm. In den alfabetischen, en dus in den ongunstigen zin van het woord „gemaakten," psalm, laten deze toch een blik slaan in het hart van den psalmist. Ik kan niet inzien, dat, omdat hij zijne uitspraken in een kunstmatigen vorm heeft gebracht, er minder waarheid in zijn gebed zou moeten zijn. Toch valt ook op dit punt het onsamenhangende van den psalm in het oog. Herhaaldelijk wordt gebeden om wat enkele regels vroeger of later als aanwezig genoemd wordt. Zoo heet het vs. 26, *mijne wegen heb ik verteld en gij hebt mij geantwoord*, maar toch ook, vs. 145, *ik heb geroepen met het gansche hart, antwoord mij, Jahwe;* evenzoo vs. 17, *doe wel aan uw knecht, dat ik leve en uw woord beware*, maar toch ook vs. 65, *gij hebt welgedaan jegens uw knecht naar uw woord;* en, om ook dit nog te noemen, vs. 50, *dit is mijn troost in mijn verdrukking, dat Gods woord mij leven doet*, vg. vs. 52, maar toch ook vs. 76, *laat uw gunst mij tot vertroosting zijn, naar uw woord tot uw knecht*. Van dien aard is er meer, en ook ten opzichte

van het bezit en het recht verstand van de wet geldt het. Indien er iets is, dat wij in onzen psalm tevergeefs zouden zoeken, dan is het de twijfel, — schijnt het niet die van menigen Christen te zijn? — dat men daarmee ooit klaar zou zijn. Voor den dichter is dit bezit allerminst iets, dat, z. b. objectief, hem een rijkdom geeft, waarop hij nu teren kan, en waarvan hij zou kunnen zeggen, gelijk de tijdgenooten van Jeremia van den tempel deden, en vele Christenen doen van Heilige Schrift en confessie: Jahwe's wet, Jahwe's wet, Jahwe's wet is hier. In Ps. I wordt de man, die bij de wet van Jahwe leeft, vergeleken bij een boom, geplant aan waterbeken, die zijn vrucht geeft op zijn tijd en welks blad niet verwelkt. Naar aanleiding daarvan maakte ik de opmerking, dat wat voor den boom het water is, het woord Gods dat is voor den daarbij levenden mensch. Nieuwe levenssappen worden er hem voortdurend en in rijken overvloed door toegevoerd, maar moeten dat ook. In dat opzicht treffen mij juist in onzen psalm beden als deze, niet alleen: *open mijn oog, dat ik schouwe de wonderen uit uwe wet,* vs. 18, maar ook, als bezat hij de wet nog niet: *verberg uwe geboden niet voor mij*; *mijne ziel wordt verteerd van verlangen naar uwe rechten te allen tijde,* vs. 10, 20, en *doe de leugen verre van mij; begenadig mij met uw wet* vs. 29.

In het algemeen hebben de beden van onzen psalm, gelijk ik reeds zeide, een tweevoudigen inhoud. In de eerste plaats hebben zij betrekking op den toestand van ellende, waarin de dichter verkeert. De dichter neemt ook deze aan als komende van God, vs. 75: *gij hebt mij in trouw vernederd.* Deze trouw blijkt daaruit, dat God er zijn doel mee had, en dat zij hem dan ook tot zegen geworden is, vs. 71, *het is mij goed, dat ik verdrukt geweest ben, opdat ik uwe verordeningen leere.* Vóór dien tijd dwaalde hij, vs. 67, d. w. z. (zie boven) dat hij niet wist, waar hij heen moest; en ook nu nog is zijn bede: *ik heb gedwaald als een verloren schaap, zoek uw knecht, want uwe gebeden heb ik niet vergeten,* vs. 176; maar hij heeft door die ellende geleerd, zich te houden aan de toezegging Gods. En dit is hem tot troost geworden, vs. 50, 52, 76; ja ware zij zijne verlustiging niet geweest, hij ware omgekomen in zijne ellende, vs. 92.

Toch blijft hij bidden; hij krijt, vs. 146, dat God hoore naar zijne stem, zijn geschrei, zijne smeeking, vs. 149, 169, 170; dat hij zijne ellende aanzie, vs. 153, en zie, hoe hij te midden van deze zijne inzettingen lief heeft, vs. 159. Dat hij zich tot hem wende en hem genadig zij, vs. 58, 132; dat hij borg voor hem zij ten goede, vs. 122, (over een hierbij voorgestelde tekstemendatie, zie aant.). Deze laatste uitdrukking, die aan Job XVII : 3 herinnert, is in onzen psalm niet duidelijk, heeft hier ook geen bepaalde bedoeling, maar beteekent op zich zelf, dat God voor hem opkome en voor zijn behoud insta. En nu vinden wij tal van beden, die alle op dit zelfde neerkomen. Dat God hem niet al te zeer — het wil zeggen: niet geheel en al — verlate, vs. 8, dat hij hem niet overgeve aan zijne onderdrukkers, vs. 121, zoodat dezen, overmoedigen, ongerechtigen, over hem zouden komen te heerschen en hem belemmeren in het opvolgen van Gods geboden, vs. 122, 133 (zie over de beteekenis van dit *heerschen* boven). Dat hij hem helpe, vs. 173, hem staande houde, vs. 28; niet hem,

maar wel de overmoedigen beschaamd doe uitkomen, vs. 31, 72, 116, en zoo smaadheid en verachting, waarvoor hij vreest, van hem afwentele, vs. 22, 39. Is dit alles min of meer negatief gezegd, positief vinden wij dezelfde gedachten in de bede, dat God zijn twistzaak twiste, d. w. z. zich die aantrekke, en hem verlosse, vs. 154. Dat hij hem van zijn onderdrukkers bevrijde, vs. 134, 153, hem het heil geve vs. 94, 146, waarop hij wacht, vs. 166, zijn aangezicht over hem doe lichten, vs. 135, vg. Ps. XXXI : 17, en hem doe naar zijn gunst, vs. 124! Dat hij zijne gunstbewijzen en ontfermingen over hem doe komen, vs. 41, 77, opdat hij uit het woord der waarheid — men kan ook vertalen uit het trouwe woord — waarvan hij dan ook bidt, dat God het niet te zeer aan zijn mond onttrekke, vs. 43, iets te antwoorden hebbe aan zijne smaders, vs. 42. Daarom gedenke God het woord, waarop hij zijn knecht heeft doen hopen, vs. 49. Ik denk ook hier bij *woord* niet zoozeer aan *belofte*, al is deze daarbij natuurlijk niet uitgesloten, als wel, gelijk overal elders, aan de wet, d. i. aan het gansche woord Gods. God heeft hem dit toevertrouwd, vs. 111, en hem daarmee in zijn ellende vertroost, vs. 52; hoe zou hij, dit gedenkende, hem nu toch aan zich zelven kunnen overlaten? Maar dat God nu ook spoedig optrede! Vs. 126 zegt de dichter, dat het tijd is voor Jahwe om te handelen, vg. Ps. CII : 14; maar wanneer zal hij dat doen? hoe lang zijn nog de dagen des dichters? wanneer zal hij hem troosten, en recht doen aan zijn vervolgers? vs. 82, 84. Dat God hem doe leven naar zijn woord, naar zijn gunst, naar zijn recht, vs. 37, 40, 88, 107, 149, 154, 156, 159, 175, of zooals het vs. 107 heet: *hem levend make.* Het woord *leven* komt in onzen psalm herhaaldelijk voor, vg. vs. 17, 50, 77, 93, 116, 144. Het is meer dan eenvoudig *in het leven blijven.* Er is iets intensiefs in. Het is de vrucht van het kennen en onderhouden van de wet Gods; naar de terminologie van onze dagen: het hebben van een menschwaardig bestaan op geestelijk gebied, het tieren van den boom, aan frissche waterbeken geplant. Maar daarvoor heeft hij Gods ondersteuning noodig, vs. 116; dat deze hem schrage, vs. 117, opdat hij behouden worde en niet beschaamd in zijne verwachting, maar in staat, zich te blijven verlustigen in zijne inzettingen!

Hierbij komt nu nog de tweede inhoud van het gebed. Deze heeft betrekking op het leven naar en door de wet Gods. Reeds in den aanvang, vs. 5, hooren wij de verzuchting des dichters: *och, dat mijne wegen vast waren, om uwe verordeningen te bewaren,* en vs. 133 vraagt hij: *zet mijne schreden vast in uw woord* opdat — want dat schijnt mij de bedoeling van den tweeden regel van dit vers te zijn — de ongerechtigheid geen vat op mij krijge. Wij hebben te doen met iemand, die weet, dat er gevaar voor afval is, en die dat gevaar maar al te dikwijls in zich zelven voelt. Zijne herhaalde betuigingen, dat hij, wat hem ook dreigde, de wet zijns Gods niet vergeten heeft, noch dit doen zal, wat er ook gebeuren moge, laat zich daaruit verklaren; dat alles spreekt niet vanzelf. Maar daarom wendt hij zich ook in dezen tot zijn God. De beden, die ik zooeven behandelde, en die, welke nu aan de orde zijn, laten zich maar betrekkelijk scheiden. Bij het *verlaat mij niet al te zeer* van vs. 8, moge in de eerste plaats gedacht zijn aan de moeilijke omstandigheden, waarin de dichter onder hem

vijandig gezinde menschen verkeert, een bede als van vs. 10: *laat mij niet afdwalen van uwe geboden,* staat er mee in zeer nauw verband. Het een kan zoo licht het andere ten gevolge hebben.

Maar ook hier is het den dichter om het positieve te doen. Om Gods wet werkelijk goed te verstaan en die te kunnen betrachten in het dagelijksch leven ten einde toe, heeft hij goddelijk onderwijs noodig. Hij heeft dat ontvangen, vs. 102, 171, en toch — hij heeft Gode gebracht de vrijwillige offers zijns monds, vs. 100, en het is mede op grond daarvan, dat wij telkens beden hooren als deze: *leer mij uwe verordeningen,* vs. 12, 26, 33, 64, 68, 108, 124, 135, *doe mij den weg uwer inzettingen verstaan,* vs. 27, *geef mij verstand,* vs. 169, *opdat ik leve,* vs. 144, *uwe wet onderhoude,* vs. 34, *uwe geboden leere,* vs. 73, *uwe getuigenissen kenne,* vs. 125. Want om de wet te verstaan, is noodig aan de eene zijde *opening* er van, vs. 130, aan de andere *opening der oogen,* opdat men, verder doordringende dan de oppervlakte, de wonderen leere zien, waaraan Gods woord zoo rijk is, vs. 18, 27, 129. Onze dichter vraagt die van God, vs. 18, en hij voegt er den negatieven vorm aan toe: *verberg uwe geboden niet voor mij,* vs. 19. Ik wees reeds op het in het geheel van den psalm schijnbaar vreemde, en toch zoo begrijpelijke, *begenadig mij met uwe wet,* vs. 29, als staande onmiddellijk tegenover dat andere: *doe den weg der leugen verre van mij.* Men dwaalt zoo licht af, en dan heeft men de wet, als had men ze niet. Het is zoo eigenaardig: de dichter verklaart, dat hij, omdat hij de wet heeft, meer wijsheid heeft dan zijn vijanden, meer inzicht dan zijn leermeesters, meer verstand dan de ouden, en toch, dat God hem geve *recht verstand en kennis.* De dichter heeft aan Gods geboden geloofd, maar dat hij ze dan ook niet onjuist versta, en er zoo, door eigen schuld, door misleid worde. En toch, ook dat onderwijs is niet het eenige. Ook het hart moet worden geneigd. De dichter heeft dat gedaan, vs. 112, maar hij vraagt het ook nog van God, vs. 36. Er is zooveel, dat aftrekt: behalve de vervolgingen, en de bespotting, ook aardsch gewin en ijdelheid; God wende zijne oogen er van af, vs. 36, 37, make zijn hart, dat inderdaad toch alle leugenpad haat, vs. 104, onberispelijk in de inzettingen Gods, vs. 80, en bevestige aan hem zijn woord.

Onze psalm vormt allerminst een afgerond geheel. Men heeft den indruk, dat, ware het alfabet nog een letter langer geweest, de dichter er met evenveel gemak nog een stuk van soortgelijken inhoud aan zou hebben kunnen toevoegen, terwijl ook omzetting van letters ongehinderd mogelijk ware geweest. Anders dan formeel is hij na vs. 176 niet meer af, dan hij het na ik weet niet welke strophe geweest zou zijn. Toch is er éene gedachte, die ik als het slot van alles naar voren wil brengen. Wij vinden ze reeds in de eerste strophe. Als de dichter de verzuchting heeft uitgesproken, vs. 5: *och, dat mijne wegen vast waren, om uwe verordeningen te bewaren,* laat hij er onmiddellijk op volgen, vs. 6: *dan zal ik niet beschaamd staan, wanneer ik schouw op al uw geboden,* en, vs. 7, *ik zal u prijzen in oprechtheid des harten, wanneer ik de rechten uwer gerechtigheid leer.* Hiermee is uitgesproken, wat het lot van alle leven der vroomheid is, allereerst: niet beschaamd te zullen staan bij het zien op de geboden Gods. Deze zullen blijken, niet te leur te stellen. Er is bij al het eentonige van onzen

psalm iets groots in verklaringen als deze: *die u vreezen, zullen mij zien en zich verblijden*, vs. 74 vg. Ps. XXXV : 27, en wederom: *dat die u vreezen, zich tot mij wenden, opdat zij uwe getuigenissen kennen*, vs. 79. Men mag het wagen met het leven naar de wet Gods; zij, die haar liefhebben, hebben grooten vrede, vs. 165, en trekken anderen aan. En dan in de tweede plaats: Jahwe te zullen prijzen. In de laatste strophe komt deze gedachte terug, vs. 171, 172: *mijne lippen zullen lof doen stroomen, want gij leert mij uwe verordeningen; mijn tong zal uw woord bezingen, want al uwe geboden zijn gerechtigheid.* Dat is toch ten slotte het eind, te *leven*, in den bovenbedoelden zin, en God te *loven*, vs. 175. Alle vroomheid gaat daarnaar uit. Dat Gods rechten, d. w. z. inzettingen, verordeningen, woorden, geboden, in één woord: Gods wet, er ons in helpen! *Ik heb gedwaald als een verloren schaap; zoek uw knecht, want uwe geboden heb ik niet vergeten!*

Van de liederen, die tot het groot Hallel behooren, zie blz. 159, dragen Psalm CXX—CXXXIV het opschrift *een lied hammaäloth*. Dat zij oorspronkelijk een afzonderlijk bundeltje vormden, waarvan het opschrift, evenals wij dit b. v. van de z.g. „korachietische" psalmen moeten aannemen, in het enkelvoud overgebracht, gemaakt werd tot opschrift van elk der er toe behoorende liederen afzonderlijk, is niet meer dan waarschijnlijk. Het woord *maäloth*, met het lidwoord *hammaäloth*, beteekent *opgangen*, en wordt zoowel in beeldsprakigen als in eigenlijken zin gebruikt. Van de verschillende verklaringen, die er van gegeven zijn, noem ik er drie. Het minst waarschijnlijke schijnt mij die, waarbij het verklaard wordt uit den rhythmischen vorm der liederen, die dan zouden zijn aangeduid als „trapsgewijze" voortgaande. Dit zou hierin bestaan, dat telkens een woord uit den eenen regel in den volgenden regel herhaald wordt, om daar uitgangspunt van een nieuwe gedachte te zijn. Het duidelijkst ziet men dit in Ps. CXXI. Toch is, al komt deze vorm hier herhaaldelijk voor, het niet juist, dat al deze liederen hem hebben, terwijl er aan den anderen kant ook buiten dit bundeltje liederen zijn — ik noem o. a. Ps. XCIII — waarin wij iets dergelijks kunnen opmerken.

Een andere verklaring, vooral van joodsche uitleggers uit vroegeren en lateren tijd, brengt ons woord in verband met de vijftien trappen, die in den tweeden tempel van den voorhof der vrouwen tot dien der mannen voerden. Op den avond van den eersten dag van het loofhuttenfeest zou op ieder dezer trappen een onzer liederen gezongen zijn. Het woord moet dan vertaald worden als *trappenliederen*. Ook aan de vertaling van Luther *Lied im höheren Chor* schijnt deze opvatting ten grondslag te liggen.

Meer waarschijnlijkheid schijnt mij echter een derde verklaring te hebben, waarbij het woord genomen wordt in den zin van *optochten*, en gedacht aan de reizen, welke jaarlijks bij gelegenheid van de drie groote feesten van alle oorden naar Jeruzalem werden gemaakt. Het aan ons woord ten grondslag liggende

werkwoord wordt eveneens van deze gebruikt. Wij hebben dan te denken aan een soort *vademecum* voor de feestgangers, die later in den grooten psalmbundel der gemeente werd opgenomen. Dat niet alle vijftien voor dit doel werden vervaardigd, valt in het oog; toch schijnen er mij wel bij te zijn, waarbij dit zeer bepaald wel het geval is, terwijl geen enkel er van niet geschikt moet worden geacht voor een dergelijke verzameling. Dezelfde gedachte ligt ten grondslag aan de leidsche vertaling *bedevaartslied;* anderen vertalen: *lied der pelgrimstochten;* beide woorden schijnen mij echter niet gelukkig gekozen te zijn. Voor de uit Babel terugkeerende bannelingen, waaraan ook is gedacht, kunnen deze liederen daarom niet bestemd zijn geweest, daar in meer dan een er van het bestaan van den tempel en van een geregelden cultus ondersteld wordt.

Psalm CXX.

Een lied der optochten.

Tot Jahwe, als mij bang was,
riep ik, en hij antwoordde mij.
vs. 2. Jahwe, bevrijd mijne ziel van leugenlippen [1],
van de bedriegelijk tong [2];
vs. 3. wat zal u geven, wat daaraan toevoegen,
de bedrieglijke tong?
vs. 4. scherpgepunte heldenpijlen
met vurige kolen [3]!
vs. 5. Wee mij, dat ik bij Mesek verkeer,
woon bij de tenten van Kedar;
vs. 6. lang genoeg woont mijne ziel
bij den hater des vredes;
vs. 7. ik ben vrede, maar spreek ik,
dan zijn zij uit op strijd.

1. *In het Hebreeuwsch staat het enkelvoud* מִשְׂפַּת; *misschien is het beter, den meervoudsvorm te lezen* מִשְׂפְּתֵי.

2. *Voor* לָשׁוֹן *leze men* לְשׁוֹן; *status constructus; het volgende woord is een zelfstandig naamwoord.*

3. *Letterlijk: kolen van den* retem-*struik, die in het O. werd gebruikt, om snel een hoogopvlammend vuur te hebben.*

Men kan dezen psalm noemen de verzuchting van eenen, wiens ziel te midden eener vijandige en hem door en door onsympathieke omgeving naar Jahwe uitgaat. Als eerste der *optochtsliederen*, in bovenbedoelden zin, al is hij niet met dat oogmerk gedicht, is hij dientengevolge bij uitnemendheid geschikt. Hij doet ons den donkeren achtergrond zien, van waaruit men het licht te Jeruzalem tegemoet gaat. Van uit zulk een achtergrond begrijpt men het: *gelijk een hinde, die naar waterstroomen smacht, alzoo smacht mijn ziel naar u*, Ps. XLII : 1, gelijk ook het: *hoe liefelijk zijn uwe woningen, o Jahwe der legerscharen, mijne ziel heeft verlangd, ja gesmacht naar de voorhoven van Jahwe*, LXXXIV : 1. En is het niet juist een dergelijke stemming, die haar vertolking vindt, ik zeg niet: in elk der optochtsliederen in zich zelf, maar dan toch in het feit, dat er zulke liederen noodig zijn en zijn.

Aanduiding van de bedoelde omgeving vinden wij in de benamingen *Mesek* en *Kedar*, vs. 5. Eerstgenoemd volk wordt vermeld Gen. X : 2, I Chron. I : 5 onder de kinderen van Jafeth; Gen X : 23 (volgens de grieksche vertaling), I Chron. I : 17 onder de kinderen van Sem; en bovendien verscheidene malen bij Ezechiël; het woonde tusschen de Zwarte en de Kaspische zee. *Kedar* komt voor Gen. XXV : 13, I Chron. I : 29 onder de zonen van Ismaël, en enkele malen bij II Jesaja, Jeremia, Ezechiël en Hooglied. Het is een arabische stam. Dat beide benamingen in eigenlijken zin zijn bedoeld, zoodat gedacht zou zijn aan een wonen des dichters in twee onderscheiden, ver van Jeruzalem verwijderde streken, is natuurlijk mogelijk, maar komt mij toch zeer onwaarschijnlijk voor. De beschrijvingen vs. 2—4, 6, 7 pleiten er niet voor. Veeleer hebben wij ze te beschouwen op de wijze, waarop wij spreken van „barbaren en Turken," als aanduiding van vijandige, twistzieke, onverdraagzame en onverdraaglijke lieden, onder wie geen Israëliet zich thuis voelen kan. Waar wij de aldus aangeduide omgeving te zoeken hebben, blijkt niet. De mogelijkheid is niet buitengesloten, dat er oorspronkelijk mee bedoeld zijn Joden in Palestina zelf, die met de heidenen in hun omgeving medegaande, den vromen, tot wie ook de dichter behoort, het leven op allerlei wijzen moeilijk maakten. Voor ons maakt die onzekerheid de toepassing in zekeren zin te gemakkelijker. Nadruk valt op het werkwoord *verkeeren*. Het is hetzelfde, dat wij hadden o. a. Ps. XXXIX : 13, CXIX : 19; het wil zeggen *als vreemdeling verkeeren*. Bij overbrenging er van op geestelijk gebied denk ik aan Joh. XV : 19, *indien gij van de wereld waart, zoo zou de wereld het hare liefhebben; doch omdat gij van de wereld niet zijt, maar ik u uit de wereld heb uitverkoren, daarom haat u de wereld*. Er is scheiding, ook antipathie, verschil van levensbeschouwing, vijandschap tusschen Israël aan de eene, Mesek en Kedar aan de andere zijde; zij is er ook tusschen gemeente en wereld. *Wee mij, dat ik bij Mesek verkeer*. En toch kan dat niet altoos anders; Joh. XVII : 15 heet het: *ik bid, niet dat gij hen uit de wereld wegneemt, maar dat gij hen bewaart voor den booze*.

Vs. 6 wordt als karakteristiek van deze omgeving genoemd, dat zij den vrede haat. Dat *vrede* hier genomen moet worden niet in den ruimeren zin van welstand, maar in den meer beperkten, dien het woord bij ons heeft, van

goede verstandhouding, volgt uit vs. 7. De uitdrukking *ik ben vrede* herinnert, wat den vorm betreft, aan 1 Sam. XXV : 6, hoewel het woord *vrede* daar in ruimeren zin staat, gelijk ook aan Ps. CIX : 4. Wat de gedachte betreft, vinden wij hier hetzelfde als, behalve in laatstgenoemde plaats, Ps. VII : 5, XXXV : 7, XXXVII : 20, LXIX : 5; immers het duidelijk uitgesproken bewustzijn, zelf op geenerlei wijze aanleiding gegeven te hebben tot den haat, dien men wekt. Dat in dergelijke verzekeringen altoos iets is, dat ons tegen de borst stuit, en dat aanleiding kan geven tot gevaarlijke zelfverheffing, is niet te ontkennen. Alleen bij den Heiland kunnen wij ze volkomen verstaan. Toch is er geen reden, daarom de principieele waarheid er van in twijfel te trekken.

Tegenover deze vredelievendheid van den dichter staat, vs. 7, de oorlogzuchtigheid zijner omgeving. Dat het slot van dit vers beeldspraak is, spreekt vanzelf. Ik versta vs. 7 aldus, dat onze dichter, gelijk in het algemeen de vrome, zijn mond slechts behoeft te openen, om van alle kanten tegenstand en bestrijding te vinden. Ook menig Christen weet daarvan mede te spreken. Daarbij valt de nadruk niet in de eerste plaats op den inhoud van het gesprokene; brengt men dezen naar voren, dan herinner ik aan het woord van den Heer, Joh. VIII : 4, *maar nu zoekt gij mij te dooden, een mensch, die u de waarheid gesproken heb, welke ik van God gehoord heb; dat deed Abraham niet.*

Ik sprak tot nu toe alleen over de laatste helft van den psalm, vs. 5—7. Deze wordt beheerscht door het *wee mij*, waarmee vs. 5 aanvangt. In de eerste helft hebben wij eerst, vs. 1, een zelfmeditatie, die den dichter moed geeft, ook nu zijn gebed tot God op te zenden, vervolgens vs. 2—4 een gebed met de motiveering er van.

Vs. 1 moet zeer algemeen genomen worden. Zoover wij kunnen nagaan, doelt de dichter niet op bepaalde historische gebeurtenissen, maar op de het geheele leven door gebleken verhouding tusschen Jahwe en hem. Het *als mij bang was* kan men omschrijven door *zoo dikwijls mij bang is.* Het is de algemeene ervaring zijns levens, waarvan hij zich nog eens opzettelijk rekenschap geeft, en op grond waarvan hij ook thans zijn gebed met vertrouwen opzendt. Over de beteekenis van het *antwoorden* Gods heb ik meermalen gesproken. Er wordt niet mee gezegd, dat God het gebed heeft *verhoord*, zooals wij dat noemen, in den zin van: de daarin uitgesproken wenschen vervuld; maar wel, dat God weerslag er op gegeven heeft en getoond, er naar geluisterd te hebben. En op grond daarvan heet het nu tot God zelf: *Jahwe, bevrijd mijne ziel,* — „ziel" staat hier eenvoudig voor het persoonlijk voornaamwoord; dus: Jahwe, verlos mij — *van leugenlippen, van de bedrieglijke tong.*

Met deze laatste uitdrukkingen beschrijft de dichter zijn omgeving nog weer op andere wijze, dan hij dit vs. 7 doet. Of er een bepaalde aanleiding is voor het gebruik der hier gebezigde woorden, weet ik niet. Als algemeene toestandswaardeering zijn zij volkomen begrijpelijk. De uitdrukking *leugenlippen* vinden ook Ps. XXXI: 19, die van *bedrieglijke tong,* hoewel in het Hebreeuwsch in een eenigszins anderen vorm dan hier, ook Ps. LII : 6. Voor het overige herinnert het hier gezegde aan Ps. LV : 10—12, LVII : 5, LXIV : 2—5. Ook daar

wordt overal nadruk gelegd op de zonde der tong. Wij verstaan dit; uit het woord, uit de wijze van spreken, uit de meer of mindere betrouwbaarheid van zijn uitlatingen kent men den mensch. Als Jesaja tegenover den Heilige zijn indruk van eigen en anderer zondigheid wil uitspreken, noemt hij alleen de onreinheid der lippen, Jes. VI: 5; en Matth. XII: 37 zegt Jezus: *uit uwe woorden zult gij gerechtvaardigd worden en uit uwe woorden veroordeeld.* Maar zoo beslist dan ook in de omgeving des dichters de leugenachtige taal. Ik denk onwillekeurig aan het woord van den Heiland, Joh. VIII: 44, *gij zijt uit den vader den duivel; die was een menschenmoorder van den beginne en is in de waarheid niet staande gebleven, want geen waarheid is in hem; wanneer hij de leugen spreekt, spreekt hij uit zijn eigen, want hij is een leugenaar en de vader der leugen.* Wij hebben hier in de hoogste, ik zou zeggen in absolute mate, wat de dichter van onzen psalm in de toestanden, waarin hij verkeert, onderstelt. Maar zoo is dan ook zijn bede: *Jahwe bevrijd mij daaruit.* Verder niets; de tweede helft van den psalm is, zooals wij zagen, niet dan een zucht; reeds te lang heeft hij onder zulke menschen verkeerd. Zal het nu anders worden? Onze psalm zegt er niets van. In vs. 1 spreekt het op ervaring gegronde vertrouwen zich uit; maar verder — — — niets dan gebed!

Voor het gebruik van den psalm zijn vs. 3, 4 van weinig beteekenis. Zij zijn zeer onduidelijk. De beide groote moeilijkheden er van zijn: wie met het *u* in vs. 3 is bedoeld, en: welke de samenhang van dit vers met het volgende is. Op grond van het bekende *zoo doe hij en zoo doe hij daartoe!* waarin dezelfde woorden worden gebruikt als hier in vs. 3, beschouwen velen Jahwe als het onderwerp van dit vers, terwijl dan met *u* de bedrieglijke tong d. i. de bedrieger aangesproken is. In dat geval moet de tweede regel als vocativus worden vertaald. Volgens andere opvatting is in vs. 3 evenals in vs. 2 Jahwe aangesproken. In zeer gedrongen termen wordt dan gevraagd, welke winst Jahwe er van hebben zou, de bedrieglijke tong ter wille te zijn. Wat geeft deze Jahwe? De gedachte, waarmee alleen bedoeld wordt de motiveering van het gebed, is eenigszins dezelfde als die van Ps. XLIV: 13, Job, X: 3. Zij is in onzen psalm iets geheel bijkomstigs en staat vrijwel buiten de hoofdgedachte er van. Ook met vs. 4 is dat het geval. Bij de eerste opvatting van vs. 3 zou vs. 4 datgene noemen, wat de bedrieger van Jahwe te wachten heeft. Deze straft hem met zijn eigen wapen; pijlen en vuur. Toch is ook bij de andere opvatting tweeërlei verklaring mogelijk. Men kan namelijk vs. 4 beschouwen als antwoord op de vraag van vs. 3. Dit is hetgeen Jahwe van deze bedriegers ontvangt: zij gaan voort op hem, natuurlijk in de personen der zijnen, hunne pijlen af te schieten; hoe zou hij dezen, Israël, den dichter, dan niet uit hunne macht redden? Men kan ook vs. 4 als voortzetting van vs. 3 beschouwen: nadere qualificeering van den bedrieger. Deze is gelijk aan *scherpgepunte heldenpijlen,* of ook als *vurige kolen.* Wat deze beelden, gelijk in het algemeen deze beschrijving betreft, stem ik onmidellijk toe, dat zij voor ons niets sprekends hebben, en ook zijn zij niet mooi. Dat zij daarom ook niet verstaanbaar zouden zijn, betwijfel ik echter; in ieder geval zie ik bij den gegeven tekst geen kans, er iets anders van te maken. In de uitdrukking

*helden*pijlen zou voor ons gevoel eenige lof kunnen liggen. Dat dit niet de bedoeling is, spreekt vanzelf. Er wordt bij *held* eenvoudig gedacht aan een machtige, een strijder, daarom een gevaarlijk persoon; een soortgelijk gebruik van het woord *held*, schoon nog meer ironisch getint, zie Ps. LII : 3. De leidsche vertaling geeft het zeer vrij terug door *oorlogspijlen*; anderen hebben *pijlen eens krijgmans*, nog anderen *tyrannenpijlen*. De vergelijking van de tong met een boog en pijlen hebben wij eveneens, o. a. Ps. LXIV : 4, Jer. IX : 3 (hebr vs. 2). Bij *vurige kolen* wordt gedacht aan kolen van een soort hout, die lang gloeien, en daarom zeer geschikt voor brandstichting, maar dus ook zeer gevaarlijk zijn. Bij de hier aan ten grondslag liggende vergelijking van de tong met een vuur zie Jac. III : 6. Het gevaarlijk karakter van de bedrieglijke tong wordt door deze beelden sterk naar voren gebracht. Voor het overige doen zij, gelijk ik reeds zeide, in het geheel van den psalm niets.

Groote, vooral geestelijke beteekenis heeft deze psalm niet. Wat ik er in hoor, is de zucht van een mensch, die weg zou willen uit zijne Gode en daarom ook hem vijandige omgeving, en die nu in de zekerheid, dat God hem hoort, daarmee tot dezen gaat. In zooverre verstaat ook de Christen hem, en kan deze hem maken, overgebracht op het gebied des geestelijken levens, tot zijn gebed en zijn zucht. Wijkt zinnen en lusten, mijn hart kan niet rusten, zoolang gij gebiedt!

Psalm CXXI.

Een lied voor de optochten 1.

Ik hef mijne oogen op naar de bergen;
van waar komt mijne hulp?
vs. 2. Mijne hulp komt van Jahwe,
die hemel en aarde gemaakt heeft.
vs. 3. Hij zal uwen voet niet laten wankelen,
niet sluimeren zal uw bewaarder;
vs. 4. zie, sluimeren noch slapen
zal de bewaarder van Israël.
vs. 5. Jahwe is uw bewaarder,
Jahwe is uw schaduw, aan uw rechterhand;
vs. 6. de zon zal u des daags niet steken,
noch de maan des nachts;

1. *In plaats van het gewone* שִׁיר הַמַּעֲלוֹת *staat hier* שִׁיר לַמַּעֲלוֹת; *vandaar mijne eenigszins andere vertaling.*

vs. 7. Jahwe zal u bewaren voor alle kwaad,
uw ziel zal hij bewaren;
vs. 8. Jahwe zal uwen uitgang en uwen ingang bewaren,
van nu aan tot in eeuwigheid.

Eenig, hetzij formeel, hetzij historisch verband tusschen dezen psalm en aan de eene zijde den vorigen, aan de andere den volgenden, is er niet. Toch vormt hij in geestelijk opzicht de schakel tusschen deze beide. In Ps. CXX uitte zich de wensch, om verlost te worden uit een door en door onsympathieke omgeving. In Ps. CXXII zullen wij vinden het lied van innige zielsverrukking, te Jeruzalem in het huis van Jahwe te zijn geweest. Tusschen die beide staat de onze. Men heeft hem dikwijls genoemd, en niet ten onrechte, het reislied der kinderen Gods. Ik wil hem noemen het *lied des vertrouwens*, of beter nog het lied der verzekerdheid, veilig en geborgen te zijn in de hoede Gods. Dat hij bij uitnemendheid geschikt was om op de reis naar Jeruzalem door de feestzangers gezongen te worden, valt in het oog.

Moeilijkheden levert deze psalm niet op. Bij *de bergen* vs. 1 wordt gedacht aan de bergen van Kanaän, waarop naar Ps. LXXXVII : 1 Jahwe's stichting gelegen is, met name aan den berg Sion, den heiligen berg, dien Jahwe liefheeft, Ps. LXXVIII : 68. In onze Statenvertaling staat: *ik hef mijne oogen op naar de bergen, van waar mijne hulp komt.* „Jahwe" is dan in vs. 2 nadere bepaling van „bergen", vs. 1; omdat mijne hulp komt van Jahwe, hef ik mijne oogen op naar de bergen. In het oorspronkelijke staat echter iets anders; men heeft behoefte aan hulp, en vraagt, waar die te vinden. En nu slaat men vragend de oogen omhoog. Denken wij aan menschen, die in de verstrooiing leven, dan ligt het voor de hand, in deze bergen aanduiding te zien van het land Kanäan in het algemeen, vg. de uitdrukking Ezech. VI : 2, 3, XXXVI : 1. Dat ons lied dikwijls zoo gebruikt is, mogen wij gereedelijk aannemen. Toch geloof ik niet, dat dit de oorspronkelijke bedoeling behoeft te zijn. Liever vat ik de woorden meer algemeen op; zooals ik ze reeds zooeven omschreef: men slaat de oogen omhoog, en vraagt dan om hulp. Zoover is men wel, dat men ze niet wacht van beneden, noch van de aarde, noch van zich zelf. En toch, ook al zoekt men ze boven: van waar is mijne hulp? Men kan deze vraag doen op allerlei tonen en in allerlei verschillende stemmingen. Er kan twijfelmoedigheid in spreken, maar ook blijdschap, vertrouwen, maar ook angst. Daarvan zal afhangen, welke tusschenruimte er is tusschen de vraag van vs. 1, en het antwoord van vs. 2. In onzen psalm volgt het laatste onmiddellijk. Heerlijk, indien het zoo is! Er zijn ook wel tijden, dat het anders is, en dat het antwoord moet worden veroverd; wie weet na hoeveel strijd?

In ieder geval, dit is het antwoord van onzen psalmist: van waar komt mijne hulp? mijne hulp komt van Jahwe, die hemel en aarde gemaakt heeft. Mij treft de verbinding der beide bestanddeelen, waaruit deze aanduiding van God samengesteld is: aan de eene zijde de naam Jahwe, d. i. de God Israëls,

die zal zijn, die hij zijn zal; aan de andere de aanduiding als schepper, die hemel en aarde gemaakt heeft, de God van natuur en geschiedenis. In de verbinding dezer beide factoren ligt groote heerlijkheid; het is liefde en almacht, de transscendente, die ook de immanente wil zijn. *Wat zegt gij dan, o Jakob, en spreekt, o Israël: mijn weg is voor Jahwe verborgen, en mijn recht gaat aan mijn God voorbij? Weet gij niet, dat Jahwe, de schepper van de einden der aarde, niet moede, noch mat wordt? Er is geen doorgronding van zijn verstand.*

Met vs. 3 begint het tweede gedeelte van den psalm. Die in vs. 1, 2 spreekt, wordt nu de aangesprokene. Men kan dit laatste opvatten als zelfaanspraak; de tweede persoon staat dan voor het onbepaalde *men*; ook de spreker zelf behoort er toe. Mijn opvatting is echter een andere. In vs. 1, 2 hoor ik iets zeer persoonlijks; vs. 3 vv. daarentegen een woord der gemeente. Daarin ligt de kracht van dezen psalm. Daar is iemand, die verklaren kan, dat zijne hulp komt van Jahwe; bij hem zoekt hij ze; het is hem om zijne bewaring te doen. Hoor, daar klinkt hem, ter bevestiging van zijn geloof, het lied der gemeente in de ooren: zoo is het; gij wacht uwe hulp van Jahwe; welnu, hij zal uwen voet niet laten wankelen; uw bewaarder zal niet sluimeren. Dat is het ervaringslied der gemeente, dat zij elk harer leden toezingt, t. w. een ieder, die aldus kan spreken: mijne hulp is van Jahwe.

Hierin staat niets zoozeer op den voorgrond als de gedachte aan *bewaring*. In zes verzen komt het woord vijf malen voor, en in het éene, waarin het niet staat, wordt de gedachte er van op treffende wijze omschreven. Ik zal niet trachten, uiteen te zetten, wat er in ligt opgesloten. Voor ons, Christenen, heeft het een rijkdom, die het gansche leven omvat; er is een bewaring onder het genot en onder de verleiding, onder rampen en in den strijd, voor bekende en voor onbekende gevaren, op reis en in de eigen woning, in het leven en in den dood. In onzen psalm worden enkele elementen er van genoemd. Het eerste is: *hij zal uwen voet niet laten wankelen*, vs. 3. Wij zijn op reis, misschien in eigenlijken, zeker ook in beeldsprakigen zin. De wegen, waarlangs wij voort moeten, kunnen zoo moeilijk zijn; er kunnen zooveel steenen liggen, wij kunnen zoo moede worden. Hier gaat het langs diepe ravijnen; één misstap, en wij zijn verloren. Daar over hooge bergen; één struikeling, en wij storten naar beneden. Elders door dorre woestijnen, één val en wij blijven liggen voor altoos. Dan is er gevaar, dat de voet gaat wankelen; de zonde ligt voor de deur, en met de zonde de dood. Gij wacht uwe hulp van Jahwe. Hij zal uwen voet niet laten wankelen; uw bewaarder zal niet sluimeren.

Uw bewaarder; in vs. 4 wordt daarvan explicatie gegeven in het *de bewaarder Israëls*. Het is niet juist, te zeggen, dat *gij* hier is Israël. Maar omdat Jahwe Israëls bewaarder is, en gij tot Israël behoort, daarom is hij ook de uwe. Ook in de nieuwe bedeeling geldt dat. Wat wij hebben en kennen van God, wij hebben en kennen het als leden van Christus' gemeente; God is onze Vader *in Christus*, maar daarom *onze* Vader, uit wiens hand niemand een der zijnen kan rukken, Joh. X : 29. En nu heet het: *hij zal niet sluimeren*, en als in reduplicatie: *niet sluimeren, noch slapen*. Is het niet, wat ook Ps. XCI : 1 ons te hooren gaf,

maar nu van de andere zijde: *die in de schuts des Allerhooogsten gezeten is, in de schaduw des Almachten vernacht, hij zegt tot Jahwe: mijn toevlucht en mijn veste; mijn God, op wien ik vertrouw.*

En nu verder: *Jahwe is uwe schaduw, aan uwe rechterhand*, vs. 6. Over het laatste behoef ik niet te spreken. Behalve op Ps. CIX : 31, CX : 5 wijs ik bepaald op Ps. XVI : 8. Wij hebben daar de beide elementen, die in onzen psalm naast elkaar staan, vereenigd: *omdat Jahwe aan mijne rechterhand is, wankel ik niet.* Van de schaduw van Jahwe's vleugelen was sprake Ps. XVII : 8, XXXVI : 8, LVII : 2, LXIII : 8. Hier wordt Jahwe zelf 's menschen schaduw genoemd. De gedachte is natuurlijk die van *bescherming*. Num XIV : 9 heet het van menschen, dat hun schaduw van hen geweken is; het wil zeggen, dat zij zonder bescherming zijn. Van Israël zal dit nooit kunnen worden gezegd.

In vs. 6 werkt het beeld van vs. 6 nog na. Er is gevraagd, of het werkwoord *steken*, letterlijk *slaan*, wel past bij de maan. In ieder geval is gedacht aan schadelijke invloeden, die ook van deze geacht worden uit te gaan. Meer algemeen wil het zeggen: noch bij dag, noch bij nacht zal u eenig kwaad overkomen, vg. Ps. XCI : 5. In vs. 7 wordt dit laatste nog eens gereleveerd. Nadruk ligt hier op het *alle kwaad*. Wij hebben hier dezelfde algemeenheid als b.v. in Ps. XCI, een algemeenheid, die niet anders kan dan vragen wekken, die maar al te dikwijls in het leven schijnt te worden gelogenstraft, en waarvan de verzekerdheid niettegenstaande dat alles toch de heerlijkheid van het Christenleven uitmaakt. God doet geen half werk; onze God bewaart niet voor dit en voor dat, om dan toch ten slotte in de hand van een derden vijand te doen vallen; hij bewaart voor *alle* kwaad. De vraag is alleen, of wij het zien, of wij het gelooven, of wij het er op durven laten aankomen. Vaak schijnt het anders; en toch!

In den 2[den] regel van vs. 7 is sprake van *uwe ziel*. Evenals wij dit elders hadden, het laatst nog Ps. CXX : 2, beteekent dit eenvoudig *uw leven, uw persoon, u*. Een tegenstelling met *lichaam* ligt er niet in. Toch is het voor ons bijna onmogelijk, die er niet in te brengen en niet te denken aan de bewaring Gods, ook al wordt het lichaam gedood. Wij hebben hier dat onwillekeurige perspectief, waaraan het Oude Testament en met name het psalmboek zoo rijk is. Ook in het *van nu aan en tot in eeuwigheid*, waarmee de psalm eindigt, ligt het.

En nu ten slotte alleen nog: *uw uitgang en uw ingang*. Het wil zeggen; u in uw dagelijksch doen, vg. o. a. Deut. XXVIII : 6, XXXI : 2, 2 Sam. III : 25. Dat het, gelijk trouwens de geheele psalm, voor reizigers — ik denk hier in de eerste plaats aan de joodsche feestgangers — een bepaalde beteekenis had, spreekt vanzelf. Het wil dan zeggen: Jahwe zal u bewaren van dat gij uw huis verlaat, totdat gij daarin teruggekeerd zijt. Maar wat vreest gij dan nog? des daags en des nachts, voor alle onheil, van het begin tot het einde der reis, ook der levensreis, zal Jahwe u bewaren; immers van hem wacht gij uwe hulp.

Komt, treên wij dan gemoedigd voort,
in vast vertrouwen op zijn woord;
hoe moeilijk ons de weg ook schijn,
het eind zal zeker zalig zijn.

Psalm CXXII.

Een lied der optochten; van David.

Ik ben verblijd, omdat men tot mij zeide:
laat ons naar het huis van Jahwe gaan.

vs. 2. Onze voeten waren staande
in uwe poorten, o Jeruzalem!
vs. 3. Jeruzalem, de herbouwde
als een stad, die goed is samengevoegd, [1]
vs. 4. werwaarts de stammen opgaan,
de stammen van Jah,
het is inzetting [2] van Israël,
om daar [3] Jahwe te loven;
vs. 5. want daar stonden [4] de zetels ten gerichte,
de zetels van het huis Davids.
vs. 6 Vraagt om den vrede van Jeruzalem:
dat veilig zijn, die u liefhebben! [5]
vs. 7. vrede zij in uwe borstwering,
veiligheid in uwe paleizen!
vs. 8. Ter wille van mijne broeders en mijne vrienden
wil ik u vrede wenschen!
vs. 9. ter wille van het huis van Jahwe, onzen God,
wil ik het goede voor u zoeken.

---

1. *Ik heb hier de gewone opvatting gehouden; de bedoeling er van is, dat Jeruzalem behoorlijk met huizen bezet en van muren voorzien is. De parallellie met vs. 3ª schijnt voor deze opvatting te pleiten. Toch heeft het misschien wel wat voor, met* Duhm *als subject van* חֻבְּרָה *niet te nemen* Jeruzalem, *maar den vrouwelijken vorm te beschouwen als aanduiding van het neutrum met het subject* men, het; *derhalve:* als een stad, waar „het" *(men)* zich samen vergadert, *m. a. w. die het vereenigingspunt van allen is, vg. eenigszins Ps. LXXXVII. De aansluiting van vs 4 is dan zeer geleidelijk.*

2. *Letterlijk:* getuigenis.

3. *Lees* שָׁם לַיהוה *i. p. v.* לְשֵׁם יהוה.

4. *Hebr.* יָשְׁבוּ, *letterlijk* zaten, *wat hier van de rechters op de zetels is overgedragen. Mogelijk is ook, dat het in passieven zin is bedoeld, of dat het geheel moet worden geschrapt.*

5. *Voor* אֹהֲבָיִךְ *willen sommigen met een enkel handschrift lezen* אֹהָלַיִךְ uwe tenten, *vg. Job XII: 6. Het woord* tenten *zou hier dan archaïstisch gebruikt zijn, evenals b. v. 1 Kon. XII: 16.*

Ik noemde bl. 231, dezen psalm het lied der innige zielsverrukking, te Jeruzalem in het huis van Jahwe geweest te zijn: anderen zeggen: te zijn, en en vertalen vs. 2 in den tegenwoordigen tijd. Voor de beteekenis van den psalm maakt het weinig verschil; ik meen echter, dat het Hebreeuwsch mijne vertaling eischt. Ik zie dan ook in den psalm een terugblik op wat men genoten heeft, een bede, die men bij het heengaan uit de heilige stad haar als afscheidsgroet heeft achtergelaten, en die men nu bij nieuwe tochten telkens weer opnemen kan; immers de herinnering aan het vroeger genotene wekt het verlangen weer op. Ook in vs. 1 zou men kunnen vertalen *ik was verblijd*. Wij hebben hier echter te doen met een blijdschap, die niet voorbij gegaan is, maar die altoos nog het hart van den dichter vervult.

In strekking is er veel overeenkomst tusschen dezen psalm en Ps. XLVIII. Ook in den laatstgenoemden, al is hij niet opgenomen in het officieele bundeltje *optochtsliederen*, hadden wij het lied van menschen, die na veel van Jeruzalem gehoord en zich in haar geschiedenis verdiept te hebben, het voorrecht hebben gehad, zelf de heilige stad te betreden en daar persoonlijk onder den indruk te komen van hare heerlijkheid, om dan, na alles goed te hebben bezien, weer terug te reizen naar eigen land en verblijf, en daar aan een volgend geslacht te vertellen, wat men te Jeruzalen als met de handen getast heeft: *deze is onze God, hij zal ons geleiden eeuwiglijk en altoos.* Toch zijn er twee groote punten van verschil tusschen dezen psalm en den onzen. Het eene ligt in wat ik in de laatste plaats noemde. Van wat het slot, ook het doel, van Ps. XLVIII is, vinden wij in onzen psalm niets; in dezen blijft het bij een zegenbede voor Jeruzalem, hare vrienden en hare bewoners. Het tweede ligt in wat men in Jeruzalem ziet. In Ps. XLVIII zijn het twee motieven, die in dat opzicht om den voorrang strijden: de heerlijkheid van de stad, waarin Jahwe zijn intrek genomen heeft, en die zich aan den dichter in den nimbus daarvan vertoont, en: de heerlijkheid van Jahwe, die juist zonneklaar blijkt uit wat de stad is. Zooals wij zagen, dl. I, bl. 274 v., kwam daarbij, vs. 5 vv., de dichterlijke karakteriseering van Jeruzalem als voorwerp van wondervolle uitreddingen. Ook van dit alles vinden wij in onzen psalm niets. Daarentegen is het Jeruzalem als middelpunt van godsdienstig en nationaal leven, dat hier de verrukking van den zanger gaande maakt.

Vs. 1, dat vrijwel op zich zelf staat, hooren wij de oproeping naar Jeruzalem te gaan. Letterlijk staat er: ik ben verblijd *over degenen, die tot mij zeggen.* De bedoeling is natuurlijk: *omdat* — mogelijk ook, maar dit maakt weinig verschil: *toen* — *men tot mij zeide.* Onwillekeurig denk ik bij den tweeden regel aan een soortgelijke oproeping der volken, Jes. II:3, vg. ook Zach. VIII:21.

Dat was het begin. En men is gegaan; in vroolijken optocht heeft men zich op weg begeven en is te Jeruzalem aangekomen. Nu maakt in de beschrijving de eerste persoon enkelvoud plaats voor den eersten meervoud. Daar was men staande in uwe poorten, o Jeruzalem! Dat de poorten genoemd worden voor de stad zelve, is volkomen natuurlijk; hetzelfde hadden wij o. a. Ps. LXXXVII:2. Sommigen willen, omdat ook vs. 6ᵃ over Jeruzalem in den 3den persoon wordt

gesproken, en de 2de persoon eerst komt als inhoud der zegenbede vs. 6b vv. in plaats van *uwe poorten, o Jeruzalem,* lezen *de poorten van Jeruzalem;* vs. 3 vv. wordt dan eenvoudig beschrijving. Het komt mij voor, dat dit aan de levendigheid van het lied veel afbreuk doet. Niets natuurlijker dan dat de dichter, zich nog eens in deze dingen verplaatsend, Jeruzalem aanspreekt. Het is als de herhaling van den jubelkreet, waarmee men haar bij het eerste aanschouwen begroette.

Daar ziet hij in gedachten de heilige stad weer voor zich. Voor *herbouwde* staat letterlijk *gebouwde*. Er is echter geen twijfel aan, of, evenals b.v. Ps. LI : 20, wordt ook hier aan herbouw gedacht. Wat is er veel over de muren van Jeruzalem heengegaan, en — daar ziet men het nu weder zóó! Dat wij er dan mede zijn in tijd na Neh. III spreekt vanzelf; niet onmogelijk, dat ook de vernieuwing van Jeruzalems muren door Simon den Maccabeër, 1 Macc. XII : 10, reeds achter den rug ligt. In vs. 3b gaat de teekening van den indruk, dien de verschijning van Jeruzalem maakt, voort. Wat een ringmuur van torens en burchten, wat een indruk van eenheid, wat een geheel! Van Ps. XLVIII wordt zoowel vs. 3 als vs. 13, 14 er mee in één woord te zamen gevat. Over een andere opvatting van vs. 3b zie aant. 1. De indruk, dien het maakt, als men van alle kanten, uit de meest verschillende oorden, de feestgangers binnen Jeruzalem ziet samenkomen, wordt er dan in vertolkt.

Maar dit alles is toch nog slechts het uitwendige. Er is meer van de heilige stad te zeggen. Niet zeker is, of men in vs. 3, 4 moet vertalen *opgaan* en *staan*, dan wel *opgingen* en *stonden*. De uitdrukking *stammen* bewijst niet, dat de dichter aan den vroegeren tijd heeft gedacht. Ook het uit de ballingschap teruggekeerde volk wordt als zoodanig aangeduid. Uit nog lateren tijd wijs ik in dezen op Matth. XIX : 28, Jac. I : 1. Toch geef ik in de vertaling de voorkeur aan den tegenwoordigen tijd. Niet alleen dat Jeruzalem in het verleden het vereenigingspunt was, en dat daarheen ook vroeger van alle kanten de verschillende deelen des volks samenkwamen, is voor den dichter het eigenaardige en veelbeteekenende der heilige stad; maar dit, dat het naar de heerschende voorstelling om zoo te spreken, altijd zoo is geweest. Daar liggen de eeuwen achter hem; vs. 4, de inzetting, d. w. z. het voorschrift aan Israël gegeven, — de dichter denkt waarschijnlijk aan bepalingen als van Exod. XXIII : 17, XXXIV : 23, Deut. XVI : 16 —, wat een beelden, die dit alles hem voortoovert, en welk een nimbus, dien het Jeruzalem geeft! En nu is hij met zijn medefeestgangers in die zelfde lijn. Daar gingen op de stammen van Jah, op diens eigen bevel, naar de heilige stad; en nu doet ook hij dat; is het wonder, dat blijdschap zijn hart vervult? Zij gingen om den naam van Jahwe te prijzen; is het niet als hing over de stad nog iets van hun loflied; en kan het anders, of stemt hij er mee in?

En dat geldt nog in sterke mate het gezegde vs. 5. Men heeft gemeend, dat daaruit tot een dubbel doel voor feestreizen zou kunnen worden geconcludeerd, en wel eensdeels, om Jahwe's naam te verheerlijken en deel te nemen aan den feestelijken kultus, anderdeels om burgerlijke twisten te Jeruzalem, als zijnde de zetel van het oppergericht, te laten beslechten. Ik geloof niet, dat dit laatste ook maar eenigszins uit den psalm is af te leiden. Reeds de vermelding van

de zetels van het huis van David wijst op iets anders. Het is de vraag, of en in hoeverre in letterlijken zin de gerechtszetels te Jeruzalem ook nog in lateren tijd door Davididen bezet werden. Een verwijzing naar Zerubabel bewijst in dit opzicht natuurlijk niets, en zeker was het niet altijd het geval. Maar dat is het ook niet, wat de dichter bedoelt. Wat hij in den geest vóór zich ziet, is de oude davidische heerlijkheid van de heilige stad. Wat is er van overgebleven? Indien rechtstreeks ook al niet veel, dan toch de herinnering, dan toch dit, dat Jeruzalem nog altoos is, wat het is. Ps. XLVIII : 3 heet het met het oog op Jahwe *de stad des grooten konings;* Jes. XXIX : 1 wordt het onder de benaming Ariël gekarakteriseerd als de stad, waar David troonde. Hij is, alsof onze psalm beide gedachten vereenigen wil. Daar ligt Jeruzalem, en men is staande geweest in hare poorten. Derwaarts gingen de stammen van Jah, om den naam van Jahwe te prijzen; daar stonden de zetels ten gerichte van het huis van David.

Met vs. 6 begint het tweede couplet. De dichter richt het woord nu niet meer tot Jeruzalem, maar spreekt zijn medefeestgangers aan. Tusschen de beide coupletten vs. 2—5, en vs. 6—9 ligt, wat ik noemen wil: een zelfden tijdsafstand als tusschen het eerste couplet en den aanslag vs. 1. Telkens worden er schakels overgesprongen, die in gedachten moeten worden aangevuld. Herinnert men zich de komst en het verblijf te Jeruzalem en het genot daar gesmaakt? O, vraagt dan om den vrede, d. w. z. om de welvaart, den bloei, zooals het in vs. 9 heet: het goede voor Jeruzalem; wenscht, bidt het haar toe!

Vs. 6^b volgt onmiddellijk de inhoud van dezen wensch. De dichter wil zijn medereizigers hun bede op de lippen leggen, en hij spreekt mede als uit hun naam Jeruzalem aan. In deze verzen domineeren de woorden *veiligheid* en *vrede*, die in het Hebreeuwsch klankverwantschap hebben èn met elkander èn met den naam Jeruzalem. Deze zijn het, die de dichter voor Jeruzalem vraagt. Van het eerste kan men zeggen, dat het den uitwendigen, van het tweede, dat het den inwendigen toestand geldt. Beide zijn noodig, zal Jeruzalem kunnen zijn, wat het zijn moet, en wat het ook in de wenschen, voorstellingen, gebeden met name der verafwonenden is.

Eigenaardig is, dat de heilwensch begint met een bede voor degenen, die Jeruzalem liefhebben. Over de op vs. 6^b voorgestelde tekstwijziging zie aant. 5. Noodig schijnt zij mij niet. Toch is niet te ontkennen, dat er in de verschillende onderdeelen van de heilbede meer eenheid door komt. Bij den overgeleverden tekst breidt de bede zich van Jeruzalem uit over allen, die belangstellen in de heilige stad, haar liefhebben, zich aan haar gebonden gevoelen. Er is daarin iets van de gemeenschap der heiligen. In de nieuwe bedeeling verbindt de liefde tot Christus ook de meest heterogene naturen, ook de verst van elkander liggende kringen; in de oude bedeeling doet dat de liefde tot Jeruzalem.

In vs. 7 wordt de vrede van Jeruzalem nader omschreven, en weer zijn het de gedachten *veiligheid* en *vrede*, die daarin naar voren treden. Van de *borstwering* en de *paleizen* van Jeruzalem is ook sprake Ps. XLVIII : 14. Ik vat de vermelding er van op als slaande eensdeels op den geheelen omvang der stad, anderdeels op de afzonderlijke meest in het oog vallende gebouwen er van.

Sommige uitleggers denken bepaald aan de verschrikkingen van den oorlog, waarvoor Jeruzalem bewaard moge blijven; daarom zou er sprake zijn van muren en burchten; geen vijand, alleen de vreedzame feestganger nadere het!

En waarom nu die bede? om Jeruzalem zelf? Zeker ook wel. Toch noemt de dichter in de laatste twee verzen in duidelijken climax twee motieven, die hem bepaald tot zijn gebed dringen; het zijn: zijn broeders en vrienden, en: het huis van zijn God. Met eerstgenoemden zijn natuurlijk de in Jeruzalem wonende Joden bedoeld, met wie de van buiten komende feestgangers zich in allen deele verwant en verbonden gevoelen. De gedachte, dat de feestgangers om hunnentwil voor Jeruzalem bidden, heeft iets zeer eigenaardigs; de Joden in de verstrooiing bidden voor die in de moedergemeente, en geven zoo in den gebede aan deze terug, wat zij zelve genoten. En dan bidden zij voor Jeruzalem om den wille van het huis Gods, zooals het veel beteekenend heet; immers ook voor hen is dat huis het middelpunt van het godsdienstig leven, dat als zoodanig niet gemist worden kan. Er is in dit alles een geestelijke, en toch zoo natuurlijke reciprociteit.

Evenals aan het slot van Ps. XLVIII zeg ik, dat het voor ons uiterst moeilijk is, een psalm als Ps. CXXII geheel tot den onzen te maken. Wij kunnen ons eenigermate indenken in de stemming van hen, die hem zongen; wij kunnen voelen de heerlijkheid, die hij voor dezen moet hebben gehad; wij kunnen bij benadering iets voelen van de diepte van smart en weedom, die hij in latere dagen, toen Jeruzalem, door eigen schuld, gevallen was, bij Israël moest wekken. Is dan het gebed niet verhoord? moesten de heilbeden zwijgen? en het huis van Jahwe ondergaan? Wij weten het antwoord, de geschiedenis heeft het gegeven. Enkele gedeelten van onzen psalm brengen wij gemakkelijk over op toestanden uit onze omgeving, in allen deele ongelijk aan die, waarvoor hij oorspronkelijk gedicht is. Zoo het begin: *ik ben verblijd, wanneer men mij godvruchtig opwekt; zie, wij staan gereed, om naar Gods huis te gaan*, en het slot: *om vriend en broederen spreek ik nu: de vrede zij en blijve in u; nooit moog' haar nijd of twist vervloeken.* Maar het geheel geldt niet meer. Jeruzalem is gevallen, en als zetel van het huis Gods niet weer herbouwd. Niet op deze aarde! Maar toch, ook een psalm als de onze is profetie.

Psalm CXXIII.

Een lied der optochten.

Tot u hef ik mijn oogen op,
die in den hemel troont.
vs. 2. Zie, gelijk de oogen der knechten
op de hand hunner heeren,
gelijk de oogen der dienstmaagd
op de hand harer vrouwe,
aldus zijn onze oogen op Jahwe, onzen God,
totdat hij zich onzer ontferme.
vs. 3. Ontferm u onzer, Jahwe,
ontferm u onzer,
want wij zijn grootelijks verzadigd van verachting;
vs. 4. onze ziel is grootelijks verzadigd
van den spot [1] der zorgeloozen,
van de verachting der hoogmoedigen. [2]

Er valt ter verklaring van dezen psalm weinig te zeggen. Daarentegen geeft hij ruimschoots stof tot geestelijke beschouwing en waardeering. Even ver toch als de vorige in menig opzicht van ons afstond, even dicht staat deze bij ons. Hij is het *Kyrie eleison* = *Heer ontferm u* der israëlietische gemeente.

Om hem te verstaan, moeten wij ons uitgangspunt nemen in de laatste twee verzen er van. Daaruit blijkt, dat de dichter, ook in dezen zeker wel orgaan der gemeente, zich in een toestand van kleinmoedigheid en gedruktheid bevindt. Hij voelt zich zoo onbeduidend en klein, zoo verachtelijk in de oogen der wereld, het voorwerp van uitgesproken en onuitgesproken spot. Welke de aanleiding daartoe was, weet ik niet, maar dit gevoel zelf verstaan wij. Welk een zonderling verschijnsel vormt te midden der grieksche wereld met haar rijke beschaving de joodsche gemeente, en hoe weinig past zij daarin. Wij hadden meermalen gelegenheid, het op te merken, maar ik wil het hier nog eens uitspreken: er is geen grooter tegenstelling dan tusschen de grieksche en de israëlietische wereld-

---

1. *Voor* הַלַּעַג *moet gelezen worden* לַעַג. *Men kan ook den overgeleverden vorm houden en in plaats van* הַשַּׁאֲנַנִּים *lezen* לַשַּׁאֲנַנִּים.

2. *Het k'tib heeft* גְּאֵיוֹנִים, *waarnaar ik vertaalde. Het ḳ'ré maakt er twee woorden van, en wil lezen* גְּאֵי יוֹנִים de hoovaardigen der onderdrukkers.

en levensbeschouwing. En de eerste schijnt alles voor, de tweede alles tegen te hebben. Wie oog heeft voor kunst en wetenschap, wie schoonheid wil in haar duizendvoudige openbaring, wie den menschelijken geest in volle ontplooiing wil zien, schaart zich aan de zijde der eerste, en ziet met medelijden — vaak verachtelijk en spottend medelijden — op de tweede neer. Deze heeft haar God, nu ja — — — maar God is in den hemel, en de mensch is op de aarde; en de hemel is zoo dikwijls gesloten en de aarde is zoo aantrekkelijk.

In deze verzen wordt gesproken van de *gerusten* en de *hoogmoedigen*. Reeds Amos, H. VI: 1, slingert zijn donderend woord tegen de *gerusten in Sion* en *de zekeren op den berg van Samaria;* en de zoodanigen zijn er te allen tijde en overal in de wereld geweest, en zij zijn er nog. Het zijn de zorgeloozen, die zich niet bekommeren, niet alleen niet om mogelijke straf, maar eigenlijk evenmin om iets, dat boven hen zelve uitgaat, en dat de dingen der onzienlijke wereld betreft. Zij voelen zich daarvoor te groot; zij zijn de *hoogmoedigen* — de dichter gebruikt hier een eenigszins ander woord dan b. v. Ps. XCIV: 2: CXL: 6 — zij steunen alleen op zich zelf. Tegenover de zoodanigen voelt zich de vrome zoo klein. In onze verzen wordt zoo eigenaardig gezegd: *want wij zijn grootelijks verzadigd van verachting; onze ziel is grootelijks verzadigd van den spot der zorgeloozen, van de verachting der hoogmoedigen.* Het wil zeggen, wij hebben er genoeg van, meer dan genoeg; het is hetzelfde woord, dat wij hadden Ps. CXX: 6, en dat ik daar vertaalde door *lang genoeg.*

Ik geloof niet, dat er velen ook in onze dagen zijn, die, in de christelijke levensbeschouwing de kern der israëlietische hebbende overgenomen, niet dikwijls iets hiervan voelen. Het is het geval, dat doet spreken van vreemdelingschap en een zich niet thuis voelen in de wereld. Terwijl naar den schijn te oordeelen, de wereldling zijn weg gaat met fieren tred en opgerichten hoofde, heeft de Christen dikwijls iets schuws. Er zijn dagen, waarin hij zingen kan: *met mijn God verbreek ik omheiningen en met mijn God spring ik over een muur,* Ps. XVIII: 30, maar zij zijn te tellen, en tegenover de pretenties der wereld, komt het *alles is het uwe, want gij zijt van Christus,* zoo zelden tot zijn recht. Men gevoelt, zonder dat men zeggen kan op grond waarvan, haast onwillekeurig, dat er laag op u wordt nedergezien, dat men niet voor vol wordt aangemerkt, dat er iets is, waarom men niet mee kan doen; en dat gevoel hindert en drukt neder, en maakt, dat men ook zelf niet is, wat men kon en moest zijn.

Welnu, in zulk een stemming, dat men het eerste vers van onzen psalm in practijk brenge: *tot u hef ik mijn oogen op, die in den hemel troont!* Deze woorden herinneren aan het begin van Ps. CXXI. De toestand was daar een gansch andere; de behoefte aan God is dezelfde. Daarbij wijs ik op de kwalificatie van God als dengene, die in den hemel troont. God staat boven de dingen, hij is degene, die regeert.

Maar vandaar dan nu ook de bede om ontferming. God kan de dingen en ook de verhoudingen anders maken; dat hij het doe! Er ligt in die bede om ontferming zooveel opgesloten. In het tweede vers wordt in beeldspraak gesproken. Wij zijn in de oude wereld, en hebben dus bij *knechten* en *dienst-*

maagden aan slaven en slavinnen te denken. Voor het overige wordt het punt, waarop het aankomt, niet door alle uitleggers op dezelfde wijze teruggegeven. Onze psalmberijming heeft: *gelijk een knecht ziet op de hand zijns heeren, om nooddruft te begeeren, en 't oog der maagd is op haar vrouw geslagen, om hulp of gunst te vragen.* Wij hebben hier dan de gedachte o. a. van Ps. CXLV: 15, *aller oogen wachten op u, en gij geeft hun hunne spijs te zijner tijd.* Maar terwijl velen deze opvatting deelen, wijzen anderen er op, dat blijkens de bede om ontferming gedacht moet worden aan afwending van straf, en dat dus de hand als de straffende, slaande hand is bedoeld; op deze ziet men; wanneer zal zij eens ophouden? Ik geloof niet, dat wij in dergelijke onderscheidingen treden moeten. Wat bedoeld wordt, is de toestand van absolute afhankelijkheid, waarin slaven zich ten opzichte van hunne meesters voelen te staan. Zij hebben alles van dezen te wachten: voedsel en kleeding, lief en leed, gunstbetoon en straf; en hunne geheele houding wordt daardoor bepaald.

Maar zoo weet nu ook de vrome te staan tegenover God, met name de Israëliet tegenover Jahwe. Dit is het feit, dat hij weet in zijn geestelijk en ten slotte ook in zijn natuurlijk leven niets te hebben, noch te zijn, noch te kunnen, dan voor zoover hij het ontvangt van God. Ik wil er dit aan toevoegen, al heeft het met de uitlegging van den psalm als zoodanig niets te maken: ik geloof, dat vele Christenen daarvan lang niet genoeg doordrongen zijn, en dat de onbeholpenheid en de verlegenheid, waarmede zij de wereld doorgaan, voor een groot deel daarin hare natuurlijke verklaring vinden. Wij zijn niets, dan wat God ons maakt ook als Christenen, en wij hebben niets, dan wat God ons ook als zoodanig schenkt. En nu schijnt het vaak, alsof God ons in den steek laat, en geen oog heeft voor onze moeilijke positie in de wereld. Dat onze bede altoos dringender worde: *ontferm u onzer, Jahwe!*

In onzen psalm is het om die bede te doen. Toch heeft het slot van vs. 2 dit merkwaardige, dat het niet luidt: *of gij u soms onzer ontfermt,* maar zoo positief mogelijk: *totdat gij het doet.* Hierin spreekt de Israëliet, die rekent met de trouw van zijn God. Maar niet minder geldt het voor de nieuwe bedeeling. God *zal* zich ontfermen, indien wij maar niet ophouden, het hem te vragen, en volkomen goed weten, dat ook in ons geestelijk leven alles afhangt van wat God voor ons is. Van tal van psalmen ligt het geheim in het *totdat* van den onzen; maar ten slotte, ligt niet het geheim van het geheele geestelijke leven daarin? *Al is 't niet op mijn tijd, al is 't niet op uw tijd, toch zal eens op zijn tijd de Vader voorzien.* Ontferm u onzer, Jahwe!

Bijna ieder oud-testamentisch woord doet denken aan een nieuw-testamentisch. Hier denk ik aan een woord, dat ik ook bij vroegere psalmen reeds meer dan eens aangehaald heb, Luk. XVIII: 1—8, de gelijkenis van den onrechtvaardigen rechter. Aldus eindigt zij: *zal God dan geen recht doen zijnen uitverkorenen, die dag en nacht tot hem roepen, hoewel hij lankmoedig is over hen? Ik zegge u, dat hij hun haastelijk recht doen zal. Doch de Zoon des menschen, als hij komt, zal hij ook geloof vinden op de aarde?* Dat is de gedachte van onzen psalm. Gelooven is ook: de oogen opwaarts houden op hem, die in den hemel troont,

op hem zien gelijk een slaaf op zijn heer, en toch niet als een slaaf; de nieuwe bedeeling zegt: als een kind.

Dat te doen stemt tot het waarachtig *Kyrie eleison*, dat der verhooring gewis is. Och, dat wij het meer aanhieven, hiervan doordrongen, dat alleen Gods ontferming ons in staat kan stellen, een Christen te zijn, met alles, wat dat medebrengt, ook aan vreemdelingschap, ook aan terugzetting van verschillenden aard. Het is een lied der optochten, en al is het waarschijnlijk er niet voor gemaakt, wij begrijpen zoo goed, dat het ook als reislied, onder de bezwaren der reis, zijn groote beteekenis had! Ook op de levensreis is dat het geval.

Als, afgezien van de reis, de israëlietische gemeente deze bede zong, dacht zij aan het aanbreken van de messiaansche eeuw, die zij nabij geloofde. En wij? Jezus Christus heeft ze, in beginsel, doen aanbreken, ook al is zij voor het sterfelijk oog nu nog evenmin openbaar als ten tijde van onzen psalmist. Toch zij is er, en Gods ontfermingen zijn er. *Kyrie eleison!*

Psalm CXXIV.

Een lied der optochten; van David. 1.

Ware Jahwe niet voor ons geweest [2] —
zegge nu Israël, —
vs. 2. ware Jahwe niet voor ons geweest,
toen de menschen tegen ons opstonden,
vs. 3. dan [3] hadden zij ons levend verslonden,
toen hun toorn tegen ons ontbrandde;
vs. 4. dan hadden de wateren ons overstelpt,
ware de beek [4] over ons [5] heengegaan;
vs. 5. dan waren over ons heengegaan
de wilde wateren.

---

1. *Het* van David *ontbreekt in verscheidene handschriften der oude grieksche vertaling.*

2. *Letterlijk staat er, met invoeging op arameesche wijze van het samengetrokken betrekkelijk voornaamwoord:* ware het Jahwe niet, die *enz.. Gen. XXXI:42 waar wij dezelfde uitdrukking aantreffen, is in dit opzicht eenvoudiger.*

3. *In het Hebreeuwsch staat hier en in de volgende verzen, in plaats van het gewone* אָז, *de arameïseerende vorm* אֲזַי; *deze komt elders niet voor.*

4. *In plaats van het gewone* נַחַל *staat hier, op arameesche wijze* נַחְלָה.

5. *Letterlijk, hier en vs. 5 en 6ᵃ:* onze ziel.

vs. 6. Gezegend zij Jahwe, die ons niet heeft overgegeven,
tot buit voor hun tanden;
vs. 7. onze ziel is als een vogel ontkomen
uit der vogelvangers strik;
de strik is gebroken en wij zijn ontkomen.
vs. 8. Onze hulp is in den naam van Jahwe,
die hemel en aarde gemaakt heeft!

In dezen psalm hebben wij de blijde belijdenis, of liever de opwekking, vs. 1^b in een vorm, die herinnert o. a. aan Ps. CXVIII : 2^a, om blijde te belijden, dat men zijn redding uit den nood alleen aan Jahwe te danken heeft. Ware deze niet voor ons geweest, — men zou even goed kunnen vertalen: hadden wij hem niet gehad — wij waren omgekomen in het verderf.

Welk dit verderf, deze nood geweest is, wordt niet gezegd. Men heeft er bij gedacht — daar de taal op zeer jongen tijd wijst — aan het beleg van Jeruzalem door Antiochus Sidetes in de eerste jaren van den hasmoneïschen vorst Johannes Hyrcanus. Anderen, o. a. reeds de kerkvader Theodorus van Mopsuestia, brengen den psalm in verband met de babylonische ballingschap. Anderen nog anders; tal van mogelijkheden, waaromtrent niet te beslissen valt, doen zich hier voor.

Op verschillende wijzen wordt het gevaar, waarin men verkeerde, geteekend. Het zijn uit den aard der zaak *menschen*, vs. 2^b, wier toorn ontbrandde, en die er de oorzaak van zijn. Nadruk ligt vooral op de tegenstelling tusschen hen en Jahwe. Deze laatste was voor ons; daarom, wat zou een mensch ons doen? Toch kunnen menschen het ons bang genoeg maken. Aan het *levend verslinden* kunnen verschillende beelden ten grondslag liggen; met het oog op vs. 4, 5 denk ik het liefst aan het zeemonster, dat wie binnen zijn bereik komt, als met huid en haar inslikt; zoo zouden ook de menschen hebben gedaan. Ook Ps. LV : 16 is sprake van een *levend* neerdalen in het doodenrijk. Verder verwijs ik naar het verhaal aangaande Dathan en Abiram, Num. XVI : 32 vv.. Men kan het *levend* omschrijven: terwijl men nog gansch en al leeft, zonder dat men eigenlijk den tijd heeft gehad om te sterven. In vs. 4, 5 worden de vijanden voorgesteld als een waterstroom, die zich op eenmaal over alles heen stort, vg. o. a. Jes. VIII : 7, 8. Bij *beek* denke men aan een van die beekjes, die des zomers niets schijnen, maar des winters bij het smelten van de sneeuw, als een opbruisende, wilde stroom zich over alles heen werpen en wegvegen, wat zij op hunnen weg ontmoeten. Ook elders worden dergelijke wateren gebruikt als beeld van alles overstelpenden nood, v.g. o. a. Ps. XVIII : 17, LXIX : 13, 16.

Welnu, door en over deze wateren heen, door en over deze heen gevaren heeft Jahwe Israël geholpen. Daarvoor zij hij geprezen, d. i. geloofd en gedankt. Andere beelden dringen zich nu aan den dichter op. De vijanden zijn geworden *wilde dieren*. Maar Jahwe heeft hun zijn volk niet overgeleverd, liever nog — want de negatieve vorm mag in den positieven worden overgebracht, — hij heeft hen aan hunne tanden ontrukt. In de vs. 7 gebezigde beeldspraak is iets vroolijk-

naïefs. De strik, waarvan hier sprake is, vg. o. a. ook Ps. XCI : 3, wordt ons beschreven als een dubbel houten raam, aan beide zijden met een net bespannen, waartusschen bij het dichtslaan van het raam de vogel gevangen zit. Zoo was het Israël gegaan: maar het raam was gebroken en — de vogel was vrij. Wat is er iets triomfantelijks in dat slot van vs. 7, *en wij zijn ontkomen!* Ook Ps. XI : 1 werd het beeld van een vogel gebruikt, maar van hoe andere toestanden was daar sprake.

Toch is de bedoeling van den psalm, hoe opgewekt ook, niet vóór alles een loflied te zijn. Bovendien, niet dit is de hoofdzaak, dat men verlost *is*, maar dat het Jahwe is, die verlost *heeft*, en zonder wien men nog altoos in gevaar, en zelfs in den dood zou zijn. Voor mijn gevoel ligt dan ook de eigenlijke pointe van den psalm in vs. 8. Men prijst Jahwe, maar, wat het voornaamste is: men vindt ook in hem zijne hulp. Dat heeft gegolden van het verleden; dat geldt ook van de toekomst. Zonder dat het met zoovele woorden is uitgedrukt, is onze psalm een lied, dat opwekken moet tot nieuw vertrouwen, en dat uiting geeft aan de blijde verzekerdheid, Jahwe tot God te hebben. Wat is men in dat opzicht toch rijk! Hadde men hem eens niet gehad, men ware omgekomen; en ook voor de toekomst, wat zou men? Maar men heeft niet te vreezen. In dit opzicht sluit onze psalm zich zoo prachtig aan den vorigen aan. Deze was het *Kyrie eleison*, Jahwe ontferm u. In den onzen antwoordt de gemeente zich zelf; zij heeft rijke ervaring van hulp en verlossing: onze hulp is in den naam van Jahwe, enz.

Vs. 8 herinnert aan Ps. CXXI : 2. Toch is er een klein verschil. Daar was het: *onze hulp komt van Jahwe;* hier: *onze hulp is in den naam van Jahwe.* Ik kan niet gelooven, dat dit geheel toevallig zou zijn. Het is, zooals iemand gezegd heeft: de naam Jahwe waarborgt de eeuwige trouw Gods jegens zijn volk; als schepper van hemel en aarde heeft hij de macht om te helpen. Beide zijden van het wezen Gods staan hier in heerlijk verband. De laatste bijvoeging *die hemel en aarde gemaakt heeft*, is hier dan ook niet zonder beteekenis. Op zich zelf staat zij buiten den verderen inhoud van den psalm. Toch, welk een rust is het, te hebben tot erkenden en beproefden verlosser niemand minder dan hem, die alle dingen in zijne hand heeft, die hemel en aarde geschapen heeft. Daarmee is het uit. Met welk een blijdschap kan men terugzien op de doorgestane gevaren! Jahwe is voor ons geweest; anders — — — —! Maar nu, wij hebben Jahwe, onzen God; ook de doorgemaakte gevaren zijn een middel geweest tot bevestiging van ons geloof. Onze hulp is in den naam van Jahwe, die hemel en aarde gemaakt heeft,

Een eigenlijk reislied is deze psalm niet. Toch kunnen wij ons licht voorstellen, dat hij op de feestreizen gaarne, met opgewektheid, telkens weer werd gezongen. Niet aan een enkel bepaald gevaar, waaraan men op een gegeven oogenblik ontkomen was, werd dan gedacht; maar aan de blijvende verlossende nabijheid Gods, die voor sterven bewaard had. Met het oog op Jeruzalem voelt de vrome Israëliet zich toch altoos in het vreemde land niet te huis; hij is er onder vijanden; hij heeft het gevoel, er niet veilig te zijn. Maar God is met

hem geweest, ook weder in den tijd sedert de vorige reis, hij is niet omgekomen; hij is aan alle gevaren ontsnapt; en nu slaat hij de vleugels weer uit en reist naar de heilige stad; zijn hulp is in den naam van Jahwe. Zou er één Christen zijn, die dit lied niet verstaat?

Psalm CXXV.

Een lied der optochten.

Die op Jahwe vertrouwen,
zijn als de berg Sion, die niet wankelt, die tot in eeuwigheid staat.
vs. 2. Rondom Jeruzalem zijn bergen,
zoo is Jahwe rondom zijn volk, van nu aan en tot in eeuwigheid,
vs. 3. want niet zal blijven rusten
de scepter der goddeloosheid op het erf[1] der rechtvaardigen,
opdat de rechtvaardigen
hunne handen niet uitsteken naar onrecht.
vs. 4. Doe goed, o Jahwe, aan de goeden,
en aan hen, die oprecht zijn in hunne harten;
vs. 5. maar die kronkelpaden inslaan,[2]
zal Jahwe doen gaan met de euveldaders.
Vrede over Israël!

Wij hebben in dezen psalm een uiting van vertrouwen op Jahwe, of liever: van de overtuiging, dat het vertrouwen op Jahwe niet beschaamd zal worden. In zooverre sluit hij zich gereedelijk aan den vorigen, en bepaald aan het laatste vers er van, aan. Toch heerscht er een veel minder opgewekte toon in, en maakt hij eenigszins den indruk, alsof de dichter gevoelde, ook zich zelf nog eens te moeten voorhouden, dat men veilig is in Jahwe's hoede, ook in zedelijken zin. Wat dit laatste betreft, heeft vooral het slot van vs. 2 iets zeer eigenaardigs.

Evenals eigenlijk de meeste psalmen heeft ook deze tot achtergrond de gedachte aan onderdrukking door goddeloozen. Op de erve — zie over dit woord

---

1. *Eigenlijk staat er* op het lot der rechtvaardigen. *Bedoeld is het door het lot aangewezen grondbezit.*

2. *Letterlijk:* die hunne kromme wegen afbuigen. *De Statenvertaling, in dezen de oude grieksche vertaling volgende, heeft zeer vrij:* die zich tot hunne kromme wegen neigen.

aant. 1 — der rechtvaardigen rust de scepter der goddeloosheid. Met die erve is bedoeld het heilige land. Palestina; toch kan het ook in ruimeren, meer overdrachtelijken zin worden opgevat. De rechtvaardigen zijn dezelfden, die in vs. 2 worden aangeduid als het *volk van Jahwe,* lieden, voor wie het natuurlijk is, hun vertrouwen op Jahwe te stellen. Dat er niet bij gedacht is aan zondeloosheid of iets, dat daarnaar zweemt, spreekt vanzelf. Het woord kan gebezigd worden in tweeërlei toepassing, en wel van het geheel volk, de geheele gemeente, als zoodanig, tegenover de andere volken, die, als met Jahwe in geen betrekking staande, en zich om hem niet bekommerende, met het woord *goddeloozen* worden aangeduid, — of ook, binnen den kring van het volk, van de ware geloovige Israëlieten, naast wie als goddeloozen bestempeld worden degenen, die zich aan den eisch van Jahwe's wet onttrekken. Dat in onzen psalm van *vreemde* onderdrukkers sprake is, schijnt mij met het oog op vs. 3 niet twijfelachtig. Daarentegen kunnen daaromtrent geen nadere bepalingen gegeven worden; moge ook o. a. met het oog op de vrij jonge taal, de gedachte aan de geloofsvervolging onder Antiochus Epiphanes voor de hand liggen, ook andere tijden kunnen bedoeld zijn.

Twee lijnen treden in onzen psalm op den voorgrond. De eene is die van het veilig zijn bij Jahwe, de tweede het gebed, nu ook door Jahwe gezegend te worden. Bij het eerste wordt als voorwaarde nadruk gelegd op het vertrouwen op Jahwe; bij het tweede op het oprecht van harte zijn.

Het beeld van vs. 1, 2, hoewel geen volkomen zuivere eenheid uitmakende, is duidelijk. Uitgangspunt er van is de onwankelbare vastheid, die aan den berg Sion toegekend wordt. Deze bezit die niet alleen krachtens zijn karakter als berg, zoodat in de plaats er van iedere andere berg zou kunnen worden genoemd, maar ook in bijzondere mate, in eeuwigheid, vs. 1, omdat hij de berg is, dien Jahwe zich tot woning uitverkoren heeft. Welnu, even onwankelbaar zijn zij, die hun betrouwen stellen op Israëls God. Daarbij komt in vs. 2 nog iets anders. De gedachte aan de vastheid van Sion doet denken aan de oninneembaarheid, de veiligheid van de heilige stad. Deze berust hierop, dat zij aan alle zijden door bergen omringd is. Dat dit niet geographisch nauwkeurig bedoeld is, behoeft geen betoog. Toch heeft men gewezen op den Olijfberg in het oosten, den z.g. berg van den boozen raad in het zuiden, de geleidelijke stijging van den bodem in het westen, en den met den Olijfberg samenhangenden bergrug in het noorden. In ieder geval de bedoeling is duidelijk; maar zoo is het de vergelijking dan ook: wat deze bergen voor Jeruzalem zijn, dat is Jahwe voor zijn volk. Ik herinner aan Ps. XXXIV: 8, *Jahwe's engel legert zich rondom degenen, die hem vreezen, en redt hen uit,* en niet minder aan Zach. II: 9, *en ik zal haar zijn, spreekt Jahwe, tot een vurigen muur van rondom en tot heerlijkheid in het midden van haar.*

Maar is dit zoo, dan kan Israëls erve ook niet blijven onder de overheersching der goddeloozen. Het *want* van vs. 3 schijnt niet volkomen logisch; de gedachte er van is: uit het feit, dat Jahwe de getrouwen van den druk der goddeloozen verlost, blijkt, dat hij de zijnen beschermt.

Daarbij komt in de 2de helft van vs. 3 een nieuw element, maar dat, naar

het mij voorkomt, inderdaad als het geheime motief van den psalm kan worden beschouwd. Het is dit, dat de onderdrukking, waaraan men blootstaat, het gevaar meebrengt, zich tot meegaan met de goddeloozen te laten vervoeren. Zoowel dwang als voorbeeld kunnen daartoe meewerken, maar ook dit, dat men, van Jahwe weinig merkende, hem onwillekeurig al meer ter zijde gaat laten, dat men ook in godsdienstig opzicht demoraliseert, en het minder nauw nemen gaat met een God, die zijn volk in den steek laat, en wiens dienaren zuchten onder vreemde overheersching. Hoe licht gaat men dan niet, gelijk het hier heet, de handen uitstrekken naar slechtheid, d. w. z. naar dingen, die door wet of godsdienstige gewoonte verboden zijn, maar die men de heidensche machthebbers en zoo ook de heidensch gezinde Joden ongestraft ziet doen, en waarvan dan al licht het ongeoorloofde over het hoofd wordt gezien! Hab. I: 3, 4 wijst op zulk een toestand; ook, schoon nog eenigszins anders, Matth. XXIV: 12. Dat men zich ook daartegen veilig wete bij God! Er is in verzekeringen als die van vs. 3, en bepaald in het slot daarvan, iets, dat aan de eene zijde in strijd schijnt met de krachtige uiting van vertrouwen, die wij in de eerste verzen van den psalm aantreffen, maar dat toch ook aan den anderen kant die uitingen motiveert en verklaart. Laat men het zich zelf en anderen telkens maar weer voorhouden, dat het zoo ver niet komen zal, dat God de zijnen beschermt, dat men ook in dezen, in dit allerbelangrijkst zedelijk opzicht op hem rekenen kan, dat men door hem zal worden bewaard.

En laat men dan bidden! In onzen psalm is vs. 4 een gebed. Men zegge niet, dat er uit blijkt, hoe licht het in vs. 1 uitgedrukte vertrouwen kan worden geschokt, want dat, indien men werkelijk in dit vertrouwen leefde, een gebed als dat van vs. 4 niet noodig zou zijn. Logisch kan dat waar zijn; psychologisch is het dat niet. Juist omdat men vertrouwt, bidt men; en wetende, door God te worden beschermd, neemt men telkens weer de toevlucht tot hem.

In onzen psalm luidt het gebed: *doe wel, o Jahwe, aan de goeden, en aan hen, die oprecht zijn in hunne harten.* Dat met dezen dezelfden bedoeld zijn, die eerst waren aangeduid als het volk van Jahwe en dan als rechtvaardigen, valt in het oog. En toch is er een nuance. De *goeden* zijn dezulken, die nu ook waarlijk als rechtvaardigen, d. i. als geloovigen leven. Vandaar die bijvoeging: *en die oprecht zijn in hunne harten.* Er zijn ook anderen, die behoord hebben, die nog altoos schijnen te behooren tot het volk van Jahwe, de *twijfelaars* van Ps. CXIX: 113, op wie in het algemeen het epitheton *rechtvaardigen* dan ook toepasselijk was, maar die, zooals het in de Statenvertaling heet, zich geneigd hebben tot kromme wegen, die kronkelpaden hebben ingeslagen, en die hebben willen vereenigen, wat niet te vereenigen is. Dat God den eersten weldoe! en den laatsten? Ik houd vs. 5 niet voor een gebed, al zou men het misschien zoo kunnen vertalen. Ik houd het, even als vs. 1, 2, voor een positieve verklaring, maar die juist dienen moet, om eigen geloof te bewaren, om zich zelf te waarschuwen, om zich voor te houden, waar het heen gaat. Ten slotte is er geen verschil tusschen degenen, die zich laten aftrekken op kronkelpaden, en de euveldaders, die daarvan de oorzaak zijn. Vs. 5[a] wordt van de *verleiden,* vs. 5[b]

van de *verleiders* gesproken. Maar beider lot is hetzelfde. Jahwe zal de eersten laten gaan met de laatsten. Men kan in dat *doen heen gaan* de gedachte vinden van *uit den weg ruimen*, doen sterven. Ik zoek er echter liever in die van *loslaten*, hen aan zich zelf overlaten, hen laten gaan op hun eigen wegen. Hoe die zijn zullen en waar die heengaan, wordt niet gezegd. Maar het woord *euveldaders* zegt in dezen genoeg. Mij komt voor den geest het woord, waarmee Ps. I eindigt: *Jahwe kent den weg der rechtvaardigen, maar de weg der goddeloozen is ten verderve.* Ook hier geldt dat zelfde, voor de euveldaders zelf en voor hen, die met dezen hunne handen uitstrekken naar slechtheid. Dat God er zijn volk voor beware; doe wel, o Jahwe, aan de goeden!

Het slotwoord van den psalm luidt: *vrede over Israël!* Dat is een wensch, maar er ligt toch ook iets positiefs aan ten grondslag. Wat de gedachte betreft, hangt het samen met het begin van den psalm, de verzekerdheid van door Jahwe te worden beschermd. Dat met Israël bedoeld is het getrouwe, ware Israël, spreekt vanzelf. Het is het volk van Jahwe van vs. 2, de rechtvaardigen van vs. 3, de goeden en oprechten van hart van vs. 4. Over hen zal de vrede niet uitblijven. Vrede is welvaart, voorspoed, het inbegrip van alles, wat wenschelijk is. Jahwe zal het geven, maar geve het dan ook, hij, die zijn volk omringt, gelijk de bergen het Jeruzalem doen! Daarvan zinge men, de schare reizigers, die zich opmaken, te Jeruzalem weder een der groote feesten te gaan medevieren; daarvan zinge men ook op de reis door het leven. De scepter der goddeloosheid zal niet blijven rusten op de erve der rechtvaardigen. Vrede over het volk van Jahwe!

Psalm CXXVI.

Een lied der optochten.

Toen Jahwe het lot[1] van Sion wendde,
waren wij als droomenden;
vs. 2. toen werd onze mond met lachen vervuld,
en onze tong met gejubel;
toen zeide men onder de volken:
groote dingen heeft Jahwe aan dezen gedaan.

vs. 3. Groote dingen heeft Jahwe aan ons gedaan;
wij waren verblijd.

---

1. *In plaats van* שִׁיבַת *leze men* שְׁבִית. *Voor de uitdrukking* שׁוּב שְׁבִית, *hier en vs. 4, verwijs ik naar het gezegde naar aanleiding van Ps. XIV:7, dl. I bl. 83 aant. 6.*

vs. 4. Wend, Jahwe, ons lot,
als beken in het Zuiderland.

vs. 5. Die met tranen zaaien,
zullen oogsten met gejubel.
vs. 6. De zaaier[1] gaat weenende,
het uit te werpen zaad dragend;[2]
met gejubel komt hij,
dragende zijn schooven.

Deze psalm is een lied ter bemoediging. Er is een scherpe tegenstelling tusschen de beide helften er van. In dit opzicht staat hij gelijk met de eerste twee coupletten van Ps. LXXXV, en is het naar aanleiding daarvan gezegde in hoofdzaak ook hier van toepassing. Toch wordt de tegenstelling daar veel meer uitgewerkt dan hier, en maakt de dichter er een ander gebruik van.

In de eerste helft van onzen psalm spreekt blijde herinnering; in de tweede is een droevig heden aan het woord. Deze tegenstelling mag niet door een andere verklaring uit den weg geruimd worden. Dit geschiedt, wanneer men, uitgaande van vs. 4, de daar afgesmeekte lotswending beschouwt als dezelfde, waarvan vs. 1 sprake is, zoodat deze, als hebbende nog niet plaats gehad, in de toekomst moet worden gezocht. Er is dan bij gedacht aan de laatste groote omkeering in den eindtijd, in eschatologischen zin. Bij deze opvatting moet de verleden tijd in vs. 1, 3 als profetisch verleden tijd, nog liever: als verleden tijd der vaste verzekerdheid, worden beschouwd, terwijl in vs. 2 de werkwoorden in den toekomenden tijd moeten worden vertaald. Dat dit echter in vs. 3 weinig natuurlijk is, valt in het oog.

Het begin van den psalm heeft iets karakteristieks. Op wat groote dingen, bepaald op wat een ontzaglijke lotswending, mag men terugzien. Waarschijnlijk, al laat het zich niet met zekerheid aantoonen, wordt gedoeld op den terugkeer uit Babel en het daardoor verkregen herstel van Israëls nationaliteit, althans van Israëls gemeente, m. a. w. op de wonderbare redding, die, tegen alle verwachting in, het uiteengeslagen volk ten deel gevallen was. In ieder geval, zoo verrassend was de lotswending geweest, dat men er eigenlijk zelf niet aan had kunnen gelooven. Het was, als had men een oogenblik niet in de werkelijkheid geleefd, en als bestond het gevaar, dat men op eenmaal wakker zou worden,

---

1. *Letterlijk:* de gaande.

2. Duhm *schrapt hier het woord* נֹשֵׂא *en leest* מֹשֵׁךְ־הַזָּרַע het zaad uitzaaiend *vg. Amos IX: 13, in plaats van* מֶשֶׁךְ־הַזָּרַע. *De tegenstelling tusschen den tweeden en den vierden regel van vs. 6 wordt dan veel minder sterk. Daarentegen pleit voor deze opvatting, dat* מֶשֶׁךְ הַזָּרַע *als aanduiding van het in lange rijen uit te zaaien zaad een zonderlinge, elders niet voorkomende uitdrukking is.*

en de ervaring op doen, die Jes. XXIX : 8, 9 zoo treffend beschreven wordt: een hongerige droomt, dat hij eet, maar als hij wakker wordt, is zijn maag ledig; een dorstige droomt, dat hij drinkt, maar als hij wakker wordt, versmacht hij en snakt naar water. Zal het Israël ook zoo niet gaan? Luk. XXIV : 41 en vooral Hand. XII : 9 vinden wij een dergelijken toestand beschreven. Kan men zijn oogen wel vertrouwen, ziet men wel goed? het geluk is te groot, om te worden geloofd. Daarop volgt zoo eigenaardig vs. 2; neen, men vergiste zich niet. Maar toen dan ook... wat een blijdschap! Wij hebben hier een soortgelijke uitdrukking als Job VIII : 21. En terwijl men zich zelf nog ziet lachen en juichen, hoort men het woord van de volken: *groote dingen heeft Jahwe aan dezen gedaan.* En zeker, dat had hij. Zelden misschien vinden wij een woord van zoo volkomen instemming als hier in vs. 3. Zoo dikwijls was gevraagd: waar is toch hun God? Zoo dikwijls had het geschenen, als bemoeide Jahwe zich niet met zijn volk, en waren de betuigingen van betrouwen op hem òf zelfmisleiding òf grootspraak òf ijdel geklap. De volkeren hadden de overhand; en Israël met zijn Jahwe... waar was het? en wat beteekende het? Maar nu, groote dingen heeft hij gedaan, zóó groot, dat de volkeren zelf er verbaasd van staan, en het erkennen ondanks zich zelf.

Men heeft gezegd, dat de dichter zich het herstel veel grootscher voorstelt, dan het geweest is, en er daarom met smartelijk verlangen naar terugziet. Ik weet het niet: als men let op den uitwendigen toestand, waarin Israël zich b. v. in den tijd van Haggaï en Zacharia bevindt, kan er zeker geen reden zijn tot roemen. Misschien zullen er zelden grooter teleurstellingen zijn doorgemaakt, dan die het deel waren van hen, die wellicht onder den indruk van II Jesaja's prediking gemeend hadden, in Palestina een eeuw van heil te zullen zien aanbreken, en die overal stuitten op moeilijkheden en bezwaren en tegenstand. Maar vermindert daarmee de beteekenis van dat eerste oogenblik van lotswending, toen het was alsof er een nieuw leven opging, toen op eens dood gewaande verwachtingen werkelijkheid schenen te worden, en God ingreep met machtige hand? Zulke oogenblikken zijn niet af te meten, naar wat er later van blijkt overgebleven te zijn, of naar wat zij in de zichtbaarheid hebben gepresteerd. Daarover spreekt de dichter ook niet. In het tweede couplet blijkt duidelijk, dat de dingen niet aan de verwachting beantwoord hebben, en dat de groote dingen toch voor de practijk niet groot genoeg waren. Maar toch, *toen Jahwe het lot van Sion wendde*... toen! Wie had dat verwacht? wie kan uitdrukking geven aan de blijdschap, die toen het hart vervulde, en den juichtoon vertolken, die toen op eenmaal op de lippen kwam? Hoe overweldigend was het, hoe verrassend, hoe in allen deele beschamend! God heeft groote dingen gedaan. Ik denk aan ervaringen uit het persoonlijk geestelijk leven. Zijn er niet oogenblikken in het leven, waar in het is, als ware de hemel geopend, en alles, ook het donkerste, omgezet in stralend licht? Toen werd onze mond met lachen vervuld en onze tong met gejuich.

Maar zoo blijft het niet; en de toestand van het dagelijksch leven beantwoordt er niet aan. Daarom vs. 4. De droevige toestand van vroeger is allengs teruggekeerd. Het rad, op eenmaal met kracht omgezet, is langzamerhand weer

verloopen, en men is weder gekomen in den sleur der ellende. Reeds in vs. 3 ligt naast de instemming met het woord der volkeren, iets diep weemoedigs; ja, wij *waren* verblijd. Ik vind er denzelfden toon in, al bevinden wij ons hier in een gansch ander milieu, als in het woord van de Emmaüsgangers: wij *hadden* gehoopt. Er is iets heerlijks in, zich nog eens in te leven in de blijdschap, die ons deel is geweest. Als er maar niet zooveel nadruk moest vallen op dat *geweest*. En toch, dat moet het; wij *waren* verblijd; toen, maar nu? De dichter, anders dan die van Ps. LXXXV, beschrijft het heden niet; maar hij laat het ons voelen. Wat heeft die lotswendig gegeven? Een nieuwe is ook thans noodig; *Jahwe, wend ons lot*. De leidsche vertaling noemt dezen psalm een bede om volledig herstel. Al is dit niet onjuist, toch zou ik hem liever noemen: een bede om *herhaald* herstel.

De dichter licht zijn bede toe met het beeld van vs. 4^b^. Het *Zuiderland* — een gedeelte van Juda draagt dezen naam — is het meest dorre en heete gedeelte van Palestina. Hier wordt de naam gebruikt, niet in geographischen, maar in algemeen descriptieven zin. Men kan bij het beeld denken, zooals sommigen doen, aan het effect, dat waterbeken in zulk dor land teweeg brengen; vooral bij II Jesaja vinden wij dit meermalen; maar ook — en mij lijkt dit eenvoudiger — aan de veranderingen, die de beken zelf ondergaan, zie o. a. Job VI : 15—17; in den zomer geheel zonder water, zijn zij in den winter sterke, alles medesleurende stroomen. Welnu, die zelfde verandering, als van dood tot leven — Jahwe, die Sions lot reeds eens, om niet te zeggen: meermalen omgewend heeft, brenge ze ook thans weer tot stand!

Deze bede volgt op de blijde herinnering; meer dan dat: zij wordt er door voortgebracht; zij is de vrucht er van. In dat opzicht vormt vs. 3 den overgang. Er is in de herinnering aan vroegere blijdschap iets weemoedigs, maar ook iets verheffends. Wat God doet, moet toch ook gevolgen hebben; de blijdschap, die hij eens gegeven heeft, kan toch niet verloopen als een beekje in het zand. Hij laat toch niet varen het werk zijner handen; hij is toch de getrouwe, de God Israëls. Maar zou hij dan Israël hersteld, en voor een oogenblik tot nieuw leven gebracht hebben, boven bidden en denken, en tot verbazing der volken, om het dan over te laten aan eigen ellendigheid, zoodat het toch omkomt? Die het verleden gaf, heeft de toekomst toch ook in zijn hand.

Men kan niet zeggen, dat in onzen psalm het gebed een groote plaats inneemt. Veelmeer doet dit het vertrouwen, de verzekerdheid, dat het niet zoo blijven zal en dat de bede van vs. 4 niet vergeefsch zal zijn. Ik zie in vs. 5 — al zou men het misschien zoo kunnen vertalen; sommigen doen het — dan ook geen gebed, maar een uitspraak van blijde verzekerdheid. Ik noemde dezen psalm een lied *ter bemoediging*. De grond daarvoor ligt in vs. 5, 6.

Het is niet gemakkelijk, de gedachte van deze verzen in het verband van den psalm juist terug te geven. Er is daarin iets spreekwoordelijks. Toch mogen zij ook weer niet worden opgevat als gevende een algemeenen, noodzakelijken regel, als kon het niet anders, en als was het met tranen zaaien reeds waarborg voor het maaien met gejuich. Dat is nergens en nooit het geval.

Maar dit is het, dat in het met tranen zaaien nog geen reden ligt, om aan de toekomst te wanhopen of om te vreezen, dat de arbeid, met zooveel moeite verricht en zooveel teleurstelling barend, vergeefsch zal zijn. Er is in deze verzen iets hypothetisch; al is het ook, dat er met tranen gezaaid wordt, het sluit het maaien met blijden jubel niet uit. Laat het uit te werpen zaad weenende gedragen worden, wie weet, of het met de schooven niet anders zal zijn? Straks brengt men ze juichende in.

Het komt er weinig op aan, of men het punt van vergelijking hierin zoekt, dat het lijden van heden gedacht wordt als het zaad, waaruit de betere tijd zal te voorschijn komen, dan wel hierin, dat de dichter het streven van de gemeente, op den verwoesten bodem nieuw leven te doen uitspruiten, met het werk van den zaaier vergelijkt. Dat het eene het andere zou buitensluiten, zie ik trouwens niet in. Hierop komt het aan, dat men niet toegeve aan moedeloosheid, dat de zucht van vs. 3 bij het terugzien op het verleden worde bij het zien op de toekomst tot een gedachte van blijde hoop! Het zaaien zal worden tot maaien; maar evenzoo is ook deze ommekeer mogelijk, dat het geween wordt tot jubel. Daarom laat men moed houden, en voortgaan met zijn moeitevollen arbeid; er is ommekeer der dingen bij God.

In een bijbelspreking, die ik vroeger eens van dezen psalm gaf, [1]) bracht ik hem in verband met het Paaschfeest. Ook dan hooren wij van groote dingen, van een groote verlossing, van een ommekeer als nimmer te voren, van een leven, dat uit den dood verrijst, en wij verblijden ons daarin. En het heden? Och, als wij daarop letten, wie zou gelooven, dat deze ommekeer werkelijk plaats heeft gehad? Was het geen droom? Wij antwoorden: neen. Onze God heeft verlossing gewrocht; er is een gemeente, die uit den dood teruggebracht is. Als wij dat bedenken, wordt ook onze mond met lachen vervuld en onze tong met gejuich. God heeft groote dingen gedaan; maar dan paart zich daarmee ook de bede: Levensvorst, wek leven; God van verlossing, verlos; Vernieuwer, vernieuw! Dit is de eenheid van het christelijk leven, dat wij bidden op grond van wat wij bezitten, en dat wij verwachten, omdat wij gelooven. Ook in dezen psalm is dat het geval.

Dat deze psalm wel niet gemaakt zal zijn, om als „optochtslied" te dienen, stem ik toe, dat hij er niet voor passen zou, niet. Ligt ook in het opgaan naar Jeruzalem voor een der groote feesten niet een gedenken aan vroeger door Jahwe aangebrachte lotswendingen, en een bede om nieuwe?

---

1) In de *Berichten door het Utrechtsche Studenten-Zendingsgezelschap Eltheto* enz., 51ste jaarg., Utrecht. C. H. E. Breijer, 1897, bl. 95 v.

Psalm CXXVII.

Een lied der optochten; van Salomo.[1]

Zoo Jahwe het huis niet bouwt,
vergeefs arbeiden zijne bouwlieden er aan;
zoo Jahwe de stad niet bewaart,
vergeefs waakt de wachter.
vs. 2. Vergeefs, dat gijlieden vroeg opstaat,
laat nederzit, eet brood der smarte;
evenzoo geeft hij het zijn beminde
in den slaap.

vs. 3. Zie, zonen zijn een erfdeel van Jahwe,
een belooning is de vrucht des schoots;
vs. 4. als pijlen in de hand van een held,
zoo zijn de zonen der jeugd.
vs. 5. Heil den man,[2] die zijn koker
met dezen gevuld heeft;
hij wordt niet beschaamd[3], als hij met zijne vijanden spreekt in de poort.

Tusschen de beide helften van dezen psalm, vs. 1, 2 en vs. 3—5, bestaat geen andere band dan die, geheel uitwendig, gelegen is in de gedachte: *zegen Gods.* Terwijl de eerste de onmisbaarheid van dezen in de dingen van het dagelijksch leven stelt, bezingt de tweede den zegen van het bezit van kloeke zonen. Dat dit laatste, in zooverre het niet kan worden afgedwongen, maar men het als

1. *Het* van Salomo, *vg. Ps. LXXII;* 1, *ontbreekt in de oude grieksche vertaling. De aanleiding er voor kan gezocht worden òf hierin, dat men het* huis, *vs. 1, verstond van den tempel, òf hierin, dat men bij het woord* יְדִידוֹ, *vs. 2,* zijn beminde, *dacht aan* יְדִידְיָה, *den naam, die naar 2 Sam XII: 25 eerst aan Salomo gegeven is, òf hierin, dat men het* in den slaap, *vs. 2, in verband bracht met I Kon. III: 5–14, waar aan Salomo in den droom wijsheid enz. toegezegd wordt. Historische beteekenis heeft dit voor ons niet.*

2. *In het Hebreeuwsch staat* גֶּבֶר, *verwant met het in den vorigen regel gebezigde* גִּבּוֹר held, *maar ook elders gebruikt in het algemeen voor* man.

3. *Het Hebreeuwsch heeft hier het meervoud* יֵבֹשׁוּ *en* יְדַבְּרוּ. *Met* Duhm *lees ik het enkelvoud, daar het hier te doen is om den vader en niet om de zonen, en deze woorden motiveering zijn van het voorafgaande* heil den man.

een zegen Gods ontvangen moet, als voorbeeld voor het eerste zou zijn bedoeld, laat zich in geen enkel opzicht waarschijnlijk maken. Veeleer is er een bepaalde tegenstelling tusschen de meer lijdelijke stemming, die in vs. 1, 2 den boventoon heeft, en den energischen toon van vs. 5. In dit opzicht zou men veeleer kunnen spreken van een waarheid en een contra-waarheid, die hier naast elkaar gesteld zijn: aan Gods zegen is alles gelegen, maar: kloeke zonen te hebben, is toch ook wel iets waard. Liever echter denk ik aan twee geheel op zich zelf staande liederen, die, als beide tot thema hebbende den zegen Gods, hier ten onrechte tot één psalm zijn gemaakt. Wat den korten omvang van ieder er van betreft, wijs ik op Ps. CXVII, CXXXI, CXXXIII en CXXXIV, die niet grooter zijn.

De hoofdgedachte van het eerste lied is de volstrekte nutteloosheid van alle menschelijke inspanning zonder de hulp en den zegen van Jahwe. Op dit laatste vooral komt het aan. Toch treedt het in vs. 2 op den achtergrond. Wat daar, naar de letter genomen, gezegd wordt, is alleen, dat alle menschelijke inspanning niet alleen niet baat, maar ook niet noodig is; immers, hem, dien God liefheeft, geeft deze, wat hij behoeft, in den slaap. Dat ons lied daarom tot luiheid en moedeloosheid zou opwekken, is zeker niet juist. Wij hebben hier iets soortgelijks als in de bekende pericoop over het niet bezorgd zijn, Matth. VI: 25 vv.; naar de letter genomen, zou ook uit deze plaats de overbodigheid van den arbeid kunnen worden betoogd. Toch is de gedachte van onzen psalm alleen deze: niet van het werken op zich zelf hangt het af; ook in den slaap, d. i., zonder dat wij er iets voor doen, of er zelfs bewustheid van hebben, weet God zijnen gunstgenooten — het *beminde*, vs. 2, is natuurlijk collectief — het goede te schenken. Niet volkomen duidelijk is, hoe men het *evenzoo* aan het begin van den laatsten regel moet opvatten. Sommigen nemen het hebreeuwsche woord als een bijvoeglijk naamwoord, en vertalen *het rechte, hetgeen een mensch noodig heeft*. Ik geloof niet, dat dit kan. Ik vertaalde: *evenzoo*. De bedoeling is dan: Op dezelfde wijs, even rijkelijk, als anderen door inspanning van alle krachten hun zuur verdiend brood verwerven, geeft God het den zijnen in den slaap. Misschien kunnen de woorden nog algemeener, d. w. z. buiten de vergelijking met het voorafgaande om, genomen worden. Met weglating van het volgende *het*, dat natuurlijk in het Hebreeuwsch niet uitgedrukt is, zou het dan zijn: zooals hij geeft, geeft God in den slaap.

Evenmin als b. v. Ps. XXXIII: 16 aan een bepaalden koning, behoeft hier in vs. 1 aan een bepaald huis, en een bepaalde stad, en vs. 2 aan een bepaalden vrome, of aan een kring van Godsvrienden te worden gedacht; ook is er evenmin aanleiding, uit dit vers tot den een of anderen historischen achtergrond te willen besluiten; de beelden zijn in alle omstandigheden en te allen tijde verstaanbaar. Eigenaardig is het driemaal herhaalde *vergeefs*, vg. in Ps. CXXIV: 3—5 het drievoudig *dan*. In den 2den en den 4den regel van vs. 1 staan de werkwoorden eigenlijk in den verleden tijd: *hebben gearbeid* enz.. Zij deden het, maar het had geen effect. Bij het *nederzitten*, vs. 2, is niet gedacht aan een zitten arbeiden tot laat in den nacht, maar aan een gaan zitten, om rust te nemen,

aan het nederzitten aan den avonddisch, vg. o. a. 1 Sam. XX; 24. De bedoeling is in elk geval, dat het nutteloos is, al gunt men zich noch 's morgens, noch 's avonds behoorlijk rust. Eindelijk herinnert de uitdrukking *brood der smarte* aan Gen. III: 17; het is het brood, in het zweet des aanschijns verdiend. De leidsche vertaling omschrijft het door *zuur verworven brood.*

Voor het overige hebben wij de gedachte van deze verzen, hoewel minder opzettelijk naar voren gebracht, ook gehad o. a. Ps. XXXIII : 16 vv., LX : 13 vv.. Ook Ps. CXLVII : 10 keert zij in andere woorden terug. Overgebracht van het gebied des natuurlijken levens op dat van het geestelijk leven, vinden wij ze in de meest afdoende formuleering Rom. IX : 16, *zoo is het dan noch desgenen, die wil, noch desgenen, die loopt, naar des ontfermenden Gods.* Dogmatiseeren mag men dit niet; allerminst waar wij ons bevinden, gelijk bij den psalm, in een oud-testamentisch milieu. Maar wel mogen wij er van zingen. Er is in een psalm als den onzen, mits levend opgevat, niettegenstaande de lijdelijke stemming, die ik reeds zeide, dat er den boventoon in heeft, niets, dat verslapt, maar wel veel, dat tot berusting en kalmte stemt. Wij zijn in Gods hand, ook bij ons werk; laat ons er altijd mede rekenen. Aan Gods zegen is alles gelegen; heerlijk, het te weten, het goed te vinden, ook niet anders te willen! In de nieuwe bedeeling zegt de Heiland, zij het ook in gansch ander verband: *buiten mij kunt gij niets doen.* In de oude heet het: wat gij zoudt beproeven buiten mij om, zegt Jahwe, breekt af en is waardeloos. Daarom, sloof u af voor uw werk maar laat ondertusschen Jahwe het huis bouwen; heb uwe waakzame wachters, maar laat Jahwe zijn de wachter bij uitnemendheid; en ondertusschen: werk, in het zweet uws aanschijns, en wat gij te doen hebt, doe het met uwe macht, maar wees ook hiervan verzekerd, dat Gods hulp verder gaat, en dat alles daarvan geheel onafhankelijk is. Hun, die hij liefheeft, — en waarom zouden ook wij niet tot dezen behooren? — geeft hij het alzoo in den slaap. Zing er van, gemeente van Israël, gemeente van Christus; zinge er van een ieder van ons!

In het tweede lied, waarvan wij de hoofdgedachte aldus kunnen samenvatten: *Gods grootste zegen zijn kloeke zonen,* klinkt een gansch andere toon.

In de waarde, die daarin aan nakomelingschap en bepaald aan krachtige zonen gehecht wordt, is het echt israëlietisch; voor het overige is de strekking er van zoo algemeen mogelijk. De uitdrukking *erfdeel van Jahwe,* dikwijls van Kanaän gebruikt, wil natuurlijk zeggen iets, dat men, in tegenstelling van het van de vaderen geërfde, Spr. XIX: 14, rechtstreeks van Jahwe ontvangt. In het woord *erfdeel* ligt tevens de gedachte aan iets van groote waarde, dat men echter niet door eigen krachtsinspanning verworven, maar geërfd en dus ten geschenke ontvangen heeft. Dat bij het woord *belooning* de gedachte *van Godswege* moet worden ingevoegd, spreekt evenzeer vanzelf, als dat die van wat wij *loon* noemen, daarbij ten eenenmale op den achtergrond treedt. Evenals b. v. Jes. XL : 10 is het in den grond der zaak niet veel anders dan een *geschenk.* Zelfs is het de vraag, of er altoos bij ondersteld wordt, dat men het zich waardig gemaakt heeft.

Bij het *zonen der jeugd* herinneren wij ons de tegenovergestelde uitdrukking

zoon des ouderdoms, Gen. XXVII : 9. Dat hier van eerstgenoemden gesproken wordt, behoeft niet alleen te zijn, omdat zij geacht kunnen worden, krachtiger te zijn dan later geborenen; maar ook, omdat zij nog bij het leven van hun vader volwassen zijn, en hem dus het best steun kunnen bieden. Zij zijn zijne pijlen, m. a. w. zijne verweermiddelen. Toch ligt daarin niet noodzakelijk opgesloten, dat hij zelf als machteloos en afgeleefd moet worden gedacht. In vs. 4 wordt hij aangeduid als een held, maar ook deze heeft pijlen noodig. Dat het woord *held* in overdrachtelijken zin is gebruikt, spreekt vanzelf.

Vs. 5 is een gelukwensch. Onze dichter ziet daar een man optreden, omringd van krachtige zonen: heil den zoodanige! Nadruk ligt op het *gevuld* zijn van den pijlkoker; aan verdedigingsmiddelen ontbreekt het hem niet. Het *in de poort* wordt door sommigen opgevat naar Richt. V : 8; het *spreken* zou dan zijn „de duidelijke taal der krijgswapenen," en gedacht zou zijn aan een werkelijken strijd bij beleg of verdediging eener stad. Afgezien van de onzekerheid, wat Richt. V : 8 is bedoeld, schijnt mij deze verklaring zoo gezocht mogelijk. Bij *poort* denk ik aan de ruime plaats, of wil men: aan het ruime poortgebouw, aan den ingang der stad, waar de gewone volkssamenkomsten plaats hadden, en waar recht gesproken werd en handel gedreven, in één woord de openbare aangelegenheden behandeld. Welnu, wie daar komt, omringd door een escorte van krachtige jonge mannen, dwingt onwillekeurig eerbied af; hij kan zijn woord kracht bijzetten; men weet, dat er niet met hem te spotten valt. Eigenaardig is hier de uitdrukking *niet beschaamd worden* — over de hierbij aangebrachte tekstwijziging zie aant. 3 — die in de psalmen anders alleen in verband met het betrouwen op God gebruikt wordt.

In dit opzicht is in onzen psalm dan ook minder de echt israëlietische vroomheid, dan wel het trouwens niet minder echt israëlietisch bewustzijn van kracht aan het woord. Dat er bewust of onbewust aan ten grondslag zou moeten liggen de gedachte *macht boven recht* — immers wie tegenover zijn tegenstanders, vijanden, maar hier niet in den zin van buitenlandsche vijanden, door zijn uitwendig optreden zijn woord kracht weet bij te zetten, krijgt vanzelf gelijk — zie ik niet in. De zaak is alleen, dat men imponeert, en niet, weerloos en krachteloos, de speelbal van anderen is.

Toch verdient de opname van een lied als dit in het gezangboek der israëlietische gemeente, zij het dan ook door het liederenboek der feestgangers heen, onze aandacht. Er spreekt frischheid en kracht uit; gevoel, een plaats in de wereld in te nemen en te mogen innemen, van te zijn als een breedgetakte, ook diepgewortelde eik; heil den man, die in tal van zonen zijne natuurlijke verdedigers heeft! Tegenover het diepe besef van afhankelijkheid, dat in vs. 1, 2 doorstraalt, staat hier, ik zeg niet het roemen in eigen kracht, want reeds het *van Jahwe*, vs. 3, zou dat logenstraffen, maar dan toch een mannelijk besef van zelfstandigheid, van zich een naam in de wereld te kunnen en te moeten maken, van vooral in het bezit van zonen den zegen Gods te hebben.

Dat liederen als de beide nu behandelde onder de „liederen der optochten" werden opgenomen, is waarlijk niet vreemd. Wat natuurlijker dan dat, ook op

feestreizen, deze beide stemmingen elkander voordurend afwisselden: *aan Gods zegen is alles gelegen*; en *heil den man, die met zijn zonen optreden kan.*

Psalm CXXVIII.

Een lied der optochten.

Heil ieder, die Jahwe vreest,
  die in zijne wegen wandelt;
vs. 2. den arbeid uwer handen zult gij eten;[1]
  heil u! wees voorspoedig![2]
vs. 3. uwe vrouw als een vruchtbare wijnstok
  in het binnenvertrek van uw huis;
uwe zonen als olijven-stekken
  rondom uw tafel.
vs. 4. Zie, aldus wordt gezegend
  de man, die Jahwe vreest.

vs. 5. Zegene u Jahwe uit Sion,
  en aanschouw[3] het geluk van Jeruzalem
    al de dagen uws levens,
vs. 6.   en zie zonen van uwe zonen!
Vrede over Israël!

Men heeft dezen psalm genoemd den *huwelijkspsalm* van oud-Israël. Anderen noemen hem een *huiszegen*. Duidelijk wordt daarbij de nadruk gelegd op vs. 3; dit vers zou hem stempelen tot den psalm van huiselijk geluk. Volkomen juist is dit niet. Het thema van onzen psalm is de zegen, verbonden aan de vreeze Gods, zich hierin openbarende, dat men, gezegend in zijn gezin, de vrucht van zijn arbeid geniet. In zooverre sluit hij zich aan niet alleen aan de tweede helft

---

1. *In het Hebreeuwsch staat tusschen het voorwerp en het werkwoord het voegwoord* כִּי; *ik vertaalde eenigszins vrij.*

2. *Letterlijk:* het ga u goed.

3. *In vs. 5 wordt het werkwoord* רָאָה *geconstrueerd met het voorzetsel* בְּ, *in vs. 6 met den accusatief. Eerstgenoemde constructie geeft aan het werkwoord de beteekenis van:* met welgevallen op iets neerzien, *zelfs van* genieten er van.

van Ps. CXXVII, waarmee hij de vermelding der *zonen* gemeen heeft, maar ook aan de eerste helft er van, die evenals onze psalm den zegen Gods tot onderwerp heeft.

De eigenlijke hoofdgedachte van den psalm vinden wij in vs. 1, 4. De gelukwensch vs. 1, in vs. 2[b] nog even herhaald, en voor het overige vs. 2, 3 in het breede gemotiveerd, wordt vs. 4 omgewend in een positieve verklaring; den gelukkige wenscht men geluk. Eigenaardig is, dat vs. 1, 4 de derde persoon gebruikt wordt, en wel in de meest algemeene toepassing. Wat hier gezegd wordt, is voor den dichter een algemeene regel, zooals het heet in de berijming van Ps. CXV, het 7de vs. „elk, die hem kent, hoe klein hij zij of groot, wordt van dat heil, die weldaân deelgenoot; hij zal ze grooter maken, en z'u, zoowel als 't kroost, dat gij bemint, dat nevens u zich aan Gods wet verbindt, in dubb'le maat doen smaken". Aan de vreeze van Jahwe is zegen verbonden voor ieder en allen. Dat in vs. 1 dit vreezen van Jahwe als een wandelen in zijne wegen omschreven wordt, is niet meer dan natuurlijk; wij hebben hier uit den aard der zaak met practische godsvrucht te doen; is er een andere?

In de twee tusschenliggende verzen wordt, evenals in de slotstrophe, vs. 5, 6, de tweede persoon gebruikt. Dat daarmee een bepaald persoon zou zijn bedoeld, is allerminst waarschijnlijk; in ieder geval valt dit bij het gewone gebruik van den psalm geheel weg. De psalm krijgt er alleen iets meer persoonlijks door; het algemeene wordt er door in concreten vorm gebracht. Ook ten opzichte van de slotstrophe moet men evenmin vragen, wie de spreker als wie de aangesprokene is. Er is daarin iets in allen deele wederkeerigs; men zingt elkaar den zegen van Jahwe toe.

In vs. 2, 3 wordt gezegd, waarin deze zegen Gods bestaat, m. a. w., waarom men den godvreezende gelukwenschen kan. De dichter noemt twee dingen: in de eerste plaats genot van den arbeid, in de tweede een gelukkig gezin. Er is in dit opzicht in onzen psalm een merkwaardige uitbreiding van den gezichtskring. De dichter begint met het middelpunt en breidt zich uit naar den omtrek. Het eerste, dat hij noemt, is dat men zelf den arbeid zijner handen mag eten, m. a. w. de vruchten, de opbrengst daarvan. Niets neemt die weg; men arbeidt niet tevergeefs. Dezelfde gedachte vinden wij Jes. III : 10. Hoeveel de Israëliet er aan hechtte, blijkt misschien het beste uit een bepaling als van Deut. XX : 5—7. Voor het tegenovergestelde zie o. a. Hagg. I : 6, 9; ook, schoon weer in andere en zeer verschillende toepassing, Job XXXI : 8, Deut. XXVIII : 52, Lev. XXVI : 16[b].

Opmerkelijk is de uitroep, vs. 2[b]. In het *wees voorspoedig* ligt opgesloten, dat men eigenlijk alles heeft, wat men wenschen kan. Vs. 3 geeft de nadere omschrijving er van. Men is niet alleen. Onder den godvreezende van vs. 1, 4 — in vs. 4 wordt voor *man* hetzelfde meer intensieve woord gebruikt als Ps. CXXVII : 5 — denkt de dichter zich den *huisvader*. Deze is naar het uitwendige de eigenlijke israëlietische burger. Deze heeft zijn eigen gezin en is daarin gelukkig. Er is in deze voorstelling iets roerend eenvoudigs, iets huiselijks, dat wij elders in den psalmbundel zoo niet aantreffen, en dat aan dezen psalm een eigen cachet, en daarmee een eigen plaats in den bundel verleent. Ofschoon gansch

anders, herinnert hij in dit opzicht aan het lied op de voortreffelijke huisvrouw, Spr. XXXI : 10 vv.; wij krijgen er een kijkje door in een anders voor ons veelszins gesloten gebied.

In den tweeden regel van vs. 3 heeft de Statenvertaling *aan de zijden uws huizes.* Behalve dat deze vertaling reeds op zich zelf minder juist is, is zij ook in strijd met de parallellie. Evenals het teekenachtige *rondom uw tafel* in den vierden regel, moet hier de plaatsbepaling in verband gebracht worden, niet met het beeld, maar met het afgebeelde. Niet op de plaats, waar de wijnstok, maar op die, waar de vrouw zich bevindt, komt het in de teekening aan. Deze is in het binnenvertrek. Ik denk aan het woord van Schiller in het *Lied von der Glocke:* „und innen waltet die tüchtige Hausfrau" enz.. Over de beelden *wijnstok* en *olijvenstekken* — het woord, dat in het Hebreeuwsch voor dit laatste gebruikt wordt, doet denken niet aan takken, maar aan jonge planten — behoeft niets te worden gezegd. Ook Ps. LII : 10 wordt de olijfboom genoemd als een beeld van frischheid en levenskracht.

Met het huiselijk tafereel, dat hij ons in vs. 3 voor den geest roept, en waarbij hij dan in vs. 4 nog eens opzettelijk den vinger legt: zie, dat is het geluk van den vrome, is de dichter echter nog niet tevreden. Hij is Israëliet, en ook degenen, die hij ons als spreker en aangesprokene voorstelt, moeten als zoodanig worden gedacht. Welnu, evenals het geluk van den individu voor den Israëliet dat van zijn gezin tot achtergrond heeft, zoo ook dit laatste weer dat van het volk, den staat, in casu de gemeente, waartoe het behoort. In vs. 5, 6 wordt dit naar twee zijden naar voren gebracht, men zou kunnen zeggen: naar de zijde van Jahwe en naar die van het volk. De benamingen *Sion* en *Jeruzalem,* schoon ten slotte dezelfde plaats aanduidende en dus in zooverre synoniem, zijn er de uitdrukking van.

Terwijl vs. 3 de motiveering van den heilwensch bevat, wordt deze in den vorm van een zegenbede in vs. 5, 6 voortgezet. Dat de gezegende gezegend worde! Hierbij treft ons de bijvoeging *uit Sion.* Voor de beteekenis er van verwijs ik naar het gezegde naar aanleiding van Ps. XIV : 7, XX : 3. Voor Israël is Sion, wat ik noemen wil: het aanrakingspunt tusschen hemel en aarde, de plaats, van waar uit Jahwe alles, wat hij voor zijn volk heeft, in rijken overvloed er over uitstort. Ook van de zegeningen op het gebied des natuurlijken levens geldt dat. Wij verstaan dat het best, wanneer wij er naar christelijke terminologie voor in de plaats stellen: *in Christus.* Ps. CXXXIV : 3, gelijk naar de andere zijde Ps. LXV : 2, is er voor ons de meest klassieke uitdrukking van.

Toch is ook deze zegenbede nog niet het laatste. Niet alleen dat, wat men ontvangt, ook wat men elkander toewenscht, men het ontvangt als Israëliet, e. w. z. als door Sion heen, men ontvangt het ook in gemeenschap met het geheel van zijn volk. Vandaar de 2de regel van vs. 5. Bij *het geluk* lett: het goede, *van Jeruzalem* kan men vragen, of bedoeld is het goede, dat Jeruzalem als stad en als middelpunt van het land geniet, dan wel hetgeen het als zoodanig aan zijn bewoners, gelijk in het algemeen aan Israël, waar ook verspreid, biedt. Het onderscheid is niet groot; in ieder geval, het geluk van den staat,

de maatschappij, het burgerlijk leven, hier van Jeruzalem, vormt dan achter- en ondergrond van het geluk van elk gezin op zich zelf. Daarom wenscht men zich zelf en elkander toe — de gebiedende wijs treedt hier in de plaats van den wenschenden vorm — daarvan getuigen te mogen zijn, er van te mogen genieten. En dat niet voor een enkel oogenblik, maar alle dagen des levens, telkens weer drinkende uit de bron des geluks.

Maar ook daarmee is nog niet alles gezegd. Een uitzicht op het *hiernamaals*, gelijk de nieuwe bedeeling dat geeft, vinden wij hier niet. De blik is tot de aarde bepaald; maar daarom nog niet tot het eigen individueele bestaan. Gelijk men zich verbonden gevoelt aan zijn omgeving, zoo ook aan de toekomst. Er is een voortleven in kinderen en kindskinderen, en hoe meer men nog zelf van dezen ziet, hoe heerlijker het is. Ook hier gaat het persoonlijke leven over in het familie- en volksleven, gelijk het daaruit voortgekomen en daarin geworteld is. Aan de instandhouding daarvan te mogen medewerken, ook zijn steen te mogen bijdragen om het gebouw van het israëlietische volksleven al hooger te doen rijzen en vaster te doen staan, ziedaar wat mede behoort tot den zegen, dien men zich zelf en elkander toewenscht, en die het deel zal zijn van wie God vreest. Alle zegen loopt daarop uit.

Onze psalm eindigt met hetzelfde woord als Ps. CXXV, *vrede over Israël.* Het is de samenvatting van alles, wat men voor zijn volk op het hart heeft, waaruit men zelf is voortgekomen, waarin men met de zijnen geworteld is, waardoor men is, wat men is. Over zulk een woord laat zich verder niets zeggen. Er spreekt een innigheid in, die zich voelen, maar niet omschrijven laat. Het heele hart ligt er in.

Wat ons in dezen psalm treft, is het in strikten zin weinig godsdienstige er van. Zeker, de zegen wordt van Jahwe gevraagd, en wel voor dengene, die Jahwe vreest, gelijk dan ook deze de gezegende is. Maar niet Jahwe, de mensch wordt er in aangesproken; hij is gericht tot den mensch. Eigenaardig is het ook zulk een psalm in onzen bundel te hebben; het is een psalm geheel van geluk.

Psalm CXXIX.

Een lied der optochten.

Zeer vijandig heeft men mij behandeld,
van mijne jeugd af,
— zegge nu Israël —;
vs. 2. zeer vijandig heeft men mij behandeld
van mijne jeugd af;
toch heeft men mij niet overmocht!

vs. 3. Op mijn rug[1] hebben ploegers geploegd;
lange voren hebben zij getrokken.[2]
vs. 4. Jahwe, die rechtvaardig is,
heeft de touwen der goddeloozen doorgesneden.
vs. 5. Beschaamd zullen worden en terug wijken
allen, die Sion haten;
vs. 6. zij zullen worden als gras op de daken,
dat, voordat[3] het uitschiet,[4] verdort;
vs. 7. waarmede de maaier zijn hand niet vult,
noch de schoovenbinder zijn schoot,
vs. 8. zoodat de voorbijgangers niet zeggen:
de zegen van Jahwe zij over ulieden;
wij zegenen ulieden in den naam van Jahwe!

Deze psalm schijnt, en is ook inderdaad, iets heel anders dan de vooorafgaande. Toch sluit hij er zich, met de ook hier voorkomende gedachte aan *zegen van Jahwe,* volkomen natuurlijk bij aan, en kan in zekeren zin als voortzetting en keerzijde er van worden beschouwd. Zoowel in vorm als in inhoud vertoont hij veel overeenstemming met Ps. CXXIV. Met dezen heeft hij èn het *zegge nu Israël,* èn de herhaling van den eersten regel gemeen. Toch wijkt hij in zooverre van hem af, dat daar de herinnering aan het verleden stemde tot lof van, en vertrouwen op Jahwe, terwijl zij hier meer de verwachting voor de toekomst op den voorgrond treden doet.

Uitgangspunt voor de verklaring moet zijn het slot van vs. 2 en vs. 4. Israël heeft het van den aanvang af moeilijk gehad; laat het dat erkennen, maar laat het ook erkennen — en die erkenning wordt vanzelf tot een juichtoon — dat geen zijner vijanden het ooit overmocht heeft; Jahwe heeft altoos gered.

Dat het *ik,* niettegenstaande er van *mijne jeugd* wordt gesproken, personificatie is, valt in het oog. Het is Israël, dat spreekt. Bij *jeugd* denkt men gewoonlijk aan den tijd van Israëls verblijf in, en verlossing uit Egypte, zoo o.a. Hos. II : 14 (hebr. vs. 17), XI : 1, Jer. II:2, III:35, Ezech. XXIII:3. Toch

---

1. *Het gewone woord voor* rug *is* גֵּו. *Het hier gebezigde* גַּב *wordt elders gebruikt van de welving van het altaar, of van een schild, of ook van de velg van een rad.*

2. *Letterlijk:* zij hebben hunne voren lang gemaakt.

3. *Het woord* קַדְמַת *wordt in het Arameesch als praepositie gebruikt, hier als conjunctie; elders komt het niet voor.*

4. *In het Hebreeuwsch staat* שָׁלַף uittrekken, *b.v. van het zwaard. Daar dit hier niet past – immers als men zich de moeite geeft, het gras uit te trekken, komt het er niet op aan, of het groen dan wel verdord is — geeft men er de beteekenis aan van* in den halm schieten. *Sommige uitleggers willen in dezen zelfden zin in de plaats er van lezen* חָלַף, *vg. Ps. XC: 5, 6, welk woord ik daar echter door* verdwijnen *vertaalde.*

is deze specialiseering hier niet noodzakelijk. De bedoeling is alleen, dat Israël, zoolang het zich herinneren kan, een geplaagd volk is geweest. Het heeft altoos vijanden naast zich, tegenover zich, rondom zich gehad; zelfs is dit, ook blijkens tal van psalmen, een van de characteristica van zijn bestaan. In overeenstemming daarmee wordt het lijden hier niet, gelijk elders vaak het geval is, voorgesteld als een rechtvaardige straf, — zoo niet alleen in de hiervoor klassieke plaatsen Richt. II : 6 vv. en Neh. IX : 27—30, maar ook in verschillende psalmen, vg. o.a. Ps. XXXVII; — maar als een, al is het niet met zoovele woorden gezegd, toch duidelijk als onverdiend beschouwde mishandeling, die dan ook niet van Jahwe, maar van de vijanden komt. Vandaar vs. 1, 2 het onbepaalde *men*, letterlijk *zij*.

In vs. 3 worden twee beelden samengevoegd. Wij denken aan een gegeeselde, wiens rug met striemen „doorploegd" is; maar terwijl dat op zich zelf reeds personificatie en dus beeld is, vg. Jes. LI : 23, wordt ook het beeld van het ploegen nog verder uitgewerkt. In het: *lange voren hebben zij getrokken*, ligt de gedachte, dat het geheele lichaam met wonden bedekt is, vg. de bekende plaats Jes. 1 : 5, 6. Dat hierbij tot het afgebeelde zelf zou zijn teruggegaan met dien verstande, dat het land in de plaats van het volk treedt, en er dus betrekkelijk zonder beeld gedacht zou zijn aan de inbezitneming van het land door de vijanden, lijkt mij zeer onwaarschijnlijk.

Maar Jahwe heeft verlossing gegeven. De uitroep in den laatsten regel van vs. 2 geeft den hoofdtoon van dezen psalm aan. De gedachte er van is dezelfde als b. v. van Ps. CXVIII : 13—18, samengevat in het *gij hadt mij zeer gestooten, maar Jahwe heeft mij geholpen*, en in dat andere *Jahwe heeft mij zeer gekastijd, maar aan den dood mij niet overgegeven*. Dat de dichter daarbij aan één bepaalde verlossing zou hebben gedacht, geloof ik niet. Integendeel, wat hij hier noemt, is het heerlijk résumé van Israëls geheele geschiedenis; men zou boven deze het opschrift kunnen plaatsen: *door vijanden omringd, maar niet overmocht*. Ik denk aan het woord van Paulus, 2 Cor. VI : 9, *als stervende en zie, wij leven; als getuchtigd en niet gedood*. Is de ervaring van iederen Christen in dit opzicht in den grond der zaak niet dezelfde?

In vs. 4 wordt de gedachte van vs. 2^b nader omschreven. Gewoonlijk neemt men den eersten regel er van als een afzonderlijken volzin: *Jahwe is rechtvaardig*, enz.. Het Hebreeuwsch schijnt mij echter mijne vertaling te eischen. Het doorsnijden van het touw der goddeloozen kan zeer algemeen genomen worden, zonder dat men het bepaald met vs. 3 in verband brengt. Het is dan eenvoudig beeld van bevrijding. Daarentegen zien anderen er een voortzetting in van het vs. 3 gebruikte beeld, en denken aan de strengen, waarmede de ploegers de ploegstieren besturen; worden deze doorgesneden, dan is het met het ploegen, in dit geval dus, zonder beeld, met de mishandeling gedaan. Mij schijnt dit laatste tamelijk gezocht.

Als motief voor deze bevrijding noemt de dichter de rechtvaardigheid, liever nog: de gerechtigheid Gods. Wat daarmee bedoeld wordt, is zuiver israëlietisch, en werd reeds meermalen door mij uiteengezet. Van een handelen der menschen

naar hunne verdienste is daarbij evenmin sprake als van een toekennen van loon en straf naar den maatstaf eener uitwendige wet. God is rechtvaardig voor zoover hij zich houdt aan de norm. Deze is gelegen in hetgeen hij zelf altoos gezegd en getoond heeft, voor Israël te willen zijn. Zijne gerechtigheid is dus zijne trouw aan zich zelf. Is er iets hoogers, waarop men zich zou kunnen beroepen, iets ook, dat meer gelegen is buiten den mensch? Welnu, Israëls geschiedenis is éene openbaring geweest van deze trouw Gods. „God zal zijn waarheid nimmer krenken, maar eeuwig zijn verbond gedenken"; die trouwe houdt tot in eeuwigheid.

Maar zoo kan daarop dan ook verder worden gebouwd. Voor den toon van onzen psalm maakt het eenig verschil, of men vs. 5 vv., gelijk velen doen, opvat als wensch: *mogen beschaamd worden en terug wijken* enz., dan wel, zooals ik vertaalde, als positieve verzekering: *zij zullen* enz.. In het laatste geval spreekt er uit de woorden volkomen gerustheid; in het eerste is men toch nog niet geheel los van de vijanden, maar vreest hen altoos nog eenigszins. Wat ik er in gezegd vind, is, dat de trouw Gods, in het verleden betoond en zich daar geopenbaard hebbende in de handhaving van Israël tegenover al zijne vijanden, er borg voor staat, dat dezen ook in de toekomst hun wensch niet verkrijgen zullen, maar dat zij zullen worden beschaamd. Dat de dichter in de eerste verzen spreekt, alsof Israël reeds verlost was, terwijl blijkens het vervolg de verlossing nog verwacht wordt, zij het dan ook zoo stellig, dat de dichter er den verleden tijd van gebruikt, is volkomen waar, verklaart zich echter voldoende uit het feit, dat niet gedacht is aan een bepaalde verlossing, die op een gegeven oogenblik, eens voor goed, al dan niet tot stand gekomen is, maar aan een doorgaanden toestand van verlost worden, die in het verleden geweest is, maar die ook in de toekomst voortduren zal. Er zijn altoos vijanden, en, al zijn deze feitelijk niet dezelfde personen als die, waarop in de vorige verzen gedoeld was, zij vormen toch met dezen één categorie. Al de verlossingen, die alreeds aangebracht zijn, hebben daaraan geen einde gemaakt.

Eigenaardig is de uitdrukking *allen, die Sion haten*, vs. 5; vg. de tegenovergestelde Ps. CXXII: 6, althans naar den tegenwoordigen tekst. Zij bevat de gedachte *vijandschap tegen Jahwe;* immers, Sion is meer dan een gewone stad; zij is ook de woonstede Gods, vg. het bij den vorigen psalm, naar aanleiding van deze benaming gezegde. Welnu, deze haters zullen worden beschaamd. Dat er in zulk een verklaring altoos iets zeer gevaarlijks is, weet ieder, en in de geschiedenis ontbreekt het niet aan de bewijzen er voor. Immers, men behoort zelf tot dat Sion, en plaatst nu zoo licht zich zelf in de plaats van Jahwe, en dezen in de zijne. Toch doet het, al leert het voorzichtig zijn met de toepassing, de beteekenis er van op zich zelf niet te niet. De haters van Sion zullen worden beschaamd.

In vs. 6—8 hebben wij niet anders dan de dichterlijke omschrijving van het in vs. 5 genoemde *beschaamd worden.* Bij het *gras op de daken* — ook Jes. XXXVII: 27 komt onder meer andere dit zelfde beeld voor — hebben wij ons voor te stellen de platte daken op de oostersche huizen. Deze zijn met een

dunne laag aarde bedekt, waarop, vooral bij vochtig weer, zeer snel gras groeit, dat echter, omdat het niet dieper wortel kan schieten, even spoedig, zooals het hier heet: *nog voordat het uitschiet,* weder verdort. Iets opbrengen doet het dus niet. De maaier, zoo zegt de dichter, vs. 7, vult er zijne hand niet mee, noch de schoovenbinder zijn schoot. Maar zoo veroorzaakt het dan ook geen vreugde. Teekenachtig is vs. 8. Het herinnert aan de vroolijke drukte bij het maaien en het naar huis brengen van den oogst. Tusschen de maaiers en de voorbijgangers worden opgewekte groeten gewisseld, en het *de zegen van Jahwe zij over ulieden,* en: *wij zegenen u in den naam van Jahwe,* wordt voortdurend gehoord, vg. Ruth II : 4. Of bij den laatsten regel gedacht is aan het antwoord der maaiers, bij den eersten aan de begroeting zelf, dan of beide gedacht moeten worden in den mond der voorbijgangers, weet ik niet, en doet ook niet ter zake. De gedachte, hier alleen uit dichterlijke motieven nader ontwikkeld, zonder dat zij die van den psalm werkelijk iets verder brengt, is alleen deze, dat, gelijk bij het binnenhalen van enkele halmen waardeloos dakgras niets van dat alles gehoord wordt, zoo ook de haters van Sion niets van beteekenis zullen binnen halen, en geen zegenwenschen hun deel zullen zijn. Wat zij winnen, is niets.

Dat daarbij de psalm eindigt met de verwijzing naar den zegen van Jahwe, acht ik, ook met het oog op de plaatsing er van, niet toevallig. Laat men gerust zijn: de goddeloozen, de vijanden, de haters van Sion, hebben dien zegen niet, en hooren zich dien ook niet toebidden. Maar laat men dan ook in deze stemming blijmoedig zijn weg gaan. Ik stem toe, dat onze psalm wel niet vervaardigd zal zijn voor naar Jeruzalem trekkende feestgangers. Toch past hij voortreffelijk in den mond van dezen. Welke gevaren van den kant van menschen, bepaald ook van hen, die met God en godsdienst gebroken hebben, dreigen mogen, men vreeze niet. De geschiedenis van den aanvang af heeft gesproken, en God is nog altoos getrouw. Beschaamd zullen worden en achterwaarts wijken allen, die Sion haten. Niet dezen, maar de gemeente van oude en nieuwe bedeeling geldt de vroolijke oogstgroet: *wij zegenen u in den naam van Jahwe,* vg. Ps. CXVIII : 26.

Psalm CXXX.

Een lied der optochten.

Uit de diepten roep ik tot u, Jahwe;
vs. 2. Heer, hoor naar mijne stem,
laten uwe ooren luisterende zijn
naar mijne smeekende stem.
vs. 3. Zoo gij, Jah, ongerechtigheden in gedachtenis houdt,
Heer, wie zal bestaan?

vs. 4. Maar bij u is vergeving,
opdat gij gevreesd wordt. [1]
vs. 5. Ik verbeid Jahwe, mijne ziel verbeidt zijn woord,
mijne ziel ziet uit naar den Heer; [2]
vs. 6. meer dan wachters naar den morgen,
[meer dan] wachters naar den morgen, [3]
vs. 7. zie Israël uit [4] naar Jahwe,
want bij Jahwe is gunst,
en bij hem is veel verlossing;
vs. 8. en hij zal Israël vrijmaken [5]
van al zijne ongerechtigheden.

Wij hebben voor ons den bekenden psalm *uit de diepten*. In de oude christelijke kerk werd hij beschouwd als de zesde der zeven z.g. „boetpsalmen". Van deze hebben wij Ps. VI, XXXII, XXXVIII, LI en CII reeds behandeld; de laatste er van is Ps. CXLIII. Toch is ook deze niet, wat wij gewoon zijn onder *boetpsalmen* te verstaan. De schuld wordt er meer in ondersteld dan uitgesproken, terwijl de hoofdtoon er in is het smachtend verlangen naar het door Jahwe te schenken heil. Vat men met velen het *ik* op als gesproken door de gemeente, dan ligt het voor de hand, in onzen psalm een beurtzang te zien. Vs. 1—6 spreekt dan de gemeente, vs. 7, 8 wordt zij aangesproken. Mij schijnt deze opvatting niet aannemelijk. Liever beschouw ik den psalm als een individueel lied, maar dat zich uitbreidt over Israël in zijn geheel. De dichter weet zich Israëliet, maar zoo mag hij zich ook met zijn geheele volk vereenzelvigen. Wat hij doet en ervaart en hoopt, hij doet en ervaart en hoopt het alleen als deel van zijn volk. Individueele verlossing is er dan ook eerst, wanneer Israël verlost is. Onze psalmberijmers hebben daarvan iets gevoeld, en er eenigszins uitdrukking aan gegeven door aan het slot van den psalm op de blijde verzekering aangaande de verlossing van Israël nog de bede te laten volgen: *zoo doe hij ook aan mij!*

Tot de eigenaardigheden van onzen psalm behoort, dat hij evenals Ps. LXXXVI voor God gebruikt maakt van den titel *Heer*.

---

1. *De oude grieksche vertaling heeft hier:* om uws naams wil, *dat daar echter met den volgenden regel verbonden wordt.*

2. *Voor* לִדְבָרוֹ *heb ik de* ו *geschrapt, en de eerste twee woorden van vs. 6 verbonden met vers 5. De masorethische tekst is niet te verstaan.*

3. *De oude grieksche vertaling heeft in plaats van deze beide regels:* van de morgenwake tot den nacht.

4. *Voor den piël* יַחֵל *doet men misschien beter den hifil* יֹחִל *te lezen, in overeenstemming met vs. 5. Voor de vertaling maakt het geen verschil.*

5. *Lett.:* vrijkoopen; *'t is dezelfde woordstam als voor „verlossen" in den vorigen regel.*

Uitgangspunt van dezen psalm is wat ik reeds noemde: het roepen *uit de diepten.* Dat dit laatste woord in geestelijken zin moet worden verstaan als aanduidende een stemming van ootmoed: Jahwe in de hoogte, de zondige mensch in de diepte, geloof ik niet. Het woord wordt veelal gebruikt van *diepe wateren,* vg. o. a. LXIX : 3, 15, en evenals daar zie ik er dan ook een beeld in van *nood.* Welke deze in het onderhavige geval is, zegt de dichter niet, laat hij zelfs in het geheel niet vermoeden, maar juist door dit onbepaalde wordt de toepassing er van in uitgebreiden zin des te gemakkelijker. In een handschrift van het psalterium van Hieronymus staat er boven, dat hij gelezen moet worden bij de pericoop van Jona den profeet. In dat opzicht biedt hij een sterke tegenstelling met den vorigen. Brengt men hem met dezen in verband, dan kan men spreken van reactie. In de plaats van de door blijde herinneringen gewekte verzekerdheid van heil en gejuich, die in Ps. CXXIX aan het woord was, spreekt hier weer de nood. Toch is het deze niet alleen, dien wij hooren; het bidden wordt belijden, het belijden verwachten, het verwachten verzekerdheid.

In vs. 1, 2 hebben wij het gebed. Vs. 2ᵇ herinnert aan 2 Chron. VI : 40, VII : 15, ook eenigermate aan Neh. I : 6. Terwijl de zaak heel gewoon is, hebben de woorden iets zeer eigenaardigs. Waarom hij bidt, wat hij van God vraagt, zegt de dichter niet met zoovele woorden; als hij maar weet, dat God hoort! Dat er bij gedacht is aan opheffing uit de diepte, of m. a. w. aan redding uit de ellende, spreekt vanzelf. Toch is de verlossing, waarvan de dichter vs. 8 zegt, dat zij komen zal, niet dezelfde als die, waarom in vs. 1, 2 wordt gevraagd; laat mij het liever aldus zeggen: vs. 8 treedt de verlossing nog in een eenigszins ander licht dan in het begin van den psalm.

De oorzaak hiervan ligt in hetgeen door den nood wordt gewerkt. Deze werkt ontdekking. Achter de ellende, waarin men verkeert, ziet men een wereld van ongerechtigheden en zonden. Deze zijn niet alleen de eigen zonden, zoodat in gedachten een „mijn" zou moeten worden ingevoegd. Ook die van anderen komen er bij in aanmerking, gelijk in het algemeen die van het geheele volk, waartoe men behoort. Als hij deze, — als hij, zonder lidwoord, „ongerechtigheden" in gedachtenis hield? Letterlijk staat er *bewaarde.* De Statenvertaling spreekt van *gadeslaan.* Deze uitdrukking, al kan het Hebreeuwsch ook zoo vertaald worden, is mij niet sterk genoeg. Wat bedoeld wordt, is het tegenovergestelde van het uitdelgen der ongerechtigheden, waarvan b. v. Ps. LI : 3 gesproken wordt, en dat zijn sterkste uitdrukking vindt in het *achter den rug werpen,* Jes. XXXVIII : 17, of het *verzinken in de diepten der zee,* Micha VII : 19. Het is hetzelfde als wat b. v. van Maria gezegd wordt, Luk. II : 19, 51, dat zij deze dingen in haar hart bewaarde, vg., zonder de bijvoeging *in zijn hart,* van Jakob, Gen. XXXVII : 11.

Als God dat eens deed, „Heer wie zou bestaan?" Bij deze laatste vraag, denk ik aan Nah. I : 6, Mal. III : 2, vooral echter aan Ezra IX : 15. Wij hebben daar de belijdenis, die hier ondersteld wordt: *zie, wij liggen voor uw aangezicht in onze schuld; want er is niemand, die deswege voor uw aangezicht zou kunnen bestaan.* Maar, is dit werkelijk zoo, dan is het gebed om redding ook vergeefsch.

In dat opzicht bepaalt deze vraag het karakter van onzen psalm. Er ligt schuldbelijdenis in: de ellende heeft oog gegeven voor de zonde, die er de oorzaak van is; maar er ligt ook een beroep in op God: *zoo gij, Jah, ongerechtigheden in gedachtenis houdt, Heer, wie zal bestaan?* Ik vertaal opzettelijk niet: *zoo gij hieldt,* en: *wie zou bestaan?* Het is iets, dat telkens weer mogelijk is, waarvoor men telkens weer te vreezen heeft, dat telkens weer dreigt.

En toch, neen, God dank, zoo is het niet. Er zijn weinig tegenstellingen zoo bekend, maar die ons toch telkens weer zoo aangrijpen, als die tusschen vs. 3 en vs. 4. Voor *maar* staat eigenlijk *want.* De gedachte is: gij zult het niet doen *want.* Het woord hier voor *vergeving* gebruikt, een ander dan dat van Ps. XXXII : 1, dat meer de gedachte insluit van *wegneming* der zonde, komt alleen nog voor Neh. IX : 17. Dan. IX : 9, beide malen in het meervoud, als om te wijzen op de menigvuldige openbaringen er van. Daarentegen is het werkwoord, waarvan het afgeleid is, zeer gewoon; het bijvoeglijk naamwoord *vergevend* hebben wij gehad LXXXVI : 5. Het Hebreeuwsch heeft in onze plaats het lidwoord: bij u is *de* vergeving; het is als wil de dichter zeggen: er is geen vergeving dan die bij u is, maar daar is zij ook zeker. Deze woorden zijn karakteristiek voor Jahwe: in de aangehaalde plaats uit Nehemia heet deze dan ook *God van vergevingen.* Wij hebben hier hetzelfde, maar van een andere zijde bezien, als Ps. XXXII: 1, 2, vg. het naar aanleiding daarvan gezegde dl. I bl. 185. Het is het Evangelie, reeds onder de oude bedeeling gepredikt, in de nieuwe bedeeling in Christus vervuld.

Eigenaardig volgt op de blijde belijdenis van vs. 4 het woord *opdat gij gevreesd wordt.* Hoe iemand zeggen kan, dat dit logisch niet met den hoofdzin samenhangt, en op grond daarvan aan de lezing der oude grieksche vertaling, zie aant. 1, de voorkeur geeft, is mij een raadsel. De gedachte is dezelfde, alleen in het Hebreeuwsch wat sterker gezegd; wij hebben ze ook gehad Ps. LXXXIX : 9. Dat bij *vreezen* niet te denken valt aan *bangheid* of *schuwheid* voor God, spreekt vanzelf. Vreeze is hier de erkenning van God in al zijne grootheid, op grond waarvan men dan ook de redding van hem durft verwachten. God vergeeft, opdat deze grootheid, de grootheid zijner liefde, zoowel als die zijner heiligheid, openbaar en erkend worden zou. Voor het overige vinden wij ten aanzien van hetgeen hier van den mensch wordt gevraagd, deze zelfde gedachte 1 Petr. I : 17, 18.

Met vs. 4 zijn de eerste twee strophen, m. a. w. de eerste helft van den psalm ten einde. In deze had de dichter het woord in den 2den persoon tot God gericht; in de tweede spreekt hij in den 3den over hem. Het gebed is geslaakt; de belijdenis uitgesproken, naar den kant van eigen zonde als schuldbelijdenis, maar ook naar dien van hetgeen men van God kent, als geloofsbelijdenis: wat nu volgt, is de vrucht daarvan. Deze openbaart zich in *verbeiden* en *uitzien.* Ik meen in mijne vertaling de eigenaardigheid van de hebreeuwsche woorden te hebben teruggegeven; deze is voor het eerste de gedachte aan *spanning,* dus van in gespannen verwachting verkeeren: voor het tweede die van een angstig *zich wringen,* of het ook komt. In ieder geval, van *doen* is geen sprake; uit de diepten, waarin men zich bevindt, kan God alleen redden; wetende, wie hij is, hem kennende

in zijn ontferming, ziet men naar hem uit, naar hem, d. i. eigenlijk naar de redding, die hij alleen aanbrengen kan. Toch vind ik opmerkelijk, dat niet deze, maar God zelf wordt genoemd; immers als deze er maar is, dan is de redding er ook.

Eigenaardig is het dubbele onderwerp in elk der beide regels van vs. 5, *ik* — *mijn ziel*. Het is, als wil de dichter er de intensiteit van het uitzien mee teekenen; met geheel zijn innerlijk wezen ziet men uit naar God. En naar zijn woord! Welk dat woord is, laat zich natuurlijk niet zeggen. Gewoonlijk denkt men aan de belofte van redding; het staat dan eigenlijk voor: de vervulling er van. Dat deze niet is buitengesloten, spreekt vanzelf. Toch meen ik, dat er evengoed gedacht kan worden aan het woord, waardoor de dichter weet, dat bij Jahwe vergeving is. Hij heeft dit laatste zoo positief mogelijk gezegd, maar in den grond der zaak weet hij het alleen, omdat Jahwe het gezegd heeft. Welnu, dat het blijke! dat Jahwe nu toone, dat de dichter zich niet in hem bedrogen heeft, dat hij het woord gestand doe, dat deze van hem gehoord heeft! Natuurlijk zal dit moeten blijken in de redding uit de ellende; in deze bewaarheidt het zich, dat God de zonden vergeeft.

Vs. 6 beschrijft het sterke verlangen des dichters. De woorden herinneren aan Jes. XXI:11. Toch zijn zij anders; immers het antwoord zoowel van opkomende hoop als van moedeloosheid ontbreekt. Het beeld op zich zelf is teekenachtig; de toestand van lijden wordt vergeleken bij een nacht, waarvan het einde verlangend tegemoet gezien wordt; men heeft zoolang reeds gewaakt, komt de morgen nog niet? Hoevele Christenen kennen dat. Vooral hier voelen wij het onderscheid van toon met den vorigen psalm; het is, alsof men daar reeds *uit*, hier nog *in* het lijden is.

Toch, moedeloosheid is er niet. Was die er, de dichter zou niet kunnen spreken, gelijk hij vs. 7, 8 doet. Over de verhouding van de beide subjecten *ik* en *Israël* sprak ik reeds. Dit is de eigenaardigheid van deze verzen, dat men zelf in zijn verwachting door die van anderen gesteund worden wil, immers, door die van het volk, waartoe men behoort, en waardoor men in zijn verhouding tot God is, wat men is. Het is zooveel minder moeilijk, te blijven verbeiden, misschien tegen alle waarschijnlijkheid in, wanneer men weet, dat ook anderen, en niet dezen, maar zoo los samengevoegd, maar dat Israël als gemeente dat ook doet. Er ligt voor het eigen bewustzijn zooveel kracht in, te weten, dat men ook in dezen het leven der gemeente leeft, en dat het leven der gemeente het onze is, ook in zijn verwachtingen en in zijn strijd.

Daarom, Israël, zie uit naar Jahwe! Het kan, het mag dat doen. Wat in vs. 4 van de vergeving gezegd was, wordt in vs. 7 nog meer algemeen gezegd van Gods *gunst*. Over het woord *gunst* heb ik meermalen gesproken; men kan het niet ruim, niet veelomvattend, niet rijk genoeg nemen. Het is de liefde Gods, die zijn geheele verhouding tot Israël beheerscht. Bij Jahwe is gunst; had Israël het niet honderden malen ervaren? en zou het dan nu anders zijn? *En bij hem is veel verlossing*. In dit laatste ligt ook: vele wegen en middelen tot verlossing. Toch is dit niet het eenige; het zou zijn, dat God verlossen kan; er ligt ook in, dat hij wil.

Maar als men dit weet — en men weet het immers èn op grond van zijn woord, èn op grond van alles, wat men in den loop der eeuwen van hem ervaren heeft — dan kan men ook niet ongerust meer zijn over de toekomst. Hij *zal* Israël verlossen; wij voegen er bij: wanneer dan ook, en hoe dan ook! Er kan teleurstelling komen met het oog op de wegen, die God gaat, en de tijden, die hij voorbestemd heeft; toch hij *zal*. Er ligt in een woord als dit veel geloof, maar ook veel, dat ik noemen wil: zich zelf weer nieuw vertrouwen in spreken. Uit de veelheid van verlossing, die er bij Jahwe is, vloeit voort, dat hij ook thans zal verlossen; uit het feit, dat hij dit doet, moet blijken, dat men zich niet in hem vergist heeft.

In vs. 7, 8 wordt een ander beeld gebruikt dan in vs. 3, 4. Daar was het: als Jahwe de ongerechtigheden in gedachtenis houdt, dan kan niemand voor hem bestaan; hier is het: de mensch is in de macht van de zonde, God verlost hem daaruit. Bij *ongerechtigheden*, vs. 8, denk ik èn aan de macht èn aan de gevolgen der zonden. In Israël — ook in het gebruik van de woorden komt het uit — wordt de samenhang tusschen beide enger gedacht dan wij als Christenen hem zouden durven stellen. En toch, ook wij kunnen hem niet doorsnijden. Laat mij er op wijzen, dat hierin het geheim ligt van Matth. IX : 2. Als de kreupele tot Jezus gebracht wordt, is het eerste, dat deze hem geeft, de vergeving der zonden; maar als deze geschonken is, blijft ook de genezing niet uit.

Nog in één opzicht sluit onze psalm zich aan den vorigen aan. Daar was herinnerd, dat, wat men ook van de vijanden te lijden gehad had, dezen, gelijk zij Israël nooit overmochten, ook voor de toekomst zullen worden beschaamd. In onzen psalm wordt het oog naar binnen geslagen. Om uit ellende te worden bevrijd, heeft men allereerst *vergeving* noodig; dan volgt ook de rest. In den grond der zaak is dat uitzien naar Jahwe het uitzien naar de messiaansche eeuw; in de nieuwe bedeeling is het daardoor iets anders en toch hetzelfde.

Eindelijk, ook deze psalm is een van Israëls optochtsliederen. Laat ons er ook het onze van maken. Het gaat van beneden naar boven; van de diepten van lijden, zonde en dood, naar de hoogten van Gods gemeenschap; want bij onzen God is gunst, en bij hem is veel verlossing.

Psalm CXXXI.

Een lied der optochten; van David.

Jahwe, mijn hart is niet hoog,
en mijne oogen verheffen zich niet,
en ik houd mij niet op met groote dingen,
en die voor mij te wonderlijk zijn.
vs. 2. ik heb immers [1] mijne ziel gebracht
tot rust en stilte; [2]
gelijk een gespeend kind bij zijne moeder,
zoo is mijne ziel gespeend in mij. [3]
vs. 3. Israël zie uit naar Jahwe,
van nu aan en tot in eeuwigheid.

Na den psalm van het verlangen komt thans die van het *stil zijn.* Men heeft er in gezien het ootmoedige antwoord op den eisch van Spr. XXXIII : 26, *mijn zoon, geef mij uw hart en laten uwe oogen mijne wegen bewaren* (of: daarin *een welgevallen* hebben), terwijl dan in dezen ootmoed de waarborg zou liggen voor het waarachtige heil, Jac. IV : 6, 2 Petr. V : 5ᵇ. Dit is niet onjust, maar toch ligt in onzen psalm de eigenlijke nadruk op niets anders dan op de stemming van stilte, waarin de dichter zich met het oog op Jahwe heeft weten te brengen. Onze psalm is een stemmingslied bij uitnemendheid. Wat deze stemming zelve betreft, is hij de voltooiing van Ps. LXII : 2, het antwoord op de zelfvermaning van vs. 6 ald.

Wat de dichter, Jahwe zelf aansprekende, van zich zelf ontkent, is, dat hij hoogmoedig zou zijn en naar hooge dingen zou staan. Het *hoog zijn van hart en oogen* komt ook elders voor; vg. Ps. CI : 5, waar de uitdrukking in geheel gelijken zin wordt gebruikt. Waar het het *hart* geldt, denken wij van zelf meer aan de gezindheid, waar het de *oogen* geldt, meer aan uitwendige gebaren. Dat wij er een eigenaardigen blik door krijgen op het wezen van Israëls vroomheid, valt in het oog. De gedachte er van herinnert aan den eisch van den Heiland om den kinderen gelijk te worden, Matth. XVIII : 2 vv..

In de tweede helft van vs. 1 wordt gezegd, waarin zich de in de eerste

---

1. *Voor immers staat in het Hebreeuwsch de gewone eedsformule* אִם־לֹא.

2. *Letterlijk:* ik heb mijne ziel geëffend en stil doen zijn.

3. *Anderen verbinden de laatste twee regels van dit vers onmiddellijk met de eerste twee, en vertalen:* gelijk een gespeend kind bij zijne moeder, gelijk een gespeend kind, mijne ziel in mij.

helft van het vers genoemde gezindheid openbaart. Voor wat ik vertaalde: *ik houd mij niet op met*, staat eigenlijk een sterkere vorm van *ik ga*. De bedoeling is duidelijk; de groote dingen, waarop de dichter in zijn ontkenning het oog heeft, zijn niet de sfeer, waarin de dichter zich beweegt. Sommigen verbinden het *voor mij* uit den laatsten regel ook met het *groot* uit den voorlaatsten. Mij schijnt dit met het hebreeuwsche taaleigen in strijd, en ook niet volkomen juist gedacht te zijn. De „groote" dingen zijn iets op zich zelf, maar die dan ook, juist omdat zij groot zijn, voor den dichter niet weggelegd, voor hem, naar zijn eigen verklaring, te wonderbaar zijn. Wat hij er mee op het oog heeft, laat zich niet met eenige nauwkeurigheid bepalen. Terwijl de een er bij denkt aan openbare eerambten, die den dichter zeker wel zullen hebben aangetrokken, maar waarvan hij afziet, vindt de andere er in, wat wij noemen: de raadselen van het Godsbestuur, met name dat van het uitblijven van Jahwe's hulp ter verlossing zijns volks. Onze dichter wil dan de oplossing daarvan niet zoeken, wat hoogmoed zijn zou, maar berustend afwachten. Een verwijzing naar Deut. XXIX: 29 (hebreeuwsch vs. 28) ligt dan voor de hand, terwijl ook aan Ps. LXXIII: 16 kan worden gedacht. Nog anderen — den psalm meer opvattende als een gemeente-psalm dan als een individueel lied — zien er in hoogvliegende plannen b. v. van staatkundigen aard, tot welker verwerkelijking Israëls kracht toch niet voldoende zou zijn, en waarvan men nu afziet, om in stilte alle heil van God te verwachten. Er komt bij die opvatting in onzen psalm iets messiaansch. Wat de uitdrukking *groote dingen* zelf betreft, verwijs ik naar Jer. XLV: 4ᵇ, 5. Tot Baruch in zijn benauwdheid over de vreeselijke dingen, die aanstaande zijn, wordt daar van Godswege gezegd: *ik werp neer, wat ik bouwde, en ik ruk uit, wat ik plantte, en zoudt gij voor u groote dingen zoeken? zoek ze niet.* De groote dingen zijn hier eenvoudig „bijzondere dingen" in onderscheiding van het lijfsbehoud, dat hem toegezegd wordt. Ook in onzen psalm hebben wij iets dergelijks. Wat de dichter niet wil, is iets bijzonders, iets anders, dan wat God met en voor en door hem wil. „Rust mijn ziel, uw God is koning; wees tevreden met uw lot; zie, hoe alles hier verandert, en verlang alleen naar God."

In vs. 2 zegt hij deze dingen op nog andere wijze. Misschien mag men uit de sterke verzekering, waarmede dit vers aanvangt, zie aant. 1., en waarvoor het hollandsche *zeker* eigenlijk nog niet sterk genoeg is, besluiten tot de moeite, die het den dichter gekost heeft, zoo ver te komen, en den strijd, die aan het verkrijgen van de hier geteekende stemming voorafgegaan is. Deze is in vs. 2 niet meer alleen die van ootmoed, maar nog meer de daarmee trouwens zeer nauw samenhangende van rust en kalmte. Het in vs. 2 in de eerste plaats gebezigde werkwoord, zie aant. 2, wordt o. a. Jes. XXVIII: 25 gebruikt van het effen maken van een akker. Ons komt er nog eerder bij te binnen het beeld van een zee, welker golven, door de winden opgezweept, zich hoog verheffen, maar die straks, als de storm bedaard is, een spiegelgladde vlakte vertoont. Zoo is het ook met de ziel, als maar eerst de begeerten en de hartstochten tot zwijgen zijn gebracht. Men kan echter ook denken aan een akker; eerzuchtige, hooge plannen zijn gelijk aan de oneffenheden, die moeten worden glad gemaakt.

Maar bij geen dezer beelden staat de dichter opzettelijk stil; zij worden zelfs meer ondersteld, dan genoemd. Daarentegen treedt hem in de 2de helft van vs. 2 een gansch ander beeld voor den geest. Hij denkt aan een kind, dat in moeders armen rust, maar niet meer om de moederborst schreit. Op het *gespeend zijn* als zoodanig valt daarbij geen nadruk. Daarentegen ligt het punt van vergelijking in het niet meer onstuimig verlangen haken naar iets, dat verboden is. Dat het beeld van het kind hier in eenigszins anderen zin genomen is dan b. v. in het reeds genoemde woord van den Heer, valt in het oog.

In vs. 3 wordt, wat de dichter zeker niet zonder strijd voor zich zelf veroverd had, aan geheel Israël toegewenscht. Het individueele breidt zich hier uit tot het algemeene: *Israël zie uit naar Jahwe.* Deze woorden zijn dezelfde als van Ps. CXXX : 7. Toch is er uit den aard der zaak tusschen de beide plaatsen eenig verschil. Terwijl daar het uitzien op Jahwe gericht is, als op dengene, die alleen de zoo vurig verlangde verlossing kan aanbrengen, is het in onzen psalm meer onbepaald het uitzien naar al wat hij geeft; nog sterker: naar al wat hij is en doet en wil. In ons vers spreekt er zich in uit het gevoel van volkomen afhankelijkheid, dat Ps. CXXIII : 1, 2 zoo schoon beschreven is, en dat, mits het niet worde tot ziekelijke lijdelijkheid, meer dan iets anders het karakter der vroomheid moet zijn. Maar zoo worde deze dan ook het deel van het geheele israëlietische volk! Wat zou het heerlijk zijn, indien het zoo was, ook voor eigen vroomheid, ook om te kunnen blijven in die stemming, niet alleen van ootmoed, maar ook van kalmte en vrede en rust. In zooverre is deze bijvoeging zoo volkomen natuurlijk. Het kan niet op ééne plaats lente zijn, zoo heeft eens iemand gezegd, wanneer het rondom nog overal winter is. Ook hier geldt dat. Wat een enkel individu reeds doet en bezit, gansch Israël leere het, en zie uit naar Jahwe.

Van nu aan en tot in eeuwigheid. Wij hebben hier hetzelfde slot als van Ps. CXXI. Daar wees ik alleen op het perspectief, dat er onwillekeurig in ligt. Ook hier hebben wij datzelfde. Toch wil ik ook hier wijzen op het *van nu aan.* Het is, als wil de dichter met deze trouwens zeer gewone formule zeggen, dat er ook met deze dingen, met dat zoeken naar die stemming van stillen vrede een nieuw begin moet worden gemaakt. Neen, het is nog niet, zooals het zijn moet; ook niet in dezen; aan die stemming van stille berusting ontbreekt nog altoos zooveel. Dat men ze zoeke en aankweeke, en daarmee aanvange thans, op dezen oogenblik, zonder te dralen! En dan, *tot in eeuwigheid*, d. i. tot het einde, als het rijk Gods gekomen zal zijn.

Psalm CXXXII.

Een lied der optochten.

Gedenk aan David, Jahwe,
aan al zijne moeite,
vs. 2. dat hij Jahwe heeft gezworen,
een gelofte aan den sterke Jakobs:
vs. 3. „ik zal niet gaan in mijn woontent,
ik zal niet beklimmen het leger mijner sponde,
vs. 4. ik zal aan mijne oogen geen slaap[1] gunnen,
noch sluimering aan mijne wimpers[2] –
vs. 5. voordat ik een plaats gevonden heb voor Jahwe,
woningen voor den Sterke Jakobs."[3]
vs. 6. Zie, wij hebben er van gehoord in Ephrata,
het gevonden in de velden van Jaär;
vs. 7. Laat ons ingaan in zijne woningen,
ons nederwerpen voor de voetbank zijner voeten.
vs. 8.[4] Sta op, Jahwe, naar uwe rustplaats,
gij en uwe machtige ark,
vs. 9. laten uwe priesters bekleed zijn met gerechtigheid,
en laten uwe gunstgenooten jubelen;

---

1. *Wij hebben hier de gewone eedsformule* אִם; *de bedoeling er van is:* ik zal zeker niet.

2. *Voor het gewone* שֵׁנָה *staat hier de ongewone vorm* שְׁנַת; *zonder deze eigenaardigheid vinden wij dit vers ook Spr. VI:4.*

3. *Voor* לַאֲבִיר יַעֲקֹב *leest* Duhm, *ten einde een antecedens voor de in het volgende vers voorkomende vrouwelijke suffixen te verkrijgen,* לַאֲרוֹנוֹ voor zijne ark, *terwijl hij in verband daarmee voor* נָבוֹאָה *in vs. 7 leest* נְבִיאֶהָ laat ons ze brengen. *Wij hebben hier dan den uitroep van lieden, die gedacht worden, de ark van Jahwe te Kirjath-Jearim gevonden te hebben, en deze nu naar Jeruzalem te willen overbrengen.* Duhm *vindt er een voorstelling aan ten grondslag liggend, die, hoewel in bijzonderheden van die van 1 Sam. VII:2, 2 Sam. VI afwijkend, toch in hoofdzaak daarmee parallel loopt.*

4. *Vs. 8—10 komen evenzoo voor 2 Chron. VI:41 v.. Varianten zijn, dat voor* לִמְנוּחָתֶךָ, *vs. 8, Chron. heeft vs. 41,* לְנוּחֶךָ *met dezelfde beteekenis; voor* צֶדֶק, *vs. 9, Chron. vs. 41,* תְשׁוּעָה, *en voor* יְרַנֵּנוּ *ibid. Chron. ibid.* יִשְׂמְחוּ בַטּוֹב. *Verder staat vs.* 10^{b} *in Chron. vs.* 42^{a}, *terwijl voor de woorden van vs.* 10^{a} *in Chron. vs* 42^{b} *staat:* gedenk de gunstbewijzen aan David, uwen knecht. *Eindelijk komt in Chroniek tweemalen de uitroep* Jahwe God *voor, waar deze in het psalmboek ontbreekt.*

vs. 10. ter wille van David, uwen knecht,
wijs uwen gezalfde [1] niet af.

vs. 11. Jahwe heeft een betrouwbaren eed aan David gedaan,
waarvan hij niet afwijkt:
„van de vrucht uws schoots
zal ik zetten op uwen troon;
vs. 12. indien uwe zonen mijn verbond bewaren,
en mijne getuigenissen [2], die ik hun leerde,
dan zullen ook hunne zonen voor altoos
zitten op uwen troon."
vs. 13. Want Jahwe heeft Sion verkoren;
hij heeft het zich tot woning begeerd:
vs. 14. „dit is mijne rustplaats voor altoos,
hier zal ik wonen, want ik heb het begeerd;
vs. 15. Sion zal ik rijkelijk zegenen,
hare behoeftigen met brood verzadigen,
vs. 16. en hare priesters bekleeden met heil,
en hare gunstgenooten zullen jubelen;
vs. 17. daar doe ik David een hoorn uitspruiten,
heb er voor mijn gezalfde een lamp bereid;
vs. 18. zijne vijanden zal ik met schaamte bekleeden,
maar boven hem zal zijn kroon blinken."

Met de andere „optochtsliederen" vertoont de thans voor ons liggende psalm weinig of geen overeenkomst. Veel langer dan een der andere, draagt hij, ook wat toon en inhoud betreft, een ander karakter. Toch laat hij zich als lied van de naar Jeruzalem trekkende feestgangers volkomen goed begrijpen. In meer dan één opzicht is hij verwant met Ps. LXXXIX, hoewel het daar op den voorgrond tredende beroep op de trouw van Jahwe hier ontbreekt.

In hoofdzaak schijnt mij de bedoeling van dezen psalm niet onduidelijk. Hij bestaat uit twee deelen, waarvan het eerste, vs. 1—10, voornamelijk gebed is, het tweede, vs. 11—18, in den derden persoon motiveering van dit gebed, terwijl in beide een tweevoudige aanhef te onderscheiden is, vs. 1, 8, vs. 11, 13, Verder ligt de eigenaardigheid er van, die hem vooral de bovenbedoelde verwantschap met Ps. LXXXIX bezorgt, hierin, dat in het eerste gedeelte een

---

1. *Letterlijk:* het aangezicht uws gezalfden.

2. *In plaats van* עֵדֹתִי, *dat zich zoo niet laat verklaren, leze men* עֵדֹתַי *of misschien nog beter* עֵדְוֹתַי.

3. *Lees* צִיּוֹן. *i. p. v.* צֵידָהּ, *dat wegens de parallellie niet past.*

door David aan Jahwe gedane eed, vs. 2—5, in het tweede omgekeerd eerst een eed van Jahwe aan David, vs. 11, 12, vervolgens een belofte van Jahwe aan Sion, vs. 14—18, het motief van den psalm vormt. Daarentegen zijn, wat bijzonderheden betreft, vs. 6, 7 zeer lastig, en wel 1° omdat volstrekt niet blijkt, waarop *er van* en *het* in vs. 6 terugslaat, 2° omdat de verklaring van de plaatsbepalingen *Ephrata* en *velden van Jaär* onzeker is, en 3° omdat men het er niet over eens is, wie in deze verzen met *wij* en *ons* zijn bedoeld. Een overzicht van de verschillende gevoelens in dezen geef ik niet, maar vermeld alleen, dat, wat 1° betreft, velen, het onzijdige *het* vervangende door, wat in het Hebreeuwsch ook eigenlijk staat, het vrouwelijk *haar*, gedacht willen hebben aan de *ark*, die in vs. 8 wordt genoemd, terwijl anderen, evenals ik, het vrouwelijk achtervoegsel teruggevende door het onzijdig *het*, er een verwijzing in vinden naar het in de vorige verzen aan David in den mond gelegde; — verder dat, wat 2° aangaat, de hoofdvraag is of met *Ephrata* en *de velden van Jaär* bedoeld zijn plaatsen uit den tijd en de omgeving van David, en wel met eerstgenoemde hetzij *Silo*, hetzij *Bethlehem*, met de tweede *Kirjath-Jearim*, dan wel plaatsen uit den tijd van den dichter, in welk geval beide etymologisch-symbolisch zouden zijn op te vatten: Ephrata van het vruchtbare veld in het zuiden, de velden van Jaär van het boschrijke noorden; — en eindelijk, naar aanleiding van 3°, dat bij het *wij* naar sommiger meening gedacht is aan Israël in het algemeen, zoodat de bidders van den lateren tijd met de tijdgenooten van David als in één geheel zouden zijn samengevat, terwijl anderen er bij denken òf in het algemeen aan deze laatsten, òf meer bepaald aan de burgers der beide genoemde plaatsen, en eindelijk nog anderen er alleen de zangers, m. a. w. het Israël van lateren tijd, in aangeduid vinden. Dat voor ieder dezer meeningen iets te zeggen valt, en de opvatting van den geheelen psalm er vrij wel door beheerscht wordt, spreekt vanzelf. Toch is er niet één bij, die volkomen bevredigt. Ik zie dan ook, wat de bijzonderheden betreft, van de poging eene volledige verklaring te geven af; wellicht schuilt in vs. 6 één of meer schrijffouten. Wat de hoofdzaak betreft, daarentegen, meen ik, dat het eenige, wat in het geheel van den psalm past, is, in vs. 7 op de wijze van Ps. CXXII een oproeping te zien van de zangers — feestgangers — onderling om te Jeruzalem Jahwe te gaan aanbidden. Deze oproeping vindt hare aanleiding in de door de vorige verzen wakker geroepen herinnering aan wat David voor het heiligdom deed, en breekt als zoodanig het gebed af, dat, in vs. 1 begonnen, in vs. 8 voortgezet wordt. Ook in vs. 6 zijn het dan de zangers, die spreken, terwijl bij het onbepaalde *er van* en *het* aan het door David verrichte gedacht moet zijn. Dat dan Ephrata en de velden van Jaär, al kan ik er verder geen verklaring van geven — het meest lacht mij toe, de sub 2° in de tweede plaats genoemde — als verblijfplaatsen van de sprekend ingevoerde zangers moeten zijn bedoeld, valt in het oog. Bij deze opvatting verkrijgen wij een soort parallellie, tusschen wat men zelf wenscht te doen, en wat men verlangt van Jahwe. Onder den indruk van het omtrent David gehoorde wil men naar de heilige plaats toe ijlen, maar dat dan ook Jahwe zelf er iets van voele, dat hij opsta en Jeruzalems tempel weer make, wat hij moet zijn!

Hiermede heb ik reeds in hoofdzaak inhoud en bedoeling van den psalm aangegeven. Deze bestaat in den wensch, dat Jahwe het heiligdom te Jeruzalem weder tot eere brenge. In zooverre zijn vs. 8, 9 de pointe van onzen psalm. Met enkele varianten, zie aant. 4, komen zij eveneens voor 2 Chron. VI : 41, 42, waar zij Salomo bij de inwijding van den tempel in den mond zijn gelegd. Dat zij daar oorspronkelijker zijn dan in den psalm, schijnt te volgen uit de vermelding van de *ark*, die, daar op hare plaats, in onzen psalm een archaïsme is. Toch is ook in de Chroniek de bede niet volkomen gepast, daar de ark blijkens H. V : 7 als reeds in den tempel aanwezig moet worden gedacht. In het psalmboek is er elders nooit sprake van. *Uw machtige ark* heet zij, omdat Jahwe vooral bij de ark zijne mogendheid openbaarde. Voor het overige is de bede vs. 8 een variatie van het oud-mozaïsche woord Num X : 35. De uitdrukking is praegnant en wil zeggen: *sta op en begeef u naar* enz.. Ook de uitdrukking *rustplaats* voor *plaats van vestiging* kan, vooral in den in Chroniek gebezigden vorm, aan Num. X : 36 zijn ontleend. De bede vertolkt een in den na-exilischen tijd algemeen heerschende stemming: de tempel staat, maar op grond van den toestand, waarin men zich bevindt, heeft men nog altoos het gevoel, dat Jahwe er zijn intrek nog niet weer genomen heeft. En vandaar deze bede. Deze breidt zich uit over de priesters: dat dezen bekleed mogen zijn met *gerechtigheid*. In vs. 16 staat daarom *heil*. De woorden liggen op dezelfde lijn, maar mogen toch niet vereenzelvigd worden. Er wordt meer beloofd, dan gevraagd. Het bekleed zijn met gerechtigheid is het kunnen optreden als beantwoordende aan wat zij zijn moeten; dat zij dit doen, volgt uit de belofte aan heil. En naast de priesters Jahwe's *gunstgenooten*, in vs. 16 de gunstgenooten van Sion genoemd. Dat gedacht zou zijn aan de latere Chasidim, de officieele „vromen", geloof ik niet. Veeleer is het woord karakteristiek van het geheele in den tempel samenkomende volk; de dichter hoort reeds den jubel, die den tempel vervullen zal, als Jahwe er zijn intrek zal hebben genomen.

In vs. 10 wordt evenals 2 Chron. VI : 42, schoon met andere woorden, deze bede aangedrongen met een beroep op David. De vraag is, of hier in vs. 17 met *gezalfden* en *David* hetzelfde bedoeld is. In dat geval moeten wij den eersten regel van vs. 10 verbinden met het voorgaande en den tweeden als op zich zelf staande beschouwen. Waarschijnlijk is dit niet; 2 Chron. VI : 42 is met den gezalfde dan ook duidelijk Salomo bedoeld. Eigenaardig is, dat, terwijl de Kantteekenaren onzer Statenvertaling in vs. 16 den gezalfde en David identifieeren, zij in vs. 10 onder eerstgenoemde benaming den dichter zelven verstaan. Dit is juist; evenwel met dien verstande, dat daarbij aan Israël in zijn geheel gedacht moet zijn. Wij hebben hier iets soortgelijks als b. v. Ps. II. Tusschenschakel is Jes. IV : 3, de overbrenging van het aan David toegezegde op het volk: ook onze bede verklaart zich hieruit. Iemands *aangezicht afwijzen* wil zeggen zijn beden afslaan, vg. 1 Kon. II: 20; het tegenovergestelde hebben wij o. a. Ps. LXXXIV: 10. Bij het *ter wille van David* herinner ik aan plaatsen als 1 Kon. XV : 4, 2 Kon. VIII : 19 en dergelijke. Het is het oogpunt, waaruit het boek Koningen de geheele geschiedenis van Juda beziet. Dat de uitdrukking in de

nieuwe bedeeling aanleiding gegeven heeft tot het *om den wille van Christus*, valt in het oog; in dit opzicht is er in dezen psalm iets onmiskenbaar typisch.

Ik stond tot nu toe alleen stil bij de hoofdbede, vs. 8—10. Toch was de gedachte *om den wil van David* reeds vs. 1—5 nader omschreven. *Gedenk aan David, Jahwe, en aan al zijne moeite*, zoo vangt de psalm aan. Voor de laatste woorden kan men ook zeggen: *aan al zijn geplaagd worden*, een uitdrukking, die ook zoo in haar volle beteekenis op Christus kan worden overgebracht. Gedacht is aan de moeite, die David zich voor het huis Gods heeft getroost. Hij heeft in een duren eed zich alle rust ontzegd, totdat hij voor Jahwe, den Sterke Jacobs, een woonstede zou hebben bereid. Laatstgenoemde uitdrukking, vs. 2, 5, is ontleend aan Gen. XLIX: 24, vg. Jes. I: 25, XLIX: 26, LX: 16. Een bepaalde aanleiding voor het gebruik er van in onzen psalm is niet aan te wijzen; zij is in overeenstemming met de vermelding van Jahwe's machtige ark, vs. 8. De inhoud van den eed wordt meegedeeld vs. 3—5. Natuurlijk moet hij niet letterlijk worden opgevat. Bij vs. 5, vg. Spr. VI : 4. In 2 Samuel vinden wij van dit alles niets. Dat de dichter daarom een ander levensbericht aangaande David gebruikt zou hebben, volgt daaruit niet. Wij hebben hier geen uit bronnen geputte historie-beschrijving, maar dichterlijke waardeering; 2 Sam. VI, VII geven daarvoor een voldoende verklaring. Bekend is trouwens, hoe ook in de Chroniek de geheel tempelbouw, afgezien van de feitelijke uitvoering, aan David wordt toegeschreven. Dat het *vinden*, vs. 5 genomen moet worden in den zin van *bereiden*, spreekt vanzelf. Evenals b. v. Ps. LXXXIV: 1 wordt in het meervoud van *woningen* gesproken. Dat kan òf amplificeerend bedoeld zijn, òf als aanduiding van het gebouwen-complex, waartoe de tempel behoort; ook dat met het enkelvoud gewoonlijk de *tabernakel* bedoeld wordt, kan er invloed op hebben gehad.

Dat Jahwe dit alles gedenke! Als Israëls gemeente van deze dingen hoort, springt zij op van vreugde en wekken hare leden elkander op, zich naar het heiligdom te begeven en daar voor de voetbank zijner voeten, vg. Ps. XCIX: 5, zijn aangezicht in heiligen kultus te zoeken. Dat Jahwe dit alles niet vergeefsch doe zijn! Formeel staan de beden vs. 1, 8 op ééne lijn. In het zich begeven naar zijne woonstede ligt, dat hij, David ten goede, gedachtig is aan wat deze er voor gedaan heeft. Wat zou het zijn, indien door het terugblijven Gods de tempel zijn beteekenis moest inboeten? Dan zou David zich te vergeefs hebben ingespannen. Hierbij wordt de ballingschap geheel overzien; het is nog altoos de tempel van David; oud en nieuw worden geïdentificeerd. Een enkele uitlegger meent, dat bij David aan Zerubabel, den bouwer van den tweeden tempel, moet worden gedacht; aanwijzingen daarover zijn er niet. Ook zonder dat is alles volkomen natuurlijk; niet op wat men zelf heeft gedaan, beroept men zich, maar op den aanvang van alles, op David en wat hij deed. Ook hier dringt de overbrenging er van op Christus zich als vanzelf aan ons op. Wat heeft deze niet gedaan, ook in dat zich zelven geen rust gunnen, voor den bouw van het geestelijk huis Gods!

Hiermede is de eerste helft van den psalm ten einde. De tweede, vs. 11—18, is een zich zelf herinneren aan den grond, waarop men de verhooring van zijn

gebed van Jahwe verwacht. Mag men hopen, dat Jahwe aan den arbeid van David gedenken zal en den tempel weer tot eere brengen? Ter beantwoording hiervan wijst de dichter, nu niet meer tot, maar over God sprekende, op den eed, nu niet van David aan Jahwe, maar van dezen aan David, en vervolgens als vormende daarvan weer den dieperen grond, op Jahwe's verkiezing van Sion. Gaat niet alles, in de oude zoowel als in de nieuwe bedeeling, ten slotte uit van Jahwe? Daarbij vormen vs. 11, 12 een terugslag op vs. 1; vs. 13—18 op vs. 8. In de eerste helft van vs. 11 spreekt het geloof in Jahwe's trouw. In Ps. LXXXIX wordt daarop als een der motieven van den psalm de nadruk gelegd; hier wordt zij ondersteld; op wat God zegt, kan men aan, vg. Jes. XLV : 23[a]. Voor *een betrouwbaren eed gedaan*, staat eigenlijk *waarheid gezworen*. Dat dit niet in intellectualistischen, maar in ethischen zin is bedoeld, spreekt vanzelf. Als inhoud van den eed geeft de dichter de hoofdzaak van 2 Sam. VII : 12—16 terug; vg. evenzoo, Ps. LXXXIX : 31. Hoofdzaak is het blijvend bestaan van het davidische huis. Eigenaardig is, dat in vs. 12 opzettelijk melding gemaakt wordt van de *zonen uwer zonen*, terwijl meer dan in 2 Sam. VII, vg. daarentegen 1 Kon. VIII : 25, met weglating van de onderstelling, dat er in het huis van David zonden zullen worden gepleegd, en dat Jahwe deze zal straffen, nadruk gelegd wordt op de zedelijke voorwaarden. Deze bestaan in het bewaren van het verbond Gods en zijne getuigenissen.

Jahwe heeft dezen eed gedaan; en toch, de ballingschap is gekomen en van het huis Davids schijnt niets meer te zijn overgebleven. Wel meenen sommigen, dat onze verzen de aanwezigheid er van onderstellen, en dat dus, daar het geheele karakter van den psalm verbiedt, aan voor-exilischen oorsprong te denken, gedacht moet worden hetzij aan Zerubabel, die een tijd lang als koning zal hebben geregeerd, hetzij aan de Hasmoneërs als erfgenamen van het davidische huis; maar met de duidelijke bedoeling van den psalm is dit in strijd; en reeds de kerkvader Theodoretus wijst er dan ook op, dat onze psalm, evenals Ps. LXXXIX, gedicht moet zijn in een tijd, toen er geen koning over Israël was. Vandaar de bede vs. 8, maar vandaar ook de herinnering aan wat God toch zelf heeft beloofd. Daarbij wordt de vraag, of aan de vs. 12 genoemde voorwaarde voldaan is, niet besproken. In onzen psalm ontbreekt alles, wat naar schuldbelijdenis zweemt, maar ook alle beroep op eigen deugd of getrouwheid. Hoe het daarmee staat, is God wel bekend; dat men er zich zelf rekenschap van geve en zijn leven er naar inrichte! Nu komt het er alleen op aan, zich zelf en anderen, ook God, al wordt deze niet aangesproken, te herinneren aan wat hij heeft beloofd.

En immers niet alleen dat. In vs. 13 krijgt deze herinnering nog een breederen grond. God heeft Sion verkoren en tot woning begeerd. Het laatste woord, dat in vs. 13 en vs. 14 gebruikt wordt, heeft iets eigenaardigs. Er spreekt verlangen uit; Jeruzalem is God niet onverschillig; hij heeft het zich *verkoren;* dit laatste is het echte woord uit Deuteronomium. Hoe dit samenhangt met de vs. 1—5 besproken moeite van David, zegt de dichter niet; het een sluit het andere niet uit. En nu volgt vs. 14—18 de herinnering aan wat God aan Sion

toegezegd heeft. Aansluiting áán bepaalde, elders meegedeelde Godsspraken vinden wij hier niet. De dichter geeft van de beloften Gods een volkomen vrije formuleering, hij is verzekerd, dat Jahwe dit alles voor Sion heeft. Onze psalm is een vermenging van gebed en van verzekerdheid der verhooring. Men bidt en men weet, dat Jahwe veel meer heeft beloofd. Meer dan iets anders is het gebed een pleiten op de beloften Gods. Zelfs het *om Davids wil* valt daarbij weg.

Over deze beloften zelf valt weinig te zeggen. Nadat van de uitverkiezing van Sion melding gemaakt is, volgt allereerst de belofte van uitwendigen zegen; er zal geen armoede meer zijn, vs. 15. Dan volgt, wat in vs. 9 gevraagd werd, bekleeding des priesters, niet enkel met *gerechtigheid,* maar met wat de openbaring daarvan evenals het goddelijk amen er op is, met *heil*; en daarnaast blijdschap van al degenen, die, als tot Israël behoorende, in Sion Gods gunstgenooten zijn. Maar daarmee is het niet uit. Nog eens herinnert de dichter aan de belofte, aan David gedaan; maar nu niet als iets op zich zelf staands, maar als onderdeel van de beloften aan Sion. Jahwe zal David daar een hoorn doen uitspruiten, vs. 17ª. Op het *daar* ligt geen nadruk; in het geheel van den psalm spreekt het vanzelf. Bij de belofte herinner ik aan Ezech. XXIX : 21, waar echter het doen uitspruiten van den hoorn niet aan David, maar aan Israël toegezegd wordt. Verschil maakt dit niet, voor het overige komen hier in aanmerking Jer. XXXIII : 5, XXXIII : 15, Zach. III : 8, VI : 12, in verband ook met de bekende messiaansche profetie Jes. XI : 1. Daar de *hoorn* een beeld van macht is, hebben wij hier een vermenging van twee beelden; het persoonlijke treedt daarbij vanzelf op den achtergrond.

Aan deze belofte sluit vs. 17ᵇ zich zeer eigenaardig aan. Wat daar gezegd wordt, is eigenlijk meer dan belofte. God heeft zijn gezalfde *een lamp bereid.* Wij vinden dit beeld, altoos in verband met het Davidische huis, eveneens 1 Kon. XI ; 36, XV ; 4, 2 Kon. VIII : 19, 2 Chron. XXI : 7. Waarschijnlijk is niet zoozeer gedacht aan het *levenslicht,* als wel aan de *tentlamp;* zoolang deze blijft branden, is ook de woning bewoond. Dat heeft God bereid; maar dan zal het zich ook openbaren; een nieuwe hoorn zal aan Israël opspruiten, en nieuwe levenskracht zich bij Jahwe's gezalfde ontplooien. Met dezen laatste is hier bedoeld het davidische huis, maar evenals Ps. LXXXIX : 39 in zijn identificatie met Israël in zijn geheel.

En zoo zal het einde heerlijkheid zijn. In vs. 18 wordt deze naar beide zijden geteekend. Eerst negatief; eigenaardig is daarbij de vermelding der vijanden. Worden deze in den geheelen psalm ook anders niet genoemd, toch worden zij stilzwijgend ondersteld de oorzaak te zijn — zij het ook secundair, want de primaire oorzaak is, dat Jahwe nog niet opgestaan is naar zijn heiligdom — van den toestand van vernedering, waarin Israël zich nog altoos bevindt. Welnu, zij zullen worden beschaamd, in zooverre zij Israëls heerlijkheid zullen zien; en dan positief: *boven hem zal zijn kroon blinken.* Wat hier bedoeld wordt, is het tegenovergestelde van de teekening Ps. LXXXIX : 40 vv. Voor *blinken* kan men ook vertalen *bloeien,* zoo de Statenvertaling. De pointe van de gedachte ligt evenzeer in dit woord als in het woord *kroon.* Van een eigenlijk opzetten

der kroon wordt hier niet gesproken. Ook dit bevestigt het gevoelen, dat hier, evenals in de aangehaalde plaats van Ps. LXXXIX, minder gedacht is aan den persoon als zoodanig, dan wel aan het volk, geconcentreerd in het davidische huis. Aan dit volk zal het koningschap weer worden opgericht, in schittering en bloei.

Deze belofte verplaatst ons in de messiaansche eeuw. Zij is de messiaansche belofte bij uitnemendheid. In de voorstelling van den psalm wordt zij niet nu eerst aan den dichter en daarmee aan het volk zijner dagen gegeven, maar kent de dichter haar als van oudsher door God gegeven en herinnert hij zich zelf er aan, als om daarmee zijn gebed te rechtvaardigen. Hierin ligt, gelijk ik reeds zeide, de eigenaardige heerlijkheid van dezen psalm. Deze is een gebed, maar waarin onwillekeurig de gebedstoon plaats maakt voor de verzekerdheid, dat God alreeds meer beloofd heeft, dan men nu vraagt. Daarop pleit men; sta op, o Jahwe, en neem in de woonstede, die u David bereid heeft, om den wille uws knechts! Wat is er weinig noodig om van dezen psalm te maken een nieuw testamentisch lied.

Psalm CXXXIII.

Een lied der optochten; van David.1

Zie hoe goed en hoe liefelijk
is het ook samen nederzitten van broeders!
vs. 2. Het is als de kostelijke [2] olie op het hoofd,
nederdalend op den baard, den baard van Aäron,
die nederdaalt op den boord [3] zijns gewaads; [4]
vs. 3. Als Hermons dauw, die nederdaalt op de bergen van Sion.
Want daar gebiedt [5] Jahwe den zegen,
leven tot in eeuwigheid.

---

1. *Het* van David *ontbreekt in verscheidene handschriften der oude grieksche vertaling.*

2. *In het Hebreeuwsch staat hier het gewone woord voor* goed.

3. *Het hebreeuwsche woord beteekent letterlijk* mond, opening. *Gedacht is aan de halsopening, waardoor het hoofd gestoken wordt, zoodat het kleed op de schouders rust; vg. Exod. XXVIII:31, 32. Anderen vertalen het door* zoom, *nog anderen door* split.

4. *Het woord* מִדָּה *hier in den meervoudsvorm* מִדּוֹת, *komt in de beteekenis* gewaad *elders niet voor. Het gewone woord er voor* מַד, *vg. Ps. CIX:18, Lev. VI:10 (Hebr. vs. 3) en elders.*

5. *Voor* gebiedt *staat in het Hebreeuwsch het perfectum; letterlijk dus:* heeft geboden; *de bedoeling er van is duidelijk.*

De pointe van dit kleine „optochtslied" ligt in vs. 1, verbonden met vs. 3ᵇ. Het bezingt de liefelijkheid van het samenzijn van broeders en den zegen daaraan verbonden.

Het woordje *ook*, vs. 1ᵇ ontbreekt in de oude grieksche vertaling; toch kan het moeilijk gemist worden; immers juist hierop komt het aan, gelijk het dan ook aan den psalm zijn eigenaardig cachet geeft, dat zij, die broeders zijn, nu ook als zoodanig nederzitten, of m. a. w. dat wat in het wezen van den broederband ligt, nu ook zichtbaar naar buiten trede. Dat dit een *eendrachtig* samenzijn is, wordt niet door de woorden zelf uitgedrukt, ligt er echter als vanzelf sprekende onderstelling aan ten grondslag.

Ik vertaalde opzettelijk *samen nederzitten* en niet *samenwonen*. Bij geen der beide opvattingen, die van onzen psalm bestaan, geeft laatstgenoemd woord de bedoeling juist terug. De eerste is, dat gedacht is aan werkelijke familiebetrekkingen, broeders in engeren of ruimeren zin, die, in het gewone leven ieder zijn eigen weg gaande, op dezen of genen familiedag zich weder eens samen bevinden en nu aan den gemeenschappelijken disch zich weer eens zonen deszelfden huizes gevoelen. Het *nederzitten* moet dan genomen worden ongeveer in denzelfden zin als b.v. Ps. CXXVII: 2. Onze psalm zou dan, in karakter zich het meest aansluitende aan Ps. CXXVIII, *het lied van de gezelligheid* zijn. Toch laat zich niet ontkennen, dat hierbij de vermelding van Aäron eenigzins vreemd is, reden waarom dan ook sommige uitleggers de bijvoeging *den baard van Aäron* eenvoudig schrappen; ook het *zijn gewaad* moet dan gewijzigd worden.

De andere opvatting is dat het broederlijk samenzijn, dat in dit lied verheerlijkt wordt, juist niet is in het algemeen het eendrachtig samenzijn van menschen, door banden des bloeds of der vriendschap met elkander verbonden, maar de eendracht van Israël, die treffend uitkwam op de hooge feesten, wanneer de geloovigen, van welke afkomst en uit welk land ook, gevoelden, leden van één gezin te zijn. Dat bij deze opvatting onze psalm bij uitnemendheid geschikt is voor een „lied der optochten" valt in het oog. Is het *zitten* daarbij niet te nemen in den beperkten zin van daarstraks, toch is er ook zoo geen sprake van eigenlijk samen*wonen*, maar alleen van een tijdelijk samenzijn in Jeruzalem, bepaald in den tempel.

Welnu, hoe goed, hoe liefelijk is zulk een samenzijn. Beide bijvoeglijke naamwoorden worden hier als synoniemen gebruikt. Toch drukt het eerste meer uit, wat het in zichzelf is, *goed;* het tweede, wat de indruk er van naar buiten is; het is zoo aantrekkelijk; het hart van den Israëliet springt bij de gedachte er aan als van vreugde op. Ook de Christen weet, wat het is, in de wereld verstrooid, als broeders samen te zijn; daarom laat ons de onderlinge bijeenkomsten niet nalaten, Hebr. X : 25.

In twee zeer verschillende beelden wordt deze gedachte verder ontwikkeld. Het eerste is, dat van de zalfolie op het hoofd van den hoogepriester, het tweede dat van den dauw op den Hermon. Tegenover beide staan wij eenigszins vreemd, en men moet, dunkt mij, Israëliet en Palestinabewoner zijn, om dit niet te doen. Bij het eerste komen verscheiden punten van vergelijking in aanmerking, die

echter, geen van alle door den dichter met zooveel woorden aangeduid, zonder onderscheid op ons den indruk maken van iets gezochts. In de eerste plaats denk ik aan den geur van de zalf. Terecht heeft iemand de vereeniging der broeders genoemd een welriekende reuk. Deze kan gedacht worden zoowel in betrekking tot God, vg., trouwens in een gansch ander verband, een uitdrukking als van Gen. VIII : 21, als, wat zeker eenvoudiger is, geheel op zich zelf, als beeld van liefelijkheid. Verder kan in aanmerking komen de rijkelijkheid, waarmee de zalving plaats heeft en die van dien aard is, dat de zalf niet alleen over het hoofd, maar ook over baard en kleeding uitgestort wordt, terwijl eindelijk ook dit als punt van vergelijking kan worden beschouwd, dat de zalf zich van zelf meedeelt van het haar aan den baard en van dezen weer aan het kleed. Immers, ook het samenzijn der broeders heeft de eigenaardigheid, zich voortdurend uit te breiden, zich mede te deelen, en zijn invloed overal te doen gelden. Daartegenover zijn er echter ook uitleggers, die in den laatsten regel van vs. 2 niet anders zien dan dichterlijke uitbreiding van het beeld. Dit is vooral het geval, als men uitgaande van de gedachte, dat zalf, door zich aan het kleed mee te deelen, dit toch eigenlijk bezoedelt, het in dezen laatsten regel gezegde in verband brengt met den baard en dus vertaalt: *die over den boord zijns gewaads heengolft.* Met het oog èn op de parellellie èn op de gedachte schijnt mij deze opvatting echter weinig waarschijnlijk.

Bij dit alles is echter de vraag nog onbeantwoord, waarom de dichter blijkens de vermelding van Aäron juist gedacht hebben zal aan de heilige zalfolie, waarvan de kunstige bereiding ons Exod. XXX : 22—25, beschreven wordt, daar hetzelfde van iedere zalf kan worden gezegd; vg. wat den geur betreft Hoogl. I : 3. Dat dit is, omdat hij als vanzelf van de verschillende oliën de beste, kostbaarste, en dus zeker ook wel meest welriekende noemen wilde, is mogelijk, schijnt mij echter de plaats, die er in den psalm aan gegeven wordt, niet te rechtvaardigen. Veeleer mogen wij als 's dichters gedachte beschouwen, dat gelijk de hoogepriester door zalving tot het uitoefenen van zijn priesterlijke bediening gewijd werd, vg. Exod XXX : 30, zoo ook het samenkomen op de hooge feesten aan de gemeente, d. w. z. aan de „broeders", eene wijding verleende, die hen in staat stelde, Jahwe in hunne feestviering op priesterlijke wijze te dienen. Dat met den *baard van Aäron* eenvoudig bedoeld zou zijn, gelijk een der jongste uitleggers vermoedt, een Aärons-, d. i. een volle baard, vg. Lev. XXI : 5, is reeds met het oog op de uitdrukking *zijn gewaad* weinig aannemelijk.

Bij het tweede beeld ligt de moeilijkheid in de verbinding van *Hermon* en *bergen Sions.* Dat in letterlijken zin de dauw van den eersten op de laatste zou neerdalen, is natuurlijk ondenkbaar; maar toch is de vraag, of er misschien in de volksvoorstelling samenhang zal zijn gezocht tusschen den dauw elders en dien op den Hermon, zoodat deze, daar ontstaan, geacht werd zich over geheel Palestina, dus ook over de bergen Sions, d. w. z. de bergen, waarop Jeruzalem ligt, uit te breiden. Een getuigenis, dat dit de volksopvatting zou zijn geweest, laat zich echter niet aanvoeren. Over de groote rijkelijkheid van den dauw op den Hermon is bij de reizigers maar één opinie. Van den bekenden Palestina-

reiziger van de Velde haal ik het volgende aan: „Wat wij in Ps. CXXXIII van den dauw van Hermon, die op de bergen Sions nedervalt, lezen, is mij nu duidelijk geworden. Hier aan den voet van den Hermon begrijp ik, hoe de waterdeelen, die van zijn met woud bedekte hoogten, en uit zijne het geheele jaar door met sneeuw gevulde kloven opstijgen, nadat de zonnestralen ze verdund, en den dampkring er mee bevochtigd hebben, des avonds als een sterke dauw op de lagere bergen, die hem als zijn uitloopers omringen, neervallen. Men moet den Hermon met zijn witgouden, tegen den blauwen hemel schitterende kroon hebben gezien, om het beeld recht te verstaan. Nergens in het geheele land vindt men een zoo sterken dauw als in de landstreek bij den Hermon". Dat daarbij echter de uitdrukking *bergen Sions* niet verklaard is, valt in het oog. Dat de dichter, zooals de leidsche vertaling meent, bij de vermelding van deze laatste het beeld zou hebben losgelaten, omdat hij denkt aan hetgeen afgebeeld wordt, t. w. het samenzijn op den Sion, schijnt mij weinig waarschijnlijk. Veeleer kan hij de uitdrukking *Hermons dauw* genomen hebben in den zin van zeer overvloedigen dauw. Men kan dan zeggen dat, gelijk deze op Sions bergen een oorzaak van groote vruchtbaarheid is, zoo ook het broederlijk samenzijn der gemeente een bron is van telkens nieuwe levenskracht.

Met vs. 3[b] neemt de dichter de hoofdgedachte van zijn lied weer op. Velen verbinden het *daar* van dezen regel met vs. 3[a], als zou gedacht zijn aan den zegen, door Jahwe op Sions bergen gelegd. Onze psalm zou er door in nauwe aansluiting komen met den vorigen, in welks laatste gedeelte, vs. 15—18, juist ook de aan Sion toegezegde zegen het hoofdmotief is. Toch gelukt het mij niet, op deze wijze een goeden zin voor deze woorden te vinden. Dit is daarentegen wel het geval, wanneer wij, zooals ook de Statenvertaling doet, het *daar* in onmiddellijk verband brengen met vs. 1, en het toepassen op het samen nederzitten der broeders. De gedachte van den psalm krijgt daardoor een zeer bepaalde afronding, terwijl tevens gezegd wordt, waaruit het goede en liefelijke van dit samenzijn blijkt. Ja, het is „als d'olie, die, van Aärons hoofd gedropen, zijn baard en kleederzoom doortrekt", als de dauw „die Sions top met vruchtbaar vocht besproeit en op zijn bergen nedervloeit". Immers, Jahwe gebiedt zijn zegen er aan, leven, tot in eeuwigheid. *Gebiedt,* d. w. z. *doet komen, leven,* d. w. z. alle soort van voorspoed en heil. Dat daarbij *tot in eeuwigheid* niet verbonden moet worden met *leven,* als zou er sprake zijn van een tot in eeuwigheid leven, maar met *gebieden,* in zooverre gezegd wordt, dat Jahwe het altoos zal blijven doen, valt in het oog. Maar dan is daarmee ook geteekend de heerlijkheid van het samenzijn der gemeente. In de wereld verstrooid, levende aan verschillende oorden, in verschillende omstandigheden en toestanden, kent men niets heerlijkers dan nu en dan samen te komen in Jahwe's heilige woning, en daar samen te bidden en samen te danken, en samen te *zijn* vóór zijn aangezicht. Daaraan is een zegen verbonden, onuitsprekelijk groot, en er vloeit telkens nieuw leven uit voort.

Ook wij Christenen begrijpen dit lied. De tempel, waar dit samenzijn moest plaats hebben, bestaat niet meer, en de stad, die er eenmaal de getuige van

was, heeft haar beteekenis als zoodanig verloren. En toch nog altoos wordt èn onder Israëlieten èn onder Christenen de waarheid dezer dingen ervaren, en de heerlijkheid dezer dingen gesmaakt. Zoo heel veel brengt scheiding teweeg, opzettelijk of onwillekeurig. Heerlijk samen te zijn, als broeders in één zelfde geloof, in één zelfde aanbidding, in één zelfde verlangen naar God. Daar gebiedt nog altoos onze Vader den zegen en het leven, tot in eeuwigheid! Waar twee of drie vergaderd zijn in mijnen naam, spreekt de Heer, daar ben ik in het midden van hen, Matth. XVIII : 20.

Psalm CXXXIV.

Een lied der optochten.

Zie, prijst Jahwe alle gij knechten van Jahwe,
die de nachten [1] door in het huis van Jahwe staat;
vs. 2. heft uwe handen op naar het heiligdom, [2]
en prijst Jahwe!

vs. 3. Zegene u Jahwe uit Sion,
hij, die hemel en aarde gemaakt heeft.

Van weinig psalmen misschien is in de berijming zoo iets anders gemaakt dan wat hij in het oorspronkelijk is, als van den thans voor ons liggenden. Hij is daarin enkel een opwekking geworden om God te verheerlijken en voor hem neer te knielen in heilige aanbidding. Het bekende *dat 's Heeren zegen op u daal'* enz., staat daarmee eigenlijk niet in duidelijk verband.

Toen ik elders *) over dezen psalm handelde, noemde ik hem een *vesperlied;* thans zou ik hem liever noemen een *afscheidslied* bij het verlaten van den tempel. Juist als zoodanig valt de plaatsing er van als laatste der optochtsliederen zeer in het oog. Hij bestaat uit twee deelen, twee korte strophen, die men, al is het niet nauwkeurig, *koor* en *tegenkoor* zou kunnen noemen.

---

1. *Voor* בַּלֵּילוֹת *heeft men voorgesteld te lezen* בְּהַלְּלוֹת met hallels; *ofschoon ook dit wel een goeden zin geeft, gaat toch het eigenaardig karakter van den psalm er door te loor.*

2. *Vg. hierbij Ps. XXVIII : 2. Dat met* קֹדֶשׁ *de richting aangeduid is, is niet twijfelachtig. Toch is het de vraag, of het* opheffen van heilige handen, *1 Tim. II : 8, niet op misverstand van onze plaats berust.*

---

*) *Berichten uitgegeven door het Utrechtsche Studenten-Zendinggezelschap Elthetho* enz., 51ste jaarg. Utrecht, C. H. E. Breijer, 1897 bl. 221 vv..

In de eerste twee verzen worden de priesters van Jahwe aangesproken. Dezen heeten in engeren zin, dan waarin dit het geval is van het geheele volk, *knechten van Jahwe*. Het *staan in het huis van Jahwe*, gewoonlijk *staan voor zijn aangezicht*, vg. o. a. Deut. X : 8, XVIII : 7, Hebr. X : 1, duidt de priesterlijk-levietische bediening aan. Deze omvat ook den nacht, vg. 1 Chron. IX : 33. Toch ligt in vs. 1 nog iets anders dan de gedachte aan het voortdurend, bij dag en nacht in den tempel zijn. Veeleer wordt hier bepaald aan den *nachtdienst* gedacht, waarom onze psalm dan ook wel een „Vigiliën-lied" is genoemd. Hierin ligt het eigenaardige van den psalm. Het is avond; de feestgangers zijn op het punt zich van uit den tempel over de geheele stad te verspreiden. Nog weinige oogenblikken en de nachtelijke stilte zal zijn ingetreden en de tempel verlaten.

Verlaten? Neen dat niet; er is een groep mannen, die de gemeente van Israël voor Jahwe vertegenwoordigen, die in bijzonderen zin zijn knechten heeten, en die niet wijken van voor zijn troon. En als nu de gemeente is heengegaan, en hare leden teruggekeerd zijn tot hunne rust, zie, dan blijven zij en treden voor haar in bij God. Daar staan zij; zij heffen de handen omhoog naar het heiligdom, d. w. z. naar het heilige der heiligen, vg. Ps. XXVIII : 2; zij pleiten voor Israël, maar ook: zij doen hunne lofzangen hooren, en lovende en biddende brengen en houden zij Israël voor God. In de eerste twee verzen wordt die taak hun nog eenmaal als aan het hart gelegd. Deze woorden zijn een groet van hen, die heengaan aan degenen, die blijven en die dit kunnen en mogen krachtens hun ambt. Er moet voor Israël iets opwekkends, maar ook iets geruststellends geweest zijn in dat zien op zijn priesters. Men gaat, zij blijven. Het leven, bepaald ook de nacht, maakt gedurig scheiding tusschen God en het volk; geen nood; er zijn priesters, die als middelaars zijn tusschen beiden. In hen looft en bidt men zelf. Onze psalm begint evenals de vorige met *zie*, maar de beteekenis er van is een eenigszins andere. Er ligt iets in van geruststelling; er is blijdschap en trots in dat woord: gij, gij, die daar staat in onzen naam, ook in den nacht, prijst, prijst onzen God.

En zoo gaat men; maar niet, zonder zelf ook gezegend te zijn. Vs. 3 is het antwoord der priesters. De in dit vers aangesproken persoon wordt in tegenstelling met dien der overige verzen in het enkelvoud aangeduid. Het is de gemeente, die den zegen ontvangt. In het Hebreeuwsch hebben wij hier een eigenaardigheid, die men in het Hollandsch niet teruggeven kan; deze: dat de begrippen *prijzen* en *zegenen* door hetzelfde werkwoord worden uitgedrukt. Het verschil van beteekenis blijkt alleen uit het verband. Trouwens ook afgezien daarvan is hier een duidelijke wederkeerigheid tusschen God en het volk. Als een voortdurend lofoffer stijgt bij monde der priesters het lied der gemeente omhoog; als een niet ophoudende stroom van goedertierenheden daalt ook bij monde der priesters de zegen Gods neer op het volk. Daar gaat men, maar die zegen gaat mee: door den nacht, tot het licht.

Er is iets eigenaardigs israëlietisch in de samenvoeging *uit Sion* en *die hemel en aarde gemaakt heeft*. Uit Sion, d. i. naar de gedachte, die ik meermalen ontwikkelde, het laatst naar aanleiding van Ps. CXXVIII : 5, bl. ~~269~~ 311, van uit

het punt, waar hemel en aarde elkaar raken, waar God zich aan zijn volk openbaart. Sion d. i. God op aarde, onder de zijnen, woning makende in het midden zijns volks. En toch, die God heeft hemel en aarde gemaakt; hij is de God der geschiedenis en der natuur. Indien ik bij de verklaring van een psalm philosophische termen gebruiken mag, wil ik zeggen: *die hemel en aarde gemaakt heeft,* is de transcendentie; *uit Sion,* is de immanentie Gods. Het eerste is de almacht en de verhevenheid Gods; het tweede zijn ontferming, zijn zoekende liefde, zijn nederdalen tot het kind van het stof. Hij is niet verre van, — integendeel, hij woont bij zijn volk; en toch, hij regeert altoos en overal. Ga dan gemeente; gij blijft in uw priesters, en de zegen des Almachtigen gaat met u mee.

Over dezen psalm op zich zelf is verder niets te zeggen. Toch wil ik aan het gezegde nog twee dingen toevoegen. In de eerste plaats dit: ook deze psalm is oud-testamentisch. Voor ons is het onderscheid tusschen priesters en niet-priesters weggevallen; en ook Sion bestaat niet meer. Was het wel ooit in werkelijkheid, wat het was in de symboliek der idee: de woonstede Gods? Maar dat de priesters zijn weggevallen, het is, omdat het priesterschap vervuld is, niet in ons, maar in den hoogepriester der nieuwe bedeeling, die altoos leeft, om voor ons te bidden. Wij hebben hier de gedachte van den brief aan de Hebreeën, die ik thans natuurlijk niet verder uitwerken wil. Alleen dit: de gemeente moest er zich meer bewust van zijn, er meer op pleiten, en te midden van al haar strijd, haar nachtelijk duister, haar verre zijn maar al te dikwijls van de gemeenschap met God, het meer maken tot een voorwerp van voortdurend gebed, dat er zijn opgeheven handen voor Gods aangezicht en een biddend hart en een loflied der verheerlijking. Dan zou zij ook ondervinden, meer, beter, in meer onafgebroken heerlijkheid dan thans het geval is, dat er zegen daalt uit het heiligdom.

En dit is het tweede, waarop ik hier nog wijzen wil: die zegen daalt *uit het heiligdom* neer. Wat er veranderd moge zijn, het *uit Sion* is gebleven, maar in Christus vervuld: „meer dan de tempel is hier". Welnu, dat *uit Sion* geeft woorden en vorm en gestalte aan de veel te veel miskende gedachte, dat ook in de nieuwe bedeeling de gemeente een eenheid vormt, en dat ieder lid er van eerst door die eenheid deelt in de genadegaven en den zegen Gods. Ik doe niets te kort aan de persoonlijke verhouding, waarin ieder geloovige tot God staat. Maar toch, niet als individuen, atomen los naast elkander staande, maar als leden van de gemeente van Christus, die in hem hun hoofd, hun eenheid, het middelpunt hunner vereeniging vinden, zegent ons God. Van uit dat middelpunt daalt de rijkdom van zegen, vergeving van zonden, leven en vrede op ieder neer naar zijn eigen vatbaarheid, naar de mate van zijn geloof, naar de plaats, die hij in het lichaam van Christus bekleedt. In dat opzicht sluit onze psalm zich ook weder zoo uitnemend aan den vorigen aan.

Ik eindig met een verwijzing, naar aanleiding van den laatsten regel, niet alleen naar Ps. CXXI : 2, CXXIV : 8, maar ook naar Ps. CXV : 12 : vv.: *Jahwe is onzer gedachtig geweest; hij zal zegenen; hij zal het huis Israëls zegenen; hij*

zal zegenen het huis Aärons; hij zal zegenen, die Jahwe vreezen, de kleinen met de grooten; gezegend zijt gijlieden Jahwe, die hemel en aarde gemaakt heeft. Looft dan Jahwe!

Psalm CXXXV.

Vs. 1. Halleluja!
Looft den naam van Jahwe,
looft, gij knechten van Jahwe,
vs. 2. die staat in het huis van Jahwe,
in de voorhoven van het huis onzes Gods!
vs. 3. Looft Jah,[1] want goed is Jahwe,
lofzingt zijnen naam, want hij is liefelijk,
vs. 4. want Jah heeft zich Jakob uitverkoren,
Israël tot zijn eigendom;
vs. 5. want ik weet, dat Jahwe groot is,
en onze Heer boven alle goden.
vs. 6. Al wat Jahwe behaagt, doet hij
in den hemel en op de aarde,
in de zeeën en alle afgronden;
vs. 7. hij, die wolken doet opstijgen van de einden der aarde,
bliksemen maakt voor den regen,
den wind uit zijne voorraadkameren doet uitgaan;
vs. 8. die de eerstgeborenen van Egypte geslagen heeft,
van mensch tot dier;
vs. 9. die teekenen en wonderen zond in uw midden, Egypte,
tegen Farao en al zijne knechten;
vs. 10. die vele heidenen geslagen heeft,
en machtige koningen gedood:
vs. 11. Sihon,[2] den koning der Amorieten,
en Og, den koning van Basan,
vs. 12. en hun land gaf ten erfdeel,
ten erfdeel aan Israël, zijn volk.
vs. 13. Jahwe, uw naam is tot in eeuwigheid,
Jahwe, uw gedachtenis van geslacht tot geslacht,

---

1. *Ook hier staat in het Hebreeuwsch: Hallelu-jah.*
2. *In het Hebreeuwsch wordt het object hier op arameesche wijze door* ל *aangeduid.*

vs. 14. want Jahwe richt zijn volk,
en heeft zijne knechten vertroost.
vs. 15.[1] De afgoden der heidenen zijn zilver en goud,
een werk van menschenhanden;
vs. 16. een mond hebben zij, maar spreken niet,
oogen hebben zij, maar zien niet,
vs. 17. ooren hebben zij, maar zij nemen niet ter oore,
ja, er is geen adem in hun mond;
vs. 18. hun gelijk mogen worden, die ze maakten,
ieder, die op hen vertrouwt.
vs. 19. Huis van Israël, prijst[2] Jahwe,
huis van Aäron, prijst Jahwe,
vs. 20. huis van Levi, prijst Jahwe,
gij, die Jahwe vreest, prijst Jahwe!
vs. 21. Geprezen zij Jahwe uit Sion,
hij, die woont te Jeruzalem!
Halleluja!

Op de „optochtsliederen" volgen in Ps. CXXXV, CXXXVI twee lofliederen, die ook nog tot het bij Ps. CXII beginnende groot hallel behooren, en, schoon op verschillende wijze, in allen deele het karakter van tempelpsalmen vertoonen. Uitwendig sluit onze psalm, die weder evenals Ps. CV, CVI, CXI, CXII e. a. met Halleluja begint, zich geleidelijk aan den voorgaanden aan, in zooverre ook hier degenen, die in Jahwe's huis staan, worden opgeroepen, dezen te loven. Toch heeft deze uitdrukking, blijkens de bijvoeging *in de voorhoven van het huis onzes Gods,* hier ruimere beteekenis dan in Ps. CXXXIV. Evenals Ps. CXII: 1, waaraan vs. 1 met omzetting van de beide regels ontleend is, omvat zij het geheele volk van Jahwe, dat zich voor den kultus in den tempel vereenigt. Vs. 19 komt de oproeping, God te loven, dan ook tot het „huis Israëls" als zoodanig, waarnaast als bijzondere kringen, op de wijze, van Ps. CXV: 9—12 en CXVIII: 3—4, maar met bijvoeging van het *huis van Levi,* d. w. z. de Levieten, ook nog het *huis Aärons,* d. z. de priesters, en *degenen, die Jahwe vreezen,* d. z. de proselieten, zie bl. 170 v. worden genoemd.

---

1. *Vs. 15—17 zijn letterlijk gelijk aan Ps. CXV: 4—6; alleen staat vs. 7ᵃ* הַאֲזִינוּ *in plaats van* יִשְׁמָעוּ *Ps. CXV: 6, terwijl in plaats van vs. 17ᵇ in Ps. CXV staat* een neus hebben zij, maar ruiken niet. *Hierbij valt op te merken, dat deze regels in het Hebreeuwsch veel meer overeenkomst vertoonen dan in het Hollandsch. In Ps. CXV staat n.l.* אַף לָהֶם וְלֹא יְרִיחוּן, *in onzen psalm* אַף אֵין־יֶשׁ־רוּחַ בְּפִיהֶם. *Het onderscheid ligt vooral in het tweeërlei* אַף.

2. *Voor* prijzen *wordt hier en in de volgende verzen niet het werkwoord* הִלֵּל, *maar het werkwoord* בֵּרֵךְ, *eigenlijk* zegenen, *gebruikt.*

Dat dezen allen Jahwe prijzen! Vs. 1, 3 staat *zijn naam* d. w. z. dat wat hij van zich zelf bekend gemaakt heeft. Eigenaardig heet het, dat deze naam *liefelijk* is, vg. Ps. LIV : 8, een bijvoeglijk naamwoord, dat Ps. CXXXIII : 1 van het samenzijn der broeders gebruikt wordt, en dat meer dan iets anders den indruk wil maken van aantrekkelijkheid. Welnu, zoo heet het, Jahwe is goed, en liefelijk, aantrekkelijk zijn naam. Vs. 4 wordt de meest afdoende grond hiervoor genoemd: Jahwe heeft zich Jakob verkoren, Israël tot zijn eigendom. De hier voor *eigendom* gebezigde uitdrukking, die elders in de psalmen niet voorkomt, is ontleend aan Exod. XIX : 5, vg. Deut. VII : 6, XIV : 5, XVI : 18, Mal. III : 17; zij geeft de bijzondere betrekking te kennen, waarin Jahwe Israël tot zich heeft geplaatst. Dit voelt zich het volk van Jahwe, en daarom wil het, dat men hem prijze.

In vs. 2 valt de nadruk op *ik*. Het is, alsof de dichter wil zeggen: laat anderen over Jahwe denken, zooals zij willen, en daarnaar beoordeelen, wat het zeggen wil, zijn volk te zijn, *ik* — er is niet de minste reden, dit anders dan individueel op te vatten — weet, wie hij is, Hij is *groot;* onze Heer – vg. dezen titel ook Ps. VIII : 1, als aanduiding van macht — gaat allen goden te boven. Bij dit laatste verwijs ik naar Ps. LXXXVI : 8, XCV : 3. Dat, zooals zij hier gebruikt wordt, ook de meest strenge monotheïst zich van deze uitdrukking bedienen kan, is met het oog op vs. 15 vv. volkomen duidelijk. Wij hebben hier eenvoudig een spreekwijze, die de onvergelijkelijke grootheid van Jahwe moet aanduiden. Maar dan waardeere men daarnaar het voorrecht, door hem uit alle geslachten der aarde ten eigendom uitverkoren te zijn. En zou er dan voor wie dat doet, iets liefelijkers zijn dan de naam, die dit als in één woord samenvat: Jahwe, onze God?

Hiermede zijn de motieven voor het loflied gegeven. Zij zijn drie in getal. Het eerste is, wat ik kortheidshalve noemen wil: God in natuur en geschiedenis, vs. 6, 7. Het laatste het eerst. De woorden van vs. 6[a] zijn dezelfde als van Ps. CXV : 3[b], terwijl dan in de twee volgende regels de omvang dezer door niets dan door eigen welbehagen gebonden werkzaamheid Gods nader aangeduid wordt. Zij omvat hemel en aarde, de zeeën, alle afgronden. Maar vooral in de natuur blijkt deze vrijmogendheid Gods. Vs. 7 is letterlijk ontleend aan Jer. X : 31, LI : 16. Ofschoon het hier gezegde natuurlijk alleen een dichterlijke beschrijving is, is het toch kenschetsend voor Israëls natuurbeschouwing. Bij de *einden der aarde* kan men denken òf aan den horizon, òf aan de de aarde aan alle zijden omspannende zee. In ieder geval, men ziet in de verte de wolken omhoog stijgen, die straks als regen nedervallen; Jahwe is de bewerker er van. En zoo is het ook met de bliksemstralen. Bij mijn vertaling is de gedachte, dat zij den regen den doortocht verschaffen, maken, dat deze doorbreken kan. Anderen vertalen: *die de bliksemen tot regen maakt*, d. w. z. die maakt, dat zij zich als het ware in regen oplossen. In ieder geval, het is Jahwe, die het zoo heeft beschikt. En zoo is hij het ook, die de winden beheerscht. De voorstelling, dat deze in z.g. schatkameren zijn opgesloten, waaruit Jahwe ze naar welbehagen te voorschijn roept, komt in het Oude Testament herhaaldelijk voor. Ook daarin openbaart zich zijn macht.

Maar is dat alles reden, om God te loven, niet minder is het, wat hij voor zijn volk heeft gedaan. Dit is het tweede motief, vs. 8—12. Deze verzen herinneren, in zeer beknopten vorm, aan den hoofdinhoud van Ps. CV, CVI, terwijl ook die van Ps. CXXXVI er nauw mee verwant is. Enkele hoofdpunten uit Israëls geschiedenis, die meer dan andere machtsopenbaring Gods zijn ten behoeve zijns volks, worden genoemd. Het eerste is de dood van de eerstgeborenen der Egyptenaren, en tot zelfs van het vee, bij de verlossing door Mozes, Exod. XII : 29. Daaraan sluit zich de herinnering aan de andere verder niet genoemde teekenen aan. Eenigszins dramatisch spreekt de dichter hier Egypte aan. Toch laat hij dezen vorm onmiddellijk weer los, om voort te gaan met de beschrijving van wat Jahwe heeft gedaan. Het *vele heidenen* herinnert aan Deut. IV : 38, VII : 1, IX : 1, XI : 23, het *machtige koningen* aan de lijst van Joz. XI. Van deze koningen noemt de dichter nog afzonderlijk *Sihon*, den koning der Amorieten, en *Og*, den koning van Basan, die ook in het verhaal van de verovering van Kanaän, een afzonderlijke plaats innemen, Num. XXI : 21—35, vg. Deut. II : 26—III : 12, om daarna nog weer terug te komen op *alle koninkrijken van Kanaän*. Was het Jahwe niet, die dezen allen geslagen heeft, en hun land ten erfdeel gegeven heeft aan zijn volk Israël?

Maar zoo stijge dan nu ook het lied. Voordat de dichter het derde motief aangeeft, vat hij in enkele bekende woorden nog eenmaal samen, wat Israël weet van, en heeft aan zijn God. Jahwe wordt daarbij aangesproken; het is, als voelt de dichter zich vlak bij zijn God; dankt Israël niet alles aan hem? Welnu, hij is de eeuwige, en die de geslachten verduurt. Vs. 13 sluit zich aan aan het bekende woord van Jahwe, Exod. III : 15. Voor *gedachtenis* kan men ook vertalen: *gedenknaam*. Ik herinner aan Ps. XCVII : 12, CII : 13, Hos. XII : 6. Het is de naam, waarmee Jahwe „gedacht" worden wil. Ook vs. 14 is citaat, vg. Deut. XXXII : 36. Onze dichter leeft bij de Schrift; deze geeft hem zijn stof. Daarbij is dit vers een karakteristiek van Jahwe. Als de dichter zegt, dat deze zijn volk richt, d. w. z. eenigszins anders dan in Deuteronomium zelf, het recht laat wedervaren, en daarmede toont, medelijden te hebben met zijne knechten, denkt hij niet aan een op zich zelf staande daad Gods, of aan iets, dat in de toekomst openbaar worden zal, maar teekent hij in dat enkele woord de gedragslijn, die Jahwe blijkens de geschiedenis met Israël volgt.

Vs. 14—18 komt nu het derde motief. Laat men dezen God, bij wien alles leven en daad en krachtsbetoon is, eens vergelijken met wat de volkeren aan hunne z.g. „goden" hebben. Wat van dezen gezegd wordt, is hetzelfde, dat wij hadden Ps. CXV : 4—8, met een enkele variant, zie aant. 3, en weglating van het daar gezegde over *handen*, *voeten* en *keel*. Ook in vs. 6 had de dichter reeds van dezen psalm gebruik gemaakt. De bedoelde verzen hebben geen toelichting noodig; zij spreken voor zich zelf. De goden zijn niets. Het woord, waarmee zij aangeduid worden, beteekent dan ook eigenlijk alleen *maaksels*, dingen, die met moeite tot stand gebracht zijn. Welnu, dat die hen maken, — de gedachte aan dezen is hier geheel incidenteel, — hun gelijk worden, een iegelijk, die op hen vertrouwt.

Dat doet Israël niet. In Ps. CXV was op dezen van zoo groote minachting getuigenden wensch Israëls geloofs-, beter nog: Israëls vertrouwens-belijdenis gevolgd. Hier is dit, hoewel de dichter zijn voorbeeld naar den vorm volgt, niet het geval. Voor de belijdenis treedt in de plaats de opwekking, God te loven. Huis van Israël, *prijs*, eigenlijk *zegen*, men zou ook kunnen zeggen: *dank* uwen God. Er is reden toe, alle reden, niets anders dan reden. Over de onderscheiding *huis van Israël, huis van Aäron, huis van Levi* en *Jahwe vreezenden* sprak ik reeds. Er ligt niets anders in dan dat ieder, die zich in den tempel bevindt, om, van meer nabij of van meer uit de verte, aan den kultus deel te nemen, welke anders zijn positie daarbij ook zijn moge, als eenvoudig Israëliet, als priester, als Leviet, als van buiten gekomene, mede in de lofzegging instemmen moet. Men kan zeggen: juist de vermelding dezer kringen in dit verband is er de opheffing van. Eén ding wordt van allen gevraagd: *prijst Jahwe, uwen God.*

De dichter keert hiermede tot zijn punt van uitgang terug. Onze psalm is niets anders, en bedoelt niets anders te zijn, dan lofzang. Hierin ligt de eenheid er van. Er is in onzen psalm niets, dat zweemt, het zij naar een klacht, het zij naar een schuldbelijdenis, het zij naar een gebed. Hij is één en al lof. Zooals wij zagen, ontleent de dichter de stof daarvoor aan verschillende plaatsen uit de Schrift en bepaald aan andere psalmen. Behalve het *ik weet* enz. van vs. 5 is er eigenlijk niets orgineels in dezen psalm. Voor hetgeen hij noemt, zouden ook andere bijzonderheden in de plaats gesteld kunnen worden; als wij, Christenen, dezen psalm gebruiken, doen wij dat onwillekeurig, bepaald ook wat betreft het tweede motief. Toch blijft de psalm ook zoo, wat hij wil zijn: een lofzegging Gods.

Mij treft in het laatste vers de, trouwens misschien onwillekeurige, overgang van den actieven tot den passieven, geheel onpersoonlijken vorm: Jahwe worde geprezen! Door wie? Het doet er niet toe; door ieder, hoe hij ook heet, door alles, wat het ook is, mits het maar geschiede, altijd meer, altijd meer.

En dan volgt ten slotte de bijvoeging *uit Sion,* en de aanduiding Gods als dengene, *die te Jeruzalem woont.* De combinatie der beide plaatsnamen, synoniem, maar ieder met eigen nuance, hadden wij ook Ps. CXXVIII: 5; toch is de onderlinge verhouding er van juist de tegenovergestelde van die in dien psalm. Jahwe woont in de stad; geheel het leven wordt door hem beheerscht! Dat de gemeente samenkome in het heiligdom, en van daaruit hem prijze! Daarop alleen komt het aan. Er is in dat opzicht in een psalm als den onzen iets eenzijdigs, hij is niet rijk aan gedachten; toch is het heerlijk, ook zulke tempelpsalmen te hebben. Gij, die staat in het huis van Jahwe, looft uwen God!

Psalm CXXXVI.

Vs. 1. Looft Jahwe, want hij is goed,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst,
vs. 2. looft den God der goden,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst,
vs. 3. prijst den Heer der heeren,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst,
vs. 4. die alleen groote wonderen doet,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst,
vs. 5. die met verstand de hemelen gemaakt heeft,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst,
vs. 6. die de aarde vastgezet[1] heeft op de wateren,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst,
vs. 7. die de groote lichten gemaakt heeft,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst,
vs. 8. de zon tot heerschappij op den dag,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst,
vs. 9. de maan en sterren tot heerschappij[2] in den nacht,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst,
vs. 10. die Egypte sloeg in zijne[3] eerstgeborenen,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst,
vs. 11. en Israël uit het midden er van deed uitgaan,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst,

---

1. *Het werkwoord* רָקַע, *op dezelfde wijze gebruikt Jes. XLII: 5, XLIV: 24, wordt in den regel door* uitspannen *vertaald, gelijk dan ook voor* רָקִיעַ *de benaming* uitspansel *in zwang is gekomen. Toch is de beteekenis er van veeleer* vaststampen, *vandaar* vastzetten, *vg. wat de gedachte betreft Ps. XXIV: 2. Bij* רָקִיעַ *denke men aan de beteekenis van den piëlvorm: door* stampen, *ook door slaan,* uitbreiden, *tengevolge waarvan het woord* רִקֻּעִים *van dunne metalen platen gebruikt wordt. In overeenstemming daarmee vertaal ik* רָקִיעַ *dan ook het liefst door* firmament. *Dat aan een vaste substantie gedacht is, is aan alle plaatsen, waar het voorkomt, duidelijk.*

2. *Het Hebreeuwsch heeft hier evenals Ps. CXIV: 2, schoon eenigszins anders en in andere beteekenis, den meervoudsvorm. Liever lees ik in plaats van* לְמֶמְשְׁלוֹת, *evenals vs. 8,* לְמֶמְשֶׁלֶת.

3. *Letterlijk vertaald* hunne, *zoo ook in het volgende vers.* Egypte *staat natuurlijk, zooals ieder oogenblik, voor* Egyptenaren.

vs. 12. met een sterke hand en een uitgestrekten arm,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst,
vs. 13. die de Schelfzee in stukken sneed,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst,
vs. 14. en Israël door het midden er van deed heengaan,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst,
vs. 15. en Farao en zijn heir in de Schelfzee uitschudde,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst,
vs. 16. die zijn volk door de woestijn deed gaan,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst,
vs. 17. die de groote koningen sloeg,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst,
vs. 18. en heerlijke koningen doodde,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst,
vs. 19. Sihon, den koning der Amorieten,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst,
vs. 20. en Og, den koning van Basan,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst,
vs. 21. en gaf hun land ten erfdeel,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst,
vs. 22. ten erfdeel aan Israël, zijn knecht,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst,
vs. 23. die in onze vernedering onzer gedacht,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst,
vs. 24. en ons aan onze tegenstanders ontrukte,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst,
vs. 25. die spijze geeft aan alle vleesch,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst,
vs. 26. prijst den God des hemels,
want tot in eeuwigheid is zijne gunst.

Deze psalm maakt een zeer eigenaardigen indruk, en wel bepaald door de voortdurende herhaling — niet minder dan 26 malen —, van altoos dezelfde woorden, die de tweede helft van ieder vers uitmaken: *want tot in eeuwigheid is zijne gunst*. Hierdoor is hij weinig geschikt, om te worden voorgelezen, en kan ik hem mij eigenlijk alleen voorstellen als in den tempel — reeds bij den vorigen gaf ik er den naam *tempelpsalm* aan — in twee partijen of koren, of hoe men het noemen wil, gezongen te zijn, waarvan de eene niet anders doet dan telkens weer met dezelfde woorden invallen. Mogelijk is, dat deze laatste de gemeente zelf is, terwijl de andere uit een koor van priesters, misschien ook slechts uit een enkelen zanger, bestaat; mogelijk echter ook, dat andersom,

terwijl de gemeente zingt, een koor van priesters, de melodie telkens weer opnemend, daartusschen onophoudelijk de genoemde woorden herhaalt. Maar hoe het lied dan ook in bijzonderheden moge zijn opgevoerd, dat in deze opvoering iets zeer aangrijpends moet geweest zijn, zal wel niet kunnen worden ontkend. Telkens klinkt en dreunt en golft door al het andere heen dat ééne heerlijke woord *want tot in eeuwigheid is zijne gunst.*

Laten wij dit refrein voor een oogenblik ter zijde, dan vinden wij in het overblijvende een aaneengeschakelden volzin, waarin Jahwe geprezen wordt om de groote dingen, die hij gedaan heeft. Evenals de vorige, maar door het refrein nog sterker geaccentueerd, is deze psalm één loflied, één lofzegging Gods. De dichter gaat daarbij uit van de gewone liturgische formule, die wij, eveneens gevolgd door het hier gebezigde refrein, met een kleine wijziging ook reeds hadden Ps. C : 5, en volkomen op dezelfde wijze als hier, Ps. CVI : 1, CVII : 1, CXVIII : 1, 29. Dat in deze formule een ander werkwoord gebruikt wordt, dan b. v. in den vorigen psalm, die door het *Halleluja* beheerscht wordt, maakt geen onderscheid. Dat er een bepaalde nuance van beteekenis in liggen zou, zie ik niet in.

Evenmin als in Ps. CXXXV berust de hier opgezonden lof Gods op persoonlijke ervaring, d. w. z. op zegeningen, die den dichter zelf, of indien men wil, der zingende gemeente als zoodanig ten deel gevallen zijn. Motief er van is, wat in de Wet, d. i. in de vijf boeken Mozes, den eigenlijken bijbel der Joden, van daden Gods wordt verhaald. Op een enkel punt, vs. 18—22, sluit hij zich daarbij letterlijk aan Ps. CXXXV aan. Uit deze afhankelijkheid van „de Wet", van wat wij noemen: den Pentateuch, verklaart zich het anders vreemde verschijnsel, dat terwijl begonnen wordt met de schepping, het lied eindigt met de vermelding van de overwinning op de koningen Sihon en Og, en de inbezitneming van hun land door Israël. Deze wordt Num. XXI in verband met Num. XXXIII als de laatste groote daad van Mozes meegedeeld. Zoo ver, d. w. z. tot de verovering van het Overjordaansche heeft deze Israël gebracht, en zoo ver zakelijk, — want noch de in de laatste hoofdstukken van Numeri, noch de in Deuteronomium vermelde gebeurtenissen, die daarmee op één lijn staan — gaat het eigenlijke bijbelsche verhaal.

De psalm vangt aan met een algemeenen aanhef, waarin Jahwe als de God der goden en de Heer der heeren op den voorgrond gebracht wordt. Door dezen aanhef wordt al het andere beheerscht. In het laatste vers neemt de dichter den inhoud er van weer op; het *looft God* wordt daar nog eenmaal herhaald. Eigenaardig is daar de benaming *God des hemels*, vg. Ezra I : 2, Neh. I : 4, II : 4; alle beperking Gods wordt daardoor buitengesloten.

Afgezien van aanhef en slot laten zich in den psalm drie gedachtengroepen onderscheiden, en wel: vs. 4—9 *de schepping*, vs. 10—15 *de verlossing*, vs. 16—20 *de leiding* door God. Vs. 23 – 25 voegt de dichter er nog enkele meer algemeene trekken aan toe, die als het ware de geheele verdere geschiedenis van Israël vullen. In vs. 4—9 volgt hij, tot zelfs in de keus der woorden, wat wij noemen zouden: de schriftuurlijke voorstelling. De uitdrukking *die alleen wonderen doet,*

hadden wij ook Ps. LXXII : 18, LXXXVII : 10; hier wordt er nog het bijvoeglijk naamwoord *groot* bijgevoegd. De vermelding van het *verstand*, waarmee Jahwe de hemelen gemaakt heeft, vs. 5, sluit zich aan aan Jer. X : 12, Spr. III : 19. De voorstelling, dat de aarde op de wateren vastgezet is, vg. aant. 1, is dezelfde als die van Jes. XLII : 5, XLIV : 24; Ps. XXIV : 2 wordt met andere woorden hetzelfde gezegd. Eindelijk klinken in vs. 7—9 de bekende uitdrukkingen van Gen. I : 14—16 door; alleen staat voor het daar gebezigde *lichtdragers* hier *lichten*. Als eerste motief voor den lof Gods hebben wij hier dus, wat ik noemen wil: den wereldbouw, de inrichting van het heelal, die de grond van alles is, het rijk der natuur, waarop het rijk der genade zich afteekent.

In de volgende verzen wordt dit laatste geteekend in zijn tweeërlei verschijningsvorm, en wel eerst vs. 10—15 in zijn oorsprong door de verlossing, waaraan Israël zijn ontstaan te danken heeft, en die het geboorte-uur is, waarop het telkens terugziet en waarvan het zich niet losmaken kan; en dan, vs. 16—22 in zijn voortgang door de leiding Gods, in gevaren tegenover groote en machtige vijanden, maar die het toch overwonnen heeft, en wier land het tot eigendom ontving. Wat het eerste betreft, wordt er evenals in den vorigen psalm melding gemaakt van den dood der eerstgeborenen in Egypte, en verder van den doortocht door de Roode Zee en den ondergang van het egyptische leger, vg. Ps. LXXVIII : 13, CVI : 9, Neh. IX : 11. De uitdrukking *met een sterke hand en een uitgestrekten arm* is bekend; het *uitschudden* van het egyptische leger in de Schelfzee is ontleend aan Exod. XIV : 27. Bij het tweede verwijs ik, ten opzichte van vs. 16, naar Deut. VIII : 15, terwijl in de volgende verzen met een enkele nuance, maar voor het overige, gelijk ik reeds zeide, letterlijk, Ps. CXXXV : 10—12 overgenomen is. Toelichting hebben deze verzen niet noodig. Ik merk alleen nog op, dat voor den Israëliet van latere dagen de hier vermelde daden Gods vooral ook beteekenis moesten hebben als beloften van grootere dingen. Zelfs hadden zij het niet verder gebracht dan tot den ingang van het beloofde land.

Hiermee staat in verband de vermelding van enkele nog meer algemeene trekken, vs. 23—25. De *vernedering*, waarover de dichter daar spreekt, is niet alleen die in Egypte, gelijk evenmin bij de *tegenstanders*, aan wie Jahwe Israël ontrukte, alleen aan de Egyptenaren moet worden gedacht. Beide verzen teekenen veeleer de geheele volgende geschiedenis van Israël; deze is een openbaring van het „gedenken" Gods aan zijn volk, en tengevolge daarvan van telkens herhaalde verlossing, vg. Luk. II : 72—74. In vs. 25 wordt dan ten slotte nog een blik geworpen op wat wij kunnen noemen de algemeene voorzienigheid Gods; hij onderhoudt alle vleesch.

Is het moeilijk, deze dingen over te brengen in de nieuw-testamentische bedeeling, en in het lied van Israël te hooren den grondtoon van het lied der gemeente? Het is alles anders. Als wij voor een loflied, gelijk het thans voor ons liggende, stof aan den bijbel willen ontleenen, zullen wij grootendeels gansch andere dingen noemen, dan die hier vermeld zijn. De nieuwe bedeeling heeft de oude vervangen, de verlossing in Christus de verlossing door Mozes. Maar dit eene is gebleven, en dat het dat is, is de grond van ons leven: *prijst God, want tot in eeuwigheid is zijne gunst.*

Over deze woorden heb ik weinig meer te zeggen. Zij zijn een formule, die in het psalmboek herhaaldelijk voorkomt; ik wijs behalve op de reeds genoemde plaatsen, nog op Ps. CXVIII : 2—4. Reeds vroeger, vg. bl. 65, sprak ik over het woord *gunst,* waaraan ik boven het door de Statenvertaling gebezigde *goedertierenheid* de voorkeur geef. De er door aangeduide gezindheid van Jahwe voor zijn volk, van den Vader, die in de hemelen is, voor zijn gemeente, is altoos dezelfde. Dat is de gedachte van dat *tot in eeuwigheid.* Zij is de onbewogen grond, waarop alles rust en zich afteekent en beteekenis heeft. En daarom deze zang. Ik kan mij voorstellen, dat in de herhaling dezer woorden: monotoon en toch melodieus, al het andere overstemmend en dan toch weer daaronder wegzinkend, de afzonderlijke uitingen aan elkander verbindend en toch altoos zelf daardoor heenklinkend, nooit ophoudend, alles vervullend, iets geweest is, dat, gelijk ik reeds zeide, grooten indruk moest maken, en dat men, na het eenmaal gehoord te hebben, nooit meer vergeten kon. Is het te veel gezegd, dat in den grond der zaak ieder onzer loftiederen er op gelijken moet? nog sterker: dat geheel ons leven op dezen toon gestemd zou moeten zijn.

Psalm CXXXVII.

Vs. 1. Aan de rivieren van Babel,
daar zaten en weenden wij,
terwijl wij dachten aan Sion;
vs. 2. aan de wilgen in haar [2] midden
hingen wij onze cithers,
vs. 3. want daar vroegen van ons,
die ons gevangen genomen hadden, liederen,
en die ons geplunderd [3] hadden, blijdschap:
„zingt ons een van de liederen [4] Sions".
vs. 4. Hoe zouden wij een lied van Jahwe zingen
op vreemden bodem?

---

1. *In de oude grieksche vertaling draagt deze psalm in sommige handschriften het opschrift* van David; *in andere:* van David, van Jeremia.

2. *Nml.: in het midden van Babel.*

3. *Het hier gebezigde woord* תוֹלָלֵינוּ *komt elders niet voor, en laat zich grammaticaal niet verklaren; ik vertaalde, als stond er* שׁוֹלְלֵינוּ.

4. *Voor* מִשִּׁיר *lees ik, naar de oude grieksche vertaling* מִשִּׁירֵי; *het voorzetsel is* מִן *partitivus.*

vs. 5. Indien ik u vergeet, o Jeruzalem,
zoo versage mijne rechterhand, [1]
vs. 6. mijne tong kleve aan mijn gehemelte,
indien ik u niet gedenk,
indien ik Jeruzalem niet verheffe,
tot mijn hoogste blijdschap!

vs. 7. Gedenk, Jahwe, de kinderen Edoms,
den [ongeluks]dag van Jeruzalem,
hun, die zeiden: „ontbloot! ontbloot!
tot op haar fundament!"
vs. 8. Gij dochter van Babel, gij verdelgster, [2]
heil hem, die u vergeldt
de daden, die gij ons hebt aangedaan;
vs. 9. heil hem, die uwe kinderkens grijpt,
en verplettert tegen de rots!

In de beide vorige psalmen was alles licht. De blik was er uitsluitend gericht op Jahwe, op zijn onvergelijkelijke grootheid, zijn machtige daden, zijn eeuwige gunst. Vandaar in deze liederen niets dan blijdschap en lof. De thans voor ons liggende psalm vormt daarmee de sterkst mogelijke tegenstelling. In plaats van naar boven wordt de blik naar achteren, naar het verleden gericht, in plaats van op Jahwe op de menschen, en wel bepaald op de vijandige omgeving, waarin men verkeerde, en den hoon, dien men daarin op verschillende wijzen te verduren had. Vandaar de gansch andere toon van dit lied. Wat mij er het meest in treft, is de hartstochtelijkheid, zich uitend aan den eenen kant in vurige liefde jegens de heilige stad, aan den anderen in begeerte naar wraak jegens de vijanden. Toch merke men op, dat deze laatste eerst komt aan het einde van den psalm. Er is in dezen een zeer bepaalde ontwikkeling. Hij vangt aan met een toon van weemoed, met bitterheid gemengd, komt dan tot een hartstochtelijke betuiging van gehechtheid aan de stad der vaderen, om ten slotte te worden tot een uiting van onbedwongen haat jegens degenen, die zich aan deze vergrepen hebben. Van dergelijke uitingen zijn er in ons psalmboek nog enkele, maar niet vele aan te wijzen.

Uit het tweede couplet blijkt, dat de dichter met degenen, wier tolk hij is, zich buiten Jeruzalem bevindt; d. w. hier zeggen buiten het heilige land. Hij behoort dus tot de Joden in de verstrooiing. Toch ligt, blijkens vs. 1, 2, de

---

1. *Het* zich zelf *van de Stat.vert. staat in het Hebreeuwsch niet. Anderen voegen in de plaats er van in:* alle snarenspel, *of* haar dienst, *of iets dergelijks Daarom is het beter te lezen* תִּכְחַשׁ *eig.:* verdorre, *in plaats van* תִּשְׁכַּח.

2. *Lees* הַשְּׁדוּדָה.

eigenlijke babylonische ballingschap achter den rug. Ik geloof niet, dat het *wij* in de eerste verzen zoo persoonlijk behoeft te worden opgevat, dat men daaruit zou moeten concludeeren, dat de dichter zelf nog in Babel zou zijn geweest. In deze verzen spreekt de volkseenheid zich uit. „*Wij*" zijn in het algemeen de israëlietische gemeente. De dichter ziet deze neergezeten aan de rivieren van Babel. Met deze rivieren zijn bedoeld de Euphraat met zijn vele kanalen en vertakkingen, waarvan de Chebar, Ezech. I : 1, ons wel de meest bekende is. Daar zat men en dacht in diepen rouw aan Sion terug. Sion is Jeruzalem, maar toch ook nog meer bepaald de tempel, in ieder geval Jeruzalem als woonstede Gods. En men had willen zingen: treurzangen, liederen van ootmoed en zielsverbrijzeling, van schuldbelijdenis en gebed. Maar men kon het niet. Waarom niet? Omdat gansch andere liederen gevraagd werden, en er oorzaak uit genomen werd voor vlijmenden spot. Ik beschouw het gezegde vs. 3 inderdaad als verklaring van het hangen van de cither aan den wilg. Niet uit zich zelf, omdat men in rouw was — immers ook de smart heeft haar lied — zweeg men, maar omdat men in de door en door onsympathieke omgeving er aanleiding door gaf tot allerlei vragen, en men hetgeen opwelde uit het diep gewonde hart, niet kon dulden als voor zulke hoorders een bron van genot. Er is zoo iets bitters in die qualificatie der vragers als „degenen, die ons gevangen genomen en geplunderd hadden". En nu zouden dezen zich willen vermeien in het lied der ballingen, en willen aanhooren met gretige ooren, hoe men zong van zijn land en zijn God. Maar daaraan toe te geven, ware immers niet anders geweest dan paarlen te werpen voor de zwijnen, het heilige te prostitueeren, en zich zelf en zijn God een slag in het aangezicht te geven. Van de omgeving wordt gezegd, dat zij een *Sionslied* vraagt; de dichter zelf qualificeert het als een *lied van Jahwe.* Eerstgenoemde uitdrukking kan verstaan worden als lied ter eere van Sion, maar ook als een in den tempel te zingen lied. In ieder geval, het zijn heilige, godsdienstige liederen, waarin de naam van Jahwe alles beheerscht. Ook 1 Chron. XXV : 7, 2 Chron. XXIX : 27 vinden wij van het tempelgezang den naam *lied van Jahwe.* Maar hoe zou men dit kunnen zingen op vreemden bodem, d. w. z. in een land, waar men buiten de gemeenschap met zijn God scheen te zijn?

Toch ligt in dat niet kunnen zingen geen onverschilligheid of vergeetachtigheid. Het tegendeel is waar. Terwijl de dichter zich in de vorige verzen in den gemoedstoestand der vorige ballingen verplaatste, spreekt hij in het tweede couplet eigen zielsstemming uit. Deze laat zich kenschetsen als een in gedachten voortdurend leven in en met Jeruzalem. Met de sterkst mogelijke betuigingen wordt dit gezegd. Over het versagen van de rechterhand van *zich zelf,* zie aant. . Gelijk ik daar zeide, hebben wij het te verstaan van dienstweigering van de zijde der hand. Er wordt dan bij gedacht aan het niet meer kunnen bespelen van de cither, gelijk in het volgende vers bij het kleven van de tong aan het gehemelte aan het niet meer kunnen zingen. In dezen samenhang zou dan het vergeten van Jeruzalem zijn het vergeten van het lot, dat het getroffen heeft, en van den toestand, waarin het zich dientengevolge bevindt. O, indien men dat

vergeten kon en derhalve doen, alsof de dingen gansch anders waren, en dus een Sionslied zingen, zie, dan moge God zelf dat onmogelijk maken en hand en stem het vermogen er toe ontnemen! In vs. 4 zie ik vooral de tegenstelling met het eerste couplet. Men roept Israël op, een blij Sionslied te doen hooren, Israël kan dat niet, en wil het ook niet. En toch hoe na ligt dat Sion, waarvan men niet zingen wil, den Israëliet aan het hart. Ja, hoe minder hij het eerste vermag, hoe meer dat laatste het geval is. In dat opzicht hecht ik aan de woorden vs. 6[b]: *indien ik Jeruzalem niet verheffe tot mijn hoogste blijdschap.* Er is niets, dat den dichter boven Jeruzalem gaat; en niet alleen, dat hij er niets boven stelt, maar ook, hij wil dat uitspreken; hij wil Jeruzalem *verheffen* als het hoogste, dat er bestaat. En dat te meer, naarmate in de omgeving, waarin Israël was, er van gezwegen, en het lied opzettelijk tegengehouden worden moest. Het gevoel wordt door het opkroppen al sterker. In vs. 5[b], 6[a] zie ik dan ook niets anders dan een soort zelfvervloeking: *indien* enz. Van het kleven van de tong aan het gehemelte is ook sprake Ps. XXII : 16, Job XXIX : 10 Ezech. III : 26. In eerstgenoemde plaats is het een der trekken van de grootste lichamelijke ellende: In de beide andere: beeld van machteloosheid, in Job gevolg van zedelijke ontroering, bij Ezechiël gevolg van lichamelijk lijden. Welnu, dat men, zoowel wat de daad als het woord aangaat, in zulk een toestand gerake, indien men met gedachte of woord ook maar eenigszins ontrouw wordt aan de heilige stad. Kon het sterker gezegd worden? maar ook verstaan wij na vs. 5 deze uitbarsting niet?

In de tegenstelling dezer beide coupletten openbaart zich de hoogste spanning. In het derde, vs. 7—9, komt deze uitbarsting. Ik wees er reeds op, dat deze verzen niet staan aan het begin, maar aan het einde van den psalm; ik bedoel er mee, dat zij niet zijn uitgangspunt, maar gevolg. Wat den dichter er toe brengt, is de worsteling in eigen zieleleven; men zou ook kunnen zeggen: de hooge druk, waaronder hij geestelijk staat. Uit dit oogpunt bezien, krijgen deze verzen een andere kleur, dan wanneer men ze geheel op zich zelf, buiten het voorgaande om, beziet. De dichter heeft Jeruzalem lief; en toch, er van zingen kan men niet, en men moet dulden, dat men sarrend om een Sionslied wordt gevraagd. Is het wonder, dat het den dichter ondanks hem zelf te veel wordt: vervloekt zij, wie er de oorzaak van is?

Want vs. 7—9 zijn vervloekingen. Deze raken èn Edom èn Babel. Uit den tijd van en vóór de ballingschap hebben wij verscheidene uitingen, die van een dergelijke stemming getuigen. Ten opzichte van Edom verwijs ik naar Jes. XXXIV waar ook, om Sions wil, de dag der wraak wordt aangekondigd, en verder naar Ezech. XXXV, Obadja, Jer. XLIX : 7—22. Eigenaardig is hier de vermelding van *den dag van Jeruzalem.* Bedoeld is de dag van zijn ondergang, die vreeselijke dag. Toen heeft Edom, het broedervolk, in zoovele opzichten aan Israël verwant, medegedaan aan zijn val: het heeft de vijanden van Israël geholpen en zich in zijne vernedering verheugd, en is met niets minder tevreden geweest dan met de geheele slechting der stad: *ontbloot, ontbloot! tot op haar fundament!* En daarom, o Jahwe, gedenk de Edomieten dien dag! Ik weet niet,

of er vaak in minder woorden meer is gevraagd. Het is niet anders dan dit, dat Jahwe Edom dit zijn gedrag nahoude, dat het blijve staan op zijn rekening; dat het hem toegerekend worde en blijve! Maar juist in die soberheid van uitdrukking, in dat enkele *gedenk*, met alles, wat het in zich sluit, is iets zoo verschrikkelijks. In dezen geheelen psalm, al wordt er vs. 4 ook gesproken van een lied van Jahwe, is toch eigenlijk van Jahwe niet anders sprake dan hier in deze bede om wraak.

En nu richt zich de dichter, evenals vs. 5 tot Jeruzalem, en vs. 7 tot Jahwe, rechtstreeks in den tweeden persoon tot Babel, vs. 8, 9. Hij spreekt het aan als de verdelgster. Maar ook, het is, als heeft hij daaraan niet genoeg. Zeker, den Israëliet zal het vs. 9 gezegde, een der vreeselijkste uitingen, die wij ons eigenlijk kunnen voorstellen, niet zoo vreeselijk in de ooren hebben geklonken, als het ons dat onwillekeurig doet. Wij weten uit plaatsen als 2 Kon. VIII : 12, Hos. X : 14, XIV : 1, Nah. III : 10 dat in zijn omgeving het verpletteren van kinderen krijgsgebruik was, terwijl ook Jes. XIII : 17—18 iets dergelijks aan Babel was aangekondigd. Maar toch geeft dit er iets gruwelijks aan, dat wie het voorrecht mag hebben, deze straf te voltrekken, daarmee geluk gewenscht wordt. En dat zelfde geldt van vs. 8. 's Dichters vervloeking van Babel — en zij wordt er te vreeselijker om — zet zich om in een heilwensch aan wie er toe medewerken mag, ze in vervulling te brengen en aan Babel te vergelden, wat dit aan Israël deed. Er is in die woorden voor mijn gevoel iets van te staan met gebalde vuist tegenover een nog zoo machtigen, maar toch reeds geoordeelden vijand, van machtelooze woede, maar die verzekerd is, haar wensch te zullen verkrijgen. En dat staat in den bijbel! en in het liederenboek van Israëls gemeente heeft het een plaats!

Een van de commentatoren eindigt zijne bespreking van dezen psalm met de woorden: „de vreeselijke wensch naar wraak laat zich verklaren in den mond van het volk, dat door de overwinnaars van zijn bestaan was beroofd, maar zou toch in het Nieuwe Testament niet mogelijk geweest zijn". Ik stem dit natuurlijk onmiddellijk toe. Op den afstand, die er ligt tusschen een woord als van onzen psalm en de bede: „Vader, vergeef het hun" enz., behoeft waarlijk niet opzettelijk gewezen te worden. En toch, reeds wees ik op het ander licht, waarin deze verzen komen te staan, wanneer men ze neemt niet op zichzelf, maar in zielkundig verband met het geheel van den psalm, uitgelokt als zij zijn door volkomen natuurlijke, op zich zelf volstrekt niet verkeerde stemmingen, maar die toch ten slotte de ziel doen overvloeien van bitterheid. Ook hier is van toepassing, wat ik schreef naar aanleiding van Ps. LXIX : 23—29, en van Ps. CIX : 6—29. Ook woorden als deze moeten worden bezien in het licht van hun eigen omgeving en tijd, en zij moeten worden gewaardeerd naar den maatstaf daarvan. Dikwijls genoeg is de aandacht gevestigd, en te recht, op wat deze woorden gruwelijks hebben; is er ook altoos voldoende gelet op wat er achter ligt? op de diepten van weedom, die Israël heeft moeten doormaken, en op de hoogten van liefde, die het had voor de heilige stad? Zou men ter wille dezer laatste verzen de eerste van onzen psalm willen missen? en staan zij toch ook

weer niet met deze in onverbreekbaar verband? Wij hebben te doen met menschen uit de oudheid, uit het hartstochtelijk oosten, laat mij eenvoudig maar zeggen: met *menschen*. En dat zegt genoeg. Maar toch ook, wij hebben te doen met menschen, die Sion liefhebben, en wier hart brandt van verlangen naar de heilige stad. Als wij dat laatste verstaan, zien wij over al het andere heen. Ook in ons leven zijn meermalen tijden, dat wij met bloedend hart ons gedwongen gevoelen, de cither aan den wilg te hangen, en te zwijgen van wat ons het naast aan het hart, het eerst op de tong ligt. Laat ons God bidden, dat het dan nooit bij ons worde als hier in het slot van den psalm; maar aan den anderen kant, dat ook de liefde er niet door verzwakke voor het Sion, dat ons plaatst voor den levenden God! *Indien ik u vergete, o Jeruzalem!* enz..

Psalm CXXXVIII.

Van David. 1

Ik wil u loven, Jahwe, [2] met mijn gansche hart,
in de tegenwoordigheid der goden u lofzingen,
vs. 2. ik zal mij nederbuigen voor uwen heiligen tempel,
en uwen naam loven om uwe gunst en uwe trouw,
want gij hebt boven alles uwen naam groot gemaakt; [3]
vs. 3. ten dage dat ik riep, hebt gij mij geantwoord,
mij moedig gemaakt [4] met kracht in mijne ziel.

---

1. *Enkele handschriften van de oude grieksche vertaling voegen hier nog aan toe:* van Haggaï en Zacharia.

2. *In den hebreeuwschen tekst ontbreekt dit woord; alle oude vertalingen echter hebben het.*

3. *Letterlijk staat er:* want gij hebt boven uwen ganschen naam uw woord — *rede, belofte* — groot gemaakt. *Sommige uitleggers lezen* שָׁמֶיךָ boven uwen ganschen hemel, *in plaats van* שִׁמְךָ, *terwijl andere dit woord schrappen. Er staat dan:* gij hebt groote dingen gedaan boven uw woord, *vrij vertaald:* gij hebt meer gedaan, dan gij gezegd hadt. *Daarentegen beschouw ik het woord* אִמְרָתֶךָ *als eene ten onrechte in den tekst gebrachte randteekening, hetzij als variant van* שִׁמְךָ, *hetzij als behoorende bij het slot van vs. 1. In mijn vertaling heb ik het daarom weggelaten. Voor* עַל־כָּל *leze men dan* עַל־כֹּל. *Door* שִׁמְךָ *achter* הִגְדַּלְתָּ *te plaatsen, zou men ook een goeden zin krijgen:* gij hebt uw naam groot gemaakt boven uw woord (= *toezegging*), *d.i.: gij hebt meer gedaan, dan gij beloofd hadt.*

4. *De beteekenis van het hier gebezigde* תַּרְהִבֵנִי *is vrij onzeker.*

vs. 4. Loven zullen u, Jahwe, alle koningen der aarde,
omdat zij de woorden uws monds hebben gehoord,
vs. 5. en zij zullen zingen van de wegen van Jahwe,
want groot is de heerlijkheid van Jahwe,
vs. 6. want verheven is Jahwe, en hij ziet den nederige aan,
en den hooge kent hij [1] van uit de verte.

vs. 7. Ga ik midden door de benauwdheid, gij zult mij in het leven behouden;
tegen den toorn mijner vijanden zult gij uwe hand uitstrekken,
en uwe rechterhand zal mij heil geven.
vs. 8. Jahwe zal het voor mij volbrengen,
Jahwe, uw gunst is voor eeuwig;
laat niet varen het werk [2] uwer handen!

In dezen psalm spreekt een gevoel van *blijde gerustheid.* Vooral vs. 8 is in dit opzicht toongevend. De uitdrukking *Jahwe zal het voor mij volbrengen,* die in zooverre het hoogtepunt er van is, herinnert aan Ps. LVII: 3, waar ditzelfde als karakteristiek van Jahwe wordt genoemd. Wat het is, dat Jahwe voor den dichter ten einde brengen zal, blijkt uit vs. 7. De dichter is verzekerd, dat, al gaat hij midden door de benauwdheid, Jahwe hem in het leven behouden zal, en hem aan de eene zijde, negatief, behoeden zal voor den toorn zijner vijanden, aan de andere, positief, hem heil zal geven. Welnu, Jahwe zal in dat opzicht geen half werk doen. De benauwdheid is nog niet voorbij, nog altoos brandt de toorn der vijanden en het volle heil is er nog niet. Wat nood? Komen zal het en volbracht worden ook. Voor twijfel hieraan is bij den dichter geen plaats. Ook uit den laatsten regel van vs. 8: *laat niet varen het werk uwer handen,* mag daartoe niet geconcludeerd worden. Aan deze bede toch gaat de blijde verklaring vooraf, Jahwe als het ware in het aangezicht geworpen: *Jahwe, uw gunst is voor eeuwig.* De dichter sluit zich daarmede aan de gewone liturgische formule aan, zie o. a. Ps. CXXXVI, neemt deze op en maakt er den grond van voor zijn gebed. Ook in dat gebed spreekt vertrouwen. Zeker, in abstracto sluit een wensch, als die daarin geuit wordt, de mogelijkheid van het tegendeel in; maar dit toch ook alleen in abstracto. Inderdaad ligt er in: gij kunt, gij zult het niet doen; uw gunst is er mij borg voor; wat gij eenmaal begonnen hebt, wordt ook door u volbracht. Met *het werk uwer handen* is dan ook niet, gelijk elders wel, gedacht aan de schepping; maar ook niet, gelijk sommigen meenen, op de wijze van Job X: 3, 8, aan den persoon van den dichter, als zijnde het maaksel Gods. Het

---

1. *De vorm* יְיֵדָע *laat zich op geen enkele wijze behoorlijk verklaren. Men zal wel moeten uitspreken* יֵדָע.

2. *Het woord* מַעֲשֵׂי *is niet plur., maar een ongewone orthographie voor stat. constr.ting.*

werk Gods is hier het reddings- het verlossingswerk, m. a. w. datgene, wat Jahwe voor den dichter gedaan heeft en doet. *Laat het niet varen,* d. w. z. ga er mee voort, laat het in alle volheid gezien worden, breng het tot een heerlijk eind. Ook hier weer — wij hebben het in de psalmen meermalen aangetroffen — zijn gebed en belijdenis één; Jahwe zal het voor mij volbrengen, zoo spreekt de belijder; Jahwe, laat het werk uwer handen niet varen, zoo luidt het gebed; is er eigenlijk iets heerlijkers denkbaar: veilig en zijne afhankelijkheid voelend en daarom gerust?

Over de *benauwdheid,* die de dichter onderstelt, nog te zullen moeten doorgaan vs. 7[a], kan ik evenmin iets zeggen als over den *toorn zijner vijanden,* waartegen Jahwe de hand uitstrekken zal, vs. 7[b]. Op zich zelf laten deze woorden zich in alle mogelijke omstandigheden plaatsen en op de meest verschillende wijzen toepassen. Daar er vs. 4 sprake is van *koningen* — dit woord te vervangen door een ander, dat *volheid* beteekent, zoodat de zin zou zijn: *alles, wat op de aarde is,* schijnt mij volkomen ongemotiveerd — zullen wij hier wel zijn in een tijd, toen ook de enkele Israëliet in de volkerenwereld het gevoel had, dat men ook in politiek en regeeringsbeleid op hem lette, en dat hij het voorwerp was — wij hebben dat dikwijls gehad — deels van groote verachting, deels van geheime jaloerschheid. En nu weet deze dichter zich te midden van dat alles het voorwerp van de gunst van Jahwe; vandaar zijne blijde gerustheid, zich uitsprekend in het willen prijzen van zijnen naam.

De woorden vs. 1[a] zijn dezelfde als b.v. Ps. IX : 2, CXI : 1. Maar er is, vooral met het oog op vs. 1[b], iets in van wat ik wil noemen: een blijde bravoure. Voor *goden* heeft de oude grieksche vertaling hier evenals Ps. VIII : 6, maar hier niet door de Statenvertaling gevolgd, *engelen.* Volkomen juist is deze vertaling ook hier niet, zie dl. I bl. 56, en bl. 52, aant. 6. Maar ook aan *menschen,* zooals anderen willen, vorsten, aanzienlijken, hetzij heidenen of Israëlieten, is bij dit woord zeker niet gedacht. Toch is tweeërlei verklaring er van mogelijk; en wel òf van de eigenlijke goden der volken, òf meer algemeen van hemelwezens. In het eerste geval zien wij den dichter staan in eene niet-israëlietische omgeving; heidensche gewoonten, een vreemde kultuur, een niet-israëlietische Godsvereering omringen hem. Toch zal hij zich door deze niet laten weerhouden, zijn lied ter eere van Jahwe te doen klinken. Het in de tegenwoordigheid *der goden* wordt dan *den goden ten trots.* Dat daarbij evenmin als b.v. bij CXXXV : 6 het monotheïsme van den dichter behoeft in twijfel getrokken te worden, spreekt vanzelf; wij zijn hier in dat opzicht op de lijn b.v. van Ps. LXXXVI : 8, zie bl. 86. Toch is ook de andere opvatting niet absoluut te verwerpen; wij komen daarmee op de lijn van Ps. VIII : 6, zie boven. Ook voor onzen dichter is dan de hemel met goddelijke wezens bevolkt; dat ook dezen hooren den lof van Jahwe! Overgebracht in de sfeer der nieuwe bedeeling — ik denk aan onze psalmberijming, „'k zal u in 't midden van de goôn op hoogen toon met psalmen prijzen", — ligt er de gedachte in, dat niet alleen de aarde, maar ook de hemel, niet alleen de strijdende, maar ook de triomfeerende kerk als getuige wordt opgeroepen voor het lied der gemeente.

Onderscheid moet worden gemaakt tusschen de beide coupletten, vs. 1—3 en vs. 4—6. In het eerste is de dichter zelf aan het woord. Over vs. 1 sprak ik reeds: vs. 2ᵃ herinnert aan Ps. V : 8ᵇ. Toch zal in ons vers wel gedacht zijn, niet aan Jeruzalem, maar aan Gods hemelsch paleis. Voorwerp van 's dichters zang is Jahwe, en dat wel om zijn gunst en trouw. Deze woorden in deze zelfde verbinding komen telkens in de psalmen terug; zij drukken de blijvende verhouding uit, waarin Jahwe tot zijn volk staat. Hierin openbaart zich zijn naam! Hoe groot heeft God dezen gemaakt! Over de onzekerheid van vs. 2ᶜ zie aant. 3. Zooals ik dezen regel vertaalde, past hij in allen deele in den samenhang. Dat God zijn naam groot maakt, wil zeggen, dat hij op wonderbare wijze toont, wie hij is, wat in zijn naam opgesloten ligt, van hoe groote beteekenis deze moet worden geacht. Niets is daarmee te vergelijken. En nu komt de dichter daarmee op zijn eigen ervaring. Men kan zeggen, dat hier een val is, dat van het groote en algemeene op eenmaal teruggegaan wordt op het zeer bijzondere, dus kleine, de ervaring van een enkelen mensch. En zeker is dat zoo; maar in den grond der zaak, is er iets grooters dan dat? Al het andere staat buiten den mensch; dit alleen maakt deel uit van zijn eigen leven; en daarom, er is niets, dat den mensch meer spreekt van de grootheid Gods, dan dit: zich te weten door God geantwoord en bemoedigd en met sterkte omgord.

Daarvan getuigt vs. 3. De woorden vs. 3ᵃ zijn zeer gewoon; ik herinner o.a. aan Ps. XVIII : 7. Toch zeggen zij zooveel; immers dit, dat er gemeenschap is tusschen God en den dichter. Niet te vergeefs heeft deze laatste geroepen; God heeft hem *geantwoord*, — nog iets anders dan, zooals de Statenvertaling heeft, *verhoord* — en hem moedig gemaakt met kracht in zijn ziel. Volkomen duidelijk zijn deze laatste woorden in het hebreeuwsch niet, zie aant. 4. Zooals ik ze opvat, ligt er in volheid van overwinningsbewustzijn, zooals zich dit misschien het sterkst uitspreekt Ps. CXVIIII : 10—12.

Dit is het eerste couplet, maar daarbij blijft het niet. Het in goeden zin trotsche, zelfbewuste, dat dezen geheelen psalm kenmerkt, dringt tot de verklaring, dat straks tot zelfs *alle koningen der aarde* — och, wat is de dichter, als hij zich met een van dezen vergelijkt? — den lof van Jahwe zullen aanheffen en met zijne verheerlijking instemmen. Waarom? Waarom anders dan omdat zij gehoord hebben de redenen zijns monds en zijne wegen gezien? Van deze redenen is hier verder geen sprake. Bedoeld moeten zijn de ondersteldc beloften Gods, die in de redding van den dichter, of meer in het algemeen van Israël blijken vervuld te zijn. Ook met de *wegen* Gods wordt ditzelfde bedoeld, immers de handelwijze van God met zijn volk, waaruit zijne heerlijkheid blijkt. Dat deze ook de vreemde volken tot den lof van Jahwe brengen zullen, is een gedachte, die wij reeds herhaaldelijk aantroffen; ik wijs alleen op Ps. CII : 16, 17.

Eigenaardig is hier vs. 6. Van gunst en trouw is geen sprake; deze gelden alleen voor Israël zelf. Daarentegen is het hier, bij de volkeren de heerlijkheid, d. w. z. de hoogheid en verhevenheid Gods, die de aandacht trekt. Jahwe is de *verhevene*. Maar hoe openbaart deze verhevenheid zich? Een eigenlijke tegenstelling tusschen de 1ˢᵗᵉ en 2ᵈᵉ helft van vs. 6, op de wijze van Jes. LVII : 15,

vinden wij hier niet; deze wordt althans in het Hebreeuwsch met geen enkel woord aangeduid. Integendeel, Jahwe's heerlijkheid openbaart zich juist hierin, dat hij den arme aanziet en den hoovaardige van uit de verte kent. In het *aanzien* ligt tevens de gedachte aan zorgen, vg. o.a. de bekende plaats Gen. XXII: 8, 14, terwijl daarentegen in het *van uit de verte* vrijwel een negatie, een opheffing, althans een beperking ligt van het begrip *kennen*. Dit laatste neem ik dan ook niet in den zin van *herkennen*, — „op den trotschaard, die zich door hem niet gezien waant, Ps. X: 4, let hij, om hem te straffen" — maar in den zin, waarin dit woord veelvuldig in het Oude Testament voorkomt, van: zich met iemand inlaten, zich om hem bekommeren, met hem gemeenschap oefenen. Jahwe doet dat, nu ja, ook met den *hooge*, d. i. met den hoovaardige, maar alleen als van uit de verte, zonder toch in den grond der zaak notitie van hem te nemen. Dat met den nederige de dichter zelf bedoeld zoude zijn, is te sterk. Vs. 6 is karakteristiek van Jahwe, voor alle omstandigheden en plaatsen en tijden. Toch komt dit kenmerkende van Jahwe vooral aan den dag in de verschillende houding, waarin hij zich tot Israël en tot de volkeren plaatst. Er is tusschen deze zulk een in het oog vallend verschil. Wat is de dichter, wat is zelfs heel Israël voor die koningen, waaraan de volkerenwereld zoo rijk is, en waartusschen het zich zoo verloren en eenzaam en onbeschermd gevoelen kan? Niets. En toch, dit zal het zijn, wat de volken en vorsten zal brengen tot verheerlijking van Jahwe, dat deze in zijn grootheid juist het kleine Israël aanziet, en daarentegen met hen zelve handelt, als waren zij er niet. Van uit de verte, als met een suprême dédain, behandelt hij hen. Zoo zullen zij, als ondanks hen zelve, en als te hunnen eigen koste gedrongen worden tot den prijs van Jahwe.

En dan volgt het derde couplet, dat ik reeds besprak. Laat het dan gaan, hoe het wil, Jahwe zal zijne hand uitstrekken, om het voorwerp van zijne gunst te beschermen tegen den toorn zijner vijanden, en zijne rechterhand, om het heil te bieden. Jahwe zal het doen en het ten einde brengen; zijn gunst is voor eeuwig; Jahwe, laat niet varen het werk uwer handen!

Psalm CXXXIX.

Voor den orkestmeester[1]; van David[2]; een psalm.

Jahwe, gij doorgrondt en kent mij,
vs. 2. gij kent mijn zitten en mijn opstaan,
gij verstaat van verre mijn overleggen,[3]
vs. 3. mijn gaan en mijn liggen[4] schift gij,
en met al mijne wegen zijt gij vertrouwd;
vs. 4. want, er is geen woord op mijn tong,
of gij, Jahwe, kent het volkomen;
vs. 5. van achteren en van voren houdt gij mij omsloten,
en gij legt uwe hand op mij;
vs. 6. het te begrijpen, is voor mij te wonderbaar,[5]
te verheven; ik kan er niet bij.

vs. 7. Waar zou ik heengaan voor uwen geest?
en waarheen voor uw aangezicht vluchten?
vs. 8. Indien ik opsteeg[6] ten hemel, gij zijt daar,
en maakte ik het doodenrijk tot mijne sponde, zie, gij zijt er;
vs. 9. nam ik dageraadsvleugelen,
en liet mij neder aan het uiterste der zee,
vs. 10. ook daar zou uwe hand mij geleiden,
en uwe rechterhand mij grijpen;
vs. 11. en zeide ik: dat toch de duisternis mij bedekke,[7]
en het licht om mij heen zij nacht, –

---

1. *Zie bij Psalm IV, aant. 1.*

2. *In sommige handschriften van de oude grieksche vertaling wordt hier nog bijgevoegd:* van Zacharia, in de verstrooiing.

3. *Het woord* רֵעַ *komt in deze beteekenis in het Hebreeuwsch niet anders voor dan hier en vs. 17. De eigenlijke arameesche vorm is* רַעְיוֹן, *vrij wel gelijk staande met het hebreeuwsche* רָצוֹן.

4. *Het hier gebezigde* רִבְעִי, *evenals* אָרְחִי *een infinitivus met het suffix, is een arameesche vorm, gelijk staande met het hebreeuwsche* רָבַץ.

5. *Het k'tib heeft* פְּלָאִיָּה, *het k'ré* פְּלִיאָה; *eerstgenoemde vorm verdient de voorkeur.*

6. *De vorm* אֶסַּק *is een arameesch imperfectum van* סָלַק.

7. *Voor* יְשׁוּפֵנִי, *vg. Gen. III: 15, dat hier geen zin geeft, leze men met velen* יְשׂוּכֵּנִי = יְשֻׂכֵּנִי *van* שׂוּכַךְ *of* סכך.

vs. 12. ook de duisternis zou niet duister voor u zijn,
en de nacht geeft licht als de dag;
de duisternis is als het licht![1]

vs. 13. Want gij hebt mijne nieren gevormd,
mij geweven in den schoot mijner moeder.
vs. 14. Ik prijs u, omdat ik geducht, wondervol ben gemaakt;[2]
wonderlijk zijn uwe werken,
gij kendet[3] mijne ziel van oudsher,
vs. 15. Mijn gebeente was voor u niet verborgen,
toen ik in het verborgen gemaakt werd,
in 's aardrijks diepten kunstig samengesteld.
vs. 16. Uwe oogen zagen mijn vormloozen klomp,
en in uw boek was het alles[4] geschreven;
dagen werden gevormd, en een daarvan was voor hem.[5]
vs. 17. Maar hoe zwaar zijn mij uwe overleggingen, o God,
hoe machtig haar getal;
vs. 18. wilde ik ze tellen, zij zijn meer dan het zand;
was ik er mee gereed,[6] dan nog ben ik bij u.

vs. 19. O, dat gij, God, den goddelooze dooddet,[7]
en dat de mannen des bloeds van mij weken,[8]

---

1. *De laatste regel van vs. 12 wordt veelal, en misschien niet ten onrechte, als randteekening beschouwd, samenvatting door dezen of genen lezer, van het in de vorige regels gezegde.*

2. *Velen lezen op grond van de oude vertalingen* נִפְלֵיתָ, *tweede pers., in plaats van* נִפְלֵיתִי, *eerste persoon. De vertaling moet dan luiden:* omdat gij u op vreeselijke wijze wondervol hebt betoond.

3. *Lees* יָדַעְתָּ מֵאָז.

4. *In het Hebreeuwsch staat* כֻּלָּם zij allen. *Sommigen laten dit slaan op het:* vormlooze klomp, *welk woord zij dan als collectief van* vormlooze leden *opvatten; anderen op* dagen, *bij welke opvatting sommigen de woorden* יָמִים יֻצָּרוּ *vóór* וְעַל־סִפְרְךָ כֻּלָּם יִכָּתֵבוּ *plaatsen. Anderen lezen in den vorigen regel i. p. v.* גָּלְמִי *liever* גְּמֻלַי = daden, *waarop dan* כֻּלָּם *terugslaat. Voor deze opvatting is ook veel te zeggen. Maar dan moet ook in het 2de lid van vers 16 gelezen worden* לֹא *en niet* לוֹ, *zie aant. 5.*

5. *Ik volg het k're* לוֹ, *en niet het door de Statenvertaling, gelijk door de meeste uitleggers, geprefereerde k'tib* לֹא. *Het antecedens van* hem *is de ongevormde klomp.*

6. *Lees:* הֲקִצּוֹתִי *van* קצץ.

7. *Het hier gebezigde woord voor* dooden קָטַל, *komt behalve hier alleen nog voor in het boek Job.*

8. *Voor* סוּרוּ, *2de persoon meervoud van de gebiedende wijs, lees ik* יָסוּרוּ, *vg. echter Ps. VI:9; mogelijk is, dat den dichter deze plaats voor den geest gestaan heeft.*

vs. 20. die u arglistig weerstaan, [1]
en valschelijk zich tegen u verheffen. [2]
vs. 21. Zou ik niet haten, Jahwe, die u haten?
en verafschuwen, die tegen u opstaan? [3]
vs. 22. Ik haat ze met een volkomen haat,
tot vijanden zijn zij mij.
vs. 23. Doorgrond mij, o God, en ken mijn hart,
toets mij en ken mijn gedachten,
vs. 24. en zie, of bij mij een weg der smarte is,
en leid mij op een eeuwigen weg.

Deze psalm, die in bijzonderheden van uitdrukkingen en voorstellingen groote verwantschap vertoont met boek Job, wordt gewoonlijk beschouwd als te handelen over de *alwetendheid* Gods. Slechts schijnbaar te recht. Wat hier als voorwerp van het weten Gods op den voorgrond staat, is niet het *al*, niet de wereld, zelfs niet de mensch zoo in het algemeen, maar het *ik*, de eigen persoon; Jahwe kent *mij*. Voor de waardeering van den psalm hebben wij daarop te letten. Deze is geen theologisch betoog, zelfs in het geheel geen theologie, maar hij is een lied, een belijdenis, zich bewegende op het gebied des persoonlijken levens. Dat komt te meer uit, omdat in den geheelen psalm in den 2den persoon van God wordt gesproken; deze wordt aangesproken: *gij*, o God, kent *mij*. Hierin ligt opgesloten, wat trouwens in verre de meeste psalmen het geval is, maar hier sterk op den voorgrond treedt, dat de dichter in persoonlijke betrekking tot God staat. In zooverre zou men dezen psalm kunnen noemen den psalm der algeheele gebondenheid aan, der volkomen afhankelijkheid van God, persoonlijk, gewild, welbewust. Dat hij zijn plaats gevonden heeft onmiddellijk na Ps. CXXXVIII, verwondert ons met het oog daarop dan ook allerminst.

De psalm laat zich in vier coupletten of strophen verdeelen, die vooral wat de eerste drie betreft, nauw samenhangen, maar waarvan toch elk zijn eigen cachet draagt. In het eerste couplet wordt de hoofdgedachte naar verschillende

---

1. *Voor* יֹמְרוּךָ, *dat wel bedoeld zal zijn als* יֹאמְרוּךָ, *en daarom door de Statenvertaling door* spreken *vertaald wordt, maar dat dan zeer vreemd geconstrueerd zou zijn, lees ik* יַמְרוּךָ.

2. *Tekst en vertaling van dezen regel zijn zeer onzeker. Dat* נָשֻׂא *staat voor* נָשְׂאוּ *wordt algemeen aangenomen. Daarentegen lezen velen in plaats van* עָרֶיךָ, *dat door de oude grieksche vertaling opgevat wordt als* uwe steden, *door de Statenvertaling als* uwe vijanden, *maar dat op geenerlei wijze een goeden zin geeft,* שְׁמֶךָ, *zoodat de zin wordt* die uwen naam ijdellijk gebruiken. *Liever lees ik* עָלֶיךָ; *vandaar mijn vertaling. Dat* נָשָׂא *daardoor een beteekenis zou krijgen, die het elders niet heeft, zie ik niet in.*

3. *Van den vorm* וּבִתְקוֹמְמֶיךָ *laat zich geen ver klaring geven; men leze* וּבְמִתְקוֹמְמֶיךָ

zijden ontwikkeld. Jahwe doorgrondt en kent mij, in alle opzichten, bij al mijn bewegingen, in het verborgene van mijn gedachten, op eene wijze, mij ten eenenmale onbegrijpelijk. In vs. 2 valt in het Hebreeuwsch op *gij* een nadruk, die in het Hollandsch moeilijk kan worden teruggegeven, en waaraan in vs. 17 die op *mij* beantwoordt; in beide verzen komt ook hetzelfde elders ongebruikelijke woord voor *overleggingen* voor, zie aant. 3. De tegenstelling is duidelijk: voor den mensch zijn die van Jahwe ten eenenmale onbegrijpelijk; voor Jahwe die van den mensch volkomen doorzichtig. Voor het overige herinner ik bij vs. 2 aan 2 Kon. XIX : 27. Het daar van Jahwe gezegde ten opzichte van den assyrischen koning zegt de dichter hier ten opzichte van zich zelf. Eigenaardig is daarbij het *van verre*, dat geheel anders is op te vatten dan *van uit de verte*, Ps. CXXXVIII : 6. God behoeft niet eenmaal de moeite te nemen, den mensch dichter bij te komen; een enkele oogopslag is voldoende; van uit de verte verstaat hij, wat er in hem omgaat, wat hij denkt en overlegt. In vs. 3 wijs ik op het werkwoord *schiften*. Het hebreeuwsche woord beteekent eigenlijk *uitstrooien* en van daar *wannen*. Al de handelingen des menschen worden door God als het ware uit elkander gewaaid; alle bedekselen er van weggenomen, en zij tot in haar innerlijkste wezen doorzien. Vs. 4 wordt dit nog eenmaal gezegd ten opzichte van het *woord* van den mensch. Terwijl het nog op de tong is, terwijl het dus nog zijn eigendom is, dat hij geven, maar dat hij ook terughouden kan, kent God het, kent God het volkomen. Dit laatste wil zeggen: in zijn vollen inhoud, met al de gedachten, die er aan ten grondslag liggen, en al de motieven, die er toe drijven. Hiermee hangt vs. 5 samen. De dichter voelt zich aan alle kanten door God omringd en omsloten en vastgehouden. Deze gedachte is het thema van het tweede couplet. Hier wordt zij eenvoudig uitgesproken in den samenhang van de gedachte, dat God hem volkomen doorziet. Job XIII : 21, 27 wordt daarover geklaagd; het wordt gevoeld als iets benauwends en waaraan men zich zou willen onttrekken: de mensch is een gevangene Gods. Hier is het anders; wat hier op den voorgrond staat, is het onbegrijpelijke, majestueuse er van: God kent mij gansch en al. In dien zin moet vs. 6 verstaan worden. Hier is, al komt het in den grond der zaak op hetzelfde neer, geen sprake, zooals de Statenvertaling in navolging van de oude grieksche vertaling vermoeden doet, van de kennisse Gods, als voor den dichter te wonderbaar. Maar dit is het, dat de dichter verstomd staat van wat hij zelf van God heeft gezegd; begrijpen kan hij het niet; het staat voor hem als een reusachtig probleem. Aan het slot van dit vers behield ik de gewone vertaling: *ik kan er niet bij*. Eigenlijk zegt het Hebreeuwsch nog iets anders, immers dit: *ik vermag het niet;* ik kan het niet meester worden; begrijpen kan ik het niet.

En nu wordt, zooals ik reeds zeide, in het tweede couplet, vs. 7—12, de zoo evengenoemde gedachte ontwikkeld. Op den voorgrond staat hier, dat, al zou hij het ook willen en er alles voor in het werk stellen, de mensch met geen mogelijkheid aan dit door God ingesloten zijn, ontkomen kan. Men kan zich niet onttrekken aan zijn *geest* d. i. aan hem zelf, zooals hij overal in de wereld werkzaam is, noch zich verbergen voor zijnen blik. Vs. 8 wordt genoemd het hoogste

en het laagste, dat zich denken laat, de hemel boven, en het doodenrijk onder de aarde; vs. 9 de in de breedte verst verwijderde punten: het oosten, waar de dageraad aanbreekt, en het verre westen over de zee. Ook daar zou uwe hand mij geleiden, en uwe rechterhand mij vasthouden. Bij *geleiden* hebben wij niet te denken aan wij wat gewoonlijk noemen de *leidingen* Gods, al kan het ook in deze toepassing wel gebruikt worden, maar, in den geest van deze geheele strophe, aan *bij mij blijven,* mij niet loslaten. Deze verzen herinneren aan Amos IX : 2 vv.. Ook daar spreekt zich het bewustzijn uit, niet aan God te kunnen ontkomen, maar overal in zijn macht te staan: in het doodenrijk en in den hemel, op de hoogten van Karmel en in de diepte der zee, ook als men door vreemden in ballingschap weggevoerd is. En toch welk een verschil! Daar bedreiging, ernstige waarschuwing ten minste, het geheele volk rakende, en wijzende op de middelen, die God overal ten dienste staan. Hier persoonlijke, heerlijke en daarom ook in allen deele vertroostende geloofsverzekerdheid, nergens iets anders speurende dan Gods hand, dan God zelf, en eene onmogelijkheid stellende, die men zelf niet zou willen, dat mogelijkheid was. Wat de bijzonderheden betreft, wijs ik nog 1° op vs. 8[b] *het doodenrijk maken tot zijn sponde;* wij vinden iets soortgelijks, schoon in gansch andere bewoordingen Jes. XIV : 11[b]; en 2° op vs. 9[a] de *dageraadsvleugelen;* gedacht is aan de snelheid, waarmee het licht zich van het oosten over de aarde verbreidt; ook deze snelheid zou den dichter niet baten; een soortgelijke personificatie van den dageraad vinden wij Job III : 9, XLI : 10. Maar baat zoo geen afstand tegenover God, ook de duisternis verbergt niet voor hem. Vs. 11, 12 wordt hierop nadruk gelegd. Anders dan de Statenvertaling dit doet, neem ik vs. 11[b] niet als nazin, maar als voortzetting van vs. 11[a]. Beide geven den inhoud aan van den in het *ik zeide* ondersteld en wensch. De nazin volgt dan vs. 12; deze is eenigszins los aan den voorzin gevoegd; maar de bedoeling is duidelijk; dan zou ook deze wensch te vergeefs zijn; immers licht en duisternis maken in dit opzicht voor God geen verschil. En toch, hoe vaak komt hij op, en zou men zich in het donker voor God willen verschuilen.

In het derde couplet, vs. 13—18, gaat de dichter nog een stap verder. Er zijn uitleggers, die vs. 14 aan vs. 13 willen laten voorafgaan. Er is hier dan een nieuwe aanhef, die eigenlijk met het voorgaande niet in rechtstreeksch verband staat. God wordt geprezen, omdat hij den mensch zoo wondervol heeft gemaakt. Het bezwaar, dat het *want* vs. 13 geen verklaring geeft van het voorgaande, zou daarmee vervallen. Mij schijnt dit bezwaar fictief en daarom ook de volgorde der verzen volkomen goed. Vs. 13 geeft den grond aan, waarom men zich voor God niet verbergen kan; deze ligt hierin, dat de mensch tot in zijn volmaaktste oorsprongen van zijn bestaan Gods maaksel is. Ik geloof, dat het met lichaam en ziel van God afhankelijk zijn, het geheel en al Gods creatuur zijn, zelden sterker is uitgesproken dan in de voor ons liggende verzen. Dat de gedachte er aan den dichter tot lof stemt, en deze de beschrijving van het wondervol samenstel van den mensch een oogenblik afbreekt, is waarlijk niet vreemd.

In deze strophe zijn verscheiden moeilijkheden van taal en voorstelling.

Toch is de hoofdgedachte duidelijk. God heeft mij gemaakt, *mijne nieren*, vg. Ps. VII : 10, d. w. z. mijn innerlijk wezen, den zetel ook der meest verborgen aandoeningen en begeerten, en hij heeft dat gedaan op de meest wondervolle wijze. Op dit laatste wijst in vs. 13 het woord *weven*, in vs. 15 het nog meer eigenaardige *kunstig samengesteld*. Het hiervoor gebezigde woord duidt in het Hebreeuwsch het maken van kleederen uit stoffen van verschillende kleuren aan, zoodat het menschelijk lichaam hier vergeleken wordt met een uit verschillende stoffen samengesteld borduursel. Ook Job. X : 19 vv. wordt gesproken over het kunstig samenstel van den mensch. Maar terwijl Job het doet, om zich met onverholen bitterheid te beklagen over den weg, dien God met hem gaat, stemt hier de gedachte aan dit alles tot lof van God. Vandaar, dat *geducht* in den zin van ontzagwekkend, vs. 14, en die verklaring tot twee malen toe, dat hij wondervol is gemaakt. En nu worden daarover nog enkele dingen meer gezegd. Op den voorgrond staat ook in vs. 15, 16 het niet verborgen zijn voor God. Gods kennis gaat tot in het meest verborgene toe, maar is daarom ook tevens voorkennis en voorbeschikking. Bij het verborgene is natuurlijk gedacht aan den moederschoot, maar toch is het den dichter niet om de natuurlijke verwekking van den mensch te doen. Hij heeft alleen het oog op het geheimzinnige, dat er is in het ontstaan van het menschelijk leven. Vandaar die uitdrukking *'s aardrijks diepten*. Dat dit niet letterlijk bedoeld is, spreekt vanzelf. De vergelijking beantwoordt in tegenovergestelden zin aan die van Job I : 21, waar naar de letter gezegd wordt, dat de mensch stervend tot den moederschoot terugkeert. Het is dezelfde gedachte, die ons spreken doet van een terugkeeren tot den schoot der aarde. Maar ook dan, als hij nog of weder aan ieders oog is onttrokken, is hij dat niet aan Gods oog. Deze heeft zijn vormloozen klomp, — gedacht is aan het werk van een beeldhouwer — gezien en alles voor hem beschikt. Dat laatste zegt vs. 16. De opvatting dezer woorden is zeer verschillend, zie aant. Daarover treed ik hier in geen nadere uiteenzetting. Naar mijn opvatting is hier sprake van de voorbeschikking Gods, bepaald ook met het oog op den levenstijd en den levensduur van den mensch. Wij hebben hier de dichterlijke voorstelling, die ook aan Job III : 3—10 ten grondslag ligt, dat God de dagen vooruit als een soort zelfstandige grootheden gemaakt heeft, wier namen in zijn boek, vg. Ps. LXIX : 29, Exod. XXXII : 32, zijn opgeschreven, en waarvan de een tot geboortedag van dezen, de ander tot dien van genen bestemd is. God heeft dit alles beschikt. Is het inderdaad te begrijpen? kan men er bij?

Hierop antwoordt vs. 17. Deze dingen zijn niet te vatten. De dichter voelt er zich door verbijsterd. Hoeveel meer nog dan bij vs. 6 is dat nu het geval. Hij denkt na en peinst, maar terwijl God hem door en door kent, kan hij in de overleggingen Gods niet doordringen; deze zijn hem te machtig en te veel; zij zijn meer dan de korrelen zands, vg. Ps. XL : 6, XCII : 6. In vs. 17 wordt gesproken van haar *getal*. Het woord beteekent eigenlijk *hoofden*. Sommigen vatten het op van de kolommen van het zooeven genoemde boek, waarvan ieder den levensloop van één mensch bevatten zou. Ik neem het meer algemeen. Wat

een overleggingen Gods, wat een gedachten: „o diepte des rijkdoms, beide der wijsheid en der kennisse Gods!" Ik vertaal het begin van vs. 17 dan ook niet met de Statenvertaling door *hoe kostelijk,* maar door *hoe zwaar.* En nu komt daar nog zoo eigenaardig bij het slot van vs. 18. Ondersteld wordt, dat de dichter ook nog op zijn leger des nachts, Ps. LXIII : 7, zich met deze dingen bezig houdt; hij slaapt in, maar ook de slaap maakt geen einde aan zijn zich bezig houden met God. Aan bepaalde openbaringen Gods in den slaap, vg. Job IV : 12—21, XXXII : 15—21, is hier niet te denken. De bedoeling is alleen, dat, als de nieuwe dag aanbreekt, zijn eerste gedachte weer is aan zijn God. Hij is bij hem, d. w. hier niet zoozeer zeggen: *onder zijn hoede,* als wel: *met hem bezig;* God is het voorwerp van zijn voortdurend nadenken, maar begrijpen doet hij hem niet.

En nu volgt de vierde strophe, vs. 19—24. Er schijnt weinig samenhang tusschen deze en de vorige te zijn, en bovendien schijnt zij in den psalm een ander motief te brengen en daardoor te kort te doen aan de eenheid er van. Is er ook niet iets in, waaraan onze christelijke zin zich stoot? Ik denk aan de bede om den dood der goddeloozen en, daarmee samenhangend, aan de uiting van haat, vs. 21, 22. Laat ons deze dingen van een andere zijde bezien. Mij schijnt deze strophe aan onzen psalm een bepaald zedelijk karakter te verleenen, immers een karakter van welbewustheid en persoonlijken wil.

Gewoonlijk wordt de samenhang aldus opgevat. Gods overleggingen zijn ondoorgrondelijk, wat o. a. in de eerste plaats blijkt uit het voortbestaan der boozen; indien God dezen verdelgde, zou zijn raad beter begrepen worden. Ik neem hem eenigszins anders. Onze dichter weet, door God gekend te worden. Eigenlijk is dat woord veel te zwak, hij weet, door God te zijn ingesloten, aan alle zijden, overal en altoos. En nog meer, hij weet, zijn maaksel te zijn, in den vollen zin van dat woord, door hem gevormd, tot in zijn binnenste binnen, en tot in de opeenvolgende uitingen van zijn bestaan. In dat alles is hij echter in den grond der zaak niet anders dan lijdelijk; deze dingen zijn zoo, omdat zij zoo zijn. Zij stemmen hem tot aanbidding, maar toch ook vooral tot verbazing, en hoemeer hij er over denkt, hoemeer zij hem bezig houden: hoever gaan de overleggingen Gods die der menschen te boven. Maar wil hij dat alles nu ook? Er zijn menschen, die van God niet willen weten, en geen eerbied hebben voor het door God geschonken leven, goddeloozen, mannen des bloeds. En dezen zijn in zijn onmiddellijke nabijheid en oefenen ook op hem hun verderfelijken invloed. Dat is het wondere in het menschelijk leven, dat er naast de alomvattendheid Gods, maar die alleen op grond van geloofservaring kan worden geconstateerd, ook is een anti-goddelijke macht, buiten God om, los van van God. Ps. I eindigt met het bekende: Jahwe kent den weg der rechtvaardigen, maar de weg der goddeloozen is ten verderve. Wij weten, wat dat *kennen* beteekent, maar dan ook, wat het zegt, dat daarnaast sprake moet zijn van dezulken, die God niet kent, en van wie het hier heet, vs. 20 dat zij hem arglistig weerstaan, zich leugenachtig tegen hem verheffen, zelfs hem haten en tegen hem opstaan, vs. 21. Deze menschen brengen een vreemd element in de wereld en dat er niet zijn moest. Och, dat zij weg waren; o God, neem ze weg. Dat is de

gedachte van dit couplet. Eigenaardig is, dat het eindigt, vs. 23 v., met de bede: *doorgrond mij o God,* enz. Het schijnt te strijden met het begin van den psalm. Indien God mij waarlijk kent en doorgrondt, vs. 1, waarom dan nog de bede vs. 23 v.? en als deze nog noodig is, hoe dan de verklaring, dat God het reeds doet? Laat ons de dingen niet zoo tegenover elkaar stellen, of liever laat ons erkennen, dat het leven vol is van dergelijke tegenstrijdigheden, waaraan niet de psalm, maar alleen het systeem zich stoot. Dit is het eigenaardige van het leven der geloovigen, dat het is één pogen, met vallen en opstaan, onder strijd en gebed, om tot verwerkelijking te doen komen, wat men door het geloof reeds als heerlijke waarheid belijdt. Maar dan kan ons ook de heftigheid niet verwonderen, waarmede in onzen psalm geroepen wordt om den dood der goddeloozen, onmiddellijk gevolgd door dat andere, dat er de verklaring van is: *en dat de mannen des bloeds van mij weken.*

Dat een Christen deze bede op zich zelf genomen wraakt, is niet vreemd. Ik denk aan het woord van den Heiland tot de zonen van Zebedeüs, als dezen, zich beroepende op de woorden van Elia, vuur uit den hemel doen neerdalen tegen het dorp, dat hun meester niet wil herbergen: *gij weet niet, van welken geest gij zijt,* Luk. IX : 55. Maar laat ons met de toepassing er van op anderen voorzichtig zijn, en vooral niet op grond daarvan ons stellen boven woorden, als die van onzen psalm. Is er geen gevaar, dat als wij deze laatsten veroordeelen, wij dat doen, niet omdat wij reeds allen invloed, die van goddeloosheid en godverzaking op ons zou kunnen uitgaan, overwonnen hebben, maar omdat wij er nog niet bij kunnen, en van den heiligen ernst er van nog zoo weinig verstaan? Er ligt zooveel kracht in dat woord van vs. 21: *zou ik niet haten, Jahwe, die u haten?* Nadruk valt hier op dat *u* = God. Er is hier geen sprake van persoonlijke vijanden. Ook uit vs. 22 blijkt dit zoo duidelijk. Maar daardoor verandert ook de beteekenis er van. Indien men *ons* haatte, zich tegen *ons* verzette, *ons* aantastte in onze eer! Maar men doet het God. Hoevelen, die dat zoo erg niet vinden, en die niets gevoelen, noch van den storenden invloed er van op eigen leven, noch van het wondere feit, dat God die ons heet te kennen en te dragen, toch niet is het een en al in de dingen, maar dat er geleefd wordt buiten hem om! In dat opzicht is vs. 22 een woord, dat wij veeleer benijden, dan veroordeelen moeten, en waarvan wij telkens, als het ons onder de oogen komt, veeleer te vragen hebben, of wij het reeds kunnen overnemen, dan of wij er ons op te beroemen hebben, het niet meer te mogen herhalen.

Onze psalm eindigt met de bede: *en zie, of bij mij een weg der smarte is en leid mij op een eeuwigen weg.* Een weg der smarte is een weg, die *tot smarten* voert. Statenvertaling: *een schadelijke weg:* vg. Jes. L : 11, LXVI : 24. Het woord, dat hier in het Hebreeuwsch gebezigd wordt, kan ook beteekenen: *afgod, afgodsbeeld.* Er zijn geleerden, die het zoo verstaan. Dan is het: *en zie, of bij mij een afgodische weg is.* Ik geloof niet, dat deze opvatting hier recht past, en toch is er waarheid in. Dit is de vraag, of men een weg gaat, die tot iets anders voert dan tot God. Er tegenover staat *een eeuwige weg,* d. w. z. een weg, die bestand heeft, die niet „verloren gaat", maar die naar de perspectief-beteekenis, die

dergelijke woorden in het Oude Testament hebben, tot in eeuwigheid blijft. Men kan hier herinneren aan Jes. LXV : 17—20, maar men behoeft daarbij niet te blijven staan; het woord kan ook een zedelijken en dientengevolge meer geestelijken inhoud hebben. De bede zelf komt in verschillende vormen ook elders voor. Ps. XXV : 4 heet het: *maak mij uwe wegen bekend, en leer mij uwe paden.* In den grond der zaak is dat hetzelfde. Het is in verband met het voorlaatste vers van onzen psalm de verklaring, dat men door God gekend worden wil, in in al zijn wandel en al zijn geheimen, in den omgang met anderen, in zijn zijn met zich zelf. Heerlijke bede, terugslag op de belijdenis: Jahwe, gij doorgrondt mij, en kent mij geheel.

Psalm CXL.

Voor den orkestmeester;[1] een psalm; van David.

vs. 2. Red mij van booze menschen,
voor mannen van geweld[2] behoed mij,
vs. 3. die kwade dingen in het hart beramen,
den ganschen dag strijd verwekken;[3]
vs. 4. zij scherpen hunne tong als een slang,
adderenvergif[4] is onder hunne lippen.
sela.[5]

vs. 5. Bewaar mij, Jahwe, voor de handen der goddeloozen,
voor mannen des gewelds behoed mij,
die beramen, om mijne schreden weg te stooten;
vs. 6. hoovaardigen hebben mij heimelijk een strik gespannen,
en koorden uitgespannen als een net ter zijde van het spoor,
strikken voor mij gezet.
sela.

---

1. *Zie bij Psalm IV, aant. 1.*

2. *Voor* geweld *staat hier en vs. 6 in het Hebreeuwsch het meervoud* חֲמָסִים; *daarentegen in vs. 12 het enkelvoud; vandaar mijne eenigszins verschillende vertaling.*

3. *In het Hebreeuwsch staat* יָגוּרוּ vreezen. *Ik lees* יְגָרוּ, *vg. o. a. Spr. XV : 13. Het woord* strijd *staat in het Hebreeuwsch in het meervoud.*

4. *In het Hebreeuwsch behoort dit woord, naar de accenten te oordeelen, nog tot den volgenden regel; de zin eischt de door mij gevolgde verbinding. Het woord* עַכְשׁוּב, *dat ik in navolging van de meeste uitleggers door* adder *vertaal, komt elders niet voor; anderen vertalen het door* spin.

5. *Zie bij Psalm III, aant. 1.*

vs. 7. Ik zeg tot Jahwe: gij zijt mijn God,
verleen gehoor, Jahwe, aan mijne smeekende stem;
vs. 8. Jahwe, Heer, sterkte mijns heils,
die mijn hoofd beschermt ten dage der wapening,
vs. 9. willig niet in, Jahwe, de wenschen [1] des goddeloozen,
doe zijn aanslag niet gelukken. [2]
sela.

vs. 10. Zij, die mij omsingelen, verheffen het hoofd,
dat het onheil hunner lippen hen bedekke; [3]
vs. 11. hij doe vurige kolen op hen regenen, [4]
doe hen vallen in het vuur,
in kolken, [5] zoodat zij niet [meer] opstaan.

vs. 12. De kwaadspreker [6] worde op aarde niet bevestigd,
de man des gewelds — het kwaad [7] jage hem na met stoot
op stoot. [8]
vs. 13. Ik weet, dat Jahwe het geding des verdrukten behartigt,
de rechtzaak der behoeftigen;

---

1. *Het woord* מַאֲוַיֵּי *komt elders niet voor.*

2. *Het woord* זְמָם aanslag *komt elders niet voor. Achter dezen regel vóór* sela *staat in het Hebreeuwsch nog het woord* יָרוּמוּ, *dat daar echter geen zin geeft. Ik lees* יָרִימוּ *en plaats dit aan het begin van vs. 10. De oude grieksche vertaling heeft er het ontkenningspartikel voor. Misschien is dit nog beter. Men vertale dan:* laten zij, die mij omsingelen, het hoofd niet opheffen.

3. *Daar noch het k'tib* יְכַסּוּמוֹ *noch het k'ré* יְכַסֵּימוֹ *volkomen aan den eisch voldoet, lezen sommigen* יְהִי כוֹסָמוֹ het onheil hunner lippen zij (= *vulle*) hun beker. *Er hangt mee samen, dat de door mij gevolgde emendatie van vs. 9, 10 niet wordt aangenomen;* רֹאשׁ *wordt dan vertaald, evenals Job XX:16, door* vergif. *Het vergif dergenen, die mij omsingelen, is dan hunne giftige woorden; het staat parallel met* het onheil hunner lippen *en is, tenzij men een woord als* תַּהַגְרֵם doode hen *invoegen wil, mede subject van vs. 10*[b]. *Noodig schijnt mij dit alles niet; ik heb mij gehouden aan het k'ré. Maar de heele vertaling is zeer onzeker.*

4. *In het Hebreeuwsch heeft het k'tib* יָמִיטוּ, *vg. Ps. LV:4, het k'ré* יִמּוֹטוּ. *Ik begrijp niet, wat dit werkwoord hier zou moeten beteekenen, en lees* יַמְטֵר.

5. *Het woord* בְּמַהֲמֹרוֹת *komt elders niet voor, en mijne vertaling is puur gissing.*

6. *Letterlijk* de man der tong; *de uitdrukking komt elders niet voor, vg. echter Ps. CI:3.*

7. *Volgens de hebreeuwsche accenten behoort* רָע *bij* אִישׁ־חָמָס; *en zou men moeten vertalen* een boos man des gewelds. *Het onderwerp van* יְצוּדֶנּוּ *moet dan zijn* hij = *Jahwe. Ik acht de door mij gegeven vertaling waarschijnlijker.*

8. *Eigenlijk:* met stooten. *Het woord* מַדְחֵפֹת *komt elders niet voor.*

vs. 14. doch — de rechtvaardigen zullen uwen naam loven,
de oprechten voor uw aangezicht wonen.

In den vorigen psalm hebben wij de bede gehoord: *mijn God, dat gij den goddelooze dooddet, en dat de mannen des bloeds van mij weken.* Als in aansluiting daaraan domineert in den onzen de gedachte aan de goddelooze en vijandige omgeving, waarin de dichter verkeert. De teekening daarvan herinnert sterk aan die in Ps. LXIV. Evenmin als daar kunnen wij met zekerheid iets zeggen van de historische aanleiding er toe; de verklaring der bijzonderheden ontgaat ons in dat opzicht geheel. Naar wat wij uit den psalm opmaken kunnen, is de dichter, hetzij alleen voor zich zelf, hetzij als representant der gemeente, omringd, vs. 10, van lieden, die hij qualificeert als goddeloozen, vs. 5, 9, hoovaardigen, vs. 6, mannen des gewelds, vs. 2, 5, 12, d. w. z. die zich om God niet bekommeren, die van zich zelf groote gedachten hebben, en die hem en de zijnen op de meest vijandige wijze bejegenen. Aan buitenlandsche vijanden valt daarbij niet te denken; of er bij gedacht moet worden aan heidenen, dan wel aan afvallige Joden, weet ik niet. In ieder geval, men wil hem in het verderf storten. Voor vs. 5^c^ *die beramen mijne schreden weg te stooten* heeft de leidsche vertaling, vrij, maar naar de gedachte volkomen juist: *die er op uit zijn, mij den voet te lichten.* De uitdrukking, vs. 3^b^, *den ganschen dag strijd verwekken* is natuurlijk beeldsprakig bedoeld; zij herinnert aan het slot van Ps. CXX *spreek ik, dan zijn zij uit op strijd.* Het is de teekenachtige aanduiding van lieden, die altijd in alle omstandigheden twist en verdeeldheid willen en die in alles aanleiding zoeken, om uiting te geven aan hun haat. Daarbij gaan zij vooral in het verborgen te werk. Wij hebben hier dat gevoel, waaraan ook in andere psalmen uiting gegeven wordt, en dat tot het pijnlijkste behoort, dat er bestaat, van omringd te zijn van geheime machinaties en leugens. Vs. 6 is als beeld volkomen duidelijk. De woorden zijn eenigszins anders, maar de gedachte is dezelfde als b.v. van Ps. XXXI : 5, LVII : 7, LXIV : 6; en ook in de twee volgende psalmen keert zij terug. Zij is ontleend aan de jacht deels op wilde dieren, deels op vogels. Wij zouden zeggen, dat men overal voetangels en klemmen neergelegd heeft. En dit misschien nog meer door woorden dan door daden. De uitdrukking vs. 4 herinnert behalve aan Ps. LXIV : 4, bepaald ook aan Ps. LVIII : 5; hun tong steekt als een slang en brengt doodelijke wonden te weeg, vg. wat de zonde der tong betreft, o. a. ook Ps. CXX : 2, 3. Vandaar in vs. 12 de benaming *kwaadspreker.* Eigenlijk is het, vg. Ps. CI : 5, de man, die alles en alles over de tong laat gaan, en het daarom ook met hetgeen hij zegt, niet zoo nauw nemen kan. Kennen wij ook niet van de zoodanigen? Met dergelijke beschrijvingen kunnen wij historisch weinig doen. Ervaringen als de hier beschrevene mogen niet zonder meer algemeen gemaakt worden. Toch is er iets typisch in. De verhouding van gemeente en wereld treedt er in aan den dag. Niet altoos openbaart zij zich op deze wijze, maar toch ook zeer dikwijls wel. Ook op hetgeen de Heiland ervaren heeft, laat een dergelijke beschrijving zich toepassen.

Dat een psalm, waarin zij hoofdzaak is, in den bundel gemeenteliederen kon worden opgenomen, laat zich alleen uit dit typisch karakter er van verklaren.

Uit zulk een omgeving rijst nu het gebed van den dichter persoonlijk, maar ook van de gemeente in haar geheel. Dit gebed is in de eerste twee coupletten, vs. 2—4, vs. 5—6, alleen gebed om verlossing en bewaring, vs. 2, 5. Voor *redden* wordt in het Hebreeuwsch hetzelfde werkwoord gebruikt, dat ik b.v. Ps. XVIII : 49 door *bevrijden* vertaalde. Bij *bewaren* denk ik vooral aan Ps. CXXI.

Toch blijft het daarbij niet. In het derde couplet, vs. 7—9, wordt het gebed uiting van vertrouwen, maar gaat ook dan nog verder in bijzonderheden. Vs. 7[a] is de israëlietische belijdenis bij uitnemendheid. Bij de Mohammedanen is uitgangspunt van alles, dat Allah God is, bij Israël, den enkelen Israëliet, dat Jahwe *zijn* God is. In dat laatste ligt alles opgesloten, het is de toepassing van wat er ligt in den naam Jahwe. En dan komt de vraag, zoo gewoon, en toch altoos weer zoo veelbeteekenend: *Jahwe, verleen gehoor aan mijne smeekende stem.*

Vs. 8, 9 wordt dit nader ontwikkeld. Gewoonlijk deelt men iets anders af, en verbindt vs. 9 onmiddellijk met de beden vs. 10 vv., terwijl dan vs. 8[b] als op zich zelf staande positieve uitspraak, niet als een relatieve zin, wordt beschouwd: *gij bedekt* enz.. Ook dit kan, maar schijnt mij toch de gedachte van den psalm minder tot haar recht te doen komen, terwijl deze, ook wat den vorm betreft, er minder regelmatig door wordt. In het Hebreeuwsch staat zoowel het *ik zeg* als het *die bedekt* in den verleden tijd. Beide geven te kennen iets, waarvan men volkomen geloofsverzekerdheid heeft. De bedekking is reeds geschied, evenwel niet als iets in het verleden, maar als iets, dat nog nawerkt, dat op dezen oogenblik aanwezig is, en zelfs waarvan de gevolgen eerst in de toekomst worden gesmaakt. De dag der *wapening*, eigenlijk der wapenrusting, is de dag van den strijd. Aan een bepaalden dag is niet gedacht; de bedoeling is: telkens, wanneer in dien voortdurenden, dagelijks terugkeerenden strijd, vs. 3, wapening noodig is. Dat voor ons de geheele beeldspraak eenigszins vreemd is, laat zich niet ontkennen; toch voelen wij al de heerlijkheid der hier uitgedrukte gedachte: God, die het hoofd van de zijnen beschermt, die het dekt met zijn helm, Jes. LIX : 17, en die het onkwetsbaar maakt voor de slagen, die men het toebrengen wil. Hij is *de Heer*. In dezen titel ligt altoos de gedachte aan macht; God is degene, die regeert. Maar daarom is de bijvoeging *sterkte mijns heils* des te heerlijker. Vrijwel vinden wij deze zelfde uitdrukking Ps. XXVIII : 8; toch ligt in de daar gebezigde nog meer de gedachte aan iets, waarachter men schuilen kan.

En nu is dit de bede, dat God de wenschen der goddeloozen niet inwillige, en hun aanslag niet doe gelukken, vs. 9. Het is hetzelfde, maar van een andere zijde bezien, wat er ligt in de bede om bewaring en verlossing van hunne macht. God doe hem niet vallen in hunne handen; God levere hem niet aan hen uit. Dat is nog iets anders dan de beden, die volgen; het geldt nog hem zelf. Maar dan voelt men ook, hoe deze bede steunt op het *die bedekt* enz.. God kan niet het eene doen en het andere nalaten, niet spelen in de kaart van den vijand en toch zijn, die hij is.

Vs. 10, 11 gaan nog verder. Eigenlijk zijn dit verzen, zoals er zoovele in

ons psalmboek zijn, waarvan men uit christelijk oogpunt zou wenschen, dat zij niet in den bijbel stonden, en die toch aan den anderen kant zoo volkomen natuurlijk zijn. Het is niet genoeg, dat de wenschen der goddeloozen niet worden ingewilligd, en dat hun aanslag mislukt; het is ook niet genoeg, dat de vromen worden bewaard. Er moet een einde komen aan de macht van de boozen; zij moeten gestraft worden. Het rechtsgevoel eischt dat, en niet minder de eer van Jahwe. En dan met hun eigen lippen. Het *onheil hunner lippen* vs. 10 is het onheil, dat zij met hunne lippen aanbrengen. De tegenstelling tusschen het hoofd, zie aant., en het bedekt worden als door het stof, dat zij zelf met hun woorden hebben opgeworpen, valt in het oog. Voor het overige is het de gedachte o. a. van Ps. VII : 17, het kwaad, dat terugvalt op het hoofd van die het bedrijft. En nu laat de dichter zich verder gaan; de eene wensch brengt den anderen mee; er komt hartstocht in zijn verwensching; mogen de vijanden verdaan worden! Opmerkelijk is, dat Jahwe hier niet wordt aangesproken, maar dat de bede wordt opgezonden in den 3den persoon. Het is, alsof Jahwe er eenigszins bij op den achtergrond treedt; zou het samenhangen met den inhoud er van? De bede vs. 11ª herinnert aan Ps. XI : 6; men kan er bij denken aan de verwoesting van Sodom en Gomorra. Welke voorstellingen aan de beide volgende regels ten grondslag liggen, weet ik niet. Vooral de derde regel is niet in allen deele duidelijk. Niet onmogelijk is, dat hier iets is weggevallen; de strophe vs. 10, 11 is ook een regel te kort.

In de laatste strophe heb ik in vs. 12 den wenschenden vorm behouden, maar evengoed kan vertaald worden in den stelligen vorm: de kwaadspreker *wordt*, enz. Het Hebreeuwsch laat dit evenzeer toe. Hoofdzaak is in ieder geval de positieve verklaring van vs. 13 met als gevolg daarvan, die van vs. 15. In vs. 13 spreekt een soortgelijke verzekerdheid als in vs. 7, 8. Wat daar gezegd wordt, is nu eenmaal geloofsartikel aangaande Jahwe; diens wezen is er mede gemoeid. Met den *verdrukte* en *de behoeftigen* bedoelt de dichter niet rechtstreeks zich zelf. De geheele zin is karakteristiek van Jahwe. De *verdrukte* enkelvoud, zoowel als de *behoeftigen* meervoud, zijn aanduiding eener categorie. Maar omdat hij weet, dat Jahwe zich de zoodanigen aantrekt, is de dichter ook voor zich zelf gerust. Er is daarom in dergelijke uitspraken iets zeer eigenaardigs. Men kan gerust zeggen, dat zij zijn een zich beroepen op eigen geloofsovertuiging, om dan daaruit voor zich zelf en voor anderen de conclusie te trekken, die men weet, dat men noodig heeft: *God behartigt de zaak des verdrukten en het recht der behoeftigen.* Als Jahwe dat niet doet, is hij Jahwe niet meer. Maar daarom twee dingen: aan de eene zijde, de kwaadspreker en geweldenaar zal niet bevestigd worden, niet blijven staan op de aarde, maar het onheil zal hem achtervolgen en achtervolge hem met stoot op stoot, als een voortgejaagd wild, totdat hij het niet meer zal kunnen uithouden, maar machteloos zal nederzinken vs. 12. En aan de andere zijde: de rechtvaardigen zullen Jahwe's naam prijzen en de oprechten voor zijn aangezicht wonen, vs. 14. Ook al vertaalt men vs. 12, gelijk ik deed, in den biddenden vorm, omdat het aan de verzekering van vs. 13 voorafgaat, en dus formeel nog niet op de hoogte staat van het daarin gezegde, de

verzekerdheid zelf is er toch niet minder om. In vs. 13 ligt de waarborg, dat deze wensch zal worden vervuld. En daartegenover vs. 14. Ps. LXIV eindigt op soortgelijke wijze. Ook hier is het niet juist te zeggen, dat de dichter met de *rechtvaardigen* en de *oprechten* rechtstreeks op zich zelf heeft gedoeld; maar wel heeft hij ook hier de categorie genoemd, waartoe hij ook behoort. Het is die van degenen, die in de rechte verhouding tot God staan, d. i. die het verbond niet verbroken hebben, en niet wandelen op slinksche wegen, maar eerlijk en oprecht tegenover hem staan. De dichter ziet hier eenigszins af van zich zelf. Niet dat hij gered zal worden, is ten slotte de hoofdzaak; het ligt opgesloten in hetgeen den rechtvaardigen wedervaren zal; maar dit, dat, omdat God zich de ellendigen aantrekt, de vromen zijnen naam, d. i. hem zelf, zooals hij ook daarin openbaar wordt, prijzen zullen en genieten van zijne gemeenschap.

Dat laatste is de bedoeling van vs. 14ᵇ. Ps. CII : 29 heet het *de zonen uwer knechten zullen wonen, en hun nakroost zal bestaan voor uw aangezicht.* Het is dezelfde gedachte. Ps. LXI : 8 wordt iets soortgelijks van den koning gezegd. In dat *wonen* ligt de gedachte aan rust, bestand, duurzaamheid; in het *voor uw aangezicht* die van veiligheid, zoowel als van zaligheid. Hoe ver is hier de gedachte aan de vijanden, die den dichter omringen, hem lagen leggen, hem belasteren! Om zoo te spreken, zijn ze er niet meer. De bede *red mij van booze menschen, voor mannen des gewelds behoed mij*, en al wat dies meer zij, wordt niet meer gehoord. Voor de omgeving der zonde is in de plaats getreden het aangezicht Gods, en in de plaats van gebed sterkt lofzang en lied. Wat krijgt ook een psalm als de onze, hoe weinig stichtelijk hij bij den eersten aanblik ook schijnen moge, een andere kleur, als hij uit dat oogpunt bezien wordt. Het laatste is dan toch verheerlijking Gods en zaligheid.

Psalm CXLI.

Een psalm; van David.

Jahwe, ik roep u aan, haast u tot mij,
verleen gehoor aan mijn stem, wanneer ik tot u roep;
vs. 2. mijn gebed besta als reukwerk voor uw aangezicht,
de opheffing mijner handen als de avond-offergave.
vs. 3. Jahwe stel een wacht voor mijn mond,
bewaak de deur[1] mijner lippen;

---

1. *Het hier voor* deur *gebezigde woord* דַּל *komt elders in deze beteekenis niet voor. Het gewone woord is* דֶּלֶת*; waarschijnlijk moet dat ook hier gelezen worden.*

vs. 4. neig mijn hart niet naar eenige kwade zaak,
om goddelooze daden te begaan
met mannen[1], die euveldaders zijn,
en dat ik niet ete van hunne lekkernijen.
vs. 5. Slaat mij de rechtvaardige, het is gunst,
en bestraft hij mij, het is zalf voor het hoofd;
mijn hoofd weigert niet, wanneer hij vermaant,[2]
en mijn gebed is onder hunne rampen;
vs. 6. worden zij overgegeven in de handen hunner rechters,[3]
dan zullen zij mijne woorden hooren, dat zij liefelijk zijn.
vs. 7. Gelijk wanneer iemand een rots[4] in het land bewerkt en stuk slaat,
zijn onze beenderen verstrooid voor den mond van het doodenrijk.
vs. 8. Op[5] u, Jahwe, Heer, zijn mijne oogen;
bij u schuil ik, giet mijne ziel niet uit:
vs. 9. bewaar mij voor den strik, dien zij mij spanden,
en voor de valstrikken der euveldaders;
vs. 10. laten de goddeloozen vallen in hunne kuilen,[6]
terwijl ik voorbij ga.

---

1. *De hier gebezigde meervoudsvorm* אִישִׁים, *in plaats van* אֲנָשִׁים, *komt alleen nog voor Jes. LIII: 3, Spr. VIII: 4.*

2. *Voor* כִּי־עוֹד, *dat in het Hebreeuwsch tot den volgenden regel behoort, maar daar geen zin geeft, lees ik op voorgang van* Duhm, *die* כִּי־יָעִד *leest.* כִּי־יָעִיד. *Bij elke vertaling blijft het meervoudig suffix hier vreemd. Men houde echter in het oog, dat vers 5–7 vrijwel onverstaanbaar zijn, en de bovengegeven vertaling slechts een poging is, om er iets van te maken.*

3. *De hebreeuwsche tekst schijnt mij, zooals hij daar voor ons ligt, niet te verstaan. Er staat letterlijk:* worden hunne rechters neergestort (?) langs — *letterlijk in de handen van* — de rots. *Met* Duhm *schrap ik het woord* סֶלַע rots, *waardoor de in mijn vertaling gevolgde constructie ontstaat; daarentegen voeg ik het in in vs. 7. De leidsche vertaling heeft:* zelfs als hunne rechters mij langs de rots naar beneden werpen *enz.. Afgezien van de m. i. onmogelijke gedachte, die hierin wordt uitgesproken, kan toch ook* נִשְׁמְטוּ *niet als actief worden vertaald.*

4. *Het woord* rots *is hier door mij ingevoegd, zie de vorige aant.. De beenderen, over het veld verspreid, worden dan vergeleken met de splinters van een in stukken geslagen rotsblok. Het bezwaar van de leidsche vertalers, dat in ons vers twee beelden verward worden, een, waarin Israël met doodsbeenderen, en een, waarin het met een land, dat beploegd wordt, vergeleken wordt, vervalt dan. Misschien moet bij de door mij voorgestane opvatting het woord* בָּאָרֶץ *worden geschrapt; het kan een interpreteerende randglosse zijn, in plaats van het weggevallen* סֶלַע, *in overeenstemming met het werkwoord* פֹּלֵחַ.

5. *In het Hebreeuwsch begint vs. 8 met* כִּי. *Ik heb dit onvertaald gelaten, als gevende hier geen zin.*

6. *Voor* בְמַכְמֹרָיו in zijne kuilen *zal wel gelezen moeten worden met meervoudig suffix* בְמַכְמֹרֵיהֶם.

Wat bijzonderheden betreft, heeft deze psalm zoowel in taal als in inhoud veel, dat voor ons eigenlijk onverstaanbaar is. Tekstemendaties kunnen niet worden vermeden; toch komt men ook door deze niet tot klaarheid. Daarentegen schijnt mij de hoofdgedachte van den psalm niet onduidelijk. Deze verplaatst ons in een soortgelijke omgeving als de vorige. Ook de dichter van onzen psalm ziet zich omringd van goddeloozen en euveldaders, die hem strikken leggen en het op zijn leven gemunt hebben, vs. 9. Zelfs is het in dit opzicht reeds droevig met hem en de zijnen gesteld. Uit het beeld van vs. 7 kan moeilijk iets anders worden opgemaakt, dan dat de dichter met den kring, waartoe hij behoort, d. i. de gemeente, zich uiteengeslagen gevoelt, zonder bestand, niets dan geraamte, op het punt in het doodenrijk te worden neergestort.

Anders dan de dichter van den vorigen psalm staat hij echter bij dit alles niet stil. Het is de achtergrond, niet het onderwerp van zijn lied. Daarentegen neemt het gebed er meer plaats in in, en het is ook een ander gebed. Ik heb den indruk, dat de dichter van onzen psalm bang is voor zich zelf, meer dan voor anderen, en dit wel in dien zin, dat hij zich zelf wantrouwt, en vreest, niet te zullen blijven degene, die hij is. Ook in dezen psalm vinden wij een gebed om bewaring voor zijne vijanden, en met name voor de strikken, die dezen hem hebben gelegd. Toch komt dit eerst in de laatste plaats, vs. 9, en naar het mij toeschijnt meer, eensdeels als gevolg, anderdeels als noodzakelijke voorwaarde voor het andere, dan wel als datgene, waarom het gaat. Ook met hetgeen daarop onmiddellijk volgt, vs. 10, is dat het geval. In dit vers vinden wij de bede om bestraffing der vijanden, of liever: nog om iets anders, immers dat de goddeloozen vallen mogen in hun eigen netten, terzelfder tijd, dat hij, voor wien zij bestemd zijn, daaraan, door Gods bewaring, ongehinderd voorbijgaat. Er is daarin iets kalms; het hartstochtelijke van Ps. CXL : 10, 11 ontbreekt er in, het wordt als een vanzelfsheid gezegd. Vooral het *terwijl ik voorbij ga* treft mij. Er is iets in van het *totdat* van Ps. CXXIII : 2, een rustige, kalme verzekerdheid, dat het zoo en niet anders zal zijn. De bede, dat de goddeloozen in hun eigen netten mogen vallen, is die van Ps. VII : 16 v., vg. ook Ps. CXL : 6; zij is de bede, dat het kwaad zich zelf straffen moge.

Doch de dichter is niet aanstonds zoo ver. In het gebed, dat er aan voorafgaat, trekken verschillende punten de aandacht. Het eerste is, afgezien van den inhoud er van, het bidden zelf van den dichter. Deze *schuilt*, d. i. neemt de toevlucht bij Jahwe, vs. 1. Wij hebben deze uitdrukking in ons psalmboek meermalen gehad; zij heeft geen verklaring noodig; zij omvat in den grond der zaak alles, wat hier in aanmerking komt. Bij God zijn wij veilig; het leven van den vrome is bij God geborgen. Maar wil de mensch dit, niet minder noodig is ook, dat God het wil, dat deze er zich toe leent, en den mensch bij zich laat schuilen. In onzen psalm wordt de vraag, dat dit zoo zijn moge, uitgedrukt in twee beden, of liever in de bede, vs. 1, *Jahwe, ik roep u aan, haast u tot mij, verleen gehoor aan mijne stem, wanneer ik roep*, en in de verklarlng vs. 8, *op u Jahwe, Heer, zijn mijne oogen*. Wij zijn aan dergelijke woorden gewoon; toch zeggen zij zooveel, en verdienen, dat er bij stilgestaan wordt. Bij de laatste verklaring

denk ik aan Ps. CXXIV : 1, 2; ook aan Ps. XXV : 15; het is het uitzien, of Jahwe er ook is. Ook de bijvoeging van het woord *Heer*, vind ik niet zonder beteekenis. Wij hadden ze ook o. a. Ps. CXL : 8; er ligt altoos een beroep in op de macht Gods. Maar dan treft mij er ook in de bede *haast u tot mij*. Wij hadden ze evenzoo Ps. XXI : 6. De volledige vorm is *haast u tot mijne hulp*, Ps. XXII : 20, XL : 14, LXXI : 2. Maar niet altoos, en zoo ook hier niet, is de volledige vorm de rijkere. Niet om hulp alleen is het te doen, maar om God, om God in de nabijheid te hebben, teneinde bij hem te kunnen schuilen, en veilig bij hem te zijn. En nu weet de dichter, dat hij het zonder dien God niet lang meer zal kunnen uithouden. Vs. 7 versta ik niet. Ook de Statenvertaling kan als vertaling de toets niet doorstaan, en is op zich zelf weinig duidelijk. Bij de wijziging van den tekst, zooals ik die overnam, maar die zeer onzeker is, hebben wij althans deze begrijpelijke gedachte, dat, gelijk bij het stukhouwen van rotsen — ook Job XXVIII wordt gesproken van het uithouwen van mijnen in rotsen — de splinters en brokken steen overal verspreid liggen, „zoo ook onze beenderen" — men behoeft niet te denken aan de „dorre doodsbeenderen" van Ezechiël XXXVII : 1—14; men kan het woord evengoed verstaan in den meer algemeenen zin van *geraamte* — verstrooid liggen aan den ingang van het doodenrijk, d. w. z. op het punt, daarin te worden neergestort. De gemeente wordt ons dan voorgesteld als verbrijzeld door de mokerslagen van goddeloosheid en vijandschap. Hoe vast zij ook geweest moge zijn, het heeft haar niet gebaat; zij is uit elkander geslagen, en wat hare leden betreft, de dood is al, wat hen wacht. Is het wonder, dat onze dichter, die ook tot deze leden behoort, bij God vraagt om haastig te komen? Hij wil bij hem te schuilen; zal er nog lang tijd zijn, om het te doen?

Vandaar zijn bidden zelf. Ook zonder verderen inhoud heeft het beteekenis. Maar het heeft toch ook inhoud. Vs. 9 luidt deze: *giet mijne ziel niet uit*. De keuze van het werkwoord, v. g. a. a. Jes. LIII : 12, is natuurlijk gevolg van de voorstelling aangaande den samenhang van leven en bloed. Voor het overige is de bedoeling, dat God niet toelate, dat 's dichters bloed vergoten worde. Immers wat hij toelaat, doet hij ook zelf.

Toch nog eenmaal, al komt ten slotte 's dichters gebed neer op de bede om, bewaard voor de strikken des boozen, zijn weg te mogen vervolgen, zonder aan den dood te worden overgegeven, er is in dezen psalm toch ook nog een andere klank, die b. v. in den vorigen geheel ontbreekt. Het is die, ook in geestelijken zin te worden bewaard. Tweeërlei komt hier in aanmerking. In vs. 2 hooren wij de bede, dat zijn gebed — in den 2den regel is ook de *opheffing der handen* eenvoudig aanduiding daarvan, vg. Jes. I : 15 — bestaan, d. i. gelden, moge voor het aangezicht Gods als reukwerk en als het avond-spijsoffer. Deze woorden kunnen worden genomen als beeld zonder meer, terwijl dan voor reukwerk en avondoffer ook andere kultus-verrichtingen zouden hebben kunnen worden genoemd. Voor ons is deze opvatting zeker de eenvoudigste. Toch is de vraag, of er niet meer achter ligt. Bij *reukwerk* denk ik aan het volgens Exod. XXX : 7 iederen ochtend door den priester te ontsteken reukoffer; bij het *avond-spijsoffer* aan het z. g. *avond-tamid*, met het morgen-offer het kultus-offer

bij uitnemendheid, dat iederen dag moest worden gebracht. Welnu, ik stel mij voor, dat hetzij de plaats, waar de dichter zich bevindt, of de vijandschap zijner omgeving het den dichter onmogelijk maakt, deel te nemen aan dezen kultus, zij het, omdat deze voor een tijd in het geheel niet meer gehouden werd, of omdat hij er van was buitengesloten. Maar zoo staat hij dan buiten den kultus d. i. buiten de gemeente, d. i. naar het uitwendige te oordeelen, buiten Jahwe. Zou daartegen niets te doen zijn? O, dat God als surrogaat voor het offer zijn ootmoedig gebed wilde aannemen! Heb ik met deze opvatting gelijk, dan is vs. 2 niet eenvoudig breedere parallel van vs. 1, maar dan is dit het gebed, waarvoor hij een goedgunstig oor bij God vraagt: dat zijn gebed enz.. Wij hebben hier dan dit heerlijke verschijnsel, dat, hoe moeilijk het ook in den aanvang gevallen moge zijn, juist de vijandschap van menschen de gemeente verder gebracht heeft. Wat onmogelijk kan worden gemaakt, werd het; wat het niet kon, was de persoonlijke gemeenschap met God, het persoonlijk gebed. Heerlijk te mogen vragen, en van het antwoord verzekerd te kunnen zijn, dat, ook bij het wegvallen van iederen vorm, en als in de plaats van dezen, dit bestaan moge voor het aangezicht Gods.

Dit is het eerste; in vs. 3 volgt het tweede. De woorden hiervan, schoon voor *wacht* een woord gebruikt wordt, dat elders niet voorkomt, en het werkwoord *behoeden* hier op een vreemde wijze geconstrueerd wordt, zijn op zich zelf volkomen duidelijk en behooren tot die, welke in honderden en nog eens honderden omstandigheden van het leven te allen tijde en overal van toepassing zijn. Wie weet niet, het ieder oogenblik weer te moeten vragen: *stel, Jahwe, een wacht voor mijn mond, behoed de deur mijner lippen?* Toch is het hier zeker wel in meer bijzonderen zin bedoeld. Deze kan zijn die van Ps. XXXIX : 2, zoodat de dichter zou vragen, bewaard te blijven voor het onbehoorlijk spreken over Gods bestuur, zooals b. v. Job had gedaan; de verdrukking, die de vromen leden, kon hiertoe licht verleiden; zoo de leidsche vertaling. Toch denk ik liever aan iets anders, en wel aan afval in woorden, en meegaan met de goddelooze omgeving in uitingen van allerlei aard. Dat ook daarvoor groot gevaar bestond, is niet meer dan natuurlijk. Ook de tegenstelling met het gebed, vs. 2, komt daardoor meer tot haar recht. Dat God hem er voor beware, en, waar hij ook buiten de kultusgemeenschap luistert naar het gebed, zijn wacht zende, opdat het gebed niet vervangen worde door vervloeking, de belijdenis door verloochening, de uiting der vroomheid door leugentaal. Was niet juist deze laatste met alles, wat daarmede samenhangt, Ps. CXL : 4, 10, 12 als de zonde bij uitnemendheid van Israëls omgeving genoemd?

Maar naast deze, dat God beware voor afval in daden! Dat is vs. 4. Evenals in vs. 8 in het *giet mijne ziel niet uit,* staat ook hier het *neig mijn hart niet naar eenige kwade zaak,* in actieven vorm, waar wij zouden hebben gezegd, *geef, dat mijn hart zich niet neigt.* Toch is de hebreeuwsche vorm krachtiger en spreekt er nog meer gevoel van afhankelijkheid uit. Voor het overige is vs. 4 volkomen duidelijk. Het gevaar is, mee te gaan op slechte wegen en zich tot goddeloosheid te laten verleiden door mannen, die euveldaders zijn. Ik

denk aan Ps. L : 18 vv.. Wij hebben daar een voorbeeld van wat hier wordt bedoeld.

En dan komt er in den laatsten regel van vs. 4 nog iets bij. Er is niet alleen de altoos gevaarlijke besmetting der zonden; er is ook de bekoring van het leven der zondaren. In vs. 4[d] heet het *en dat ik niet ete van hunne lekkernijen.* Ps. LV : 15 was sprake van het hebben van „zoeten", vertrouwelijken omgang met dezen of genen. Hier hebben wij datzelfde in nog meer uitwendigen zin. Er is zulk een gevaar, zich te laten bekoren, mede te gaan eten van de lekkernijen en door deze te worden afgevoerd van het leven met God. Ik denk aan de bekende plaats, Joh. II : 16, *want al wat in de wereld is, de begeerlijkheid des vleesches, en de begeerlijkheid der oogen en de grootschheid des levens is niet uit den Vader, maar is uit de wereld.* „Wend, wend mijn oog van d' ijdelheden af" enz.. Dan, maar dan ook alleen, heeft het beteekenis, te bidden ook om uitwendige levensbewaring, en om te mogen voorbijgaan aan de strikken der goddeloozen.

En nu is in onzen psalm nog één punt, dat gereveleerd worden moet, maar waarvan de duidelijkheid in meer dan één opzicht te wenschen overlaat. Ik denk aan vs. 5, 6. Wat de hoofdgedachte betreft, vind ik er de verzekering in uitgesproken, dat de dichter niet vraagt, bij God te mogen schuilen, teneinde daardoor van moeilijkheden, rampen, bestraffingen Gods als zoodanig te worden verlost. Haat hem de rechtvaardige, het is gunst, d. w. z. vriendelijkheid, een teeken van liefde; en bestraft deze hem, het is als zalf voor zijn hoofd, d. w. z. als een eerebewijs, waarover men blijde kan zijn, vg. Ps. XXIII : 5. De dichter zal er zich niet aan onttrekken — *zijn hoofd weigert niet*, zooals het in den tegenwoordigen tekst eenigszins zonderling uitgedrukt wordt — wanneer de rechtvaardige hem op zijne wijze vermaant. Integendeel, wanneer zij, d. w. z. degenen, die hem aldus in trouwe liefde misschien velerlei moeite hebben aangedaan, in rampen zijn, dan zal hij voor hen bidden, en wanneer zij onder allerlei, wellicht valsche, beschuldigingen aan de rechters zijn overgeleverd, zullen zij merken, dat hij juist het goede van hen weet te vertellen, dat zijne woorden liefelijk zijn en dat zij dus in hem een verdediger hebben. Ik weet dat, vooral wat het laatste punt betreft, deze verklaring zeer hypothetisch is, en bovendien, zie aant. 3, op een ingrijpende tekstwijziging berust. Toch schijnt zij mij de eenige, die althans eenigszins begrijpelijk is en in den samenhang past.

Daarbij wijs ik nog op enkele dingen. En wel in de eerste plaats hierop, dat de tegenstelling niet is: bestraffing door een rechtvaardige en bestraffing door een goddelooze, maar bestraffing door een rechtvaardige en de lekkernijen der boozen. Welnu de dichter, die deze laatste niet wil, wil zich buigen onder de eerste, vg. Spr. XXVII : 6. Over deze is hij niet boos; deze bidt hij niet af; voor deze treft degenen, die ze hem aandoen, geen vloek; over al deze zal hij niet trachten zich te wreken: integendeel onder hunne rampen bidt hij voor hen, en komt in het gericht voor hen op. Maar zij zijn dan ook rechtvaardigen. Sommigen denken bij deze laatste kwalificatie aan God. De dichter zal er dan mee aanduiden, dat het beter is, door God gekastijd te worden, dan door menschen gevleid, en dat hij ook in dezen het lot der gemeente, die altoos onder

de tuchtroede Gods staat, deelen wil. Bij mijne opvatting van vs. 6, gelijk van den laatsten regel van vs. 5, gaat dit niet, en moet er ook bij *rechtvaardigen* aan menschen worden gedacht. Ik vind daarin niet het minste bezwaar. Tegenover menschen staan menschen, tegenover den eenen kring een andere, tegenover de wereld der goddeloozen de gemeente der rechtvaardigen d. i. der geloovigen. In de eerste zijn lekkernijen en goddeloosheid; in de tweede kastijdingen en een leven van gebed. Dat alles weet de dichter, en hij heeft zijn keuze gedaan; maar daarover klaagt hij dan ook niet. Zie zijn toestand en dien der zijnen. En nu komt de beschrijving van hun verstrooid zijn als splinters van een verbrijzelde rots, terwijl zij niet anders voor zich zien dan den dood. Dat is toch niet de kastijding, waarvan vs. 5 sprake is, en die de dichter beantwoorden wil met gebed. Daarom, zijn oog is op God; dat die hem bescherme, en uitredde, en door die uitredding toone, zijn eerste gebed te hebben gehoord!

Ik begon met te zeggen, dat deze psalm in zijn overgeleverden vorm heel veel onverstaanbaars voor ons heeft, maar dat toch de hoofdgedachte er van niet onduidelijk is. Ook in de nieuwe bedeeling zijn toestanden, waarin hij, niettegenstaande al het vreemde er van, volkomen toepasselijk is. Het zijn die, waarin de Christen zich voelt als een van de rots afgeslagen splinter daarneder liggende, met talloos vele anderen in dezelfde omstandigheden, maar elkander niet kunnende helpen, en op het punt om te sterven, nog erger om te worden meegevoerd met den stroom, en zonder uitwendig houvast, overgelaten aan zijn gebed, dit gebed te zien uitsterven, te zien overgaan in allerlei andere uitingen, en ten slotte om te worden bekoord door de lekkernijen der wereld, en met de mannen, die euveldaders zijn, in goddeloosheid slechtheid te gaan bedrijven van allerlei aard. Dat wij in zulke omstandigheden van onzen psalmist willen leeren en, de kastijding van den kant der gemeente niet vreezende, willen schuilen bij onzen God! Op u, Heer, zijn mijne oogen, giet mijn leven niet uit.

Psalm CXLII.

Een . . . . . . 1; van David, toen hij in de spelonk was 2; een gebed.

vs. 2. Met luider stem[3] roep ik tot Jahwe,
met luider stem smeek ik Jahwe om ontferming;
vs. 3. ik giet mijne klacht voor zijn aangezicht uit;
mijne benauwdheid maak ik hem bekend,

---

1. *Zie bij Ps. XXXII, aant. 1.*
2. *Vg. het opschrift van Ps. LVII, en 1 Sam. XXII: 1—5.*
3. *Letterlijk:* met mijne stem.

vs. 4. terwijl mijn geest in mij versmacht.[1]
Maar gij kent mijne sporen;[2]
op den weg, dien ik ga,
hebben zij heimelijk een strik gespannen.
vs. 5. Ik schouw naar rechts, en zie uit[3] . . . .
er is niemand, die mij kennen wil;
de toevlucht is mij ontzonken;
niemand vraagt naar mijn ziel.[4]
vs. 6. Tot u Jahwe, heb ik geroepen,
ik heb gezegd: gij zijt mijn schuilplaats,
mijn deel in het land der levenden.
vs. 7. Luister naar mijn geschrei,
want ik ben zeer verzwakt;
bevrijd mij van mijn vervolgers,
want zij zijn sterker dan ik;
vs. 8. voer mijne ziel uit den kerker,
om uwen naam te loven.
Rechtvaardigen zullen zich om mij verzamelen,
wanneer gij mij weldoet.

Deze psalm verplaatst ons in een soortgelijke omgeving als de beide vorige, en staat dan ook, wat het karakter er van betreft, met deze vrijwel op ééne lijn. Een verschil er tusschen is, dat in den onzen alles ontbreekt, wat naar vervloeking der vijanden of naar bede om wraak zweemt. Ook van zelfverheffing is er niet het minste spoor in. Daarentegen spreekt er zich misschien nog sterker dan in de beide vorige een levend Godsvertrouwen in uit, en beslaat het gebed er nog grootere plaats in.

In het opschrift wordt onzen psalm toegekend aan David *toen hij in de spelonk was.* Het herinnert aan dat van Ps. LVII. Gedacht zal wel zijn aan de spelonk

---

1. *Meestal wordt deze regel niet met het voorgaande, maar naar de versverdeeling in het Hebreeuwsch met het volgende verbonden, en wel òf zoo, dat vs.* 4^{b} *de nazin wordt, òf zoo, dat deze regel als een tusschenzin, vs.* $4^{c\ d}$ *daarentegen als nazin beschouwd wordt. Noch het een, noch het andere schijnt mij verkieselijk; vg. Ps. LXXVII:4.*

2. *In het Hebreeuwsch staat het enkelvoud* נְתִיבָתִי; *daarentegen in de oude grieksche vertaling, die ik hier volgde, het meervoud.*

3. *Voor* הַרְאֵה *is te lezen* יְרָאֹה (*inf. abs.*). *Vg. Ps. CX:5 en CXXI:5 waar blijkt, dat men zich den beschermer dacht aan zijn rechterhand.*

4. *Anderen verbinden* לְנַפְשִׁי *met* אֵין, *en vertalen:* mijne ziel heeft niemand, die (*naar haar*) vraagt, *vg. Ezech. XXXIV:6. Daarentegen hebben wij de door mij onderstelde constructie o. a. 2 Sam. XI:3 met de beteekenis:* informeeren naar.

van *Adullam,* 1 Sam. XXII:1—5, 2 Sam. XXXIII:13 vv.. Dat vooral vs. 8 daartoe aanleiding gegeven heeft, is begrijpelijk; toch wijst het daar voor *kerker* gebezigde woord, dat alleen nog Jes. XLI: 7 voorkomt, op iets anders; ook maakt de zoo even genoemde verwantschap met de beide vorige psalmen jongeren oorsprong waarschijnlijk. Dat er in Israëls geschiedenis, met name in die van den lateren tijd, tal van episoden zijn, waarin zulk een psalm uit 's harten diepsten grond kan zijn gedicht, behoeft geen betoog. Ook in het leven van menigen Christen zijn er.

Verder heet onze psalm evenals Ps. XL een *gebed,* vg. het onderschrift van Ps. LXXII en Hab III: 1. In deze benaming wordt het karakter van den psalm teruggegeven. Vs. 2—4ᵃ vormen den aanhef er van. Over Jahwe wordt daar in den 3den persoon gesproken; de dichter deelt mede, wat hij gaat doen. Van vs. 4ᵇ af volgt dan de inhoud van het gebed, waarin het woord in den 2den persoon tot Jahwe wordt gericht.

Over den toestand, waarin de dichter zich bevindt, behoef ik weinig te zeggen. Hij is in nood, vs. 4. Deze bestaat hierin, dat men strikken legt op zijn weg, vs. 4, — het is de gewone klacht, die wij om geen vroegere psalmen te noemen, ook hadden Ps. CXL: 6, CXLI: 9 — en hem vervolgt. Wie het zijn, die dit doen, weet ik niet; evenmin hoe zij het doen. Vs. 7ᵇ heet het, dat zij sterker zijn dan de dichter; men kan ook vertalen: *hem te sterk,* vg. Ps. XVIII: 19ᵇ. Hij zelf is verzwakt, vg. Ps. LXXIX: 8, en heeft het gevoel, in een kerker te zijn. In de reeds genoemde plaats Jes. XLII: 7 wordt dit zelfde woord gebruikt van de, naar het vs. 22 ald. heet: in holen verstoken en gevangenissen verborgen, buitgemaakte en uitgeplunderde ballingen te Babel. Of er tusschen deze plaats en de onze hetzij literarisch, het zij historisch verband bestaat, durf ik niet beslissen, en evenmin, of het woord in beide plaatsen in overdrachtelijken, dan wel in eigenlijken zin is bedoeld; wat onze plaats betreft, schijnt mij het eerste verre het waarschijnlijkste.

Maar het is niet enkel de uitwendige nood, die den dichter tot bidden brengt. Het is veel meer de volstrekte eenzaamheid, waarin hij verkeert. Zijn geest versmacht, zoo heet het vs. 4, vg. Ps. LXXVII: 4, en er is niemand, die zich om hem bekommert. Wij kunnen ons dit gevoel zoo levendig voorstellen. Hij ziet naar de rechterzijde, of niet een, die hem verdedigen wil, gereed staat, zie aant. 6, maar niemand is daar. Het willen *kennen* is eigenlijk: het voor hem opnemen.

Juist het tegenovergestelde is met onzen dichter het geval. Vandaar ook vs. 5ᵇ: *de toevlucht is mij ontzonken,* ik heb geen toevlucht meer. Niemand vraagt naar zijn ziel, of zooals er eigenlijk staat: neemt informaties naar hem. Het woord vs. 5ᵇ komt evenzoo voor Amos II: 14, vg. ook Job XI: 20, en wordt daar gebruikt van het zich niet kunnen onttrekken aan het oordeel Gods; nergens is hulp; hij staat alleen in den storm.

En nu bidt onze dichter. De woorden, waarmee hij zijn gebed aankondigt, vs. 2, 3, herinneren deels aan Ps. XXX: 9, vg. ook LXXVII: 2, deels aan het opschrift van Ps. CII. Vs. 2 bevat een tautologie, die men misschien zou kunnen wegnemen door, zooals voorgesteld is, het tweede *met luider stemme* te schrappen.

Wat de gedachte betreft, verwijs ik naar Ps. III: 5. Mij treft altoos in vs. 3 dat *ik giet mijne klacht uit*, vg. Ps. XLII: 5 *mijne ziel*, Ps. LXII: 9 *mijn hart*, *voor hem uit*. De dichter wil zich in zijn gebed laten gaan; er behoeft voor God niets verzwegen te worden. Ook het *terwijl mijn geest in mij versmacht, maak ik mijne benauwdheid bekend*, zegt zooveel. Daaraan sluit de inhoud van het gebed zich aan. God wordt aangesproken, zonder dat de dichter vooreerst zijn naam nog noemt; deze komt eerst vs. 6.

Vs. 4 luidt: *gij kent mijne sporen*. Wij hebben daarbij niet in de eerste plaats te denken aan 's dichters zedelijken wandel. De bedoeling is, dat God weet, hoe zijn weg is, vg. Ps. LXIX: 20, door hoeveel moeilijkheden en gevaren heen gaande, in hoeveel donkerheden gehuld, op hoe treurige vooruitzichten uitloopende. Ik breng daarom dit woord in verband met den laatsten regel van vs. 3. Het is, als zegt de dichter: wat ik zou willen doen, u, o God, mijn weg bekend maken, ik kan het niet, maar het is ook niet noodig; gij — er ligt in het Hebreeuwsch meer nadruk op dit woord dan uit de vertaling blijkt — kent mijn weg. En nu noemt hij maar twee dingen, maar dat is ook genoeg: de gevaren op zijn weg, en zijne eenzaamheid. In nauw verband hiermee staat vs. 6. Daar staat de dichter eenzaam en verlaten. En toch, had hij niet in vroeger dagen meermalen tot God geroepen en gezegd: *gij zijt mijne schuilplaats, mijn deel in het land der levenden?* Dat God er dan ook naar handelde, en hem verloste!

Hiermede komen wij tot de tweede helft van den psalm, het eigenlijke gebed. Er is zoowel een scherpe tegenstelling als een innerlijk verband tusschen vs. 5 en vs. 6. De eenzaamheid van vs. 5 had niet zoo pijnlijk gevoeld kunnen worden, als de gedachte van vs. 6 niet in zijne ziel had geleefd.

God is zijne schuilplaats; God is ook zijn *deel* in het land der levenden. Deze uitdrukking hadden wij ook Ps. XVI: 5, en LXXIII: 26. Er wordt mee gezegd, zoowel dat God het eigendom is van den vrome, d. w. z. dat hij in de onmiddellijke nabijheid Gods leeft, als ook dat hij niets anders verlangt dan wat hij in God bezit. De zelfde gedachte komt ook tot uiting in Ps. XXVII: 13, en LII: 7. De bedoeling van het *in het land der levenden* is: hier op aarde, terwijl ik nog leef. Maar zoo onderstelt zij dan ook het leven. Er zijn plaatsen in het psalmboek, waar met het oog op de gemeenschap met God de dood overzien wordt, als niet bestaande geacht. Toch is dat niet de heerschende toon. Deze is, dat met den dood scheiding intreedt ook ten opzichte van God, en dat men alleen in het land der levenden dezen werkelijk heeft. Maar daardoor leeft men dan ook; *zoo ik niet had geloofd*, *dat in dit leven* enz..

En nu voelt onze dichter zich toch zoo bij uitstek verlaten. Ik noemde dit de pointe van onzen psalm. Vs. 7, 8ª zijn de kreet van een mensch, die voelt, dat hij op het punt is om te komen, maar die daarmee ziet verloren gaan niet enkel zijn leven, maar ook zijn geloof, zijn verzekerdheid, dat men zich in God niet bedriegt. *Ik heb gezegd* enz., vs. 6, maar dan nu ook: *o God maak het waar*, vs. 7. Wat ik naar aanleiding van den vorigen psalm opmerkte, dat het schuilen bij God, zal het werkelijk beteekenis hebben, door God zelf moet worden gewild, toegelaten, men zou kunnen zeggen: aanvaard, geldt ook hier.

Gij zijt mijn schuilplaats, o God, maar daarom dan ook: *luister naar mijn geschrei, want ik ben zeer verzwakt, bevrijd mij van mijn vervolgers, want zij zijn sterker dan ik; voer mij uit mijn kerker.* En dat niet alleen om hem zelf. In den tweeden regel van vs. 8 komt op eenmaal een toon, die volkomen natuurlijk is, en dien wij in ons psalmboek meermalen, eigenlijk voortdurend, hebben hooren aanslaan, maar die toch in dit lied een nieuw element brengt. Het is niet alleen eigen behoud, waarom het bij den bidder gaat, het is ook de verheerlijking Gods. *Opdat Jahwe's naam geprezen* worde, opdat men zou kunnen vertellen als hoedanig God zich ook in dezen weer bekend gemaakt heeft. Gods lof hangt zoo nauw samen met de redding der vromen. Er is waarheid in het woord, natuurlijk: „mag uw naam maar eer ontvangen; 't ga ons slecht of 't ga ons goed", enz.; maar dat is niet de stemming van den psalmdichter. Niet in den kerker, maar in de vrijheid, niet terwijl men zich gebogen gevoelt onder vreemde overheersching, maar terwijl men het hoofd fier opheffen mag, niet als een machtelooze, die den dood voor zich ziet, maar als een levende en die het leven geniet, prijst men zijn God. Dat het ook met dezen dichter nog eens zoo worde!

Men kan de tweede helft van vs. 8 ook anders vertalen, en wel: den derden regel als wensch: *dat de rechtvaardigen* enz.. Toch geef ik de voorkeur aan mijn vertaling; er komt daardoor in deze verzen iets, dat men terecht een messiaansch uitzicht genoemd heeft. De dichter heeft gesproken van het prijzen van den naam van Jahwe; het zal daartoe komen; de rechtvaardigen d. w. z. de geloovigen, de gemeente van Israël, zullen zich rondom dezen thans nog zoo zwakken, ellendigen, verlaten lijder, maar die dan een getuige van de wondermacht Gods zijn zal, verzamelen en hem aanzien en in hem zien een bewijs, hoe God helpt. Dit zal, dit kan niet anders; God stelt niet te leur. Wij hebben hier datzelfde vooruitgrijpen door het geloof van wat men in het heden nog smartelijk mist, dat wij ook elders herhaaldelijk konden opmerken, en dat de eigenaardige heerlijkheid is van het lied, ook van het gebed des geloofs. Men zou ook kunnen vertalen: *omdat* gij mij weldoet. De onderstelling is voor het geloof zekerheid, de hypothetische tijdsbepaling aanduiding van iets, dat zeker komen zal. Het woord hier voor *weldoen* gebruikt, en dat b.v. Ps. CIII : 10 de beteekenis heeft van *vergelden*, hadden wij in dezelfde beteekenis als hier ook Ps. CXVI : 7, CXIX : 17. Toch denk ik vooral aan Ps. XIII : 16. Ook daar vertolkt het den juichtoon van het geloof, waarmee de psalm eindigt, waarmee men ook zoo gaarne het leven zou willen eindigen. God heeft welgedaan; aan de eenzaamheid is een einde gemaakt; men weet zich in het midden der „groote gemeente", Ps. XXII : 26, „in de tegenwoordigheid van al zijn volk", Ps. CXVI : 18; en het loflied weerklinkt. Er is niets beters dan op die wijze te bidden. Men kan zeggen, dat zulk een gebed ook de eenzaamheid zelf overwint.

Psalm CXLIII.

Een psalm; van David.[1]

Jahwe, hoor mijn gebed,
verleen gehoor aan mijne smeekingen;
naar uwe trouw[2] antwoord mij, naar uwe gerechtigheid,
vs. 2. en treed niet in het gericht met uwen knecht,
want voor u is geen levende rechtvaardig.
vs. 3. Want de vijand vervolgt mijne ziel,
vertrapt mijn leven tegen de aarde,
doet mij in duisternis nederzitten,
als degenen, die voorlang[3] gestorven zijn,
vs. 4. en mijn geest versmacht in mij,
mijn hart is in mijn binnenste ontsteld.
vs. 5. Ik gedenk de dagen van oudsher;
ik overdenk al uw doen;
over het werk uwer handen peins ik;
vs. 8. ik breid mijne handen tot u uit;
mijne ziel is als een dorstig land voor u.
sela.[4]
vs. 7. Antwoord mij haastelijk, Jahwe;
mijn geest bezwijkt;
verberg uw aangezicht niet voor mij,
dat ik gelijk worde met die in den kuil neerdaalden;
vs. 8. verzadig[5] mij in den morgenstond met uw gunst,
want op u vertrouw ik;
doe mij kennen den weg, dien ik gaan moet,
want tot u hef ik mijne ziel op;

---

1. *De oude grieksche vertaling voegt hier nog aan toe:* toen zijn zoon hem vervolgde, *waarbij natuurlijk aan Absalom gedacht is.*

2. *In overeenstemming met de oude grieksche vertaling brengen sommigen het* naar uwe trouw *tot den tweeden regel; het* antwoord mij naar uwe gerechtigheid *wordt dan de derde.*

3. *In het Hebreeuwsch staat hier het gewone woord voor* eeuwig, עוֹלָם; *vandaar anderen:* de voor eeuwig gestorvenen.

4. *Zie bij Psalm III, aant. 1.*

5. *Voor* הַשְׁמִיעֵנִי doe mij hooren *lees ik* הַשְׂבִּיעֵנִי, *vg. Ps. XC : 14.*

vs. 9. Bevrijd mij van mijne vijanden, Jahwe,
want tot u vlucht ik;[1]
vs. 10. leer mij uw welgevallen doen,
want gij zijt mijn God;
uw goede geest[2] leide mij op een effen pad.[3]
vs. 11. Om uws naams wil, Jahwe, behoud mij in het leven,
voer naar uwe gerechtigheid mijne ziel uit de benauwdheid,
vs. 12. en verdelg[4] mijne vijanden naar uwe gunst,
en doe omkomen allen, die mijne ziel benauwen,
want ik ben uw knecht.

Veel originaliteit, wat wijze van uitdrukking betreft, vinden wij in dezen psalm niet. Voor een groot deel bestaat hij uit reminiscencen uit andere psalmen, een enkele maal ook uit Job en Klaagliederen. Als zoodanig noem ik bij vs. 2 Job IV: 17 IX: 2; bij vs. 3^{ab} Ps. VII: 6; bij vs. 3^{cd} Klaagl. III: 6, Ps. LXXXVIII: 5—7; bij vs. 4 Ps. LXXVII: 4, CXLII: 4; bij vs. 5 Ps. LXXVII: 6, 12 v; bij vs. 6^{b} Ps. LXIII: 2; bij vs. 7 Ps. LXIX; 18, LXXXIV; 3, XXVII: 9, XXVIII: 1; bij vs. 8^{a} Ps. XC: 14; bij vs. 8^{bcd} Ps. XXV: 1, 2^{a}, 4^{a}; bij vs. 12^{c} Ps. CXVI: 16.

Evenals de vorige, al heet hij zoo niet, is onze psalm een gebed, en wel niet anders dan dat. Zelfs de uiting van blij vertrouwen, waarmee Ps. CXLII eindigt en die ten slotte aan dezen nog een eenigszins anderen toon geeft, ontbreekt. Dat hij, zie bij Ps. CXXX, bl. 277, in de oude christelijke kerk als de laatste der zeven z.g. *boetpsalmen* beschouwd werd, berust waarschijnlijk op de bede vs. 2, laat zich echter met het oog op den verderen inhoud er van moeilijk rechtvaardigen. Een eigenlijken toon van boete en berouw slaat onze dichter niet aan.

De omstandigheden, die aanleiding geven tot het gebed, schijnen vrijwel dezelfde te zijn als bij den vorigen psalm, maar laten zich ook hier niet scherp afteekenen. Wij vernemen alleen, dat de dichter zich door voor ons niet nader te definieeren vijanden benauwd en ten doode toe vervolgd weet, vs. 3, 7, 11. Hij voelt zich in de donkerheid, waarin hij verkeert, als levend begraven en

---

1. *In het Hebreeuwsch staat* כִּסִּיתִי ik bedek, *dat echter geen zin geeft. In de plaats daarvan lees ik met de oude grieksche vertaling* נַסְתִּי. *Anderen lezen* חָסִיתִי ik schuil, *dat ook in één hebreeuwsch handschrift schijnt te staan, maar waarbij de praepositie* אֶל *niet past; nog anderen lezen* חִכִּיתִי ik hoop.

2. *In het Hebreeuwsch behooren de woorden* uw goede geest *nog tot den vorigen regel; voor den gedachtengang past dit niet; de door mij gevolgde verbinding is die van de oude grieksche vertaling.*

3. *In het Hebreeuwsch staat* אֶרֶץ land. *Met verscheiden hebreeuwsche handschriften lees ik* אֹרַח pad, *vg. Ps. XXVII: 11.*

4. *Men zou hier en in den volgenden regel ook kunnen vertalen:* gij zult verdelgen, *en* zult doen omkomen; *uiting van vertrouwen in plaats van gebed.*

gelijk geworden aan degenen, die reeds lang gestorven zijn, d. w. z. vergeten, als niet meer aanwezig beschouwd, vg. Ps. LXXXVIII : 6. Dat dit alles als — volkomen begrijpelijke — beeldspraak moet worden opgevat, spreekt vanzelf. Wij hebben deze, zoowel ten opzichte van het volk in zijn geheel als met het oog op bijzondere personen, meer gehad.

In deze omstandigheden zoekt de dichter zijn hulp bij Jahwe. Zijn geest bezwijkt en versmacht; zijn hart is ontsteld; als een naar water dorstend land ligt zijn ziel voor Jahwe. Dat deze ze drenke, ze verkwikke, ze tot nieuw leven doe komen! Tot hem breidt hij, als in gebedshouding voor hem staande, zijne handen uit, en heft zijne ziel, d. w. z. geheel zijn zielsbegeeren, naar hem op, vs. 4, 6, 7, 8. Al deze uitdrukkingen zijn ons ook van elders bekend (zie de boven aangehaalde reeks van verwante plaatsen), en ook de geestelijke toestand, die er door beschreven wordt, behoeft geen verklaring. Hoe meer de dichter door menschen vervolgd en vergeten wordt, hoe meer zijn verlangen naar God uitgaat. Om dezen is het te doen.

De psalm, maar daarmee ook het gebed, laat zich in twee helften verdeelen, vs. 1—6, vs. 7—12, die beide aanvangen met een bede om gehoor, d. i. om *antwoord*. Dat dit antwoord haastig kome, vs. 7; doet het dat niet, dan is het te laat. De dichter wacht het in tweeërlei vorm, en wel deels in dien van redding, deels in dien van gunstbetoon. Beide behooren bijeen en komen feitelijk op hetzelfde neer, maar moeten logisch onderscheiden worden als vertegenwoordigende de eene de meer uitwendige, de andere de meer geestelijke zijde er van. Welke van deze voor den dichter de eerste plaats inneemt, laat zich niet zeggen. Opmerkelijk is uit dat oogpunt vs. 12. Een der commentatoren zou hier in plaats van *naar uwe gunst* willen lezen met een kleine tekstwijziging *in uwen toorn*, daar volgens hem de verbinding van Gods gunst met de verdelging der vijanden een „afschuwelijken" indruk maakt. Deze opvatting berust op absolute miskenning èn van den toestand, waarin zich de dichter blijkens zijn beden bevindt, èn van het wezen der hier bedoelde gunst Gods. Het is voor den dichter een zaak van leven of dood: òf hij, òf zijne vijanden. Blijven zij in het leven, dan is hij verloren; zal hij gered worden, dan moeten zij worden verdelgd. Vandaar dat hij de verdelging der vijanden eerst in de laatste plaats noemt, terwijl hij voor het overige bij het zeer algemeene blijft staan. God redde hem, voere hem uit de benauwdheid, behoude hem bij het leven en doe hem alzoo niet worden gelijk degenen, die in den kuil nederdaalden.

Hierbij wijs ik op dat *in het leven.* Er ligt meer in dan eenvoudig een blijven bestaan. Is donkerheid en dood voor den dichter het beeld der ellende, het „leven" is het tegenovergestelde daarvan; het is licht en vroolijkheid, een leven, dat dien naam werkelijk verdient. Vandaar ook dat *in den morgenstond.* Voor de beteekenis er van verwijs ik, evenals bij het gelijkluidende Ps. XC : 14, naar het gezegde bij Ps. XLVI : 6. Men kan het opvatten òf als den wensch dat, als weer een nieuwe dag zal zijn aangebroken, het heil aanwezig zal zijn, òf omgekeerd meer beeldsprakig als de verklaring dat, als het heil doorbreekt, de nacht zal hebben plaats gemaakt voor den dag.

Maar hiermee zijn wij dan ook eigenlijk de „redding" als zoodanig reeds voorbij. Het is te doen om Gods gunst. Reeds hierin zal deze openbaar worden, dat God zijn oor tot 's dichters smeekingen neigt, vs. 1, dat hij hoort en hem antwoordt, en zijn aangezicht niet voor hem verbergt, vs. 7. Eigenlijk zeggen al deze woorden hetzelfde. Toch is het laatste het verst reikende. Het verbergen voor den dichter van zijn aangezicht d. i. van zich zelf, wil van Gods zijde zeggen: zich terugtrekken, niet meer met hem te doen willen hebben, hem aan zijn lot overlaten. Maar als dit geschiedt, is de dichter ook weg, dan is zijn leven ook weg, dan is zijn leven geen leven meer, maar niet anders dan dood.

Daartegenover staat de bede vs. 8: *verzadig mij in den morgenstond met uwe gunst.* Evenals in Ps. XC: 14 trekt ook hier dat *verzadig*, zie aant. 3, de aandacht. Bij Gods gunst geldt alles of niets. Die ze heeft, heeft alles, verzadiging en volheid van vreugde; die ze niet heeft, heeft niets.

In dit alles is niets bijzonders; ook in andere psalmen vinden wij hetzelfde. Daarentegen treedt in onzen psalm de wel niet exceptioneele, maar hier in bijzondere mate geaccentueerde motiveering van het gebed op den voorgrond. Deze heeft twee zijden. De dichter beroept zich op de *trouw* en de *gerechtigheid* Gods, vs. 1; of, wat in den grond der zaak op hetzelfde neerkomt: hij smeekt om levensbehoud *om den wille van den naam van Jahwe*, vs. 11. Vooral de bij den eersten oogopslag vreemde tegenstelling tusschen vs. 1 en 2 geeft hier licht. In laatstgenoemd vers vraagt hij, dat Jahwe niet met hem in het gericht trede; wel is hij zijn knecht, maar in het gericht Gods kan toch ook hij evenmin als iemand anders bestaan. De woorden van vs. 2^b *want voor u is geen levende rechtvaardig*, herinneren aan Job IX: 2, maar ook aan Ps. CXXX: 3. Wat dit laatste vers betreft, alleen met dit onderscheid, dat in onzen psalm niet eens van het daar op den voorgrond staande *in gedachtenis houden van overtredingen* sprake is; ieder mensch als zoodanig staat schuldig voor God. In de aangehaalde plaats uit Job treedt dit vooral maar zijne theologische zijde naar voren: God, wat hij ook doet, heeft altoos gelijk. In den mond van den lijder is daarin iets bitters: tegen God valt nu eenmaal voor den mensch niet te strijden. In onzen psalm is dit laatste niet het geval. Veeleer staat hier dezelfde gedachte op den voorgrond als Ps. LI: 6. Zooals daar was gezegd, dat de gemeente tot in het diepst van haar wezen onrein is, en er geen tijd in haar leven, zelfs niet in haar embryonischen toestand geweest is, waarin zij dat niet was, wordt hier uitgesproken de algemeenheid dezer onreinheid voor God. Maar zoo kan de dichter dan ook niet pleiten op iets in zich zelf. Deed hij het, hij zou zelf beschuldiging van Gods zijde uitlokken; wat hij lijdt, ook al is de samenhang er van met bepaalde zonden niet aan te wijzen, is a priori verdiend. Bij Ps. LI: 6 schreef ik: „dat hier aanknoopingspunten liggen voor de leer der erfzonde, valt in het oog;" hier zou ik willen spreken van aanknoopingspunten met het woord des apostels Rom. III: 23, *want wij hebben allen gezondigd, en derven de heerlijkheid Gods*, maar dan ook met wat daar onmiddellijk op volgt, vs. 24: *en worden om niet gerechtvaardigd uit zijne genade door de verlossing die in Christus Jezus is.*

Dit is het slot van vs. 1. Eigenaardig komt hier de meermalen besproken

beteekenis van het woord *gerechtigheid* uit. Dat dit niet beteekent *iemand doen, naardat hij verdient,* behoeft met oog op vs. 2 geen betoog. *Gericht* en *gerechtigheid* zijn hier woorden van geheel verschillende portée. Juist omdat de mensch in het gericht Gods niet bestaan kan, doe deze hem naar zijne d. i. naar Gods gerechtigheid. Wat dit laatste betreft, is de mensch hier: de Israëliet, in de nieuwe bedeeling: de geloovige. De gerechtigheid Gods is, dat hij handelt naar de door hem zelf gestelde norm, m. a. w. dat God zich houdt aan zich zelf. Vandaar de parallellie tusschen de woorden *gerechtigheid* en *trouw;* maar vandaar ook dat het woord *uw knecht* beteekenis heeft. Onze dichter weet zich te staan in een bepaalde verhouding tot God; God heeft hem daarin gebracht; dat God nu ook dienovereenkomstig handele, en hem redde *om den wille zijns naams.* In dit laatste ligt, op ezechiëlsche wijze, de gedachte *om zich zelfs wil,* omdat God zich zelf anders een démenti geven zou; maar ook *om den wille van hetgeen hij van zich zelf bekend gemaakt heeft.* Hoe zou men dat kunnen gelooven, indien hij nu zijn knecht in den steek liet? nog sterker: hoe zou in dat geval zijn verbond met, zijn openbaring aan, zijn betrekking tot Israël als iets werkelijks kunnen worden erkend? Wij bidden *om Christus' wil;* het is niets anders, alleen nog wat voller, dan wat hier heet *om den wille uws naams.*

Op deze gedachte berust vs. 5. Vergist de dichter zich ook? is er wel aanleiding, om, geloovende aan de trouw en de gerechtigheid Gods, redding te wachten? De geschiedenis geve het antwoord. Vs. 5 herinnert aan het bekende woord uit Ps. LXXVII „'k zal gedenken, hoe voor dezen mij de Heer heeft gunst bewezen" enz.. Wat God gedaan heeft, beslist over wat hij zal doen. Dat men zich dus in het eerste verdiepe, naarmate men meer behoefte heeft aan zekerheid omtrent het laatste. Ook het verband tusschen vs. 5 en 6, vrijwel hetzelfde als tusschen Ps. LXII: 5, 6, komt daarmee tot zijn recht.

Toch is dit alles slechts ééne zijde van de motiveering van het gebed. Er is ook nog een andere. Uit vs. 2 blijkt, dat de dichter zich niet beroept op iets in zich zelf. Maar daarom is het toch waar, dat, als God den mensch eenmaal in een bepaalde verhouding tot zich gebracht heeft, op deze ook van de zijde des menschen mag worden gepleit. Onze dichter doet dat herhaaldelijk. Reeds vs. 2 in het zoo even besproken verband noemt hij zich den *knecht van Jahwe.* Aan het slot van den psalm komt hij daarop terug. Het is op soortgelijke wijze als Ps. CXVI: 16 de pointe van zijn gebed. God is zijn God, vs. 10 — de dichter spreekt in onzen psalm voortdurend in den tweeden persoon tot Jahwe, en geeft daardoor aan dergelijke verklaringen nog meer innigheid — maar zoo is hij dan ook zijn knecht. Daaruit volgt niet alleen, dat hij zijne handen tot hem uitbreidt, vs. 6, en zijne ziel tot hem opheft, vs. 8, maar ook, dat hij verklaren kan: *op u betrouw ik,* vs. 8, *tot u vlucht ik,* vs. 9. De dichter wacht alles van God. Hij heeft gebeden, in wat wij misschien zouden kunnen noemen: meer negatieven zin, om redding, en in meer positieven, om openbaring van gunst; maar hij stelt zich nu dan ook geheel in de handen Gods en vraagt om door hem te worden geleid.

In dit opzicht brengen vs. 8^c en vs. 10^c een eenigszins nieuw element in

den psalm. Men kan deze beden opvatten in meer uitwendigen of in meer geestelijken zin. In het eerste geval vraagt de dichter, dat God hem er voor beware, op wegen te gaan, die hem, eenmaal gered, weder in de macht des vijands brengen zouden. Zoovele gevaren dreigen; dat God te midden daarvan hem den weg wijze, dien hij gaan moet en hem leiden langs een effen spoor! Evenals Neh. IX : 10 — de eenige plaats, waar deze uitdrukking ook voorkomt — is Gods „goede geest" dan het middel, waardoor God de zijnen ook in de dingen van het gewone leven leidt. Daarentegen geldt in het andere geval deze leiding het zedelijk leven. Wetende, dat voor God geen mensch rechtvaardig is, maar daarom ook de mogelijkheid vreezende, van door zijn gedrag te vervallen buiten de sfeer van Gods trouw, vraagt onze dichter dan daarvoor te worden bewaard. De weg, dien hij gaan moet, is dan de weg der geboden Gods; Gods goede geest de geest van besturing en onderwijzing; het effen pad zonder kronkelwegen en geestelijke schuilhoeken. Vooral het begin van vs. 10 maakt deze opvatting wel de meest waarschijnlijke.

Maar zoo ligt daarin dan ook de aanvaarding van 's dichters eigen belijdenis *want ik ben uw knecht.* Daarmee eindigt de psalm. De dichter wenscht het te zijn, omdat hij het is. God houde hem er bij door zijn geest! En als hij hem bij het leven bewaart, beware hij hem ook bij zich zelf!

Psalm CXLIV.

Van David. [1]

Geprezen zij Jahwe, mijn rotssteen,
die mijne handen oefent ten strijde,
mijne vingeren tot den krijg;
vs. 2. mijne sterkte [2] en mijn burcht,
mijn schutsoord en mijn redder, [3]

---

1. *De oude grieksche vertaling voegt hier nog aan toe:* met betrekking tot Goliath.

2. *In het Hebreeuwsch staat* חַסְדִּי mijn gunst, *dat dan zou moeten beteekenen òf het voorwerp mijner liefde, òf die mij met gunst bekleedt. Noch het een, noch het ander is hier op zijn plaats. Ik lees daarom* חִזְקִי, *vg. Ps. XVIII : 2.*

3. *Wij hebben hier denzelfden vorm als 2 Sam. XXII : 2. In de parallelle plaats Ps. XVIII : 3 staat* מְפַלְטִי, *waarvoor ik las* מִפְלָטִי mijn toevlucht.

mijn schild en degene, bij wien ik schuil,
die volkeren[1] aan mij onderwerpt.[2]
vs. 3. Jahwe, wat is de mensch, dat gij hem kent?
het menschenkind, dat gij voor hem zorgt?
vs. 4. De mensch is aan ijdelheid gelijk,
zijn dagen zijn als een voorbijgaande schaduw.
vs. 5. Jahwe, neig uwen hemel en daal neer,
raak de bergen aan, dat zij rooken;
vs. 6. slinger den bliksem en verstrooi hen;
zend uwe pijlen uit en breng ze in beroering;
vs. 7. strek uit de hoogte uwe hand[3] uit;
ruk mij uit[4] en bevrijd mij uit vele wateren,
uit de macht van vreemden,
vs. 8. wier mond valschheid spreekt,
en wier rechterhand een rechterhand van leugen is.
vs. 9. God, een nieuw lied wil ik u zingen,
op de tiensnarige harp wil ik u spelen,
vs. 10. die heil geeft aan koningen,
die David, zijn knecht, aan het booze zwaard ontrukt,
vs. 12[5]. zoodat[6] onze zonen[7] zijn als jong gekweekte planten,[8]
onze dochters als hoekzuilen,
uitgehouwen naar tempelstijl,

---

1. *Voor* עַמִּי mijn volk *lees ik met vele hebreeuwsche handschriften* עַמִּים, *vg. Ps. XVIII: 48.*

2. *Ps. XVIII: 48 staat* וַיַּדְבֵּר; *2 Sam. XXII: 48 daarentegen* וּמוֹרִיד; *met dezen laatsten vorm komt het in ons vers gebruikte* הָרֹדֵד *het meest overeen.*

3. *Voor* יָדֶיךָ *meerv. lees* יָדְךָ *enkelvoud.*

4. *Het hier en in vs. 10, 11 gebezigde* פָּצָה *komt in de beteekenis* uitrukken *alleen in onzen psalm voor. In het arameesch is deze beteekenis er van zeer gewoon.*

5. *Vs. 11 dat, met weglating alleen van de woorden* uit vele wateren, *geheel gelijkluidend is aan vs.* 7^b, *8, heb ik weggelaten. Aan een refrein kan niet worden gedacht; waarschijnlijk is het niet anders dan een foutieve herhaling.*

6. *In het Hebreeuwsch staat* אֲשֶׁר. *Het woord geeft alleen te kennen, dat het volgende met het voorgaande in verbinding moet worden gebracht.*

7. *De oude grieksche vertaling heeft in dit en de volgende verzen overal het suffix van den* 3^{den}, *in plaats van den* 1sten *persoon. Vs. 8 begint dan met:* wier zonen. *In verband met vs. 11 zou dan in vs. 12—14 de voorspoed geteekend zijn van de vijanden van Israël, terwijl in vs. 15 de geestelijke heerlijkheid van Israël daartegenover gesteld zou zijn. Natuurlijk is deze tegenstelling allerminst zeker.*

8. *De vorm* נְטִיעִים *komt alleen hier voor.*

vs. 13. onze voorraadsschuren [1] gevuld, [2]
verschaffende allerlei spijs,
onze kudden verduizendvoudigd,
vertienduizendvoudigd op onze beemden, [3]
vs. 14. onze runderen [4] beladen [5];
geen bres en geen uittrekkende, [6]
en geen geschreeuw in onze straten.
vs. 15. Heil het volk, wien het aldus gaat,
heil het volk, welks God Jahwe is!

Op eenigszins andere wijze, maar in nog sterker mate dan de vorige is de thans voor ons liggende psalm een aaneenschakeling van kortere of langere stukken uit andere psalmen. Slechts vs. 12—14 komt in onzen bundel alleen hier voor. Uit de zeer slechte aansluiting er van aan het vorige heeft men opgemaakt, dat ook deze verzen aan een voor ons verloren gegaan lied zijn ontleend. Het voegwoord aan het begin van vs. 12, dat ik door *zoodat* vertaalde, zou dan aldus omschreven kunnen worden: „en dit, opdat het worde, zooals in een bekend lied is gezegd: onze zonen" enz.. De verzen zelf zijn dan niet meer dan een brokstuk. Dat dit mogelijk, misschien niet eens onwaarschijnlijk is, stem ik toe; verder bewijzen laat het zich niet. Op de vraag, of zij oorspronkelijk als beschrijving van het heden dan wel als toekomstbeschrijving, en in dit laatste geval als wensch dan wel als uiting van verzekerdheid bedoeld zijn, laat zich dientengevolge geen antwoord geven. Een aanwijzing van den tijd, waarin onze psalm is samengesteld, ligt er in geen geval in. Dat de grieksche vertaling hem (zie aant. 1), met Goliath in betrekking brengt, berust waarschijnlijk op de vermelding van het „booze zwaard", vs. 10. Daarentegen werd reeds in de oude christelijke kerk onze psalm door sommigen beschouwd als door David gesproken „uit den persoon van" — d. w. z. namens, als optredende in de plaats van — „de Maccabeën, die eens en twee- en meermalen de legerhoofden van Antiochus hadden overwonnen en die nu om een volkomen verlossing bidden". Tegenwoordig beschouwen sommigen hem als bestaande uit twee of drie geheel van elkaar onafhankelijke stukken, vs. 1—8 en vs. 9—15, of bij de verdeeling in drieën, vs. 1—8, vs. 9—11, en vs. 12—15.

---

1. *Het woord* מְזָוֵינוּ (*van* מָזוּ) *komt alleen hier voor.*

2. *Het woord* זַן *is zuiver arameesch. Dat het woord* spijs *als object in gedachten moet worden ingevoegd, spreekt vanzelf.*

3. *Men kan ook vertalen* op onze straten.

4. *Voor* אַלּוּפֵינוּ onze vrienden *of* onze vorsten *lees ik* אֲלָפֵינוּ.

5. *Anderen vertalen* drachtig. *Men zou dan echter het vrouwelijk deelwoord hebben verwacht.*

6. *Hiermee wordt blijkbaar bedoeld: niemand, die den vijand tegemoet behoeft te trekken.*

Vs. 1, 2 bestaan uit woorden, ontleend aan Ps. XVIII : 47, 35, 2, 3, 48 en wel, althans op een enkele plaats, naar de recensie van dit lied in 2 Sam. XXII, zie aant. 3. De inhoud dezer verzen is lof van Jahwe; deze is het bij wien de dichter, beter nog: het bij monde van den dichter sprekende Israël, schuilt, — de beelden, die daarvoor gebruikt worden, hebben geen toelichting noodig, — maar die het ook tot den strijd in staat stelt, en volkeren aan hem onderwerpt.

In vs. 3 hooren wij een nagalm van Ps. VIII : 5, *wat is de mensch, dat gij hem kent,* — Ps. VIII heeft: *zijner gedenkt;* de bedoeling is: u met hem inlaat; — *en het menschenkind, dat gij voor hem zorgt* — Ps. VIII heeft: *er acht op slaat;* wij hebben hier hetzelfde woord als Ps. XL : 18. Als antwoord volgt vs. 4, dat ons herinnert aan Ps. XXXIX : 6, 12, LXXII : 10 terwijl de vergelijking van het menschelijk leven met een schaduw, behalve Job. VIII : 9, XIV : 2, ook voorkomt Ps. CII : 12, CIX : 23. Voor *ijdelheid* kan men ook vertalen *ademtocht.* Evenals bij *schaduw* aan iets onwerkelijks, wordt bij dit laatste aan iets, dat geen bestand heeft, gedacht. In rechtstreeksch verband met de voorgaande staan deze verzen niet. De opmerking is gemaakt, dat zij zelfs als randteekening niet te begrijpen zijn, en dus eenvoudig beschouwd moeten worden als bij toeval op hun tegenwoordige plaats gekomen. Ik stem dit niet toe. Aangenomen, dat onze psalm uit reminiscenzen uit oudere psalmen bestaat, laat zich heel goed begrijpen, waarom op vs. 1, 2 de gansch „andersartige", ook zelf zeer uiteenloopende vss. 3, 4 volgen. In de eerste was op den toon van hooggestemden lof uiting gegeven aan de blijde verzekerdheid, in Jahwe veilig en van de overwinning zeker te zijn. De vervaardiger van ons lied ontleent de daarvoor gebezigde woorden aan een ouderen dichter. Zou hij zelf ze hebben durven kiezen? Ook andere niet minder bekende woorden komen hem voor den geest. De dichter, Israël, is toch ook maar een mensch; wie is hij, — ijdelheid en een voorbijgaande schaduw — dat hij zich zou durven beroemen in God? Mij dunkt er is in deze samenvoeging niets onbegrijpelijks.

Maar dan ook niet in de verbinding er van met het vervolg. Evenmin als Ps. VIII een dergelijke vraag, aan het gevoel, door God tot hooge dingen geroepen te zijn, in den weg staat, evenmin doet ze het hier aan het vertrouwen op God. Integendeel, hoe levendiger men de tegenstelling tusschen de beide uitingen voelt, hoe sterker de behoefte aan hulp wordt. Vs. 5—8 zijn vrij, en met tusschenvoeging vs. 5^b van een enkelen regel uit Ps. CIV : 32^b, weder aan Ps. XVIII ontleend, doch met dit na vs. 3, 4 niet onbeteekenend onderscheid, dat wat daar positief als daad Gods bezongen wordt, hier van God wordt gevraagd: och, dat hij zijn hemel neigde en nederdaalde, dat hij zijn bliksemen slingerde (letterlijk: bliksemde), zijn pijlen uitzond, zijn hand uitstrekte, en hem bevrijdde uit vele wateren. Wij hebben hier met bovengenoemde wijziging Ps. XVIII : 10^a, 15, 17, 18, 45, 46. Het karakter van uit haar verband gerukte aanhaling spreekt zich sterk uit in het feit, dat in vs. 6 de persoonlijke voornaamwoorden, die in het oorspronkelijk lied aanduiding zijn van de trouwens ook daar niet genoemde vijanden, op niets terugslaan, terwijl ook noch voor de vermelding der vele wateren, noch voor die der buitenlanders, noch voor de beschrijving van trouweloosheid dezer

laatsten in onzen psalm eenig motief aanwezig is. Van het laatste punt is trouwens ook in Ps. XVIII geen sprake. Wat den samensteller van ons lied aanleiding geeft, het hier te vermelden, weet ik niet. Met de uitdrukking *een rechterhand van leugen* is gedacht aan meineed; bij het zweren stak men de rechterhand op. Verder treed ik niet in een ontleding der hier geuite beden. Er aan ten grondslag ligt de gedachte aan een onweer, tevens theophanie, door hetwelk aan de eene zijde de vijanden worden verjaagd, aan de andere de vromen gered. Dat uit de vermelding, hetzij van de wateren, hetzij van de vreemden niets kan worden opgemaakt omtrent den feitelijken toestand, waarin zich de vervaardiger van ons lied bevindt, spreekt vanzelf. Beide is eenvoudig ontleend. Slechts kan worden geconstateerd, dat er voor hem aanleiding, voor het aanhalen van juist deze passage moet hebben bestaan.

Door de overbrenging van de positieve beschrijving uit Ps. XVIII in den gebedsvorm, waarin wij ze in onzen psalm vinden, bedoelt de vervaardiger van dezen laatsten allerminst de redding door God als in eenig opzicht onzeker voor te stellen. Zijn lied, aangevangen met de verzekering, dat hij zijn sterkte in God heeft, blijft ook verder op dien toon gestemd. Hij mag bidden, derhalve ook danken. Reeds nu leeft hij in de door hem afgesmeekte redding. Deze kan niet uitblijven; hoe zou hij anders dan er voor danken? De regels Ps. XXXIII : 2^b, 3^a, hier in omgekeerde volgorde aangehaald, komen hem in de gedachte. Hij wil doen, hetgeen waartoe de dichter daar opwekt, en op de tiensnarige harp *een nieuw lied* aanheffen — wij vinden deze uitdrukking in ons psalmboek ook Ps. XXXIII : 3, XL : 4, XCVI : 1, XCVIII : 1, CXLIX : 1, ter eere van hem, die koningen heil geeft en David zijn knecht aan het booze zwaard ontrukt. Ook hier vinden wij een reminiscenz aan Ps. XVIII : 51. Dat er iets anders mee bedoeld zou zijn dan een karakteristiek van Jahwe, geloof ik niet. Wat in Ps. XVIII met een bepaald doel was gezegd, wordt hier algemeene uitdrukking van verlossing en heil. De „koningen" en „David" behooren bij het citaat.

In verband hiermee ziet de dichter den tijd van heil aangebroken. Over de terzijdestelling van vs. 11 zie aant. Ik wees er reeds op, dat over de opvatting vs. 12—14 onzekerheid heerscht, en dat deze ook niet is weg te nemen, zoolang niet is uitgemaakt, of wij in deze verzen met een citaat dan wel met een orgineel stuk van den vervaardiger van onzen psalm te doen hebben. In ieder geval, de verzen teekenen het heil, dat Israël zich voorgesteld ziet. Toch laat het gebruik er van als slot van een uit verschillende fragmenten samengestelden psalm zich volkomen begrijpen. Zal Israël kunnen blijven roemen in God als die zijn sterkte is, bij wien het zich veilig weet, en die het over de andere volken doet heerschen, dan moet het ook met blijde verwachting de toekomst tegenzien en op overvloedig en ongestoord geluk hopen kunnen. Van dit laatste geven vs. 12—14 de juiste beschrijving. De eerste helft van vs. 13 herinnert eenigszins aan Ps. CXXVIII : 3^b, maar kan toch niet als aanhaling daarvan worden beschouwd. Geteekend wordt allereerst het huiselijk geluk, dat Israëls burgers dan ten deel vallen zal. Welig bloeit de opkomende jongelingschap; bevallig en slank staan daar de jonge dochters. Dat in de 2de helft van vs. 12 aan karya-

tiden gedacht is zooals de dichter die b. v. in egyptische tempels — voor *tempel* kan men trouwens ook vertalen *paleis*, — kan hebben gezien, is niet meer dan waarschijnlijk. Naast den huiselijken zegen staat die op akker en veld: de voorraadsschuren zijn rijkelijk gevuld; met de kudden — bepaald genoemd wordt hier genoemd alleen het kleinvee — is men bovenmate gelukkig; de runderen komen rijk beladen binnen; men zal bij dit laatste, daar runderen niet als eigenlijke lastdieren werden gebruikt, moeten denken aan door runderen getrokken hoog opgestapelde wagens; over een andere opvatting zie aant. 9; alles spreekt van voorspoed en rijkdom. Dan volgt in vs. 14^b de gedachte aan veiligheid. Vooral de tweede regel van vs. 14 is niet volkomen duidelijk. Bij *bres* is waarschijnlijk gedacht aan de gevolgen van een beleg der stad; bij *uittrekkende* aan een ten strijde trekkend leger. Mogelijk ligt er eene herinnering aan Amos IV : 3 aan ten grondslag. Eindelijk zal er ook op de straten geen gekrijt of weeklacht meer zijn.

Dit alles teekent een uitwendigen toestand en staat in dit opzicht een heel eind af van den meer geestelijken toon, die vs. 1, 2 wordt aangeslagen, en die ons onwillekeurig in het psalmboek meer op zijn plaats schijnt te zijn. Toch hebben ook beschrijvingen als die van deze verzen, met name voor Israël, hare groote beteekenis. In de oude bedeeling kan het niet anders: in het uitwendige treedt het geestelijke op; in aardsche toestanden moet zich de zegen Gods openbaren; het volk van Jahwe moet — althans ten slotte — een volk van voorspoed en rijkdom zijn, en dat aanleiding geeft, om door andere te worden benijd. Ik denk aan toekomstbeschrijvingen als van Zach. VIII, en aan zegenspreuken als van Deut. XXVIII : 1—14. Ook in de verwachtingen der nieuwe bedeeling, al zijn deze uit den aard der zaak anders, kunnen dergelijke trekken niet geheel en al gemist worden. Een tegenstelling tusschen vs. 12—14 en vs. 15, zie bl. 388 aant. 3, is dan ook zeker niet bedoeld. Veeleer is laatsgenoemd vers samenvatting van al het voorgaande, de conclusie, waartoe men bij het bedenken van al deze dingen vanzelf komt.

De woorden vs. 15 herinneren aan die van Ps. XXXIII : 21, en zijn als nagalm daarvan. Opmerkelijk is de clinax tusschen de beide regels van ons vers. In den eersten wordt alleen aan den in de vorige verzen beschreven toestand gedacht; in den tweeden de verklaring daarvan gegeven. Met dezen laatsten komt de samensteller van onzen psalm op de gedachte van de eerste verzen terug. In dat eene *wiens God Jahwe is*, ligt alles opgesloten. Heerlijk het van zich zelf, van de zijnen, van zijn volk te kunnen getuigen. Ons vers is een gelukwensch; maar het is tevens een lofzang. Er spreekt zich al de blijdschap in uit, die er in het hart is van een Israëliet, die weet, wat het zegt Israëliet te zijn.

Psalm CXLV.

Een loflied 1; van David.

א Ik zal u verhoogen, mijn God, gij koning,
en uwen naam prijzen, eeuwiglijk en altoos;
vs. 2. ב elken dag zal ik u prijzen
en uwen naam loven eeuwiglijk en altoos;
vs. 3. ג groot is Jahwe en zeer te prijzen,
en zijne grootheid is ondoorgrondelijk.
vs. 4. ד Geslacht aan geslacht roemt uwe werken,
en uw alvermogen verkondigen zij;
vs. 5. ה van den luister uwer heerlijke majesteit gewagen zij,[2]
en uwe wonderen zal ik bepeinzen;
vs. 6. ו en van de kracht uwer geduchte daden spreken zij,
en uwe grootdadigheden[3] zal ik vertellen;
vs. 7. ז de gedachtenis uwer groote[4] goedheid verkondigen zij,
en over uwe gerechtigheid jubelen zij!
vs. 8. ח genadig en barmhartig is Jahwe,
lankmoedig en groot van gunst;
vs. 9. ט Jahwe is voor allen[5] goed
en zijne barmhartigheden zijn over al zijne werken.
vs. 10. י U loven, Jahwe, al uwe werken,
en uwe gunstgenooten prijzen u;
vs. 11. כ van de heerlijkheid uws koningschaps spreken zij,
en gewagen van uw vermogen,
vs. 12. ל om den menschenkinderen uw[6] vermogen te verkondigen,
en den luister van uw koningschap.

---

1. *Het hier in het Hebreeuwsch gebezigde woord* תְּהִלָּה *is hetzelfde, dat in het anders ongebruikelijke meervoud* תהלִּים *aan ons psalmboek zijn naam gegeven heeft. Als opschrift komt het elders niet voor.*

2. *Voor* דִּבְרֵי, *dat in den hebreeuwschen tekst bij den volgenden regel behoort, lees ik met de oude grieksche vertaling* יְדַבֵּרוּ.

3. *Het k'tib heeft* וּגְדֻלּוֹתֶיךָ, *meervoud; het k're daarentegen, dat ook door de oude grieksche vertaling is overgenomen, evenals in vers 3,* וּגְדֻלָּתְךָ uwe grootheid.

4. *Voor* רַב *dat hier als adjectief niet op zijn plaats staat, lees ik* רָב, *stat. constr. van* רֹב.

5. *In de plaats van* voor allen *heeft de oude grieksche vertaling* τοῖς ὑπομένουσιν; *misschien eenvoudig gevolg van de lezing* לְקֹל.

6. *Hier en in den volgenden regel heeft de hebreeuwsche tekst het suffix van den* 3den *persoon* zijn. *Ik volgde de oude grieksche vertaling.*

vs. 13. מ Uw koningschap is een koningschap van alle eeuwigheden,
en uwe heerschappij van alle geslacht en geslacht
נ[1] — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —

vs. 14. ס Jahwe ondersteunt allen, die vallen,
en richt alle gebogenen op;
vs. 15. ע aller oogen wachten op u,
en gij geeft hun hunne spijs te zijner tijd;
vs. 16. פ gij opent[2] uwe hand
en verzadigt al, wat leeft, met welgevallen.
vs. 17. צ Rechtvaardig is Jahwe in al zijne wegen
en goedgunstig in al zijne werken;
vs. 18. ק Jahwe is nabij allen, die hem aanroepen,
allen, die hem aanroepen in waarheid;
vs. 19. ר het welgevallen van die hem vreezen, doet hij,
en hij hoort hun gekrijt en geeft hun hulp,
vs. 20. ש Jahwe bewaart allen, die hem liefhebben,
maar al de goddeloozen verdelgt hij.
vs. 21. ת Mijn mond zal van den lof[3] van Jahwe gewagen,
en alle vleesch zal zijnen heiligen naam prijzen, eeuwiglijk en altoos.

De thans voor ons liggende psalm behoort tot de alfabetische-acrostichische liederen, zie daarvoor dl. I, bl. 9. Evenals Ps. XXV, XXXIV vertoont hij daarvan den eenvoudigsten vorm; tweeregelige verzen, welker beginletters elkander in alfabetische volgorde opvolgen. Bij dezen kunstvorm kan van een eenigszins strenge gedachte-ontwikkeling moeilijk sprake zijn: in meer of minder lossen samenhang sluiten de verschillende uitspraken zich aan elkander aan. Ook in onzen psalm is dit het geval; toch ontbreekt het er niet geheel in aan eenheid.

De inhoud van den psalm wordt volkomen juist teruggeven door het op deze wijze in onzen bundel elders niet voorkomende opschrift. Hij is een „loflied", en niet anders dan dat. Eenige onzekerheid geeft, dat de werkwoorden vertaald kunnen worden zoowel in den tegenwoordigen tijd van iets, dat geschiedt, als in den

---

1. *Het vers, dat met deze letter zou moeten beginnen, ontbreekt in het Hebreeuwsch. In de oude grieksche vertaling staat hier een vers van dezen inhoud* נֶאֱמָן יי בְּכָל־דְּבָרָיו וְחָסִיד בְּכָל־מַעֲשָׂיו = betrouwbaar is Jahwe in al zijne woorden, en goedgunstig in al zijne werken. *In een enkel hebreeuwsch handschrift uit de 15de eeuw moet het aan den rand staan.*

2. *Waarschijnlijk moet òf in de plaats van, òf vóór het volgende* אֶת *gelezen worden* אַתָּה.

3. *In het Hebreeuwsch staat hier hetzelfde woord als in het opschrift.*

toekomenden van iets, dat geschieden zal, als ook in den wenschenden vorm van iets, waartoe de dichter opwekt. Waar het den eersten persoon geldt, koos ik den tweeden, overal elders den eersten vorm. Mijne opvatting van den psalm spreekt zich daarin uit; ik beschouw hem als een constateeren, meer nog, zij het ook er mee gepaard gaande, dan als een eigenlijk bezingen van de heerlijkheid Gods.

De eerste drie verzen vormen den aanslag van het geheel. De gedachte er van is duidelijk. Het willen *verhoogen* van Gods naam, d. i. van wat God van zich zelf bekend gemaakt heeft, herinnert aan Ps. XXX : 2, CXVIII : 28. Het is het naar voren brengen er van, het er met ophef en opgewektheid van spreken. Opmerkelijk is de uitdrukking *mijn God, gij koning;* Ps. V : 3, LXXXIV : 4 staat *mijn koning en mijn God;* het verschil is niet zonder beteekenis; Gods koningschap wordt hier niet beperkt tot het israëlietische volk; integendeel Israëls God is „koning” in het algemeen, zonder meer, gelijk het Ps. CIII : 19 heet: *zijn koningschap heerscht over alles.* In onzen psalm domineert deze gedachte.

Oorzaak van den God toe te brengen lof — het woord *zeer te prijzen,* eigenlijk *zeer lofwaardig,* hadden wij ook Ps. XLVIII : 2, XCVI : 4 — is zijne grootheid, die *ondoorgrondelijk* is, vg. Jes. XL : 28. Hiervan geeft de dichter in de volgende verzen, in den 2^{den} persoon God aansprekende, een nadere omschrijving. Hij maakt, als in een opeenstapeling van op hetzelfde neerkomende woorden, maar zonder daarvan een nadere bepaling te geven, melding van Gods werken, zijn mogendheid, den luister zijner heerlijke majesteit, zijn wonderen, de kracht zijner geduchte daden, zijne grootdadigheden, zijn goedheid, zijn gerechtigheid, vs. 4—7. Deze geven alle uiting aan den indruk van grootheid, dien God teweeg brengt. Aan het *bepeinzen* en het *vertellen* er van wil de dichter meedoen, vs. 5^b, 6^b; maar afgezien daarvan, zij worden verteld. Ps. XIX : 2, 3 heet het: *de hemelen vertellen Gods heerlijkheid, en het firmament verkondigt zijner handen werk; de eene dag brengt sprake den anderen en de eene nacht deelt den anderen wetenschap mee.* Hier wordt iets dergelijks, waarschijnlijk wel met bewuste aansluiting daaraan, van de *geslachten* gezegd. Het eene vertelt deze dingen aan het andere; zij storten de gedachtenis er van als in een jubelzang uit; Gods lof heeft geen einde; hij gaat altoos maar voort. Van dezen jubelzang geeft de dichter vs. 8, 9 den inhoud. Onwillekeurig gaat de gedachte aan de *grootheid* Gods over in die aan zijn *goedheid.* In de laatste bereikt de eerste haar toppunt.

De woorden van vs. 8 zijn dezelfde als van Ps. CIII : 1 en Ps. LXXXVI : 15. Zij geven de bekende karakteristiek Gods van Exod. XXXIV : 6, die men den grondtoon van het oud-testamentische evangelie kan noemen, en die wij, behalve in de genoemde plaatsen, ook nog vinden Neh. IX : 17^b, Joël II : 13, Jona IV : 2. De heilsgezindheid Gods jegens Israël naar hare verschillende zijden: van ontferming jegens den zondaar, barmhartigheid jegens den ongelukkige, lankmoedigheid jegens den zwakke, en in het algemeen goedgunstigheid, vindt er haar uitdrukking in. En dit geldt niet maar alleen Israël. In vs. 9 wordt de gedachte, evenals dit in vs. 1 met het woord *koning* het geval was geweest, zoo algemeen

mogelijk gemaakt. Het is, alsof de dichter alle beperking uitbannen wil. Zijn lied is een der meest universalistische, die wij in onzen bundel hebben. Jahwe is voor *allen* goed, zoo heet het, en zijn barmhartigheden zijn over *al* zijne werken. Jahwe heeft de menschen, heeft ook de dingen gemaakt, maar zoo is er dan ook tusschen menschen en menschen, tusschen dingen en dingen als zoodanig geen onderscheid. Zij allen zijn voorwerpen van zijne barmhartige goedheid, en leggen daarvan getuigenis af.

In vs. 10 vv. gaat de dichter op deze gedachte verder. Tusschen de oogenschijnlijk geheel parallelle verzen vs. 4 en vs. 10, is dit onderscheid, dat in eerstgenoemd vers de geslachten der menschen voorgesteld worden als prijzende God om zijne werken, terwijl in laatstgenoemd vers deze zelf aan het woord zijn. Wij hebben hier in de hoogste toepassing de gedachte, dat het werk zijn meester looft. Met Jahwe's *werken* worden zijne *gunstgenooten* in éénen adem genoemd. Naast elkander staat het rijk der natuur en dat der genade, de schepping en de verlossing; één roemtoon gaat er uit op. Deze heeft betrekking op de heerlijkheid van Jahwe's koningschap en op zijn mogendheid. Vs. 11, 12 wordt beide twee malen genoemd. Duidelijk is ook hier weer, dat met het koningschap de algemeene heerschappij van Jahwe wordt bedoeld. Wat oorspronkelijk alleen voor Israël gold, wordt overgebracht op de wereld als zoodanig, maar wint daardoor ook in beteekenis. Op de luistervolle heerlijkheid er van wordt dan ook alle nadruk gelegd. Dat de menschen ze kennen, de menschenkinderen, die er het voorwerp van zijn!

Met vs. 13 begint in zooverre een nieuw gedeelte van den psalm, dat voor het constateeren van het geprezen worden Gods door al wat bestaat, in de plaats treedt een meer positieve opnoeming van datgene, waarin zich het koningschap van Jahwe openbaart. Eerst wordt in bewoordingen, die wij in het Arameesch evenzoo aantreffen Dan. III : 33 (IV : 31), de onbegrensdheid van dit laatste in zake den tijd uitgesproken. Alle eeuwigheden — men kan ook zeggen: alle bedeelingen, de tegenwoordige en de toekomende; het hier gebezigde hebreeuwsche woord wordt daar vaak voor gebruikt — zijn er aan onderworpen, en geen enkel geslacht kan er zich aan onttrekken. In zooverre hebben wij hier een parallel met het reeds aangehaalde woord Ps. CIII : 19; wat daar van het koningschap Gods wordt gezegd met het oog op de ruimte, wordt het hier met het oog op den tijd.

En toch, het is, als is dit alles niet het voornaamste. Ook hier weer gaat onwillekeurig en zonder dat het met zoovele woorden wordt uitgesproken, de gedachte: grootheid, macht, over in die van goedheid, zorg. Jahwe ondersteunt allen, die vallen en richt alle gebogenen op. Wij hebben hier, maar nu losgemaakt van Israël en overgebracht op het terrein van de menschenwereld als zoodanig, die wondere verbinding, waaraan voor mijn gevoel Jes. LVII : 15 de meest classieke uitdrukking geeft, van wat wij in wijsgeerige termen eenigszins de transscendentie en de immanentie Gods noemen kunnen: die alle dingen regeert, zorgt voor het kleine; die alles in stand houdt, richt het gebogene op. Er spreekt in dat alles een hooge kennisse Gods, gepaard met vertrouwen op,

en leven met hem. In teedere bewoordingen wordt, vs. 15, 16, de verhouding tusschen God en wereld geteekend. Zij zijn een vrije aanhaling van Ps. CIV : 27, 28, maar zijn er in hun tegenwoordig verband niet minder veelbeteekenend om. Aller oogen zijn op Jahwe, en hij, zijne hand openende en verzadigende al, wat er leeft, geeft aan elk wezen zijne spijze op zijn tijd. Het woord *welgevallen* kan op verschillende wijzen worden opgevat. De leidsche vertaling verklaart het door „wat hij in zijne goedheid wil geven"; anderen omschrijven het door „naar wensch"; nog anderen door: „met welgevallen aan zijne gaven, zoodat men er volop van geniet". In ieder geval hoe goed is Jahwe!

Hierop leggen nog eenmaal vs. 17—20 den nadruk. Zuiver israëlietisch is, dat dit stuk aanvangt met de vermelding van de rechtvaardigheid Gods, d. i. van zijn trouw. Hierbij is niet in de eerste plaats, misschien zelfs in 't geheel niet, sprake van *vergelding*. Wat er door uitgedrukt wordt, is, dat bij God alle willekeur is buitengesloten; hij handelt in al wat hij doet, volgens de normen, die hij in liefde en goedgunstigheid vastgesteld heeft; men kan op hem aan. De verbinding van gerechtigheid en goedgunstigheid is dan ook niet alleen niet vreemd, maar in allen deele natuurlijk; de geheele verhouding, waarin Israël, en met Israël de geheele wereld, tot God staat, berust er op. Er is in dezen geen onderscheid meer. Ik weet niet, of er in het Oude Testament veel woorden zijn aan te wijzen, die zulk een klank van nieuw-testamentische, geestelijke, in den hoogsten zin „christelijke" Godsvereering hebben als dat van vs. 18 van onzen psalm. Het is als de voorgalm van het woord van den Heiland tot de samaritaansche vrouw: *God is geest, en die hem aanbidden, moeten hem aanbidden in geest en waarheid*. Hier wordt het anders gezegd, maar het is dezelfde gedachte: Jahwe is nabij allen, die hem aanroepen, allen, die hem aanroepen in trouwe. Met deze laatste bijvoeging is bedoeld, dat het hun ernst zijn moet, dat het zijn moet een waarachtig aanroepen Gods, dat alle schijn, alle onwaarheid er uitgebannen moet zijn. Maar dan is Jahwe ook nabij, en toont hij aller God te zijn.

Alleenlijk, dat men hem vreeze, d. w. z. hem eere, met zijne hoogheid en heerlijkheid rekene, hem in alle dingen ontzie! Vs. 20 staat daar tegenover de vermelding van den *goddelooze*. Ik heb er meer op gewezen, hoe sterk in Israël het bewustzijn is, dat er tweeërlei levens- en wereldbeschouwing bestaat *voor* en *tegen* Jahwe. Daartusschen moet worden gekozen: de laatste kan niet eenvoudig als niet bestaande beschouwd worden. Ook de dichter van onzen psalm rekent er mee. Het noemen van den god-looze schijnt hier iets heterogeens te zijn; toch is het dat niet. Ook in het verdelgen van wat zich tegen hem kant, openbaart zich het koningschap Gods. Toch is het opmerkelijk, welk een kleine plaats de gedachte er aan hier inneemt, en hoe zij inderdaad verdwijnt tegenover het onmiddellijk voorafgaande: Jahwe doet het welbehagen van die hem vreezen, en hoort hun geschrei, en geeft hun heil, en bewaart allen, die hem liefhebben. Welk een volheid van zegen! Wij behoeven bij de afzonderlijke woorden niet meer stil te staan; het is alles rijkdom van heil. Met het God vreezen staat het God liefhebben op ééne lijn; het eene, in den hierbedoelden zin, sluit het andere in.

Maar zoo kan onze psalm dan ook niet anders eindigen dan zooals hij begon:

met lof en aanbidding en dank. Evenals wij dat op zoo sprekende wijze gehad hebben in het slot van Ps. CII, voegen zich ook hier beide elementen, het persoonlijke en het algemeene, samen. De dichter wil zingen; zijn mond zal van den lof van Jahwe gewagen; hij zal hem verhoogen en zijnen naam zegenen, d. w. z. danken, en van zijne grootdadigheid spreken. Maar hij niet alleen: alle vleesch zal het doen; alle vleesch doet het; één loflied stijgt op. En dat *eeuwiglijk en altoos*. In de eerste twee verzen vinden wij deze bijvoeging ook. Er is iets incongruents tusschen dit onbepaalde, dat de eeuwen vervult, en het zeer bepaalde *ik*, dat hier spreekt. Behoef ik er op te wijzen, dat deze incongruïteit logisch bestaat, maar dat zij verdwijnt voor het leven met God. Ook mijn loflied is een loflied voor eeuwig, want het geldt den eeuwigen God; in die bewustheid staat onze dichter en zingt. Er is in dit alfabetische lied iets opgewekts en opwekkends, dat onwillekeurig den gedwongen kunstvorm over het hoofd doet zien; immers niet de vorm, maar de lof Gods domineert.

Psalm CXLVI.[1]

Halleluja, loof Jahwe, mijne ziel!
vs. 2. Ik zal Jahwe loven mijn leven lang,[2]
mijnen God lofzingen, zoolang ik ben.
vs. 3. Vertrouwt niet op edelen,
op een menschenkind, bij wien geen hulp is;
vs. 4. gaat zijn adem uit, hij keert terug tot zijne aarde;
te dien dage is het gedaan met zijne overleggingen.[3]
vs. 5. Heil hem, wiens hulpe[4] Jakobs God is,
wiens verwachting is op Jahwe, zijnen God,
vs. 6. die hemel en aarde gemaakt heeft,
de zee en al, wat daarin[5] is,
die trouwe houdt eeuwiglijk,

---

1. *In de oude grieksche vertaling draagt deze psalm het opschrift* van Haggaï en Zacharia, *welke woorden op het* Halleluja *volgen.*

2. *Letterlijk:* in mijn leven, *vg. Ps. LXIII:5, CIV:3.*

3. *Het hier gebezigde woord* עֶשְׁתֹּנֹת *meer arameesch dan hebreeuwsch, komt elders niet voor.*

4. *Het Hebreeuwsch heeft hier den z.g.* beth essentiae, *waardoor de identiteit van subject en praedicaat zoo sterk mogelijk uitgedrukt wordt. Daarentegen is ook voorgesteld te lezen* בְּעֶזְרָיו onder wiens helpers *enz., vg. Ps. CXVIII:7.*

5. *Daar het Hebreeuwsch hier een meervoudig suffix heeft, moet het* daarin *terugzien op* hemel, aarde *en* zee.

vs. 7. die recht doet aan onderdrukten,
die hongerigen brood geeft.
Jahwe ontbindt gebondenen,
vs. 8. Jahwe maakt blinden ziende, [1]
Jahwe richt gebogenen op,
Jahwe heeft rechtvaardigen lief, [2]
vs. 9. Jahwe bewaart vreemdelingen,
wees en weduw houdt hij staande,
maar der goddeloozen weg maakt hij krom.
vs. 10. Jahwe is koning eeuwiglijk,
uw God, o Sion, van geslacht tot geslacht
Halleluja!

Ook deze psalm is een loflied, en begint en eindigt evenals al de nu nog volgende met *Halleluja*. Vragen wij, wat de dichter bezingt, dan kan het antwoord niet anders zijn dan: Jahwe als dengene, dien het bovenal goed is tot God te hebben. Was er in den vorigen psalm bij de vermelding van Jahwe's grootheid als koning niets, dat bepaald aan de voorrechten van Israël deed denken, in den thans voor ons liggenden spreekt een Israëliet, die Jahwe kent als God, maar ook God als Jahwe, en voor wien laatstgenoemde naam identisch is met *mijn God*. Vandaar dan ook dat, indien ik het zoo uitdrukken mag, de naam Jahwe er schering en inslag in is; Jahwe is het, die enz..

De aanhef van den psalm is, hoewel er als gevolg van het *Halleluja* een ander werkwoord gebruikt is, gevormd op de wijze van Ps. CIII : 1, CIV : 1. Het is een zelfopwekking, Jahwe te prijzen: *loof Jahwe, mijne ziel*. Maar eigenlijk is deze niet noodig. De bereidwilligheid is er alreeds, en het antwoord volgt dan ook onmiddellijk: ik zal het doen; ik zal er mijn leven mee vullen; mijn leven zal zijn één zingen van God. Hierin spreekt zich bewustheid van rijkdom uit. Deze dichter heeft een God, dien hij kent, en die „het" d. i. alles zal zijn.

Van vs. 5 af worden hiervan als in vogelvlucht verschillende trekken genoemd; maar de dichter begint met iets anders. Vs. 3, 4 maakt hij een tegenstelling, die de heerlijkheid van hetgeen hij in zijn God bezit, nog te sterker moet doen uitkomen. Laten toch geen menschen, ook niet de aanzienlijkste, als voorwerpen van vertrouwen gesteld worden in de plaats van Jahwe. Bij hen is geen heil, Ps. LX : 13; zij sterven en het is ook met hun plannen gedaan. In vs. 4, overgenomen I Macc. II : 63, vindt men een reminicenz van Ps. CIV : 29. Evenals daar sprake was van een terugkeer tot *hun stof*, zoo hier tot *zijn aarde*, d. i. tot het stof, de aarde, waaruit hij naar Gen. II : 7, vg. III : 19,

---

1. *Letterlijk:* opent, *n.l. de oogen der* blinden; *niet onmogelijk is, dat het woord* עֵינֵי *hier moet worden ingevoegd, vg. Jes. XLII : 7.*

2. *Beter zou misschien zijn, den laatsten regel van vs. 8 te plaatsen tusschen den 2den en den 3den regel van vs. 9. De tegenstelling wordt daardoor te scherper.*

genomen is. Toch is de uitdrukking hier nog sterker. Was het in Ps. CIV te doen om God, die den adem des menschen terugneemt, vg. Job XXXIV : 14, 15, hier treedt ook die gedachte terug voor het eenvoudig *uitgaan* van den adem. Niet anders dan dat is er noodig; en alles ligt tegen den grond. Wat heeft men aan zulk een hulp? Dat de aanleiding voor deze tegenstelling voor den dichter gelegen is in het zeker zakelijk verwante woord Ps. CXVIII : 8, 9, is mogelijk, laat zich echter m. i. niet recht waarschijnlijk maken; ook ligt zij te veel voor de hand dan dat aan opzettelijke ontleening behoeft te worden gegedacht. Daarentegen zie ik er voor de omgeving, waarin zich de dichter bevindt, iets kenschetsends in, dat hij niet, gelijk elders wel het geval is, waarschuwt tegen het vertrouwen op andere goden of op rijkdom en macht, maar alleen tegen dat op menschen, en bepaald op vorsten. Van de goden komt niemand in aanmerking dan alleen Jahwe, en om het andere gaat het hier niet. Maar zal Israël zich in de wereld kunnen staande houden, dan heeft het hulp noodig, Politieke machinatiën wijzen den weg, om die te verkrijgen, en — ik denk aan den tijd der Ptolemeën en Seleuciden; maar ook andere perioden kunnen worden genoemd — de eene machtige voor, en de andere na, bieden op verleidelijke voorwaarden de behulpzame hand. Dat men er niet op vertrouwe! het is alles niet anders dan schijn. Ik denk aan het woord van Jesaja, H. VII : 7 v., *het zal niet tot stand komen, het zal niet gebeuren,.... indien gij niet vertrouwt, gij wordt niet gebouwd.* Zoo is het ook nu. Menschen, ook menschelijke machten, hebben geen werkelijk bestand, en als hun adem van hen uitgaat, dan keeren zij terug tot hun stof en ook hunne plannen storten ineen en zijn weg.

Daarom: „zalig hij, die in dit leven Jakobs God ter hulpe heeft". De heilwensch, vs. 5, in den bekenden vorm van Ps. I : 1, CXIX : 1 e. a. pp., herinnert aan dien van Ps. XXXIII : 12, CXLIV : 15. Dat hij meer ten doel heeft, de grootheid te doen voelen van God, als die tegenover den in schijn machtigen, maar inderdaad zoo brozen mensch alleen vertrouwen waardig is, dan wel den toestand te beschrijven van degenen, die hun vertrouwen op hem stellen, valt in het oog. Van deze laatsten is niet anders dan incidenteel sprake; het gaat om God zelf. Ook een tegenstelling tusschen Jakobs God en andere goden is niet bedoeld. Daarentegen kan men de woorden aldus omschrijven: heil den mensch, die als Jakob Jahwe tot hulpe heeft, m. a. w. die hem tot hulp heeft, dien Jakob kent als zijn God. Hierin spreekt kennisse Gods, ervaring, israëlietisch bewustzijn. De dichter weet, wat het is zijn verwachting op God te hebben; hij, Israël, heeft hem verwacht, en is niet beschaamd geworden.

En nu vloeit het van zijne lippen. Men kan deze verzen noemen een ontleding van het *hij zal het zijn.* Daarin bestaat hier de verheerlijking Gods; en zou er ook inderdaad van God iets hoogers kunnen worden gezegd dan wie hij is? Daarbij treedt de betrekking naar voren, waarin God zich tot den mensch heeft gesteld. Israëls godsdienst — is het niet het geval met allen waren godsdienst? — is niet iets metaphysisch, iets betreffende God „an sich", maar een relatie, een ervaren van God.

De dichter begint met hetgeen de grond van alles is: de schepping. Jahwe heeft hemel en aarde gemaakt, de zee en al wat daarin is. Over de verhouding van het *daarin* tot de voorafgaande woorden, zie aant. 5. Ook elders in den psalmbundel wordt naar de schepping verwezen, zoo Ps. CXV : 15, CXXI : 2, CXXIV : 8, CXXXIV : 3. Toch is het vooral de toon van II Jesaja, dien ik hier hoor. Hierop vooral komt het aan, dat het Israëls God is, aan wien alles zijn bestaan te danken heeft, en die het draagt tot den huidigen dag.

En die trouwe houdt tot in eeuwigheid; men kan op hem aan: hij, die het is, zal het zijn. Over deze en de volgende verzen behoeft weinig te worden gezegd. Vs. 7, 8 hooren wij reminiscenzen uit Ps. CIII : 6, Jes. XLII : 7, maar waarbij nog verdere bijzonderheden worden gevoegd, zoo uit Ps. CIV : 21, CXLV : 14, 15. In de Statenvertaling staat vóór *onderdrukten* en de daarmee parallel staande woorden het lidwoord. Ik geloof niet, dat dit de bedoeling van het oorspronkelijke is. Het gaat in de wereld niet, gelijk het gaan moet; er zijn onderdrukten en hongerigen, gevangenen en blinden, gebogenen, vreemdelingen — hier niet gelijk de oude grieksche vertaling het woord opvat, in den zin van *proselieten*, Jes. LVI : 3, 6, maar in eigenlijken zin — weduwen en weezen — de verbinding dezer laatste drie categorieën komt in het psalmboek elders niet voor, maar herinnert sterk aan Deuteronomium; — welnu, de dichter wijst tegenover dat alles op God; tot vijf malen toe noemt hij zijn naam. Maar daarom zegt hij niet, dat nu ook allen, die in dergelijke toestanden verkeeren, door God daaruit zullen worden gered. De ervaring zou zulk een beweren met beide handen in het aangezicht slaan. Er is veel ellende, die blijft, en blijven moet, door eigen schuld, tot eigen en anderer leering, ook, veelal zelfs, om voor ons onnaspeurlijke bedoelingen Gods. Maar dit is de zaak: aan de eene zijde, dat Jahwe, Israëls God, op de zoodanigen let; Israëls God is een God, die het kleine, het ellendige, het verlatene kent, wien het ter harte gaat en die er voor opkomt; en aan de andere dit, dat te midden van dit alles Jahwe er is, en dat geen blinde voor hem te blind is, om te kunnen worden ziende gemaakt, en geen gevangene te vast geketend, die niet zou kunnen worden ontketend, en geen gebogene te ellendig, om door hem niet te kunnen worden opgericht. En zoo met alles en allen; ook vreemdelingen bewaart hij en hij houdt weduwe en wees staande. Hierbij wordt niet gedacht aan bijzondere gebeurtenissen; maar het is karakteristiek van Jahwe. Deze is een God, die zoo handelt, en die daaraan kan worden gekend. Is hij het ook niet, die er voor geprezen moet worden en dien tot God te hebben, een voorrecht is, zooals er geen ander bestaat?

Ik liet nog éene bijzonderheid onvermeld. Naast het gebied der natuur, vs. 6, en dat van de maatschappelijke verhoudingen, in de volgende verzen, maakt de dichter vs. 8ᶜ, 9ᶜ met een enkel woord gewag van dat van het zedelijk leven. Aant. 7 wees ik er op, dat eerstgenoemde regel waarschijnlijk onmiddellijk vóór laatstgenoemden behoort te staan; de tegenstelling wordt dan zooveel scherper: *Jahwe heeft rechtvaardigen lief, maar der goddeloozen weg maakt hij krom.* Wij hebben hier in andere bewoordingen de gedachte van Ps. I : 6, maar ook deze weer, evenals die van vs. 5, niet naar den kant des menschen met het oog op het

lot, dat hen wacht, maar naar den kant Gods met het oog op wat te zijnen aanzien er uit volgt. Met *rechtvaardigen* en *god-loozen* zijn ook hier de categorieën bedoeld van wat wij noemen *geloovigen* en *ongeloovigen*. Het omkeeren van den weg dezer laatsten is: maken, dat hij geen doel treft, maar zich in slingerpaden en doolwegen verloopt. Ook dat is het werk van Jahwe. In onze terminologie zou het heeten: Jahwe is het, die met de maatschappelijke, ook de zedelijke wereldorde handhaaft.

Maar zoo is hij dan ook *koning* in den meest absoluten zin van het woord, vs. 10, vg. Ps. CXLV: 1, 13. De uitdrukking herinnert aan den aanhef van Ps. XCIII, XCVII, XCIX, maar heeft toch in zooverre een eenigszins genuanceerde beteekenis, dat hier niet, zooals daar, in de eerste plaats gedacht is aan het *optreden* als koning, het zich als zoodanig openbaren, maar aan het koning *zijn* m. a. w. aan het uitoefenen der heerschappij. Hierin vat de dichter zijne geheele lofzegging van Jahwe samen; hij is degene, die regeert.

Er is in dit slot van den psalm iets buitengewoon opgewekts. Terwijl hij in het geheel het karakter draagt van zelfopwekking, richt hij zich in den laatsten regel op eenmaal in den 2den persoon tot Sion: *uw God, o Sion, is van geslacht tot geslacht.* Evenals elders is Sion hier de gemeente van Israël, het volk, in welks midden Jahwe zijn woning gemaakt heeft, het eigenlijke volk van Jahwe. Uw God, o Sion, regeert. Maar daarom: „zoudt g' uw hoop op menschen bouwen? als Gods hand hun geest ontbindt, keeren zij tot d' aarde weer, storten met hun aanslag neer". Dat wordt tot Sion gezegd; dat wordt ook gezegd tot de gemeente der nieuwe bedeeling, die weet, dat Jahwe, de „Vader, die in de hemelen is", *koning* is van geslacht tot geslacht. „Sion, zing uw God ter eer; prijs zijn grootheid, loof den Heer".

Psalm CXLVII.

Vs. 1. Looft Jah,[1] want hij is goed.
lofzingt[2] onzen God, want hij is liefelijk;
gepast is[3] een loflied.

---

1. *Eigenlijk staat ook hier* Halleluja, *maar als bestanddeel van den volzin, en daarom niet onvertaald te laten. Misschien is er een* הַלְלוּ אֶת־יְהוָה *weggevallen, zie Ps. CXLVIII: 1.*

2. *Het hebreeuwsche woord* זַמְּרָה *is niet duidelijk; de meest waarschijnlijke vertaling zou zijn:* want het is goed, onzen God te lofzingen, want hij is liefelijk. *Voor* זַמְּרָה *lees ik liever* זַמְּרוּ לְ*, vg. Ps. CXXXV: 3.*

3. *Zie bij Ps. XXXIII: 1, aant. 1, dl. I bl. 189.*

vs. 2. Jahwe bouwt Jeruzalem,
Israëls verstrooiden verzamelt hij;
vs. 3. hij is het, die gebrokenen van hart geneest,
en hunne wonden verbindt;
vs. 4. hij bepaalt[1] het getal der sterren,
en geeft aan die alle namen.[2]
vs. 5. Groot is de Heer en veel vermogend,
voor zijn verstand is geen getal.
vs. 6. Jahwe houdt ootmoedigen staande,
werpt[3] goddeloozen neder ter aarde.
vs. 7. Zingt[4] Jahwe met lofzang,
speelt onzen God op de cither,
vs. 8. die den hemel met wolken bedekt,
voor de aarde regen bereidt,
aan de bergen gras doet uitspruiten,[5]
vs. 9. die aan het vee[6] zijn voedsel geeft,
aan de jonge raven, die er om roepen.
vs. 10. Hij heeft geen behagen in de sterkte des paards,
geen welgevallen in de schenkelen des mans;
vs. 11. Jahwe heeft welgevallen in die hem vreezen,
die uitzien naar zijne gunst.
vs. 12. Roem, Jeruzalem, Jahwe,
loof uwen God, Sion,
vs. 13. want hij maakt de grendelen uwer poorten vast,[7]
hij zegent uwe zonen in uw midden;

---

1. *Letterlijk:* telt, *maar niet in den zin van iets aanwezigs tellen, maar in dien van:* den sterren haar getal toetellen.

2. *Letterlijk:* roept van alle de namen uit; *men kan dus ook vertalen* die alle bij name roept, *vg. Jes. XL:26, waar de constructie echter eenigszins anders is.*

3. *Letterlijk:* vernedert.

4. *Het hier voor* zingen *gebezigde werkwoord, zie ook Num. XXI:17, Jes. XXVII:2, wordt door velen geïdentifieerd met* עָנָה antwoorden. *Vandaar de vertaling der Statenvertalers:* zingt met beurten.

5. *De oude grieksche vertaling voegt hier nog aan toe:* en het groene kruid ten dienst der menschen, *vg. Ps. CIV:14.*

6. *Het hier gebezigde woord* בְּהֵמָה *kan ook genomen worden in den zin van* wild gedierte.

7. *In de beide regels van dit vers staat bij uitzondering het perfectum; derhalve letterlijk: hij* heeft *vastgemaakt en gezegend.*

vs. 14. hij is het, die aan uw gebied vrede geeft,
die u verzadigt met het vette der tarwe, [1]
vs. 15. die zijn bevel uitzendt naar de aarde,
zijn woord loopt zeer snel;
vs. 16. die sneeuw geeft als wol,
rijm uitstrooit als asch; [2]
vs. 17. die zijn ijs neerwerpt als brokken,
wie zal bestaan [3] voor zijn koude?
vs. 18. Hij zendt zijn woord en doet ze smelten;
hij doet zijn wind waaien, de wateren stroomen.
vs. 19. Hij maakt zijn woord [4] aan Jakob bekend,
zijne verordeningen en rechten aan Israël;
vs. 20. aldus heeft hij geen volk gedaan,
en zijne rechten, [5] die kennen zij niet.
Halleluja!

In de oude grieksche vertaling bestaat deze psalm uit twee afzonderlijke liederen, vs. 1—11 en vs. 12—20, die ieder evenals de vorige en de volgende tot opschrift hebben: *Halleluja, van Haggaï en Zacharia.* Evenzoo wordt hij door een der jongste commentatoren in drie op zich zelfstaande stukken gesplitst, vs. 1—6, vs. 7—11, vs. 12—20. Beide ten onrechte. Onze psalm is éene verheerlijking Gods, die echter tot drie malen toe, vs. 1, vs. 7, vs. 12, opnieuw ingezet wordt.

In dezen psalm treft ons het meest de vermenging in den lof Gods van het rijk der natuur en het rijk der genade, m. a. w. van wat God is en doet als schepper en wereldregeerder, en van wat hij is en doet als de God Israëls. Daarbij moet het eerste dienst doen, om de beteekenis van het tweede meer in het oog te doen vallen, zonder dat dit echter bepaald uitgedrukt wordt. Een eenigszins geregelde gedachtengang in hetgeen van God bezongen wordt, is daarbij niet aan te wijzen. Zonder bepaald te citeeren, maakt de dichter van verschillende

---

1. *Vg. Ps. LXXXI:17, waar echter, beter dan hier, het enkelvoud* חִטָּה *staat in plaats van* חִטִּים.

2. *Wij hebben hier een woordspeling tusschen de woorden* כְּפוֹר rijm, *en* כָּאֵפֶר als asch.

3. *Voorgesteld is, in plaats van* מִי יַעֲמֹד *te lezen* מַיִם יַעַמְדוּ; *derhalve* de wateren staan stijf *enz.. Dat dit een zeer goeden zin geeft, en het volgende vers er een beter antecedens door verkrijgt, valt in het oog. Ook bij den tegenwoordigen tekst zal ditzelfde de bedoeling wel zijn.*

4. *Het k're heeft* דְּבָרָיו zijne woorden.

5. *Voor* מִשְׁפָּטִים *lees ik met de oude grieksche vertaling* מִשְׁפָּטָיו. *Men kan ook het* מִשְׁפָּטִים *behouden, maar leze dan* יוֹדִעֵם *in plaats van* יְדָעוּם; *de vertaling moet dan luiden:* en rechten leert hij hen niet.

schriftuur-plaatsen, vooral uit oudere psalmen en II Jesaja, gebruik. Verder zijn het vooral de wondere verschijnselen van den winter, waarin hij de grootheid van Jahwe opgemerkt heeft.

De psalm begint, naar de door mij gevolgde tekst-emendatie, op de wijze van Ps. CXXXV : 3 in verband met Ps. XXXIII : 1. Het is de goedheid en liefelijkheid van Jahwe, m. a. w. van God, dien men als zijn God belijdt, die tot loven moet stemmen; een loflied aan te heffen is niet meer dan gepast, vs. 1, of zooals het vs. 7 heet: *zingt Jahwe met lofzang; speelt onzen God op de cither*, en vs. 12: *roem, Jeruzalem, Jahwe; loof uwen God, Sion.* Het eerste, dat nu genoemd wordt, is de bouw van Jeruzalem. Op zich zelf kunnen de woorden vs. 2[a] evengoed in den toekomenden of in den verleden tijd worden vertaald; ik koos den tegenwoordigen tijd, omdat er m. i. niet gedacht is aan éene bepaalde historische gebeurtenis — velen denken aan den bouw der muren van Nehemia, — of aan iets uitsluitend echatologisch, maar aan de voortdurende zorg van Jahwe voor de Godsstad; deze wordt voortdurend gebouwd. Ook van vs. 2[b] geldt dit zelfde; ook hier moet men zeker niet bij het enkele feit van den terugkeer uit de babylonische gevangenschap blijven staan. De woorden herinneren aan Jes. LVI : 8; alleen wordt een ander, tot het jonger spraakgebruik behoorend, werkwoord gebruikt. Vs. 3[a] herinnert aan Jes. LXI : 1. Wat de dichter tot de vermelding juist van deze trekken aanleiding geeft, laat zich niet zeggen. Met de *wonden* vs. 3 zijn zeker wel geestelijke wonden, zielelijden, bedoeld. Met het oog op het hier gezegde is het vs. 1 gebezigde epitheton *goed, liefelijk* zeker niet vreemd

Maar daartegenover nu, wie is hij, die dat doet? Wij hebben hier dezelfde tegenstelling, die geheel II Jesaja en bepaald H. XL beheerscht. Hij, die Israëls verstrooiden verzamelt, en het gebrokene heelt, is dezelfde, die het getal der sterren vastgesteld, en aan deze alle namen gegeven heeft. Jes. XL : 26 is hier vrij gebruikt. Maar zoo is het dan ook geen wonder, dat er de uitroep op volgt: *groot is onze Heer* — over dezen titel vg. o. a. Ps. VIII : 1 — *en veel vermogend, en voor zijn verstand is geen getal.* Dat ook dit staat onder den invloed van Jes. XL : 28, valt in het oog; vg. verder Ps. CXLV : 3; in beide plaatsen staat voor *geen getal* juister *geen doorgronding*, men kan ook vertalen *geen grens*. En nu komt de dichter op de wereldregeering. Laat hij het eigenaardige er van in één woord samenvatten, vs. 6, *Jahwe houdt ootmoedigen staande* — natuurlijk is daarbij onwillekeurig aan Israël gedacht — *maar godloozen*, d. z. Israëls vijanden, *werpt hij ter neer.*

Hiermee is het eerste rustpunt bereikt; in hoofdzaak is alles, wat in aanmerking komt, genoemd. Maar de dichter is nog niet ten einde; met vs. 7 begint hij opnieuw. Vs. 8 vv. komt hij terug op de scheppende, tevens zorgende macht Gods. Ook hier is geen bepaalde reden te geven, waarom hij juist de nu volgende bijzonderheden: het aanbrengen der wolken, den regen, de daardoor gewekte vruchtbaarheid, Gods zorg voor het vee en zelfs voor de jonge raven noemt. Ps. CIV : 13, 14, in verband ook met Job. XXXIX : 3 (Hebr. XXXVIII : 41), speelt hem daarbij voor den geest. De woorden zelve behoeven geen toelichting. Vooral in het voeden der jonge raven, waarvan het bekend is, dat zij reeds vroeg

door de ouden aan haar lot worden overgelaten en die tot de verachte dieren behooren, komt de zorg Gods aan den dag; vg. Luk. XII : 24. Bij het *roepen om spijs* vg. met het oog op de jonge leeuwen Ps. CIV : 21.

En nu daartegenover iets anders. Het is Jahwe bij de voorwerpen van zijne zorg niet te doen om iets in hen zelf. Die voor de jonge raven zorgt, hecht geen waarde aan de sterkte des paards, of aan den krachtigen bouw des mans. Wij hebben hier in andere wending de gedachte van Ps. XXXIII : 16, 17, waarbij ook Ps. XX : 8 vergeleken kan worden. Bij *schenkelen* is gedacht aan wat den man in staat stelt, vast te staan en zich snel te bewegen. Voor God is dat niets. Deze vraagt zedelijke eigenschappen; zijn lust is in degenen, die hem vreezen, d. w. z. hem ontzien, en — de woorden zijn dezelfde als van Ps. XXXIII : 18 — op zijne gunst hopen, m. a. w. in volkomen onafhankelijkheid hun verwachting hebben van hem. Over dit alles wordt niet verder uitgeweid; onze psalm is daarvoor de plaats niet; maar hoe teekent het de vroomheid van Israël; deze is gevoel van afhankelijkheid; zij vreest niets zoozeer als zelfstandigheid tegenover God, en roemt in Jahwe, omdat deze die afhankelijkheid en dat besef er van wil.

Met vs. 12 begint de dichter opnieuw. Terwijl vs. 1, 7 de opwekking, Jahwe te loven, zeer algemeen was, wordt deze hier bepaald tot Jeruzalem, tot Sion, d. i. tot de gemeente gericht. Dat deze roeme in *haar* God! Vs. 13 v. is ontwikkeling van de gedachte, die reeds vs. 3 was uitgesproken, dat te midden van de algemeene voorzienigheid Gods Jeruzalem het voorwerp zijner bijzondere liefde is. Daar ligt de Godsstad! De dichter moet geleefd hebben in een tijd, waarin deze zich in voortgaanden bloei kon verheugen. Jahwe bouwt hare muren, vs. 2; voor vijandelijke aanvallen behoeft zij niet bevreesd te zijn; de grendelen harer poorten zijn vast; in haar gebied heerscht vrede; hare zonen, d. z. hare burgers, hare inwoners, leiden een gezegend bestaan; er is overvloed van koren. Dat gedacht is aan beschrijvingen als van Jes. LXV : 18 vv., Zach. VIII : 4 vv., is mogelijk; maar de dichter heeft geen eschatologische toestanden op het oog; hij spreekt van het heden. Vs. 14[b] herinnert aan Ps. LXXXI : 17.

Met laatstgenoemd vers is de dichter teruggekomen op het gebied der natuur. Welke schakeling van gedachten hem er toe brengt, in de volgende verzen de grootheid Gods te verheerlijken in de verschijnselen van den winter, laat zich niet zeggen. Samenhang is hier voor ons gevoel niet. Misschien heeft Jes. LV : 10, 11, waar, trouwens op gansch andere wijze, het woord Gods met de sneeuw in verband gebracht wordt, er invloed op gehad. Toch kunnen onze verzen moeilijk als „kunstige navolging" daarvan, gelijk men ze genoemd heeft, bedoeld zijn.

Vs. 15 noemt de dichter als orgaan van het handelen Gods zijn *woord* en *bevel*. Deze zijn de boden, die zich haasten, zijn raad ten uitvoer te brengen, vg. Ps. CVII : 20, maar ook in andere wending Ps. XXXIII : 9. Vs. 16—18 krijgen wij dan de bovenbedoelde winterverschijnselen. Zoowel de vergelijking van de sneeuw met wol, als van den rijm met asch — over laatstgenoemde vergelijking zie aant. — ligt voor de hand, terwijl ook wat vs. 17, 18 van het ijs, het bevriezen der rivieren, zie aant., het waaien der winden en het weder vloei-

baar worden der wateren in enkele trekken kort, maar schilderachtig gezegd wordt, geen nadere toelichting noodig heeft. Dat het alles bedoeld is als een naar voren brengen van de macht Gods, spreekt vanzelf. Het hebreeuwsche woord voor *wind* is hetzelfde als dat voor *adem* en *geest*. Wij hebben hier dus een soortgelijke verbinding als b.v. Ps. XXXIII: 6, met dit onderscheid, dat daar sprake is, van het scheppingswerk Gods, waarvan *woord* en *adem* de organen zijn; hier daarentegen meer van natuurverschijnselen.

Toch is dit niet de eenige wijze, waarop het „woord" Gods werkt. Onze dichter gebruikt het in tweeërlei zin. Is het op het gebied der natuur het *machtwoord*, dat uitgezonden wordt, om iets uit te richten, en dat dan ook eenvoudig ondergaan worden moet en wordt, op het gebied des zedelijken levens is het de openbaring van een wil, d. i. *wet*, die gehoorzaamd en volbracht worden moet. Er is in dat opzicht tusschen vs. 18, 19 een overgang, die niet verder uitgewerkt wordt, maar die, waar de scheiding tusschen de verschillende gebieden bij ons veel sterker is dan bij Israël, zich bij ons ook veel sterker gevoelen doet, dan de dichter zal hebben bedoeld. Voor hem is het één: God spreekt, en daarmee uit; dat men hem prijze om de macht van zijn woord.

En toch, dat men opmerke, hoe juist op het laatste gebied, nog meer dan op het eerste, Gods woord openbaring is van zijne vrijmachtige genade. Of heeft hij, terwijl hij in de natuur handelt, zooals hij wil met koude en warmte, zoo niet ook, op zedelijk gebied, zijn woord uitsluitend aan Israël in onderscheiding van alle andere volken bekend gemaakt? en is er één volk, dat in dezen met Jakob gelijk staat? Vs. 19, 20 verwerkt onze dichter de gedachte van Deut. IV: 7, 8 in omgekeerde volgorde. Gods woord is er, op het gebied der natuur en op dat van het zedelijk leven d. i. der geschiedenis, en zich daar openbarende in verordeningen en rechten! Maar dat laatste weet alleen Israël. Wat Jahwe in dezen gedaan heeft en doet, heeft hij gedaan en doet hij alleen voor *zijn volk*. Wij hebben hier de heerlijkheid van het staan in het licht der openbaring, en wel van deze als richtsnoer van het zedelijk leven beschouwd.

In vs. 20 kan een toon van „Schadenfreude" gehoord worden, en wie zal ontkennen, dat hij er, èn bij Israël èn, bij overbrenging van de hier uitgesproken heerlijke waarheid op de gemeente, ook bij deze, niet wel in gelegd is, maar hij ligt er toch niet noodzakelijk in. Alleenlijk, dat men zijn voorrecht waardeere, en wete, bevoorrecht te zijn! Er is daarin, gelijk in elk bewustzijn van bevoorrecht te zijn, iets gevaarlijks, maar er is ook iets ontzaglijk verheffends in. Welk een gevoel van verantwoordelijkheid brengt het mee, te hebben een eenige plaats, daaraan te moeten beantwoorden in zijn optreden, in zijn gedrag, in geheel zijn bestaan! Onze psalmist spreekt daar niet over. Hij wekt slechts op, God te loven. Het is geen kleinigheid; wat de volken niet hebben, Israël heeft het; wat de wereld niet kent, de gemeente bezit het; en zij heeft het van hem, die de wereld regeert. Daarbij verdwijnt in den grond der zaak al het andere. Onze psalm zou voor een gedeelte tot de z. g. natuurpsalmen gerekend kunnen worden, maar hij is meer; hij is het loflied van Israëls verkiezing: *aldus heeft hij geen volk gedaan, en zijne rechten, die kennen zij niet;* Halleluja!

Psalm CXLVIII.

Halleluja! [1]
Looft Jahwe van uit de hemelen,
looft hem in de hoogten,
vs. 2. looft hem, al zijne engelen,
looft hem, al zijne legerscharen, [2]
vs. 3. looft hem, zon en maan,
looft hem, alle lichtende sterren,
vs. 4. looft hem, hemel der hemelen,
en gij wateren, die boven de hemelen zijt.
vs. 5. Dat zij den naam van Jahwe loven,
want hij beval en zij werden geschapen, [3]
vs. 6. en hij zette ze vast voor altoos en eeuwiglijk;
een verordening heeft hij gegeven, die zij niet overschrijden.

vs. 7. Looft Jahwe van uit de aarde,
zeemonsters en alle waterdiepten,
vs. 8. vuur en hagel, sneeuw en rook, [4]
stormwind, die zijn woord doet,
vs. 9. gij bergen en alle heuvelen,
vruchtboomen en alle cederen,
vs. 10. gij wild gedierte en vee,
wriemelend gedierte en gevleugeld gevogelte;
vs. 11. koningen der aarde en alle natiën,
vorsten en alle rechters der aarde;
vs. 12. jongelingen en ook maagden,
ouden met knapen.

---

1. *Ook van dezen psalm luidt het opschrift in de oude grieksche vertaling* Halleluja, van Haggaï en Zacharia.

2. *Het k'tib heeft het enkelvoud* צְבָאֹו zijn heir, *vg. echter Ps. CIII:21.*

3. *Vg. Ps. XXXIII:6. Aan dezen regel laat de oude grieksche vertaling nog vooraf gaan:* want hij sprak, en zij waren, *vg. Ps. XXXIII:9.*

4. *De Statenvertaling heeft* damp, *als schijnende hier meer op zijn plaats. In deze beteekenis komt het woord* קִיטוֹר, *vg. Ps. CXIX:83, anders niet voor. Misschien is het beter te lezen* קֶרַח ijs; *zoo de oude grieksche vertaling.*

vs. 13. Dat zij den naam van Jahwe loven,
want zijn naam alleen is verheven,
zijn majesteit over aarde en hemel,
vs. 14. en hij heeft zijn volk een hoorn verhoogd,
een loflied voor al zijne gunstgenooten,
voor de kinderen Israëls, het volk, hem nabij. [1]
Halleluja!

Evenals de vorige psalm is de thans voor ons liggende eenvoudig een loflied en niet anders dan dat. Maar terwijl in Ps. CXLVII de twee motieven: wat God is en doet als schepper en wereldregeerder, en: wat hij is en doet als de God Israëls, dooreen gemengd waren, treedt hier het laatstgenoemde motief, dat straks in Ps. CXLIX het onderwerp van een afzonderlijk lied worden zal, geheel op den achtergrond. Wel heeft men gemeend, in vs. 14 het eigenlijke motief van den psalm te moeten vinden, zoodat vs. 5, 6 niet anders te beschouwen zouden zijn dan als een voorloopige aanduiding van wat tot den lof Gods stemmen moet; maar volkomen juist schijnt mij dit niet. In vs. 14 hebben wij alleen de vermelding van Israëls verhooging als datgene, waarin de majesteit Gods het meest openbaar wordt, en dat dus het hoogste thema voor de verheerlijking Gods is. Dat de dichter geleefd moet hebben in een tijd, waarin hij zonder grootspraak op zulk een verhoogd zijn van den hoorn zijns volks doelen kon, schijnt mij even duidelijk, als dat het volkomen overbodig is, naar een bepaalde historische aanleiding er voor te zoeken, of, gelijk anderen doen, er een aanduiding in te vinden, eschatologisch, van de toekomstige heerlijkheid van Israël. Ik beschouw het eenvoudig als in 's dichters oog het facit van Israëls geschiedenis. God heeft het verhoogd én nu én vroeger en zal het blijven doen.

Onze psalm bestaat uit twee deelen vs. 1—6 en vs. 7—14. In het eerste worden de *hemel* met alles, wat daartoe behoort, in het tweede de *aarde* met al haar bezit opgeroepen tot den lof van Jahwe. Beide deelen splitsen zich weer in twee onderdeelen vs. 1—4 en vs. 5, 6: vs. 7—12 en vs. 13, 14, van welke telkens het eerste in den 2den persoon de eenvoudige oproeping is, om God te loven, en het tweede in den 3den persoon den grond daarvoor aangeeft. Eigenaardig is vs. 1, 7 de uitdrukking *van uit* den hemel en *van uit* de aarde. Deze vormen het uitgangspunt, van waaruit het loflied weerklinkt. Naast deze uitdrukkingen staat vs. 1 als verklarende parallel *in de hoogten*. Als aanduiding van de woonstede Gods hebben wij dit woord in het enkelvoud meermalen gehad, vg. o. a. Ps. XCIII: 4, CII: 20; in het meervoud komt het alleen voor hier en Job XIV: 19. Vooral bij onze plaats denken wij onwillekeurig aan den engelenzang, Luk. II: 14. Vs. 2 herinnert aan Ps. CIII: 20, 21. De hemel is bevolkt, vg.

---

1. *De uitdrukking* עַם קְרֹבוֹ *is grammaticaal zeer vreemd. Misschien is het beter, te lezen* עַם קֵרְבוֹ het volk, dat hij doet naderen, *vg. Ps. LXV: 5 of* עַם קְרֵבָיו volk dergenen, die hem naderen, *vg. Lev. X: 3.*

Ps. LXXXIX : 6 en de daarbij aangehaalde plaatsen, dl. II, bl. 350. Welnu, dat deze hemelbevolking de eerste zij, om God te loven; zij is er het naaste aan toe. Met de *legerscharen*, of het *heir* Gods zijn dezelfde wezens bedoeld als de in den vorigen regel genoemde engelen. Alleen is de kring wat ruimer genomen; *engelen* zijn degenen uit het heirleger Gods, die hij als zijne boden gebruikt. Vs. 3 worden de hemellichamen: zon, maan en lichtende sterren, eigenlijk: sterren van licht, genoemd. In het Oude Testament worden ook zij meermalen aangeduid onder de benaming *heir des hemels*. Of onze dichter ze als bezield gedacht heeft, dan wel ze eenvoudig personifieert, weet ik niet; de sterke personificaties in de tweede helft van den psalm maken het laatste het meest waarschijnlijk. In ieder geval alles leeft, om God te verheerlijken. Ook de hemelen zelf moeten het loflied doen hooren. Daartoe worden opgeroepen de *hemel der hemelen*, vg. Ps. LXVIII : 34, en de *wateren, die boven de hemelen zijn*. Voor dit laatste staat Gen. I : 7 *boven het firmament;* voor het overige is de voorstelling hier en daar geheel dezelfde. De uitdrukking kan eenvoudig worden opgevat als een soort superlatief, zooals gesproken wordt van *lied der liederen* = hooglied, *koning der koningen* = opperkoning, maar kan ook meer letterlijk bedoeld zijn, zoodat aan verschillende étages gedacht moet worden, vg. 2 Cor. XII : 2.

Dat deze alle Jahwe's naam loven! vs. 5, 6. Op het woord *naam* ligt geen bepaalde nadruk; het is eenvoudig: Jahwe, voor zoover hij zich bekend gemaakt heeft. Immers hij is de *schepper*. Dat is het groote motief, dat de dichter naar voren brengt. Vs. 5[b] herinnert zoowel aan Ps. CIV : 30 als aan Ps. XXXIII : 6, 9. Evenals in laatstgenoemd vers, en in volkomen overeenstemming met de voorstelling van Gen. I, ligt de nadruk op het *hij beval*. Niets anders dan dat was er noodig; daarmee was alles gedaan. En dat *voor eeuwig*. Dit laatste sluit het geloof aan een nieuwen hemel en een nieuwe aarde, of ook een verwachting als die van Ps. CII : 21 niet noodzakelijk uit. Uitgesproken wordt alleen de vastheid der tegenwoordige bedeeling, zoolang God deze wil. De hier bedoelde *verordeningen* zijn, wat wij noemen zouden: de *natuurwetten*, uitdrukking gevende aan den vasten gang der natuurverschijnselen. Wij hebben hier een zelfde voorstelling als die aan Jer. XXXI : 35, XXXIII : 25 ten grondslag ligt. Hoe wonderlijk is dit alles; zou er dan geen oorzaak zijn voor een lied, dat den hemel vervult?

Maar dan ook de aarde. Met vs. 7 begint de tweede helft van den psalm, iets langer, maar voor het overige geheel parallel met de eerste. Eenigszins vreemd is, dat hier allereerst de *zeemonsters*, vg. Gen. I : 21, en dan de *waterdiepten* worden genoemd. Dat in de verbinding van beide, en in de vermelding er van vóór al het andere, voorstellingen uit de babylonische kosmogenie in het spel zijn, is wel zeker. Ik verwijs daarvoor naar het gezegde naar aanleiding van Ps. LXXXIX : 11, bl. 350 v.; maar dan toch alleen geheel beeldsprakig, dichterlijk, en zonder dat daaraan eenig werkelijk gewicht mag worden gehecht.

Vs. 8 volgen nu als geroepen, om Jahwe te loven, en dus in sterke personificatie, wat wij in het dagelijksch leven noemen: *de elementen*. Bij *vuur* en *rook*, vg. bij dit laatste woord aant. 4, staat den dichter waarschijnlijk het onweer,

of nog meer bepaald een voorstelling als die van Exod. XIX : 18, voor den geest. In de vermelding van *sneeuw* (en *ijs*) ligt een haak, die onzen psalm aan den vorigen bindt, zie ald. vs. 16 v., terwijl eindelijk bij vs. 8^{b}, de *stormwind*, die het woord Gods doet, ons, behalve Ps. CIII : 21, ook Ps. CIV : 4 te binnen komt, waar de *winden* genoemd worden de *boden* Gods.

En nu volgt vs. 9 vv., naast de zee vs. 7, en de lucht vs. 8, het *droge land* met zijn *bergen* en *heuvelen*, zijn *planten*, waarvan de voortreffelijkste, de vruchtboomen en de cederen, genoemd worden, zijn *gedierten*, evenals in Gen. I onderscheiden in wild gedierte, vee, kruipend gedierte en vogels, en ten slotte den *mensch*. Bij dezen laatste staat de dichter het langst stil. De vermelding van de *koningen* vóór de natiën is weer eenigszins vreemd. Voor het overige wordt onderscheiden naar stand geslacht en leeftijd; maar hoe het met deze verschillende categorieën ook zij, dat men Jahwe love!

Vs. 13, 14 wordt, parallel met vs. 5, 6, de reden daarvoor genoemd. Naast het scheppingswerk in laatstgenoemde verzen staat hier de hoogheid van den naam van Jahwe, die hemel en aarde bedekt, maar die zich ook en vooral openbaart in hetgeen hij voor Israël doet. Wij hooren hier den Israëliet, voor wien Jahwe God is, maar God ook Jahwe. Vs. 13^{b} herinnert aan het slot van Jes. XII : 4; vs. 13^{c} aan Ps. VIII : 2. De leidsche vertaling vat laatstgenoemden regel anders op, en vertaalt: *zijne majesteit overtreft die van hemel en aarde.* Ik acht dit niet juist. De bedoeling is, dat hemel en aarde van zijne majesteit stralen.

En nu zie men, wat hij voor Israël deed. Hij heeft het een hoorn verhoogd, m. a. w.; het een hoogen hoorn geschonken. Wij hebben het beeld van den hoorn, gelijk ook van de verhooging daarvan meermalen gehad, vg. o.a. Ps. LXXXIX : 18, CXXXII : 17. Er wordt bij gedacht aan openbaring van kracht. God geeft deze, maar daarmee geeft hij tevens stof, om hem te loven en te blijven loven. Vs. 14 is appositie van den geheelen vorigen regel. Dat God Israëls hoorn verhoogt, is oorzaak van lof. Althans voor zijne gunstgenooten, voor Israël, voor het volk hem nabij; over deze laatste uitdrukking zie blz. 409 aant. 1. Hiermee komt een eigenaardig element in den psalm, waarover echter niet verder uitgeweid wordt. Dat alles God love, alles, hemel en aarde, de bezielde en de onbezielde natuur, mensch en dier, en van de menschen ieder, wie hij ook zij. Toch, er is één kring, voor wien dit alles, voor wien God, in bijzondere mate om hetgeen men van hem ervaren heeft, een oorzaak van lof — het heet hier zoo concreet: een loflied — is. Dat is zijn volk, de kring dergenen, die in zijn gunst deelen, die dicht bij hem staan, gelijk hij bij hen, Deut. IV : 7. Het loflied van hemel en aarde concentreert zich bij hen; bij hen wordt het *het* loflied; zij verstaan de portée er van.

Hiermee eindigt de psalm; maar het is ook, wat er beteekenis aan geeft. Op zich zelf bevat onze psalm geen diep ingrijpende gedachten. Alles bepaalt zich tot deze eene, dat Jahwe geprezen worden moet. Maar dat is het dan ook. Dat te weten, daartoe op te wekken, daarvoor niet alleen het motief te kennen, maar zelf ook het motief te zijn, daarop komt het aan. Onze psalm is, gelijk ieder loflied, een opwekking, om God te prijzen. Gelukkig, wie zich daartoe gedrongen gevoelt!

Psalm CXLIX.

Halleluja!
Zingt Jahwe een nieuw lied,
zijn lof in de vergadering der gunstgenooten.
vs. 2. Dat Israël zich verblijde in zijn maker,[1]
de kinderen Sions juichen in hun koning;
vs. 3. dat zij zijnen naam loven in reidans,
hem spelen op pauk en cither!
vs. 4. Want Jahwe heeft een welgevallen in zijn volk,
hij versiert de ootmoedigen[2] met heil;
vs. 5. de gunstgenooten bedrijven heerlijke vreugde,
jubelen op hunne legersteden;
vs. 6. lofverheffingen Gods zijn in hun keel,
en een tweesnijdend zwaard[3] in hun hand,
vs. 7. om wraak te oefenen onder de heidenen
en tuchtigingen onder de natiën,
vs. 8. om hunne koningen te binden met ketenen,
en hunne aanzienlijken met ijzeren boeien,
vs. 9. om met hen te doen naar het beschreven[4] recht.
Dit is luister voor al zijne gunstgenooten!
Halleluja!

Terwijl in Ps. CXLVII de twee motieven voor den lof Gods vereenigd zijn, zie ald., en in den daarop volgenden het eerste, met een enkele verwijzing naar het tweede, het thema is van een afzonderlijk lied, treedt dit tweede in den thans voor ons liggenden nog eens met nadruk op den voorgrond. Hij bevat, voor een deel ook in aansluiting aan II en III Jesaja, een lofverheffing Gods door de gemeente, in het volle besef van de hooge plaats, die deze onder de volkeren inneemt.

Daarbij laten zich twee deelen onderscheiden, vs. 1—3 de opwekking, God

---

1. *In het Hebreeuwsch staat hier voor* maker *een meervoudsvorm. Ik verklaar dezen naar analogie van het woord* Elohim.

2. *Sommigen vertalen* de verdrukten. *In plaats van* ענוים, *moet men dan lezen* עניים, *vg. het gezegde naar aanleiding van Ps. IX: 13, bl. 62, aant. 8. Mij schijnt dit echter niet juist.*

3. *Letterlijk:* een zwaard met sneden.

4. *Bedoeld wordt: het goddelijk recht.*

te loven, en vs. 4 vv. de motiveering daarvan. Degenen, tot wie deze opwekking komt, zijn Israël, de kinderen Sions, vs. 2, zooals zij vs. 1, 5 met eenigen nadruk genoemd worden: de gunstgenooten, vs. 9: zijne gunstgenooten, vs. 4: zijn volk. Wij hebben de benaming *gunstgenooten* dikwijls gehad. In onzen psalm denken velen er bij aan den kring — letterlijk: de vergadering, de synagoge — der *Chasidim*, — grieksch, *Asidaioi, vromen* — die zich onder Mattathias den Maccabeër vereenigden in getrouwheid aan de wet, en voor wie laatstgenoemde term de vaststaande benaming werd, later overgegaan in die van Farizeën. In hoeverre dit historisch juist is, m. a. w. in hoeverre de dichter zelf deze lieden op het oog gehad, en dus in hun tijd geleefd heeft, durf ik niet beslissen. In ieder geval is duidelijk, dat zij, tot wie hij zich richt, zich gevoelen en ook mogen gevoelen als hoog bevoorrechten, als staande in de gunst Gods, als het Israël bij uitnemendheid, in bijzondere mate aan Sion, het heiligdom Gods, gebonden.

Met dit hooge gevoel vormt het woord *ootmoedigen*, zie aant. 2, waarmede vs. 4 deze zelfde personen worden aangeduid, oogenschijnlijk een zonderlinge tegenstelling. Toch laat deze zich wel verklaren. Er is hier geen sprake van de verhouding, waarin men tot de menschen staat, — ten opzichte van dezen heeft God de gemeente op eene hoogte gesteld —, maar van die, waarin men tot zijn God staat. In zich zelf heeft men niets; men behoort tot degenen, die alles van God verwachten, en die, in zich zelf machteloos, door God tot overwinnaars worden gemaakt. Bovendien verkrijgt zulk een woord het karakter van een officieelen titel. Uit dat oogpunt herinnert het aan het: *dienstknecht der dienstknechten Gods* voor den paus. Dat er iets zeer gevaarlijks in ligt, valt in het oog. Nergens meer dan hier komt de afstand aan het licht, die er zijn kan tusschen een geestelijke gezindheid en een uitwendigen titel; nergens meer ook dan hier de noodzakelijkheid om — zal de laatste niet tot leugen worden — zich de eerste voortdurend door God te laten geven.

In onzen psalm is dit bijzaak. Waar het hier op aankomt, is, dat de gemeente — en dit te meer, naarmate zij meer leeft in de bewustheid, èn zelf niets te kunnen, èn te staan in de gunst Gods — roeme en zich verheuge in Jahwe als haar maker en koning, en met reidans, pauk en cither hem love. Wat deze laatste woorden betreft, herinner ik aan Exod. XV : 20, Richt. XI : 34, terwijl met het oog op Ps. LXXXVII : 7, en vooral Ps. CXVIII : 21 niet onwaarschijnlijk is, dat in den kultus ook de dans een plaats innam. De bedoeling is natuurlijk: in opgewekte, vroolijke stemming. Ook de uitdrukking: *een nieuw lied*, vg. Ps. XXXIII : 3, XL : 4, XCVI : 1, XCVIII : 1, en, als waarschijnlijk aan al deze plaatsen ten grondslag liggende, Jes. XLII : 10, is hiermede in overeenstemming. In de aanduiding van Jahwe als Israëls maker, d. i. als dengene, aan wien Israël zijn bestaan te danken heeft, sluit de dichter zich aan aan Deut. XXXII : 6, Jes. XLIV : 2, LI : 13. Dat hij daarbij vooral het oog zou hebben gehad op Israëls toekomstige verheerlijking, als waardoor het volk eerst met recht zou worden geschapen, blijkt niet. Met den titel *maker* staat evenals Jes. XLIII : 15 die van *koning* parallel.

Vs. 4 vv. wordt deze opwekking, God te loven, gemotiveerd. Dit motief ligt

in hetgeen Israël van Jahwe ervaart. Deze heeft er een welgevallen in, en versiert het met heil. Voor *versieren* kan men ook vertalen *verheerlijken*, vg. o. a. Jes. LV : 7, 9, 13, en vooral ook Jes. LXI : 3. Dat bij *heil*, hetzij aan ééne bepaalde overwinning, hetzij in het algemeen aan triomfen in den krijg zou zijn gedacht, is mogelijk, schijnt mij echter niet noodzakelijk; het woord kan ook in ruimeren zin bedoeld zijn. Waarin de dichter het zoekt, blijkt uit het volgende. Twee zijden treden daarbij naar voren, die met name in vs. 6 op eigenaardige wijze zijn samengevoegd: men heeft lofverheffingen Gods in de keel, — wij zouden zeggen: in den mond, vg. Ps. LXVI : 17ᵇ — en een tweesnijdend zwaard in de hand. Deze lofverheffingen zijn niet dezelfde, als waartoe in de eerste verzen wordt opgeroepen. In veel psalmen wordt gebeden, dat God het gebed hoore; hier hebben wij: lof en dank, omdat men loven en danken kan.

Vs. 5, 6ᵃ teekenen den toestand van heil, waarin men verkeert. Men kan jubelen *in heerlijkheid*. Hiermede is niet bedoeld de heerlijkheid Gods, gelijk sommige uitleggers meenen, maar die, waartoe God zijn volk gebracht heeft. De reeds aangehaalde plaats Jes. LXI : 3 geeft hier licht. Eenigszins zonderling schijnt de vermelding der legersteden, vs. 5ᵇ. Men heeft gezegd met het oog op de volgende verzen: „des daags vechten deze lieden; 's avonds dansen zij, 's nachts zingen zij lofliederen; ook de psalmzingende Puriteinen deden dat". Mij komt het voor, dat hier meer in de woorden gelegd is, dan noodig is. Waarom niet aan nachtelijke liederen op de wijze van Ps. LIX : 17 zou kunnen worden gedacht, begrijp ik niet. Was elders de nacht de tijd, de legerstede de plaats van geween en geklag, vg. o. a. Ps. IV : 2, 6 : 7. In den toestand van heerlijkheid en heil, waarin men zich thans bevindt, is het anders. Nu weerklinken ook de nachten van vreugdegezang.

Maar niet alleen, omdat men jubelen kan in heerlijkheid, dag en nacht, looft men; niet minder doet men het, om de zelfbewuste kracht, die men „ootmoedig", gelijk men zich noemt, van God weet ontvangen te hebben en die de positie van Israël in de wereld bepaalt. Hierover spreken vs. 6ᵇ—9. Bij de samenvoeging der twee gedachten in vs. 6 herinner ik aan Neh. IV : 16 vv. (hebr. vs. 10 vv.), waar de helft van Nehemia's mannen aan den muurbouw bezig is, en de andere ter bescherming van dezen de wapens draagt; en nog meer aan 2 Macc. XV : 27 waar het van de Joden onder Judas den Maccabeër heet, dat zij waren „met de handen strijdende, en met de harten tot God biddende". Toch hebben wij hier nog iets anders, en wel: het bewustzijn, niet van nood, maar van kracht, niet van de behoefte, door God geholpen te moeten worden, maar van God te moeten verheerlijken in een triomfantelijken strijd. Dat ook hierin weer evenals in vs. 4, bij alle bezieling, die er van uitgaat, iets zeer gevaarlijks ligt, valt in het oog. Men heeft dezen psalm genoemd: een krijgszang van Gods heiligen, maar voor wie het woord *mijn koninkrijk is niet van deze wereld*, nog een verborgenheid is; en Fr. Delitzsch schrijft in zijn commentaar: „In den waan, dezen psalm te kunnen nabidden, zonder hem geestelijk over te brengen, is deze psalm het parool geworden van gruwelijke afdwalingen. Caspar Scioppius vuurde er de roomsch-katholieke vorsten mee aan tot den dertigjarigen oorlog, en binnen de

protestantsche kerk deed Thomas Münzer hetzelfde met den boerenoorlog. Men ziet, dat een Christen zich een dergelijken psalm niet zoo maar kan toeeigenen, zonder de apostolische vermaning 2 Cor. X : 4 uit het oog te verliezen, dat de wapenen van onzen strijd niet vleeschelijk zijn. Terwijl de Christen-*exegeet* de letterlijke beteekenis er van in zijn tijd en omstandigheden heeft uiteen te zetten, moet de Christen*bidder* de letter er van omzetten in den geest des nieuwen verbonds". Volkomen juist; alleen bedenke men, dat wat tot uitingen als van vs. 6 vv. drijft, toch ook is het bewustzijn van te zijn het volk van Jahwe.

Maar zoo voelt men zich dan ook geroepen, het oordeel van Jahwe over de volkeren te voltrekken, en is het oorzaak van lof, zelf tot heerlijkheid gebracht, daartoe geroepen te zijn. Vooral bij II en III Jesaja vinden wij een dergelijke stemming, vg. o. a. een enkele uitdrukking uit Jes. LXI : 2, en bij de vermelding van *koningen* en *aanzienlijken* Jes. XLIX : 7, 23, LX : 3, waar echter de toon veel minder hard is, terwijl het in Jes. LXIII : 1 vv. gelegen verwijt, dat men Jahwe de pers alleen treden laat, en er niemand is, die hem bij de voltrekking van het oordeel en het aanbrengen van den dag der wraak de behulpzame hand biedt, en door vervalt. Wat in dezen de messiaansche verwachtingen zijn, zal nu door Israël worden tot stand gebracht.

Ook de uitdrukking *het beschreven recht,* vs. 9, verklaart zich hieruit. Men heeft ze in verband gebracht met Deut. VII : 2, als zou de bedoeling zijn, dat Israël zich nu gedragen gaat overeenkomstig het in de wet ten opzichte van de Kanaänieten bevolene. Waarschijnlijk komt mij dat niet voor. Veeleer denk ik aan iets, dat Jahwe geacht wordt in zijn „boek", vg. Jes. LXV : 6, geschreven te hebben, en dat derhalve als onherroepelijk vaststaande mag worden beschouwd. Voorstellingen als in Ezech. XXXVIII, XXXIX, Zach. XIV, Joël IV en misschien ook een woord als Ezech. XXV : 14 vormen daarbij een tusschenschakel. Israël weet uit de profetie, wat Jahwe ten opzichte der volkeren wil, m. a. w. besluit uit deze, wat Jahwe in dit opzicht bij zich zelf vastgesteld heeft. Welnu, dit in de werkelijkheid te mogen doen optreden, daaraan te mogen medewerken, er het werktuig voor te mogen zijn, is Israëls luister. De gemeente vraagt niet anders dan dat.

In dit opzicht doet het slot van dezen psalm ons wonderlijk aan. Aan den eenen kant treft het ons als iets gruwelijks, dat men den hoogen rang, dien men bij Jahwe weet in te nemen, wil toonen door het oefenen van wraak aan de volkeren, en het vernederen hunner koningen. Maar toch ook aan den anderen kant: welk een heerlijkheid, zich zóó te weten in den dienst van Jahwe! Op dat laatste komt het toch eigenlijk aan. Israël zinge, omdat Jahwe het verheerlijkt heeft en het in staat stelt, zijn raad in de wereld te volvoeren en neder te werpen, wat zich tegen hem verzet. Ik laat voor een oogenblik ter zijde de wijze, waarop dit geschiedt, m. a. w. al het uitwendige, vleeschelijke, hartstochtelijke, en daarmee voor een kind der nieuwe bedeeling zonderlinge, dat zich hierin openbaart, en ik vraag: zou er niet meer kracht van de gemeente uitgaan, zoo zij in geestelijken zin deze dingen beter verstond? Aan de gemeente is nu toch eenmaal de overwinning, de nederwerping van al het niet goddelijke, de

tenonderbrenging van alles, wat zich tegen haar koning verzet. Dat *is* haar luister. In die verzekerdheid te kunnen, te willen, te durven optreden, zelfs tegen het machtigste, dat er op aarde bestaat, en met het loflied der lippen te paren het voeren van het zwaard des geestes, is het niet meer dan iets anders een reden, God te loven en zich te verblijden in zijnen naam? Dat God zelf er slechts al het vleeschelijke uit wegneme, en ook in dezen de nieuwe bedeeling make tot de geestelijke vervulling der oude.

Psalm CL.

Halleluja!
Looft God in zijn heiligdom,
looft hem in zijn sterk firmament;
vs. 2. looft hem om zijn alvermogen,
looft hem om zijn ontzaglijke grootheid; [1]
vs. 3. looft hem met bazuingeschal,
looft hem met harp en cither,
vs. 4. looft hem met pauk en reidans,
looft hem met snarenspel en schalmei,
vs. 5. looft hem met helklinkende cymbalen,
looft hem met ruischende cymbalen. [2]
vs. 6. Alles, wat adem heeft, love Jah!
Halleluja!

Terwijl achter den laatsten psalm van de eerste vier boeken telkens een korte doxologie was gevoegd, vormt de laatste psalm van het vijfde boek en daarmee van den ganschen psalmbundel zelf in zijn geheel zulk een doxologie. Het is niet anders dan één voortgezet *Halleluja*. Behalve aan het begin en het slot komt dit woord er in het Hebreeuwsch — in het Hollandsch laat het zich zoo niet teruggeven — niet minder dan tien malen in voor, en wel aan het begin van ieder half vers, d. w. z. van iederen regel.

Een eigenlijken gedachtengang vinden wij in dezen psalm niet. Hij is niet anders dan éene doorgaande opwekking, om God te loven, op soortgelijke wijze,

---

1. *Letterlijk:* de veelheid zijner grootheid.

2. *De woorden* שֶׁמַע *en* תְּרוּעָה *komen elders in den hier gebezigden zin niet voor. De vertaling* helklinkende *en* ruischende *is dan ook onzeker, en het onderscheid tusschen beide soorten van cymbalen niet aan te geven.*

als wij dit ook in de voorgaande psalmen aantroffen, alleen nog wat meer van alle bijwerk ontdaan.

Bij het *heiligdom* moet men blijkens het parallellisme aan het hemelsche heiligdom denken. De plaatsbepaling, die er in ligt opgesloten, moet niet zoozeer met het werkwoord, als wel met God in verband gebracht worden. Dat geprezen worde God, die in het hemelsch heiligdom woont. Het gebruik van het woord *firmament* berust op de voorstelling van Gen. I : 6, 7, vg. Ezech. I : 22. Voor het overige herinner ik aan het slot van Ps. LXVIII, *geeft Gode sterkte, wiens hoogheid is over Israël en wiens sterkte is in de wolken; geducht is God van uit zijn heiligdom, Israëls God, die sterkte en macht geeft aan zijn volk! Geprezen zij God!* Wij hebben daarvan hier een korte samenvatting. Ook ten opzichte van vs. 2 geldt dit. Na de aanduiding, waar de te prijzen God te zoeken is, volgt in dit vers de motiveering dezer opwekking tot lof. Genoemd worden als motief Gods *alvermogen* d. w. z. de verschillende openbaringen zijner goddelijke macht, en als maatstaf zijne ontzaglijke grootheid. Wat dit laatste betreft, de lof moet in overeenstemming zijn met het te loven voorwerp; hoe grooter dit laatste, hoe hooger de eerste.

Vs. 3—5 volgt nu de opsomming van verschillende instrumenten, die bij de verheerlijking Gods moeten worden gebruikt. In bijzonderheden treed ik daarover niet. Waarom juist deze worden genoemd, terwijl andere, zooals *trompet* en *fluit*, die elders wel voorkomen, met stilzwijgen worden voorbij gegaan, weet ik niet. Dat er van de hier genoemde alleen bij wijze van voorbeeld sprake is, valt in het oog. De opmerking is gemaakt, dat daar het steken der bazuin het werk der priesters is, harp en cither door de Levieten bespeeld worden, de pauk door de vrouwen in vroolijken dans wordt geslagen, en snarenspel, schalmei en cymbalen door ieder konden worden gebruikt, wij hier een oproeping hebben aan verschillende kringen, om elk op zijne wijze deel te nemen aan den lof van Jahwe. Bij reidans, pauk en cither verwijs ik naar Ps. CXLIX : 3. Dat ook de dans in den tempelkultus schijnt opgenomen te zijn geweest, merkte ik boven naar aanleiding van laatstgenoemde plaats reeds op.

Maar bij dit alles blijft het niet. *Alles, wat adem heeft, love Jahwe!* Daarmee eindigt ons lied, en daarmee tevens onze psalmbundel. Het is het meest algemeene, universalistische, onbekrompene, dat er bestaat. Er zijn scheidingen in de wereld, tusschen natiën en natiën, tusschen menschen en menschen, in allerlei opzicht, tusschen categorieën van wezens en andere categorieën. Dat het alles wegvalle in den lof van Jahwe! Dat er eenstemmigheid zij, eenheid, samenstemming! Het leven zij loven, het ademen zingen, ter eere van Israëls God, den God der wereld, die in den hemel woont! Er is geen schooner slot denkbaar dan dit. Alle dissonanten moeten er in worden opgelost, alle wanklanken er door tot zwijgen worden gebracht. Talloos veel stemmen worden gehoord; ook in ons psalmboek klonken er niet weinige, van zeer verschillenden aard. Dat zij zwijgen! alleen de lof Gods klinke door! Ook oude en nieuwe bedeeling zijn daarin één. Het is de lof van *Jahwe*, de lof niet minder van *den Vader, die in de hemelen is.* Er waar wij eindigen met de psalmen van Israël, daar doen wij het als gemeente van Christus:

Zingt, aard en hemel! zingt uw Heer!
Het driemaal heilig meld' zijn eer!
Zingt hem op hooge tonen!
De lof van God vervull' 't heelal,
die is, die was, die komen zal,
en onder ons wil wonen!
Halleluja!

DRUKFOUTEN.

Deel I.

bl. 23 r. 16—17 v. o. *staat:* waarop in onzen psalm Openb. II:27; *lees:* waarop onze psalm in Openb. II:27.

bl. 38 r. 21 v. o. *staat:* mij alle kanten; *lees*: mij aan alle kanten.

bl. 46 noot 2 *staat:* CVII:2; *lees:* CVIII:2.

bl. 55 r. 15 v. o. *staat:* in de plaats; *lees:* in de tweede plaats.

bl. 109 r. 1 v. b. *staat:* zij; *lees:* ze.

bl. 110 r. 13 v. o. *staat:* zelfs; *lees:* zelf.

bl. 131 r. 10 v. o. *na de eerste alinea in te voegen:* voor de opvatting van dezen psalm hangt veel af van vs. 22.

bl. 139 r. 43 v. b. *staat:* zelf; *lees:* zichzelf.

bl. 210 r. 22 v. b. *staat:* valt te; *lees:* valt niet te.

bl. 264 r. 6 v. o. *staat:* V:II 1; *lees:* VII:1.

bl. 293 r. 2 v. o. *staat:* vs. 14; *lees:* vs. 18.

bl. 312 r. 14 v. b. *staat:* zij; *lees:* hij.

bl. 336 r. 15 v. o. *staat:* bevoeging; *lees:* bijvoeging.

bl. 359 r. 9 v. b. *staat:* bl. 138; *lees:* bl. 183.

bl. 363 r. 7 v. o. *staat:* dat; *lees:* dan.

bl. 384 r. 16 v. b. *staat:* Job; *lees:* Joh.

bl. 384 r. 19 v. o. *staat:* een geloovige; *lees:* niet een geloovige.

bl. 389 r. 3 v. b. *staat:* denkt aan; *lees:* zorgt voor.

Deel II.

bl. 139 r. 20 v. o. *staat:* dit; *lees:* uit.

bl. 228 r. 4 v. o. *staat:* Christus; *lees:* Christen.

bl. 254 r. 23 v. b. *staat:* bedeeling; *lees:* bedoeling.

bl. 280 r. 3 v. o. *staat:* vinden ook; *lees:* vinden we ook.

bl. 410 r. 1 v. b. *staat:* dl II, bl. 350; *lees:* bl. 100.

bl. 410 r. 5 v. o. *staat:* bl. 350 v.; *lees:* bl. 100.

bl. 412, aant. 2, *staat:* aant. 8; *lees:* aant. 2.

WOORDREGISTER.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

H.

I.

J.

K.

L.

M.

N.

O.

P.

R.

S.

T.

U.

V.

W.

Z.

Register van Teksten, die min of meer verklaard worden,

—

—